

ترمیمولوژی حقوق

اصولاً آشنایی با واژه‌های تخصصی، یکی از ابزارهای فهم هر علم و دانش تخصصی است. شاید یکی از علت‌های انتشار فرهنگ تخصصی، فراهم آوردن امکان درک بهتر مفاهیم، واژه‌ها و اصطلاحات آن دانش برای فهم آسان‌تر متون تخصصی باشد.

در علم حقوق، واژه‌نامه‌های تخصصی اهمیت بیشتری دارند؛ زیرا در این علم بر توجه به مفاهیم دقیق واژه‌ها در تفسیر مواد قانونی و استنباط احکام حقوقی تأکید به سزایی می‌شود (به ویژه زمانی که مقتضیات و شرایط مربوط، ارائه یک تفسیر لفظی را ایجاب می‌نماید). به همین لحاظ بسیاری از حقوقدانان به تهیه واژه‌نامه‌های تخصصی و حقوقی دست یازیده‌اند که شاید چشمگیرترین آن‌ها آثار استاد گرانقدر، جناب آقای دکتر محمد جعفر جعفری لنگرودی، باشد که احتمالاً برای نخستین بار ترمینولوژی حقوق و سپس دانشنامه حقوقی را انتشار داد و به صورت مبسوط به این موضوع پرداخت. ویژگی کار آقای دکتر لنگرودی ارائه تعاریف واژه‌های فقهی و حقوقی بوده، با این تفاوت که ایشان دامنه این اصطلاحات را به سایر علوم نیز تسری داده‌اند. ضمن آن که در ارائه این تعاریف الزاماً به متون پای بند نبوده و چه بسا تفسیر و برداشت خود را هم ارائه کرده‌اند. در هر حال باید گفت که انتشار واژه‌نامه‌های تخصصی و حقوقی، امری بسیار بدیع و در خور توجه است.

استفاده از واژه‌های تخصصی در قوانین و مقررات کشور، از یک سو و تفاوت زبان حقوقی با زبان محاوره‌ای، از سوی دیگر، سبب گردیده تا بسیاری از این واژه‌ها امروزه برای دانشجویان حقوق قابل درک و فهم نباشد. اهمیت تعاریف اصطلاحات حقوقی در استنباطات حقوقی به نحوی است که ناآشنایی به آن‌ها می‌تواند به نتایج نادرستی بینجامد.

واژه‌نامه‌ای که پیش روی شماست، ویژگی‌های خاصی دارد که عبارتند از:

۱. انتخاب واژه‌ها بر اساس کاربرد آن‌ها در قوانین و مقررات کشور. به همین دلیل، این واژه‌ها از لحاظ عملی در قانونگذاری کشور دارای پیشینه هستند؛

۲. تعریف واژه‌ها فقط با استناد به تعاریف قانونی آن‌ها به عمل آمده است بدین معنا که در ارائه این تعاریف، از تعاریف مورد نظر قانونگذار در قوانین مصوب و تعاریف دولت در مورد مصوبات هیأت دولت و آیین‌نامه‌ها ... استفاده شده است. این شیوه سبب می‌گردد که ترمینولوژی قوانین و مقررات دارای اهمیت بسزایی گردد؛ زیرا چه بسا ممکن است حقوقدانان در بیان تعاریف اصطلاحات اتفاق نظر نداشته باشند؛ ولی تکیه بر تعاریف ارائه شده از سوی قانونگذار در این واژه‌نامه سبب خواهد شد که در عمل این تعاریف قابل اتکا و توجه گردند. بر این اساس، ارزش کاربردی این واژه‌نامه به لحاظ اتکای صرف آن بر تعاریف قانونی، بسیار افزایش خواهد یافت؛

۳. در مواردی که یک واژه از طرف مراجع مختلف تعریف شده است، تعاریف قانونگذار مقدم بر تعاریف سایر مراجع درج گردیده است و در مورد تعاریف متعدد از طرف یک مرجع تعریف مؤخر از نظر تاریخ در مرحله اول و تعاریف به عمل آمده در تاریخ‌های مقدم در مراحل بعدی درج شده است. لازم به ذکر است که تشخیص معتبر با منسوخه بودن تعریف به عهده کاربر بوده و گردآورنده ادعائی در این زمینه ندارد.

۴. ویژگی خاص گردآورنده این مجموعه، که خود در خور توجه است؛ آقای محسن قره‌باغی سالیانی متمادی را در سمت مدیر اداره تنقیح قوانین در مجلس شورای اسلامی اشتغال داشته‌اند و هم‌اینک نیز دبیر هیات بررسی و تطبیق مصوبات دولت با قوانین و مقررات عمومی کشور هستند، و کل دوران فعالیت و تلاش کاری وی در زمینه قوانین و مقررات گذشته است؛

۵. بهره گرفتن از مجموعه قوانین مصوب مجلس از بدو دوره قانونگذاری تا پایان سال ۱۳۸۱، مصوبات هیات دولت، آرای وحدت رویه دیوان عالی کشور و دیوان عدالت اداری، مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی و مجمع تشخیص مصلحت نظام، در تهیه ترمینولوژی شایان توجه است.

امید است که انتشار این مجموعه برای جامعه علمی و دانشگاهی و دست‌اندرکاران امر قضاوت، وکالت و قانونگذاری مفید و مثمر‌تر باشد. قطعاً انتشار هر مجموعه‌ای که اولین تجربه در نوع خود تلقی می‌شود، نواقصی در بر دارد؛ ولی ارائه دیدگاه‌ها و پیشنهادهای اصلاحی خوانندگان محترم و صاحب‌نظر می‌تواند مشوق نویسنده برای تکمیل این مجموعه باشد.

در پایان بار دیگر از زحمات آقای محسن قره‌باغی، گردآورنده این مجموعه که فکر ابتکاری آن را ارائه نموده و قدم در این راه پر زحمت نهاده‌اند سپاس و قدردانی می‌گردد.

بهزاد پورسید
معاون پژوهشی مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

آب آشامیدنی: آب گوارایی است که عوامل فیزیکی، شیمیایی و بیولوژیکی آن در حد استانداردهای مصوب باشد و مصرف آن عارضه سویی در کوتاه مدت یا دراز مدت در انسان ایجاد نکند. (بند ب از ماده ۱ آیین نامه بهداشت محیط مصوب ۱۳۷۱/۴/۲۴ هیأت وزیران)

آب خالصه: مقصود از آب و زمین خالصه که در مواد فوق ذکر شده باشد آب و زمینی باشد که در تصرف دولت باشد و خالصجات انتقالی را که در حکم املاک اربابی است و همچنین طاحونه‌هایی را که با آب نهرهای اربابی منشقه از رودخانه‌ها کار می‌نماید شامل نمی‌گردد. (ماده ۶ از قانون حق الارض و حق المآء طواحین اربابی واقعه در اراضی خالصه دولتی مصوب ۱۳۰۱/۳/۳۰)

آبخیزداری: مدیریت منابع زیست‌محیطی یک آبخیز به نحوی که به بهترین وجه اهداف مدیریت طرح را برای بهره‌برداری مداوم از این منابع برآورده سازد. (بند ۱ از آیین نامه اجرای قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

آبراهه: مجرای باریک طبیعی است برای جریان یافتن آب. (بند ۲ از آیین نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

آبزیان: عبارتند از کلیه موجودات زنده اعم از جانوری و گیاهی آب‌های شیرین، شور و لب شور دریا یا موجوداتی که مراحل از چرخه زندگی (شامل کلیه مراحل رشد و نمو از قبیل تخم، لارو و نوزادی و غیره) یا مدت زیادی از عمر خود را در آب طی می‌کنند. (بند ۱ ماده ۱ از آیین نامه اجرایی حفاظت و بهره‌برداری از منابع آبی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۸/۲/۵ هیأت وزیران)

آبزیان قابل پرورش: عبارت است از آن دسته از ماهی‌ها، سخت‌پوستان، نرم‌تنان، گیاهان آبی که ارزش اقتصادی و پرورشی دارند. (بند ۲ ماده ۱ از آیین نامه اجرایی حفاظت و بهره‌برداری از منابع آبی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۸/۲/۵ هیأت وزیران)

آبزی دارکردن: عبارت است از رها سازی گونه‌های بومی آبی که ذخایر آن از بین رفته یا در حال انقراض است و نیز رها سازی گونه‌های غیربومی به یک منبع جاری یا ساکن از آب‌های داخلی به دلایل زیستی اکولوژیکی یا اقتصادی. (بند ۳ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی حفاظت و بهره‌برداری از منابع آبی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۸/۲/۵ هیأت وزیران)

آب ساحلی ایران: قسمتی از دریا که به فاصله شش میل بحری از سواحل ایران از حد پست‌ترین جزر و موازی با آن در طول سواحل ممتد است آب ساحلی ایران محسوب و در این منطقه قسمت‌های واقعه در زیر کف دریا و سطح و بالای آن متعلق به مملکت ایران است به علاوه از لحاظ اجرای بعضی قوانین و قراردادهای مربوطه به امنیت و دفاع و منافع مملکت یا تأمین عبور و مرور بحری منطقه دیگری که منطقه نظارت بحری نامیده می‌شود و نسبت به آن دولت ... دارای حق نظارت است تا مسافت دوازده میل بحری از حد پست‌ترین جزر و موازی با ساحل امتداد می‌یابد. (ماده اول از قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت دولت در دریاها مصوب ۱۳۱۳/۴/۲۴)

آبشخور: محل و تأسیساتی است که در مجاورت رودخانه یا محل مناسب دیگر برای نوشیدن آب چهارپایان از آن استفاده می‌شود. (بند ۳ از بخش تعاریف آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

آب‌های ایران: آب‌های ایران عبارت است از کلیه آب‌های داخلی و ساحلی و دریای سرزمینی که تحت حاکمیت دولت جمهوری اسلامی ایران قرار دارد. (بند ۸ ماده ۱ از آیین‌نامه جلوگیری از آلودگی آب مصوب ۱۳۶۳/۹/۲۴ هیأت وزیران)

آب‌های پذیرنده: عبارت است از آب‌های سطحی و زیرزمینی از جمله قنوات، رودخانه‌ها، دریاچه‌ها و دریاها که فاضلاب به آن‌ها تخلیه می‌گردد. (بند ۷ ماده ۱ از آیین‌نامه جلوگیری از آلودگی آب صوب ۱۳۶۳/۹/۲۴ هیأت وزیران)

آب‌های ساحلی: قسمتی از دریا که به فاصله شش میل بحری از سواحل ایران از حد پست‌ترین جزر و موازی با آن در طول سواحل ممتد باشد آب ساحلی ایران محسوب و در این منطقه قسمت‌های واقعه در زیر کف دریا و سطح و

بالای آن متعلق به مملکت ایران می‌باشد به علاوه از لحاظ اجرای بعضی قوانین و قراردادهای مربوطه به امنیت و دفاع و منافع مملکت یا تأمین عبور و مرور بحری منطقه دیگری که نطقه نظارت بحری نامیده می‌شود و نسبت به آن دولت دارای حق نظارت است تا مسافت دوازده میل بحری از حد پست‌ترین جزر و موزاری با ساحل امتداد می‌یابد. (ماده اول از قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت دولت در دریاها مصوب ۱۳۱۳/۴/۲۴)

آثار سمعی و بصری مبتذل: آثار سمعی و بصری مبتذل به آثاری اطلاق می‌گردد که دارای صحنه‌ها و صور قبیحه بوده و مضمون مخالف شریعت و اخلاق اسلامی را تبلیغ و نتیجه‌گیری کند. (تبصره ۱ بند ب ماده ۳ از قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌کنند مصوب ۱۳۷۲/۱۱/۲۴)

آثار سمعی و بصری مستهجن: آثار سمعی و بصری مستهجن به آثاری گفته می‌شود که محتوای آن‌ها نمایش برهنگی زن و مرد یا اندام تناسلی یا نمایش آمیزش جنسی باشد. (تبصره ۵ بند الف ماده ۱ از قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌کنند مصوب ۱۳۷۲/۱۱/۲۴)

آثار غیرمکتوب: آثار غیر مکتوب در این مصوبه عبارت است از: الف) انتشارات الکترونیک (کتاب‌های متنی، کتاب‌های تصویر ساکن و متحرک، کتاب‌های گویا و ...)، ب) مواد شفاف (میکروفورم‌ها، اسلاید و ...)، ج) عکس‌ها، پوسترها و نقشه‌ها. (بخش تعریف از مصوبه واسپاری آثار غیرمکتوب به کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۸/۲/۲۱، شورای عالی انقلاب فرهنگی)

آثار ملی: کلیه آثار صنعتی و ابنیه و اماکنی که تا اختتام دوره سلسله زندیه در مملکت ایران احداث شده اعم از منقول و غیرمنقول با رعایت ماده ۱۳ این قانون می‌توان جز آثار ملی ایران محسوب داشت و در تحت حفاظت و نظارت دولت می‌باشد. (ماده اول از قانون راجع به حفظ آثار ملی مصوب ۱۳۰۹/۸/۱۲)

آزادگان: کسانی هستند که بر اساس گواهی ستاد رسیدگی به امور آزادگان در اسارت دشمنان انقلاب اسلامی ایران بوده‌اند. (بند ب تبصره ۱ ماده ۱ از قانون نحوه واگذاری سهام دولتی و متعلق به دولت به ایثارگران و کارگران مصوب ۱۳۷۲/۵/۱۲)

آزمایشگاه تجزیه خاک و گیاه: که در این آیین‌نامه آزمایشگاه خاک‌شناسی نامیده می‌شود - واحدی است که برای استفاده مناسب از کودهای شیمیایی و سایر مواد افزودنی به خاک و بهینه‌سازی اراضی مزروعی، همچنین افزایش

عملکرد محصولات زراعی در واحد سطح، نمونه‌های خاک، آب، گیاه و کود را که در این آیین‌نامه به اختصار نمونه نامیده می‌شود تجزیه کرده و بر اساس نتایج آزمایش‌ها توصیه‌های لازم را ارائه می‌کند. (ماده ۲ از آیین‌نامه اجرایی قانون اجازه تأسیس آزمایشگاه‌های تجزیه خاک و گیاه و آزمایشگاه‌های تشخیص آفات و بیماری‌های گیاه توسط بخش تعاونی و خصوصی مصوب ۱۳۷۳/۸/۱ هیأت وزیران)

آزمایشگاه تشخیص آفات و بیماری‌های گیاهی: که در این آیین‌نامه آزمایشگاه گیاه‌پزشکی نامیده می‌شود - واحدی است که آفات، عوامل بیماریزا و سایر عوامل زیان‌آور برای محصولات کشاورزی و فراورده‌های آن را تشخیص و ابزار و روش‌های مبارزه با آن را توصیه می‌نماید. (ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی قانون اجازه تأسیس آزمایشگاه‌های تجزیه خاک و گیاه و آزمایشگاه‌های تشخیص آفات و بیماری‌های گیاه توسط بخش تعاونی و خصوصی مصوب ۱۳۷۳/۸/۱ هیأت وزیران)

آزمایشگاه تشخیصی دامپزشکی: مکانی با فضای مناسب، طبق نقشه‌های موجود در سازمان دامپزشکی کشور - و مجهز به لوازم و وسایل فنی و مواد آزمایشگاهی است که در آن آزمایش‌های مجاز تشخیص دامپزشکی انجام می‌شود. (ماده ۳ از آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۰ قانون سازمان دامپزشکی کشور برای صدور پروانه‌های بیمارستان آزمایشگاه، درمانگاه و اشتغال به امور درمانی دامپزشکی مصوب ۱۳۷۳/۱۰/۴ هیأت وزیران)

آلایش: آلایش به کلیه ضمایم به دست آمده از دام پس از کشتار گفته می‌شود و ممکن است خوراکی یا غیرخوراکی باشد. (تبصره ۱ ماده ۲ از آیین‌نامه چگونگی کنترل بهداشتی تردد، نقل و انتقال، واردات و صادرات دام زنده و فراورده‌های خام دامی موضوع بند د ماده ۳ و بند ب ماده ۵ قانون سازمان دامپزشکی کشور مصوب ۱۳۷۳/۸/۲۵ هیأت وزیران)

آلودگی آب: آلودگی آب عبارت است از تغییر مواد محلول یا معلق یا تغییر درجه حرارت و دیگر خواص فیزیکی و شیمیایی و بیولوژیکی آب در حدی که آن را برای مصرفی که برای آن مقرر است مضر یا غیرمفید سازد. (بند ۲ ماده ۱ از آیین‌نامه جلوگیری از آلودگی آب مصوب ۱۳۶۳/۹/۲۴ هیأت وزیران)

آلودگی آب آشامیدنی: آلودگی آب آشامیدنی عبارت است از تغییر خواص فیزیکی، شیمیایی و بیولوژیکی آب به گونه‌ای که آن را برای مصرف انسان زیان‌آور سازد. (بند پ از آیین‌نامه بهداشت محیط مصوب ۱۳۷۱/۴/۲۴ هیأت وزیران)

آلودگی محیط زیست: منظور از آلودگی محیط زیست عبارت است از پخش یا آمیختن مواد خارجی به آب یا هوا یا خاک یا زمین به میزانی که کیفیت فیزیکی، شیمیایی یا بیولوژیک آن را به طوری که به حال انسان یا سایر موجودات زنده یا گیاهان یا آثار یا ابنیه مضر باشد تغییر دهد.
(تبصره ۲ ماده ۱۹۱ از قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵/۳/۲)

آلودگی محیط زیست: اقدام به هر عملی که موجبات آلودگی محیط زیست را فراهم نماید ممنوع است. منظور از آلوده ساختن محیط زیست عبارت است از پخش یا آمیختن مواد خارجی به آب یا هوا یا خاک یا زمین به میزانی که کیفیت فیزیکی یا شیمیایی یا بیولوژیک آن را به طوری که زیان آور به حال انسان یا سایر موجودات زنده یا گیاهان یا آثار و ابنیه باشد تغییر دهد. (ماده ۹ از قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب ۱۳۵۳/۳/۲۸)

آلودگی هوا: اقدام به هر عملی که موجبات آلودگی هوا را فراهم نماید ممنوع است. منظور از آلودگی هوا عبارت است از وجود و پخش یک یا چند آلوده کننده اعم از جامد، مایع، گاز، تشعشع پرتوزا و غیر پرتوزا در هوای آزاد به مقدار و مدتی که کیفیت آن را به طوری که زیان آور برای انسان یا سایر موجودات زنده یا گیاهان یا آثار و ابنیه باشد تغییر دهد. (ماده ۲ از قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا مصوب ۱۳۷۴/۲/۳)

آلودگی هوا: عبارت است از وجود یک یا چند آلوده کننده در هوایی آزاد به مقدار و مدتی که کیفیت آن را به طوری که مضر به حال انسان یا سایر موجودات زنده یا گیاهان و یا آثار و ابنیه باشد تغییر دهد. (بند ۲ ماده ۱ از آیین نامه جلوگیری از آلودگی هوا مصوب ۱۳۵۴/۴/۲۹)

آلوده ساختن آب: منظور از آلوده ساختن آب آمیختن مواد خارجی به آب است به میزانی که کیفیت فیزیکی یا شیمیایی یا بیولوژیکی آن را به طوری که مضر به حال انسان و چهارپایان و آبزیان و گیاهان باشد تغییر دهد. مواد خارجی به قرار زیر است: مواد نفتی، زغالی، اسید و هرگونه اضعاف کربنی و نفتی مواد مضر شیمیایی اعم از جامد و مایع از هر پالایشگاه یا منبع گازی یا دستگاه های رنگ کاری و الکل کشی و کارگاه ها و کارخانجات شیمیایی و معدنی و صنعتی و مواد غذایی و فاضلاب شهرها. (ماده ۵۶ از قانون آب و نحوه ملی شدن آب مصوب ۱۳۴۷/۴/۲۷)

آلوده ساختن محیط‌زیست: اقدام به هر عملی که موجبات آلودگی محیط‌زیست را فراهم نماید ممنوع است. منظور از آلوده ساختن محیط‌زیست عبارت است از پخش یا آمیختن مواد خارجی به آب یا هوا یا خاک یا زمین به میزانی که کیفیت فیزیکی یا شیمیایی یا بیولوژیک آن به طور زیان‌آور به حال انسان یا سایر موجودات زنده یا گیاهان یا آثار و ابنیه باشد تغییردهد. (ماده ۹ از قانون حفاظت و بهسازی محیط‌زیست مصوب ۱۳۵۳/۳/۲۸)

آماده به خدمت: سربازانی که پس از رفع احتیاجات قسمت‌ها باقی می‌مانند آماده به خدمت نامیده می‌شوند. (ماده ۹ از قانون خدمت نظام وظیفه مصوب ۱۳۱۷/۳/۹)

آماده‌سازی زمین: آماده‌سازی زمین عبارت از مجموعه عملیاتی است که مطابق دستورالعمل وزارت مسکن و شهرسازی زمین را برای احداث مسکن مهیا می‌سازد که شامل موارد زیر می‌باشد: الف) عملیات زیربنایی از قبیل تعیین بروکف، تسطیح و آسفالت معابر، تأمین شبکه‌های تأسیساتی آب و برق، جمع‌آوری و دفع آب‌های سطحی و فاضلاب و غیره. ب) عملیات روبنایی مانند احداث مدارس، درمانگاه، واحد انتظامی، فضای سبز، اداره آتش‌نشانی، اماکن تجاری و نظایر آن. (ماده ۲۲ از آیین‌نامه اجرایی قانون زمین شهری مصوب ۱۳۷۱/۳/۲۴، هیأت وزیران)

آمارگیری جاری: منظور آمارگیری‌هایی است که از روی مدارک گزارش‌ها و فرم‌های مربوط به فعالیت‌های جاری وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و شرکت‌های دولتی و وابسته به دولت انجام می‌شود. (بند ج ماده ۱ از قانون مرکز آمار ایران مصوب ۱۳۵۳/۱۱/۱۰)

آمارگیری نمونه‌ای: منظور جمع‌آوری اطلاعات آماری از تعدادی از افراد یا واحدهای جامعه بر اساس روش‌های علمی و آماری است که نتایج آن قابل تعمیم باشد. (بند ب ماده ۱ از قانون مرکز آمار ایران مصوب ۱۳۵۳/۱۱/۱۰)

آموزش پودمانی: شکلی از آموزش‌های ضمن خدمت است که تخصص‌های شغلی در قالب پودمان‌های آموزشی مستقل و جدا از هم به کارکنان آموزش داده می‌شود. هریک از پودمان‌ها مهارت خاصی را ایجاد می‌نماید و در عین حال در کنار سایر پودمان‌ها منجر به ایجاد یک مهارت جدید و جامع‌تر می‌گردد. (بند ج ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۵۰ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۹/۷/۶ هیأت وزیران)

آموزش ضمن خدمت: آموزش‌هایی که کارکنان در مسیر شغلی خود به منظور متناسب ساختن دانش، مهارت و بینش خود با نیازهای شغل مورد تصدی طی می‌نمایند. (بند الف ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۵۰ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۹/۷/۶ هیأت وزیران)

آموزش علمی: عبارت است از آموزش‌هایی که با توجه به اهداف آموزش‌های دوره متوسطه ضمن تکمیل آموزش‌های عمومی با فراهم آوردن مبانی و زمینه‌های فراگیری علوم نظری، فرد را از طریق تقویت روحیه استدلال و تفکر با مبانی علوم و فنون آشنا و او را برای طی مدارج عالی آماده می‌سازد. (بند ب ماده ۳ از قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش مصوب ۱۳۶۶/۱۱/۲۵)

آموزش علمی و عملی: (فنی و حرفه‌ای) - عبارت است از آموزش‌هایی که فرد را بر مبنای تعلیم مهارت‌هایی که جنبه کاربردی و عملی دارد جهت احراز شغل یا حرفه معینی آماده می‌سازد یا بر کارایی و توانایی افراد شاغل به فنون و حرف می‌افزاید. (ردیف ۲ بند ب ماده ۳ از قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش مصوب ۱۳۶۶/۱۱/۲۵)

آموزش عمومی مردم: در این آیین‌نامه هدف از آموزش عمومی مردم، مجموعه اقداماتی است که سطح اطلاعات و آگاهی‌های عمومی را برای مقابله با بحران ارتقا می‌بخشند. تهیه و توزیع جزوه‌های اطلاعاتی، پخش برنامه‌های ویژه از طریق رسانه‌های جمعی، برپایی سمینارها و کارگاه‌های آموزشی به ویژه برای دانش‌آموزان، دانشجویان، کارکنان ادارات و کارگران در کارخانه‌ها، از جمله این اقدامات است. (بند ت ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی بند م تبصره ۱۳ قانون بودجه سالی ۱۳۷۹ مصوب ۱۳۷۹/۴/۲۶ هیأت وزیران)

آموزش فنی و حرفه‌ای: عبارت است از آموزش‌های رسمی یا غیررسمی که منجر به ایجاد یا افزایش مهارت شغلی می‌گردد و شامل آموزش‌های متوسطه فنی و حرفه‌ای و کار دانش، کاردانی فنی و حرفه‌ای و علمی - کاربردی، ضمن خدمت و مدیریت حرفه‌ای تخصصی و سایر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای کوتاه‌مدت می‌باشد. (ماده ۲ از آیین‌نامه اجرایی، ماده ۱۵۱ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۹/۸/۱۱ هیأت وزیران)

آموزشگاه آزاد فنی و حرفه‌ای: منظور از آموزشگاه‌های آزاد فنی و حرفه‌ای همان مؤسسات کارآموزی موضوع ماده ۱۳ قانون کارآموزی مصوب اردیبهشت ماه ۱۳۴۹ می‌باشد که در این آموزشگاه‌ها یک یا چند حرفه براساس

برنامه‌های مصوب مطابق با استانداردهای سازمان آموزش و فنی و حرفه‌ای آموزش داده می‌شود. (ماده ۱ از آیین‌نامه نحوه تشکیل و اداره آموزشگاه‌های فنی و حرفه‌ای مصوب ۱۳۶۵/۷/۶ هیأت وزیران)

آموزشگاه رانندگی: مؤسسه‌ای است که بر اساس مقررات این آیین‌نامه تأسیس و از متقاضیان ثبت نام کرده و آموزش‌های رانندگی را در محل‌های تعیین شده به آنان تعلیم می‌دهد. (بند ۱ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی آموزشگاه‌های تعلیم رانندگی مصوب ۱۳۶۲/۱/۲۱ هیأت وزیران)

آموزشگاه فنی و حرفه‌ای آزاد: به مکانی اطلاق می‌شود که در آن یک یا چند حرفه بر اساس برنامه‌های مصوب و مطابق با استانداردهای سازمان آموزش داده می‌شود و (بند ۲ ماده ۱ از اصلاح آیین‌نامه نحوه تشکیل و اداره آموزشگاه‌های آزاد فنی و حرفه‌ای مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۸ هیأت وزیران)

آموزشگاه‌های آزاد فنی و حرفه‌ای: منظور از آموزشگاه‌های آزاد فنی و حرفه‌ای همان مؤسسات کارآموزی موضوع ماده ۱۳ قانون کارآموزی مصوب اردیبهشت ماه ۱۳۴۹ می‌باشد. (ماده ۱ از آیین‌نامه نحوه تشکیل و اداره آموزشگاه‌های آزاد فنی و حرفه‌ای مصوب ۱۳۶۳/۸/۲ هیأت وزیران)

آموزش‌های علمی - کاربردی: آموزش‌هایی است که با هدف ارتقا و انتقال دانش کار، ایجاد مهارت‌ها، افزایش بهره‌وری، به هنگام کردن و ارتقای معلومات و تجارب شاغلان، رشد استعدادها، بارز و به فعلیت در آوردن استعدادها، نهفته برای تصدی مشاغل و حرف‌گوناگون انجام می‌شود تا توانایی افراد را برای انجام دادن کاری که به آنان محول می‌گردد به سطح مطلوب برساند. (ماده ۱ از آیین‌نامه آموزش‌های علمی - کاربردی مصوب ۱۳۷۴/۱۱/۱۷، شورای عالی انقلاب فرهنگی)

آموزش‌های علمی - کاربردی: آموزش‌هایی است که با هدف ارتقا و انتقال دانش کار، ایجاد مهارت‌ها، افزایش بهره‌وری، به هنگام کردن و ارتقای معلومات و تجارب شاغلان، رشد استعدادها، بارز و به فعلیت در آوردن استعدادها، نهفته برای تصدی مشاغل و حرف‌گوناگون، انجام می‌شود، تا توانایی افراد را برای انجام دادن کاری که به آنان محول می‌گردد به سطح مطلوب برساند. (ماده ۱ از آیین‌نامه شورای عالی آموزش‌های علمی - کاربردی مصوب ۱۳۷۴/۶/۱۴، شورای عالی انقلاب فرهنگی)

آموزش‌های علمی - کاربردی: آموزش‌هایی است که با هدف و ارتقا و انتقال دانش کار، ایجاد مهارت‌ها، افزایش بهره‌وری، به هنگام کردن و ارتقای معلومات و تجارب شاغلان، رشد استعدادهای بارز و به فعالیت درآوردن استعدادهای نهفته برای تصدی مشاغل و حرف‌گوناگون، انجام می‌شود، تا توانایی افراد را برای انجام دادن کاری که به آنان محول می‌گردد به سطح مطلوب برساند. (ماده ۱ از آیین‌نامه شورای عالی آموزش‌های علمی - کاربردی مصوب، ۱۳۷۳/۱۰/۲۰، شورای عالی انقلاب فرهنگی)

آموزش‌های علمی - کاربردی: به آموزش‌هایی اطلاق می‌شود که به قصد ارتقا دانش افراد و ایجاد مهارت‌های لازم و به فعالیت درآوردن استعدادهای نهفته در ایشان تعلیم داده می‌شود و دانش‌آموختگان را برای احراز شغل، حرفه و کسب کار، در مشاغل گوناگون آماده می‌کند و توانایی آنان را برای انجام کاری که به آنان محول شده است تا سطح مطلوب افزایش می‌بخشد. (ماده ۱ از آیین‌نامه تشکیل شورای عالی علمی - کاربردی مصوب ۱۳۶۹/۱۱/۹، شورای عالی انقلاب فرهنگی)

آموزش هنر: مقصود از آموزش هنر تمامی فعالیت‌هایی است که به آموزش کلاسیک و آکادمیک و رسمی هنر مربوط می‌شود و از این بحث آنچه بیش‌تر مورد بررسی قرار می‌گیرد آموزش هنر در مراکز آموزش عالی می‌باشد. بدیهی است که نگاهی گذرا بر آموزش قبل از دانشگاهی هنر نیز خواهد شد. (بند الف مصوبه مربوط به موافقت اصولی با طرح پیشنهادی برای تقویت رشته‌های هنر مصوب ۱۳۷۴/۲/۱۹، شورای عالی انقلاب فرهنگی)

آموزگار: از این به بعد مدرسه ابتدایی دبستان و معلم آن آموزگار، مدرسه متوسطه دبیرستان و معلم آن دبیر، مدرسه صنعتی هنرستان و معلم آن هنرآموز، هر شعبه از مدارس عالی (فاکولته) دانشکده و مجموع شعب عالی (اونیورسیت) دانشگاه و معلم مدارس عالی استاد نامیده خواهد شد. (تبصره ماده ۱ از قانون اجازه تأسیس دانشسراهای مقدماتی و عالی مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۱۹)

آیین دادرسی کیفری: مجموعه اصول و مقرراتی است که برای کشف و تحقیق جرائم و تعقیب مجرمان و نحوه رسیدگی و صدور رأی و تجدیدنظر و اجرای احکام و تعیین وظایف و اختیارات مقامات قضایی وضع شده است. (ماده ۱ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۷۸/۶/۲۸)

آیین دادرسی مدنی: مجموعه اصول و مقرراتی است که در مقام رسیدگی به امور حسبی و کلیه دعاوی مدنی و بازرگانی در دادگاه‌های عمومی، انقلاب، تجدیدنظر، دیوان عالی کشور و سایر مراجعی که به موجب قانون موظف به

رعایت آن هستند به کار می‌رود. (ماده ۱ از قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

آیین کار: آیین کار عبارت است از مجموعه قواعد مربوط به روش‌هایی که در مورد ساخت، تولید، نصب، آزمایش، به کار انداختن یا استفاده از یک کالا یا دستگاه یا ابزار یا وسیله به کار برده می‌شود. (بند ج ماده ۲ از قانون مواد الحاقی به قانون تأسیس مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران مصوب ۱۳۴۹/۹/۲۴)

الف

ابتکار: عبارت از آفرینش روش‌های تازه برای پیشبرد کارها (نوآوری) است. (بند ط از ماده ۱ آیین‌نامه حقوق و دستمزد کارکنان سازمان‌های مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۵/۱/۱۹ هیأت وزیران)

ابرا: ابرا عبارت از این است که داین از حق خود به اختیار صرفنظر نماید. (ماده ۲۸۹ از قانون مدنی)

اتاق اصناف: سازمانی است که به موجب این قانون تشکیل می‌شود و دارای شخصیت حقوقی است. (ماده ۶ از قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

اتاق بازرگانی و صنایع و معادن جمهوری اسلامی ایران: اتاق بازرگانی و صنایع و معادن جمهوری اسلامی ایران مؤسسه‌ای غیرانتفاعی است که دارای شخصیت حقوقی و استقلال مالی می‌باشد. (ماده ۲ از قانون اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران مصوب ۱۳۶۹/۱۲/۱۵)

اتحادیه: سندیکا جمعیتی است که کارگران یا کارفرمایان مربوط به یک حرفه و یا یک کارگاه و یا یک صنعت می‌توانند برای حفظ منافع حرفه‌ای و بهبود وضع مادی و اجتماعی خود تشکیل دهند. ائتلاف چند سندیکا تشکیل یک اتحادیه و ائتلاف چند اتحادیه تشکیل یک کنفدراسیون را می‌دهد. (ماده ۲۵ از قانون کار مصوب ۱۳۳۷/۱۲/۲۶)

اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزان: اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزان که در این اساسنامه اختصاراً اتحادیه نامیده می‌شود نهادی است غیردولتی و دارای شخصیت حقوقی مستقل که به عنوان یک مجموعه فرهنگی برای سازماندهی، هدایت و پشتیبانی انجمن‌های اسلامی مدارس سراسر کشور با عنایت حضرت امام (ره) شکل گرفته و کماکان تحت نظارت عالییه مقام معظم رهبری و نماینده منصوب از سوی ایشان فعالیت می‌نماید. (ماده ۱ از اساسنامه اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزان مصوب ۱۳۷۴/۵/۳، شورای عالی انقلاب فرهنگی)

اتحادیه شهرداری‌های ایران: اتحادیه شهرداری‌های ایران که با عضویت کلیه شهرداری‌های کشور تشکیل می‌گردد و در این اساسنامه اتحادیه نامیده می‌شود مؤسسه‌ای است ملی و غیر سیاسی و دارای شخصیت حقوقی. (ماده ۱ از لایحه اساسنامه اتحادیه شهرداری‌های ایران مصوب ۱۳۴۴/۱۱/۱۲)

اتحادیه شهرداری‌های کشور: به منظور ایجاد همکاری بین شهرداری‌های کشور و برقراری ارتباط با اتحادیه‌های بین‌المللی شهرداری‌ها سازمانی به نام اتحادیه شهرداری‌های کشور تشکیل خواهد شد که اساسنامه آن بر حسب پیشنهاد وزارت کشور و تصویب هیأت وزیران تعیین می‌گردد. (ماده ۱۰۸ الحاقی از قانون اصلاح پاره‌ای از مواد و الحاق مواد جدید به قانون شهرداری مصوب ۱۳۴۵/۱۱/۲۷)

اتحادیه صنفی: افراد یک صنف که برای حفظ حقوق و حیثیت شغلی با یکدیگر اشتراک مساعی و معاضدت می‌کنند تشکیل اتحادیه صنفی را می‌دهند. اتحادیه صنفی دارای شخصیت حقوقی است. (ماده ۵ از قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

اتحادیه منطقه‌ای صنفی: در هر منطقه شهرداری افراد یک صنف با یکدیگر تشریک مساعی و معاضدت نموده و برای حفظ حقوق و حیثیت و شئون شغلی خود تشکیل یک اتحادیه منطقه‌ای صنفی را می‌دهند. (ماده ۸ از لایحه قانونی اجازه اجرای اصلاحاتی که توسط هیأت عالی نظارت در قانون نظام صنفی و اصلاحیه‌های آن به عمل آمده است مصوب ۱۳۵۹/۴/۱۳ شورای انقلاب)

اتصال خورجینی: نوعی اتصال تیر به ستون که در آن تیرها از دو طرف ستون عبور می‌نمایند و هر تیر با دو نبشی از بالا و پایین به ستون وصل شده است. (از بخش تعاریف آیین‌نامه طراحی ساختمان‌ها در برابر زلزله مصوب ۱۳۷۸/۹/۱۷ هیأت وزیران)

اتومبیل اختصاصی: اتومبیل اختصاصی اتومبیلی است که حق استفاده از آن در اختیار مقامات مندرج در ماده ۶ این آیین نامه می باشد. سایر اتومبیل های دولتی جزو اتومبیل های خدمت شناخته می شود که استفاده از آن ها به مقام خاصی تعلق نخواهد داشت و فقط برای منظورهای اداری و اجرایی و عملیاتی از آن ها می توان استفاده نمود. (ماده ۴ از آیین نامه اجرایی استفاده از اتومبیل های دولتی موضوع تبصره ۶۸ قانون بودجه سال ۱۳۴۴ مصوب ۱۳۴۴/۱۰/۲۱)

اتومبیل تعلیماتی: اتومبیلی است که دارای علائم مشخصه، مندرج در این آیین نامه بوده و به وسیله آن به هنرآموزان آموزشگاه تعلیم رانندگی آموزش داده می شود. (بند ۶ ماده ۱ از آیین نامه اجرایی آموزشگاه های تعلیم رانندگی مصوب ۱۳۶۲/۱/۲۱ هیأت وزیران)

اتومبیل خدمت: به اتومبیل اختصاصی مراجعه گردد.

اتومبیل دولتی: اتومبیل دولتی وسیله ای است که برای اجرای وظایف معین و مشخص در هر وزارتخانه یا شرکت دولتی یا مؤسسه دولتی مورد استفاده قرار گیرد و به پست سازمانی یا مقام معین اختصاص ندارد و مانند ابزار کار در هر موقع که لازم باشد از آن استفاده می شود. (ماده ۱ از آیین نامه اجرایی نحوه استفاده از اتومبیل های دولتی و فروش اتومبیل های زائد مصوب ۱۳۵۸/۱۰/۱۸ شورای انقلاب)

اتومبیل دولتی: منظور از اتومبیل های دولتی در این آیین نامه کلیه وسایل نقلیه موتوری از قبیل انواع اتومبیل های سواری و انواع اتومبیل های صحرایی (مانند انواع جیب ویلز و لندرور و نظایر آن) و همچنین کلیه وسایل نقلیه موتوری دیگری است که عرفاً و عادتاً برای حمل و نقل اشخاص به کار برده می شوند. (ماده ۲ از آیین نامه اجرایی استفاده از اتومبیل های دولتی موضوع تبصره ۶۸ قانون بودجه سال ۱۳۴۴ مصوب ۱۳۴۴/۱۰/۲۱)

اتومبیل دولتی: منظور از اتومبیل های دولتی در این آیین نامه خودروهایی هستند که مالک خصوصی نداشته و به عنوان وسیله ای جهت انجام امور کشور در اختیار دستگاه ها بوده، جزو بیت المال و اموال عمومی به حساب می آیند. (ماده ۱ از آیین نامه نحوه استفاده از اتومبیل های دولتی مصوب ۱۳۷۰/۱۲/۲۵ هیأت وزیران)

اتومبیل سواری: اتومبیل سواری عبارت از اتومبیلی است که برای حمل مسافر استفاده گردد از قبیل سواری شهری، سواری صحرائی، مینی بوس، اتوبوس هر چند خارج از رده یا اسقاطی باشد. (ماده ۱ از آیین نامه اجرایی تبصره ۶۳ قانون بودجه سال ۱۳۶۴ مصوب ۱۳۶۴/۶/۲۰ هیأت وزیران)

اثر: از نظر این قانون به مؤلف و مصنف و هنرمند پدید آورنده و به آنچه از راه دانش یا هنر یا ابتکار آنان پدید می آید بدون در نظر گرفتن طریقه یا روشی که در بیان یا ظهور یا ایجاد آن به کار رفته اثر اطلاق می شود. (ماده ۱ از قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸/۱۰/۱۱)

اثر مشترک: اثری که با همکاری دو یا چند پدید آورنده به وجود آمده باشد و کار یکایک آنان جدا و متمایز نباشد اثر مشترک نامیده می شود و حقوق ناشی از آن حق مشاع پدید آورندگان است. (ماده ۶ از قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸/۱۰/۱۱)

اثرهای مورد حمایت: اثرهای مورد حمایت این قانون به شرح زیر است:

۱- کتاب و رساله و جزوه و نمایشنامه و هر نوشته دیگر علمی و فنی و ادبی و هنری، ۲- شعر و ترانه و سرود و تصنیف که به هر ترتیب و روش نوشته یا ضبط یا نشر شده باشد، ۳- اثر سمعی و بصری به منظور اجرا در صحنه های نمایش یا پرده سینما یا پخش از رادیو یا تلویزیون که به هر ترتیب و روش نوشته یا ضبط یا نشر شده باشد، ۴- اثر موسیقی که به هر ترتیب و روش نوشته یا ضبط یا نشر شده باشد، ۵- نقاشی و تصویر و طرح و نقش و نقشه جغرافیایی ابتکاری و نوشته ها و خط های تزئینی و هر گونه اثر تزئینی و اثر تجسمی که به هر طریق و روش به صورت ساده یا ترکیبی به وجود آمده باشد، ۶- هر گونه پیکره (مجسمه)، ۷- اثر معماری از قبیل طرح و نقشه ساختمان، ۸- اثر عکاسی که با روش ابتکاری و ابداع پدید آمده باشد، ۹- اثر ابتکاری مربوط به هنرهای دستی یا صنعتی و نقشه قالی و گلیم، ۱۰- اثر ابتکاری که بر پایه فرهنگ عامه (فولکور) یا میراث فرهنگی و هنری ملی پدید آمده باشد، ۱۱- اثر فنی که جنبه ابداع و ابتکار داشته باشد. ۱۲- هر گونه اثر مبتکرانه دیگر که از ترکیب چند اثر از اثرهای نامبرده در این فصل پدید آمده باشد. (ماده ۲ از قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸/۱۰/۱۱)

اجاره: منظور از اجاره مذکوره در این ماده آن است که تصرف متصرف به عنوان اجاره یا صلح منافع یا هر عنوان دیگری به منظور اجاره باشد اعم از این که نسبت به مورد تصرف سند رسمی یا غیررسمی تنظیم شده یا تصرف متصرف بر حسب تراضی با موجر یا نماینده قانونی او باشد. (تبصره ۱ از ماده ۱ قانون روابط مالک و مستأجر مصوب ۱۳۳۹/۳/۱۰)

اجاره: اجاره عقدی است که به موجب آن مستاجر مالک منافع عین مستاجر می‌شود. اجاره دهنده را موجر و اجاره کننده را مستاجر و مورد اجاره را عین مستاجر گویند. (ماده ۴۶۶ از قانون مدنی)

اجاره اشخاص: در اجاره اشخاص کسی که اجاره می‌نماید مستاجر و کسی که مورد اجاره واقع می‌شود اجیر و مال‌الاجاره اجرت نامیده می‌شود. (ماده ۵۱۲ از قانون مدنی)

اجازه برداشت: مجوزی است که از طرف وزارت معادن و فلزات برای تأمین مصالح ساختمانی مورد نیاز طرح‌های عمرانی و برداشت واریزه‌ها و ذخایر محدود و جزئی و نیز عملیات آزمایشگاهی صادر می‌شود. (بند ذ از ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

اجازه برداشت: مجوزی است که از طرف وزارت معادن و فلزات به مؤسسات دولتی و نهادهای قانونی یا پیمانکاران آن‌ها جهت استخراج و مصرف مقدار مشخصی مصالح ساختمانی برای کار مورد نظر در منطقه یا محدوده مشخص داده می‌شود. (بند ق از ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۶۳/۳/۱)

اجازه مصرف (آب): اجازه مصرف حقی است که به منظور استفاده مفید و معقول از آب با رعایت مقررات پیش‌بینی شده در این قانون از طریق صدور پروانه به اشخاص حقیقی یا حقوقی واگذار می‌شود. (ماده ۴ از قانون آب و نحوه ملی شدن آن مصوب ۱۳۴۷/۴/۲۷)

اجبار به خدمت در مقابل دین: یعنی حال یا وضعیت که از تعهد مدیون نسبت به خدمات شخصی خود یا شخص دیگری که در فرمان او است برای تضمین قرض ناشی می‌شود و در صورتی که ارزش آن خدمات به نحوی که صحیحاً تقویم شود به مصرف استهلاك قرض نرسد یا طول مدت و نحوه آن خدمات محدود و مشخص نباشد. (بند الف از ماده ۱ قانون الحاقی ایران به قرارداد تکمیلی منع بردگی و برده‌فروشی و عملیات و دستگاه مشابه بردگی مصوب ۱۳۳۷/۱۲/۳)

احتکار: عبارت است از نگهداری کالا به صورت عمدۀ با تشخیص مرجع ذیصلاح و امتناع از عرضه آن به قصد گرانفروشی یا اضرار به جامعه پس از اعلام ضرورت عرضه توسط دولت. (از قانون تعزیرات حکومتی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۲۳، مجمع تشخیص مصلحت نظام)

احتکار: عبارت است از جمع و نگهداری ارزاق مورد نیاز و ضروری عامه مردم (گندم، جو، کشمش، خرما، روغن حیوانی و نباتی) به قصد افزایش قیمت. (بند الف ماده ۱، قانون تشدید مجازات محکوران و گرانفروشان مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۲۳)

احضار به سربازی: از تاریخ مشمولیت که اسامی مشمولین به وسیله آگهی منتشر و وضعیت آنها تحت رسیدگی واقع می‌گردد تا موقع تحویل به سر بازخانه مرحله احضار نامیده می‌شود. (ماده ۲۷ از قانون خدمت نظام وظیفه مصوب ۱۳۱۷/۳/۲۹)

احکام اعدادی: احکام مقدماتی یا موقتی است یا اعدادی یا قرینه. احکام اعدادی آن است که برای تکمیل رسیدگی حساب حکم به بعضی اقدامات می‌نماید بدون این که در اصل مطلب داخل گردد. (ماده ۸۳ از قانون دیوان محاسبات مصوب ۱۲۸۹/۱۲/۴)

احکام دیوان محاسبات: احکام دیوان محاسبات بر دو قسم است: مقدماتی و قطعی. احکام قطعی آن است که درباره حساب صاحب جمع و در اصل مطلب صادر شده و عمل را ختم می‌نماید. احکام مقدماتی عبارت از قرارهایی است که قبل از صدور حکم قطعی صادر و مقدمتاً امر به بعضی اقدامات می‌نماید چه از بابت فوریت موقع و چه از بابت تحصیل بعضی اطلاعات برای پیشرفت کار ولی عمل رسیدگی به حساب به موجب این قرارها ختم نمی‌شود. (ماده ۸۳ از قانون دیوان محاسبات مصوب ۱۲۸۹/۱۲/۴)

احکام قرینه: احکام مقدماتی یا موقتی است یا اعدادی یا قرینه.... احکام قرینه آن است که برای تهیه زمینه حکم داده می‌شود و به طوری است که نتیجه حکم را می‌توان از آن استنباط کرد. (از ماده ۸۳ از قانون دیوان محاسبات مصوب ۱۲۸۹/۱۲/۴)

احکام قطعی: احکام دیوان محاسبات بر دو قسم است: مقدماتی و قطعی. احکام قطعی آن است که درباره حساب صاحب جمع و در اصل مطلب صادر شده و عمل را ختم می‌نماید. (از ماده ۸۲ از قانون دیوان محاسبات مصوب ۱۲۸۹/۱۲/۴)

احکام مقدماتی: احکام دیوان محاسبات بر دو قسم است: مقدماتی و قطعی..... احکام مقدماتی عبارت از قرارهایی است که قبل از صدور حکم قطعی صادر و مقدمتاً امر به بعضی اقدامات می‌نماید چه از بابت فوریت موقع و چه از بابت تحصیل بعضی اطلاعات برای پیشرفت کار ولی عمل رسیدگی به حساب به موجب این قرارها ختم نمی‌شود. (ماده ۸۲ از قانون دیوان محاسبات مصوب ۱۲۸۹/۱۲/۴)

احکام مقدماتی اعدادی: احکام مقدماتی یا موقتی است یا اعدادی یا قرینه..... احکام اعدادی آن است که برای تکمیل رسیدگی حساب حکم به بعضی اقدامات می‌نماید بدون این که در اصل مطلب داخل شود. (ماده ۸۳ از قانون دیوان محاسبات مصوب ۱۲۸۹/۱۲/۴)

احکام مقدماتی قرینه: احکام قرینه آن است که برای تهیه زمینه حکم داده می‌گردد و به طوری است که نتیجه حکم را می‌توان از آن استنباط کرد. (ماده ۸۳ از قانون دیوان محاسبات مصوب ۱۲۸۹/۱۲/۴)

احکام مقدماتی موقتی: احکام مقدماتی یا موقتی است یا اعدادی یا قرینه. احکام موقتی نظر به فوریت موقع موقتاً قراری می‌دهد تا در موقع صدور حکم قرار قطعی آن داده گردد. (از ماده ۸۳ از قانون دیوان محاسبات مصوب ۱۲۸۹/۱۲/۴)

احیای اراضی: عملیاتی است که با تغییر وضع طبیعی زمین و به وسیله اقداماتی که در عرف آباد کردن محسوب است (از قبیل زراعت، درختکاری، بنا ساختن، ایجاد تأسیسات و غیره) آن را برای بهره‌برداری آماده سازد. (از ماده ۱ از لایحه قانونی نحوه واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸/۶/۲۵ شورای انقلاب)

احیای زمین: مراد از احیای زمین آن است که اراضی موات و مباحه را به وسیله عملیاتی که در عرف آباد کردن محسوب است از قبیل زراعت، درخت کاری، بنا ساختن و غیره قابل استفاده نمایند. (ماده ۱۴۱ از قانون مدنی)

اختلافات دسته‌جمعی: منظور از اختلاف دسته‌جمعی مذکور در این ماده اختلافی است که روابط بین کارگران و کارفرما را در کارگاه مختل ساخته و احتمالاً منجر به تعطیل کارگاه (از طرف کارفرما) یا اعتصاب (از طرف کارگران) بگردد. (تبصره الحاقی به ماده ۴۵ از قانون اصلاح و الحاق مواد و دو تبصره به قانون کار مصوب ۱۳۴۳/۱۱/۲۰)

اختلافات صنفی: اختلافات صنفی عبارت است از اختلافاتی که بین اصناف و افراد آنها راجع به امور صنفی تولید می‌شود و امور صنفی بر طبق نظامنامه که به پیشنهاد وزارت داخله و تصویب وزارت عدلیه تنظیم خواهد شد تعیین می‌گردد. اختلاف بین قصاب و چوبدار راجع به قیمت گوسفند و اختلاف بین قصاب و خباز با دکاندار راجع به وجه فروش یومیه در حکم اختلافات صنفی است. (تبصره ۱ ماده ۱ از قانون رفع اختلافات صنفی مصوب ۱۳۱۱/۷/۵)

اختلاف در صلاحیت: هرگاه در موضوع یک دعوی دو دادگاه دادگستری یا دادگاه دادگستری و مراجع غیردادگستری هر دو خود را صالح بدانند یا هر دو از خود نفی صلاحیت کنند اختلاف محقق می‌شود. (ماده ۴۷ از قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

اخراج: در چهار مورد زیر افسران و کارمندان از خدمت اخراج می‌شوند:

۱- چنانچه طبق مقررات قانون دادرسی و کیفر ارتش محکومیتی پیدا کنند که مستلزم اخراج باشد، ۲- در صورتی که تنبیهات انتظار خدمت و بدون کاری در تغییر وضع و رفتار آنان مؤثر واقع نشده و باز هم مبادرت به اعمال و رفتار برخلاف شئون نظامی بنمایند ۳- با رعایت ماده ۱۱۳ و ۱۱۸ این قانون، ۳- در صورت شرکت افسر و کارمند در احزاب و دستجات سیاسی (با رعایت ماده ۱۱۳ و ۱۱۸ این قانون)، ۴- در صورت ترک تابعیت. (بند د از ماده ۱۵ قانون استخدام نیروهای مسلح مصوب ۱۳۳۶/۴/۳۰)

اخفا و امتناع از عرضه کالا: عبارت است از خودداری از عرضه کالای دارای نرخ رسمی به قصد گرانفروشی یا تبعیض در فروش. تعزیرات اخفا و امتناع از عرضه کالا به شرح زیر است: مرتبه اول - تذکر کتبی، درج در پرونده واحد و عرضه کالا به نرخ رسمی. مرتبه دوم - عرضه کالا به نرخ رسمی و اخذ جریمه از دو تا پنج برابر ارزش رسمی کالا. مرتبه سوم - علاوه بر مجازات‌های مرتبه دوم - قطع تمام یا برخی خدمات دولتی از سه تا شش ماه. (ماده ۷ از قانون تعزیرات حکومتی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۲۳، مجمع تشخیص مصلحت)

اداره ضبطیه بلوکات: اداره ضبطیه بلوکات عبارت است از نایب الحکومه اداره بلوکی در ماده (۲۰۱) و صاحب منصبان و ماموران ضبطیه به طوری که در مواد آتیه ذکر خواهد شد. (ماده ۲۰۹ از قانون تشکیل ایالات و ولایات و دستورالعمل حکام مصوب ۱۲۸۶/۹/۲۷)

اداره مأمور وصول درآمد دولت: منظور از اداره مأمور وصول درآمد دولت در این قانون هر اداره یا سازمان یا مؤسسه یا شرکت دولتی یا وابسته به دولت است که به موجب قوانین و مقررات موظف به وصول درآمد دولت می باشد. (ماده ۵۴ از قانون اصلاح بعضی از مواد قانون مجازات مرتکبین قاچاق و الحاق چند ماده و تبصره به قانون مذکور مصوب ۱۳۵۳/۱۲/۲۹)

ادله اثبات دعوی: دلایل اثبات دعوی از قرار ذیل است: ۱- اقرار، ۲- اسناد کتبی، ۳- شهادت، ۴- امارات، ۵- قسم. (ماده ۱۲۸۵ از قانون مدنی)

اراضی آیش: زمین دایری است که به صورت متناوب طبق عرف محل برای دوره معینی بدون کشت بماند. (بند ۶ ماده ۱ از آیین نامه اجرایی لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی واگذاری و احیای اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۹/۲/۳۱)

اراضی آیش: زمین دایری است که به صورت متناوب طبق عرف محل برای دوره معینی بدون کشت بماند. (بند ۴ واژه نامه از لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی واگذاری و احیای اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۹/۱/۲۶ دولت)

اراضی آیش: زمین دایری است که به صورت متناوب طبق عرف محل برای دوره معینی بدون کشت بماند. (بند ۵ از واژه نامه لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی نحوه واگذاری و احیای اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران و لایحه قانونی ... مصوب ۱۳۵۸/۱۲/۲۸)

اراضی آیش: زمین دایری است که به صورت متناوب طبق عرف محل برای دوره معینی بدون کشت بماند. (بند ۵ از واژه نامه از لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی نحوه واگذاری و احیای اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸/۱۲/۱۱)

اراضی آیش: زمین دایری است که به صورت متناوب طبق عرف محل برای دوره معینی بدون کشت بماند. (بند ج ماده ۱ از قانون نحوه واگذاری و احیای اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸/۶/۲۵ شورای انقلاب)

اراضی بایر: زمین‌هایی است که سابقه احیا دارد ولی به علت اعراض یا عدم بهره‌برداری بدون عذر موجه مدت ۵ سال متوالی متروک مانده یا بماند. (بند ۳ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی لایحه قانون اصلاح لایحه قانونی واگذاری و احیای اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۹/۲/۳۱ شورای انقلاب)

اراضی بایر: زمین‌هایی است که سابقه احیا دارد ولی به علت اعراض یا عدم بهره‌برداری بدون عذر موجه مدت ۵ سال متوالی متروک مانده باشد. (بند ۱ و اژه‌نامه از لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی واگذاری و احیای اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۹/۱/۲۶ شورای انقلاب)

اراضی بایر: زمین‌های بایر که به علل مختلف توسط مالکان بزرگ بایر نگاه داشته شده است و با توجه به نیاز جامعه و مسأله خودکفایی مملکت و با توجه به این که این زمین‌ها فقط به صرف این که مالکیت از آن‌ها است بدون کشت مانده و اجازه کشت به دهقانان هم داده نمی‌شود. (بند ۱ و اژه‌نامه از لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی نحوه واگذاری و احیای اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸/۱۲/۲۸ شورای انقلاب)

اراضی بایر: زمین‌های بایر که به علل مختلف توسط مالکان بزرگ بایر نگاه داشته شده است و با توجه به نیاز جامعه و مسأله خودکفایی مملکت و با توجه به این که این زمین‌ها فقط به صرف این که مالکیت از آن‌ها است بدون کشت مانده و اجازه کشت به دهقانان هم داده نمی‌شود، دولت اسلامی این زمین‌ها را در اختیار خود می‌گیرد تا در اختیار دهقانان و داوطلبان واجد شرایط گذارده شود. (بند ۱ و اژه‌نامه از لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی نحوه واگذاری و احیای اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸/۱۲/۱۱)

اراضی بایر: زمین‌هایی است که سابقه احیا دارد ولی به علت اعتراض و عدم بهره‌برداری برای مدت ۵ سال متوالی بدون عذر موجه متروک مانده یا بماند. (بند د ماده ۱ از قانون نحوه واگذاری و احیای اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸/۶/۲۵ شورای انقلاب)

اراضی بایر: منظور از اراضی بایر موضوع این ماده زمین‌هایی است که در تاریخ نقل و انتقال باغ یا مستحدثاتی طبق ضوابط مندرج در آیین‌نامه ماده ۲۱۴ قانون مالیات‌های مستقیم در آن ایجاد نشده باشد. (تبصره ماده ۶ از قانون معاملات زمین مصوب ۱۳۵۴/۲/۲۸)

اراضی بایر: زمین‌هایی که سابقه احیا دارد ولی به علت اعراض یا عدم بهره‌برداری بدون عذر موجه به مدت ۵ سال متوالی متروک مانده باشد. (بند ۱ از آیین‌نامه اجرایی قانون واگذاری زمین‌های دایر و بایر که بعد از انقلاب به صورت کشت موقت در اختیار کشاورزان قرار گرفته است مصوب ۱۳۶۵/۱۱/۲۹ هیأت وزیران)

اراضی بایر شهری: اراضی بایر شهری زمین‌هایی است که سابقه عمران و احیا داشته و به تدریج به حالت موات برگشته اعم از آن که صاحب مشخصی داشته یا نداشته باشد. (ماده ۴ از قانون زمین شهری مصوب ۱۳۶۶/۶/۲۲)

اراضی بایر شهری: اراضی بایر شهری زمین‌هایی است که سابقه عمران داشته و به تدریج به حالت موات برگشته است اعم از آن که صاحب مشخصی داشته یا نداشته باشد. (ماده ۴ از قانون اراضی شهری مصوب ۱۳۶۰/۱۲/۲۷)

اراضی جنگلی: اراضی جنگلی به جنگل تکامل نیافته‌ای گفته می‌شود که به صورت‌های زیر باشد: ۱- تعداد نمایده درخت یا نهال یا بوته جنگلی در هر هکتار آن جداگانه یا مجموعاً از یک صد اصله تجاوز نکند. ۲- درختان جنگلی به صورت پراکنده باشد به نحوی که حجم آن در هر هکتار در شمال (از حوزه آستارا تا حوزه گلیداغی) کم‌تر از پنجاه متر مکعب و در سایر نقاط ایران کم‌تر از بیست متر مکعب باشد (در صورت وجود شمشاد و حجم بیش از سی متر مکعب جنگل شمشاد محسوب می‌شود). (ردیف د بند ۷ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۹/۲/۳۱ شورای انقلاب)

اراضی جنگلی: به جنگل تکامل نیافته‌ای اطلاق می‌شود که به یکی از اشکال زیر باشد: ۱- تعداد کنده درخت یا نهال یا بوته جنگلی در هر هکتار آن جداگانه یا مجموعاً از یکصد عدد تجاوز نکند. ۲- درختان جنگلی به صورت پراکنده موجود باشد به نحوی که حجم آن در هر هکتار در شمال ایران (از حوزه آستارا تا حوزه گلیداغی) کم‌تر از پنجاه متر مکعب و در سایر نقاط ایران کم‌تر از بیست متر مکعب باشد. اگر در اراضی (بند ۲) درخت شمشاد وجود داشته باشد و حجم درختان آن بیش از سی متر مکعب در هکتار باشد جنگل شمشاد محسوب می‌گردد. (بند ۱ از قانون نحوه واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸/۶/۲۵ شورای انقلاب)

اراضی جنگلی: الف) زمین‌هایی که در آن‌ها آثار و شواهد وجود جنگل از قبیل نهال یا پاجوش یا بوته یا کنده درختان جنگلی وجود داشته باشد مشروط بر آن که در تاریخ ملی شدن جنگل‌ها ۱۳۴۱/۱۰/۲۷ تحت کشت یا آیش نبوده و تعداد کنده در هر هکتار از بیست یا تعداد نهال یا بوته جنگلی در هر هکتار جداگانه یا مجموعاً از یکصد عدد یا مجموع تعداد نهال و بوته و کنده در هر هکتار از یکصد عدد متجاوز باشد. ب) زمین‌هایی که در آن‌ها درختان خودروی جنگلی به‌طور پراکنده وجود داشته باشد و حجم درختان موجود در شمال از حوزه آستارا تا حوزه گلیداغی در هر هکتار کم‌تر از پنجاه متر مکعب و در سایر مناطق ایران کم‌تر از بیست متر مکعب باشد مشروط بر آن که در تاریخ ملی شدن جنگل‌ها تحت کشت یا آیش بوده باشد. (بند ۶ ماده ۱ از قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵)

اراضی خالصه: منظور از اراضی خالصه مذکور در ماده ۱ اعم است از اراضی قراء خالصه دولتی که فعلاً موجود است یا از زمین‌های بایری که در اثر عملیات عمرانی و سدبندی و غیره از طرف دولت دایر و برای زراعت آماده خواهد شد یا اراضی یا قرایی که از طرف دولت در اختیار وزارت کشاورزی گذارده می‌شود با رعایت قانون فروش خالصجات. (تبصره ۲ ماده ۱ از قانون راجع به واگذاری زمین به تحصیل‌کرده‌های کشاورزی مصوب ۱۳۳۸/۱۰/۲۲)

اراضی دایر: اراضی دایر زمین‌هایی است که آن را احیا و آباد کرده‌اند و در حال حاضر دایر و مورد بهره‌برداری مالک است. زمین‌های دایر مشمول این قانون صرفاً اراضی کشاورزی یا آیش اعم از محصور یا غیرمحصور می‌باشد. (ماده ۵ از قانون زمین شهری مصوب ۱۳۶۶/۶/۲۲)

اراضی دایر: اراضی دایر، زمین‌هایی است که احیا شده و مستمراً مورد بهره‌برداری است. (بند ۴ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۹/۲/۳۱ شورای انقلاب)

اراضی دایر: زمین‌هایی است که احیا شده و مستمراً مورد بهره‌برداری است. غیر از اراضی فوق‌الذکر زمین‌هایی که به نحوی از انحا در رژیم سابق ملی اعلام شده (زمین‌هایی که جهت محیط‌زیست و شکارگاه‌ها و جلوگیری از بدی آب و هوا در ملکیت دولت درآمد است). (بند ۲ واژه‌نامه از لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۹/۱/۲۶ شورای انقلاب)

اراضی دایر: زمین‌هایی است که احیا شده و مستمراً مورد بهره‌برداری است. (بند ۲ واژه‌نامه از لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی نحوه واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸/۶/۲۵ و لایحه ... کشاورزان مصوب ۱۳۵۸/۱۲/۲۸ شورای انقلاب)

اراضی دایر: زمین‌هایی است که احیا شده و مستمراً مورد بهره‌برداری است. (بند ۲ واژه‌نامه از لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی نحوه واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸/۶/۲۵ شورای انقلاب)

اراضی دایر: زمین‌های احیا شده‌ای است که مستمراً مورد بهره‌برداری است. (بند ب ماده ۱ از قانون نحوه واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸/۶/۲۵ شورای انقلاب)

اراضی دایر: منظور از اراضی دایر موضوع قانون، برای تملک و زمین‌های کشاورزی مندرج در ماده (۵) قانون و این آیین‌نامه، زمین‌هایی است که بهره‌برداری غالب از آن‌ها، زراعت باشد و شامل عرصه و اعیان باغ‌ها و تأسیساتی که عرصه آن‌ها متناسب با اعیانی باشد، نمی‌شود. (ماده ۲ از آیین‌نامه اجرایی قانونی زمین شهری مصوب ۱۳۷۱/۳/۲۴ هیأت وزیران)

اراضی دایر: زمین‌هایی است که احیا شده و مستمراً مورد بهره‌برداری است. (بند ۲ از آیین‌نامه اجرایی قانون واگذاری زمین‌های دایر و بایر که بعد از انقلاب به صورت کشت موقت در اختیار کشاورزان قرار گرفته است مصوب ۱۳۶۵/۱۱/۲۹)

اراضی دولتی: اراضی دولتی اعم از ثبت شده و ثبت نشده دایر و بایر عبارت است از: الف) اراضی موات، ب) اراضی که به نحوی از انحا به دولت منتقل شده است اعم از طریق اصلاحات ارضی، خالصه، مجهول‌المالک و غیره، ج) اراضی متعلق به دولت که در اختیار اشخاص حقیقی و حقوقی یا مؤسسات دولتی قرار دارد و به علت عدم استفاده یا عدم اجرا مفاد قرارداد به دولت برگردانده شده است. (بند ۱۰ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۹/۲/۳۱ شورای انقلاب)

اراضی ساحلی: زمین‌هایی است که در مجاورت حریم دریا و دریاچه یا اراضی مستحدثه قرار دارد و با توجه به تعریف انواع اراضی مذکور در این قانون بر حسب مورد در حکم یکی از آنها محسوب خواهد شد. (بند ۹ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۹/۲/۳۱ شورای انقلاب)

اراضی ساحلی: زمین‌هایی است که در مجاورت حریم دریا و دریاچه یا اراضی مستحدثه قرار دارد و با توجه به تعریف انواع اراضی مذکور در این قانون بر حسب مورد در حکم یکی از آنها محسوب خواهد شد. (بند ۱ ماده ۱ از قانون نحوه واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸/۶/۲۵ شورای انقلاب)

اراضی ساحلی: اراضی ساحلی، پهنه‌ای است با عرض مشخص از اراضی مجاور دریا و دریاچه‌ها یا خلیج که حداقل از یک سو به کنار دریا یا دریاچه یا خلیج متصل باشد. (بند ۱ ماده ۱ از قانون اراضی مستحدث ساحلی مصوب ۱۳۵۴/۴/۲۹)

اراضی شهری: اراضی شهری زمین‌هایی است که در محدوده قانونی و حریم استحفاظی شهرها و شهرک‌ها قرار گرفته است. (ماده ۲ از قانون زمین شهری مصوب ۱۳۶۶/۶/۲۲)

اراضی شهری: اراضی شهری زمین‌هایی است که در محدوده قانونی شهرها و شهرک‌ها قرار گرفته باشد. (ماده ۲ از قانون اراضی شهری مصوب ۱۳۶۰/۱۲/۲۷)

اراضی کشت موقت: عبارت است از اراضی بایر و دایری که پس از پیروزی انقلاب اسلامی تا پایان سال ۱۳۵۹ در سراسر کشور و تا پایان سال ۱۳۶۳ در مناطق کردنشین به نحوی در تسلط غیرمالک قرار گرفته باشد. هر گاه در زمان تصرف در سطح هر هکتار بیش از یک صد اصله نهال یا درخت مثمر یا پنجاه اصله درخت نخل یا زیتون یا یک هزار نهال یا درخت غیرمثمر وجود داشته در این صورت باغ یا بیشه محسوب و از شمول اراضی کشت موقت خارج است. (بند ۴ از آیین‌نامه اجرایی قانون واگذاری زمین‌های دایر و بایر که بعد از انقلاب به صورت کشت موقت در اختیار کشاورزان قرار گرفته است مصوب ۱۳۶۵/۱۱/۲۹ هیأت وزیران)

اراضی متعلق به دولت: منظور از اراضی متعلق به دولت مذکور در ماده ۱۳ قانون کلیه زمین‌هایی است که به نام دولت دارای سند بوده یا در جریان ثبت به نام دولت است و همچنین کلیه اراضی ملی شده و مواتی که طبق قوانین

مصوب و آرا کمیسیون‌های مربوطه متعلق به وزارت مسکن و شهرسازی است اعم از این که به نام دولت ثبت شده یا نشده باشد. نمایندگی دولت در مورد اراضی مزبور با سازمان زمین شهری یا دستگاهی است که وزارت مسکن و شهرسازی به آن تفویض اختیار می‌کند. (ماده ۶۱ از آیین‌نامه اجرایی قانون زمین شهری مصوب ۱۳۶۷/۴/۱۵ هیأت وزیران)

اراضی متعلق به شهرداری: منظور از زمین‌های متعلق به شهرداری - یاد شده در ماده (۱۳) قانون - کلیه زمین‌هایی است که طبق قوانین و مقررات به شهرداری‌ها تعلق دارد. اعم از آن که به نام شهرداری دارای سند باشد یا نباشد. (ماده ۳۴ از آیین‌نامه اجرایی قانون زمین شهری مصوب ۱۳۷۱/۳/۲۴ هیأت وزیران)

اراضی متعلق به شهرداری: منظور از اراضی متعلق به شهرداری مذکور در ماده ۱۳ قانون کلیه زمین‌هایی است که طبق قوانین و مقررات به شهرداری‌ها تعلق دارد اعم از آن که به نام شهرداری دارای سند باشد یا نباشد. (ماده ۶۲ از آیین‌نامه اجرایی قانون زمین شهری مصوب ۱۳۶۷/۴/۱۵ هیأت وزیران)

اراضی مستحدثه: زمینی است که در نتیجه خشک افتادن آب دریاها، دریاچه‌ها و تغییر بستر رودخانه‌ها یا خشک شدن تالاب‌ها ایجاد شده باشد. (بند ۸ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۹/۲/۳۱ شورای انقلاب)

اراضی مستحدثه: زمینی است که در نتیجه خشک افتادن آب دریاها، دریاچه‌ها و تغییر بستر رودخانه‌ها یا خشک شدن تالاب ایجاد شده باشد. (بند ح ماده ۱ از قانون نحوه واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸/۶/۲۱ شورای انقلاب)

اراضی مستحدث: اراضی مستحدث عبارت است از زمین‌هایی که در نتیجه پایین رفتن سطح آب یا هر نوع جریان آب در کرانه‌های دریا و دریاچه‌ها و جزایر یا در نتیجه پایین رفتن آب یا خشک شدن تالاب‌ها ظاهر یا ایجاد می‌شود. (بند الف ماده ۱ از قانون اراضی مستحدث و ساحلی مصوب ۱۳۵۴/۴/۲۹)

اراضی منابع طبیعی: الف) جنگل‌ها یا بیشه طبیعی. مجتمعی متشکل از عرصه و هوایی و مرکب از موجودات از منشأ نباتی (مانند درخت، درختچه، نهال، علف و خزه) و حیوانی صرف‌نظر از درجه تکامل به نحوی که دست بشر در ایجاد و تکامل آن دخیل نبوده است. ب) مراتع، زمین‌هایی است اعم از کوه و دامنه یا زمین مسطح که در فصل چرا

دارای پوششی از نباتات علوفه‌ای خودرو بوده و با توجه به سابقه چرا عرفاً، مرتع شناخته شود. اراضی آیش گرچه پوشش نباتات و علوفه‌ای داشته باشند مشمول تعریف مرتع نیستند. چنانچه مرتع دارای درختان جنگلی خودرو باشد مرتع مشجر نامیده می‌شود. ج) نهالستان‌ها، جنگل‌های دست کاشت عمومی که توسط دولت ایجاد شده باشد. د) اراضی جنگلی، به جنگل تکامل نیافته‌ای گفته می‌شود که به صورت‌های زیر باشد: ۱- تعداد کنده درخت یا نهال یا بوته جنگلی در هر هکتار آن جداگانه یا مجموعاً از یک صد اصله تجاوز ننماید. ۲- درختان جنگلی به صورت پراکنده باشد به نحوی که حجم آن در هر هکتار در شمال (از حوزه آستارا تا حوزه گلیداغی) کم‌تر از پنجاه متر مکعب و در سایر نقاط ایران کم‌تر از بیست متر مکعب باشد (در صورت وجود شمشاد و حجم بیش از سی متر مکعب جنگل شمشاد محسوب می‌شود). (بند ۷ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۹/۲/۳۱ شورای انقلاب)

اراضی منابع طبیعی: جنگل‌ها و مراتع: بیشه‌های طبیعی، نهالستان‌های دولتی، جنگل‌های دست کاشت می‌باشد. غیر اراضی فوق‌الذکر زمین‌هایی که به نحوی از انحا در رژیم سابق ملی اعلام شده (زمین‌هایی که جهت محیط‌زیست و شکارگاه‌ها و جلوگیری از بدی آب و هوا در ملکیت دولت درآمده است). (بند ۳ واژه‌نامه از لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی نحوه واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸/۶/۲۵ و لایحه ... مصوب ۱۳۵۸/۱۲/۲۸ شورای انقلاب)

اراضی منابع طبیعی: جنگل‌ها و مراتع - بیشه‌های طبیعی - نهالستان‌های دولتی - جنگل‌های دست کاشت می‌باشد غیر از اراضی فوق‌الذکر زمین‌هایی که به نحوی از انحا در رژیم سابق ملی اعلام شده (زمین‌هایی که جهت محیط‌زیست و شکارگاه‌ها و جلوگیری از بدی آب و هوا در ملکیت دولت درآمده است). (بند ۳ واژه‌نامه از لایحه قانونی اصلاحی لایحه قانونی نحوه واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸/۲/۱۱ شورای انقلاب)

اراضی موات: زمین‌هایی است که سابقه احیا و بهره‌برداری ندارد و به صورت طبیعی باقی مانده است. (بند ۵ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۹/۲/۳۱، شورای انقلاب)

اراضی موات: زمین‌های غیرآبادی است که سابقه احیا و بهره‌برداری ندارد و به صورت طبیعی باقی مانده است. (بند ۳ واژه‌نامه از لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۹/۱/۲۶ شورای انقلاب)

اراضی موات: زمین‌هایی است که سابقه احیا و بهره‌برداری ندارد و به صورت طبیعی باقی مانده است. (بند ۴ واژه‌نامه از لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی نحوه واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸/۶/۲۵ و لایحه قانونی ... مصوب ۱۳۵۸/۱۲/۲۸ شورای انقلاب)

اراضی موات: زمین‌هایی است که سابقه احیا و بهره‌برداری ندارد و به صورت طبیعی باقی مانده است. (بند ۴ واژه‌نامه از لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی نحوه واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸/۱۲/۱۱ شورای انقلاب)

اراضی موات: زمین‌هایی است که سابقه احیا و بهره‌برداری ندارد و به صورت طبیعی باقی مانده است. (بند الف ماده ۱ از لایحه قانونی نحوه واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸/۶/۲۵ شورای انقلاب)

اراضی موات: زمین‌های بایری است که ملک اشخاص نمی‌باشد. (ردیف ب بند ۹ ماده ۱ از قانون مربوط به اصلاحات ارضی مصوب ۱۳۳۹/۲/۲۶)

اراضی موات شهری: اراضی موات شهری زمین‌هایی است که سابقه عمران و احیا نداشته باشد. (ماده ۳ از قانون زمین شهری مصوب ۱۳۶۶/۶/۲۲)

اراضی موات شهری: اراضی موات شهری زمین‌هایی است که سابقه عمران و احیا نداشته باشد. (ماده ۳ از قانون اراضی شهری مصوب ۱۳۶۰/۱۲/۲۷)

اراضی و ابنیه و مؤسسات مورد احتیاج عملیات عمرانی: اراضی و ابنیه و مؤسسات مورد احتیاج عملیات عمرانی و نیازمندی‌های عمومی عبارت از آن قسمت از اراضی و ابنیه و تأسیسات است که برای اجراء یکی از برنامه‌های مصوب کمیسیون‌های مشترک مجلسین طبق تصویب شورای عالی برنامه ضرورت داشته باشد. (ماده ۱ از آیین‌نامه خرید اراضی و ابنیه و مؤسسات مورد احتیاج عملیات عمرانی مصوب ۱۳۳۶/۴/۳)

ارتباط رادیویی غیر حرفه‌ای: ارتباط رادیویی غیر حرفه‌ای نوعی ارتباط رادیویی است که به منظور خودآموزی علمی و عملی و بررسی‌های فنی بین افراد مجاز برقرار می‌گردد. استفاده کننده از ارتباط رادیویی غیر حرفه‌ای کسی است که به خاطر علاقه و ذوق شخصی به منظورهای فوق بدون هیچ گونه نظر انتفاعی یا سیاسی به برقراری این نوع ارتباط مبادرت می‌نماید. (تبصره ماده ۲ از قانون استفاده از بی‌سیم‌های اختصاصی و غیر حرفه‌ای (آماتوری) مصوب ۱۳۴۵/۱۱/۲۵)

ارتشا: هریک از مستخدمین و مأمورین دولتی اعم از قضایی و اداری یا شوراها یا شهرداری‌ها یا نهادهای انقلابی و به طور کلی قوای سه گانه و همچنین نیروهای مسلح یا شرکت‌های دولتی یا سازمان‌های دولتی وابسته به دولت یا مأمورین به خدمات عمومی خواه رسمی یا غیررسمی برای انجام دادن یا انجام ندادن امری که مربوط به سازمان‌های مزبور می‌باشد، وجه یا مال یا سند پرداخت وجه یا تسلیم مالی را مستقیماً یا غیرمستقیم قبول نماید در حکم مرتشی است. (ماده ۳ از مصوبه اصلاح و تأیید موادی از لایحه تشدید مجازات مرتکبین ارتشا، اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷/۹/۱۵ مجمع تشخیص مصلحت)

ارتشا: هریک از داوران و ممیزان و کارشناسان اعم از این که توسط دادگاه معین شده باشد یا توسط طرفین، چنانچه در مقابل اخذ وجه یا مال به نفع یکی از طرفین اظهار نظر یا اتخاذ تصمیم نماید (از ماده ۵۸۸ از قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های باز دارنده مصوب ۱۳۷۵/۳/۲)

ارتشا: هر نظامی برای انجام یا خودداری از انجام امری که از وظایف او یا یکی دیگر از پرسنل نیروهای مسلح است وجه یا مال یا سند پرداخت وجه یا تسلیم مالی را بلاعوض یا کم‌تر از قیمت معمول به هر عنوان قبول نماید اگرچه انجام یا خودداری از انجام امر برخلاف قانونی نباشد در حکم مرتشی است ... (ماده ۹۳ از قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۱/۵/۱۸)

ارتشا: هر نظامی یا هم‌ردیف نظامی که برای انجام امر یا خودداری از انجام امری که از وظایف او است وجه یا مالی را به عنوان تعارف یا رشوه بگیرد اگرچه انجام یا خودداری از انجام امر بر طبق حقانیت باشد مرتشی محسوب و ... (ماده ۳۹۸ از قانون دادرسی و کیفر ارتش مصوب ۱۳۱۸/۱۰/۴)

ارتشا: مقصود از کلمه ارتشا مذکور در قوانین مربوط به ارتشا اخذ وجه یا مال یا اخذ سند پرداخت وجه یا تسلیم مالی است از طرف مستخدم دولتی یا مملکتی یا بلدی برای انجام دادن یا انجام ندادن امری که مربوط است به

تشکیلات قضایی و اداری دولت یا ادارات مملکتی و بلدی خواه انجام یا عدم انجام آن امر مربوط به کار اداری شخص باشد که وجه یا مال یا سند را گرفته و خواه مربوط به کار اداری یکی از مستخدمین دیگر دولت یا ادارات مملکتی یا بلدی - اخذ وجه یا مال یا سند به ترتیب فوق الذکر ارتشا است خواه مستقیماً به عمل آمده باشد و خواه به طور غیرمستقیم و مأموری که اخذ وجه یا مال یا سند کرده مرتشی است خواه رسمی باشد خواه غیررسمی و خواه در انجام یا عدم انجام امری که برای آن رشوه گرفته و اقعاً مؤثر بوده یا نبوده و خواه اقدام به انجام یا عدم انجام امری که وعده داده است کرده یا نکرده باشد ... (از بند ۱۰ ماده ۱ از قانون متمم جزای اعمال دولت مصوب ۱۳۰۸/۸/۳۰)

ارتشا: هریک از مستخدمین و مأمورین دولت اعم از قضایی و اداری و همچنین هریک از مستخدمین و مأمورین ادارات شوروی و بلدی که برای انجام امری که از وظایف آنان است وجه یا مالی را قبول نماید خواه آن کار را انجام داده یا نداده و انجام آن امر برطبق حقانیت بوده یا نبوده باشد مرتشی محسوب ... و نیز هریک از اشخاص مذکور در فوق هر گاه در مقابل اخذ وجه یا مال از انجام امری که وظیفه ایشان است امتناع ورزند مرتشی محسوب و... (ماده اول از قانون مجازات ارتشا در مورد مستخدمین و مأموران دولتی و ادارات شوروی و بلدی مصوب ۱۳۰۷/۴/۲)

ارتش جمهوری اسلامی ایران: ارتش جمهوری اسلامی ایران پاسداری از استقلال و تمامیت ارضی و نظام جمهوری اسلامی کشور را به عهده دارد. (اصل ۱۴۳ از قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران)

ارتش جمهوری اسلامی ایران: ارتش جمهوری اسلامی ایران به مجموعه ستاد مشترک، نیروهای زمینی، هوایی، دریایی و سازمان‌های وابسته به آن‌ها اطلاق می‌گردد. (ماده ۳ از قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

ارتفاق: ارتفاق حقی است برای شخص در ملک دیگری. (ماده ۹۳ از قانون مدنی)

ارتقا: عبارت از احراز یک رده شغلی بالاتر از رده شغلی قبلی است. (بند ظ از آیین‌نامه حقوق و دستمزد کارکنان مناطق آزاد تجاری، صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۵/۱/۱۹ هیأت وزیران)

ارتکاب عمل به طور علنی: از نقطه نظر قوانین جزایی (خواه این قانون و خواه قوانین جزایی دیگر) مقصود از ارتکاب عمل به طور علنی ارتکاب آن در مریبی و منظر عموم است اعم از این که محل ارتکاب از امکانه عمومی باشد یا ارتکاب آن در امکانه‌ای است که معد برای پذیرفتن عموم باشد از قبیل حمام‌های عمومی و قهوه‌خانه‌ها و نمایشگاه‌ها و مانند آن. (بند الف ماده ۲۱۴ مکرر از قانون اصلاح مواد ۲۰۷ الی ۲۱۴ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۱۲/۶/۲۹)

ارزش خالص: منظور ارزش کل دارایی‌ها منهای ارزش کل بدهی‌های بخش دولتی است. (از ماده ۷۷ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۸۰/۱۱/۲۷)

ارزش کالا: ارزش کالاهای ورودی در گمرک در همه موارد عبارت است از بهای سیف (بهای خرید کالا در مبدأ به اضافه هزینه بیمه و باربندی و حمل و نقل و سایر هزینه‌هایی که به آن کالا تا ورود به اولین دفتر گمرک و در مورد کالاهای محموله با هواپیما تا اولین فرودگاهی که کالا در آن جا تخلیه می‌شود تعلق می‌گیرد) که از روی سیاهه‌های صحیح و معتبر تعیین می‌شود. ارزیابی کالا در گمرک بر اساس نرخ ارز و برابری‌های تعیین شده از طرف بانک ملی ایران خواهد بود. (ماده ۴ از قانون اصلاح تعرفه گمرکی مصوب ۱۳۳۷/۴/۱۰)

ارزش کالا: ارزش کالاهای ورودی در گمرک در همه موارد عبارت است از بهای سیف (بهای خرید کالا در مبدأ به اضافه هزینه بیمه و باربندی و حمل و نقل و سایر هزینه‌هایی که به آن کالا تا ورود به اولین دفتر گمرکی و در مورد کالاهای محموله با هواپیما تا اولین فرودگاهی که کالا در آن جا تخلیه می‌گردد تعلق می‌گیرد) که از روی سیاهه‌های صحیح و معتبر تعیین می‌شود. برای تسهیل امر ارزیابی کالا در گمرک نرخ تسعیر ارز بنا بر پیشنهاد وزارت دارایی و تصویب هیأت وزیران تعیین می‌شود. (ماده چهارم از قانون تعرفه گمرکی مصوب ۱۳۳۴/۴/۶)

ارزش کالای صادراتی: کالای صادراتی پس از تسلیم اظهارنامه از طرف مأموران گمرک مورد معاینه و ارزیابی قرار می‌گیرد. ارزش کالای صادراتی در گمرک عبارت است از بهای عمده‌فروشی بازار داخلی به اضافه هزینه بیمه و باربندی و حمل و نقل متعلق و سایر هزینه‌هایی که به آن کالا تا وصول به مرکز کشور تعلق می‌گیرد و هزینه باربری در گمرک و سایر عوارضی که به گمرک خروجی پرداخت می‌شود نیز به این بها علاوه می‌گردد و در مواردی که طبق ماده ۵ قانون واگذاری معاملات ارزی و آیین‌نامه اجرایی آن برای کالای صادراتی نرخ تعیین شده باشد ارزیابی گمرک با رعایت سایر مقررات بر اساس نرخ‌های تعیین شده خواهد بود. ترتیب و مقررات ارزیابی و وظایف مأموران مربوط به شرحی است که در فصل دوم قسمت چهارم این آیین‌نامه مذکور است. (ماده ۲۱۳ از آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱/۱/۲۰)

ارزش ویژه سهام: عبارت است از مجموع سرمایه ثبت و پرداخت شده و اندوخته‌های آزاد قابل تقسیم و مانده حساب سود و زیان سنواتی. (بند ۳ از تصویبنامه اجازه اقدام وزارتخانه‌های صنایع و معادن و فلزات نسبت به مصالحه حقوق دارندگان سهام شرکت‌های موضوع بند الف ماده ۱ قانون حفاظت و توسعه صنایع ایران مصوب ۱۳۷۸/۱/۲۲ هیأت وزیران)

ارزشیابی شغل: عبارت از مقایسه مهارت‌ها، مسئولیت‌ها، کوشش‌ها و شرایط محیط کار هر یک از مشاغل سازمان به منظور تعیین ارزش و اهمیت نسبی آن‌ها با استفاده از معیارها و ضوابط مورد سنجش است. (بند د از آیین‌نامه حقوق و دستمزد کارکنان سازمان‌های مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۵/۱/۱۹ هیأت وزیران)

ارزیابی ذخایر: کاوش‌هایی است که جهت تعیین میزان اولیه (مرجع) توده زنده آبزیان صورت می‌گیرد. (بند ۱۱ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی حفاظت و بهره‌برداری از منابع آبی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۸/۲/۵ هیأت وزیران)

از کار افتادگی: از کار افتادگی موضوع مقررات این فصل عبارت از عدم توانایی کامل و دائمی شخص به انجام دادن اموری که متعارفاً به آن اشتغال داشته است. (ماده ۵۱ از قانون مقررات استخدامی شرکت‌های دولتی مصوب ۱۳۵۲/۳/۵)

از کار افتادگی: از کار افتادگی موضوع این آیین‌نامه عبارت از عدم توانایی کامل و دائمی کارمند به انجام دادن کار و کسب درآمد با رعایت ضوابط مقرر در قانون بیمه‌های اجتماعی است که باید مورد تأیید صندوق مربوط قرار گیرد. در صورت بروز اختلاف موضوع در هیأتی مرکب از سه نفر کارشناسان منتخب وزارت کار و امور اجتماعی، شورای عالی تأمین اجتماعی و صندوق مربوط مطرح خواهد شد و تصمیم هیأت مزبور به اکثریت آرا قاطع است. (تبصره ۲ ماده ۷ از آیین‌نامه مربوط به نرخ و ترتیب پرداخت حق بیمه و شرایط استفاده از مزایا و میزان آن مصوب ۱۳۵۱/۴/۱۳)

از کارافتادگی: از کار افتادگی موضوع این آیین‌نامه عبارت از عدم توانایی کامل و دائمی مستخدم به انجام کار است. (ماده ۵۸ از اصلاح آیین‌نامه استخدامی شهرداری تهران مصوب ۱۳۶۸/۲/۱۳ هیأت وزیران)

از کار افتادگی: از کار افتادگی موضوع این آیین‌نامه عبارت از عدم توانایی کامل و دائمی شخص به انجام دادن - اموری که به آن اشتغال داشته است. تشخیص از کار افتادگی و سبب آن و همچنین تشخیص این که فوت مستخدم به علت حادثه ناشی از کار یا به سبب انجام وظیفه بوده است با هیأت مدیره صندوق بازنشستگی خواهد بود و در صورت اختلاف نظر رأی شورای اداری شهرداری تهران قطعی و لازم اجراست. (ماده ۵۹ از آیین‌نامه استخدامی شهرداری تهران مصوب ۱۳۵۸/۸/۱۲ هیأت وزیران)

از کار افتادگی جزئی: از کار افتادگی جزئی عبارت است از کاهش قدرت کار بیمه شده به نحوی که با اشتغال به کار سابق یا کار دیگر فقط قسمتی از درآمد خود را به دست آورد. (بند ۱۴ ماده ۲ از قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳)

از کار افتادگی دائمی: از کار افتادن دائمی به کارمندی اطلاق می‌شود که کارمند آسیب‌دیده پس از اتمام معالجه به تصدیق شورای عالی پزشکی نظامی نه تنها قادر به انجام کار اولیه نباشد بلکه اصولاً قابلیت هر گونه کار دیگری از او سلب شده باشد مانند فقدان پا و از کار افتادن دو چشم، دو بازو، دو ساق پا و امثال آن. (ماده ۵ از آیین‌نامه بیمه افسران و کارمندان نیروهای مسلح و ژاندارمری مصوب ۱۳۳۷/۱۱/۱)

از کار افتادگی کلی: از کار افتادگی کلی عبارت است از کاهش قدرت کار بیمه شده به نحوی که نتواند با اشتغال به کار سابق یا کار دیگری بیش از (۳)/(۱) از درآمد قبلی خود را به دست آورد. (بند ۱۳ ماده ۲ از قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳)

از کار افتاده: از کار افتاده به کسی اطلاق می‌شود که از نظر جسمی یا روانی قادر به تأمین معیشت خود از طریق انجام کاریا حرفه‌ای که بدان وسیله امرار معاش می‌کرده نباشد و به کار دیگری اشتغال نداشته باشد. (تبصره ۴ ماده ۴۴ از قانون خدمت وظیفه عمومی مصوب ۱۳۵۰/۲/۱۳)

از کار افتاده کلی: بیمه‌شدگانی که حداقل دو سوم توانایی کار خود را ازدست داده باشند و نتوانند با اشتغال به کار سابق یا کار دیگری که مناسب با وضع مزاجی و حرفه‌ای آنها باشد بیش از یک سوم مزدیاحقوق سابق خود را به‌دست بیاورند از کار افتاده کلی شناخته می‌شوند. (ماده ۵۹ از قانون بیمه‌های اجتماعی کارگران مصوب ۱۳۳۹/۲/۲۱)

اسباب تملک: تملک حاصل می‌شود: ۱- به احیا اراضی موات و حیازت اشیاء مباحه، ۲- به وسیله عقود و تعهدات، ۳- به وسیله اخذ بشفعه، ۴- به ارث، (ماده ۱۴۰ از قانون مدنی)

استاد: از این به بعد مدرسه ابتدایی دبستان و معلم آن آموزگار - مدرسه متوسطه دبیرستان و معلم آن دبیر - مدرسه صنعتی هنرستان و معلم آن هنرآموز - هر شعبه از مدارس عالی (فاکولته) دانشکده و مجموع شعب عالی (اونیورسیت) دانشگاه و معلم مدارس عالی استاد نامیده خواهد شد. (تبصره ماده ۱ از قانون اجازه تأسیس دانشسراهای مقدماتی و عالی مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۱۹)

استان: استان، واحدی از تقسیمات کشوری است با محدوده جغرافیایی معین، که از به هم پیوستن چند شهرستان همجوار با توجه به موقعیت‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و طبیعی تشکیل می‌شود. (ماده ۹ از قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری مصوب ۱۳۶۲/۴/۱۵)

استاندار: استانداران در قلمرو مأموریت خود نماینده عالی دولت محسوب می‌شوند و مسئول اجرای سیاست عمومی دولت در حوزه مأموریت خود هستند و در کلیه امور اجرائی استان نظارت تامه و عالی دارند. (ماده ۲ از لایحه قانونی اختیارات استانداران کشوری جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۹/۳/۲۹ شورای انقلاب)

استاندارد: استاندارد برحسب مورد عبارت است از تعیین تمام یا برخی از خصوصیات و مشخصات هر فرآورده از قبیل نوع، جنس، منشا، مواد اولیه اجزاء تشکیل دهنده، ترکیب، ساخت، نحوه استفاده، طرز نصب، کیفیت، کمیت، شکل، رنگ، وضع ظاهری، وزن، ابعاد، عیار، ایمنی، چگونگی و بسته‌بندی و علامتگذاری، روش آزمایش و همچنین یکنواخت کردن اوراق اداری، اسناد بازرگانی و مالی و امثال آن. (بند الف ماده ۲ از قانون مواد الحاقی به قانون تأسیس مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران مصوب ۱۳۴۹/۹/۲۴)

استاندارد(آلودگی): میزان و معیارهایی که در این آیین‌نامه استاندارد نامیده می‌شود عبارت است از حدود مجاز و مشخصات ویژه‌ای که با توجه به اصول حفاظت و بهسازی محیط‌زیست برای آلوده‌کننده‌ها و جلوگیری از آلودگی آب تعیین می‌شود. (بند ۱۱ ماده ۲ از آیین‌نامه جلوگیری از آلودگی آب مصوب ۱۳۶۳/۹/۲۴ هیأت وزیران)

استخدام (بانک): استخدام عبارت است از پذیرفتن شخص به خدمت در بانک طبق ضوابط این آیین‌نامه. (بند ج ماده ۱ از آیین‌نامه استخدامی نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۹/۱۱/۲۶ هیأت وزیران)

استخدام ارتش: استخدام در ارتش عبارت است از پذیرفته شدن شخص برای انجام خدمت موظف در یکی از مشاغل پیش‌بینی شده در این قانون. (ماده ۱۸ از قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

استخدام (سپاه پاسداران): استخدام در سپاه عبارت است از گزینش افراد واجد صلاحیت برای انجام خدمت موظف در یکی از مشاغل پیش‌بینی شده در این قانون. (ماده ۴ از قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱)

استخدام دولت: استخدام دولت عبارت از پذیرفتن شخصی به خدمت دولت در یکی از وزارتخانه‌ها یا مؤسسات دولتی است. (بند الف ماده ۱ از قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

استخدام غیررسمی: منظور از استخدام غیررسمی مذکور در تبصره ۶۰ قانون بودجه سال ۱۳۶۴ هر گونه استخدام به صورت پیمانی، قراردادی، خرید خدمت، روزمزد و کارگری و عناوین مشابه می‌باشد. (تبصره ۳ ماده ۷ از قانون نحوه تعدیل نیروی انسانی دستگاه‌های دولتی مصوب ۱۳۶۶/۱۰/۲۷)

استخدام وزارت اطلاعات: استخدام عبارت است از پذیرفتن شخص به خدمت در وزارتخانه. (ماده ۱ از قانون استخدامی وزارت اطلاعات مصوب ۱۳۷۴/۴/۲۵)

استخراج: مجموعه عملیاتی است که به منظور جدا کردن کانه از کانسار و انتقال آن به محل انباشت مواد انجام می‌گیرد. (بند د ماده ۱ از قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

استخراج: مجموعه عملیاتی که به منظور جدا کردن کانه و کانسار و انتقال آن به سنگر مواد انجام می‌گیرد. (بند ر ماده ۱ از قانون معادن مصوب ۱۳۶۲/۳/۱)

استر: مقدار هیزمی است که یک متر مکعب فضا را اشغال نماید و هر استر معادل شش‌دهم مترمکعب چوب محسوب می‌شود. (بند ۱۶ ماده ۱ از قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵)

استعفا: کسانی که نیروهای مسلح ... برای تحصیل آن‌ها هزینه‌ای پرداخت کرده باشد در صورت وجود یکی از شرایط زیر می‌توانند استعفا دهند. ۱- پرداخت دو برابر هزینه تحصیل، ۲- انجام خدمت پس از خاتمه تحصیل معادل سه برابر مدت تحصیل که در هر صورت از ده سال تجاوز نخواهد کرد. کسانی که ضمن خدمت به هزینه نیروهای مسلح ... دوره تخصصی را طی کرده‌اند باید دو برابر مدت تخصصی را خدمت کنند و در صورتی که مشمول قسمت اول این جزء نیز باشند این مدت به خدمت مقرر در قسمت اول این جزء اضافه می‌شود. (بند ج ماده ۱۵ از قانون اصلاح بند ج ماده ۱۵ قانون استخدام نیروهای مسلح مصوب ۱۳۵۲/۱۰/۱۷)

استعفا: کسانی که به هزینه وزارت جنگ تحصیل کرده‌اند در صورت پرداخت هزینه تحصیلی یا انجام خدمت پس از خاتمه تحصیلات معادل دو برابر مدت تحصیل ممکن است استعفا دهند. (بند ج ماده ۱۵ از قانون استخدام نیروهای مسلح مصوب ۱۳۳۶/۴/۳۰)

استیناف تبعی: اشخاص مفصله ذیل حق تقاضای استیناف دارند: ۱. متهم، ۲. اشخاصی که محکوم به تأدیه ضرر و زیان مدعی خصوصی شده‌اند، ۳. مدعی العموم بدایت، ۴. مدعی خصوصی از حیث ضرر و زیان. مدت استیناف ده روز است و این مدت در احکام حضوری از تاریخ اعلام حکم و در احکام غیابی از تاریخ انقضاء مدت اعتراض شروع می‌گردد. در هر موردی که یکی از اشخاص فوق عرضحال استیناف دهد هریک از اصحاب دعوی نیز می‌توانند در ظرف یک مهلت اضافی ده روزه که از تاریخ تقدیم عرضحال مزبور شروع خواهد شد تقاضای استیناف نمایند و این استیناف تبعی نامیده می‌شود. علاوه بر اشخاص فوق مدعی العموم استیناف نیز می‌تواند تقاضای استیناف نماید و این حق مادام که اعلان ختم محاکمه در محکمه استیناف داده نشده است برای مدعی العموم استیناف باقی است و اگر هیچ یک از اشخاص مذکور فوق در مدت مقرر استیناف نداده باشند مدعی العموم استیناف فقط تا یک ماه از تاریخ اعلام حکم در محکمه جنحه حق تقاضای استیناف خواهد داشت. (ماده ۳۵۱ از قانون متمم اصلاح اصول محاکمات جزائی مصوب ۱۳۱۱/۷/۱۲)

اسرای آزاد شده: اسرای آزاد شده به کسانی اطلاق می‌گردد که به سبب مأموریت محوله در طول جنگ تحمیلی و در جهت دفاع از انقلاب اسلامی و استقلال و تمامیت ارضی کشور جمهوری اسلامی ایران توسط عوامل دشمن در داخل یا خارج از کشور اسیر شده و پس از مقاومت دلیرانه آزاد شده باشند. (ماده ۱ از قانون حمایت از آزادگان (اسرای آزاد شده بعد از ورود به کشور مصوب ۱۳۶۸/۹/۱۳).

اسم خاص: اسمی است که برای نامیدن شخص معین یا جای معین یا چیز معین به کار می‌رود. (بند ج ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی قانون ممنوعیت به‌کارگیری اسامی، عناوین و اصطلاحات بیگانه مصوب ۱۳۷۸/۲/۱۹)

اسناد خزانه: اسناد خزانه اسناد بی‌نامی است که برای تأمین احتیاجات مالی خزانه‌داری کل در جریان سال مالی انتشار می‌یابد. (ماده ۱ از قانون انتشار اسناد خزانه و اوراق قرضه مصوب ۱۳۴۸/۷/۲)

اسناد خلاف واقع: منظور از اسناد خلاف واقع اسناد و سپاهه‌ای است که در آن خصوصیات کالایی ذکر شده باشد که با نوع جنس و خصوصیات کالای اظهار شده تطبیق ننماید. (تبصره ۲ ماده ۲۶۸ آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱/۱/۲۰)

اسناد دولتی: اسناد دولتی عبارتند از هر نوع نوشته یا اطلاعات ثبت یا ضبط شده مربوط به وظایف و فعالیت‌های وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و وابسته به دولت و شرکت‌های دولتی از قبیل مراسلات، دفاتر، پرونده، عکس‌ها، نقشه‌ها، کلیشه‌ها، نمودارها، فیلم‌ها، میکروفیلم‌ها و نوارهای ضبط صوت که در مراجع مذکور تهیه یا به آن رسیده باشد. اسناد دولتی سری اسنادی است که افشای آن‌ها مغایر با مصالح دولت یا مملکت باشد. اسناد دولتی محرمانه اسنادی است که افشای آن‌ها مغایر با مصالح خاص اداری سازمان‌های مذکور در این ماده باشد. (ماده ۱ قانون مجازات انتشار و افشای اسناد محرمانه و سری دولتی مصوب ۱۳۵۳/۱۱/۲۹)

اسناد دولتی سری: اسناد دولتی سری اسنادی است که افشای آن‌ها مغایر با مصالح دولت یا مملکت باشد. (از ماده ۱ قانون مجازات انتشار و افشای اسناد محرمانه و سری دولتی مصوب ۱۳۵۳/۱۱/۲۹)

اسناد دولتی محرمانه: اسناد دولتی محرمانه اسنادی است که افشای آن‌ها مغایر با مصالح خاص اداری سازمان‌های مذکور در این ماده باشد. (از ماده ۱ قانون مجازات انتشار و افشای اسناد محرمانه و سری دولتی مصوب ۱۳۵۳/۱۱/۲۹)

اسناد رسمی: اسنادی که در اداره ثبت اسناد و املاک یا دفاتر اسناد رسمی یا در نزد سایر مأمورین رسمی در حدود صلاحیت آن‌ها و بر طبق مقررات قانونی تنظیم شده باشند رسمی است. (ماده ۱۲۸۷ قانون مدنی)

اسناد رسمی: اسنادی که راجع به معاملات و تعهدات و تقبلات است بر دو نوع است: اسناد رسمی و عادی، اسناد رسمی از قرار تفصیل ذیل است: ۱- اسنادی که در اداره ثبت اسناد به طوری که قانون معین کرده ثبت یا تصدیق شده باشد. ۲- تسجیلات و تصدیقات محاضر شرعیه که مراجع عدلیه‌اند در امور راجعه به آنها. ۳- تصدیقات محاکم عدلیه در صورتی که خارج از صلاحیت آنها نباشد و همچنین تصدیقات ادارات دولتی دراموری که راجع به آنها است در صورتی که تصدیق خارج از صلاحیت آنها نباشد. (ماده ۲۸۲ از قوانین موقتی اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۲۹۰/۸/۱۸)

اسناد عادی: غیر از اسناد مذکوره در ماده ۱۲۸۷ سایر اسناد عادی است. (ماده ۱۲۸۹ قانون مدنی)

اسناد عادی: اسناد عادی سندی است که غیر از اسناد رسمی باشد. (ماده ۲۸۳ قوانین موقتی اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۲۹۰/۸/۱۸)

اسناد کتبی: اسناد کتبی عبارت است از کلیه نوشتجات طرفین اعم از این که رسمی باشد یا عادی. (ماده ۲۶۹ قوانین موقتی اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۲۹۰/۸/۱۸)

اسناد مثبت‌گمرکی: اسناد مثبت‌گمرکی که در موارد سوء ظن قاچاق ممکن است به آن استناد کرد عبارت است از پروانه ورود گمرکی، پته مسافری، قبض سپرده که به موجب آن کالا مرخص شده، قبض خرید کالا از گمرک، پته عبور داخلی، پروانه ترانزیت خارجی، پروانه کابوتاژ، پروانه کالای مرجوعی، پروانه ورود موقت، پروانه صدور موقت مشروط بر این که مشخصات مذکور در این اسناد با مشخصات کالا از هر حیث تطبیق نماید و فاصله بین تاریخ صدور سند و تاریخ کشف کالا با توجه به نوع کالا و نحوه مصرف آن متناسب باشد. (ماده ۲۸۰ آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱/۱/۲۰)

اسناد و اوراق بهادار دولتی: اسناد و اوراق بهادار دولتی موضوع ردیف (۳) بند الف ماده ۵ عبارت است از: الف) اسناد خزانه و اوراق قرضه دولتی یا تضمین شده از طرف وزارت دارایی مشروط بر این که اجازه انتشار یا تضمین آن قانوناً تحصیل شده باشد. ب) مطالبات بانک مرکزی ایران از وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و شهرداری‌ها و مؤسسات

وابسته به دولت یا وابسته به شهرداری‌ها که به‌طور بازرگانی اداره می‌شوند مشروط بر این که این مطالبات از طرف وزارت دارایی تضمین شده باشد. (ماده ۸ قانون پولی و بانکی کشور مصوب ۱۳۵۱/۴/۱۸)

اسناد و اوراق راكد: اسناد و اوراق راكد در این آیین‌نامه عبارت است از کلیه نوشته‌ها، نامه‌ها، گزارش‌ها، صورت جلسه‌ها و صورت مجلس‌ها، قراردادهای و عهدنامه‌ها، ابلاغ‌ها و فرمان‌ها، نمونه‌ها و فرم‌ها، دفترها و پرونده‌ها، قبوض، نسخه‌ها، بارنامه‌ها و مدارک و سوابق تحصیلی، نمودارها، نقشه‌ها، عکس‌ها، کلیشه‌ها، فیلم‌ها و میکروفیلم‌ها، صفحه‌ها و نوارهای ضبط صوت و سایر اسناد و مدارکی که توسط مقامات و دستگاه‌های دولتی و وابسته به دولت در اجرای وظایف و تکالیف قانونی و اداری تهیه یا دریافت و نگهداری شده و برای انجام دادن وظایف و مسئولیت‌های قانونی و اداری جاری به تشخیص وزارتخانه یا مؤسسه مربوط مورد مراجعه و استفاده مستمر نباشد. (تبصره ۱ ماده ۱ از آیین‌نامه تشخیص اوراق زاید و ترتیب امحاء آنها مصوب ۱۳۵۱/۲/۱۶)

اسناد و مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی: منظور از اسناد و مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی در این اساسنامه تمامی آثار مکتوب، سمعی و بصری و آثار ارزشمندی است که محتوایی کلی آنها با انقلاب اسلامی و تحولات ناشی از آن در جهان ارتباط داشته باشد. (تبصره ماده ۲ اساسنامه سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۶۷/۴/۱۲)

اسناد یا سیاهه نادرست: منظور از اسناد یا سیاهه نادرست، اسناد یا سیاهه‌ای است که در آن خصوصیات کالا صحیحاً و منجزاً قید نشده است و صاحب کالا از عدم تصریح خصوصیات به زیان دولت اقدام و کالای دیگری را با حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض کم‌تر اظهار کرده باشد. (تبصره ۱ ماده ۲۶۹ از آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱/۱/۲۰)

اسیر: اسیر و مفقودالامر شخصی است که در راه به ثمر رسیدن انقلاب اسلامی و استمرار آن از تاریخ ۱۳۵۶/۱۰/۱۹ به بعد اسیر یا مفقودالامر شده و مراتب در مورد پرسنل نیروهای نظامی و انتظامی به تأیید نیروی مربوطه و در سایر موارد به تأیید بنیاد شهید رسیده باشد. (ماده ۱۳۶ آیین‌نامه اجرایی قانون خدمت وظیفه عمومی مصوب ۱۳۶۴/۵/۱۳ هیأت وزیران)

اشعه: اشعه یا پرتوها شامل اشعه یون ساز و غیر یون ساز می‌باشد. (بند ۱ ماده ۲ از قانون حفاظت در برابر اشعه مصوب ۱۳۶۸/۱/۲۰)

اشیاء عتیقه: منظور از اشیا عتیقه اشیایی است که بر طبق ضوابط بین‌المللی یک صد سال یا بیش‌تر از تاریخ ایجاد یا ساخت آن گذشته باشد. در مورد اشیایی که قدمت آن از یک صد سال کم‌تر باشد پس از تأدیه خمس بهای تقویم شده آن از طرف کاشف به نفع بیت‌المال اشیا مکشوفه به وی تعلق خواهد گرفت. (ردیف ۳ بند ج از لایحه قانونی راجع به جلوگیری از انجام حفاری‌های غیرمجاز و کاوش به قصد به دست آوردن اشیا عتیقه و آثار تاریخی که بر اساس ضوابط بین‌المللی مدت یک صد سال یا بیش‌تر از تاریخ ایجاد یا ساخت آن گذشته باشد مصوب ۱۳۵۸/۲/۱۸ شورای انقلاب)

اشیا و لوازم شخصی: منظور از اشیا و لوازم شخصی مذکور در این قانون اشیایی است که عرفاً فقط مورد استفاده صاحب آن قرار گیرد و منظور از لوازم خانه اشیایی است که عرفاً مورد استفاده خانواده صاحب آن اشیا هنگام اقامت در یک محل باشد. (تبصره ۲ ردیف ج بند ۶ ماده ۳۷ از قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۰/۳/۳۰)

اصلاح مسیر رودخانه: عبارت از بازگرداندن رودخانه یا نهر یا مسیل به مسیر تعیین‌شده در معاهدات، موافقتنامه و نقشه‌های مرزی که بر اثر جریان طبیعی یا عوامل دیگر تغییر مسیر داده است. (بند ۵ فصل اول آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

اصل برائت: اصل برائت است بنابراین اگر کسی مدعی حق یا دینی بر دیگری باشد باید آن را اثبات نماید والا مطابق این اصل حکم به برائت مدعی علیه خواهد شد. (ماده ۳۵۶ قانون آیین‌دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

اصناف: اصناف کسانی هستند که بدون داشتن کارت بازرگانی به هر نوع معاملات و تجارت داخلی اعم از عمده‌فروشی یا خرید و فروش، دلالتی اعم از ملکی و بازرگانی، امور حمل و نقل، تصدی مهمانخانه، کافه رستوران و تماشاخانه و امثال آن‌ها یا به هر قسم کارهای صنعتی اعم از دستی یا ماشینی و مانند آن اشتغال دارند و درآمد سالیانه آن‌ها اضافه بر ۱۲۰ هزار ریال می‌باشد. (ماده ۶ قانون مالیات بر درآمد مصوب ۱۳۳۴/۵/۱۰)

اصول محاکمات جزائی: اصول محاکمات جزایی عبارت است از ترتیبات و قواعدی که وضع شده برای کشف و تحقیق جرائم و تعیین مسئولیت مجرمین برحسب مقررات قانونیه. (ماده ۱ قوانین موقتی محاکمات جزائی (آیین‌دادرسی کیفری) مصوب ۱۲۹۱/۵/۳۰)

اضافه ارزش: اضافه ارزش عبارت است از وفات بین قیمت ملک در سال قبل از شروع عملیات و قیمت آن در تاریخ شروع بهره برداری از تأسیسات ایجاد شده. (بند الف ماده ۱۷ از قانون برنامه هفت ساله دوم عمرانی کشور مصوب ۱۳۳۴/۱۲/۸)

اطفال بزهکار: به کلیه جرائم اطفال که سن آنها بیش از ۶ سال تمام و تا ۱۸ سال تمام است طبق این قانون در دادگاه اطفال رسیدگی می‌شود. اطفال تا ۶ سال تمام قابل تعقیب جزایی نخواهند بود. (ماده ۴ قانون مربوط به تشکیل دادگاه اطفال بزهکار مصوب ۱۳۳۸/۹/۱۰)

اطلاعات پردازش شده هواشناسی: اطلاعاتی است که به کمک نیروی انسانی یا در فرایندهای ماشینی از حالت خام خارج و پس از سازماندهی علمی و تخصصی به صورت فرآورده‌های جدید مورد استفاده قرار می‌گیرد. (بند ب ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی ماده (۲۱) قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین مصوب ۱۳۷۷/۴/۳ هیأت وزیران)

اطلاعات خام هواشناسی: اطلاعات خام یا پایه: داده‌های مذکور شامل اطلاعات حاصل از کلیه دیده‌بانی‌های هواشناسی است که در انواع ایستگاه‌های سازمان هواشناسی مستقیماً انجام می‌گردد یا اطلاعاتی که از دفاتر، گراف‌ها یا نمودارهای مربوط به طور دستی یا به وسیله ماشین استخراج می‌شود. (بند الف ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی ماده (۲۱) قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین مصوب ۱۳۷۷/۴/۳ هیأت وزیران)

اظهار: منظور از اظهار مندرج در این قانون ذکر اوصاف و مشخصات کامل کالا در اظهارنامه تسلیمی به گمرک است به شکلی که با توجه به آن اوصاف و مشخصات کالای اظهار شده مشخص و از غیر آن به نحو روشن متمایز شود. (بند ه ماده ۲ از قانون امور گمرکی مصوبه ۱۳۵۰/۳/۳۰)

اظهار: مطلبی که از طرف دولت به مجلس می‌رسد به کلمه (اظهار) تعبیر می‌گردد و مطلبی که از طرف اعضا مجلس باشد به کلمه (عنوان) و آنچه سایر مردم به فرستند به کلمه (عریضه). (ماده ۴۲ نظامنامه داخلی دارالشورای ملی ایران مصوب ۱۲۸۵/۷/۲۵)

اظهار اجمالی کالای عبوری: عبارت است از ذکر مشخصات کلی کالا که در اظهارنامه اجمالی به گمرک یا بندر ارائه می‌گردد. (بند ت ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون حمل و نقل و عبور و کالاهای خارجی از قلمرو جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۷/۵/۱۸ هیأت وزیران)

اظهار کالای عبوری: عبارت است از ذکر اوصاف و مشخصات کامل کالا در اظهارنامه تسلیمی که جهت عبور خارجی کالا به گمرک ارائه می‌گردد. (بند پ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی قانون حمل و نقل و عبور کالاهای خارجی از قلمرو جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۷/۵/۱۸ هیأت وزیران)

اظهارنامه اجمالی کالای عبوری: عبارت است از برگه‌ای (فرمی) چاپی جهت اظهار اجمالی کالا که در بدو ورود آن توسط هدایت‌کننده وسیله حمل یا نماینده شرکت حمل و نقل یا نماینده راه‌آهن به گمرک یا بندر یا فرودگاه حسب مورد تسلیم می‌گردد. (بند ب ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون حمل و نقل و عبور کالاهای خارجی از قلمرو جمهوری اسلامی ایران ۱۳۷۷/۵/۱۸ هیأت وزیران)

اظهارنامه عبور خارجی: عبارت است از برگه‌ای (فرمی) چاپی که توسط گمرک جمهوری اسلامی ایران چاپ شده و جهت اظهار کالاهای عبوری خارجی مورد استفاده قرار می‌گیرد. (بند الف ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون حمل و نقل و عبور کالاهای خارجی از قلمرو جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۷/۵/۱۸)

اعاده دادرسی (اصلی): عبارت است از این که متقاضی اعاده دادرسی به طور مستقل آن را درخواست نماید. (بند الف ماده ۴۳۲ از قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

اعاده دادرسی (اصلی): اعاده دادرسی بر دو قسم است: ۱- اصلی ۲- طاری اعاده دادرسی اصلی است در صورتی که درخواست‌کننده اعاده دادرسی مستقلاً درخواست اعاده دادرسی نماید. (ماده ۵۹۸ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

اعاده دادرسی (طاری): عبارت است از این که در اثنای یک دادرسی حکمی به عنوان دلیل ارائه‌گردد و کسی که حکم یادشده علیه او ابراز شده نسبت به آن درخواست اعاده دادرسی نماید. (بند ب ماده ۴۳۲ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

اعاده دادرسی (طاری): اعاده دادرسی بر دو قسم است: ۱- اصلی ۲- طاری اعاده دادرسی اصلی است در صورتی که درخواست کننده اعاده دادرسی مستقلاً درخواست اعاده دادرسی نماید. و طاری است وقتی که در اثنای دادرسی حکم به طور دلیل ابراز و محکوم علیه که حکم در مقابل او ابراز شده نسبت به آن درخواست اعاده دادرسی نماید. (ماده ۵۹۸ از قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

اعانه: عناوین کمک و اعانه مندرج در بودجه کل کشور منحصراً ناظر بر اعتبارات جاری است. (تبصره ۵۸ قانون بودجه اصلاحی سال ۱۳۵۳ و بودجه سال ۱۳۵۴ کل کشور مصوب ۱۳۵۳/۱۱/۱۵)

اعتبار: اعتبار عبارت از مبلغی است که برای مصرف یا مصارف معین به منظور نیل به اهداف و اجرای برنامه‌های دولت به تصویب مجلس شورای اسلامی می‌رسد. (ماده ۷ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

اعتبار: اعتبار عبارت از مبلغی است که برای مصرف یا مصارف معین در بودجه مربوط به تصویب می‌رسد. (ماده ۶ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

اعتبار: مراد از اعتبار وجوهی است که قبلاً برای خرج معینی پیش‌بینی و به تصویب مقامات قانون رسیده باشد. (تبصره ماده ۵ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۱۰)

اعتبارات فوق‌العاده: اعتبارات جدید بر دو قسم است: فوق‌العاده و اضافی. اعتبارات فوق‌العاده اعتباراتی است که برای احتیاجات جدید لازم می‌شود. اعتباراتی اضافی اعتباراتی است که برای تکمیل اعتبارات پیش‌بینی شده در بودجه لازم می‌شود. (ماده ۹ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۱۰)

اعتبارات فوق‌العاده: اعتبارات اضافی منظور نمی‌شود مگر به موجب قانون مخصوص. اعتبارات اضافی بر دو قسم است: فوق‌العاده و منضمه - اعتبارات فوق‌العاده اعتباراتی است که پیش‌بینی آن در قانون بودجه غیرممکن بوده و برای تأسیسات یا احتیاجات جدید یا به جهت توسعه تأسیسات خارج از حدود قانونی بودجه لازم می‌شود - اعتبارات

منضمه اعتباراتی است که برای تکافی مخارج بعضی اموری که در بودجه پیش‌بینی شده است لازم می‌شود. (ماده ۲۶ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۸۹/۱۲/۳)

اعتبارات منضمه: اعتبارات اضافی منظور نمی‌گردد مگر به موجب قانون مخصوص اعتبارات اضافی بر دو قسم است: فوق‌العاده و منضمه - اعتبارات فوق‌العاده اعتباراتی است که پیش‌بینی آن در قانون بودجه غیرممکن بوده و برای تأسیسات یا احتیاجات جدید یا به جهت توسعه تأسیسات خارج از حدود قانونی بودجه لازم می‌شود - اعتبارات منضمه اعتباراتی است که برای تکافی مخارج بعضی اموری که در بودجه پیش‌بینی شده است لازم می‌شود. (ماده ۲۶ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۸۹/۱۲/۳)

اعتبار دیون بلامحل: اعتبار دیون بلامحل عبارت است از اعتباری که برای پرداخت بدهی‌های قابل پرداخت سال‌های گذشته وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی که در بودجه مربوط اعتباری برای آن منظور نشده است به مصرف می‌رسد. (تبصره ماده ۶ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

اعتبار طرح تملک دارایی‌های سرمایه‌ای: منظور اعتبار مجموعه عملیات و خدمات مشخصی است که بر اساس مطالعات توجیهی، فنی و اقتصادی و اجتماعی که توسط دستگاه اجرایی انجام می‌گردد طی مدت معین و با اعتبار معین برای تحقق بخشیدن به هدف‌های برنامه توسعه پنج ساله به صورت سرمایه‌گذاری ثابت یا مطالعه برای ایجاد دارایی سرمایه‌ای اجرا می‌گردد و منابع مورد نیاز اجرای آن از محل اعتبارات مربوط به تملک دارایی‌های سرمایه‌ای تأمین می‌گردد و به دو نوع انتفاعی و غیرانتفاعی تقسیم می‌گردد. (ماده ۷۷ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۸۰/۱۱/۲۷)

اعتبار هزینه: منظور اعتبار آن دسته از داد و ستدهای بخش دولتی است که ارزش خالص را کاهش می‌دهد. (ماده ۷۷ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۸۰/۱۱/۲۷)

اعتراض اصلی: اعتراض اصلی عبارت است از اعتراضی که ابتدا از طرف شخص ثالث صورت گرفته باشد. (بند الف ماده ۴۱۹ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

اعتراض اصلی: اعتراض شخص ثالث بر دو قسم است: اعتراض اصلی و اعتراض طاری (غیراصلی). اعتراض اصلی عبارت از اعتراضی است که ابتدا از طرف شخص ثالث بگردد. اعتراض طاری (غیراصلی) اعتراض یکی از طرفین است به حکم یا قراری که سابقاً در یک دادگاه صادر شده و در اثناء دادرسی طرف دیگر برای اثبات مدعای خود آن حکم یا قرار را ابراز نموده. (ماده ۵۸۴ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

اعتراض اصلی: اعتراض مذکور در دو ماده قبل بر دو قسم است: اعتراض اصلی و اعتراض طاری (غیراصلی). اعتراض اصلی عبارت است از اعتراضی که ابتدا از طرف شخصی ثالث واقع گردد در حالی که فیما بین او و شخصی که حکم در حق او صادر شده است سابقاً دعوی به وقوع نرسیده باشد. اعتراض طاری (غیراصلی) اعتراض یکی از طرفین است بر حکمی که سابقاً از یک محکمه صادر شده و در اثنای محاکمه طرف دیگر برای اثبات مدعای خود آن حکم را ابراز نمود. (ماده ۵۱۶ قوانین موقتی اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۲۹۰/۸/۱۸)

اعتراض ثالث: اعتراض شخص ثالث بر دو قسم است: اعتراض اصلی و اعتراض طاری (غیراصلی). اعتراض اصلی عبارت از اعتراضی است که ابتدا از طرف شخص ثالث بگردد. اعتراض طاری (غیراصلی) اعتراض یکی از طرفین است به حکم یا قراری که سابقاً در یک دادگاه صادر شده و در اثناء دادرسی طرف دیگر برای اثبات مدعای خود آن حکم یا قرار را ابراز نموده. (ماده ۵۸۴ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

اعتراض طاری: اعتراض طاری (غیراصلی) عبارت است از اعتراض یکی از طرفین دعوا به رأیی که سابقاً در یک دادگاه صادر شده و طرف دیگر برای اثبات مدعای خود، در اثنای دادرسی آن رأی را ابراز نموده است. (بند ب ماده ۴۱۹ از قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

اعتراض طاری: اعتراض شخص ثالث بر دو قسم است: اعتراض اصلی و اعتراض طاری (غیراصلی). اعتراض اصلی عبارت از اعتراضی است که ابتدا از طرف شخص ثالث بگردد. اعتراض طاری (غیراصلی) اعتراض یکی از طرفین است به حکم یا قراری که سابقاً در یک دادگاه صادر شده و در اثناء دادرسی طرف دیگر برای اثبات مدعای خود آن حکم یا قرار را ابراز نموده. (ماده ۵۸۴ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

اعتراض طاری: اعتراض مذکور در دو ماده قبل بر دو قسم است: اعتراض اصلی و اعتراض طاری (غیراصلی). اعتراض اصلی عبارت است از اعتراضی که ابتدا از طرف شخص ثالث واقع گردد در حالی که فیما بین او و شخصی که حکم در حق او صادر شده است سابقاً دعوی به وقوع نرسیده باشد. اعتراض طاری (غیراصلی) اعتراض یکی از طرفین است بر حکمی که سابقاً از یک محکمه صادر شده و در اثنای محاکمه طرف دیگر برای اثبات مدعای خود آن حکم را ابراز نمود. (ماده ۵۱۶ قوانین موقتی اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۲۹۰/۸/۱۸)

اعتراض عدم تأدیه: امتناع از تأدیه وجه برات باید در ظرف ده روز از تاریخ وعده به وسیله نوشته که اعتراض عدم تأدیه نامیده می‌شود معلوم گردد و اگر روز دهم تعطیل باشد اعتراض روز بعد آن به عمل خواهد آمد. (ماده ۲۰۶ اصلاحی قانون اصلاح ماده ۲۰۶ قانون تجارت راجع به اعتراض عدم تأدیه مصوب ۱۳۰۷/۴/۲)

اعتراض عدم تأدیه برات: امتناع از تأدیه وجه برات باید در ظرف ده روز از تاریخ وعده به وسیله نوشته که اعتراض عدم تأدیه نامیده می‌شود معلوم گردد. (ماده ۲۸۰ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

اعتراض عدم تأدیه برات: امتناع از تأدیه وجه برات باید فردای روز وعده به وسیله نوشته که اعتراض عدم تأدیه نامیده می‌شود معلوم گردد و اگر فردای روز وعده تعطیل باشد اعتراض روز بعد آن به عمل خواهد آمد. (ماده ۲۰۶ قانون تجارت مصوب ۱۳۰۴/۳/۱۲)

اعضای افتخاری (نهضت سوادآموزی): اعضای افتخاری به نیروهای مردمی و علاقمند به خدمت در نهضت اطلاق می‌شوند. (بند ج ماده ۲ قانون مقررات استخدامی نهضت سوادآموزی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۷/۶/۱۳)

اعلام کننده (واقعه): تبصره ۱- اعلام کننده کسی است که مکلف به اعلام واقعه می‌باشد و می‌تواند به شخص دیگری رسماً وکالت دهد تا از طرف او واقعه را اعلام نماید. (تبصره ۱ ماده ۶ قانون ثبت احوال مصوب ۱۳۵۵/۴/۱۶)

اعمال ارادی: اعمال ارادی عبارت است از اعمالی که ناشی از عمد بوده و اراده فاعل در ارتکاب آن مؤثر باشد. (تبصره ۲ ماده واحده قانون اصلاح مقررات مربوط به تحصیل افسران و همافران و درجه‌داران و محصلان در نیروهای مسلح ... مصوب ۱۳۵۵/۳/۱۱)

اعمال تصدی: اعمال تصدی اعمالی است که دولت از نقطه نظر حقوقی مشابه اعمال افراد انجام می‌دهد مانند خرید و فروش اجاره و استیجاره و امثال آن. (تبصره ماده ۴ قانون راجع به دعاوی بین اشخاص و دولت مصوب ۱۳۰۹/۸/۱۳)

اعمال تصدی: اعمال تصدی اعمالی است که دولت از نقطه نظر حقوقی مشابه اعمال افراد انجام می‌دهد مانند خرید و فروش املاک و غلات و اجاره و استیجار و امثال آن. (تبصره ۱ قانون تعیین مرجع دعاوی بین افراد و دولت مصوب ۱۳۰۷/۲/۱۹)

اعمال خلاف اخلاق عمومی: اعمال خلاف اخلاق عمومی عبارت است از: ۱- اعمال منافی عفت عمومی، ۲- تجاهر به فسق و فجور، ۳- استعمال مشروبات الکلی و مواد مخدر، ۴- اعمال و رفتار خلاف حیثیت و شرافت و شئون شغلی، ۵- عدم رعایت حجاب اسلامی، ۶- نشر و توزیع نوارهای مبتذل یا عکس‌های مستهجن و صور قبیحه. (ماده ۱۸ قانون بازسازی نیروی انسانی وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی وابسته به دولت مصوب ۱۳۶۰/۷/۵)

اعمال شاقه: اعمال شاقه محکومین به حبس با مشقت باید راجع به امور عام‌المنفعه باشد. (ماده ۱۳ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴/۱۱/۷)

افراد: از سرباز تا سرجوخه (داخل) افراد نامیده می‌شوند. از گروهیان ۳ تا افسربار (داخل) درجه‌دار نامیده می‌گردد. از ستوان ۳ تا سروان (داخل) افسر جز نامبرده می‌شوند. از سرگرد تا سرهنگ (داخل) افسر ارشد نامیده می‌شوند. از سرتیپ به بالا امرا نامیده می‌شوند. (تبصره ۱ ماده ۲۱ قانون استخدام نیروهای مسلح مصوب ۱۳۳۶/۴/۳۰)

افراد خانواده تحت تکفل: افراد خانواده تحت تکفل بیمه شده از نظر قانون بیمه‌های اجتماعی روستاییان و مواد الحاقی عبارتند از اشخاص زیر: ۱- همسر یا همسران دائم بیمه شده، ۲- شوهر زن بیمه شده مشروط بر این که تحت تکفل بیمه شده بوده و سن او از شصت و پنج سال متجاوز باشد، یا طبق تشخیص کمیسیون پزشکی سازمان قادر به کار نباشد، ۳- فرزندان بیمه شده تا سن پانزده سال تمام و در صورت اشتغال به تحصیل در مؤسسات رسمی آموزشی تا بیست و یک سال تمام و فرزندان آن که در اثر بیماری دائمی یا نقص عضو اساسی به تشخیص کمیسیون پزشکی سازمان قادر به کار نبوده و به این علت معاش آن‌ها به عهده بیمه شده باشد، ۴- پدر و مادر تحت تکفل بیمه شده مشروط بر این که سن پدر از شصت و پنج سال و سن مادر از شصت سال متجاوز باشد یا به تصدیق کمیسیون پزشکی سازمان از کار افتاده باشند. (ماده ۳۰ آیین‌نامه اجرایی ماده ۲۶ الحاقی به قانون بیمه‌های اجتماعی روستاییان مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

افراد خرید خدمت سپاه: افراد خرید خدمت سپاه، ستاد کل و وزارت دفاع به کسانی اطلاق می‌شود که بر طبق مقررات مربوط خدمت مشخصی را برابر قرارداد تنظیمی انجام می‌دهند. (ماده ۱۵ قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱)

افراد نیازمند: به افرادی اطلاق می‌شود که به لحاظ شرایط اقتصادی، اجتماعی، جسمی و روانی توانایی اداره زندگی خود و خانواده تحت تکفل خود را ندارند. (بند ۴ ماده ۱ قانون بیمه همگانی خدمات درمانی کشور مصوب ۱۳۷۳/۸/۳)

افزارمند: کارگرانی که در کارخانه‌ها و کارگاه‌های ارتش یا در محل‌های وابسته به آن‌ها با دستمزد یا کارمزد طبق آیین‌نامه مربوطه به کار گمارده شوند افزارمندان ارتش شناخته می‌شوند. (ماده ۱ قانون بیمه‌های اجتماعی و بازنشستگی و تعاون افزارمندان کارگاه‌ها و کارخانجات ارتش مصوب ۱۳۳۴/۹/۱۷)

افسر ارشد: از سرباز تا سرجوخه (داخل) افراد نامیده می‌شوند. از گروه‌بان ۳ تا افسریار (داخل) درجه‌دار نامیده می‌شوند. از ستوان ۳ تا سروان (داخل) افسر جز نامیده می‌شوند. از سرگرد تا سرهنگ (داخل) افسر ارشد نامیده می‌شوند. از سرتیپ به بالا امرا نامیده می‌شوند. (تبصره ۱ ماده ۲۱ قانون استخدام نیروهای مسلح مصوب ۱۳۳۶/۴/۳۰)

افسر جزء: از سرباز تا سرجوخه (داخل) افراد نامیده می‌شوند. از گروه‌بان ۳ تا افسریار (داخل) درجه‌دار نامیده می‌شوند. از ستوان ۳ تا سروان (داخل) افسر جز نامیده می‌شوند. از سرگرد تا سرهنگ (داخل) افسر ارشد نامیده می‌شوند. از سرتیپ به بالا امرا نامیده می‌شوند. (تبصره ۱ ماده ۲۱ قانون استخدام نیروهای مسلح مصوب ۱۳۳۶/۴/۳۰)

اقاله: اقاله به هر لفظ یا فعلی واقع می‌گردد که دلالت بر بهم زدن معامله کند. (ماده ۲۸۴ قانون مدنی)

اقامت اتباع خارجی: اقامت اتباع خارجه در ایران بر دو قسم است: اقامت موقت و اقامت دائم. اقامت دائم در صورتی است که خارجی در خاک ایران اقامتگاه قانونی اختیار نموده باشد و در غیراینصورت اقامت خارجی در ایران موقت

محسوب می‌شود. اجازه اقامت موقت یا دائم از طرف نظمیه باید داده شود و هیچ یک از اتباع خارجه بدون اجازه مزبور و بیش از مدت معینه در اجازه‌های مذکوره نمی‌توانند در ایران اقامت نمایند. اجازه اقامت موقت یا دائم قابل تجدید و تمدید می‌باشد. (ماده ۴ قانون راجع به ورود و اقامت اتباع خارجه در ایران مصوب ۱۳۱۰/۲/۱۹)

اقامت اجباری: مدت اقامت اجباری یا ممنوعیت از اقامت کم‌تر از یک ماه و بیش‌تر از سه سال نخواهد بود. محکومین به این دو مجازات بدون مستحفظ به نقطه‌ای که ممنوع از اقامت در آن جای نیستند یا مجبور به اقامت در آن جا هستند رفته و در آن جا تحت نظر نخواهند بود. (ماده ۱۶ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴/۱۱/۷)

اقامتگاه: اقامتگاه هر شخصی عبارت از محلی است که شخص در آن جا سکونت داشته و مرکز مهم امور او نیز در آن جا باشد اگر محل سکونت شخصی غیر از مرکز مهم امور او باشد مرکز امور او اقامتگاه محسوب است اقامتگاه اشخاص حقوقی مرکز عملیات آن‌ها خواهد بود. (ماده ۱۰۰۲ قانون مدنی)

اقامتگاه افراد نظامی: اقامتگاه افراد نظامی که در ساخلو هستند محل ساخلو آن‌ها است. (ماده ۱۰۰۸ قانون مدنی)

اقامتگاه (خدمه): اگر اشخاص کبیر که معمولاً نزد دیگری کار یا خدمت می‌کنند در منزل کارفرما یا مخدوم خود سکونت داشته باشند اقامتگاه آن‌ها همان اقامتگاه کارفرما یا مخدوم آن‌ها خواهد بود. (ماده ۱۰۰۹ قانون مدنی)

اقامتگاه (زن شوهردار): اقامتگاه زن شوهردار همان اقامتگاه شوهر است مع‌ذک زنی که شوهر او اقامتگاه معلومی ندارد و همچنین زنی که با رضایت شوهر خود یا با اجازه محکمه مسکن علیحده اختیار کرده می‌تواند اقامتگاه شخصی علیحده نیز داشته باشد. (ماده ۱۰۰۵ قانون مدنی)

اقامتگاه (صغیر و محجور): اقامتگاه صغیر و محجور همان اقامتگاه ولی یا قیم آن‌ها است. (ماده ۱۰۰۶ قانون مدنی)

اقامتگاه (مأمورین دولتی): اقامتگاه مأمورین دولتی محلی است که در آن جا مأموریت ثابت دارند. (ماده ۱۰۰۷ قانون مدنی)

اقامتگاه دائمی: محلی که شخص در آن جا از حیث شغل یا کسب یا خدمت قلمی یا نظامی یا علاقه ملکی اقامت دارد اقامتگاه دائمی محسوب می‌شود. (ماده ۱۵۲ قوانین موقتی اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۳۹۰/۸/۱۸)

اقامتگاه شخص حقوقی: اقامتگاه شخص حقوقی محلی است که اداره شخص حقوقی در آن جا است. (ماده ۵۹۰ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

اقدامات تأمینی: اقدامات تأمینی عبارتند از تدابیری که دادگاه برای جلوگیری از تکرار جرم (جنحه یا جنایت) درباره مجرمین خطرناک اتخاذ می‌کند. مجرمین خطرناک کسانی هستند که سوابق و خصوصیات روحی و اخلاقی آنان و کیفیت ارتکاب و جرم ارتكابی آنان را در مظان ارتکاب جرم در آینده قرار دهد از این که قانوناً مسئول باشند یا غیر مسئول. صدور حکم اقدام تأمینی از طرف دادگاه وقتی جایز است که کسی مرتکب جرم گردیده باشد. (ماده ۱ قانون اقدامات تأمینی مصوب ۱۳۳۹/۲/۱۲)

اقرار: اقرار عبارت از اخبار به حقی است برای غیر برضرر خود. (ماده ۱۲۵۹ قانون مدنی)

اقرار شفاهی: اقرار شفاهی است وقتی که حین مذاکره در دادگاه به عمل آید و کتبی است در صورتی که در یکی از اسناد یا لوایحی که به دادگاه تقدیم گردیده اظهار شده باشد. در اقرار شفاهی، طرفی که می‌خواهد از اقرار طرف دیگر استفاده کند باید از دادگاه بخواهد که اقرار او در صورت مجلس قید شود. (ماده ۲۰۴ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

اقرار کتبی: اقرار کتبی است در صورتی که در یکی از اسناد یا لوایحی که به دادگاه داده شده است اظهار شده باشد و شفاهی است در صورتی که در حین مذاکره در دادگاه به عمل آید. در اقرار شفاهی طرفی که می‌خواهد از اقرار طرف دیگر استفاده نماید باید از دادگاه بخواهد که اقرار در صورت مجلس قید شود. (ماده ۳۶۷ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

اقرار کتبی: اقرار شفاهی است وقتی که حین مذاکره در دادگاه به عمل آید و کتبی است در صورتی که در یکی از اسناد یا لوایحی که به دادگاه تقدیم گردیده اظهار شده باشد. در اقرار شفاهی، طرفی که می‌خواهد از اقرار طرف دیگر استفاده کند باید از دادگاه بخواهد که اقرار او در صورت مجلس قید شود. (ماده ۲۰۴ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

اقرار کتبی: اقرار کتبی است در صورتی که در یکی از اسناد یا لوایحی که به دادگاه داده شده است اظهار شده باشد و شفاهی است در صورتی که در حین مذاکره در دادگاه به عمل آید. در اقرار شفاهی طرفی که می‌خواهد از اقرار طرف دیگر استفاده کند باید از دادگاه بخواهد که اقرار در صورت مجلس قید شود. (ماده ۳۶۷ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

اقسام حجب: حجب بر دو قسمت است: قسم اول آن است که وارث از اصل ارث محروم می‌گردد مثل برادرزاده که به واسطه بودن برادر یا خواهر متوفی از ارث محروم می‌شود یا برادرانی که با بودن برادر ابوینی از ارث محروم می‌گردند. قسم دوم آن است که فرض وارث از حد اعلی به حد ادنی نازل می‌گردد مثل تنزل حصه شوهر از نصف به ربع در صورتی که برای زوجه اولاد باشد و همچنین تنزل حصه زن از ربع به ثمن در صورتی که برای زوج او اولاد باشد. (ماده ۸۸۷ قانون مدنی)

اقلیت‌های دینی: ایرانیان زرتشتی، کلیمی و مسیحی تنها اقلیت‌های دینی شناخته می‌شوند که در حدود قانون در انجام مراسم خود آزادند و در احوال شخصیه و تعلیمات دینی بر طبق آیین خود عمل می‌کنند. (اصل سیزدهم از قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران)

اقلام گرانبها: منظور اقلامی با ارزش قابل ملاحظه است که نه به منظور تولید و مصرف، بلکه به دلیل ارزشی که دارند نگهداری می‌شود. (مانند تابلو، کتب خطی، فلزات گرانبها). (ماده ۷۷ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۸۰/۱۱/۲۷)

اکتشاف: اکتشاف: تجسس ارادی به منظور یافتن کانسار است که شامل عملیاتی از جمله موارد زیر می‌باشد: ۱- آثاریابی و نمونه‌برداری و آزمایشات کمی و کیفی. ۲- بررسی‌های زمین‌شناسی، ژئوفیزیکی و ژئوشیمیایی و مانند آن‌ها و انجام اموری که برای این گونه بررسی‌ها لازم باشد. ۳- حفاری روباز و زیرزمینی. ۴- تعیین شکل و کیفیت و کمیت ذخیره معدنی و تهیه نقشه‌های مربوطه. (بند ۱ ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

اکثریت آرا: در کلیه مواردی که در این قانون اکثریت آرا در مجامع عمومی ذکر شده است مراد اکثریت آراء حاضرین در جلسه است. (ماده ۱۰۳ لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷/۱۲/۲۴)

اکثریت تام: انتخاب درجه اول به اکثریت نسبی و انتخاب درجه ثانی به اکثریت تام خواهد بود. (توضیح) مراد از اکثریت تام آن است که بیش تر از نصف رأی دهندگان درباره کسی رأی داده باشند. (ماده ۱۷ نظامنامه انتخابات دو درجه مصوب ۱۲۸۸/۴/۱۰)

اکراه: اکراه به اعمالی حاصل می شود که مؤثر در شخص با شعوری بوده و او را نسبت به جان یا مال یا آبروی خود تهدید نماید به نحوی که عادتاً قابل تحمل نباشد. در مورد اعمال اکراه آمیز سن و شخصیت و اخلاق و مرد یا زن بودن شخص باید در نظر گرفته شود. (ماده ۲۰۲ قانون مدنی)

اماره: اماره عبارت از اوضاع و احوالی است که به حکم قانون یا در نظر قاضی دلیل بر امری شناخته می شود. (ماده ۱۳۲۱ قانون مدنی)

اماره: اماره عبارت از اوضاع و احوالی است که نوعاً صحت اظهارات یکی از طرفین دعوی را برساند. (ماده ۷ قانون شهادت و امارات مصوب ۱۳۰۸/۴/۲۳)

اماره قانونی: امارات قانونی اماراتی است که قانون آن را دلیل بر امری قرار داده مثل امارات مذکوره در این قانون از قبیل مواد ۳۵، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۵۸ و ۱۱۵۹ و غیر آن ها و سایر امارات مصرحه در قوانین دیگر. (ماده ۱۳۲۲) قانون مدنی

اماره قضایی: اماراتی که به نظر قاضی واگذار شده عبارت است از اوضاع و احوالی در خصوص مورد و در صورتی قابل استناد است که دعوی به شهادت شهود قابل اثبات باشد یا ادله دیگری را تکمیل نماید. (ماده ۱۳۲۴ قانون مدنی)

اماکن عمومی: اماکن عمومی عبارت است از اماکن متبرکه و زیارتگاهها، زایرسراها، هتلها، متلها، مسافرخانهها، پانسیونها، آسایشگاههای سالمندان، آرایشگاهها، حمامها، حمامهای سونا، استخرهای شنا، سینماها، پارکها، مراکز تفریحهای سالم، باشگاههای ورزشی، ترمینالها، وسایل حمل و نقل عمومی و مسافرتی، توالتهای عمومی، گورستانها و مانند این موارد. (بند ج ماده ۱ آییننامه بهداشت محیط مصوب ۱۳۷۱/۴/۲۴ هیأت وزیران)

امانات پستی: امانات پستی عبارت است از کلیه بستههای پستی به استثنای نامه و کارت پستی که از لحاظ وزن بستهبندی و کرایه پستی تابع شرایط خاصی بوده و معمولاً مخصوص بستههایی با وزن تا ۲۰ کیلوگرم هستند. (ماده ۳۴۶ از آییننامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱/۱/۲۰)

امتیاز تأسیس (آموزشگاه): امتیاز تأسیس عبارت است از اعلام قبولی متقاضی در آزمون تعیین صلاحیت فنی و حرفه‌ای که به موجب آن متقاضی می‌تواند به منظور تأسیس آموزشگاه اقدامات مندرج در ماده ۱۳ را شروع کند. (ماده ۶ از آییننامه نحوه تشکیل و اداره آموزشگاههای آزاد فنی و حرفه‌ای مصوب ۱۳۶۵/۷/۶ هیأت وزیران)

امتیاز تجربه کاری: عبارت از عددی است که از جدول پیوست این آییننامه در مورد تجربه کاری شرکت یا موسسه و با توجه به ضریب حسن اجرای کار استخراج می‌شود (این ضریب در ابتدای رتبه‌بندی ۱ و پس از ارزشیابی براساس ضوابط مربوط به خود عددی بین صفر تا ۳ خواهد بود). (بند ب ماده ۴ آییننامه تشخیص صلاحیت و ارجاع کار به پیمانکاران مصوب ۱۳۶۷/۶/۶ هیأت وزیران)

امتیاز کل: امتیاز مدیر عامل و اعضا هیأت مدیره عبارت است از عددی که با توجه به میزان تحصیلات و سالهای سابقه کار هر یک از آنان از جدول امتیازات پیوست این آییننامه استخراج می‌شود. این امتیاز برحسب تناسب رشته تحصیلی افراد با رشته کاری که رتبه‌بندی در آن انجام می‌شود و نیز براساس نوع سابقه کار و سابقه مدیریت افراد فوق مورد تمديد قرار می‌گیرد. (بند الف ماده ۴ آییننامه تشخیص صلاحیت و ارجاع کار به پیمانکاران مصوب ۱۳۶۷/۶/۶ هیأت وزیران)

امر به معروف و نهی از منکر: در جمهوری اسلامی ایران دعوت به خیر، امر به معروف و نهی از منکر وظیفه‌ای است همگانی و متقابل برعهده مردم نسبت به یکدیگر، دولت نسبت به مردم و مردم نسبت به دولت... (و المومنون و المؤمنات بعضهم اولیاء بعض یا مرون بالمعروف و ینهون عن المنکر) (از اصل هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران)

امضای فعلی: تصرفاتی که نوعاً کاشف از رضای معامله باشد امضای فعلی است مثل آن که مشتری که خیار دارد با علم به خیار مبیع را بفروشد یا رهن بگذارد. (ماده ۴۵۰ قانون مدنی)

امضای قطعی: امضای توافق بین‌المللی است که بعد از تصویب مراجع صالح، از طرف مقامات صلاحیتدار صورت می‌گیرد. در مواردی که نوع امضا مشخص نگردد، امضا قطعی محسوب خواهد شد. (ماده ۱ آیین‌نامه چگونگی تنظیم و انعقاد توافقات بین‌المللی مصوب ۱۳۷۱/۲/۱۳ هیأت وزیران)

امضای موقت: امضای توافق بین‌المللی است که لازم الاجرا شدن آن منوط به تصویب مراجع صالح باشد. (ماده ۱ آیین‌نامه چگونگی تنظیم و انعقاد توافقات بین‌المللی مصوب ۱۳۷۱/۲/۱۳ هیأت وزیران)

املاک مسلوب المنفعه: املاک مسلوب المنفعه املاکی می‌باشد که عوایدی برای مالک حاصل ننماید... (ماده ۱۱ آیین‌نامه مالیات املاک مزروعی مصوب ۱۳۲۹/۵/۴)

املاک در حکم مصرفی: اموالی هستند که در ظاهر با اموال غیرمصرفی مشابهت دارند، اما به لحاظ طبیعت و ماهیت یا ارزش کم، تنظیم حساب برای آنها به صورت حساب اموال غیرمصرفی ضرورت ندارد. (بند ۳ ماده ۴ آیین‌نامه اموال دولتی مصوب ۱۳۷۲/۴/۲۷ هیأت وزیران)

اموال امانی: منظور از اموال امانی در این آیین‌نامه، اموال منقولی است که از طرف وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و شرکت‌های دولتی براساس ماده (۱۱۰) قانون برابر مقررات و به طور موقت در اختیار سایر وزارتخانه‌ها، مؤسسات و شرکت‌های دولتی و نیز مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی قرار گرفته یا می‌گیرند، همچنین اموال غیرمنقول که مطابق ماده (۱۲۰) قانون به مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی واگذار می‌شوند. (ماده ۳ آیین‌نامه اموال دولتی مصوب ۱۳۷۲/۴/۲۷ هیأت وزیران)

اموال دولت: اموالی است که توسط وزارتخانه‌ها، مؤسسات یا شرکت‌های دولتی خریداری می‌شود یا به هر طریق قانونی دیگر به تملک دولت درآمده یا درمی‌آیند. تبصره- تعاریف اموال منقول و غیرمنقول موضوع این آیین‌نامه تابع تعاریف به عمل آمده در قانون مدنی است. (ماده ۲ آیین‌نامه اموال دولتی مصوب ۱۳۷۲/۴/۲۷ هیأت وزیران)

اموال دولتی: اموال دولتی که معد است برای مصالح یا انتفاعات عمومی مثل استحکامات و قلاع و خندق‌ها و خاکریزهای نظامی و قورخانه و اسلحه ذخیره و سفاین جنگی و همچنین اثاثیه و ابنیه سلطنتی و عمارات دولتی و سیمهای تلگرافی دولتی و موزه‌ها و کتابخانه‌های عمومی و آثار تاریخی و امثال آن‌ها و بالجمله آنچه که از اموال منقوله و غیرمنقوله دولت به عنوان مصالح عمومی و منافع ملی در تحت تصرف دارد قابل تملک خصوصی نیست و همچنین است اموالی که موافق مصالح عمومی به ایالت یا ولایت یا ناحیه یا شهری اختصاص یافته باشد. (ماده ۲۶ قانون مدنی)

اموال رسیده: اموالی است که تحت ابواب جمعی امین اموال قرار می‌گیرند. (ماده ۵ از آیین‌نامه اموال دولتی مصوب ۱۳۷۲/۴/۲۷ هیأت وزیران)

اموال فرستاده: اموالی است که طبق مقررات این آیین‌نامه به نحوی از ابواب جمعی امین اموال خارج و دستور حذف آن‌ها صادر شده باشد. (ماده ۶ از آیین‌نامه اموال دولتی مصوب ۱۳۷۲/۴/۲۷ هیأت وزیران)

اموال فرهنگی: ورود و صدور اشیا عتیقه و آثار فرهنگی و هنری اصیل و معتبر که در این قانون به اختصار اموال فرهنگی نامیده می‌شود تابع مقررات زیر خواهد بود. (ماده ۱ قانون معافیت ورود و صدور اشیا عتیقه و آثار فرهنگی و هنری اصیل و معتبر از حقوق و عوارض گمرکی مصوب ۱۳۵۴/۴/۲۲)

اموال مشمول مالیات بر ارث: اموال مشمول مالیات بر ارث عبارت است از کلیه ماترک متوفی واقع در ایران یا خارج از ایران اعم از منقول و غیرمنقول و مطالبات قابل وصول و حقوق مالی پس از کسر هزینه کفن و دفن در حدود عرف و عادت و واجبات مالی و عبادی در حدود قواعد شرعی و دیون محقق متوفی. (ماده ۱۹ قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۶۶/۱۲/۳)

اموال منقول: منظور از اموال منقول مذکور در فصل پنجم این قانون اموال منقول و غیرمصرفی است و ترتیب نگهداری حساب نقل و انتقال اموال منقول مصرفی و در حکم مصرفی در آیین‌نامه موضوع ماده ۱۲۲ این قانون تعیین خواهد شد. (ماده ۱۱۱ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

اموال منقول غیرمصرفی: اموال منقول غیرمصرفی، اموالی هستند که بدون تغییر محسوس و از دست دادن مشخصات اصلی بتوان به طور مکرر آن‌ها را مورد استفاده قرار داد. (بند ۲ ماده ۴ از آیین‌نامه اموال دولتی مصوب ۱۳۷۲/۴/۲۷ هیأت وزیران)

اموال منقول مصرفی: اموال منقول مصرفی، اموالی هستند که برائثر استفاده، به صورت جزئی یا کلی از بین می‌روند. (بند ۱ ماده ۴ آیین‌نامه اموال دولتی مصوب ۱۳۷۲/۴/۲۷ هیأت وزیران)

امور اجرایی: امور اجرایی اموری است که حل و تسویه آن‌ها فقط بسته به اجرای قوانین است یا اجرای تقاضایی که دوایر اداره به موجب قوانین می‌نمایند و محتاج به مذاقه در مجلس مشاوره اداره ولایتی نیست مثل اقدامات فوری که باید حکومت برای جلوگیری از امراض مسریه و سریع‌الانتشار به عمل آورد و همچنان اقدامات برای سرشماری و وصول بقایا و اجازه تأسیس بازارها و کارخانه و مطبعه‌ها و دواخانه‌ها و تأدیه مواجب و مقرری‌های مأموران و استدعای امتیاز و ترفیع رتبه برای صاحب منصبان و مقررری‌های مأموران و استدعای امتیاز و ترفیع رتبه برای صاحب منصبان و مستخدمان و اعلام و انتشار قوانین موضوعه و اقدام در اجرای احکام محاکم عدلیه و کلیه اموری که از این قبیل است. (از ماده ۱۵۳ قانون تشکیل ایالات و ایالات و دستورالعمل حکام مصوب ۱۳۸۶/۹/۲۷)

امور اداری: امور اداره‌ای اموری است که مذاقه و مباحثه مجلس مشاوره اداره ولایتی را لازم دارد و بدون این نوع مذاقه اداره ولایتی نمی‌تواند اظهار رأی یا عقیده کند یا این که این امور طوری است که در فهمیدن یا ترتیب تسویه یا اجرای آن عقاید مختلف می‌شود مثل اقداماتی که به موجب قانون می‌شود و منافع خزانه دولت یا شهر و غیره را دربردارد یا راجع به اصلاح و ترقی وضع ولایت است لهذا عزل و نصب اشخاصی که پول یا اموال دولت در دست آن‌ها است و اقدامات لازمه برای افتتاح شهر یا محال جدیدی و بخشیدن بقایایی که وصول شدنی نیست پس از تصویب انجمن ایالتی به موجب قانون و همچنان نقشه بازدید و دستورالعمل ابنیه و عماراتی که باید به خرج دولت ساخته شود با صلاح‌اندیشی انجمن ایالتی و دادن مقاطعه‌ها و مسئول نمودن مقاطعه کاران و کلیه این نوع امور، امور اداره‌ای است. (ماده ۱۵۳ قانون تشکیل ایالات و ولایات و دستورالعمل حکام مصوب ۱۳۸۶/۹/۲۷)

امور حسبی: امور حسبی اموری است که دادگاهها مکلفند نسبت به آن امور اقدام نموده و تصمیمی اتخاذ نمایند بدون این که رسیدگی به آن‌ها متوقف بر وقوع اختلاف و منازعه بین اشخاص و اقامه دعوی از طرف آن‌ها باشد. (ماده ۱ قانون امور حسبی مصوب ۱۳۱۹/۴/۲)

امور راجع به ترکه: امور راجع به ترکه عبارت است از اقداماتی که برای حفظ ترکه و رسانیدن آن به صاحبان حقوق می‌شود از قبیل مهر و موم و تحریر ترکه و اداره ترکه و غیره. (ماده ۱۶۲ قانون امور حسبی مصوب ۱۳۱۹/۴/۲)

امور سیاسی: امور سیاسی عبارت از مسائلی است که راجع به اصول اداره و قوانین اساسی مملکت و پلتیک دولت باشد. (تنبیه ماده ۱۰۳ قانون انجمن‌های ایالتی و ولایتی مصوب ۱۲۸۶/۲/۱)

امور شرعیه: امور شرعیه موضوعاتی است که به موجب قوانین شرع انور اسلام مقرر است. (ماده ۱۴۴ قوانین موقتی اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۲۹۰/۸/۱۸)

امور عرفیه: امور عرفیه که قطع و فصل دعاوی ناشی از آن مخصوص محاکم عدلیه است اموری است که برحسب قواعد معموله یا قوانین موضوع مملکتی راجع به سیاست یا اقتصاد یا تنظیمات اجتماعی در تمام یا قسمتی از مملکت مقرر است از قبیل دعاوی مفصله ذیل: دعاوی ناشیه از مطبوعات و محاکمات عدلیه و اجراء احکام و دعاوی که ناشی از تخلف از قواعد و یا قوانین مزبوره فوق می‌شود و دعاوی ناشیه از امتیازات و تعهدات دولت مطلقاً اعم از این که این دعاوی بین اشخاص باشد و یا بین دولت و اشخاص- و دعاوی ناشیه از اسناد رسمی دوایر دولتی و اسنادی که در ثبت اسناد ثبت شده است و دعاوی جعل و تزویر نسبت به اسناد و نوشتجات. (ماده ۱ قانون موقت راجع به تصرفات در قانون اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۳۰۲/۳/۳۱)

امین: ودیعه عقدی است که به موجب آن یک نفر مال خود را به دیگری می‌سپارد برای آن که آن را مجاناً نگه دارد. ودیعه گذار مودع و دیعه‌گیر را مستودع یا امین می‌گویند. (ماده ۶۰۷ قانون مدنی)

امین: شخص حقیقی یا حقوقی است که از طرف بانک مرکزی انتخاب می‌شود و به منظور حفظ منافع دارندگان اوراق مشارکت و حصول اطمینان از صحت عملیات ناشر در طرح، نسبت به مصرف وجوه، نحوه نگهداری حساب‌ها و صورت‌های مالی و عملکرد اجرایی ناشر به موجب قرارداد منعقد شده، مستمراً رسیدگی و اظهار نظر می‌نماید.

وظایف امین در مورد طرح‌های عمرانی - انتفاعی دولت به مسئولیت سازمان برنامه و بودجه انجام خواهد شد. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون نحوه انتشار اوراق مشارکت مصوب ۱۳۷۷/۵/۱۸ هیأت وزیران)

امین اموال: امین اموال مأموری است که از بین مستخدمان رسمی واجد صلاحیت و امانتدار با موافقت ذی‌حساب و به موجب حکم وزارتخانه یا مؤسسه ذی‌ربط به این سمت منصوب و مسئولیت حراست و تحویل و تحول و تنظیم حساب‌های اموال و اوراقی که در حکم وجه نقد است و کالاهای تحت ابواب‌جمعی، به عهده او واگذار می‌شود. آیین‌نامه مربوط به شرایط و طرز انتخاب و حدود وظایف و مسئولیت‌های امین اموال در مورد اموال منقول و غیرمنقول با رعایت مقررات این قانون از طرف وزارت امور اقتصادی و دارایی تهیه و به تصویب هیأت وزیران می‌رسد. (ماده ۳۴ از قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

انبار کالا: انبار کالا به محلی اطلاق می‌گردد که یک یا چند نوع کالای بازرگانی یا محصولات صنعتی یا مواد اولیه یا فرآورده‌های دامی و کشاورزی در آن جا نگهداری می‌شود. کلیه انبارهای عمومی و انبارهای اختصاصی واحدهای صنعتی و بازرگانی و تولیدی اعم از بخش خصوصی و دولتی مشمول مقررات این آیین‌نامه خواهند بود. مکانی که دارای شرایط مندرج در این آیین‌نامه نباشد انبار محسوب نمی‌شود. (ماده ۱ آیین‌نامه ایمنی انبارهای کالا مصوب ۱۳۵۲/۶/۳۱)

انبارها و اماکن گمرکی: منظور از انبارها و اماکن گمرکی مندرج در این آیین‌نامه انبارها و باراندازهای محصور یا غیرمحصور و اسکله‌ها و محوطه‌ها و به طور کلی هر محل و مکانی است که در تصرف گمرک یا بندر بوده و برای انباشتن و جا دادن کالا از آن‌ها استفاده می‌کنند. (تبصره ۶ ماده ۴ از آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱/۱/۲۰)

انتخاب جمعی: مراد از انتخاب جمعی آن است که هر یک از انتخاب‌کنندگان در ورقه رأی به عده مجموع انتخاب‌شوندگان آن محل اسامی اشخاص را می‌نویسند و ... (از قسمت توضیح ماده ۶ قانون انتخابات مجلس شورای ملی مصوب ۱۳۰۴/۷/۱۲)

انتخاب جمعی: در محل‌هایی که موافق تقسیم انتخابات حق انتخاب یک نفر نماینده دارند انتخاب فردی عمل می‌گردد و در محل‌هایی که بیش از یک نفر نماینده باید انتخاب نمایند انتخاب جمعی خواهد بود. توضیح: مراد از انتخاب جمعی آن است که هر یک از انتخاب‌کنندگان در ورقه رأی به عده مجموع انتخاب‌شوندگان آن محل اسامی

اشخاص می‌نویسند و مراد از انتخاب فردی آن است که هر یک از انتخاب‌کنندگان در ورقه رأی اسم یک شخص را می‌نویسند. (ماده ۱۴ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۲۹۰/۷/۲۹)

انتخاب جمعی: انتخاب درجه اول و ثانی کلیه به طرز انتخاب جمعی خواهد بود مگر در محل‌هایی که موافق تقسیم نظامنامه بیش از یک نفر حق انتخاب ندارند در این صورت به انتخاب فردی عمل می‌شود. (توضیح) - مراد از انتخاب جمعی آن است که هر یک از انتخاب‌کنندگان در ورقه رأی به عده مجموع انتخاب‌شوندگان آن محل اسامی اشخاص می‌نویسند مراد از انتخاب فردی آن است که هر یک از انتخاب‌کنندگان در ورقه رأی اسم یک شخص را می‌نویسند. (ماده ۱۶ نظامنامه انتخابات دو درجه مصوب ۱۲۸۸/۴/۱۰)

انتخاب دو درجه: انتخاب در کلیه ممالک ایران به طرز دو درجه خواهد بود. (توضیح اول) - مراد از انتخاب دو درجه آن است که ابتدا در محله‌های یک شهر یا در شهرهای یک حوزه انتخابیه عدد معینی را انتخاب می‌نمایند که منتخب نامیده می‌شوند و بعد این انتخاب‌شدگان درجه اول در مرکز حوزه انتخاب جمع شده از میان خود عده مطلوبه را ثانیاً انتخاب می‌کنند و این انتخاب‌شدگان درجه ثانی نماینده خوانده می‌شوند. (ماده ۱۵ نظامنامه انتخابات دو درجه مصوب ۱۲۸۸/۴/۱۰)

انتخاب فردی: در محل‌هایی که موافق تقسیم انتخابات حق انتخاب یک نفر نماینده دارند انتخاب فردی عمل می‌شود و در محل‌هایی که بیش از یک نفر نماینده باید انتخاب کنند انتخاب جمعی خواهد بود. (ماده ۶ قانون انتخابات مجلس شورای ملی مصوب ۱۳۰۴/۷/۱۲)

انتخاب فردی: در محل‌هایی که موافق تقسیم انتخابات حق انتخاب یک نفر نماینده دارند انتخاب فردی عمل می‌شود و در محل‌هایی که بیش از یک نفر نماینده باید انتخاب کنند انتخاب جمعی خواهد بود. (ماده ۱۴ قانون انتخابات مجلس شورای ملی مصوب ۱۲۹۰/۷/۲۹)

انتخاب فردی: انتخاب درجه اول و ثانی کلیه به طرز انتخاب جمعی خواهد بود مگر در محل‌هایی که موافق تقسیم نظامنامه بیش از یک نفر حق انتخاب ندارند در این صورت به انتخاب فردی عمل می‌شود. (ماده ۱۶ نظامنامه انتخابات دو درجه مصوب ۱۲۸۸/۴/۱۰)

انتصاب: عبارت است از واگذاری یکی از پست‌های سازمانی بانک به یکی از کارکنان. (بند د ماده ۱ آیین‌نامه استخدامی نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۹/۱۱/۲۶ هیأت وزیران)

انتقال: وضع افسر و کارمندی است که در صورت تمایل آن پس از تصویب بزرگ ارتشتاران به یکی از وزارتخانه-مؤسسات دولتی یا مؤسسات وابسته به دولت منتقل شوند. (بند ب ماده ۱۵ اصلاحی از قانون اصلاح مواد ۱۵ و ۹۷ قانون استخدامی نیروهای مسلح مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵)

انتقال: انتقال عبارت از آن است که مستخدم رسمی از خدمت یک وزارتخانه یا مؤسسه دولتی مشمول این قانون بدون آن که جریان خدمت وی قطع گردد با حفظ گروه و پایه و پیشینه خدمت خود به خدمت وزارتخانه یا مؤسسه دولتی دیگر مشمول این قانون درآید. (ماده ۱۰ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

انتقال: وضع افسران و کارمندی است که در صورت تمایل آنان پس از تصویب به یکی از وزارتخانه‌ها یا بنگاه‌های ملی و دولتی منتقل گردند. (بند ب ماده ۱۵ از قانون استخدام نیروهای مسلح ایران ۱۳۳۶/۴/۳۰)

انتقال: عبارت است از تغییر محل سازمانی خدمت در داخل بانک یا از بانک به بانک یا مؤسسات دیگر و بالعکس. (بند ی ماده ۱ آیین‌نامه استخدامی نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۹/۱۱/۲۶ هیأت وزیران)

انتقال دهندگان دست دوم (تلفن): منظور از انتقال دهندگان دست دوم اشخاصی هستند که امتیاز تلفن را مستقیماً از شرکت مخابرات تحصیل کرده باشند. (ماده ۴ از قانون وصول مالیات مقطوع از بعضی کالا و خدمات مصوب ۱۳۶۶/۳/۲۶)

انتقال دهندگان دست دوم (وسایط نقلیه): منظور از انتقال دهندگان دست دوم اشخاصی هستند که وسایل نقلیه موضوع ماده فوق‌الذکر را مستقیماً از کارخانجات سازنده یا مونتاژ کننده داخلی یا واردکنندگان (نمایندگی کمپانی‌های خارجی) خریداری یا رأساً از خارج وارد می‌کنند و سند مالکیت در ایران برای اولین بار در کلیه موارد

مذکور به نام آن‌ها صادر می‌گردد. (تبصره ۱ ماده ۱ از قانون وصول مالیات از اتومبیل‌های غیرسواری و اصلاح بعضی از مواد قانون مالیات‌های مستقیم و اصلاحیه‌های بعدی مصوب ۱۳۶۳/۱۰/۲)

انجمن (آثار و مفاخر فرهنگی): انجمن، مؤسسه‌ای است عمومی، عام‌المنفعه و دائمی و اموال آن نیز عمومی است. (ماده ۹ متمم اساسنامه انجمن آثار و مفاخر فرهنگی مصوب ۱۳۷۳/۶/۲۹ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

انجمن اسلامی: انجمن اسلامی هر واحد اداری، آموزشی، صنفی، صنعتی یا کشاورزی تشکیلاتی است مرکب از اعضای داوطلب همان واحد که هدف آن شناختن و شناساندن اسلام، امر به معروف و نهی از منکر و تبلیغ و گسترش انقلاب اسلامی باشد. (ماده ۳ قانون فعالیت احزاب، جمعیت‌ها و انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی یا اقلیت‌های دینی شناخته شده مصوب ۱۳۶۰/۶/۷)

انجمن اسلامی: انجمن اسلامی نهادی است خودجوش، متشکل از نیروهای داوطلب و معتقد به اسلام، ولایت فقیه، قانون اساسی، عامل به احکام اسلام متقاضی انجام فعالیت‌های ایثارگرانه و مبشر تفاهم و وحدت که به منظور تعمیق دستاوردهای انقلاب و اشاعه فرهنگ اسلامی در محیط کار و نیز همکاری و معاونت با مسئولین جهت تحقق بخشیدن به اهداف انقلاب اسلامی در هر واحد اداری تشکیل و دارای شخصیت حقوقی مستقل می‌باشد. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی انجمن‌های اسلامی واحدهای اداری مصوب ۱۳۶۸/۵/۷ هیأت وزیران)

انجمن اسلامی: در این آیین‌نامه منظور از انجمن اسلامی تشکیلاتی است مرکب از اعضا داوطلب واحدهای اداری، آموزشی، صنفی، صنعتی یا کشاورزی که از یک شخصیت حقوقی برخوردار می‌باشند و محدوده جغرافیایی فعالیت آن‌ها مشخص باشد. (ماده ۱ متن اصلاحی آیین‌نامه اجرایی فعالیت انجمن‌های اسلامی موضوع قانون فعالیت احزاب، جمعیت‌ها و انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی یا اقلیت‌های دینی شناخته شده مصوب ۱۳۶۰/۶/۷ مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۳/۶/۱۸ هیأت وزیران)

انجمن اسلامی: انجمن اسلامی در این آیین‌نامه منظور از انجمن اسلامی تشکیلاتی است مرکب از اعضای داوطلب واحدهای اداری، آموزشی، صنفی، صنعتی و یا کشاورزی که از یک شخصیت حقوقی برخوردار باشند و محدوده جغرافیایی فعالیت و انجام وظیفه آن‌ها مشخص باشد. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی فعالیت انجمن‌های اسلامی مصوب ۱۳۶۲/۷/۱۰ هیأت وزیران)

انجمن اقلیت‌های دینی: انجمن اقلیت‌های دینی موضوع اصل ۱۳ قانون اساسی تشکیلاتی است مرکب از اعضای داوطلب همان اقلیت دینی که هدف آن حل مشکلات و بررسی مسائل دینی، فرهنگی، اجتماعی و رفاهی ویژه آن اقلیت باشد. (ماده ۴ قانون فعالیت احزاب، جمعیت‌ها و انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی یا اقلیت‌های دینی شناخته شده مصوب ۱۳۶۰/۶/۷)

انجمن تحقیق: مقصود از انجمن تحقیق هیأتی است که اعضا مجلس برای رسیدگی مطلب به خصوص از میان خود انتخاب می‌کنند و آن برحسب ضرورت و لزوم موقتی یا دائمی خواهد بود. (ماده ۴۹ نظامنامه داخلی دارالشورای ملی ایران مصوب ۱۲۸۵/۷/۲۵)

انجمن - جمعیت: انجمن، جمعیت، اتحادیه صنفی و امثال آن تشکیلاتی است که به وسیله دارندگان کسب یا پیشه یا حرفه و تجارت معین تشکیل شده، اهداف، برنامه‌ها و رفتار آن به گونه‌ای در جهت منافع خاص مربوط به آن صنف باشد. (ماده ۲ قانون فعالیت احزاب، جمعیت‌ها و انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی یا اقلیت‌های دینی شناخته شده مصوب ۱۳۶۰/۶/۷)

انجمن رادیوآماتوری: انجمن رادیوآماتوری، عبارت است از مرکز تجمع رادیوآماتورهای مجاز و علاقه‌مندان، که به منظور تبادل نظر فنی و اشاعه فن رادیوآماتوری و کمک به رشد و بروز استعدادهای نهفته، طبق اساسنامه‌ای که به تصویب وزارت پست و تلگراف و تلفن می‌رسد تأسیس می‌گردد. (ماده ۴۱ آیین‌نامه اجرایی قانون استفاده از بی‌سیم‌های اختصاصی و غیرحرفه‌ای (آماتوری) مصوب ۱۳۶۱/۱۱/۱۳ هیأت وزیران)

انجمن‌ها و کانون‌های فرهنگی: مراکز، مؤسسات، انجمن‌ها و کانون‌های فرهنگی عبارت از هرگونه تشکیلاتی است که توسط افراد واجد شرایط برای فعالیت در یک یا چند قلمرو فرهنگی و هنری و سینمایی تأسیس می‌گردد. تبصره ۱- مراکز، مؤسسات، انجمن‌ها و کانون‌های علمی و تحقیقاتی از شمول این مصوبه خارج است. تبصره ۲- مراکز، مؤسسات، انجمن‌ها و کانون‌های فرهنگی و هنری دولتی یا وابسته به دولت براساس ضوابط دیگری تأسیس خواهد شد و از شمول این مصوبه خارج است. تبصره ۳- مراکزی مانند عکاسی‌ها، کتابفروشی‌ها، تکثیر و فروش نوار و همچنین مراکز تکثیر و وابسته به صنعت چاپ از شمول این مصوبه خارج است. (ماده ۱ ضوابط عام تأسیس مراکز، مؤسسات، انجمن‌ها و کانون‌های فرهنگی و هنری و نظارت بر آن‌ها مصوب ۱۳۶۷/۲/۲۰ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

انحصار دولتی دخانیات: از تاریخ تصویب این قانون حق وارد و صادر کردن و خرید و فروش و تهیه و نگهداری و حمل و نقل اجناس دخانیه و انواع کاغذ سیگار در کلیه مملکت منحصر به دولت است و این انحصار موسوم به

انحصار دولتی دخانیات خواهد بود نگهداری و به کار انداختن ادوات توتون بری مختص به مؤسسه انحصار است و هیچ کس بدون اجازه مؤسسه مزبوره حق آن را نخواهد داشت و مؤسسه انحصار باید کلیه ادوات موجوده توتون بری که اجازه نگهداری و به کار انداختن آن را به کسی نداده است یا اجازه داده و بعد سلب نموده از صاحبان آن‌ها به قیمت عادلانه خریداری نماید. (ماده ۱ قانون انحصار دولتی دخانیات مصوب ۱۳۸۰/۱۲/۲۹)

انستیتو پاستور: انستیتو پاستور ایران که مؤسسه‌ای تحقیقاتی، تولیدی و آموزشی در جهت تأمین بهداشت و سلامت جامعه است، مؤسسه مستقلی است و امور آن به وسیله شورای عالی مرکب از اعضای زیر اداره می‌گردد و رئیس انستیتو در مقابل شورای عالی مسئولیت تام دارد. (ماده ۱ اصلاح ماده ۱ آیین‌نامه اداری و مالی انستیتو پاستور ایران مصوب ۱۳۶۹/۱۰/۳۰ هیأت وزیران)

انفصال ابد از خدمات دولت: منظور از انفصال ابد از خدمات دولتی در مورد مأمورین به خدمات عمومی انفصال ابد از خدمت در بنگاه‌های نامبرده در ماده ۳ قانون راجع به محاکمه و مجازات مأمورین به خدمات عمومی مصوب ۱۳۱۵/۲/۱۶ و محرومیت از خدمات دولتی و شهرداری و کشوری است. (ماده ۴ قانون اصلاح پاره از مواد قانون اصول محاکمات جزایی و قانون مجازات عمومی مربوط به مستخدمان دولت مصوب ۱۳۱۷/۱۰/۱۸)

انفصال از خدمت: منظور از انفصال از خدمت درباره مشمولان مواد فوق که جزو مأموران دولت یا شهرداری یا بنگاه‌های مذکور در قانون راجع به محاکمه مأموران به خدمات عمومی مصوب ۱۳۱۵/۲/۶ نمی‌باشند، انفصال دائم از خدمت در آن مؤسسات و محرومیت از خدمات دولتی (اعم از کشوری و لشگری) و شهرداری است. (تبصره ۱ ماده ۵ از قانون مربوط به رسیدگی به دارایی وزرا و کارمندان دولت اعم از کشوری و لشگری و شهرداری‌ها و مؤسسات وابسته به آن‌ها مصوب ۱۳۷۷/۱۲/۱۹)

انفصال از خدمت: منظور از انفصال از خدمت در مجازات‌های تبعی یا تکمیلی جرائم مزبور انفصال از خدمت تمام سازمان‌ها و مؤسسات مذکور در ماده ۲ قانون تشکیل دیوان کیفر کارکنان دولت است. (ماده ۲۹۰ الحاقی از قانون اصلاح قانون تشکیل دیوان کیفر و بعضی از مواد قانون مجازات عمومی و الحاق چهار ماده به قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۵۵/۲/۲۲)

انقطاع حقیقی مرور زمان: انقطاع حقیقی در صورتی است که ملک از تصرف متصرف در مدتی زاید از یک سال خارج شده باشد اعم از این که مالک اصلی از ید او خارج کرده یا دیگری ولی اگر متصرف در ظرف یک سال ملک را استرداد کرد یا اقامه دعوی تصرف عدوانی کرد و حکم بر نفع او ولو در ظرف بیش از یک سال صادر گردد مدت مرور زمان قطع نخواهد شد. (ماده ۷۶۰ قانون آئین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

انقطاع قانونی مرور زمان: انقطاع قانونی در موارد زیر است: ۱- هرگاه کسی که مرور زمان برعلیه او جریان دارد واسطه دادخواست یا اظهاریه قانونی حق خود را مطالبه نماید. ۲- در صورتی که مدیون در دادگاه یا در سندی که به امضاء او است اقرار به دین نماید یا متصرف در دادگاه یا سندی که به امضا او است به مالکیت صاحب ملک اقرار کند. (ماده ۷۶۱ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

انواع جرم: جرم از حیث شدت و ضعف مجازات‌ها به چهار نوع تقسیم می‌شود: ۱- جنابت ۲- جنحه مهم ۳- جنحه کوچک (تقصیر) ۴- خلاف. (ماده ۷ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴/۱۱/۷)

اوراق بهادار: اوراق بهادار عبارت است از سهام شرکت‌های سهامی و اوراق قرضه صادر شده از طرف شرکت‌ها و شهرداری‌ها و مؤسسات وابسته به دولت و خزانه‌داری کل که قابل معامله و نقل و انتقال باشد. (بند ۲ ماده ۱ از قانون تأسیس بورس اوراق بهادار مصوب ۱۳۴۵/۲/۲۷)

اوراق زائد: اوراق زائد عبارت است از هرگونه اوراق و نسخه‌های اضافی و مجلدات چاپی و نشریه و جزوه و مانند آن‌ها و همچنین اسناد و اوراق راكد که با رعایت مفاد قانون تأسیس سازمان اسناد ملی ایران و مقررات این آیین‌نامه ارزش نگهداری نداشته باشد. (ماده ۲) آیین‌نامه تشخیص اوراق زائد و ترتیب امحاء آن‌ها مصوب ۱۳۵۱/۲/۱۶.

اوراق قرضه: اوراق قرضه اوراق بی‌نام یا با نامی است که برای تأمین قسمتی از اعتبارات مورد نیاز برنامه‌های عمرانی یا دفاعی انتشار می‌یابد. (ماده ۲ قانون انتشار اسناد خزانه و اوراق قرضه مصوب ۱۳۴۸/۷/۲)

اوراق مشارکت: اوراق مشارکت، اوراق بهادار با نام یا بی‌نامی است که به موجب این قانون به قیمت اسمی مشخص برای مدت معین منتشر می‌شود و به سرمایه‌گذارانی که قصد مشارکت در اجرای طرح‌های موضوع ماده (۱) را دارند واگذار می‌گردد. دارندگان این اوراق به نسبت قیمت اسمی و مدت زمان مشارکت، در سود حاصل از اجرای طرح مربوط شریک خواهند بود. (ماده ۲ از قانون نحوه انتشار اوراق مشارکت مصوب ۱۳۷۶/۶/۳۰)

اوراق مشارکت: اوراق مشارکت، اوراق بهادار با نام یا بی‌نامی است که به موجب قانون با مجوز بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به قیمت اسمی مشخص برای مدت معین و برای تأمین بخشی از منابع مالی مورد نیاز طرح‌های عمرانی-انتفاعی دولت مندرج در قوانین بودجه سالانه کشور یا برای تأمین منابع مالی لازم برای تهیه مواد اولیه مورد نیاز واحدهای تولیدی توسط دولت، شرکت‌های دولتی شهرداری‌ها و مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی و مؤسسات عام‌المنفعه و شرکت‌های وابسته به دستگاه‌های مذکور، شرکت‌های سهامی عام و خاص و شرکت‌های تعاونی تولید منتشر می‌شود و به سرمایه‌گذارانی که قصد مشارکت در اجرای طرح‌های یاد شده را دارند از طریق عرضه عمومی واگذار می‌گردد. (ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی قانون نحوه انتشار اوراق مشارکت مصوب ۱۳۷۷/۵/۱۸ هیأت وزیران)

اوراق مشارکت قابل تبدیل به سهام: اوراق مشارکت قابل تبدیل به سهام اوراقی است که توسط شرکت‌های سهامی عام منتشر و در سررسید نهایی یا زمان تحقق افزایش سرمایه به سهام شرکت‌های موضوع طرح اوراق مشارکت، تبدیل می‌گردد. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون نحوه انتشار اوراق مشارکت مصوب ۱۳۷۷/۵/۱۸ هیأت وزیران)

اوراق مشارکت قابل تعویض با سهام: اوراقی است که توسط شرکت‌های سهامی عام منتشر و در سررسید نهایی با سهام سایر شرکت‌های پذیرفته شده در سازمان بورس اوراق بهادار تعویض می‌شود. (ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی قانون نحوه انتشار اوراق مشارکت مصوب ۱۳۷۷/۵/۱۸ هیأت وزیران)

اورانیوم غنی شده: منظور از تعریف اورانیوم غنی شده با ایزوتوپ ۲۳۵ یا ۲۳۳ اورانیومی است که محتوی ایزوتوپ ۲۳۵ یا ۲۳۳ یا هر دو به مقداری باشد که نسبت بین مجموع این دو ایزوتوپ به ایزوتوپ ۲۳۸ بیش‌تر از نسبت به ایزوتوپ ۲۳۵ به ایزوتوپ ۲۳۸ که در طبیعت به دست می‌آید باشد. (بند ۲ ماده بیستم از قانون مربوط به اساسنامه مؤسسه بین‌المللی انرژی اتمی مصوب ۱۳۷۳/۳/۶)

اوزان و مقیاس‌های رسمی: اوزان و مقیاس‌های رسمی مملکت ایران مطابق اصول متری بوده و واحد آن‌ها برای طول متر برای سطح متر مربع برای حجم متر مکعب و برای وزن کیلوگرم است. اضعاف و اجزا مقیاس‌های مزبور مطابق اصول متری خواهد بود. (ماده ۱ قانون اوزان و مقیاس‌ها مصوبه ۱۳۱۱/۱۰/۱۸)

اولیاء دم: اولیاء دم که قصاص و عفو در اختیار آنها است همان ورثه مقتولند، مگر شوهر یا زن که در قصاص و عفو و اجرا اختیاری ندارند. (ماده ۲۶۱ لایحه مجازات اسلامی مصوبه ۱۳۷۰/۹/۷ مجمع تشخیص مصلحت)

اولیاء دم: اولیاء دم که قصاص در اختیار آنها است همان ورثه مقتولند مگر شوهر یا زن که در قصاص و عفو و اجرا اختیاری ندارند. (ماده ۴۷ قانون حدود و قصاص و مقررات آن مصوب ۱۳۶۱/۶/۳)

اهلیت: برای این که متعاملین اهل محسوب شوند باید بالغ و عاقل و رشید باشند. (ماده ۲۱۱ قانون مدنی)

ایالت: ایالت قسمتی از مملکت است که دارای حکومت مرکزی و ولایات حاکم‌نشین جزء است و فعلاً منحصر به چهار ایالت است (آذربایجان)، (کرمان و بلوچستان)، (فارس) و (خراسان). (ماده ۲ قانون تشکیل ایالات و ولایات و دستورالعمل حکام مصوب ۱۲۸۶/۹/۲۷)

ایالت: ایالت قسمتی از مملکت است که دارای حکومت مرکزی و ولایات حاکم‌نشین جزو است. (ماده ۱ قانون انجمن‌های ایالتی و ولایتی مصوب ۱۲۸۶/۲/۱)

ایرانگردی و جهانگردی: منظور از ایرانگردی و جهانگردی عبارت است از هر نوع مسافرت انفرادی یا گروهی که بیش از ۲۴ ساعت بوده و به منظور کسب و کار نباشد. (ماده ۱ قانون توسعه صنعت ایرانگردی و جهانگردی مصوب ۱۳۷۰/۷/۷)

ایستگاه ارتباط رادیویی: ایستگاه ارتباط رادیویی عبارت است از یک یا چند فرستنده و گیرنده و ادوات مربوطه که برای ارتباط رادیویی مورد استفاده قرار می‌گیرد. (تبصره ماده ۱ از قانون استفاده از بی‌سیم‌های اختصاصی و غیرحرفه‌ای آماتوری مصوب ۱۳۴۵/۱۱/۲۵)

ایستگاه بی‌سیم اختصاصی: ایستگاه بیسیم اختصاصی، عبارت است از یک یا چند دستگاه فرستنده و گیرنده رادیویی و ادوات مربوطه (مثل منابع تغذیه و دستگاه‌های اندازه‌گیری و غیره) که برای برقراری ارتباط رادیویی اختصاصی

تأسیس می‌گردد. (ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی قانون استفاده از بی‌سیم‌های اختصاصی و غیر حرفه‌ای (آماتوری) مصوب ۱۳۶۱/۱۱/۱۳ هیأت وزیران)

ایستگاه رادیو آماتوری: ایستگاه رادیو آماتوری، عبارت است از مجموعه ثابت یا متحرکی، است که از یک یا چند دستگاه فرستنده و گیرنده و ادوات مربوطه به آن فراهم شده و پس از صدور پروانه مربوطه با مسئولیت یک رادیو آماتور تأسیس و به منظور برقراری ارتباط موصوف با سایر رادیو آماتوری مجاز مورد استفاده قرار می‌گیرد. (ماده ۳۶ آیین‌نامه اجرایی قانون استفاده از سیستم‌های اختصاصی و غیر حرفه‌ای (آماتوری) مصوب ۱۳۶۱/۱۱/۱۳ هیأت وزیران)

ایستگاه رادیوئی: ایستگاه رادیوئی عبارت است از یک یا چند دستگاه فرستنده و گیرنده یا دستگاه‌های کنترل از راه دور و ترمینال‌های مربوطه (ریموت، کنترل هد و ...) که به صورت ثابت یا متحرک با صدور پروانه تأسیس ایستگاه رادیوئی توسط وزارت پست و تلگراف و تلفن مجاز به بهره‌برداری می‌گردند. (ماده ۳ از آیین‌نامه اجرایی صدور گواهی‌نامه افسری مخابرات کشتی (رادیولوژی مصوب ۱۳۶۴/۶/۳۱ هیأت وزیران)

ب

بار (دریایی): بار شامل هرگونه محموله اعم از اموال و اشیا و هر کالای دیگری می‌باشد به استثنا حیوانات زنده و بارهایی که بر طبق مفاد قرارداد باربری باید روی عرشه کشتی حمل گردد و عملاً هم بدین ترتیب حمل شده باشد. (بند ۳ ماده ۵۲ از قانون دریایی مصوب ۱۳۴۳/۶/۲۹)

باران مؤثر: عبارت است از بخشی از بارندگی ماهانه که در طول فصل زراعی نازل می‌شود و به مصرف تبخیر و تعرق گیاه می‌رسد و از خالص نیاز آبی گیاه می‌کاهد و مقدار آن به صورت حجم آب ماهانه قابل محاسبه است. (ماده ۲۴ (۱-۲) آیین‌نامه اجرایی بهینه‌سازی مصرف آب کشاورزی مصوب ۱۳۷۵/۶/۱۱ هیأت وزیران)

بارگیری و تخلیه: بارگیری به طور معمول از زمانی شروع می‌شود که چنگال جرثقیل باری را که فرستنده آماده بارگیری کرده است به منظور بارگیری در کشتی از اسکله یا بارانداز یا وسایل باربری که بدین منظور مورد استفاده قرار گیرد گرفته و بلند نماید و تخلیه زمانی خاتمه می‌یابد که چنگال جرثقیل بار را در اسکله یا بارانداز یا وسایل باربری که بدین منظور مورد استفاده قرار گرفته فرود آورد. (بند ۹ ماده ۵۲ از قانون دریایی مصوب ۱۳۴۳/۶/۲۹)

بارنامه: سندی است مبین مالکیت کالا که حمل کننده یا نماینده وی پس از وصول کالا صادر می‌نماید و حاکی از حمل کالای معینی از یک نقطه (مبدأ حمل) به نقطه دیگر (مقصد حمل) با وسیله حمل مورد توافق (کشتی، کامیون، قطار و هواپیما یا ترکیبی از آنها) در محل مقابل کرایه حمل معین می‌باشد. (بند ج ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی قانون حمل و نقل و عبور کالاهای خارجی از قلمرو جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۷/۵/۱۸ هیأت وزیران)

بارنامه بین‌المللی: بارنامه بین‌المللی موضوع این قانون عبارت است از سند کاشف از حقوق مالکیت که طرح آن توسط وزارت راه و ترابری تهیه و از طریق وزارت امور اقتصادی و دارایی چاپ و پس از وصول حق تمبر به میزان ۲۵۰ ریال به موجب حواله وزارت راه و ترابری در اختیار شرکت‌های مجاز حمل و نقل جاده‌ای بین‌المللی قرار خواهد گرفت. (ماده ۳ از قانون الزام شرکت‌ها و مؤسسات ترابری جاده‌ای به استفاده از صورت وضعیت مسافری و بارنامه مصوب ۱۳۶۸/۲/۳۱)

بارنامه داخلی: بارنامه داخلی موضوع این قانون عبارت است از سند کاشف از حقوق مالکیت که طرح آن توسط وزارت راه و ترابری تهیه و از طریق وزارت امور اقتصادی و دارایی چاپ و پس از وصول حق تمبر به میزان ۱۰۰ ریال به موجب حواله وزارت راه و ترابری در اختیار شرکت‌ها و مؤسسات مجاز حمل و نقل جاده‌ای داخلی کالا جهت جابه‌جایی محمولات بین شهرهای کشور قرار خواهد گرفت. (ماده ۲ از قانون الزام شرکت‌ها و مؤسسات ترابری جاده‌ای به استفاده از صورت وضعیت مسافری و بارنامه مصوب ۱۳۶۸/۲/۳۱)

بارنامه دریایی: بارنامه دریایی سندی است که مشخصات کامل بار در آن قید و توسط فرمانده کشتی یا کسی که از طرف او برای این منظور تعیین شده امضا گردد و به موجب آن تعهد شود بار توسط کشتی به مقصد حمل و به تحویل گیرنده داده شود. بارنامه دریایی یا اسناد مشابه آن به منزله رسید دریافت بار است. (بند ۷ ماده ۵۲ از قانون دریایی مصوب ۱۳۴۳/۶/۲۹)

بازجو: کسی است که بعد از کشف کالای قاچاق جهت تکمیل پرونده اقدام نماید. در صورتی که ادامه بازجویی منجر به کشفیات جدید یا اعتراف در ارتباط با مال از بین رفته شود و صورت جلسه ثانوی تنظیم و پیوست صورت جلسه بدوی کشف می‌گردد و شخص بازجو در این مرحله به عنوان کاشف محسوب می‌شود. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۷۴/۲/۳۱ هیأت وزیران)

بازداشت (پرسنل): وضع پرسنلی است که به موجب قرارهای صادره از مراجع ذی‌صلاح قضایی تا صدور حکم قطعی در توقیف به سر برده یا برابر مقررات انضباطی در بازداشتگاه یا محل خدمتی تحت نظر باشند. (ماده ۱۰۶ قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱)

بازرسی کل کشور: براساس حق نظارت قوه قضاییه نسبت به حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین در دستگاه‌های اداری، سازمانی به نام «سازمان بازرسی کل کشور» زیر نظر رئیس قوه قضاییه تشکیل می‌گردد. حدود اختیارات و وظایف این سازمان را قانون تعیین می‌نماید. (اصل یکصد و هفتاد و چهارم قانون اساسی)

بازرگان: بازرگان به کسانی اطلاق می‌شود که دارای دفاتر پلمب شده بوده و در اتاق بازرگانی محل ثبت‌نام نموده و کارت بازرگانی دریافت کرده باشد و به هر نوع معاملات تجاری اعم از واردات و صادرات و خرید و فروش کالاها و تهیه و فروش مواد صنعتی و معدنی و تبدیل مواد خام و هر نوع عمل دیگری که عرفاً تجاری شناخته می‌شود اشتغال ورزند ملاک تشخیص درآمد بازرگانان اظهارنامه‌ای است که متکی به دفاتر قانونی آنها می‌باشد. (ماده ۷ از قانون مالیات بر درآمد مصوب ۱۳۳۴/۵/۱۰)

بازنشستگی: بازنشستگی عبارت است از عدم اشتغال بیمه شده به کار به سبب رسیدن به سن بازنشستگی مقرر در این قانون. (بند ۱۵ ماده ۲ از قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳)

بازنشستگی: وضع افسران و کارمندانی است که طبق مقررات فصل ششم این قانون بازنشسته شوند. (بند الف ماده ۱۵ از قانون استخدام نیروهای مسلح مصوب ۱۳۳۶/۴/۳۰)

بازوهای حاکی سیل شکن: خاکریز یا مانعی است که به موازات تقریبی محور رودخانه و نهر یا مسیل به خصوص در کنار آن‌ها به منظور جلوگیری از پخش آب در اراضی اطراف و ممانعت از عمل تخریبی سیلاب‌ها احداث می‌گردد. (بند ۶ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

باشگاه دانش پژوهان جوان: باشگاه دانش پژوهان جوان مؤسسه‌ای است آموزشی و پژوهشی و فرهنگی وابسته به وزارت آموزش و پرورش که با هدف شناسایی، جذب، پرورش، حمایت و هدایت دانش‌آموزان و جوانان با استعداد کشور و اعتلای سطح آموزش و پرورش آنان از طریق تشکل بخشیدن به آن‌ها در قالب گروه‌های پژوهشی و علمی تشکیل می‌گردد. (ماده ۱ از مصوبه اصلاح اساسنامه باشگاه دانش پژوهان جوان مصوب ۱۳۷۶/۱۱/۱۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

باشگاه دانش پژوهان جوان: باشگاه دانش پژوهان مؤسسه‌ای است که با هدف شناسایی، جذب، پرورش، حمایت و هدایت دانش‌آموزان و جوانان با استعداد کشور و اعتلای سطح علمی آنان از طریق تشکل بخشیدن به آن‌ها در قالب گروه‌های پژوهشی و علمی تشکیل و زیر نظر وزارت آموزش و پرورش فعالیت می‌کند. (ماده ۱ اساسنامه باشگاه دانش پژوهان جوان مصوب ۱۳۷۳/۸/۱۰ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

باشگاه ورزشی: باشگاه ورزشی نهادی است که به منظور همکاری در اجرای نیات و هدف‌های سازمان تربیت بدنی ایران از لحاظ حفظ تندرستی و فعالیت‌های صحیح جسمانی و روانی و استحکام مبانی دینی و اخلاقی و تربیتی و تقویت استعدادهاى افراد جهت نیل به مدارج قهرمانی و نیز گذراندن اوقات فراغت از طریق فعالیت‌های ورزشی و ایجاد روح یگانگی و حس همکاری و وحدت ملی براساس تقویت روح ایمان و جوانمردی استوار می‌گردد. (از ماده ۱ لایحه قانونی راجع به مردمی کردن باشگاه‌های ورزشی عمومی در سراسر کشور مصوب ۱۳۵۸/۹/۲۷ شورای انقلاب)

باشگاه ورزشی: باشگاه ورزشی مؤسسه‌ای است که با هدف تعلیم و تقویت قوای جسمانی و روحانی افراد و سالم‌سازی جامعه و تعمیم یک یا چند رشته ورزشی مطابق ضوابط فنی و اصول و مقررات تعیین شده توسط سازمان تربیت بدنی، براساس مقررات این آیین‌نامه اداره می‌شود. (ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی قانون اجازه تأسیس باشگاه ورزشی و ورزشگاه توسط مردم با نظارت دولت مصوب ۱۳۷۰/۱۰/۱۵ هیأت وزیران)

باشگاه‌های مردمی شده: باشگاه‌های مردمی شده به باشگاه‌های عمومی اطلاق می‌شود که از سازمان تربیت‌بدنی ایران تا تاریخ تصویب این آیین‌نامه پروانه (اعم از دائم و موقت) اخذ نموده‌اند. (ماده ۱ از آیین‌نامه چگونگی اداره امور باشگاه‌های مردمی شده مصوب ۱۳۵۸/۳/۶ شورای انقلاب)

باشگاه‌های ورزشی: باشگاه‌هایی است که به موجب مقررات سازمان و آیین‌نامه قانون اجازه تأسیس باشگاه و ورزشگاه توسط مردم با نظارت دولت، پروانه فعالیت دریافت کرده‌اند. (ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی ماده (۱۱) قانون تأسیس سازمان تربیت بدنی مصوب ۱۳۷۳/۱۰/۴ هیأت وزیران)

باطله معدنی: عبارت است از موادی که در نتیجه کانه آرایی از کانه جدا گردیده و در دوره اعتبار پروانه بهره‌برداری با وسایل و امکانات بهره‌بردار غیرقابل استفاده بوده است. (بند س ماده ۱۰ از قانون معادن مصوب ۱۳۶۲/۳/۱)

باغ: در مناطق جنگلی باغ به محلی اطلاق می‌شود که دارای شرایط زیر باشد: حدود آن به نحوی از انحا مشخص و معین شده باشد. حجم درختان جنگلی خود روی آن از پنجاه متر مکعب در هکتار تجاوز نکند. حداقل در هر هکتار آن یکصد عدد درخت با رده یا مجموعاً دویست عدد درخت با رده و جوان دست کاشت میوه‌ای یا یک هزار بوته چای وجود داشته باشد. حداقل نه دهم سطح آن از کنده و ریشه درختان جنگلی پاک شده باشد. (بند ۱۱ ماده ۱ از قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵)

باغ: باغ به محلی گفته می‌شود که حدود آن به نحوی از انحا مشخص و معین شده و در هر هکتار بیش از یکصد اصله درخت مثمر یا پنجاه اصله درخت زیتون یا نخل یا گردو یا یک هزار نهال یا درخت غیرمثمر دست کاشت یا بوته چای داشته باشد. (بند ه ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح ماده (۳۴) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۵۴/۳/۱۴ و الحاق چند تبصره به آن مصوب ۱۳۷۴/۷/۲ هیأت وزیران)

باغ چای: باغ چای به محلی اطلاق می‌شود که تعداد بوته‌های چای در هر هکتار کم‌تر از یک هزار عدد نباشد و ... (از تبصره ۲ ماده ۲ قانون مربوط به اراضی ساحلی مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵)

باغ میوه: زمینی است که در آن درختان میوه یا مو به وسیله اشخاص غرس یا پیوند شده باشد و تعداد درخت میوه یا مو در هر هکتار آن از یکصد اصله کم‌تر نباشد و در مورد درختان خرما و زیتون تعداد در هر هکتار از پنجاه اصله کم‌تر نباشد. (ردیف چ بند ۹ ماده ۹ از قانون مربوط به اصلاحات ارضی مصوب ۱۳۳۹/۲/۲۶)

بالاترین شغل مورد تصدی: منظور از بالاترین شغل مورد تصدی در دوران خدمت، شغلی است که مستخدم به موجب حکم صادره تصدی آن را برعهده داشته و در مقایسه با سایر مشاغل مستخدم از نظر طبقه‌بندی یا همطرازی در گروه بالاتری قرار می‌گیرد. (تبصره ۱ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی تبصره ۸۵ قانون بودجه سال ۱۳۵۶ کل کشور مصوب ۱۳۵۶/۱۱/۱۱)

بانک: بانک مؤسسه‌ای است که به صورت شرکت سهامی مطابق قانون بازرگانی تشکیل شده براساس مواد این فصل به عملیات بانکی اشتغال ورزد. (ماده ۵۸ قانون بانکی و پولی کشور مصوب ۱۳۳۹/۳/۷)

بانک: بانک مؤسسه‌ای است که به صورت شرکت سهامی مطابق قانون تجارت تشکیل شده و براساس مواد این قانون به عملیات بانکی اشتغال ورزد. (ماده ۱ قانون بانکداری مصوب ۱۳۳۴/۴/۵)

بانک مرکزی: بانک مرکزی ایرانی مسئول تنظیم و اجرای سیاست پولی و اعتباری براساس سیاست کلی اقتصادی کشور می‌باشد. (بند الف ماده ۱۰ از قانون پولی و بانکی کشور مصوب ۱۳۵۱/۴/۱۳)

بانک مرکزی: به منظور حفظ ارزش پول و تنظیم اعتبارات مؤسسه مستقلی به نام بانک مرکزی ایران تشکیل می‌گردد که دارای حق انحصاری انتشار اسکناس و پول فلزی خواهد بود. (بند ۱ از ماده ۲۸ قانون بانکی و پولی کشور مصوب ۱۳۳۹/۳/۷)

بانک ملی ایران: بانک ملی ایران که به موجب قانون ۱۴ اردیبهشت ماه ۱۳۰۶ تشکیل شده بنگاهی است به صورت شرکت سهامی که طبق قانون ۲۲ اسفند ماه ۱۳۱۰ دارای حق انحصاری انتشار اسکناس در تمام کشور است. منظور بانک حفظ ارزش پول و تنظیم اعتبارات است. (ماده ۱ از قانون اساسنامه بانک ملی ایران مصوب ۱۳۱۷/۵/۲۲)

بانک ملی ایران: دولت مکلف است برای پیشرفت امر تجارت و فلاح و زراعت و صناعت بانکی موسوم به بانک ملی ایران تأسیس نماید که مرکزش در تهران و شعب آن متدرجا در ایالات و ولایات و ممالک خارجه دایر خواهد شد. (ماده ۱ قانون اجازه تأسیس بانک ملی ایران برای پیشرفت امر تجارت و فلاح و زراعت و صناعت مصوب ۱۳۰۶/۲/۱۴)

بخش: بخش واحدی است از تقسیمات کشوری که دارای محدوده جغرافیایی معین بوده و از به هم پیوست چند دهستان همجوار مشتمل بر چندین مزرعه، مکان، روستا و احیاناً شهر که در آن عوامل طبیعی و اوضاع اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی واحد همگنی را به وجود می آورد به نحوی که با در نظر گرفتن تناسب، وسعت، جمعیت، ارتباطات و دسترسی به سایر موقعیتها، نیل به اهداف و برنامه‌ریزی‌های دولت در جهت احیا امکانات طبیعی و استعدادهای اجتماعی و توسعه امور رفاهی و اقتصادی آن تسهیل شود. (ماده ۶ قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری مصوب ۱۳۶۲/۴/۱۵)

بخش عشایری: بخش عشایری واحدی است از تقسیمات کشوری که با داشتن یک بخشدار سیار مسئول گرفتن خدمات و هماهنگی با ادارات مربوطه خواهد بود و عشایر در فصول مختلف در هر منطقه که اسکان می‌کنند تابع فرمانداری و استانداری همان منطقه هستند. (ماده ۵ از قانون تعاریف و ضوابط و تقسیمات کشوری مصوب ۱۳۶۲/۴/۱۵)

بدون کار: بدون کار- وضع پرسنلی است که به یکی از علل زیر بدون حفظ پست سازمانی موقتاً از کار برکنار می‌گردند: ۱- برابر احکام صادره از دادگاه‌های صالح زندانی شوند. ۲- به علت عدم پرداخت محکوم به یا بدهی منجر به صدور اجرائیه زندانی بشوند. ۳- به علت ارتکاب تخلفات انضباطی یا قرارهای صادره از مراجع ذیصلاح قضایی موقتاً بدون کار شوند. ۴- در صورتی که محکوم به اقامت اجباری یا ممنوع از اقامت در محل معین بشوند. (ماده ۱۰۸ قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱)

بدون کار: بدون کار وضع افسر یا کارمندی است که به علل زیر موقتاً از کار برکنار گردد: ۱- در صورتی که تحت تعقیب قانونی درآمده و کیفرخواست جنایی برای وی صادر گردد از تاریخ اعلام دادسرا به قسمت مربوط به متهم اعم از این که کیفرخواست از دادسرای عمومی یا دادسرای اختصاصی صادر شده باشد. تبصره- کلیه دادسراهای عمومی و اختصاصی مکلفند به محض صدور کیفرخواست جنایی بدون فوت وقت مراتب را به اداره دادرسی ارتش و قسمت مربوط به متهم اعلام دارند. ۲- در صورت محکومیت قطعی به حبس در مواردی که طبق قانون دادرسی و کیفر ارتش مستلزم اخراج نباشد برای تمام مدت حبس که مورد حکم واقع گردیده اعم از این که حبس مزبور قبل از قطعیت حکم باشد یا بعد از آن. تبصره- محکومین به حبس با خدمت و همچنین محکومان به حبس عادی در

مواردی که برابر مقررات ماده ۴۲۱ قانون دادرسی و کیفر ارتش زندان آنان به حبس با خدمت تبدیل گردد مشمول مقررات این بند نخواهند بود. ۳- در صورتی که در اثر عدم پرداخت محکوم به یا بدهی منجر به صدور اجرائیه زندانی گردد برای مدت حبس. ۴- در صورتی که تنبیه انتظار خدمت مؤثر واقع نشده و طبق مواد ۱۱۶ و ۱۱۷ این قانون بدون کار گردد. (ماده ۱۳ اصلاحی قانون اصلاح بعضی از مواد قانون استخدام نیروی مسلح مصوب ۱۳۴۴/۴/۱۵)

بدون کار: بدون کار، وضع افسر و کارمندی است که به علل زیر موقتاً از کار برکنار گردد: ۱- در صورتی که تحت تعقیب قانونی درآمده و کیفرخواست جنایی برای وی صادر گردد (از تاریخ صدور کیفرخواست) اعم از این که کیفرخواست از دادسراهای عمومی صادر شده باشد یا دادسرای نظامی. ۲- در صورتی که محکوم به حبس قطعی گردد که طبق قانون دادرسی و کیفر ارتش مستلزم اخراج نباشد. تبصره - محکومین به حبس با خدمت مشمول مقررات بند ۲ این ماده نخواهند بود. ۳- در صورتی که تنبیه انتظار خدمت مؤثر واقع نشده و طبق مواد ۱۱۶ و ۱۱۷ این قانون بدون کار گردد. (ماده ۱۳ قانون استخدام نیروهای مسلح مصوب ۱۳۳۶/۴/۳۰)

بذر و نهال: منظور از بذر و نهال، انواع بذور، نهال، پیاز، قلمه، ریزوم، غده، پیوندک و پاجوش و هر قسمتی از گیاه که به منظور تکثیر مورد استفاده قرار گیرد می‌باشد. (تبصره ماده ۴ قانون اساسنامه شرکت سهامی تولید، تهیه و توزیع بذر و نهال مصوب ۱۳۶۷/۱/۲۵)

برات رجوعی: برات رجوعی براتی است که دارنده برات اصلی پس از اعتراض برای دریافت وجه آن و مخارج صدور اعتراضنامه و تفاوت نرخ به عهده برات دهنده یا یکی از ظهرنویس‌ها صادر می‌نماید. (ماده ۲۲۱ قانون تجارت مصوب ۱۳۰۴/۳/۱۲)

برده فروشی: برده‌فروشی به معنی و شامل کلیه اعمالی است که به منظور اسارت و تملک یا واگذاری شخص به قصد تنزل دادن او به درجه بردگی یا غلامی صورت می‌گیرد و همچنین به معنی و شامل کلیه اعمالی است که به عنوان تملک بر روی برده به منظور فروش یا مبادله انجام می‌گیرد و در ضمن کلیه اعمال مربوط به انتقال حق تملک از طریق برده فروش یا مبادله نسبت به شخصی که به قصد فروش یا مبادله تحت تملک قرار گرفته و همچنین به طور کلی هرگونه تجارت یا حمل و نقل برده اعم از این که بر هر نوع وسیله نقلیه انجام شود. (بند ج ماده ۷ از قانون مربوط به الحاق دولت ایران به قرارداد تکمیلی منع بردگی و برده‌فروشی و عملیات و دستگاه‌های مشابه بردگی مصوب ۱۳۳۷/۱۲/۳)

برکه: اراضی پستی است که در اثر جریان سطحی و زیرزمینی آب در آن‌ها جمع شده و باقی می‌ماند. (بند ۱ ماده ۱ از آیین‌نامه مربوط به بستر و حریم رودخانه‌ها، انهار، مسیله‌ها، مرداب‌ها، برکه‌های طبیعی و شبکه‌های آبرسانی، آبیاری و زهکشی مصوب ۱۳۷۹/۸/۱۱ هیأت وزیران)

برنامه درازمدت: منظور برنامه‌ای است که ضمن آن توسعه اقتصادی و اجتماعی برای یک دوره ده ساله یا طولانی‌تر به عنوان راهنمای برنامه‌ریزی‌های پنج ساله پیش‌بینی می‌شود. (بند ۲ ماده ۱ از قانون برنامه و بودجه کشور مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۱۰)

برنامه سالانه: منظور برنامه عملیات اجرایی دولت است که سالانه تنظیم و همراه بودجه کل کشور تقدیم مجلس شورای ملی می‌گردد و ضمن آن در قالب هدف‌ها و سیاست‌های مندرج در برنامه عمرانی پنج‌ساله هدف‌های مشخص و عملیات اجرایی سالانه هر دستگاه اجرایی با اعتبار مربوط تعیین می‌شود. (بند ۴ ماده ۱ از قانون برنامه و بودجه کشور مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۱۰)

برنامه عمرانی پنج‌ساله: منظور برنامه جامعی است که برای مدت پنج سال تنظیم و به تصویب مجلسین می‌رسد و ضمن آن هدف‌ها و سیاست‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی طی همان مدت مشخص می‌شود. در این برنامه کلیه منابع مالی دولت و همچنین منابعی که از طرف شرکت‌های دولتی و بخش خصوصی صرف عملیات عمرانی می‌گردد از یک طرف و اعتبارات جاری و عمرانی دولت و هزینه‌های عمرانی شرکت‌های دولتی و بخش خصوصی از طرف دیگر جهت وصول به هدف‌های مذکور پیش‌بینی می‌گردد. (بند ۳ ماده ۱ از قانون برنامه و بودجه کشور مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۱۰)

بروشور: بروشور نشریه‌ای است موردی که به منظور انتقال اطلاعات مفید و مختصر در یکی از زمینه‌های فرهنگی، فنی، صنعتی، خدماتی، بهداشتی و آموزشی که دستگاه‌ها در ارتباط با وظایف قانونی خود آن را برای اطلاع عموم منتشر می‌نمایند. (ماده ۳ آیین‌نامه اجرایی قانون ممنوعیت وزارتخانه‌ها و مؤسسات و شرکت‌های دولتی از چاپ و انتشار نشریات غیر ضرور مصوب ۱۳۶۵ مصوب ۱۳۶۶/۱۰/۲۳ هیأت وزیران)

بزه مشهود: بزه در موارد مشروحه پایین مشهود محسوب است: ۱- در صورتی که بزه در مرئی و منظر مأمورین کشف بزه‌ها واقع شده و یا بلافاصله مأموران مذکور در محل وقوع بزه حاضر شده و یا آثار بزه را فوراً پس از وقوع

ملاحظه نمایند. ۲- در صورتی که دسته یا جماعتی که ناظر وقوع بزه بوده یا خود مجنی علیه بلافاصله پس از وقوع بزه شخص معینی را مرتکب معرفی نماید. ۳- اگر در موقعی نزدیک به زمان وقوع بزه علائم و آثار واضحی یا اسباب و دلایل بزه در تصرف متهم یافت گردد یا تعلق اسباب و دلایل مذکور به متهم محرز گردد. ۴- وقتی که متهم در زمان نزدیکی پس از وقوع بزه قصد فرار داشته یا در حال فرار یا فوراً پس از آن دستگیر شود. (ماده ۱۲۸ قانون دادرسی و کیفر ارتش مصوب ۱۳۱۸/۱۰/۴)

بستر: آن قسمت از رودخانه، نهر یا مسیل است که در هر محل با توجه به آمار هیدرولوژیک و داغاب و حداکثر طغیان با دوره برگشت ۲۵ ساله به وسیله وزارت نیرو یا شرکت‌های آب منطقه‌ای تعیین می‌شود. در مناطقی که ضرورت ایجاد می‌نماید سیلاب با دوره برگشت کم‌تر یا بیش‌تر از ۲۵ ساله ملاک محاسبه قرار گیرد. سازمان‌های آب منطقه‌ای حسب مورد با ارائه نقشه‌های مربوط و توجیحات فنی از حوزه ستادی وزارت نیرو مجوز لازم را اخذ خواهند نمود. تغییرات طبیعی بستر رودخانه‌ها، مسیل‌ها یا انهار طبیعی در بستر سابق تأثیری نداشته و بستر سابق کماکان در اختیار حکومت اسلامی است ولیکن حریم برای آن منظور نخواهد شد. (بند ح ماده ۱ آیین‌نامه مربوط به بستر و حریم رودخانه‌ها، انهار، مسیل‌ها، مرداب‌ها، برکه‌های طبیعی و شبکه‌های آبرسانی، آبیاری و زهکشی مصوب ۱۳۷۹/۸/۱۱ هیأت وزیران)

بستر (رودخانه): آن قسمت از رودخانه، نهر یا مسیل است که در حداکثر طغیان معمولی زیر آب قرار می‌گیرد. (بند ۷ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

بستن دفاتر: برای این که تاریخ ثبت بیش‌تر ثابت و مصون از تغییر باشد مباشر ثبت همه روز هنگام بسته شدن مباشرت تمام دفاتر را می‌بندد مقصود از آن بستن دفاتر آن است که مباشر ثبت در ذیل آخرین سطر تاریخ روز و ماه و سال را گذاشته امضا می‌نماید تخلف از مفاد این ماده مستوجب مجازاتی می‌باشد که در ماده ۱۳۱ مقرر است. (ماده ۸۰ قانون ثبت اسناد مصوب ۱۲۹۰/۲/۲۱)

بسته‌های پست سیاسی: بسته‌های پست سیاسی عبارت از بسته‌های محتوی نوشتجات رسمی دولتی است که به مهر وزارت امور خارجه یا نمایندگی‌های سیاسی دولت ... ایران یا دول خارجه لاک و مهر یا پلمب شده و عبارت: Expedition Officielle Gourrier Diplomatique یا هر جمله دیگری که دارای همان مفهوم باشد روی آن نوشته شده و به وسیله پیک سیاسی حمل شود. (ماده ۳۳۲ آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱/۱/۲۰)

بسیجیان: کسانی هستند که براساس گواهی نیروی مقاومت بسیج حداقل یک سال فعالیت مستمر با رده‌های مقاومت آن نیرو داشته باشند. (تبصره ۳ ماده ۱ از قانون نحوه واگذاری سهام دولتی و متعلق به دولت به ایشارگران و کارگران مصوب ۱۳۷۳/۵/۱۲)

بسیجی عادی: بسیجی عادی، عموم اقشار معتقد به قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و اهداف انقلاب اسلامی هستند که پس از گذراندن دوره آموزش عمومی به خدمت ارتش بیست میلیونی درآمده و سازماندهی می‌شوند. (بند الف ماده ۱۳ از قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱)

بسیجی فعال: آن دسته از بسیجیان عادی داوطلب هستند که واجد شرایط لازم بوده و پس از گذراندن دوره‌های آموزشی، سازماندهی شده و ضمن شرکت در برنامه‌های حفظ انسجام در انجام مأموریت‌های محوله با سپاه همکاری می‌کنند. (بند ب ماده ۱۳ از قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱)

بناهای ضروری: آن دسته از بناهایی است که لازم است پس از وقوع زلزله قابل بهره‌برداری باقی بمانند. از بخش تعاریف آیین‌نامه طراحی ساختمان در برابر زلزله مصوب ۱۳۷۸/۹/۱۷.

بندر صیادی: به محدوده‌ای از ساحل دریا، دریاچه یا رودخانه اطلاق می‌شود که به جهت دارا بودن پناهگاه طبیعی (خور یا آبراهه مناسب) یا مصنوعی (موج شکن) و تأسیسات ساحلی دیگر، پهلوگیری و تخلیه صید به وسیله شناورهای صیادی در آن امکان‌پذیر بوده و اکثر شناورهای فعال در آن شناورهای صیادی می‌باشند. (بند ۱۰ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی حفاظت و بهره‌برداری از منابع آبی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۸/۲/۵ هیأت وزیران)

بندگی رعایا: یعنی وضع یا حال رعیت که به موجب قانون یا عرف یا قرارداد مکلف باشد در زمین متعلق به فرد دیگری زندگی و کار کند و برای فرد اخیر خدمات معینی را با دریافت اجرت یا رایگان انجام دهد و به هر حال حق تغییر وضع و حال خود را نداشته باشد. ماده اول قانون مربوط به الحاق دولت ایران به قرارداد تکمیلی منع بردگی و برده‌فروشی و عملیات و دستگاه‌های مشابه بردگی مصوب ۱۳۳۷/۱۲/۳.

بنگاه خالصجات: به منظور عمران و آبادی املاک خالصه و ازدیاد تولید و تکثیر درآمد آن‌ها و همچنین همکاری با دستگاه‌های وزارت کشاورزی بنگاهی به نام بنگاه خالصجات تحت نظر وزارت کشاورزی تأسیس می‌شود. (ماده ۱ قانون تأسیس بنگاه خالصجات کشور مصوب ۱۳۳۴/۴/۲۶)

بنگاه عمرانی کشور: به منظور عمران و آبادی قرا و تعمیر فرهنگ و بهداشت و بهبود وضع کشاورزی و کشاورزان و بالا بردن سطح زندگی آنان و تقویت روح همکاری و تعاون بین آن‌ها و اجرای این قانون بنگاهی به نام بنگاه عمرانی کشور تحت نظر وزارت کشور تأسیس می‌شود. (ماده ۱ قانون بنگاه عمرانی کشور مصوب ۱۳۳۴/۵/۱۱)

بنیاد شهید انقلاب اسلامی: نهادی است انقلابی که در اجرای فرمان رهبر کبیر و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی رضوان... تعالی علیه در تاریخ ۱۳۵۸/۱۲/۲۲ تأسیس شده و دارای شخصیت حقوقی و استقلال مالی و اداری است و امور آن طبق مقررات و قوانین مربوط به نهادهای عمومی غیردولتی و در چارچوب این اساسنامه و آیین‌نامه‌های مربوطه زیر نظر رئیس جمهور و نظارت عالی مقام معظم رهبری اداره می‌شود. از ماده ۱ قانون اساسنامه بنیاد شهید انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۷/۲/۲۷.

بنیاد مسکن انقلاب اسلامی: نهاد انقلاب اسلامی است که براساس فرمان ۲۱ فروردین ۱۳۵۸ رهبر کبیر انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی مدظله به منظور تأمین مسکن محرومان به ویژه روستائیان در چارچوب سیاست‌ها و برنامه‌های دولت تشکیل گردیده است. (از ماده ۱ اساسنامه بنیاد مسکن انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۶۶/۹/۱۷)

بوته جنگلی: رستنی‌های خودروی خشبی است که ساقه آن‌ها به طور طبیعی کمی بالاتر از سطح خاک منشعب شده باشد و نوعاً در جنگل‌ها یا اراضی جنگلی یا بیشه‌ها می‌روید. (بند ۲ ماده ۱ از قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵)

بوته کویری: کلیه نباتات خودروی چند ساله بجز درخت که در کویر و بیابان می‌روید بوته کویری نامیده می‌شود. (بند ۳ ماده ۱ از قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵)

بودجه: بودجه لایحه پیش‌بینی کلیه عواید و مخارج مملکتی برای مدت یک سال شمسی (سنه مالی) که به تصویب مجلس شورای ملی رسیده باشد. (ماده ۱ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۱۰)

بودجه دولت: بودجه دولت سندی است که معاملات دخل و خرج مملکتی برای مدت معینی در آن پیش‌بینی و تصویب شده باشد. مدت مزبوره را سنه مالیه می‌گویند و عبارت است از یک سال شمسی. (ماده ۱ از قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۲۸۹/۱۲/۳)

بودجه عمومی دولت: منظور بودجه‌ای است که در آن برای اجرای برنامه سالانه منابع مالی لازم پیش‌بینی و اعتبارات جاری و عمرانی دستگاه‌های اجرایی تعیین می‌شود. (بند ۵ ماده ۱ از قانون برنامه و بودجه کشور مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۱۰)

بودجه کل کشور: بودجه کل کشور برنامه مالی دولت است که برای یک سال مالی تهیه و حاوی پیش‌بینی درآمدها و سایر منابع تأمین اعتبار و برآورد هزینه‌ها برای انجام عملیاتی که منجر به وصول به هدف‌های دولت می‌گردد بوده و از سه قسمت تشکیل می‌شود. (ماده ۱ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

بورس اوراق بهادار: بورس اوراق بهادار بازار خاصی است که در آن داد و ستد اوراق بهادار توسط کارگزاران بورس طبق مقررات این قانون انجام می‌گیرد. (بند ۱ ماده ۱ از قانون تأسیس بورس اوراق بهادار مصوب ۱۳۴۵/۲/۲۷)

بورسیه: به دانشجویی اطلاق می‌گردد که با رعایت ضوابط کلیه هزینه‌های ریالی و ارزی وی از طرف دولت پرداخت گردد. (بند الف ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی بند ۵ تبصره (۱۷) قانون بودجه سال ۱۳۷۸ کل کشور مصوب ۱۳۷۷/۱۲/۲۶ هیأت وزیران)

بولتن: عبارت است از نشریه‌ای که توسط دستگاه‌های دولتی در زمینه‌های خبری، آموزشی، فنی، تخصصی، سیاسی و نظایر این‌ها که مرتبط با وظایف قانونی و در محدوده فعالیت آن‌ها است به منظور ارتقاء سطح آگاهی کارکنان همان دستگاه و مسئولان دیگر دستگاه‌ها با تیراژ محدود و در فواصل زمانی معین با چاپ یک‌رنگ و به طور

رایگان منتشر و توزیع می‌شود و دارای انواع زیر است. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون ممنوعیت وزارتخانه‌ها و مؤسسات و شرکت‌های دولتی از چاپ و انتشار نشریات غیرضرور مصوب ۱۳۶۵ مصوب ۱۳۶۶/۱۰/۲۳ هیأت وزیران)

بولتن خبری: این نشریه فقط در سطح دستگاه‌های دولتی منتشر می‌شود و حاوی آخرین اخبار داخلی از قبیل دستورالعمل‌های اداری - انتصابات رویدادها، بازدیدها و تشویق کارکنان می‌باشد. این بولتن با تیراژ حداکثر (۸)/ (۱) تعداد کل پرسنل دستگاه مورد نظر و حداکثر در ۲۴ صفحه منتشر می‌شود و تا ۵ درصد آن را می‌توان برای ارگان‌های دولتی دیگر ارسال کرد. (بند ۱ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی قانون ممنوعیت وزارتخانه‌ها و مؤسسات و شرکت‌های دولتی از چاپ و انتشار نشریات غیرضرور مصوب ۱۳۶۵ مصوب ۱۳۶۶/۱۰/۲۳ هیأت وزیران).

بولتن سیاسی: نشریه‌ای است حاوی اخبار و نیز تحلیل رویدادهای داخلی و خارجی اعم از عادی یا طبقه‌بندی شده نشریه مذکور توسط دستگاه‌هایی منتشر می‌شود که قانوناً مجاز به انتشار این‌گونه نشریات هستند. (بند ۲ ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون ممنوعیت وزارتخانه‌ها و مؤسسات و شرکت‌های دولتی از چاپ و انتشار نشریات غیرضرور مصوب ۱۳۶۵ مصوب ۱۳۶۶/۱۰/۲۳ هیأت وزیران)

بومی‌سازی دانش فنی: عبارت است از توانایی تحلیل فناوری به منظور تبدیل یا تغییر بهینه آن براساس شرایط نیاز و تحولات فناوری در کشور (از جمله نوع، کمیت و کیفیت مواد اولیه مورد نیاز، نوع انرژی با صرفه، سطح اتوماسیون فناوری مربوط استانداردهای کیفی محصول و فرمولاسیون‌ها یا فرایندهای جدید تولید) و کاربرد آن. (تبصره ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی بند (ج) تبصره (۲۲) قانون بودجه سال ۱۳۸۰ کل کشور مصوب ۱۳۸۰/۱/۲۹ هیأت وزیران)

بهای اسمی اسناد خزانه: بهای اسمی اسناد خزانه و اوراق قرضه مشمول این قانون بهایی است که در متن آن‌ها نوشته و از طرف وزارت دارایی تضمین شده و پس از سررسید قابل پرداخت است. (ماده ۴ قانون انتشار اسناد خزانه و اوراق قرضه مصوب ۱۳۴۸/۷/۲)

بهای اسمی اوراق قرضه: بهای اسمی اسناد خزانه و اوراق قرضه مشمول این قانون بهایی است که در متن آن‌ها نوشته و از طرف وزارت دارایی تضمین شده و پس از سررسید قابل پرداخت است. (ماده ۴ قانون انتشار اسناد خزانه و اوراق قرضه مصوب ۱۳۴۸/۷/۲)

بهای تمام شده: بهای تمام شده هر قطعه زمین برای امر مسکن عبارت است از قیمت منطقه‌ای زمین در زمان واگذاری به علاوه کلیه هزینه‌های تعلق گرفته و متناسب با هر طرح طبق دستورالعمل وزارت مسکن و شهرسازی. (ماده ۲۵ آیین‌نامه اجرایی قانون زمین شهری مصوب ۱۳۷۱/۳/۲۴ هیأت وزیران)

بهای خواسته: بهای خواسته به ترتیب زیر تعیین می‌شود: ۱- اگر خواسته پول رایج ایران باشد، بهای آن عبارت است از مبلغ مورد مطالبه و اگر پول خارجی باشد، ارزیابی آن به نرخ رسمی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در تاریخ تقدیم دادخواست بهای خواسته محسوب می‌شود. ۲- در دعوی چند خواهان که هر یک قسمتی از کل را مطالبه می‌نمایند بهای خواسته مساوی است با حاصل جمع تمام قسمت‌هایی که مطالبه می‌شود. ۳- در دعاوی راجع به منافع و حقوقی که باید در مواعد معین استیفا و یا پرداخت گردد، بهای خواسته عبارت است از حاصل جمع تمام اقساط و منافی که خواهان خود را ذی‌حق در مطالبه آن می‌داند. در صورتی که حق نامبرده محدود به زمان معین نبوده یا مادام‌العمر باشد بهای خواسته مساوی است با حاصل جمع منافع ده سال یا آنچه را که ظرف ده سال باید استیفا کند. ۴- در دعاوی راجع به اموال، بهای خواسته مبلغی است که خواهان در دادخواست معین کرده و خواننده تا اولین جلسه دادرسی به آن ایراد و یا اعتراض نکرده مگر این که قانون ترتیب دیگری معین کرده باشد. (ماده ۶۲ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

بهای خواسته: بهای خواسته از نقطه نظر صلاحیت و هزینه دادرسی مبلغی است که در دادخواست قید شود. (ماده ۸۶ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

بهای روز اسناد خزانه: بهای روز اسناد خزانه و اوراق قرضه مشمول این قانون بهایی است که این اسناد و اوراق برحسب مقتضیات عرضه و تقاضا در بازار خرید و فروش می‌شوند. (ماده ۵ قانون انتشار اسناد خزانه و اوراق قرضه مصوب ۱۳۴۸/۷/۲)

بهای روز اوراق قرضه: بهای روز اسناد خزانه و اوراق قرضه مشمول این قانون بهایی است که این اسناد و اوراق برحسب مقتضیات عرضه و تقاضا در بازار خرید و فروش می‌شوند. (ماده ۵ از قانون انتشار اسناد خزانه و اوراق قرضه مصوب ۱۳۴۸/۷/۲)

بهای عادلانه (املاک): بهای روز عبارت است از قیمت اراضی یک سال قبل از تاریخ اعلام تصمیم دولت چنانچه این بها از بهای روز بیش‌تر باشد قیمت عادلانه روز ملاک عمل قرار خواهد گرفت بهای عادلانه بدون در نظر گرفتن منظور

از خرید و تأثیر اجرای برنامه‌های شهرسازی و خانه‌سازی در قیمت‌ها خواهد بود. (تبصره ۱ ماده ۱ از قانون مربوطه به تملک زمین‌ها برای اجرای برنامه‌های شهرسازی مصوب ۱۳۳۹/۳/۱۷)

بهای عادلانه: مقصود از بهای عادلانه نسبت به املاک بهای زمین بیاض یا به انضمام بنا و اشجار پیش از آگهی توسعه و خرابی است و در مورد انهار و قنوات مأخذ ارزیابی بهایی است که درباره شرب باغات و اراضی زراعتی همان شهر یا مجاور آن معمول و متداول است. (تبصره ۱ ماده ۴ از قانون اصلاح قانون توسعه معابر مصوب ۱۳۲۰/۴/۱)

بهداشت محیط: بهداشت محیط عبارت است از کنترل عواملی از محیط زندگی که به گونه‌ای روی سلامت جسمی، روانی و اجتماعی انسان تأثیر می‌گذارند. (بند الف ماده ۱ آیین‌نامه بهداشت محیط مصوب ۱۳۷۱/۴/۲۴ هیأت وزیران)

بهره اسمی: بهره اسمی بهره‌ای است که در متن اسناد خزانه و اوراق قرضه مشمول این قانون نوشته و از طرف وزارت دارایی تضمین شده و پس از سررسید قابل پرداخت است. (ماده ۶ قانون انتشار اسناد خزانه و اوراق قرضه مصوب ۱۳۴۸/۷/۲)

بهره‌بردار: شخص حقیقی یا حقوقی اعم از دولتی، تعاونی و خصوصی است که دارای پروانه بهره‌برداری از وزارت معادن و فلزات باشد. (بند خ ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

بهره‌بردار: بهره‌بردار، سازمان دولتی یا شرکت تعاونی است که پروانه بهره‌برداری به نام او صادر شده است. (بند ذ ماده ۱ از قانون معادن مصوب ۱۳۶۲/۳/۱)

بهره‌برداری: مجموعه عملیاتی است که به منظور استخراج و کانه‌آرایی و به دست آوردن مواد معدنی قابل فروش انجام می‌گیرد. (بند ح ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

بهره‌برداری: عبارت است از مجموعه عملیاتی که به منظور استخراج و کانه‌آرایی و به دست آوردن مواد معدنی قابل فروش (کانه) انجام می‌گیرد. (بند د ماده ۱ از قانون معادن مصوب ۱۳۶۲/۳/۱)

بهره‌برداری (جنگل): به طور کلی آن قسمت از قطعات مقطوعه که قابل تبدیل به چوب‌آلات صنعتی می‌باشد باید به صورت گرده بینه از جنگل خارج شده و در کارخانه چوب‌بری تبدیل شده و بقیه به صورت زغال یا هیزم از جنگل خارج گردد. (بند ۴ تبصره ۱ ماده ۴ از قانون جنگل‌ها و مراتع کشور مصوب ۱۳۳۸/۶/۸)

بهره واقعی: بهره واقعی بهره‌ای است که بر اثر نوسانات بهای روز اسناد یا اوراق ممکن است بیش‌تر یا کم‌تر از بهره اسمی نصیب دارندگان آن‌ها شود. (ماده ۷ قانون انتشار اسناد خزانه و اوراق قرضه مصوب ۱۳۴۸/۷/۲)

بی‌بضاعت: بی‌بضاعت به کسی اطلاق می‌شود که درآمد لازم برای تأمین معیشت خود نداشته باشد ضابطه تعیین درآمد برای اعاشه تحت الکفاله هر یک از طبقات مشمولان به شرح زیر خواهد بود: ۱- در مورد مشمولان عادی برابر حقوق خالص دریافتی سرباز داوطلب. ۲- در مورد مشمولان دیپلمه و فوق‌دیپلم برابر حقوق خالص دریافتی گروه‌بان یکم وظیفه. ۳- در مورد مشمولان لیسانسه و بالاتر برابر حقوق خالص دریافتی ستوان دوم وظیفه. (تبصره ۳ قانون اصلاح تبصره ۳ ماده ۴۴ قانون خدمت وظیفه عمومی مصوب ۱۳۵۵/۳/۱۹)

بی‌بضاعت: بی‌بضاعت به کسی اطلاق می‌شود که درآمد لازم برای تأمین معیشت خود نداشته باشد. (تبصره ۳ ماده ۴۴ از قانون خدمت وظیفه عمومی مصوب ۱۳۵۰/۲/۱۳)

بی‌زمین: عبارت است از کسی که هیچ‌گونه زمین زراعی نداشته باشد. (بند ۵ آیین‌نامه اجرایی قانون واگذاری زمین‌های دایر و بایر که بعد از انقلاب به صورت کشت موقت در اختیار کشاورزان قرار گرفته است مصوب ۱۳۶۵/۸/۸. مصوب ۱۳۶۵/۱۱/۲۹ هیأت وزیران)

بیشه طبیعی: جنگل یا مرتع یا بیشه طبیعی عبارت از جنگل یا مرتع یا بیشه‌ای است که به وسیله اشخاص ایجاد نشده باشد. (بند ۱ ماده ۱ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵)

بیشه یا قلمستان: زمینی است که در آن درختان غیرمثمر به وسیله اشخاص غرس شده و تعداد درخت در هر هکتار آن از هزار اصله تجاوز نماید. (ردیف ج بند ۹ ماده ۱ از قانون مربوط به اصلاحات ارضی مصوب ۱۳۳۹/۲/۲۶)

بیع: بیع عبارت است از تملیک عین به عوض معلوم. (ماده ۳۳۸ از قانون مدنی)

بیع شرط: نوعی از معامله است که در آن شروطی مورد توافق متعاملین قرار می‌گیرد. (بند ۱۱ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی قانون واگذاری زمین‌های دایر و بایر که بعد از انقلاب به صورت کشت موقت در اختیار کشاورزان قرار گرفته است مصوب ۱۳۶۵/۱۱/۲۹ هیأت وزیران).

بیع قطعی: اگر در عقد بیع شرطی ذکر نشده یا برای تسلیم مبیع یا تأدیه قیمت موعودی معین نگشته باشد بیع قطعی و ثمن حال محسوب است مگر اینکه بر حسب عرف و عادت محل یا عرف و عادت تجارت در معاملات تجاری وجود شرطی یا موعودی معهود باشد اگر چه در قرارداد بیع ذکر نشده باشد. (ماده ۳۴۴ از قانون مدنی)

بیع مشروط: اگر در عقد بیع شرطی ذکر نشده یا برای تسلیم مبیع یا تأدیه قیمت موعودی معین نگشته باشد بیع قطعی و ثمن حال محسوب است مگر این که بر حسب عرف و عادت محل یا عرف و عادت تجارت در معاملات تجاری وجود شرطی یا موعودی معهود باشد اگر چه در قرارداد بیع ذکر نشده باشد. (ماده ۳۴۴ از قانون مدنی)

بیکار: بیکار از نظر این قانون فردی است که مشمول این قانون بوده و بدون میل و اراده بیکار شده و آماده کار باشد. (ماده ۲ از قانون بیمه بیکاری مصوب ۱۳۶۶/۳/۲۴)

بیکار: از لحاظ این قانون بیکار کسی است که بدون میل و اراده خود بیکار مانده و آماده کار و در جستجوی کار باشد. (ماده ۲ از طرح ایجاد صندوق وام کارگری مصوب ۱۳۵۷/۱۲/۱۶ هیأت وزیران)

بیمارستان دامپزشکی: بیمارستان دامپزشکی، مکانی با فضای مناسب، مطابق نقشه استاندارد موجود در سازمان دامپزشکی کشور- با امکانات پذیرش دام‌های کوچک و بزرگ، طیور و ... یا هر یک از آنها است که دارای امکانات معاینه، تشخیص، معالجه، جراحی دام‌ها، امکانات آزمایشگاهی برای انجام آزمایشات لازم، تأمین داروهای تجویز شده و در صورت لزوم بستری کردن دام‌ها و اعزام اکیپ‌های سیار به مناطق تحت پوشش می‌باشد. (ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۰ قانون سازمان دامپزشکی کشور برای صدور پروانه... مصوب ۱۳۷۳/۱۰/۴ هیأت وزیران)

بیماری: بیماری، وضع غیرعادی جسمی یا روحی است که انجام خدمات درمانی را ایجاب می‌کند یا موجب عدم توانایی موقت اشتغال به کار می‌شود یا این که موجب هر دو در آن واحد می‌گردد. (بند ۷ ماده ۲ از قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳)

بیماری‌های آمیزشی: مقصود از بیماری‌های آمیزشی- سوزاک- کوفت (سیفلیس) آتشک (شانکر نرم) است در هر نقطه از بدن که واقع باشد. (تبصره ماده ۱ از قانون طرز جلوگیری از بیماری‌های آمیزشی و بیماری‌های واگیردار مصوب ۱۳۲۰/۳/۱۱)

بیماری‌های حرفه‌ای: بیماری‌های حرفه‌ای عبارت از بیماری‌هایی است که ضمن کار و بر اثر تماس و ارتباط با انواع مواد سمی یا بیماری‌زا ایجاد می‌شود. (ماده ۲۱ از قانون آیین‌نامه اجرایی ماده ۲۶ الحاقی به قانون بیمه‌های اجتماعی روستائیان مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

بیماری‌های حرفه‌ای: بیماری‌های حرفه‌ای بیماری‌هایی است که در جدولی که بنا بر پیشنهاد مدیر عامل به تصویب شورای عالی خواهد رسید تعیین می‌گردد. (ماده ۴۴) از قانون بیمه‌های اجتماعی کارگران مصوب ۱۳۳۹/۲/۲۱.

بیماری‌های حرفه‌ای: منظور از بیماری‌های حرفه‌ای مذکور در این قانون بیماری‌هایی است که در جدولی که به تصویب شورای عالی خواهد رسید تعیین می‌گردد. (ماده ۱۰۸ از لایحه قانونی بیمه‌های اجتماعی کارگران مصوب ۱۳۳۴/۴/۲۴)

بی‌مبالاتی: منظور از بی‌مبالاتی اقدام به امری است که مرتکب نمی‌بایست به آن مبادرت نموده باشد و منظور از غفلت خودداری از امری است که مرتکب می‌بایست به آن اقدام نموده باشد اعم از این که منشأ بی‌مبالاتی یا غفلت عدم اطلاع و عدم مهارت یا عدم تجربه یا عدم رعایت قوانین یا مقررات یا اوامر یا نظامات و یا عرف عادت باشد. (تبصره ماده ۸ از قانون راجع به مجازات اخلاک‌گران در صنایع نفت ایران مصوب ۱۳۳۶/۷/۱۶)

بیمه: بیمه عقدی است که به موجب آن یک طرف تعهد می‌کند در ازای پرداخت وجه یا وجوهی از طرف دیگر در صورت وقوع یا بروز حادثه خسارت وارده بر او را جبران نموده یا وجه معینی بپردازد. متعهد را بیمه‌گر طرف تعهد را بیمه‌گذار وجهی را که بیمه‌گذار به بیمه‌گر می‌پردازد حق بیمه و آنچه را که بیمه می‌شود موضوع بیمه نامند. (ماده ۱ از قانون بیمه مصوب ۱۳۱۶/۲/۷)

بیمه شده: بیمه شده شخصی است که رأساً مشمول مقررات تأمین اجتماعی بوده و با پرداخت مبالغی به عنوان حق بیمه حق استفاده از مزایای مقرر در این قانون را دارد. (بند ۱ ماده ۲ از قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳)

بیمه شده اصلی: فردی است که رأساً مشمول مقررات بیمه خدمات درمانی موضوع این قانون بوده و پس از پرداخت حق السهم (توسط فرد یا مراجع مشمول در قانون) مشمول استفاده از مزایای خدمات درمانی قرار می‌گیرد. (بند ۱ ماده ۱ از قانون بیمه همگانی خدمات درمانی کشور مصوب ۱۳۷۳/۸/۳)

بیمه شده تبعی: خانواده شخص یا اشخاصی هستند که به تبع سرپرستی و کفالت بیمه شده اصلی از مزایای مقرر در این قانون می‌توانند استفاده نمایند. (بند ۲ ماده ۱ از قانون بیمه همگانی خدمات درمانی کشور مصوب ۱۳۷۳/۸/۳)

بیمه‌گر: بیمه عقدی است که به موجب آن یک طرف تعهد می‌نماید در ازای پرداخت وجه یا وجوهی از طرف دیگر در صورت وقوع یا بروز حادثه خسارت وارده بر او را جبران کرده یا وجه معینی بپردازد. متعهد را بیمه‌گر طرف تعهد گذار وجهی را که بیمه‌گذار به بیمه‌گر می‌پردازد حق بیمه و آنچه را که بیمه می‌شود موضوع بیمه نامند. (ماده ۱ از قانون بیمه مصوب ۱۳۱۶/۱۲/۷)

بیمه‌گذار: بیمه عقدی است که به موجب آن یک طرف تعهد می‌نماید در ازای پرداخت وجه یا وجوهی از طرف دیگر در صورت وقوع یا بروز حادثه خسارت وارده بر او را جبران کرده یا وجه معینی بپردازد. متعهد را بیمه‌گر طرف تعهد را بیمه‌گذار وجهی را که بیمه‌گذار به بیمه‌گر می‌پردازد حق بیمه و آنچه را که بیمه می‌شود موضوع بیمه نامند. (ماده ۱ از قانون بیمه مصوب ۱۳۱۶/۲/۷)

بیوه: بیوه به زانی اطلاق می‌شود که به عقد ازدواج (دائم یا منقطع) درآمد و سپس به یکی از دلایل طلاق، فوت شوهر، فسخ عقد، صدور حکم موت فرضی، بذل مدت یا انقضای مدت در نکاح منقطع، شوهر خود را از دست داده باشند. (بند ۱ ماده ۲ از قانون تأمین زنان و کودکان بی‌سرپرست مصوب ۱۳۷۱/۸/۲۴)

پ

پاراف: عبارت است از تأیید پیش‌نویس توافق بین‌المللی از طرف اشخاص مجاز (ماده ۲ از آیین‌نامه چگونگی تنظیم و امضای توافقی‌های بین‌المللی مصوب ۱۳۷۱/۲/۱۳ هیأت وزیران)

پارکه: برای اختصار به جای شعبه اداره مدعی عمومی منبعل لفظ پارکه استعمال می‌شود. (تنبیه ماده ۱۱۲ قانون اصول تشکیلات عدلیه و محاضر شرعیه و حکام صلیحه مصوب ۱۲۹۰/۴/۲۶)

پارکه استیناف: پارکه محکمه استیناف عبارت است از مدعی‌العموم اول و یک نفر وکیل عمومی برای هر شعبه. (ماده ۵۵ از قانون اصول تشکیلات عدلیه مصوب ۱۳۰۷/۴/۲۷)

پارکه بدایت: پارکه بدایت تشکیل می‌شود از مدعی عمومی محکمه ابتدایی و یک نفر معاون او برای هر اتاقی از اتاق‌ها حقوقی و جزایی. (ماده ۱۱۵ از قانون اصول تشکیلات عدلیه و محاضر شرعیه و حکام صلیحه مصوب ۱۲۹۰/۴/۲۶)

پارکه دیوان تمیز: پارکه دیوان تمیز مرکب است از مدعی عمومی کل و یک نفر معاون او که موسوم است به وکیل عمومی محکمه تمیز. (ماده ۱۱۳ از قانون اصول تشکیلات عدلیه و محاضر شرعیه و حکام صلیحه مصوب ۱۲۹۰/۴/۲۶)

پارکه محکمه استیناف: پارکه محکمه استیناف عبارت است از مدعی عمومی اول و یک وکیل عمومی برای هر اتاقي و (در صورت لزوم) یک معاون وکیل عمومی. (ماده ۱۱۴ از قانون اصول تشکیلات عدلیه و محاضر شرعیه و حکام صلحیه مصوب ۱۳۹۰/۴/۲۶)

پاسدار: پاسدار به فردی اطلاق می‌شود که برای جهاد همه جانبه در راه خدا و نگهبانی از انقلاب اسلامی و دستاوردهای آن به عنوان وظیفه شرعی با داشتن شرایط زیر به عضویت سپاه پاسداران درآمدده باشد. (ماده ۳۴ از قانون اساسنامه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۶/۱۵)

پاسداران رسمی: پاسداران رسمی به پرسنلی اطلاق می‌گردد که برای جهاد در راه خدا و پاسداری و دفاع مسلحانه از انقلاب اسلامی و دستاوردهای آن و نظام جمهوری اسلامی ایران به استخدام سپاه درآمدده و پس از طی دوره‌های آموزشی لازم به یکی از درجات پیش‌بینی شده در این قانون نائل و از لباس و علائم نظامی استفاده می‌نمایند. (ماده ۸ از قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱)

پدید آورنده: از نظر این قانون به مؤلف و مصنف و هنرمند پدیدآورنده و به آنچه از راه دانش یا هنر یا ابتکار آنان پدید می‌آید بدون در نظر گرفتن طریقه یا روشی که در بیان یا ظهور یا ایجاد آن به کار رفته اثر اطلاق می‌شود. (ماده ۱ از قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان ۱۳۴۸/۱۰/۱۱)

پذیرایی عمومی: منظور از پذیرایی عمومی در این آیین‌نامه، کلیه پذیرایی‌هایی است که با استفاده از تسهیلات و امکانات رفاهی و خدماتی جهت مراسم مختلف، سمینارها، کنفرانس‌ها، افتتاحیه‌ها، جلسه‌ها، ملاقات‌ها و سایر اجتماعات رسمی و غیررسمی از سوی دستگاه‌های اجرایی در نظر گرفته می‌شود. (ماده ۱ از آیین‌نامه پذیرایی‌های عمومی مصوب ۱۳۷۱/۵/۲۵ هیأت وزیران)

پذیره: پذیره عبارت است از وجه معینی که هنگام عقد قرارداد پیش‌بینی می‌شود و یک جا یا به دفعات و در طی مراحل توسط طرف قرارداد به شرکت ملی نفت ایران پرداخت می‌گردد. (ماده ۱ از قانون نفت مصوب ۱۳۵۳/۵/۸)

پذیره: منظور از پذیره در این قانون وجهی است که هنگام عقد قراردادهای مربوط به تفحص و اکتشاف و استخراج نفت باید بر طبق مقررات مربوط به این قانون در ظرف مدتی که در قرارداد تصریح خواهد شد از طرف عامل به شرکت ملی نفت ایران پرداخت شود. (تبصره ۶ ماده ۱ قانون مربوط به تفحص و اکتشاف و استخراج نفت در سراسر کشور و فلات قاره مصوب ۱۳۳۶/۵/۷)

پرتوکار: پرتوکار به شخص حقیقی اطلاق می‌شود که با منابع مواد اشعه به طور فیزیکی در ارتباط باشد که شامل پرتوکاران گروه الف و گروه ب می‌گردد. الف) پرتوکار گروه الف- به شخص حقیقی اطلاق می‌گردد که در شرایطی کار می‌کند که دز سالیانه آن می‌تواند از حد دز معادل سالانه تجاوز نماید. ب) پرتوکار گروه ب- به شخص حقیقی اطلاق می‌شود که در شرایطی کار می‌کند که معمولاً دز دریافتی سالانه وی از ۰/۳ دز معادل سالانه تجاوز نمی‌نماید. (بند ۷ ماده ۲ از آیین‌نامه اجرایی قانون حفاظت در برابر اشعه مصوب ۱۳۶۹/۲/۲ هیأت وزیران)

پرتوهای غیر یونساز: پرتوهای غیر یونساز از نظر حفاظت در برابر اشعه به پرتوهای مثل ماورا بنفش، مادون قرمز، میکروویولیزر، امواج رادیویی و نظایر آن اطلاق می‌گردد که قادر به یونسازی در ماده نمی‌باشند. (بند ۳ ماده ۲ از آیین‌نامه اجرایی قانون حفاظت در برابر اشعه مصوب ۱۳۶۹/۲/۲ هیأت وزیران)

پرتوهای یونساز: پرتوهای یونساز از نظر حفاظت در برابر اشعه به پرتوهای مثل ایکس، گاما، بتا، نوترون، آلفا و ذرات اتمی دیگر اطلاق می‌گردد که قادر به یونسازی در ماده می‌باشند. (بند ۲ ماده ۲ از آیین‌نامه اجرایی قانون حفاظت در برابر اشعه مصوب ۱۳۶۹/۲/۲ هیأت وزیران)

پرچم رسمی ایران: پرچم رسمی ایران به رنگ‌های سبز و سفید و سرخ با علامت مخصوص جمهوری اسلامی و شعار «... اکبر» است. اصل هیجدهم قانون اساسی.

پرسنل ارتش: پرسنل ارتش کسانی هستند که برابر شرایط و مقررات مندرج در این قانون یا قانون خدمت وظیفه عمومی به خدمت پذیرفته می‌شوند و عبارتند از: الف) کادر ثابت. ب) وظیفه. ج) پیمانی. (ماده ۲۱ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

پرسنل بسیجی: پرسنل بسیجی به افرادی اطلاق می‌شود که جهت تحقق ارتش بیست میلیونی تحت پوشش سپاه درمی‌آیند و عبارتند از: الف) بسیجی عادی، عموم اقشار معتقد به قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و اهداف

انقلاب اسلامی هستند که پس از گذراندن دوره آموزش عمومی به خدمت ارتش بیست میلیونی درآمده و سازماندهی می‌شوند. ب) بسیجی فعال. آن دسته از بسیجیان عادی داوطلب هستند که واجد شرایط لازم بوده و پس از گذراندن دوره‌های آموزشی، سازماندهی شده و ضمن شرکت در برنامه‌های حفظ انسجام در انجام مأموریت‌های محوله با سپاه همکاری می‌کنند. ج) بسیجی ویژه (پاسداران افتخاری). پرسنلی هستند که صلاحیت‌های یک پاسدار را دارا می‌باشند و پس از ذراندن آموزش‌های مطروحه در این قانون سازماندهی گردیده و متعهد می‌گردند تا به هنگام نیاز به طور تمام وقت در اختیار سپاه قرار گیرند. (ماده ۱۳ از قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱)

پرسنل پیمانی: پرسنل پیمانی به کسانی اطلاق می‌گردد که خدمت پیمانی را به عنوان پرسنل انتظامی یا کارمندی برابر مقررات مندرج در این قانون انجام می‌دهند. (ماده ۱۴ از قانون مقررات استخدامی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۴/۴/۲۷)

پرسنل پیمانی: پرسنل پیمانی به کسانی اطلاق می‌شود که خدمت پیمانی را به صورت نظامی یا کارمند برابر مقررات مندرج در این قانون انجام می‌دهند. (ماده ۱۲ از قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱)

پرسنل پیمانی (ارتش): پرسنل پیمانی به کسانی اطلاق می‌گردد که خدمت پیمانی را به صورت نظامی یا کارمند برابر مقررات مندرج در این قانون انجام می‌دهند. (ماده ۲۷ از قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

پرسنل خرید خدمت: پرسنل خرید خدمت به کسانی اطلاق می‌گردد که طبق مقررات مربوط خدمت مشخصی را برابر قرارداد معینی انجام می‌دهند. (ماده ۱۶ از قانون مقررات استخدامی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۴/۴/۲۷)

پرسنل خرید خدمت: پرسنل خرید خدمت به کسانی اطلاق می‌گردد که طبق مقررات مربوط خدمت مشخصی را برابر قرارداد معینی انجام می‌دهند. (ماده ۲۸ از قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

پرسنل وظیفه: پرسنل وظیفه کسانی هستند که مطابق قانون خدمت وظیفه عمومی در یکی از دوره‌های ضرورت، احتیاط یا ذخیره مشغول خدمت می‌باشند. (ماده ۲۶ از قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

پرواز توریستی: پروازی است که به طور در بست اختصاص به تورهای مسافری جهت بازدید از ایران دارد. (بند ۱ ماده ۱ از لایحه قانونی تعیین بهای خدمات فرودگاهی و پروازی مصوب ۱۳۵۸/۵/۲۱ شورای انقلاب)

پرواز دانشجویی: پروازی است که به طور در بست اختصاص به دانشجویان ایرانی دارد. (بند ۱ ماده ۱ از لایحه قانونی تعیین بهای خدمات فرودگاهی و پروازی مصوب ۱۳۵۸/۵/۲۱ شورای انقلاب)

پروانه: منظور از پروانه در این قانون اجازه‌نامه‌ای است که از طرف وزارت آب و برق به منظور ایجاد و بهره‌برداری از تأسیسات تولید و انتقال و توزیع و فروش نیروی برق طبق شرایط معین صادر می‌شود. (تبصره ۲ ماده ۶ از قانون سازمان برق ایران مصوب ۱۳۴۶/۴/۱۹)

پروانه اشتغال: گواهینامه مهارت انجام کار فنی است که توسط مراجع ذیصلاح صادر می‌گردد. (ماده ۶ از لایحه قانونی اجازه اجرای اصلاحاتی که توسط هیأت عالی نظارت در قانون نظام صنفی و اصلاحیه‌های آن به عمل آمده است مصوب ۱۳۵۹/۴/۱۳ شورای انقلاب)

پروانه اکتشاف: مجوزی است که برای انجام عملیات اکتشافی مواد معدنی در محدوده مشخص از طرف وزارت معادن و فلزات صادر می‌شود. (بند ۱ ماده ۱ از قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

پروانه ایستگاه: پروانه ایستگاه عبارت است از اجازه‌نامه‌ای که تحت شرایط و مقررات خاصی برای تأسیس و استفاده از ایستگاه‌های اختصاصی صادر می‌گردد. (ماده ۳ از آیین‌نامه اجرایی قانون استفاده از بی‌سیم‌های اختصاصی و غیرحرفه‌ای (آماتوری) مصوب ۱۳۶۱/۱۱/۱۳ هیأت وزیران)

پروانه بهره‌برداری: مجوزی است که توسط وزارت معادن و فلزات برای بهره‌برداری از معادن در محدوده‌ای که مشخص شده است صادر می‌گردد. (بند ۱ ماده ۱ از قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

پروانه بهره‌برداری: پروانه بهره‌برداری سندی است رسمی، لازم‌الاجرا، حاوی مدت بهره‌برداری براساس شناسنامه معدن و طرح بهره‌برداری مصوب، قابل تمدید، قابل معامله و انتقال به اشخاص ثالث که متضمن حق انتفاع دارنده پروانه از ذخیره معدنی و نیز دربردارنده تعهدات وی در اجرای مفاد آن می‌باشد. مدت هر دوره بهره‌برداری با توجه به موارد فوق و ذخیره موجود تا حداکثر ۲۵ سال با حق اولویت تمدید برای دارنده پروانه تعیین می‌شود. (تبصره ۳ ماده ۱۰ قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

پروانه بهره‌برداری: پروانه بهره‌برداری مجوزی است که توسط وزارت معادن و فلزات برای بهره‌برداری از معادن در محدوده‌ای که مشخص شده است صادر می‌گردد. (بند ۴ ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۶۲/۳/۱)

پروانه ایستگاه رادیو آماتوری: پروانه تأسیس ایستگاه رادیو آماتوری، اجازه‌نامه‌ای است که توسط وزارت پست و تلگراف و تلفن، فقط برای دارندگان پروانه رادیو آماتوری، صادر می‌شود و به موجب آن، شخص رادیو آماتور با دریافت علامت خطاب، مجاز به تأسیس ایستگاه رادیو آماتوری و بهره‌برداری از دستگاه‌های فرستنده و گیرنده‌ای که خود آن‌ها را ساخته یا خریداری نموده است می‌شود. (ماده ۴۰ از آیین‌نامه اجرایی قانون استفاده از بی‌سیم‌های اختصاصی و غیرحرفه‌ای (آماتوری) مصوب ۱۳۶۱/۱۱/۱۳ هیأت وزیران)

پروانه تأسیس ایستگاه - رادیویی: پروانه تأسیس ایستگاه رادیویی اجازه‌نامه‌ای است که توسط وزارت پست و تلگراف و تلفن جهت اشخاص حقیقی یا (حقوقی) صادر می‌گردد و به موجب آن دارنده پروانه با دریافت علامت خطاب با (Call Sign) مجاز به تأسیس ایستگاه رادیویی به منظور ارسال و دریافت پیام‌های رادیویی می‌گردد. (ماده ۵ از آیین‌نامه اجرایی صدور گواهینامه افسری مخابرات کشتی (رادیولوژی) مصوب ۱۳۶۴/۶/۳۱ هیأت وزیران)

پروانه تاکسیرانی: پروانه اشتغال به حمل و نقل عمومی مسافر درون شهری با تاکسی (پروانه تاکسیرانی) مجوزی است که پس از طی موفقیت‌آمیز مراحل مختلف مذکور در این آیین‌نامه، برای مدت معین (حداکثر ۱۲ ساعت در روز)، سرویس مشخص، مسیر و زمان معین توسط شهرداری صادر می‌شود. مجوز مذکور فقط برای اشتغال فرد با وسیله نقلیه مشخص است، اعم از این که وسیله نقلیه متعلق به دارنده مجوز باشد یا به اشخاص حقیقی یا حقوقی دیگر تعلق داشته باشد. (ماده ۴ از آیین‌نامه اجرایی قانون الحاق یک تبصره به ماده واحده قانون راجع به تمرکز امور مربوط به تاکسیرانی شهر تهران زیر نظر شهرداری تهران... مصوب ۱۳۷۴/۸/۱۰ هیأت وزیران)

پروانه تکثیر و پرورش آبزیان: اجازه‌نامه‌ای است با عناوین موافقت اصولی پروانه تأسیس یا پروانه بهره‌برداری که اشخاص حقیقی و حقوقی در چارچوب شرایط مندرج در آن مجاز به تخصیص منابع، احداث و بهره‌برداری از تأسیسات تکثیر و پرورش آبزیان می‌باشند. (بند ۴ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی حفاظت و بهره‌برداری از منابع آبی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۸/۲/۵)

پروانه رادیوآماتوری: پروانه رادیوآماتوری اجازه‌نامه‌ای است که از طرف وزارت پست و تلگراف و تلفن به اشخاص حقیقی برای اشتغال به کارهای رادیوآماتوری صادر می‌گردد. (ماده ۳۷ از آیین‌نامه اجرایی قانون استفاده از بی‌سیم‌های اختصاصی حرفه‌ای (غیرآماتوری) مصوب ۱۳۶۱/۱۱/۱۳ هیأت وزیران)

پروانه صید: اجازه‌نامه‌ای است که به منظور انجام فعالیت‌های صیادی اشخاص حقیقی و حقوقی صادر شده است و در آن برحسب مورد مشخصات شناور، روش صید، نوع و میزان ابزار و ادوات، گونه، میزان سهمیه صید، منطقه صید، مالک یا مالکین شناور، مشخص می‌شود. (بند ۹ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی حفاظت و بهره‌برداری از منابع آبی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۸/۲/۵ هیأت وزیران)

پروانه عبور خارجی: عبارت است از نسخه دوم اظهارنامه عبور خارجی که توسط ادارات گمرک تأیید و صادر می‌گردد. (بند ج ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی قانون حمل و نقل و عبور کالاهای خارجی از قلمرو جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۷/۵/۱۸ هیأت وزیران)

پروانه کسب: اجازه‌ای است که طبق مقررات این قانون به منظور شروع و ادامه کسب و کار یا حرفه به فرد یا افراد صنفی برای محل مشخص و یا وسیله کسب مشخص داده می‌شود. (ماده ۵ از لایحه قانونی اجازه اجرای اصلاحاتی که توسط هیأت عالی نظارت در قانون نظام صنفی و اصلاحیه‌های آن به عمل آمده است. مصوب ۱۳۵۹/۴/۱۳ شورای انقلاب)

پروانه کسب: اجازه‌ای است که طبق مقررات این قانون به منظور اشتغال به کسب و کار و یا حرفه به فرد یا افراد صنفی برای محل مشخص و یا وسیله کسب مشخص داده می‌شود. (ماده ۷ از قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

پروانه‌گذر زیارتی: پروانه‌گذر زیارتی سندی است به قطع ۱۵/۵ در ۹/۵ سانتیمتر دارای جلد پلاستیکی و ۱۲ صفحه با جلدی به رنگ زرشکی با آرم جمهوری اسلامی ایران در وسط هر صفحه که در متن صفحات عبارت پروانه‌گذر

زیارتی دولت جمهوری اسلامی ایران چاپ شده است. (ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی پروانه گذر زیارتی مصوب ۱۳۶۳/۲/۱۶ هیأت وزیران)

پزشکی: منظور از کلمه پزشکی در این قانون کلیه رشته‌های پزشکی از قبیل پزشکی، دندانپزشکی، داروسازی، علوم بهداشتی، پرستاری، مامایی، تغذیه، توانبخشی و بهداشتکاری دهان و دندان، کاردانی بهداشت خانواده، کاردانی مبارزه با بیماری‌ها و پیراپزشکی (علوم آزمایشگاهی تشخیص طبی، تکنولوژی رادیولوژی، اودیومتری، اپتومتری) می‌باشد. (ماده ۱۵ از قانون تشکیل وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مصوب ۱۳۶۴/۷/۹)

پژوهش تبعی: مدت پژوهش ده روز است و این مدت در احکام حضوری از تاریخ اعلام حکم و در احکام غیابی از تاریخ انقضا مدت اعتراض شروع می‌شود. در هر موردی که یکی از اشخاص فوق عرض حال پژوهش بدهد هر یک از اصحاب دعوی نیز می‌تواند ظرف یک مهلت اضافی ده روز که از تاریخ تقدیم عرض حال مزبور شروع خواهد شد تقاضای پژوهش نماید و این پژوهش تبعی نامیده می‌شود. (از بند ۴ ماده ۳۵۱ از لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون آیین‌نامه دادرسی کیفری مصوب ۱۳۳۷/۵/۱)

پژوهشکده: در صورتی که حدود فعالیت‌های پژوهشی دانشگاه از سطح یک دانشکده، فراتر باشد و ایجاد مؤسسه‌ای در دانشگاه یا به صورت مستقل ضرورت یابد، پژوهشکده با شرایط زیر تأسیس می‌گردد (الف) فعالیت‌های تحقیقاتی پژوهشکده در زمینه‌های بنیادی، کاربردی و یا توسعه‌ای و منطبق بر نیازهای اساسی کشور خواهد بود و پژوهشکده در یک رشته مشخص و یا به صورت میان رشته‌ای می‌تواند در هر یک از زمینه‌های فوق تشکیل گردد. (ب) داشتن حداقل ۳ گروه پژوهشی با شرایط مندرج در بند ۲. (ج) داشتن امکانات و تجهیزات مستقل برای امور تحقیقاتی. (بند ۳ از مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی در مورد تعاریف و ضوابط تأسیس مراکز تحقیقاتی مصوب ۱۳۶۹/۱/۲۱)

پژوهشگاه: در صورتی که فعالیت‌های پژوهشی، در سطح گسترده موردنظر باشد. واحد پژوهشی مستقل (پژوهشگاه) با شرایط زیر ایجاد می‌گردد: (الف) دارا بودن سه مؤسسه پژوهشی (پژوهشکده) با شرایط مندرج در بند ۳. (ب) داشتن امکانات و تجهیزات مستقل برای امور تحقیقاتی. (بند ۴ از مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی در مورد تعاریف و ضوابط تأسیس مراکز تحقیقاتی مصوب ۱۳۶۹/۱/۲۱)

پست: عبارت از مجموعه‌ای از وظایف و مسئولیت‌های مرتبط است که انجام خدمات یک فرد را ایجاب می‌کند. (بند ۱ از آیین‌نامه حقوق و دستمزد کارکنان سازمان‌های مناطق آزاد تجاری- صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۵/۱/۱۹)

پست سازمانی: پست سازمانی عبارت از محلی است که در سازمان وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی به طور مستمر برای یک شغل و ارجاع آن به یک مستخدم در نظر گرفته شده اعم از این که دارای متصدی یا بدون متصدی باشد. (ماده ۸ از قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

پست سازمانی: عبارت است از محل سازمانی در تشکیلات بانک که جهت انجام خدمات مستمر و تمام وقت و ارجاع آن به کارکنان بانک در نظر گرفته شده است. (بند ج ماده ۱ از آیین‌نامه استخدامی نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۹/۱۱/۲۶ هیأت وزیران)

پست‌های تخصصی: آن دسته از پست‌های سازمانی است که در ارتباط با وظایف اصلی دستگاه بوده و تصدی آن‌ها مستلزم حداقل برخورداری از سطح تحصیلات دانشگاهی است. (بند د ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی بند (ب) ماده ۲۱۷ قانون برنامه سوم توسعه مصوب ۱۳۷۹/۱۱/۳۰ هیأت وزیران)

پست‌های نظارتی: آن دسته از پست‌های سازمانی است که ماهیت غالب وظایف آن‌ها ستادی و حاکمیتی است. (بند ج ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی بند (ب) ماده ۱۲۷ قانون برنامه سوم توسعه... مصوب ۱۳۷۹/۱۱/۳۰ هیأت وزیران)

پست همپراز: پست با نامی است که با علامت اختصاری (*) مشخص می‌گردد و در مجموعه تشکیلاتی دستگاه‌های موضوع ماده ۳ این قانون ایجاد می‌گردد و تا رسیدن خدمت مستخدمین جانباز به شرایط عمومی خروج از خدمت برای آنان در مجموعه مزبور حفظ می‌شود. (بند د ماده ۲ قانون تسهیلات استخدامی و اجتماعی جانبازان انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۴/۳/۳۱)

پست همپراز جانباز: پست سازمانی با نامی است که برای جانبازانی که توان انجام کار تمام وقت را ندارند ایجاد می‌گردد و با پایان خدمت یا بازنشستگی جانباز از فهرست پست‌های دستگاه مربوط حذف می‌گردد. (تبصره ماده ۲ از قانون تسهیلات استخدامی و اجتماعی جانبازان انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۶۹/۲/۱۸)

پشتوانه ارزی: دارایی‌های ارزی قابل قبول جزو پشتوانه منحصرأ عبارتند از: الف) اسکناس‌های خارجی مورد قبول بانک مرکزی ایران. ب) مطالبات ارزی اعم از دیداری یا مدت‌دار که مدت آن از شش ماه تجاوز نکند. ج) هرگونه

پرداخت به صندوق بین‌المللی پول یا بانک بین‌المللی ترمیم و توسعه و یا مؤسسات بین‌المللی مشابه بابت سهمیه و یا سرمایه طبق قوانین مصوب. د- اسنادی که از طرف دولت‌های بیگانه و صندوق بین‌المللی پول و بانک بین‌المللی ترمیم و توسعه و شرکت مالی بین‌المللی یا دستگاه‌های مشابه صادر یا تضمین شده. ۵- مطالبات ریالی یا ارزی از خارجه که بر اثر اجرای قراردادهای بین‌المللی پرداخت و مبادلات ارزی و پایاپای حاصل شده تا حدودی که در قراردادهای مزبور پیش‌بینی شده است. و- اسناد بازرگانی قابل پرداخت به ارز صادره عهده خارجه که دارای دو امضای معتبر باشد که یکی از آن باید امضای بانک واگذارنده باشد و سررسید آن‌ها از حدودی که در ماده ۲۷ پیش‌بینی شده بیش‌تر نباشد. ز- ارزهایی که به عنوان پشتوانه قبول می‌شود باید قابل تبدیل به طلا باشد و شورای پول و اعتبار برحسب پیشنهاد هیأت عامل بانک مرکزی ایران این نوع ارزها را تعیین می‌کند و در صورت اقتضا حداکثر مبالغی را که از هر کدام از ارزهای مزبور در پشتوانه می‌توان قبول کرد معین خواهد نمود. (ماده ۲۱ از قانون بانکی و پولی کشور مصوب ۱۳۳۹/۳/۷)

پشتوانه طلا: ۱- دارایی‌هایی که جزو پشتوانه طلا قبول می‌شوند عبارتند از شمش طلا و طلای مسکوک موجود در خزانه‌های بانک و طلائی که در بانک‌های مرکزی بیگانه یا مؤسسات مالی بین‌المللی سپرده باشد. ۲- طلای تحویلی به صندوق بین‌المللی پول یا بانک بین‌المللی ترمیم و توسعه یا مؤسسات بین‌المللی مشابه بابت سهمیه یا سرمایه طبق قوانین مصوبه. (ماده ۲۰ از قانون بانکی و پولی کشور مصوب ۱۳۳۹/۳/۷)

پلاکارد: مقصود از پلاکارد و تراکت عبارت از هرگونه تبلیغات پارچه‌ای، کاغذی، مقوایی و فلزی است و سیلک نیز از جمله مصادیق و امثال این‌ها است و لکن نصب هر نوع تابلو که مشخص کننده محل ستاد انتخاباتی است بلاشکال است. (بند ۳ ماده اصلاحی از قانون تفسیر قانون الحاق ماده واحده به قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۱۲/۱۴)

پلیس تفتیش: پلیس تفتیش مأمور است که در موارد اتفاق جنحه و جنایتی تفتیش و تفحص و تحقیقات لازم را به عمل آورد یا اجرای اوامر و احکام رئیس نظمی را در جلوگیری از جنحه و جنایات و فتنه و فساد به عمل آورد پلیس تفتیش در این موارد موافق دستورالعمل‌های راجعه به نظمی اقدام می‌نماید و در واقع آلت اجرایی نظمی است. (ماده ۳۳۸ از قانون تشکیل ایالات و ولایات و دستورالعمل حکام مصوب ۱۲۸۶/۹/۲۷)

پلی کلینیک دامپزشکی: درمانگاهی عمومی با فضای مناسب و شامل چند بخش اختصاصی است. (ماده ۴ از آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۰ قانون سازمان دامپزشکی کشور... مصوب ۱۳۷۳/۱۰/۴ هیأت وزیران)

پودمان آموزشی: مجموعه‌ای از دانش، معلومات و مهارت‌هایی است که با استفاده از آن‌ها اجرای یک مرحله مفید از کار یا انجام بخشی از وظایف شغل به طور مستقل امکان‌پذیر می‌گردد. (بند ب ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۵۰ قانون برنامه سوم توسعه... مصوب ۱۳۷۹/۷/۶ هیأت وزیران)

پوشش گیاهی: عبارت است از هرگونه گیاهی که سطح خاک را پوشانده و آن را در مقابل فرسایش حفاظت می‌نماید. (بند ۸ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

پول رایج کشور: الف) پول رایج کشور به صورت اسکناس و سکه‌های فلزی قابل انتشار است. ب) فقط اسکناس و پول‌های فلزی که در تاریخ تصویب این قانون در جریان بوده یا طبق این قانون انتشار می‌یابد جریان قانونی و قوه ابرا دارد. ج) تعهد پرداخت هرگونه دین یا بدهی فقط به پول رایج کشور انجام‌پذیر است مگر آن که با رعایت مقررات ارزی کشور ترتیب دیگری بین بدهکار و بستانکار داده شده باشد. د) مسکوکات طلا رواج قانونی ندارد. ه) مقررات مربوط به ورود و صدور طلا و نقره به پیشنهاد رئیس کل بانک مرکزی ایران و موافقت وزیر دارایی و تصویب هیأت وزیران تعیین می‌شود. و) مبلغی اسمی - شکل - جنس - رنگ - اندازه - نقشه و سایر مشخصات اسکناس‌ها و سکه‌های فلزی رایج کشور به پیشنهاد رئیس کل بانک مرکزی ایران تصویب وزیر دارایی با رعایت مقررات این قانون تعیین خواهد گردید. میزان سکه‌های فلزی به پیشنهاد رئیس کل بانک مرکزی ایران و تصویب وزیر دارایی تعیین خواهد شد. ز) اسکناس دارای امضا وزیر دارایی و رئیس کل بانک مرکزی ایران خواهد بود. (ماده ۲ قانون پولی و بانکی کشور مصوب ۱۳۵۱/۴/۱۸)

پهلوی: مسکوک طلای صد ریالی یا پهلوی دارای ۷/۳۲۲۳۸۲ گرم طلای خالص است و ضرابخانه دولتی باید یک کیلوگرم طلای خالص را به مصرف ضرب ۱۳۶/۵۶۷۵ عدد مسکوک یک پهلوی برساند. (فقره ج از ماده ۳ قانون اصلاح قانون واحد و مقیاس پول مصوب ۱۳۱۰/۱۲/۲۲)

پیام: پیام عبارت است از کلیه علائم الکتریکی شامل تلگراف و تلفن و غیره که بین ایستگاه‌های رادیویی مبادله می‌گردد. (ماده ۶ از آیین‌نامه اجرایی صدور گواهی‌نامه افسری مخابرات کشتی (رادیولوژی) مصوب ۱۳۶۴/۶/۳۱ هیأت وزیران)

پیشاهنگی: پیشاهنگی سازمانی است ملی و مستقل که تحت ریاست عالییه برای تربیت اخلاقی و اجتماعی جوانان با رعایت اصول پیشاهنگی و مقررات بین‌المللی بر طبق اساسنامه‌ای که به تصویب شورای عالی پیشاهنگی ایران و توشیح ... می‌رسد اداره می‌شود. (ماده ۱ قانون سازمان ملی پیشاهنگی مصوب ۱۳۳۷/۴/۲۶)

پیش‌پرداخت: پیش‌پرداخت عبارت است از پرداختی که از محل اعتبارات مربوط براساس احکام و قراردادهای طبق مقررات پیش از انجام تعهد صورت می‌گیرد. (ماده ۲۸ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

پیش‌پرداخت: پیش‌پرداخت، عبارت است از پرداختی که از اعتبارات مربوط طبق احکام و مقررات و قراردادهای و براساس آیین‌نامه‌ای که به تصویب وزارت فرهنگ و آموزش عالی می‌رسد پیش از انجام تعهد صورت می‌گیرد. (ماده ۱۴ آیین‌نامه مالی دانشگاه‌ها مصوب ۱۳۶۳/۳/۳۰ هیأت وزیران)

پیش‌فاکتور: پیش‌فاکتور (پروفروما) عبارت از مجموعه شرایط پیشنهادی فروشنده خارجی جهت فروش کالای وارداتی است که به نام سفارش‌دهندگان یا مراکز توسعه فروشندگان خارجی یا نمایندگان مجاز آن‌ها صادر می‌شود و بایستی حاوی مواردی باشد که در این آیین‌نامه پیش‌بینی شده است. (ماده ۹ آیین‌نامه اجرایی قانون تشکیل مراکز تهیه و توزیع کالا مصوب ۱۳۵۹/۵/۱۳ هیأت وزیران)

پیک سیاسی: پیک سیاسی به شخصی اطلاق می‌شود که از طرف وزارت امور خارجه دولتی حامل نوشتجات رسمی به‌عنوان سفارتخانه‌های آن دولت در کشورهای خارج یا بالعکس حامل نوشتجات سفارتخانه‌های مزبور به‌عنوان وزارت امور خارجه مربوط یا حامل نوشتجات رسمی سفارت دولتی در یک کشور به‌عنوان سفارت دیگر همان دولت در کشور ثالث باشد. (ماده ۳۲۹ آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱/۱/۲۰)

پیمان دسته‌جمعی کار: پیمان دسته‌جمعی کار عبارت است از پیمانی کتبی به منظور تعیین شرایط کار فی‌مابین یک یا چند (شورا یا انجمن صنفی یا نماینده قانونی کارگران) از یک طرف و یک یا چند کارفرما یا نمایندگان قانونی آن‌ها از سوی دیگر یا فی‌مابین کانون‌ها و کانون‌های عالی کارگری و کارفرمایی منعقد می‌شود. (ماده ۱۴۰ قانون کار مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

پیمان دسته‌جمعی کار: پیمان دسته‌جمعی کار عبارت است از پیمان کتبی که به منظور تعیین شرایط کار بین یک یا چند سندیکا یا اتحادیه یا کنفدراسیون کارگری از یک طرف و یک و یا چند کارفرما یا سندیکا یا اتحادیه یا کنفدراسیون کارفرمایی از طرف دیگر منعقد می‌شود. در پیمان دسته‌جمعی نمی‌توان مزایایی کم‌تر از آنچه در این قانون مقرر است منظور نمود. (ماده ۳۵ قانون کار مصوب ۱۳۳۷/۱۲/۲۶)

پیمانکاری طراحی و ساخت: پیمانکار طراحی و ساخت به شرکت یا مؤسسه‌ای اطلاق می‌شود که مسئولیت انجام خدمات طراحی تفصیلی و اجرایی (طراحی مهندسی یا مهندسی فرایند)، تهیه و تأمین کالا و تجهیزات، عملیات اجرایی، نصب و راه‌اندازی و مدیریت انجام این فعالیت‌ها در یک پروژه را بر عهده دارد. (تبصره ۱ ماده ۲ از قانون حداکثر استفاده از توان فنی و مهندسی تولیدی و صنعتی و اجرایی کشور در اجرای پروژه‌ها و ایجاد تسهیلات به منظور صدور خدمات مصوب ۱۳۷۵/۱۲/۱۲)

ت

تابعیت اشخاص حقوقی: اشخاص حقوقی تابعیت مملکتی را دارند که اقامتگاه آن‌ها در آن مملکت است. (ماده ۵۹۱ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

تاجر: تاجر کسی است که شغل معمولی خود را معاملات تجاری قرار بدهد. (ماده ۱ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

تاجر کسی است که شغل معمولی خود را معاملات تجاری قرار داده است. (ماده ۱ قانون تجارت مصوب ۱۳۰۴/۳/۱۲)

تاجر درجه اول - تاجر درجه دوم - تاجر درجه سوم - تاجر درجه چهارم: تاجر درجه اول کسی است که میزان فروش سالیانه‌اش بیش از شصت هزار تومان باشد. تاجر درجه دوم کسی است که میزان فروش سالیانه‌اش بیش از چهل هزار تومان و منتهی شصت هزار تومان باشد. تاجر درجه سوم کسی است که میزان فروش سالیانه‌اش بیش از بیست هزار تومان و منتهی چهل هزار تومان باشد. تاجر درجه چهارم کسی است که میزان فروش سالیانه‌اش بیش از پنج هزار تومان و منتهی بیست هزار تومان باشد. (تبصره ۱ ماده ۴ قانون مالیات بر شرکت‌ها و تجارت و غیره مصوب ۱۳۰۹/۱/۱۲)

تأدیپ: مراد از تأدیپ مجازاتی است از نوع تعزیری که دادگاه با توجه به احوال مجرم متناسب بداند. (تبصره ماده ۱۵ قانون راجع به مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۰۷/۲۱)

تأسیسات ایرانگردی و جهانگردی: تأسیسات ایرانگردی و جهانگردی واحدهایی هستند که به قصد ارائه خدمات و انتفاع برای پذیرایی و اقامت مسافران یا میهمانان طبق ضوابط و مقررات این آیین‌نامه به شرح زیر تأسیس شده یا می‌شوند: ۱. مهمانخانه (هتل) ۲. مهمانسرا ۳. زائرسرا ۴. مثل ۵. پانسیون ۶. اقامتگاه جوانان ۷. اردوگاه ایرانگردی و جهانگردی ۸. تأسیسات ساحلی ۹. تأسیسات حمام‌های آب معدنی ۱۰. رستوران درون واحدهای اقامتی فوق‌الذکر ۱۱. واحدهای پذیرایی داخل فرودگاه‌ها و ترمینال‌های مسافری کشور ۱۲. واحدهای پذیرایی و اقامتی بین راه و مسافرخانه‌هایی که در مسیرهای ایرانگردی و جهانگردی خارج از محدوده خدمات شهری واقع شده است. (ماده ۱ آیین‌نامه ایجاد، اصلاح، تکمیل، درجه‌بندی و نرخ‌گذاری تأسیسات ایرانگردی و نظارت بر فعالیت آن‌ها مصوب ۱۳۶۸/۲/۱۳ هیأت وزیران)

تأسیسات برق روشنایی: تأسیسات برق روشنایی عبارت از تأسیساتی است که اساساً به منظور تأمین برق روشنایی بهتر یا ناحیه مخصوصی ایجاد شده باشد هر چند کم و بیش مورد استفاده صنعتی هم قرار گیرد. (ماده ۱۶ آیین‌نامه طرز اجرای ماده ۱۷ قانون برنامه عمرانی هفت ساله دوم کشور مصوب ۱۳۳۸/۱۱/۱۲)

تأسیسات برق صنعتی: تأسیسات برق روشنایی عبارت از تأسیساتی است که اساساً به منظور تأمین برق روشنایی بهتر یا ناحیه مخصوصی ایجاد شده باشد هر چند کم و بیش مورد استفاده صنعتی هم قرار گیرد. (ماده ۱۶ آیین‌نامه طرز اجرای ماده ۱۷ قانون برنامه عمرانی هفت ساله دوم کشور مصوب ۱۳۳۸/۱۱/۱۲)

تأسیسات زیربنایی و شریان‌های اصلی و حیاتی: تأسیسات زیربنایی و شریان‌های اصلی و حیاتی کشور آن گروه از مستحذات هستند که ضامن تأمین نیازهای اصلی مردم نظیر آب، برق، خطوط انتقال نفت و گاز و ارتباطات بوده و فقدان آن‌ها هنگام وقوع بلایای طبیعی، امر اطلاع‌رسانی، ارتباطات و تأمین نیازهای نخستین مصیبت‌دیدگان را دچار اختلال می‌سازد. سدها، پل‌ها و تونل‌های بزرگ واقع در مسیر شریان‌های ارتباطی اصلی، ایستگاه‌های تقویت فشار آب و گاز و خطوط انتقال آب و برق از جمله این تأسیسات زیربنایی به حساب می‌آیند. (بند پ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی بند م تبصره ۱۳ قانون بودجه سال ۱۳۷۹ کل کشور مصوب ۱۳۷۹/۴/۲۶ هیأت وزیران)

تأسیسات عمل‌آوری: عبارت است از مکان، کارگاه، کارخانه یا شناوری که در آن یک یا چند نوع عملیات عمل‌آوری انجام می‌شود. (بند ۷ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی حفاظت و بهره‌برداری از منابع آبی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۸/۲/۵ هیأت وزیران)

تاکسی: تاکسی عبارت از وسیله نقلیه‌ای - اعم از سواری، استیشن یا هر خودروی مناسب دیگر - است که دارای مشخصات معین شده در این آیین‌نامه است و با امتیاز بهره‌برداری که توسط شهرداری صادر می‌گردد، به صورت یکی از سرویس‌های تاکسی شهری به جابه‌جایی مسافر در درون شهر می‌پردازد. تبصره - انواع سرویس‌های تاکسی شهری که با عناوین، رنگ‌ها و فرم‌های گوناگون نظیر نارنجی و فرودگاه که با وسایل نقلیه سواری، استیشن یا خودروی مناسب دیگر یا آژانس مشغول به کار هستند، مشمول این آیین‌نامه هستند. (ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی الحاق یک تبصره به ماده واحده قانون راجع به تمرکز امور مربوط به تاکسیرانی شهر تهران زیر نظر شهرداری تهران مصوب ۱۳۵۹/۳/۲۸ شورای انقلاب جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۴/۸/۱۰ هیأت وزیران)

تالاب: تالاب، اعم از اراضی مرداب، باتلاق یا آب بندان طبیعی که سطح آن در حداکثر ارتفاع آب از پنج هکتار کم‌تر نباشد. (بند ج ماده ۱ از قانون اراضی مستحدث و ساحلی مصوب ۱۳۵۴/۴/۲۹)

تالوگ: عبارت است از خط میانه کانال اصلی قابل کشتیرانی در پایین‌ترین سطح قابلیت کشتیرانی. (بند ۹ از آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

تأمین: تأمین در این قانون عبارت است از توقیف اموال اعم از منقول و غیرمنقول. (ماده ۱۲۱ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

تأمین: تأمین عبارت است از توقیف اموال منقول و غیرمنقول. (ماده ۱۴ قانون تأمین مدعی به مصوب ۱۳۰۸/۱۲/۲۶)

تأمین اعتبار: تأمین اعتبار عبارت است از اختصاص دادن تمام یا قسمتی از اعتبار مصوب برای هزینه معین. (ماده ۱۸ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

تأمین اعتبار: تأمین اعتبار عبارت است از تخصیص تمام یا قسمتی از اعتبار برای هزینه معین. (ماده ۱۳ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

تأمین اعتبار: تأمین اعتبار عبارت است از تخصیص تمام یا قسمتی از اعتبار برای هزینه معین. (ماده ۸ آیین‌نامه مالی دانشگاه‌ها مصوب ۱۳۶۳/۳/۳۰)

تأمین دلیل: مقصود از تأمین دلیل در این موارد فقط ملاحظه و صورت‌برداری از این‌گونه دلایل است. (ماده ۱۴۹ از قانون آیین‌دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

تأمین دلیل: در مواردی که تحقیق محلی و استطلاع از مطلعین و استعمال از کارشناسان یا استفاده از قراین و امارات موجوده در محل یا استفاده از دلایلی که در نزد طرف یا غیر است اقتضا دارد یا مستند دعوی دفاتر بازرگانی و امثال آن است اشخاصی که ظنین هستند بر این‌که استفاده از دلایل مذکور بعدها متعذر یا متعسر خواهد شد می‌توانند از دادگاه درخواست تأمین آن‌ها را بنمایند و مقصود از تأمین در این موارد فقط ملاحظه و صورت ثبت برداشتن این‌گونه دلایل است - تأمین دلیل نسبت به دلایل موجود نزد طرف یا غیر در صورتی به عمل می‌آید که از طرف آن‌ها امتناع و معارضه نگردد. (ماده ۳۱۵ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

تأمین دلیل: مقصود از تأمین دلایل حفظ آن است و به هیچ وجه دلالت نمی‌کند بر این‌که دلایلی که تأمین شده حتماً در حین محاکمه مدرک ادعای صاحب آن خواهد بود یا دلایل تأمین شده حتماً معتبر خواهد بود. (ماده ۶۶ قوانین موقتی اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۲۹۰/۰۸/۱۸)

تبدیل تعهد: تبدیل تعهد در موارد ذیل حاصل می‌شود: ۱- وقتی که متعهد و متعهدله به تبدیل تعهد اصلی به تعهد جدیدی که قائم مقام آن می‌گردد به سببی از اسباب تراضی نمایند در این صورت متعهد نسبت به تعهد اصلی بری می‌شود. ۲- وقتی که شخص ثالث با رضایت متعهدله قبول کند که دین متعهد را ادا نماید. ۳- وقتی که متعهدله مافی‌الذمه متعهد را به کسی دیگر منتقل نماید. (ماده ۲۹۲ قانون مدنی)

تبعه ایران: اشخاص ذیل تبعه ایران محسوب می‌شوند: ۱- کلیه ساکنین ایران به استثنای اشخاصی که تبعیت خارجی آن‌ها مسلم باشد. تبعیت خارجی کسانی مسلم است که مدارک تابعیت آن‌ها مورد اعتراض دولت ایران نباشد. ۲- کسانی که پدر آن‌ها ایرانی است اعم از این که در ایران یا در خارجه متولد شده باشند. ۳- کسانی که در ایران متولد شده و پدر و مادر آنان غیرمعلوم باشد. ۴- کسانی که در ایران از پدر و مادر خارجی که یکی از آن‌ها در ایران متولد شده به وجود آمده‌اند. ۵- کسانی که در ایران از پدری که تبعه خارجه است به وجود آمده و بلافاصله پس از رسیدن به سن هیجده سال تمام لااقل یک سال دیگر در ایران اقامت کرده باشند و الا قبول شدن آن‌ها به تبعیت ایران بر طبق مقرراتی خواهد بود که مطابق قانون برای تحصیل تابعیت ایران مقرر است. ۶- هر زن تبعه خارجی که شوهر ایرانی اختیار کند. ۷- هر تبعه خارجی که تابعیت ایران را تحصیل کرده باشد. تبصره - اطفال متولد از نمایندگان سیاسی و کنسولی خارجه مشمول فقره ۴ و ۵ نخواهند بود. (ماده ۹۷۶ قانون مدنی)

تبعه ایران: اشخاص ذیل تبعه ایران محسوب می‌شوند: ۱- کلیه ساکنین ایران به استثنای اشخاصی که تبعیت خارجی آن‌ها مسلم باشد تبعیت خارجی کسانی مسلم است که مدارک تابعیت آن‌ها مورد اعتراض دولت ایران نباشد. ۲- کسانی که پدر آن‌ها ایرانی است اعم از این که در ایران یا در خارجه متولد شده باشند. ۳- کسانی که در ایران متولد شده و پدر و مادر آنان غیرمعلوم باشد. ۴- کسانی که در ایران از پدر و مادر خارجی که یکی از آن‌ها در ایران متولد شده است به وجود آمده‌اند. ۵- کسانی که در ایران از پدری که تبعه خارجه است به وجود آمده و پس از رسیدن به سن هیجده سال تمام در ایران سکونت Domicile داشته باشند. ۶- هر زن تبعه خارجه که شوهر ایرانی اختیار کند. ۷- هر تبعه خارجی که تابعیت ایران را تحصیل کرده باشد. (ماده اول از قانون تابعیت مصوب ۱۳۰۸/۶/۱۴)

تبعید: محکومین به تبعید باید تحت‌الحفظ به جایی که محکمه معین می‌کند اعزام شده و در آن جا تحت نظر بمانند در صورت تبعید به خارج از مملکت محکوم علیه را باید تحت‌الحفظ تا سر حد برده و از مملکت اخراج شود. (ماده ۱۴ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴/۱۱/۷)

تبعیدگاه: تبعیدگاه مؤسسه‌ای است که از طرف دولت به منظور نگاهداری مجرمین به عادت تأسیس گردیده است. (قسمت اخیر ماده ۵ از قانون اقدامات تأمینی مصوب ۱۳۳۹/۲/۱۲)

تجربه: عبارت از شناسایی و راهبری اکتسابی است که در انجام کاری به مرور زمان و حین انجام خدمت به دست می‌آید. (بند ۱ ماده ۱ آیین‌نامه حقوق و دستمزد کارکنان سازمان‌های مناطق آزاد تجاری صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۵/۱/۱۹ هیأت وزیران)

تججیر: شروع در احیا از قبیل سنگ چیدن اطراف زمین یا کندن چاه و غیره تججیر است و موجب مالکیت نمی‌گردد ولی برای تججیرکننده ایجاد حق اولویت در احیا می‌نماید. (ماده ۱۴۲ قانون مدنی)

تحریر ترکه: مقصود از تحریر ترکه تعیین مقدار ترکه و دیون متوفی است. (ماده ۲۰۶ قانون امور حسبی مصوب ۱۳۱۹/۴/۲)

تحصیلات کلاسیک: تحصیلات کلاسیک عبارت است از مجموعه معلومات لازم برای تصدی و انجام وظایف هر شغل که از طریق دوره‌های دبستانی، راهنمایی، دبیرستانی و دانشگاهی به دست می‌آید. ملاک تخصیص امتیاز و تعیین درجات این عامل بستگی به میزان و محل تحصیل و ارتباط رشته تحصیلی مورد نیاز شغل دارد. (۲۶۰۰) امتیاز معادل بیست و شش درصد (۲۶ درصد) از کل امتیازها به عامل تحصیلات کلاسیک اختصاص می‌یابد. (بند الف ماده ۵ از آیین‌نامه حقوق و دستمزد کارکنان سازمان‌های مناطق آزاد تجاری صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۵/۱/۱۹ هیأت وزیران)

تحویل گیرنده (بار): تحویل گیرنده شخصی است که به موجب بارنامه حق دریافت بار را دارد. (بند ۶ ماده ۵۲ از قانون دریایی مصوب ۱۳۴۳/۶/۲۹)

تخلفات اداری: تخلفات اداری شامل تخلفات انضباطی و اعمال خلاف اخلاق عمومی است. اعم از این که ناشی از تقصیر یا قصور متخلف باشد. تقصیر - عبارت است از نقض عمدی قوانین و مقررات اداری. قصور - عبارت است از کوتاهی غیرعمدی در اجرای وظایف اداری. (ماده ۸ قانون هیأت‌های رسیدگی به تخلفات اداری مصوب ۱۳۶۲/۱۲/۹)

تخلفات انضباطی: تخلف‌های انضباطی عبارتند از: تقصیر، قصور: الف) تقصیر عبارت است از نقض عمدی قوانین و مقررات راجع به وظایف اداری. ب) قصور عبارت است از کوتاهی غیرعمدی در اجرای وظایف اداری. (ماده ۱۷ قانون بازسازی نیروی انسانی وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و وابسته به دولت مصوب ۱۳۶۰/۷/۵)

تدلیس: تدلیس عبارت است از عملیاتی که موجب فریب طرف معامله شود. (ماده ۴۳۸ قانون مدنی)

تذکر: در کلیه مواردی که نماینده یا نمایندگان مطابق اصل هشتاد و هشتم (۸۸) قانون اساسی، از رئیس‌جمهور یا وزیر درباره یکی از وظایف آنان حق سؤال دارند، می‌توانند در خصوص موضوع مورد نظر به رئیس‌جمهور و وزیر مسئول کتباً تذکر دهند. رئیس مجلس تذکر را به رئیس‌جمهور یا وزیر مربوط ابلاغ و خلاصه آن را در اولین جلسه علنی آتی مجلس عنوان می‌نماید. (ماده ۱۹۲ قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۰)

تذکره: تذکره سندی است که از طرف مأمورین صلاحیت‌دار برای تعیین تابعیت و اجازه مسافرت اتباع ایران به ممالک خارجه و اقامت در ممالک مزبور یا مسافرت از خارجه به ایران داده می‌شود. (ماده ۱ قانون تذکره مصوب ۱۳۱۱/۱۰/۲۰)

ترابری کشوری: منظور از عبارت ترابری کشور مذکور در این قانون و مقررات آن ترابری زمینی و دریایی است. (تبصره ۱ ماده ۱ قانون تغییر نام وزارت راه به وزارت راه و ترابری و تجدید تشکیلات و تعیین وظایف آن مصوب ۱۳۵۳/۴/۲۴)

تراز پایه: تراز است که فرض می‌گردد در آن تراز حرکت زمین به سازه منتقل می‌گردد یا به‌عنوان تکیه‌گاه سازه در ارتعاش دینامیکی محسوب می‌شود. (از بخش تعاریف آیین‌نامه طراحی ساختمان‌ها در برابر زلزله، مصوب ۱۳۷۸/۹/۱۷ هیأت وزیران)

تراکت: مقصود از پلاکارد و تراکت عبارت از هرگونه تبلیغات پارچه‌ای، کاغذی، مقوایی و فلزی است و سیلک نیز از جمله مصادیق و امثال این‌ها است و لیکن نصب هر نوع تابلو که مشخص کننده محل ستاد انتخاباتی است بلاشکال است. (ماده واحد قانون تفسیر قانون الحاق ماده واحد به قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۵/۶ مصوب ۱۳۷۰/۱۲/۱۴)

ترانزیت خارجی: ترانزیت خارجی کالا عبارت از سلسله مراحل است که طی آن کالایی از مبادی خارجی به مقصد کشور ثالث یا نگهداری آن در مناطق حراست شده و ترتیب حمل تدریجی آن به تقاضای صاحب کالا از قلمرو جمهوری اسلامی ایران از یک نقطه مرزی کشور وارد و مآلاً از همان نقطه یا از دیگر نقاط مرزی کشور خارج می‌گردد. (ماده ۱ قانون حمل و نقل و عبور کالاهای خارجی از قلمرو جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۴/۱۲/۲۲)

ترانزیت خارجی: ترانزیت خارجی عبارت از این است که کالای خارجی به منظور عبور از خاک ایران از یک نقطه مرزی کشور وارد و از نقطه مرزی دیگر خارج شود. (ماده ۱۷۲ از آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱/۱/۲۰)

ترتیب درجات در ژاندارمری: ترتیب درجات در ژاندارمری کل کشور مانند درجات نیروی زمینی خواهد بود به استثنا سرباز و سرباز یکم که در ژاندارمری ژاندارم و ژاندارم یکم نامیده می‌شود. (تبصره ۲ بند ۱ لایحه قانونی اصلاح مواد ۲۱ و ۳۲ قانون استخدام نیروهای مسلح مصوب ۱۳۵۸/۸/۲۹ شورای انقلاب)

ترخیصیه کالای عبوری: عبارت است از سند حواله تحویل کالا به صاحب آن یا عبور دهنده که از سوی متصدی حمل یا نماینده وی به‌عنوان گمرک، با رعایت ضوابط و مقررات مربوط صادر می‌گردد. (بند ۱ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی قانون حمل و نقل و عبور کالاهای خارجی از قلمرو جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۷/۵/۱۸ هیأت وزیران)

ترفیع (سپاه پاسداران): ترفیع عبارت است از نیل به درجه یا رتبه بالاتر برابر مقررات این قانون. (ماده ۷۲ قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱)

ترفیع (ارتش): ترفیع عبارت است از نیل به درجه یا رتبه بالا برابر مقررات این قانون. (ماده ۶۳ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

ترفیع: ترفیع عبارت است از احراز یک پایه بالاتر. (ماده ۹ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

ترفیع: عبارت از احراز یک پایه بالاتر از پایه قبلی است. (بند ص ماده ۱ از آیین‌نامه حقوق و دستمزد کارکنان سازمان‌های مناطق آزاد تجاری صنعتی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۷۵/۱/۱۹ هیأت وزیران)

ترفیع افتخاری: ترفیع رتبه بر دو قسم است: رسمی و افتخاری. ترفیع رسمی آن است که شغل معینی که مقامش یک درجه بالاتر از مقام شغل سابق مستخدمی باشد با مقرری آن شغل و رعایت مدلول ماده (۲۱) و (۲۳) به او رجوع شود. ترفیع افتخاری آن است که در صورت عدم احتیاج وزارتخانه و نبودن محل برای ارتقا رتبه رسمی پس از شش سال خدمت در رتبه مادون و رعایت مدلول ماده (۲۵) مقام بالاتری به عنوان افتخاری به مستخدمین داده گردد بدون این که در شغل او تغییری حاصل گردد ولی مقرری مستخدم مزبور از حداقل مقرری مقامی که به طور افتخاری به او داده شده است نباید کم‌تر باشد و مدت خدمت در رتبه افتخاری مثل اشتغال رسمی در آن مقام منظور و در ورقه خدمت قید می‌شود. (ماده ۲۶ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۰۱/۹/۲۲)

ترفیع رسمی: ترفیع رتبه بر دو قسم است: رسمی و افتخاری. ترفیع رسمی آن است که شغل معینی که مقامش یک درجه بالاتر از مقام شغل سابق مستخدمی باشد با مقرری آن شغل و رعایت مدلول ماده (۲۱) و (۲۳) به او رجوع شود. (از ماده ۲۶ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۰۱/۹/۲۲)

تریاک: شیره غلیظ خشخاش (به هر شکل و صورتی که باشد) تریاک خام - تریاک طبی - و تریاک آماده می‌باشد (به استثنای فراورده‌های گالینیگ). (ماده ۱ قانون الحاق دولت ایران به پروتکل تحدید و تنظیم کشت خشخاش و تولید و تجارت بین‌المللی و تجارت عمده مصرف تریاک مصوب ۱۳۳۶/۸/۱۴)

تسبیب در جنایت: تسبیب در جنایت آن است که انسان سبب تلف شدن یا جنایت علیه دیگری را فراهم کند و خود مستقیماً مرتکب جنایت نگردد به طوری که اگر نبود جنایت حاصل نمی‌شد مانند آن که چاهی بکند و کسی در آن بیفتد و آسیب ببیند. (ماده ۳۱۸ لایحه مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

تسبیب در جنایت: تسبیب در جنایت آن است که انسان سبب تلف شدن یا جنایت علیه دیگری را فراهم نماید و خود مستقیماً مرتکب جنایت نگردد مانند آن که چاهی بکند و کسی در آن بیفتد و آسیب ببیند. (ماده ۲۳ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۹/۲۴)

تسجیل: تسجیل عبارت است از تعیین میزان بدهی قابل پرداخت به موجب اسناد و مدارک اثبات کننده بدهی. (ماده ۲۰ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

تسجیل: تسجیل عبارت است از تعیین میزان بدهی قابل پرداخت به موجب اسناد مثبت. (ماده ۱۵ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

تسلیم (مبیع): تسلیم عبارت است از دادن مبیع به تصرف مشتری به نحوی که متمکن از انحاء تصرفات و انتفاعات باشد و قبض عبارت است از استیلا مشتری بر مبیع. (ماده ۳۶۷ قانون مدنی)

تشخیص: تشخیص، عبارت است از تعیین و انتخاب کالا و خدمات و سایر پرداخت‌هایی که تحصیل یا انجام آن‌ها برای نیل به اجرای برنامه‌های دستگاه‌های اجرایی ضروری است. (ماده ۱۷ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

تشخیص: تشخیص عبارت است از تعیین و انتخاب کالا و خدمات‌ها و سایر پرداخت‌ها که تحصیل یا انجام آن‌ها برای نیل به هدف‌های وزارتخانه یا مؤسسه ضروری است. (ماده ۱۲ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

تشخیص: تشخیص خرجی که بر خزانه دولت تحمیل می‌شود فقط راجع به وزرا یا اشخاصی است که از طرف وزرا مخصوصاً مجاز به این امر هستند مراد از تشخیص آن است که میزان بدهی دولت پس از رسیدگی به اسناد در برابر هر یک از داینین معین گردد اسناد تشخیص قرض باید حاوی دلایل حقوق داینین دولت بوده و به ترتیبی که قواعد مخصوصه هر اداره معین می‌نماید نوشته شده باشد. (ماده ۲۸ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۱۰)

تشخیص: تشخیص خرجی که بر خزانه دولت تحمیل می‌شود فقط راجع به وزرا یا اشخاصی است که از طرف وزرا مخصوصاً مجاز به این امر هستند مراد از تشخیص آن است که میزان بدهی دولت پس از رسیدگی به اسناد در برابر هر یک از داینین معین گردد اسناد تشخیص قرض باید حاوی دلایل حقوق داینین دولت بوده به ترتیبی که قواعد مخصوصه هر اداره معین می‌کند نوشته شده باشد. (ماده ۳۰ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۲۸۹/۱۲/۳)

تشخیص: تشخیص عبارت است از تعیین و انتخاب کالای خدمات و سایر پرداخت‌ها که تحصیل یا انجام آن‌ها برای نیل به هدف‌های دانشگاه ضروری است. (ماده ۷ آیین‌نامه مالی دانشگاه‌ها مصوب ۱۳۶۳/۳/۳۰ هیأت وزیران)

تشریفات غیرقطعی گمرکی: عملیاتی که از طرف گمرک نسبت به اظهارنامه و کالای مربوط به آن انجام و منتهی به صدور پروانه گمرکی در موارد بندهای یک تا چهار این ماده می‌گردد تشریفات قطعی گمرکی و در مورد بند پنجم تشریفات غیرقطعی گمرکی نامیده می‌شود. (تبصره ۱ ماده ۱۹ از قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۰/۳/۳۰)

تشریفات قطعی گمرکی: عملیاتی که از طرف گمرک نسبت به اظهارنامه و کالای مربوط به آن انجام و منتهی به صدور پروانه گمرکی در موارد بندهای یک تا چهار این ماده می‌گردد تشریفات قطعی گمرکی و در مورد بند پنجم تشریفات غیرقطعی گمرکی نامیده می‌شود. (تبصره ۱ ماده ۱۹ از قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۰/۳/۳۰)

تشکل (دانش‌آموزی): به مجموعه‌ای از دانش‌آموزان که فعالیت‌های تعریف شده‌ای را به صورت داوطلبانه، مستمر، فراگیر و مصوب اعم از دولتی و غیردولتی در عرصه‌های مختلف اعتقادی، فرهنگی، اجتماعی، هنری، سازندگی، ورزشی، علمی، دفاعی و امدادی و غیره به صورت سازمان یافته در داخل یا به صورت مکمل در خارج از مدارس فعالیت می‌نمایند تشکل نامیده می‌شود. (بند ۱-۲ ماده ۱ آیین‌نامه شورای هماهنگی تشکل‌های دانش‌آموزی مصوب ۱۳۷۸/۳/۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

تشکل اسلامی (دانشگاهیان): جمعیت مرکب از دانشگاهیان است که پس از دریافت مجوز رسمی فعالیت از مرجع ذیصلاح (هیأت نظارت دانشگاه - مصرح در فصل سوم این آیین‌نامه) در جهت تحقق اهداف اسلامی و ارزش‌های انقلاب و نظام اسلامی مصرح در چارچوب قانون اساسی و این آیین‌نامه فعالیت می‌نماید. (بند ۳-۱ ماده ۳ از آیین‌نامه تشکل‌های اسلامی دانشگاهیان مصوب ۱۳۷۸/۶/۹ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

تصدیق شدگان: مراد از تصدیق شدگان کسانی هستند که لااقل دو نفر از مراجع تقلید اهلیت و لیاقت آنان را برای قضاوت و رسیدگی به امور شرعیه تصدیق کرده باشد. (تبصره ماده ۴۲ قانون محاضر شرعیه و حکام صالحیه مصوب ۱۳۹۰/۵/۲۴)

تصرف: مقصود از تصرف تصرف به عنوان مالکیت است یا وقفیت خواه بدون واسطه باشد و خواه به واسطه مستأجر و مباشر و امثال آن. (تبصره ۲ ماده ۱۵ از قانون راجع به دعاوی اشخاص نسبت به املاک واگذاری مصوب ۱۳۲۱/۳/۱۲)

تصفیه ترکه: مقصود از تصفیه ترکه تعیین دیون و حقوق بر عهده متوفی و پرداخت آن‌ها و خارج کردن مورد وصیت از ماترک است. (ماده ۲۶۰ قانون امور حسبی مصوب ۱۳۱۹/۴/۲)

تصمیم‌گیری: عبارت از انتخاب یک امر از بین امور مختلف است. (بند ۱ ماده ۱ آیین‌نامه حقوق و دستمزد کارکنان سازمان‌های مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۵/۱/۱۹ هیأت وزیران)

تعدد جرم: هرگاه فعل واحد دارای عناوین متعدد جرم باشد مجازات جرمی داده می‌شود که جزای آن اشد است. (ماده ۳۱ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۵۲/۳/۷)

تعدد جرم: هرگاه فعل واحد دارای عناوین متعدده جرم باشد مجازات جرمی داده می‌شود که جزای آن اشد است. (ماده ۳۱ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴/۱۱/۷)

تعدی: تعدی تجاوز نمودن از حدود اذن یا متعارف است نسبت به مال یا حق دیگری. (ماده ۹۵۱ قانون مدنی)

تعریف اشیای پیدا شده: تعریف اشیای پیدا شده عبارت است از نشر و اعلان برحسب مقررات شرعی به نحوی که بتوان گفت که عادتاً به اطلاع اهالی محل رسیده است. (ماده ۱۶۴ (ماده ۶) قانون اصلاح موادی از قانون مدنی مصوب ۱۳۷۰/۸/۱۴)

تعریف اشیای پیدا شده: تعریف اشیای پیدا شده عبارت است از نشر و اعلان برحسب مقررات شرعی به نحوی که بتوان گفت که عادتاً به اطلاع اهالی محل رسیده است. (ماده ۱۶۴ قانون اصلاح موادی از قانون مدنی مصوب ۱۳۶۱/۱۰/۸)

تعریف اشیای پیدا شده: تعریف اشیای پیدا شده عبارت است از نشر و اعلان برحسب مقتضیات وقت و محل به نحوی که عادتاً به اطلاع اهالی محل برسد. (ماده ۱۶۴ قانون مدنی)

تعزیر: تعزیر، تأدیب یا عقوبتی است که نوع و مقدار آن در شرع تعیین نشده و به نظر حاکم واگذار شده است از قبیل حبس و جزای نقدی و شلاق که میزان شلاق باید از مقدار حد کم‌تر باشد. (ماده ۱۶ لایحه مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷)

تعزیرات: تعزیرات، تأدیب یا عقوبتی است که نوع و مقدار آن در شرع تعیین نشده و به نظر حاکم واگذار شده است از قبیل حبس و جزای نقدی و شلاق که باید از مقدار حد کم‌تر باشد. (ماده ۱۱ قانون راجع به مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۷/۲۱)

تعزیرات شرعی: تعزیرات شرعی عبارت است از مجازاتی که در شرع مقدس اسلام برای ارتکاب فعل حرام یا ترک واجب بدون تعیین نوع و مقدار مجازات، مقرر گردیده و ترتیب آن به شرح مندرج در قانون مجازات اسلامی می‌باشد. (تبصره ۱ ماده ۲ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۷۸/۶/۲۸)

تعقیب جزایی: کارشناسانی که تحت تعقیب جزایی برای جرائم مذکور در شق ۵ از ماده ۲ قرار بگیرند از شغل کارشناسی رسمی معلق می‌شوند مقصود از تعقیب جزایی صدور ادعای نامه است. (ماده ۴ قانون راجع به کارشناسان رسمی مصوب ۱۳۱۷/۱۱/۲۳)

تعليق: خواستن تمیز حکم موجب تعليق اجرای آن است تعليق عبارت است از موقوف الاجرا ماندن حکم تا ختم محاکمه در دیوان تمیز. (ماده ۴۴۴ قوانین موقتی محاکمات جزایی (آیین دادرسی کیفری) مصوب ۱۲۹۱/۵/۳۰)

تعهد: تعهد از نظر این قانون عبارت است از ایجاد دین بر ذمه دولت ناشی از: الف) تحویل کالا یا انجام دادن خدمت. ب) اجرای قراردادهایی که با رعایت مقررات منعقد شده باشد. ج) احکام صادر شده از مراجع قانونی و ذیصلاح. د) پیوستن به قراردادهای بین‌المللی و عضویت در سازمان‌ها یا مجامع بین‌المللی با اجازه قانون. (ماده ۱۹ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

تعهد: تعهد عبارت است از الزاماتی بر ذمه دولت ناشی از: الف) تحویل کالا یا انجام دادن خدمت. ب) اجرای قراردادهایی که با رعایت قوانین و مقررات منعقد می‌شود. ج) احکام صادر شده از مراجع قانونی و ذیصلاحیت. د) پیوستن به قراردادهای بین‌المللی و عضویت در سازمان‌ها یا مجامع بین‌المللی با اجازه قانون. (ماده ۱۴ از قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

تعهد اعتبار: مقصود از این که اعتباری تعهد شده این است که کار و خدمتی انجام و یا اموالی به تصرف دولت درآمده و بدین وسایل دینی برای دولت ایجاد شده باشد. (تبصره ماده ۳۷ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۱۰)

تعهد اعتبار: تعهد عبارت است از الزاماتی بر ذمه دانشگاه ناشی از: الف) تحویل کالا یا انجام خدمت. ب) اجرای قراردادهایی که با رعایت قوانین و مقررات منعقد می‌شود. ج) پیوستن به قراردادهای بین‌المللی و عضویت در سازمان‌ها یا مجامع بین‌المللی با اجازه قانونی. (ماده ۹ آیین‌نامه مالی دانشگاه‌ها مصوب ۱۳۶۳/۳/۳۰ هیأت وزیران)

تغییر مکان نسبی طبقه: تغییر مکان جانبی یک کف نسبت به کف پایین آن. (از بخش تعاریف آیین‌نامه طراحی ساختمان‌ها در برابر زلزله مصوب ۱۳۷۸/۹/۱۷) هیأت وزیران

تفاهم‌نامه: توافقی است که زمینه همکاری دولت جمهوری اسلامی ایران یا یکی از دستگاه‌های دولتی با طرف‌های خارجی را مشخص می‌نماید: بدون آن که تعهد حقوقی جهت انجام برای دستگاه دولتی ایجاد نماید. (ماده ۱ آیین‌نامه چگونگی تنظیم و انعقاد توافقات بین‌المللی مصوب ۱۳۷۱/۲/۱۳ هیأت وزیران)

تفریط: تفریط عبارت است از ترک عملی که به موجب قرارداد یا متعارف برای حفظ مال غیرلازم است. (ماده ۹۵۲ قانون مدنی)

تقصیر: تخلفات اداری شامل تخلفات انضباطی و اعمال خلاف اخلاق عمومی است اعم از این که ناشی از تقصیر یا قصور متخلف باشد. تقصیر – عبارت است از نقض عمدی قوانین و مقررات اداری. (ماده ۸ قانون رسیدگی به تخلفات اداری مصوب ۱۳۶۵/۱۲/۲۵)

تقصیر: تخلفات اداری شامل تخلفات انضباطی و اعمال خلاف اخلاق عمومی است. اعم از این که ناشی از تقصیر یا قصور متخلف باشد. تقصیر – عبارت است از نقض عمدی قوانین و مقررات اداری. (ماده ۸ قانون هیأت‌های رسیدگی به تخلفات اداری مصوب ۱۳۶۲/۱۲/۹)

تقصیر: تقصیر اعم است از بی‌احتیاطی، بی‌مبالاتی، عدم مهارت، عدم رعایت نظامات دولتی. (تبصره ماده ۴۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۹/۲۴)

تقصیر: تقصیر عبارت است از نقض عمدی قوانین و مقررات راجع به وظایف اداری. (بند الف ماده ۱۷ قانون بازسازی نیروی انسانی وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و وابسته به دولت مصوب ۱۳۶۰/۷/۵)

تقصیر: تقصیر اعم است از تفریط و تعدی. (ماده ۹۵۳ قانون مدنی)

تقلب: مراد از تقلب مذکور در این ماده عبارت است از ارتکاب اعمالی که موجبات معافیت مشمول را من غیر حق فراهم یا وسایل آن را تسهیل کند از قبیل اخذ شناسنامه مجدد، استفاده از شناسنامه دیگران، اعمال نفوذ، دادن شهادت کذب، گواهی برخلاف واقع، مکتوم داشتن حقیقت و تحریک کردن و فریب دادن مشمول و نظایر آن‌ها. (تبصره ماده ۶۲ قانون خدمت وظیفه عمومی مصوب ۱۳۵۰/۰۲/۱۳)

تقوای اخلاق: عبارت است از مجموعه گرایش‌ها و رفتارهایی که موجب روابط مطلوب میان همکاران و پیدایش زمینه‌های مناسب برای شکوفایی استعدادها شود. نمونه‌ای از ویژگی‌های تقوای اخلاق در کیفیت رفتار یک مستخدم: - فروتن و متواضع است و از تکبر و خودخواهی دوری می‌کند. - در گفتار و کردارش صداقت دارد و از تملق و تظاهر پرهیز می‌کند. - قابل اعتماد و رازدار است. - از غیبت و بدگویی پرهیز می‌کند. - در اظهار نظر و انجام کارها حب و بغض به خرج نمی‌دهد. - از گفتن سخنان بیپهوده و انجام اعمال بی‌مورد می‌پرهیزد. برای آسایش و راحت دیگران کوشش می‌کند. (ضمیمه ۱ ضوابط ارزشیابی شایستگی و استعداد مستخدمان رسمی مصوب ۱۳۶۱/۱/۱۸ هیأت وزیران)

تقوای خدمت: عبارت است از: مجموعه گرایش‌ها و کوشش‌هایی که موجب حسن خدمت و بهبود انجام وظایف و مسئولیت‌ها گردد. (ضمیمه ضوابط ارزشیابی شایستگی و استعداد مستخدمین رسمی مصوب ۱۳۶۱/۱/۱۸ هیأت وزیران)

تقویم ابنیه و اشجار: زوجه از قیمت ابنیه و اشجار ارث می‌برد و نه از عین آن‌ها و طریقه تقویم آن است که ابنیه و اشجار با فرض استحقاق بقا در زمین بدون اجرت تقویم می‌گردد. (ماده ۹۴۷ قانون مدنی)

تقویم مدعی به: تقویم مدعی به به طریق ذیل به عمل می‌آید: ۱- اگر مدعی به وجه باشد قیمت آن عبارت است از مبلغ معین در عرضحال. ۲- در دعاوی چند نفر مدعی که هر یک یک قسمت از کل را مطالبه می‌نمایند قیمت مدعی به مساوی است با حاصل جمع تمام قسمت‌هایی که مطالبه می‌شود. ۳- در دعاوی راجعه به منافع و حقوقی که باید به مواعد معینه استیفا یا پرداخته گردد قیمت مدعی به حاصل جمع تمام اقساط و منافی است که مدعی به را ذی‌حق در مطالبه آن می‌داند. در صورتی که حق مزبور محدود به زمان معین نبوه یا مادام‌العمر باشد قیمت مدعی به مساوی است با حاصل جمع منافع ده ساله یا آن‌چه را که در ظرف ده سال باید استیفا کند. ۴- در دعاوی راجعه به اموال غیروجه و حقوق مالی قیمت مدعی به مبلغی است که مدعی در عرضحال معین کرده و مدعی علیه در اولین لایحه خود در محاکمات عادی یا اولین جلسه در محاکمات اختصاری آن را تکذیب نکرده است. در مواردی که تعیین قیمت مدعی به در ابتداء دعوی ممکن نیست قیمت مدعی به بیش از پنج هزار ریال محسوب است مگر آن‌که اجمالاً کم‌تر بودن قیمت معلوم باشد. (ماده ۸۴ قانون اصول محاکمات حقوقی و تجاری مصوب ۱۳۱۴/۱۰/۲۸)

تکرار جرم: هر کس به موجب حکم دادگاه به مجازات تعزیری یا بازدارنده محکوم شود، چنانچه بعد از اجرای حکم مجدداً مرتکب جرم قابل تعزیر گردد دادگاه می‌تواند در صورت لزوم مجازات تعزیری یا بازدارنده را تشدید نماید. (ماده ۴۸ لایحه مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

تکرار جرم: هر کس به موجب حکم قطعی به حبس جنحه‌ای یا جنایی محکوم شده و از تاریخ قطعیت حکم تا زمان اعاده حیثیت یا شمول مرور زمان مرتکب جنحه یا جنایت دیگری بشود مشمول مقررات تکرار جرم خواهد بود. (ماده ۲۴ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۵۲/۳/۷)

تکنسین تجربی دندان: تکنسین تجربی لابراتواری دندان به شخصی اطلاق می‌شود که براساس قانون تعیین وضع شغلی دندانسازان تجربی مصوب ۱۳۶۴/۲/۲۲ مجلس شورای اسلامی و برابر این آیین‌نامه در امتحانات پیش‌بینی شده در قانون شرکت نموده و از عهده امتحانات مذکور برآمده و مدرک تکنسین تجربی لابراتواری دندان را جهت اشتغال در لابراتوار دندان (کارگاه دندانسازی) دریافت نماید. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون تعیین وضع شغلی دندانسازان تجربی مصوب ۱۳۶۴/۲/۲۲ مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۴/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

تمرد به مأمورین دولت: هرگونه حمله یا مقاومتی که با علم و آگاهی نسبت به مأمورین دولت در حین انجام وظیفه آنان به عمل آید تمرد محسوب می‌شود.... (از ماده ۶۰۷ از کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده) مصوب ۱۳۷۵/۰۳/۰۲)

تمرد به مأمورین دولت: هرگونه حمله یا مقاومتی که با اقدام عملی به طور تجری نسبت به مأموران دولت در حین انجام وظیفه آنها به عمل آید تمرد محسوب می‌شود. (از ماده ۱۶۰ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴/۱۱/۷)

تمیز: مقصود از تمیز تدقیق در حکمی است که تمیز شده و در صورت توافق حکم مذکور با قوانین و اصول محاکمه آن حکم ابرام والا نقض می‌شود. (ماده ۵۶۵ قوانین موقتی اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۲۹۰/۸/۱۸)

تن: منظور از تن که در جدول تعرفه ضمیمه این قانون واحد وزن و مأخذ دریافت حقوق گمرکی قید گردیده تن متر یک (که معادل هزار کیلوگرم) است است. (ماده ۳ قانون اصلاح تعرفه گمرکی مصوب ۱۳۷۷/۴/۱۰)

تن: منظور از تن که در جدول تعرفه ضمیمه این قانون به‌عنوان واحد وزن و مأخذ دریافت حقوق گمرکی قید گردیده تن متریک و منظور از یک کیلو یک هزارم آن است. (ماده ۳ قانون تعرفه گمرکی مصوب ۱۳۴۴/۴/۶)

تنخواه‌گردان استان: تنخواه‌گردان استان عبارت است از وجهی که خزانه از محل اعتبارات مصوب به منظور ایجاد تسهیلات لازم در پرداخت هزینه‌های جاری و عمرانی دستگاه‌های اجرایی محلی تابع نظام بودجه استانی در اختیار نمایندگان خزانه در مرکز هر استان قرار می‌دهد. (ماده ۲۵ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

تنخواه‌گردان پرداخت: تنخواه‌گردان پرداخت عبارت است از وجهی که از محل تنخواه‌گردان حسابداری از طرف مدیر امور مالی دیوان محاسبات با تأیید رئیس دیوان محاسبات یا مقامات مجاز از طرف ایشان برای انجام برخی از هزینه‌ها در اختیار واحدها یا مأمورینی که به موجب این قانون و آیین‌نامه‌های اجرایی آن مجاز به دریافت تنخواه‌گردان هستند قرار می‌گیرد تا به تدریج که هزینه‌های مربوط انجام می‌شود اسناد هزینه تحویل و مجدداً وجه دریافت دارند. (ماده ۵ قانون آیین‌نامه مالی، محاسباتی و معاملاتی دیوان محاسبات کشور مصوب ۱۳۷۲/۶/۹)

تنخواه‌گردان پرداخت: تنخواه‌گردان پرداخت عبارت است از وجهی که از محل تنخواه‌گردان حسابداری از طرف ذی‌حساب با تأیید وزیر یا رئیس مؤسسه یا مقامات مجاز از طرف آن‌ها برای انجام برخی از هزینه‌ها در اختیار واحدها یا مأمورانی که به موجب این قانون و آیین‌نامه‌های اجرایی آن مجاز به دریافت تنخواه‌گردان هستند قرار می‌گیرد تا به تدریج که هزینه‌های مربوط انجام می‌شود اسناد هزینه تحویل و مجدداً وجه دریافت دارند. (ماده ۲۷ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

تنخواه‌گردان پرداخت: تنخواه‌گردان پرداخت عبارت است از وجهی که از محل تنخواه‌گردان حسابداری از طرف ذی‌حساب برای انجام پاره‌ای هزینه‌های جزئی در اختیار جمع‌دار قرار می‌گیرد تا به تدریج که هزینه‌های مربوط انجام می‌شود اسناد هزینه تحویل و مجدداً وجه دریافت دارند. (ماده ۲۱ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

تنخواه گردان پرداخت: عبارت از وجهی که از محل تنخواه گردان حسابداری از طرف مدیر امور مالی برای انجام پاره‌ای از هزینه‌ها در اختیار جمعدار قرار می‌گیرد تا به تدریج که هزینه‌های مربوط انجام می‌شود اسناد هزینه تحویل و مجدداً وجه دریافت دارند (ماده ۱۳ از آئین‌نامه مالی دانشگاه‌ها مصوب ۱۳۶۳/۳/۳۰).

تنخواه گردان حسابداری: تنخواه گردان حسابداری، عبارت است از وجهی که خزانه از محل اعتبارات مصوب برای انجام بعضی از هزینه‌های سال جاری و تعهدات قابل پرداخت سال‌های قبل در اختیار مدیر امور مالی قرار می‌دهد تا در قبال هزینه‌ها پرداخت شود و با صدور درخواست وجه مجدداً دریافت گردد. (ماده ۱۲ آیین‌نامه مالی دانشگاه‌ها مصوب ۱۳۶۳/۳/۳۰ هیأت وزیران)

تنخواه گردان حسابداری: عبارت است از وجهی که خزانه از محل اعتبارات مصوب دیوان محاسبات برای انجام بعضی از هزینه‌های سال جاری و تعهدات قابل پرداخت سال‌های قبل در اختیار مدیر امور مالی دیوان محاسبات قرار می‌دهد تا در قبال حواله‌های صادر شده پرداخت و سپس با ارائه اسناد هزینه جهت تکمیل تنخواه گردان درخواست وجه نماید. (ماده ۴ قانون آیین‌نامه مالی، محاسباتی و معاملاتی دیوان محاسبات کشور مصوب ۱۳۷۲/۶/۹)

تنخواه گردان حسابداری: تنخواه گردان حسابداری عبارت است از وجهی که خزانه یا نمایندگی خزانه در استان از محل اعتبارات مصوب برای انجام بعضی از هزینه‌های سال جاری و تعهدات قابل پرداخت سال‌های قبل در اختیار ذی حساب قرار می‌دهد تا در قبال حواله‌های صادر شده واریز و با صدور درخواست وجه مجدداً دریافت گردد. (ماده ۲۶ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

تنخواه گردان حسابداری: تنخواه گردان حسابداری عبارت است از وجهی که خزانه از محل اعتبارات مصوب برای انجام بعضی از هزینه‌های سال جاری و تعهدات قابل پرداخت سال‌های قبل در اختیار ذی حساب قرار می‌دهد تا در قبال حواله‌های صادر شده واریز و با صدور درخواست وجه مجدداً دریافت گردد. (ماده ۲۰ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

تنخواه گردان خزانه: تنخواه گردان خزانه عبارت است از اعتبار بانکی در حساب درآمد عمومی نزد بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران که به موجب قانون اجازه استفاده از آن به میزان معین در هر سال مالی برای رفع احتیاجات نقدی خزانه در همان سال به وزارت امور اقتصادی و دارایی داده می‌گردد و منتها تا پایان سال واریز می‌گردد. (ماده ۲۴ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

تنخواه‌گردان خزانه: تنخواه‌گردان خزانه عبارت است از اعتبار بانکی در حساب درآمد عمومی نزد بانک مرکزی ایران که به موجب قانون اجازه استفاده از آن به میزان معین برای رفع احتیاجات نقدی خزانه به وزارت دارایی داده می‌شود و منتها تا پایان سال مالی مورد عمل واریز می‌شود. (ماده ۱۹ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

توافق حقوقی: توافقی است ناشی از روابط بین‌المللی که به موجب آن، دستگاه دولتی در مقابل دولت، مؤسسه و شرکت دولتی خارجی یا مجامع، شوراها و سازمان‌های بین‌المللی، ملتزم به امری شود و دارای آثار و ضمانت اجرای حقوقی باشد. توافق حقوقی در موادی که نیازمند تصویب مجلس شورای اسلامی باشد، توافق حقوقی تشریفاتی است و در سایر موارد، توافق حقوقی ساده محسوب می‌شود. (از ماده ۱ آیین‌نامه چگونگی تنظیم و انعقاد توافقی‌های بین‌المللی مصوب ۱۳۷۱/۲/۱۳ هیأت وزیران)

توافق نزاکتی: توافقی است ناشی از روابط بین‌المللی که به موجب آن، دستگاه دولتی تصمیم خود را به تعقیب سیاست‌های معینی اعلام می‌نماید، بدون آن‌که اثر حقوقی لازم‌الاجرای بر آن مترتب باشد. (ماده ۱ آیین‌نامه چگونگی تنظیم و انعقاد توافقی‌های بین‌المللی مصوب ۱۳۷۱/۲/۱۳ هیأت وزیران)

توانبخشی روانی: توانبخشی روانی عبارت است از مجموعه تدابیر و اقدامات پیگیر و هماهنگ از خدمات پزشکی، اجتماعی و حرفه‌ای که به صورت روندی تدریجی، ممتد و مرحله‌ای انجام می‌گیرد تا منجر کسب استقلال شخصیت مادی و معنوی توانجو در جامعه شود. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون اجازه پرداخت حق‌الزحمه به بیماران روانی که در کارگاه‌های حرفه‌ای یا رشته‌های خدماتی به کار گمارده می‌شوند و فروش محصولات کارگاه‌های مذکور مصوب ۱۳۶۵/۸/۸ مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۷/۷/۳ هیأت وزیران)

توانجوی روانی: معلول روانی کسی است که به علت بیماری روانی قادر به ایفای نقش‌ها و وظایف فردی، خانوادگی اجتماعی و شغلی خود نباشد. (ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی قانون اجازه پرداخت حق‌الزحمه به بیماران روانی که در کارگاه‌های حرفه‌ای یا رشته‌های خدماتی به کار گمارده می‌شوند و فروش محصولات کارگاه‌ها مذکور مصوب ۱۳۶۵/۸/۸ مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۷/۷/۳ هیأت وزیران)

توده جنگلی: قطعات مجزایی از جنگل یا مرتع مشجری است که وسعت سطح آن کم‌تر از ده هکتار و حجم درختان جنگلی موجود بیش از سیصد مترمکعب در هکتار باشد. (بند ۱۰ ماده ۱ از قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵)

توطئه: توطئه وقتی تحقق پیدا می‌کند که تصمیم انجام عمل در اثر تبانی بین دو نفر یا بیش‌تر اتخاذ شده باشد. (ماده ۳۲۰ قانون دادرسی و کیفر ارتش مصوب ۱۳۱۸/۱۰/۴)

توقف به منظورهای غیرتجاری: توقف به منظورهای غیرتجاری عبارت است از فرود آمدن به هر منظوری غیر از گرفتن بار پیاده کردن مسافر و بار و پست. (بند د ماده ۹۶ از قانون اجازه الحاق دولت ایران به مقررات هواپیمایی کشوری بین‌المللی مصوب ۱۳۲۸/۴/۳۰)

تولیدات وابسته به پتروشیمی: تولیدات وابسته به صنایع پتروشیمی عبارت است از کلیه تولیداتی که در جریان تولید فرآورده‌های پتروشیمی طبق مفاد ماده یک به آن‌ها نیاز می‌باشد و یا این که به صورت محصولات جانبی و بازیافتی به‌وجود می‌آید. (تبصره ۲ ماده ۱ از آیین‌نامه نحوه هماهنگی و تفکیک وظایف وزارت صنایع و وزارت نفت در ارتباط با پتروشیمی مصوب ۱۳۶۷/۱/۲۴ هیأت وزیران)

تهیه کننده (داروی تقلبی): تهیه کننده کسی است که خود تهیه یا به دستور او داروی تقلبی ساخته می‌شود و مقصود از فروشنده متصدی مسئول است. (تبصره ۱ ماده ۱۸ از قانون مربوط به مقررات امور پزشکی و دارویی و مواد خوردنی و آشامیدنی مصوب ۱۳۳۴/۳/۲۹)

ث

ثبت اسناد: مقصود از ثبت اسناد موافق ترتیباتی که در این قانون مقرر است رسمی کردن اسناد ثبت شده است یعنی قطعی کردن تاریخ سند و ضبط خط و مهر و اقرار و حفظ مندرجات سند از تغییر و تبدیل. (ماده ۸۲ قانون ثبت اسناد مصوب ۱۲۹۰/۲/۲۱)

ج

جاعل: در جعاله ملتزم را جاعل و طرف را عامل و اجرت را جعل می‌گویند. (ماده ۵۶۲ قانون مدنی)

جانباز: عنوان ایثارگرانی است که در جریان تکوین و شکوفایی انقلاب اسلامی و حفظ و حراست از دستاوردهای ارزشمند آن از تعرض و تجاوز عوامل داخلی و خارجی یا هر گونه حوادث مستقیم ناشی از آنها و طول جنگ تحمیلی به اختلالات و نقصان‌های عارضی جسمی و روانی دچار شده یا بشوند و در نتیجه در روند زندگی فردی و اجتماعی با محدودیت‌هایی مواجه می‌باشند. (بند ب ماده ۲ از قانون تسهیلات استخدامی و اجتماعی جانبازان انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۴/۳/۳۱)

جانباز: پرسنلی که یک یا چند عضو خود را یا بخشی از آن را برای همیشه از دست دهند یا بیش از یک سال به منظور درمان بستری گردند، یا به علت فقدان سلامتی، تمام یا بخشی از توان خود را از دست بدهند و تا یک سال کارایی خود را به دست نیاورند، چنان‌چه به سبب یکی از موارد مذکور در ماده ۱۲۰ این قانون چنین وضعیتی برای آنان به وجود آمده باشد جانباز و در سایر موارد معلول نامیده شده. (از ماده ۱۲۱ قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱)

جانباز: عنوان ایثارگرانی است که در جریان تکوین و شکوفایی انقلاب اسلامی، طول جنگ تحمیلی و حفظ و حراست از دستاوردهای ارزشمند آن از تعرض و تجاوز عوامل داخلی و خارجی یا هر گونه حوادث مستقیم ناشی از آن به اختلالات و نقصان‌های عارضی جسمی و روانی دچار شده و در نتیجه در روند زندگی فردی و اجتماعی با محدودیت‌هایی مواجه می‌باشند و به منظور حمایت از استمرار حرکت حماسی فرهنگی و عقیدتی آنان و جبران محدودیت‌های ناشی از نقصان‌ها و اختلالات عارضی تحت پوشش بنیاد قرار گرفته و یا می‌گیرند. (ماده ۲ قانون تسهیلات استخدامی و اجتماعی جانبازان انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۶۹/۲/۱۸)

جانباز: پرسنلی که یک یا چند عضو خود یا بخشی از آن را برای همیشه از دست دهند، یا بیش از یک سال به منظور درمان بستری گردند یا به علت فقدان سلامتی، تمام یا بخشی از توان کاری خود را از دست بدهند و تا یک سال کارایی خود را به دست نیاورند، چنانچه در یکی از موارد مذکور در ماده فوق این وضعیت برای آنان به وجود آمده باشد جانباز و در سایر موارد معلول شناخته می‌شوند. (ماده ۱۰۸ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

جانباز از کار افتاده کلی: که به تشخیص مراجع صالحه (بنیاد مستضعفان و جانبازان انقلاب اسلامی یا مراجع ذیصلاح نیروهای مسلح) از کار افتاده کلی شناخته شده و قادر به کار نباشند. (بند هـ ماده ۲ از قانون تسهیلات استخدامی و اجتماعی جانبازان انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۴/۳/۳۱).

جانبازان: کسانی هستند که براساس گواهی بنیاد مستضعفان و امور جانبازان در راه به ثمر رسیدن انقلاب اسلامی و حفظ دستاوردهای آن حداقل به میزان ده درصد (۱۰ درصد) جانباز شناخته شده‌اند. (بند ج تبصره ۱ ماده ۱ از قانون نحوه واگذاری سهام دولتی و متعلق به دولت به ایثارگران و کارگران مصوب ۱۳۷۳/۵/۱۲)

جایفه: جراحی که با هر وسیله و از هر راه به درون بدن انسان برسد. (از بند الف ماده ۱۸۸ از قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۹/۲۴)

جبهه: منظور از جبهه مندرج در قانون منطقه‌ای است که یگانی درگیری مستقیم و سریع رزمی داشته یا مأموریت آن را دریافت کرده باشد. (تبصره ماده ۴۴ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۱/۵/۱۸)

جبهه: منظور از جبهه مندرج در این قانون منطقه‌ای است که یگانی درگیری مستقیم و سریع رزمی داشته و یا مأموریت آن را دریافت داشته باشد. (تبصره ماده ۳۵۷ اصلاح قسمتی از قانون دادرسی و کیفر ارتش و نسخ بعضی از مواد قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۵۴/۴/۱۸)

جرائم خاص نیروهای نظامی و انتظامی: منظور از جرائم مربوط به وظایف خاص نظامی و انتظامی بزه‌هایی است که اعضای نیروهای مسلح در ارتباط با وظایف و مسئولیت‌های نظامی و انتظامی که طبق قانون و مقررات به عهده آنان است مرتکب گردند. (تبصره ۱ ماده ۱ قانون دادرسی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۴/۲/۲۲)

جرائم دارای جنبه الهی: کلیه جرائم دارای جنبه الهی است و به شرح ذیل تقسیم می‌گردد: اول) جرائمی که مجازات آن در شرع معین شده مانند موارد حدود و تعزیرات شرعی. دوم) جرائمی که تعدی به حقوق جامعه یا مخل نظم همگانی می‌باشد. سوم) جرائمی که تعدی به حقوق شخص یا اشخاص معین حقیقی یا حقوقی است. (ماده ۲ قانون دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۷۸/۶/۲۸)

جرائم مالی، اداری: جرائم مالی اداری عبارت است از: ۱- ارتشا. ۲- اختلاس. ۳- سرقت اموال دولتی یا سوء استفاده از آن‌ها. ۴- حیف و میل اموال عمومی. ۵- گرفتن وجوهی غیر از آن چه در قوانین و مقررات تعیین شده است. ۶- جعل عنوان رسمی و سوء استفاده از آن‌ها. ۷- جعل اسناد رسمی یا دولتی یا استفاده از آن‌ها با علم و آگاهی. ۸- افشای اسناد محرمانه اداری. ۹- دادن گزارش خلاف واقع در امور اداری با علم و آگاهی یا صدور گواهی خلاف واقع. ۱۰- خودداری از تسلیم مدارک به اشخاصی که حق دریافت آن‌ها را دارند یا دارند یا تسلیم مدارک به اشخاصی که حق دریافت آن‌ها را ندارند. ۱۱- تهمت و افترا و شهادت کذب نسبت به سایر مستخدمین. (ماده ۱۶ قانون بازسازی نیروی انسانی وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و وابسته به دولت مصوب ۱۳۶۰/۷/۵)

جرائم مربوط به وظایف خاص نظامی: منظور از جرائم مربوط به وظایف خاص نظامی جرائمی است که افسران و درجه‌داران و افراد و کارمندان وزارت دفاع و ارتش به سبب خدمت در سازمان یا واحد نظامی مربوط مرتکب شده باشند. (تبصره لایحه قانونی الحاق یک تبصره به ماده واحده قانون اعاده صلاحیت مراجع قضایی دادگستری مصوب ۱۳۵۸/۹/۳ شورای انقلاب)

جرائم مشهود: جرم در موارد زیر مشهود محسوب می‌شود: ۱- جرمی که در مرئی و منظر ضابطین دادگستری واقع شده یا بلافاصله مأموران یاد شده در محل وقوع جرم حضور یافته یا آثار جرم را بلافاصله پس از وقوع مشاهده کنند. ۲- در صورتی که دو نفر یا بیش‌تر که ناظر وقوع جرم بوده‌اند و یا مجنی علیه بلافاصله پس از وقوع جرم شخص معینی را مرتکب جرم معرفی نماید. ۳- بلافاصله پس از وقوع جرم علائم و آثار واضح یا اسباب و دلایل جرم در تصرف متهم یافت گردد یا تعلق اسباب و دلایل یاد شده به متهم محرز شود. ۴- در صورتی که متهم بلافاصله پس از وقوع جرم قصد فرار داشته یا در حال فرار یا فوری پس از آن دستگیر شود. ۵- در مواردی که صاحبخانه بلافاصله پس از وقوع جرم ورود مأمورین را به خانه خود تقاضا نماید. ۶- وقتی که متهم ولگرد باشد. (ماده ۲۱ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۷۸/۰۶/۲۸)

جرم: هر فعل یا ترک فعلی که در قانون برای آن مجازات تعیین شده باشد جرم محسوب می‌شود. (ماده ۲ لایحه مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

جرم: هر فعل یا ترک فعل که مطابق قانون قابل مجازات یا مستلزم اقدامات تأمینی و تربیتی باشد، جرم محسوب است و هیچ امری را نمی‌توان جرم دانست مگر آن که به موجب قانون برای آن مجازات یا اقدامات تأمینی یا تربیتی تعیین شده باشد. (ماده ۲ قانون راجع به مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۷/۲۱)

جرم: هر فعل یا ترک فعل که مطابق قانون قابل مجازات یا مستلزم اقدامات تأمینی یا تربیتی باشد جرم محسوب است و هیچ امری را نمی‌توان جرم دانست مگر آن که به موجب قانون برای آن مجازات یا اقدامات تأمینی یا تربیتی تعیین شده باشد. (ماده ۲ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۵۲/۳/۷)

جرم: هیچ عملی را نمی‌توان جرم دانست مگر آنچه که به موجب قانون جرم شناخته شده. (ماده ۲ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴/۱۱/۷)

جرم مطبوعاتی: جرم مطبوعاتی عبارت است از توهین و افترا به وسیله روزنامه یا مجله یا نشریه از لحاظ ارتباط با مقام یا شغل رسمی یا رویه اداری یا اجتماعی یا سیاسی به شخص یا اشخاص. (از ماده ۳۰ لایحه قانونی مطبوعات مصوب ۱۳۳۴/۵/۱۰)

جرم مطبوعاتی: جرمی که به وسیله کتاب یا مطبوعات مرتب‌الانتشار واقع شود جرم مطبوعاتی است. (ماده ۲ قانون هیأت منصفه مصوب ۱۳۱۰/۲/۲۹)

جزایهای تبعی: جزایهای تبعی از قرار ذیل است: ۱- محرومیت از حقوق اجتماعی. ۲- ممنوعیت از اقامت در محل مخصوص. ۳- اقامت اجباری در محل مخصوص. (ماده واحده قانون اصلاح ماده ۱۹ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۲۳)

جزایهای تبعی: جزایهای تبعی از قرار ذیل است: ۱- محرومیت از حقوق مذکوره در ماده ۱۵ محاکم جنحه می‌توانند مجرم را به علاوه مجازات اصلی که به موجب این قانون مقرر است به محرومیت از بعضی از حقوق مذکوره نیز محکوم کنند. ۲- ممنوعیت از اقامت در محل مخصوص. ۳- اقامت اجباری در محل مخصوص. محکومیت جنایی مستلزم محرومیت از تمام حقوق اجتماعی است. (ماده ۱۹ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴/۱۱/۷)

جزای نقدی ثابت: جزای نقدی مذکور در این قانون جانشین غرامت و مجازات نقدی و جریمه نقدی و سایر اصطلاحات و عباراتی می‌شود که در قوانین جزایی به این منظور به کار برده شده است جزای نقدی ممکن است ثابت یا نسبی باشد. مبلغ یا حداقل و اکثر جزای نقدی ثابت در قانون تعیین می‌شود. (از ماده ۱۳ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۵۲/۳/۷)

جزای نقدی نسبی: جزای نقدی نسبی آن است که میزان آن براساس واحد یا مبنای خاص قانونی احتساب می‌گردد. (از ماده ۱۳ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۵۲/۳/۷)

جعل: جعله عبارت است از التزام شخصی به ادا اجرت معلوم در مقابل عملی اعم از این که طرف معین باشد یا غیرمعین. (ماده ۵۶۱ قانون مدنی)

جعل: در جعله ملتزم را جاعل و طرف را عامل و اجرت را جعل می‌گویند. (ماده ۵۶۲ قانون مدنی)

جعل و تزویر: جعل و تزویر عبارت‌اند از: ساختن نوشته یا سند یا ساختن مهر یا امضای اشخاص رسمی یا غیررسمی خراشیدن یا تراشیدن یا قلم بردن یا الحاق یا محو یا اثبات یا سیاه کردن یا تقدیم یا تأخیر تاریخ سند نسبت به تاریخ حقیقی یا الصاق نوشته‌ای به نوشته دیگر یا به کار بردن مهر دیگری بدون اجازه صاحب آن و نظایر این‌ها به قصد تقلب. (ماده ۵۲۳ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده)، مصوب ۱۳۷۵/۳/۲)

جعل و تزویر: جعل و تزویر عبارت است از: ساختن نوشته یا سند یا چیز دیگری برخلاف حقیقت یا ساختن مهر یا امضای اشخاص رسمی یا غیررسمی یا به قصد تقلب خراشیدن یا تراشیدن یا قلم بردن یا الحاق یا محو یا اثبات یا سیاه کردن یا تقدیم یا تأخیر تاریخ سند نسبت به تاریخ حقیقی یا الصاق متقلبانه نوشته‌ای به نوشته دیگری یا به کار بردن مهر دیگری بدون اجازه صاحب آن و نظایر آن. (ماده ۲۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۲/۵/۱۸)

جعل و تزویر: جعل و تزویر عبارت است از ساختن نوشته یا سند یا چیز دیگری برخلاف حقیقت یا ساختن مهر یا امضای اشخاص رسمی یا غیررسمی یا به قصد تقلب خراشیدن یا تراشیدن یا قلم بردن یا الحاق یا محو یا اثبات یا سیاه کردن یا تقدیم یا تأخیر تاریخ سند نسبت به تاریخ حقیقی یا الصاق متقلبانه نوشته به نوشته دیگری یا به کار بردن مهر دیگری بدون اجازه صاحب آن و نظایر آن. (ماده ۷۹ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴/۱۱/۷)

جمعدار: جمعدار مأموری است که به موجب مقررات با موافقت ذی حساب به حکم وزارتخانه یا مؤسسه مربوط مسئولیت تحویل و تحول و نگهداری وجوه و نقدینه‌ها و سپرده‌ها و اوراق بهادار و اموال وزارتخانه یا مؤسسه کلاً یا بعضاً به عهده او واگذار می‌شود. (ماده ۲۵ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

جمع درآمد: منظور از جمع درآمد مذکور در این ماده عبارت است از مانده درآمد ناشی از فعالیت‌های موضوع منابع مختلف مشمول مالیات پس از کسر زیان‌های حاصل از منابع غیرمعاف. (تبصره ۴ ماده ۱۰۵ از قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۶۶/۱۲/۳)

جمعیت هلال احمر: جمعیت هلال احمر جمهوری اسلامی ایران (جمعیت سابق شیر و خورشید سرخ ایران) که در این اساسنامه جمعیت نامیده می‌شود مؤسسه‌ای خیریه، غیر انتفاعی و دارای شخصیت حقوقی مستقل می‌باشد. جمعیت، به کلیه تعهدات و قراردادهای بین‌المللی مربوط به اهداف و وظایف جمعیت‌های هلال احمر و صلیب سرخ و نیز مقررات اتحادیه جمعیت‌های صلیب سرخ و هلال احمر که با قانون اساسی و سایر قوانین جمهوری اسلامی ایران مغایرت نداشته باشد پای‌بند بوده و در مسائل امدادی و بهداشتی و درمانی برون مرزی و امدادی درون مرزی و تعهدات مربوطه طبق این اساسنامه عمل می‌کند. (ماده ۱ قانون اساسنامه جمعیت هلال احمر جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۷/۲/۸)

جمهوری اسلامی: جمهوری اسلامی نظامی است بر پایه ایمان به: ۱- خدای یکتا (لاله‌الاله) و اختصاص حاکمیت و تشریح به او و لزوم تسلیم در برابر امر او. ۲- وحی الهی و نقش بنیادی آن در بیان قوانین. ۳- معاد و نقش سازنده آن در سیر تکامل انسان به سوی خدا. ۴- عدل خدا در خلقت و تشریح. ۵- امامت و رهبری مستمر و نقش اساسی آن در تداوم انقلاب اسلامی. ۶- کرامت و ارزش والای انسان و آزادی توأم با مسئولیت او در برابر خدا که از راه: الف) اجتهاد مستمر فقهای جامع‌الشرایط براساس کتاب و سنت معصومین سلام اله علیهم اجمعین، ب) استفاده از علوم و فنون و تجارب پیشرفته بشری و تلاش در پیشبرد آن‌ها، ج) نفی هرگونه ستمگری و ستم‌کشی و سلطه‌پذیری. قسط و عدل و استقلال سیاسی و اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی و همبستگی ملی را تأمین می‌کند. (اصل دوم قانون اساسی)

جنایت: جنایت عبارت از جرمی است که جزای آن تریبی و تزدیلی با هم است یا فقط تزدیلی است (رجوع به قانون مجازات) (ماده ۱۸۲ قوانین موقتی محاکمات جزایی (آیین دادرسی کیفری) مصوب ۱۳۹۱/۵/۳۰)

جنحه: جنحه عبارت از جرمی است که جزای آن موافق قانون مجازات تأدیبی است. (ماده ۱۸۳ قوانین موقتی محاکمات جزایی (آیین دادرسی کیفری) مصوب ۱۳۹۱/۵/۳۰)

جنگل طبیعی: جنگل یا مرتع یا بیشه طبیعی عبارت از جنگل یا مرتع یا بیشه‌ای است که به‌وسیله اشخاص ایجاد نشده باشد. (بند ۱ ماده ۱ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۰۵/۲۵)

جنگل و بیشه طبیعی: جنگل یا بیشه طبیعی به مجتمعی اطلاق می‌شود متشکل از عرصه و هوایی و مرکب از موجودات زنده از منشأ نباتی (درخت، درختچه، بوته، نهال، علف، خزه) و حیوانی صرفنظر از درجه تکامل آن که دست بشر در ایجاد و پرورش آن دخیل نبوده باشد. (ماده ۱ قانون نحوه واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸/۶/۲۵ شورای انقلاب)

جنگل یا بیشه طبیعی: جنگل یا بیشه طبیعی، مجتمعی متشکل از عرصه و هوایی و مرکب از موجودات از منشأ نباتی (مانند درخت، درختچه، نهال، علف و خزه) و حیوانی صرفنظر از درجه تکامل به نحوی که دست بشر در ایجاد و تکامل آن دخیل نبوده است. (ردیف الف بند ۷ ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۹/۲/۳۱ شورای انقلاب)

جهاد دانشگاهی: جهاد دانشگاهی نهادی انقلابی و برخاسته از انقلاب فرهنگی است که در جهت تحقق بخشیدن به اهداف انقلاب فرهنگی در چارچوب وظایف تعیین شده زیر نظر شورای عالی انقلاب فرهنگی فعالیت می‌کند. (ماده ۱ اساسنامه جهاد دانشگاهی مصوب ۱۳۶۵/۷/۵ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

چ

چاپخانه: چاپخانه مؤسسه یا کارگاهی است که از عهده انجام کارهای چاپی از قبیل چاپ کتاب، روزنامه، مجله و انواع مختلف جعبه‌ها، پاکت‌ها، دفاتر، تیکت و سایر کارهای چاپی اعم از نوشته یا عکس و پوستر و نقشه بر روی اشیا از طریق انواع چاپ برآید. (ماده ۱ آیین‌نامه تأسیس چاپخانه و گراورسازی ۱۳۵۸/۱۲/۲۷ شورای انقلاب)

چاپخانه: چاپخانه مؤسسه یا کارگاهی است که در آن کارهای چاپی بر روی کاغذ و سایر اشیا از طریق انواع چاپ انجام شود. (ماده ۱ آیین‌نامه تأسیس و نظارت بر چاپخانه‌ها و واحدهای وابسته مصوب ۱۳۷۱/۹/۱ هیأت وزیران)

چاپخانه دولتی: چون چاپخانه مجلس شورای ملی از اول سال ۱۳۳۷ به وزارت دارایی واگذار شده است و من بعد به نام چاپخانه دولتی نامیده می‌شود حق انحصار چاپ اوراق بهادار دولت که برطبق قانون بودجه سال ۱۳۲۶ مجلس شورای ملی با مجلس شورای ملی بوده است از تاریخ تصویب این قانون منحصرأ با چاپخانه دولتی خواهد بود. ضمناً وزارت دارایی مجاز است برای اداره چاپخانه مزبور به طور بازرگانی و بهره‌برداری از درآمد چاپخانه آیین‌نامه مخصوص با رعایت جزء ۳ تبصره ۲ ماده اول بودجه سال ۱۳۳۶ چاپخانه مجلس تدوین و با تصویب هیأت وزیران به موقع اجرا بگذارد همچنین وزارت دارایی اجازه دارد برای ساختمان بنای جدید چاپخانه و نقل و انتقال و تکمیل و نصب ماشین‌آلات چاپخانه تا حدود یکصد و بیست میلیون ریال به‌عنوان وام از بانک ملی ایران دریافت و مبلغ وام دریافتی به انضمام بهره آن در ظرف مدت ده سال از محل درآمد چاپخانه تقسیط و پرداخت نماید. (تبصره ۱۵ قانون بودجه سال ۱۳۳۷ کل کشور مصوب ۱۳۳۶/۱۲/۲۹)

چک: چک نوشته‌ای است که به موجب آن صادر کننده وجوهی را که در نزد محال علیه دارد کلاً یا بعضاً مسترد یا به دیگری واگذار می‌نماید. (ماده ۳۱۰ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳).

چک: چک نوشته‌ای است که به موجب آن صادر کننده وجوهی را که در نزد محال علیه دارد کلاً یا بعضاً مسترد یا به دیگری واگذار می‌نماید. (ماده ۲۳۳ قانون تجارت مصوب ۱۳۰۴/۳/۱۲).

چک تأیید شده: چکی است که اشخاص عهده بانک‌ها به حساب جاری خود صادر و توسط بانک محال علیه پرداخت وجه آن تأیید می‌شود. (بند ۲ ماده ۱ قانون اصلاح موادی از قانون صدور چک مصوب تیرماه ۱۳۵۵ مصوب ۱۳۷۲/۸/۱۱)

چک تضمین شده: چک تضمین شده، چکی است که توسط بانک به عهده همان بانک به درخواست مشتری صادر و پرداخت وجه آن توسط بانک تضمین می‌شود. (بند ۳ ماده ۱ قانون اصلاح موادی از قانون صدور چک مصوب تیرماه ۱۳۵۵ مصوب ۱۳۷۲/۸/۱۱)

چک تضمین شده: به بانک ملی ایران اجازه داده می‌شود به تقاضای مشتریان چک‌هایی به نام چک‌های تضمین شده که پرداخت وجه آن‌ها از طرف بانک تعهد شده باشد در دسترس صاحبان حساب بگذارد. (ماده ۱ قانون چک‌های تضمین شده مصوب ۱۳۳۷/۴/۲۲)

چک تضمین شده: به بانک ملی ایران اجازه داده می‌شود به تقاضای مشتریان چک‌هایی به نام چک‌های تضمین شده که پرداخت وجه آن‌ها از طرف بانک تعهد شده باشد در دسترس صاحبان حساب بگذارد. (ماده ۱ لایحه چک‌های تضمین شده مصوب ۱۳۳۴/۳/۱۴)

چک عادی: چک عادی، چکی است که اشخاص عهده بانک‌ها به حساب جاری خود صادر و دارنده آن تضمینی جز اعتبار صادر کننده آن ندارد. (بند ۱ ماده ۱ قانون اصلاح موادی از قانون صدور چک مصوب تیرماه ۱۳۵۵ مصوب ۱۳۷۲/۸/۱۱)

چک مسافرتی: چک مسافرتی، چکی است که توسط بانک صادر و وجه آن در هر یک از شعب آن بانک یا توسط نمایندگان و کارگزاران آن پرداخت می‌گردد. (بند ۴ ماده ۱ قانون اصلاح موادی از قانون صدور چک مصوب تیرماه ۱۳۵۵ مصوب ۱۳۷۲/۸/۱۱)

ح

حادثه: حادثه از لحاظ این قانون اتفاقی است پیش‌بینی نشده که تحت تأثیر عامل یا عوامل خارجی در اثر عمل یا اتفاق ناگهانی رخ می‌دهد و موجب صدماتی بر جسم یا روان بیمه شده می‌گردد. (بند ۸ ماده ۲ قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳)

حادثه: مقصود از حادثه که در این ماده ذکر شده صدمات غیر مترقبه و اتفاقات فوق‌العاده است که در راه انجام وظیفه مستخدم به آن تصادف کرده و موجب اتلاف او می‌شود. (تبصره ماده واحده قانون اصلاح ماده ۴۷ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۱۰/۱۲/۲۸)

حادثه ناشی از کار: منظور از حادثه ناشی از کار در این ماده حادثه‌ای است که حین انجام کار و به سبب آن در محدوده کارگاه ساختمانی برای کارگر اتفاق می‌افتد. (تبصره ۲ ماده ۱ قانون بیمه اجباری کارگران ساختمانی مصوب ۱۳۵۲/۸/۲۱)

حادثه ناگوار: از نظر دفاع غیرنظامی، حادثه ناگوار رویدادی است اعم از طبیعی و غیرطبیعی که ممکن است موجب بروز خسارات مالی و جانی گردد و سانحه رویدادی است اعم از طبیعی و غیرطبیعی که منجر به خسارات مزبور می‌گردد. (ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح قانون سازمان دفاع غیرنظامی کشور مربوط به وظایف و تشکیلات مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۲۷)

حارصه: خراش پوست بدون آن که خون جاری شود. (بند ۱ ماده ۱۸۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۹/۲۴)

حاضر به خدمت: وضع پرسنلی است که برابر مقررات مربوطه در یکی از مشاغل سازمانی، منصوب و عملاً در آن شغل انجام وظیفه می‌نمایند. (ماده ۱۰۰ قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱)

حاکم محضر: هر محضری عبارت است از یک نفر مجتهد جامع‌الشرایط که حاکم محضر نامیده می‌شود و دو نفر معاون قریب‌الاجتهاد. (ماده ۳ قانون محاضر شرعیه و حکام صلیحیه مصوب ۱۳۹۰/۵/۲۴)

حال آمادگی به خدمت: حال آمادگی به خدمت و آن وضع مستخدمی است که طبق این قانون تصدی شغلی را به عهده نداشته و در انتظار ارجاع خدمت است. (بند ت ماده ۱۲۴ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

حال اخراج: حال اخراج و آن وضع مستخدمی است که به موجب حکم قطعی دادگاه اداری به مجازات مقرر در بند (ج) ماده ۵۹ محکوم یا طبق ماده ۶۵ اخراج شده باشد. (بند ۳۱ لایحه قانونی اصلاح برخی از مواد لایحه قانونی استخدام کشوری مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۲۴)

حال اخراج: حال اخراج و آن وضع مستخدمی است که به موجب حکم قطعی دادگاه اداری به مجازات مقرر در بند ت ماده ۵۹ محکوم یا طبق ماده ۶۵ اخراج شده باشد. (بند ۲۲ لایحه قانونی اصلاح بعضی از مواد لایحه قانونی استخدام کشوری مصوب کمیسیون خاص مشترک مجلسین مصوب ۱۳۴۹/۸/۱۲)

حال از کارافتادگی: حال از کارافتادگی و آن وضع مستخدمی است که طبق مفاد مواد ۷۹ یا ۸۰ قادر به کار کردن نبوده و از حقوق وظیفه مصرح در این قانون استفاده می‌کند. (بند خ ماده ۱۲۴ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

حال استعفا: حال استعفا و آن وضع مستخدمی است که طبق ماده ۶۴ این قانون از خدمت مستعفی شده است. (بند ۲۲ لایحه قانونی اصلاح بعضی از مواد لایحه قانونی استخدام کشوری مصوب کمیسیون خاص مشترک مجلسین مصوب ۱۳۴۹/۸/۱۲)

حال استعفا: حال استعفا و آن وضع مستخدمی است که طبق مواد ۶۴ و ۶۵ این قانون مستعفی از خدمت شناخته شده است. (بند ز ماده ۱۲۴ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

حال اشتغال: حال اشتغال و آن وضع مستخدمی است که در پست معینی انجام وظیفه می‌کند. (بند الف ماده ۱۲۴ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

حال انفصال دائم: حال انفصال دائم و آن وضع مستخدمی است که به موجب حکم قطعی دادگاه اداری یا کیفری اصالتاً یا تبعاً برای همیشه از خدمت دولت محروم است. (بند ر ماده ۱۲۴ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

حال انفصال موقت: حال انفصال موقت و آن وضع مستخدمی است که به موجب حکم قطعی دادگاه اداری یا کیفری اصالتاً یا تبعاً برای مدت معینی از اشتغال به خدمت ممنوع است. (بند ذ ماده ۱۲۴ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

حال بازنشستگی: حال بازنشستگی و آن وضع مستخدمی است که طبق قانون به موجب حکم رسمی مراجع صلاحیتدار از حقوق بازنشستگی استفاده می‌کند. (بند ح ماده ۱۲۴ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

حال برکناری: حال برکناری و آن وضع مستخدمی است که مجازات مقرر در بند (ت) ماده ۵۹ درباره او اجرا شده باشد. (ردیف ش بند ۳۱ لایحه قانونی اصلاح برخی از مواد لایحه قانونی استخدام کشوری مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۲۴)

حال تعلیق: حال تعلیق و آن وضع مستخدمی است که طبق حکم مقامات صلاحیتدار به علت صدور کیفر خواست از طرف مقامات قضایی یا به علت تصمیم دادگاه اداری در حدود تبصره چهار ماده ۵۹ این قانون از ادامه خدمت ممنوع می‌شود. (ردیف د بند ۲۲ اصلاح برخی از مواد لایحه قانونی استخدام کشور مصوب کمیسیون‌های خاص مشترک مجلسین مصوب ۱۳۴۶/۴/۲۲)

حال تعلیق: حال تعلیق و آن وضع مستخدمی است که طبق حکم مقامات صلاحیتدار به علت صدور کیفر خواست از طرف مقامات قضایی از ادامه خدمت ممنوع می‌شود. (بند د ماده ۱۲۴ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

حال خدمت آزمایشی: حال خدمت آزمایشی و آن وضع مستخدمی است که امتحانات ورودی به استخدام کشوری را گذرانیده و در حال طی دوره آزمایشی موضوع ماده ۱۷ این قانون است. (بند چ ماده ۱۲۴ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

حال خدمت زیر پرچم: حال خدمت زیر پرچم و آن وضع مستخدمی است که طبق قوانین مربوط به خدمت زیر پرچم مشغول است. (بند ج ماده ۱۲۴ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

حال غیبت موجه: حال غیبت موجه و آن وضع مستخدمی است که به عللی خارج از حدود قدرت و اختیار خود نتوانسته است در محل خدمت حاضر گردد و به موجه بودن عذر او طبق تبصره ماده ۶۵ این قانون محرز شده باشد. (بند ژ ماده ۱۲۴ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

حال مأموریت: حال مأموریت و آن وضع مستخدمی است که به طور موقت مأمور انجام وظیفه‌ای غیر از وظیفه اصلی پست ثابت سازمانی خود گردیده یا از طرف وزارتخانه یا مؤسسه متبوع برای طی دوره آموزشی یا کارآموزشی یا خدمت در یکی از مؤسسات موضوع بند ب ماده ۱۱ این قانون اعزام شده باشد. (بند ث اصلاحی ماده ۱۲۴ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۶/۴/۲۲)

حال مرخصی: حال مرخصی و آن وضع مستخدمی است که از مرخصی استحقاقی موضوع ماده ۴۷ یا مرخصی بدون حقوق موضوع ماده ۴۹ این قانون استفاده می‌کند. (بند ب ماده ۱۲۴ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

حال معذوریت: حال معذوریت و آن وضع مستخدمی است که از مرخصی استعلاجی موضوع ماده ۴۸ این قانون استفاده می‌کند. (بند پ ماده ۱۲۴ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

حبس با اعمال شاقه: اعمال شاقه محکومین به حبس با مشقت باید راجع به امور عام‌المنفعه باشد. (ماده ۱۳ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴/۱۱/۷)

حبس تأدیبی: حبس موقت با اعمال شاقه از سه سال کم‌تر و از پانزده سال بیش‌تر نخواهد بود. مدت حبس مجرد از دو تا ده سال است. مدت تبعید از سه سال کم‌تر و از پانزده سال بیش‌تر نخواهد بود. مدت حبس تأدیبی از هشت روز الی سه سال است. (ماده ۱۲ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴/۱۱/۷)

حبس عادی: مقصود از حبس تأدیبی که در سایر قوانین کیفری قید شده از لحاظ اجراء کیفر همان حبس عادی است که در این قانون مقرر شده است. (ماده ۴۲۲ قانون دادرسی و کیفر ارتش مصوب ۱۳۱۸/۱۰/۴)

حبس مجرد: حبس موقت با اعمال شاقه از سه سال کم‌تر و از پانزده سال بیش‌تر نخواهد بود. مدت حبس مجرد از دو تا ده سال است. مدت تبعید از سه سال کم‌تر و از پانزده سال بیش‌تر نخواهد بود. مدت حبس تأدیبی از هشت روز الی سه سال است. (ماده ۱۲ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴/۱۱/۷)

حجب: حجب حالت وارثی است که به واسطه بودن وارث دیگر از بردن ارث کلا یا جزئاً محروم می‌شود. (ماده ۸۸۶ قانون مدنی مصوب ۱۳۱۴/۱/۲۰)

حد: حد، به مجازاتی گفته می‌شود که نوع و میزان و کیفیت آن در شرع تعیین شده است. (ماده ۱۳ لایحه مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷ مجمع تشخیص مصلحت)

حداقل کار: حداقل کار مناسب در یک رتبه از یک رشته معین عبارت است از حداقل مبلغ کاری که در این رشته کار می‌توان به پیمانکار حائز این رتبه از این رشته ارجاع نمود. (ماده ۱۰ آیین‌نامه تشخیص صلاحیت و ارجاع کار به پیمانکاران مصوب ۱۳۶۷/۶/۶)

حداقل ماشین لازم: عبارت است از حداقل ماشین‌آلاتی که تملک آن برای اخذ صلاحیت در هر رتبه از رشته مربوط مورد لزوم است. (ماده ۵ از آیین‌نامه تشخیص صلاحیت و ارجاع کار به پیمانکاران مصوب ۱۳۶۷/۶/۶ هیأت وزیران)

حداقل مزد: حداقل مزد بدون آن که مشخصات جسمی و روحی کارگران و ویژگی‌های کار محول شده را مورد توجه قرار دهد باید به اندازه‌ای باشد تا زندگی یک خانواده، که تعداد متوسط آن توسط مراجع رسمی اعلام می‌شود را تأمین نماید. (بند ۲ ماده ۴۱ قانون کار مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۹)

حداقل مزد: عبارت از حداقل دستمزد یا حقوقی است که به منظور حمایت از نیروی کار، براساس ماده (۲۶) آیین‌نامه مقررات اشتغال نیروی انسانی، بیمه و تأمین اجتماعی در مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران موضوع تصویب نامه شماره ۳۳۴۳۳/ت/۲۵ ک مورخ ۱۳۷۳/۳/۱۶ - تعیین و اعلام می‌شود. (بند ش ماده ۱ آیین‌نامه حقوق و دستمزد کارکنان سازمان‌های مناطق آزاد تجاری صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۵/۱/۱۹ هیأت وزیران)

حداقل و حداکثر حقوق: منظور از حداقل و حداکثر حقوق و مزایای قابل پرداخت مذکور در لایحه قانونی فوق جمع حقوق و مزایای مستخدمین قبل از وضع کسور قانونی است. (بند ج تصویب مواردی در اجرای ماده ۸ لایحه قانونی مربوط به حداکثر و حداقل حقوق مستخدمین شاغل و بازنشسته و آماده به خدمت مصوب ۱۳۶۶/۷/۲۹ هیأت وزیران)

حداکثر تعداد کار مجاز در یک رتبه: حداکثر تعداد کار مجاز در یک رتبه از یک رشته معین عبارت است از حداکثر تعدد کارهای این رشته که می‌توان به پیمانکار حائز این رتبه از این رشته ارجاع نمود. (ماده ۱۱ آیین‌نامه تشخیص صلاحیت و ارجاع کار به پیمانکاران مصوب ۱۳۶۷/۶/۶ هیأت وزیران)

حداکثر طغیان معمولی: میزان آبی است که با تناوب ۲۵ ساله از طریق محاسبات آمار و احتمالات هیدرولوژیک از طرف وزارت نیرو محاسبه و تعیین می‌گردد. (بند ۱۱ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

حداکثر کار: حداکثر کار مناسب و ظرفیت کل در یک رتبه از یک رشته معین عبارت است از حداکثر مبلغ یک یا چند کار در این رشته که می‌توان به پیمانکار حائز این رتبه از این رشته ارجاع نمود. (ماده ۸ از آیین‌نامه تشخیص صلاحیت و ارجاع کار به پیمانکاران مصوب ۱۳۶۷/۶/۶ هیأت وزیران)

حداکثر وزن (هواپیما): منظور حداکثر وزن مجاز هواپیما هنگام بلند شدن است **Weight Maximum take off** که در گواهینامه معتبر صلاحیت پرواز هواپیما ذکر شده و چنانچه چنین گواهینامه‌ای در دسترس نباشد حداکثر وزن مجاز هواپیما همان است که در نشریه سازنده هواپیما درج گردیده است. (مقدمه تعرفه جدید عوارض فرود و توقف هواپیما و سایر خدمات فرودگاهی و عوارض مربوط به گواهینامه‌های فنی و هواپیماها و کارکنان پرواز مصوب ۱۳۴۶/۷/۱)

حدود: حدود، مجازات‌هایی است که مقدار و کیفیت آن‌ها در شرع تعیین شده است. (ماده ۸ قانون راجع به مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۷/۲۱)

حدود راه آهن: حدود ایستگاه راه آهن عبارت است از محوطه‌ای که مورد نیاز راه آهن بوده و براساس نقشه‌های مصوب راه آهن قانوناً به تصرف و تملک راه آهن درآمده باشد و به وسیله علائم مخصوص از طرف راه آهن مشخص می‌شود. (تبصره ماده ۱۱ قانون ایمنی راه‌ها و راه آهن مصوب ۱۳۴۹/۴/۷)

حدود صنفی: حداقل فاصله‌ای است بین دو محل کسب مشابه فرد یا افراد صنفی، با توجه به نوع فعالیت کسبی هر یک از آن‌ها. (ماده ۷ لایحه قانونی راجع به اجازه اجرای اصلاحاتی که توسط هیأت عالی نظارت در قانون نظام صنفی و اصلاحیه‌های آن به عمل آمده است مصوب ۱۳۵۹/۴/۱۳ شورای انقلاب)

حدود صنفی: حداقل فاصله‌ای است بین دو محل کسب مشابه فرد یا افراد صنفی با توجه به نوع فعالیت کسبی هر یک از آن‌ها. (ماده ۸ قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

حرز: حرز عبارت است از محل نگهداری مال به منظور حفظ از دستبرد. (تبصره ۱ ماده ۱۹۸ لایحه مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

حرز: حرز عبارت است از محلی که مال در آن به منظور دور بودن از انظار و دستبرد نگهداری می‌شود. (تبصره بند ۱۰ ماده ۲۱۳ از قانون حدود و قصاص و مقررات آن مصوب ۱۳۶۱/۶/۳)

حرفه: حرفه عبارت است از مجموعه توانایی‌هایی که مهارت‌های لازم برای انجام شغل معینی را فراهم آورد. (بند الف ماده ۴ از آیین‌نامه نحوه تشکیل و اداره آموزشگاه‌های آزاد فنی و حرفه‌ای مصوب ۱۳۶۳/۸/۲ هیأت وزیران)

حرفه مهندسی معدن: منظور حرفه‌های مهندسی و کارشناسی و کاردانی مرتبط با فعالیت‌های معدنی است. (ماده ۱ قانون نظام مهندسی معدن مصوب ۱۳۷۹/۱۱/۲۵)

حروفچینی: حروفچینی به کارگاهی اطلاق می‌شود که در آن به وسیله چیدن حروف، مطالب، به طریق دستی و ماشینی برای چاپ مورد استفاده قرار گیرد. (ماده ۳ آیین‌نامه تأسیس چاپخانه و گراورسازی مصوب ۱۳۵۸/۱۲/۲۷ شورای انقلاب)

حریم: حریم، قسمتی از اراضی ساحلی یا مستحدث است که یک طرف آن متصل به آب دریا یا دریاچه یا خلیج یا تالاب باشد. (بند د ماده ۱ قانون اراضی مستحدث و ساحلی مصوب ۱۳۵۴/۴/۲۹)

حریم: حریم مقداری از اراضی اطراف ملک و قنات و نهر و امثال آن است که برای کمال انتفاع از آن ضرورت دارد. (ماده ۱۳۶ قانون مدنی)

حریم: آن قسمت از اراضی اطراف رودخانه، نهر یا مسیل است که به عنوان حق ارتفاق برای کمال انتفاع و یا حفاظت تأسیسات احداثی لازم می‌باشد و بلافاصله پس از بستر قرار دارد. (بند ۱۲ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

حریم: حریم آن قسمت از اراضی اطراف رودخانه، مسیل، نهر طبیعی یا سنتی، مرداب و برکه طبیعی است که بلافاصله پس از بستر قرار دارد و به‌عنوان حق ارتفاق برای کمال انتفاع و حفاظت آن‌ها لازم است و طبق مقررات این آیین‌نامه توسط وزارت نیرو یا شرکت‌های آب منطقه‌ای تعیین می‌گردد. حریم انهار طبیعی یا رودخانه‌ها اعم از این که آب دائم یا فصلی داشته باشند، از یک تا بیست متر خواهد بود که حسب مورد با توجه به وضع رودخانه یا نهر طبیعی یا مسیل از هر طرف بستر به وسیله وزارت نیرو تعیین می‌گردد. (از بند خ ماده ۱ آیین‌نامه مربوط به بستر و حریم رودخانه‌ها، انهار، مسیلها، مردابها، برکه‌های طبیعی و شبکه‌های آبرسانی، آبیاری و زهکشی مصوب ۱۳۷۹/۸/۱۱ هیأت وزیران)

حریم اراضی: حریم اراضی عبارت است از مقدار زمینی که در اطراف و جوانب اراضی احیا شده (تأسیسات، ده و غیره) مورد نیاز عادی استفاده از اراضی احیا شده باشد و مقدار آن به تناسب عنوان، ذوی‌الحریم متفاوت است. (بند ۱۲ ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۹/۲/۳۱ شورای انقلاب)

حریم راه آهن: حریم راه آهن عبارت از ۱۷ متر فاصله به هر یک از دو طرف محور خط می‌باشد. (از ماده ۱۳ قانون کیفر بزه‌های مربوط به راه آهن مصوب ۱۳۲۰/۰۱/۳۱)

حزب: حزب، جمعیت، انجمن، سازمان سیاسی و امثال آن‌ها تشکیلاتی است که دارای مرامنامه و اساسنامه بوده و توسط یک گروه اشخاص حقیقی معتقد به آرمان‌ها و مشی سیاسی معین تأسیس شده و اهداف، برنامه‌ها و رفتار آن به صورتی به اصول اداره کشور و خط‌مشی کلی نظام جمهوری اسلامی ایران مربوط باشد. (ماده ۱ قانون فعالیت احزاب، جمعیت‌ها و انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی یا اقلیت‌های دینی شناخته شده مصوب ۱۳۶۰/۶/۷)

حفاظت خاک: کلیه برنامه‌ها و عملیاتی است که جهت مبارزه با فرسایش خاک به اجرا در می‌آید. (بند ۱۳ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

حفظ و تثبیت مسیر رودخانه: عبارت از کلیه اقداماتی است که مانع تغییر مسیر رودخانه می‌گردد. (بند ۱۰ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

حقابه: حقابه عبارت از حق مصرف آبی است که در دفاتر جزء جمع قدیم یا اسناد مالکیت یا حکم دادگاه یا مدارک قانونی دیگر قبل از تصویب این قانون برای ملک یا مالک آن تعیین شده باشد. (تبصره ۱ ماده ۱۸ قانون توزیع عادلانه آب مصوب ۱۳۶۱/۱۲/۱۶)

حقابه: حقابه عبارت از حق مصرف آبی است که در دفاتر جزء جمع قدیم یا اسناد مالکیت یا حکم دادگاه یا مدارک قانونی دیگر قبل از تصویب این قانون به نفع مالک آن تعیین شده باشد. (ماده ۳ قانون آب و نحوه ملی شدن آن مصوب ۱۳۴۷/۴/۲۷)

حق ارتفاق: ارتفاق حقی است برای شخص در ملک دیگری. (ماده ۹۳ قانون مدنی)

حق‌السعی: کلیه دریافت‌های قانونی که کارگر به اعتبار قرارداد کار اعم از مزد یا حقوق کمک عائله‌مندی، هزینه مسکن، خواربار، ایاب و ذهاب، مزایای غیرنقدی، پاداش افزایش تولید، سود سالانه و نظایر آن‌ها دریافت می‌نماید را حق‌السعی می‌نامند. (ماده ۳۴ قانون کار مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

حق‌العمل کار: حق‌العمل کار در گمرک به شخصی (اعم از حقیقی یا حقوقی) اطلاق می‌شود که تشریفات گمرکی کالای متعلق به شخص دیگری را به وکالت از طرف آن شخص در گمرک انجام بدهد، کسانی که بدون داشتن کارت حق‌العمل کاری تشریفات گمرکی کالا را به وکالت انجام می‌دهند نمی‌توانند بیش از ده مرتبه در سال به این کار اقدام نمایند. مستخدمین تجارتخانه‌ها یا مستخدمین حق‌العملکاران که منحصراً کارهای آن تجارتخانه یا آن حق‌العمل کار را در گمرک انجام می‌دهند مشمول مقررات ماده ۳۸۲ این آیین‌نامه خواهند بود. (ماده ۳۷۶ آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱/۱/۲۰)

حق‌العمل کار: حق‌العمل کار کسی است که به اسم خود ولی به حساب دیگری (آمر) معاملاتی کرده و در مقابل حق‌العملی دریافت می‌دارد. (ماده ۳۵۷ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

حق انتفاع: حق انتفاع عبارت از حقی است که به موجب آن شخص می‌تواند از مالی که عین آن ملک دیگری است یا مالک خاصی ندارد استفاده کند. (ماده ۴۰ قانون مدنی)

حق بیمه: حق بیمه عبارت از وجوهی است که از بیمه‌گزاران وصول خواهد شد. (ماده ۳۲ اساسنامه صندوق بیمه محصولات کشاورزی مصوب ۱۳۶۳/۳/۵)

حق بیمه: حق بیمه عبارت از وجوهی است که به حکم این قانون و برای استفاده از مزایای موضوع آن به سازمان پرداخت می‌گردد. (بند ۶ ماده ۲ از قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳)

حق بیمه: بیمه عقدی است که به موجب آن یک طرف تعهد می‌کند در ازای پرداخت وجه یا وجوهی از طرف دیگر در صورت وقوع یا بروز حادثه خسارت وارده بر او را جبران نموده یا وجه معینی بپردازد. متعهد را بیمه‌گر طرف تعهد را بیمه‌گذار وجهی را که بیمه‌گذار به بیمه‌گر می‌پردازد حق بیمه و آن چه را که بیمه می‌شود موضوع بیمه نامند. (بند ۶ ماده ۲ قانون بیمه مصوب ۱۳۱۶/۲/۷)

حق سرانه: مبلغی است که بر مبنای خدمات مورد تعهد به مشمولین بیمه خدمات درمانی، برای هر فرد در یک ماه تعیین می‌گردد. (بند ۶ ماده ۱ از قانون بیمه همگانی خدمات درمانی کشور مصوب ۱۳۷۳/۸/۳)

حق سکنی: اگر حق انتفاع عبارت از سکونت در مسکنی باشد سکنی یا حق سکنی نامیده می‌شود و این حق ممکن است به طریق عمری یا به طریق رقبی برقرار شود. (ماده ۴۳ قانون مدنی)

حق شفعه: هرگاه مال غیر منقول قابل تقسیمی بین دو نفر مشترک باشد و یکی از دو شریک حصه خود را به قصد بیع به شخص ثالثی منتقل کند شریک دیگر حق دارد قیمتی را که مشتری داده به او بدهد و حصه مبیعه را تملک کند. این حق را حق شفعه و صاحب آن را شفیع می‌گویند. (ماده ۸۰۸ قانون مدنی)

حق مرغوبیت: به کلیه اراضی و املاکی که بر اثر اجرای طرح‌های نوسازی و احداث و اصلاح و توسعه معابر در برگذر احداثی یا اصلاحی واقع می‌شوند به نسبت بر تا ۲۵ متر عمق از برگذر حق مرغوبیت تعلق می‌گیرد. (ماده ۱ آیین‌نامه حق مرغوبیت موضوع ماده ۱۸ قانون نوسازی و عمران شهری مصوب ۱۳۴۸/۷/۲۲)

حق مرغوبیت: هرگاه بر اثر عملیات شهرداری ملکی مشرف به خیابان و گذر شود یا ملکی که مشرف به خیابان و گذر بوده بر اثر توسعه مرغوب گردد و در نتیجه این مرغوبیت بیش از صدی ده افزایش بها حاصل کند این افزایش به وسیله کارشناس مطابق ماده ۴ ارزیابی خواهد شد و مالک ملک نامبرده مکلف است یک سوم افزایش حاصله را به شهرداری نقداً یا به ترتیب اقساط بپردازد و در صورت اخیر موعد پرداخت تمام اقساط از تاریخ قطعیت تا یک سال نباید تجاوز نماید. (ماده ۸ قانون اصلاح قانون توسعه معابر مصوب ۱۳۲۰/۴/۱)

حق واگذاری محل: حق واگذاری محل از نظر این قانون عبارت است از وجوهی که مالک یا مستأجر از بابت حق کسب و پیشه و یا حق تصرف محل و یا به لحاظ موقعیت تجاری ملک تحصیل می‌نماید. در مواردی که به جای دریافت پول امتیازاتی تحصیل شود درآمد مشمول مالیات از طریق برآورد ارزش حق واگذاری محل تشخیص داده خواهد شد. (تبصره ۲ ماده ۷۳ قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۶۶/۱۲/۳)

حقوق مستخدمین در هر سال با در نظر گرفتن خدمت قابل قبول آنان در سال قبل به شرح زیر تعیین می‌گردد: = حقوق هر سال (ضریب افزایش سنواتی + ۱) حقوق سال قبل

حقوق هر سال ضریب افزایش سنواتی سالانه بر اساس ارزشیابی شاغلین به میزان ۳، ۴ و ۵ درصد خواهد بود. (ماده ۲ قانون نظام هماهنگ پرداخت کارکنان دولت مصوب ۱۳۷۰/۶/۱۳)

حقوق: در صورتی که براساس قرارداد یا عرف کارگاه، پرداخت مزد به صورت ماهانه باشد، این پرداخت باید در آخر ماه صورت گیرد. در این حالت مزد مذکور حقوق نامیده می‌شود. (بند ب ماده ۳۷ قانون کار مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

حقوق: منظور از حقوق از لحاظ اجرای مقررات این فصل جمع مبلغی است که طبق این مقررات تحت عنوان حقوق و مزایای شغل و مزایای موقت شغل یا تفاوت تطبیق مزایا به مستخدم پرداخت می‌شود و تا زمانی که وضع استخدامی مستخدمین شرکت بر اساس این مقررات تطبیق نیافته است مجموع حقوق و مزایایی که مستخدمین به

موجب مقررات استخدامی سابق به‌طور مستمر به اعتبار شغل محوله دریافت می‌دارند مأخذ احتساب کسور بازنشستگی و حقوق بازنشستگی و وظیفه موضوع این مقررات خواهد بود و در هر حال نسبت به مبلغ زاید بر چهل هزار ریال در ماه کسوری پرداخت نمی‌شود. (تبصره ماده ۳۶ مقررات استخدامی شرکت‌های دولتی موضوع بند پ ماده ۲ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۵۲/۳/۵)

حقوق: عبارت است از مقرری مستمر ماهانه که براساس امتیازات ناشی از خصوصیات شغل و شاغل به کارکنان پرداخت می‌شود. (بند ح ماده ۱ آیین‌نامه استخدامی نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۹/۱۱/۲۶ هیأت وزیران)

حقوق: عبارت از دریافت مقرری ثابت، براساس سیستم حقوق و دستمزد سازمان بابت انجام وظایف طی روزهای ماه است. (بند س ماده ۱ آیین‌نامه حقوق و دستمزد کارکنان سازمان‌های مناطق آزاد تجاری صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۵/۱/۱۹ هیأت وزیران)

حقوق: هرگاه مزد به‌طور ماهانه تعیین و پرداخت شود، حقوق نامیده می‌شود. (ماده ۱ مقررات اشتغال نیروی انسانی، بیمه و تأمین اجتماعی در مناطق آزاد تجاری، صنعتی جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۷۳/۲/۱۹ هیأت وزیران)

حقوق اجتماعی: حقوق اجتماعی عبارت است از حقوقی که قانونگذار برای اتباع کشور جمهوری اسلامی ایران و سایر افراد مقیم در قلمرو حاکمیت آن منظور نموده و سلب آن به موجب قانون یا حکم دادگاه صالح می‌باشد و از قبیل: الف) حق انتخاب شدن در مجالس شورای اسلامی و خبرگان و عضویت در شورای نگهبان و انتخاب شدن به ریاست جمهوری. ب) عضویت در کلیه انجمن‌ها و شوراها و جمعیت‌هایی که اعضای آن به‌موجب قانون انتخاب می‌شوند. ج) عضویت در هیأت‌های منصفه و امنا. د) اشتغال به مشاغل آموزشی و روزنامه‌نگاری. ه) استخدام در وزارتخانه‌ها، سازمان‌های دولتی، شرکت‌ها، مؤسسات وابسته به دولت، شهرداری‌ها، مؤسسات مأمور به خدمات عمومی، ادارات مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان و نهادهای انقلابی. و) وکالت دادگستری و تصدی دفاتر اسناد رسمی و ازدواج و طلاق و دفتریاری. ز) انتخاب شدن به سمت داوری و کارشناسی در مراجع رسمی. ح) استفاده از نشان و مدال‌های دولتی و عناوین افتخاری. (تبصره ۱ ماده ۶۲ مکرر از قانون اصلاح دو ماده و الحاق یک ماده و یک تبصره به قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۷/۲/۲۷)

حقوق بازنشستگی (ارتش): حقوق بازنشستگی، حقوق وظیفه عبارت است از وجوهی که حسب مورد به بازنشستگان، جانبازان، معلولین و عائله تحت تکفل پرسنل شهید یا متوفی برابر مقررات مربوط از صندوق بازنشستگی ارتش به طور ماهانه پرداخت می‌گردد. (ماده ۱۵۳ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

حقوق بازنشستگی: حقوق بازنشستگی عبارت از یک چهلم متوسط حقوق ضرب در سنوات پرداخت کسور بازنشستگی است که در هر حال از چهار پنجم متوسط حقوق تجاوز نخواهد کرد. (ماده ۳۹ مقررات استخدامی شرکت‌های دولتی موضوع بند (پ) ماده ۲ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۵۲/۳/۵)

حقوق بازنشستگی (نیروهای مسلح): میزان حقوق بازنشستگی عبارت است از یک سی‌ام آخرین حقوق ماهانه زمان اشتغال (مجموع حقوق مذکور در بند الف و ب ماده ۵۳) ضرب در سنین خدمت که در هر حال از آخرین حقوق نباید تجاوز کند. (ماده ۷۴ قانون استخدام نیروهای مسلح مصوب ۱۳۳۶/۴/۳۰)

حقوق بازنشستگی افزارمندان ارتش: میزان حقوق بازنشستگی افزارمندان ارتش عبارت است از یک سی‌ام آخرین حقوق دریافتی ضرب در سنین خدمت آنان - حقوق بازنشستگی به هر تقدیر از میزان آخرین حقوق دریافتی نباید تجاوز نماید. (ماده ۱۱ قانون بیمه‌های اجتماعی و بازنشستگی و تعاون افزارمندان کارگاه‌ها و کارخانجات ارتش مصوب ۱۳۳۴/۹/۱۷)

حقوق بازنشستگی کارمندان قضایی: حقوق بازنشستگی کارمندان قضایی عبارت خواهد بود از یک سی‌ام آخرین حقوق دریافتی ضرب در سنوات خدمت که به هر حال از میزان آخرین حقوق دریافتی تجاوز نخواهد کرد. (تبصره ماده ۴ قانون مربوط به اصلاح قانون هزینه‌های دادگستری و ثبت و حق تمبر و پروانه و تعیین اشل حقوق قضات دادگستری مصوب ۱۳۳۴/۱۱/۳)

حقوق دولتی: عبارت است از درآمد دولت ناشی از استخراج، بهره‌برداری و برداشت هر واحد از ماده یا مواد معدنی. (بند ز ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

حقوق قضات: حقوق قضات به شرح زیر محاسبه می‌گردد: (سنوات خدمت قابل قبول × ضریب افزایش سنواتی + عدد مبنا) ضریب حقوق = حقوق (ماده ۱۴ قانون نظام هماهنگ پرداخت کارکنان دولت مصوب ۱۳۷۰/۶/۱۳)

حقوق قضات: حقوق پایه یک قضایی کماکان سه هزار ریال است حقوق پایه‌های دیگر تا پایه چهارم عبارت خواهد بود از حقوق پایه قبلی به اضافه یک سوم آن و حقوق پایه پنجم تا پایه هفتم عبارت خواهد بود از حقوق پایه قبلی به اضافه یک ششم آن و حقوق پایه چهارم آن و حقوق پایه هشتم تا پایه نهم عبارت خواهد بود از حقوق پایه قبلی به اضافه یک ششم آن و حقوق پایه دهم تا یازدهم عبارت خواهد بود از حقوق پایه قبلی به اضافه یک هشتم آن و مبلغی که به عنوان کمک سابقاً پرداخت می‌شد به کارمندان قضایی داده نخواهد شد ولی از مزایا و هزینه سفر و فوق‌العاده استفاده خواهند کرد. (ماده ۵ قانون مربوط به اصلاح قانون هزینه‌های دادگستری و ثبت و حق تمبر و پروانه و تعیین اشل حقوق قضات دادگستری مصوب ۱۳۳۴/۱۱/۳)

حقوق گمرکی: حقوق گمرکی وجوهی است که میزان آن به موجب جدول تعرفه گمرکی ضمیمه این قانون تعیین و دریافت می‌شود. (بند الف ماده ۲ قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۰/۳/۳۰)

حقوق مکتسبه متصرف: عبارت است از هر نوع حقی که به نحوی از انحا برای متصرف تحت شرایط قانونی معینی حاصل شده باشد از قبیل مالکیت اعیان، تجعیر، حقوق کسب و پیشه حق نسق زارعانه، حفر چاه، غرس اشجار و غیره. (بند ۳ ماده ۱ آیین‌نامه قانون ابطال اسناد فروش رقبات، آب و اراضی موقوفه مصوب ۱۳۶۳/۹/۷ هیأت وزیران)

حقوق وظیفه (ارتش): حقوق بازنشستگی، حقوق وظیفه عبارت است از وجوهی که حسب مورد به بازنشستگان، جانبازان، معلولین و عائله تحت تکلف پرسنل شهید یا متوفی برابر مقررات مربوط از صندوق بازنشستگی ارتش به طور ماهانه پرداخت می‌گردد. (ماده ۱۵۳ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

حکم: چنانچه رأی دادگاه راجع به ماهیت دعوا و قاطع آن به‌طور جزئی یا کلی باشد، حکم و در غیر این صورت قرار نامیده می‌شود. (ماده ۲۹۹ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

حکم: رأی دادگاه اگر راجع به ماهیت دعوی و قاطع آن جزئاً یا کلاً باشد حکم والا قرار نامیده می‌شود. (ماده ۱۵۴ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

حکم: رأی محکمه یا راجع به ماهیت دعوا است کلیتاً یا به بعضی مسائل که در حین رسیدگی به دعوا حادث و مطرح می‌شود رأی محکمه در صورت اولی حکم و در صورت ثانوی قرار نامیده می‌شود. (ماده ۴۴۸ قوانین موقتی اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۲۹۰/۸/۱۸)

حکم: عبارت است از دستور کتبی مقامات صلاحیتدار بانک به کارکنان در حدود قوانین، مقررات و آیین‌نامه‌های بانک. (بند واو ماده ۱ آیین‌نامه استخدامی نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۹/۱۱/۲۶ هیأت وزیران)

حکم حضوری: حکم دادگاه حضوری است مگر این که خوانده یا وکیل یا قائم مقام یا نماینده قانونی وی در هیچ یک از جلسات دادگاه حاضر نشده و به‌طور کتبی نیز دفاع ننموده باشد یا اخطاریه ابلاغ واقعی نشده باشد. (ماده ۳۰۳ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

حکم حضوری: حکم دادگاه در محاکمات عادی در تمام موارد حضوری محسوب است مگر در موردی که مدعی علیه هیچ جواب کتبی نداده باشد و در محاکمات اختصاری حکم دادگاه حضوری است مگر آن که مدعی علیه در هیچ یک از جلسات حاضر نشده باشد. (ماده ۱۶۴ لایحه قانونی اصلاح قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۳۴/۵/۱)

حکم رسمی: حکم رسمی عبارت از دستور کتبی مقامات صلاحیتدار وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی در حدود قوانین و مقررات مربوط است. (بند پ ماده ۱ از قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

حکم غیابی: حکم دادگاه حضوری است مگر این که خوانده یا وکیل یا قائم مقام یا نماینده قانونی وی در هیچ یک از جلسات دادگاه حاضر نشده و به‌طور کتبی نیز دفاع ننموده باشد یا اخطاریه ابلاغ واقعی نشده باشد. (ماده ۳۰۳ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

حکم غیابی: اگر مدعی علیه در جلسه دادرسی حاضر نشود اعم از این که در دادرسی عادی لایحه دفاعیه خود را داده یا نداده باشد دادگاه به درخواست مدعی جلسه دادرسی را تجدید یا به قضیه رسیدگی کرده حکم می‌دهد و این حکم غیابی محسوب است مگر این که مدعی علیه حق حضور خود را ساقط کرده باشد. (ماده ۱۶۴ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

حکم قطعی: احکام حضوری که در رسیدگی پژوهشی صادر می‌شود و همچنین احکامی که غیباً صادر شده و در موعد مقرر دادخواست اعتراض نسبت به آن داده نشده باشد قطعی محسوب می‌شود. (ماده ۵۱۹ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

حکم نهایی: حکم نهایی عبارت از حکمی است که به واسطه طی مراحل قانونی و یا به واسطه انقضا مدت اعتراض و استیناف و تمیز دعوایی که حکم در آن موضوع صادر شده از دعوای مختومه محسوب شود. (تبصره ماده ۲۲ قانون ثبت اسناد و املاک مصوب ۱۳۱۰/۱۲/۲۶)

حمل و نقل بین‌المللی: حمل و نقل بین‌المللی عبارت از هر حمل و نقلی است که به موجب قرارداد حمل مبدأ و مقصد در یک کشور تعیین و بندر عرض راهی که کشتی در آن توقف می‌کند در کشور دیگر یا مبدأ و مقصد در دو کشور مختلف قرار گرفته باشد. (بند او ماده ۱۱۱ قانون دریایی مصوب ۱۳۴۳/۶/۲۹)

حوادث: منظور از حوادث مذکور در این قانون هرگونه تصادف یا سقوط یا آتش‌سوزی یا انفجار وسایل نقلیه موضوع این ماده و نیز خساراتی است که از محمولات وسایل مزبور به اشخاص ثالث وارد شود. (تبصره ماده ۱ قانون بیمه اجباری مسئولیت مدنی دارندگان وسایل نقلیه موتوری زمینی در مقابل شخص ثالث مصوب ۱۳۴۷/۱۰/۲۳)

حوادث ناشی از کار: حوادث ناشی از کار حوادثی است که در حین انجام وظیفه و به سبب آن برای بیمه شده اتفاق می‌افتد. مقصود از حین انجام وظیفه تمام اوقاتی است که بیمه شده در کارگاه یا مؤسسات وابسته یا ساختمان‌ها و محوطه آن مشغول کار باشد یا به دستور کارفرما در خارج از محوطه کارگاه عهده‌دار انجام مأموریتی باشد. اوقات مراجعه به درمانگاه و یا بیمارستان و یا برای معالجات درمانی و توانبخشی و اوقات رفت و برگشت بیمه شده از منزل به کارگاه جزء اوقات انجام وظیفه محسوب می‌گردد مشروط بر این که حادثه در زمان عادی رفت و برگشت به کارگاه اتفاق افتاده باشد. حوادثی که برای بیمه شده حین اقدام برای نجات سایر بیمه‌شدگان و مساعدت به آنان اتفاق می‌افتد حادثه ناشی از کار محسوب می‌شود. (ماده ۶۰ قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳)

حوادث ناشی از کار: حوادث ناشی از کار حادثی است که ضمن انجام کار یا به سبب آن یا حین اقدام برای نجات سایر بیمه‌شدگان از حوادث کار اتفاق می‌افتد. (ماده ۲۰ آیین‌نامه اجرایی ماده ۲۶ الحاقی به قانون بیمه‌های اجتماعی روستاییان مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

حوادث ناشی از کار: حوادث ناشی از کار حادثی است که در حین انجام وظیفه و به سبب آن برای بیمه‌شده اتفاق می‌افتد. مقصود از حین انجام وظیفه تمام اوقاتی است که بیمه‌شده در کارگاه یا مؤسسات وابسته یا ساختمان‌ها یا محوطه آن مشغول کار باشد یا به دستور کارفرما در خارج از محوطه کارگاه مأمور انجام کاری می‌شود اوقات رفت و آمد بیمه‌شده از منزل به کارگاه یا به عکس جزو این اوقات محسوب می‌گردد. (ماده ۴۳ قانون بیمه‌های اجتماعی کارگران مصوب ۱۳۳۹/۰۲/۲۱)

حوالات ابلاغی: حواله سندی است که به موجب آن داین باید طلب تشخیص شده خود را دریافت نماید. حواله وزرا بر دو قسم است (حواله مستقیم) و (حواله اعتباری). حواله مستقیم آن است که خود وزرا بلاواسطه در وجه یک یا چند طلبکار دولت صادر می‌کنند. حواله اعتباری سندی است که به موجب آن وزرا به اشخاصی که حواله‌کنندگان درجه دو نامیده می‌شوند از قبیل رؤسای ادارات یا مامورین ولایات اجازه می‌دهند تا مبلغ معینی در حق طلبکار دولت حواله صادر نمایند، حوالجات حواله‌کنندگان درجه دوم را حوالجات ابلاغی می‌نامند. (ماده ۲۹ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۱۰)

حواله: حواله اجازه‌ای است که کتباً وسیله مقامات مجاز وزارتخانه یا مؤسسه دولتی و یا شرکت دولتی یا دستگاه اجرایی محلی یا نهادهای عمومی غیردولتی یا سایر دستگاه‌های اجرایی برای تأدیه تعهدات و بدهی‌های قابل پرداخت از محل اعتبارات مربوط به عهده ذی‌حساب در وجه ذی‌نفع صادر می‌شود. (ماده ۲۱ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

حواله: حواله سندی است که وسیله وزارتخانه یا مؤسسه دولتی برای پرداخت از محل اعتبارات مربوط عهده ذی‌حساب در وجه ذی‌نفع صادر می‌شود. (ماده ۱۶ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

حواله: حواله عقدی است که به موجب آن طلب شخصی از ذمه مدیون به ذمه شخص ثالثی منتقل می‌گردد. مدیون را محیل، طلبکار را محتال، شخص ثالث را محال علیه می‌گویند. (ماده ۷۲۴ قانون مدنی)

حواله: حواله سندی است که به موجب آن داین باید طلب تشخیص شده خود را دریافت نماید. حواله وزرا بر دو قسم است (حواله مستقیم) و (حواله اعتباری). حواله مستقیم آن است که خود وزرا بلاواسطه در وجه یک یا چند طلبکار دولت صادر می کنند. حواله اعتباری سندی است که به موجب آن وزرا به اشخاصی که حواله کنندگان درجه دو نامیده می شوند از قبیل رؤسای ادارات یا مامورین ولایات اجازه می دهند تا مبلغ معینی در حق طلبکار دولت حواله صادر نمایند، حوالجات حواله کنندگان در وجه دوم را حوالجات ابلاغی می نامند. (ماده ۲۹ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۱۰)

حواله: حواله سندی است که به موجب آن داین باید طلب تشخیص شده خود را دریافت نماید حواله وزرا بر دو قسم است حواله مستقیم و حواله اعتباری. حواله مستقیم آن است که خود وزرا بلاواسطه در وجه یک یا چندین طلبکار دولت صادر می کنند. حواله اعتباری سندی است که به موجب آن وزرا به اشخاصی که حواله کنندگان درجه دوم نامیده می شوند از قبیل حکام یا مامورین مخصوص اجازه می دهند تا مبلغ معینی در حق طلبکاران دولت حواله صادر نمایند این حوالجات اخیر را حوالجات ابلاغی می نامند. (ماده ۳۱ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۲۸۹/۱۲/۳)

حواله اعتباری: حواله اعتباری سندی است که به موجب آن وزرا به اشخاصی که حواله کنندگان درجه دو نامیده می شوند از قبیل رؤسای ادارات یا مأموران ولایات اجازه می دهند تا مبلغ معینی در حق طلبکار دولت حواله صادر نمایند، حوالجات حواله کنندگان درجه دوم را حوالجات ابلاغی می نامند. (ماده ۲۹ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۱۰)

حواله اعتباری: حواله اعتباری سندی است که به موجب آن وزرا به اشخاصی که حواله کنندگان درجه دوم نامیده می شوند از قبیل حکام یا مامورین مخصوص اجازه می دهند تا مبلغ معینی در حق طلبکاران دولت حواله صادر نمایند این حوالجات اخیر را حوالجات ابلاغی می نامند. (از ماده ۳۱ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۲۸۹/۱۲/۳)

حواله مستقیم: هیچ خرج دولتی تأدیه نخواهد شد مگر این که قبلاً یکی از وزرا مستقیماً آن را حواله کرده باشد یا این که حواله کنندگان درجه دویم به موجب حواله اعتباری وزرا حواله ابلاغی داده باشند. (ماده ۳۰ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۱۰)

حواله مستقیم: حواله مستقیم آن است که خود وزرا بلا واسطه در وجه یک یا چندین طلبکار دولت صادر می‌کنند.
(از ماده ۳۱ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۲۸۹/۱۲/۳)

حوزه آبریز: حوزه آبریز یا آبخیز - پهنه‌ای است که تمام روان آب ناشی از بارش وارد بر روی آن را یک رودخانه، آبرو، دریاچه یا یک آب انباشت دریافت می‌نماید. (بند ۱۴ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

حوزه ابتدایی: حوزه ابتدایی عبارت است از قسمتی از مملکت ایران که در قلمرو یک محکمه ابتدایی واقع است. هر حوزه ابتدایی ممکن است مشتمل بر چند حوزه صلحیه باشد. (ماده ۸ قانون اصول تشکیلات عدلیه مصوب ۱۳۰۷/۴/۲۷)

حوزه ابتدایی: حوزه ابتدایی عبارت است از قسمتی از مملکت ایران که در قلمرو یک محکمه ابتدایی واقع است و هر یک از حوزه‌های ابتدایی مشتمل است بر حوزه‌های صلحیه. (ماده ۸ قانون اصول تشکیلات عدلیه و محاضر شرعیه و حکام صلحیه مصوب ۱۲۹۰/۴/۲۶)

حوزه استینافی: حوزه استینافی عبارت است از قسمتی از مملکت که در قلمرو یک محکمه استینافی واقع است و هر حوزه استینافی مشتمل است بر چند حوزه ابتدایی. (ماده ۹ قانون اصول تشکیلات عدلیه مصوب ۱۳۰۷/۴/۲۷)

حوزه انتخابیه: مراد از حوزه انتخابیه آن قسمتی از مملکت است که موافق تقسیم نظامنامه یک یا چند نفر را مشترکاً انتخاب کرده مستقیماً به عضویت مجلس شورای ملی می‌فرستد اعم از این که آن قسمت در تحت یک یا چند حکومت باشد مرکز حوزه آن نقطه‌ای است که انتخاب درجه ثانی حوزه در آن جا واقع می‌شود. (از ماده ۱۵ نظامنامه انتخابات دو درجه مصوب ۱۲۸۸/۴/۱۰)

حوزه تمیز: قوه قضاییه دیوان تمیز شامل کلیه محاکم عدلیه ایران است. (ماده ۱۰ قانون اصول تشکیلات عدلیه مصوب ۱۳۰۷/۴/۲۷)

حوزه شهری: به کلیه نقاطی اطلاق می‌شود که در داخل و خارج محدوده قانونی شهر قرار داشته و از حدود ثبتی و عرفی واحدی تبعیت نکنند. (تبصره ۴ ماده ۴ قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری مصوب ۱۳۶۲/۴/۱۵)

حوزه صلحیه: حوزه صلحیه عبارت است از قسمتی از خاک ایران که در قلمرو یک محکمه صلحیه واقع است. (ماده ۷ قانون اصول تشکیلات عدلیه مصوب ۱۳۰۷/۴/۲۷)

حوزه صلحیه: حوزه صلحیه عبارت است از قسمتی از خاک ایران که در قلمرو یک محکمه صلحیه است. (ماده ۷ قانون اصول تشکیلات عدلیه و محاضر شرعیه و حکام صلحیه مصوب ۱۲۹۰/۴/۲۶)

حوزه قضایی: حوزه قضایی عبارت است از قلمرو یک بخش یا شهرستان که دادگاه در آن واقع است. تقسیم‌بندی حوزه قضایی به واحدهایی از قبیل مجتمع یا ناحیه، تغییری در صلاحیت عام دادگاه مستقر در آن نمی‌دهد. (تبصره ماده ۱۱ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۰۱/۲۱)

حوزه قضایی: حوزه قضایی عبارت است از قلمرو یک بخش یا شهرستان یا نقاط معینی از شهرهای بزرگ. (تبصره ۱ ماده ۳ قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۷۳/۴/۱۵)

حیازت: مقصود از حیازت تصرف و وضع ید است یا مهیا کردن وسایل تصرف و استیلا. (ماده ۱۴۶ قانون مدنی)

حیثیت خصوصی (جرم): محکومیت به جزا ناشی از جرم است و جرم می‌تواند دو حیثیت داشته باشد. اول) حیثیت عمومی از جهتی که مخل نظم و حقوق عمومی است. دوم) حیثیت خصوصی از آن جهت که راجع به تضرر شخص یا اشخاص یا هیأت معینی است علی‌هذا جرمی که دارای دو حیثیت است موجب دو ادعای می‌شود ادعای عمومی برای حفظ حقوق عمومی و ادعای خصوصی برای مطالبه ضرر و زیان شخصی. (ماده ۲ قوانین محاکمات جزایی (آیین دادرسی کیفری) مصوب ۱۲۹۱/۵/۳۰)

حیثیت شخصی (جرم): مسئولیتی که ناشی می‌شود از جرم دارای دو حیث است: یکی حیثیت شخصی و دیگری حیثیت عمومی. حیثیت شخصی در وقتی است که ضرر جرم یا تقصیر به شخص معین تعلق گیرد و حیثیت عمومی در موقعی است که ضرر راجع به حقوق عامه باشد. لهذا اداره مدعی‌های عمومی به حکم قانون برای حفظ حقوق عامه تأسیس می‌شود. (ماده ۱۰۷ قانون اصول تشکیلات عدلیه و محاضر شرعیه و حکام صالحیه مصوب ۱۲۹۰/۴/۲۶)

حیثیت عمومی (جرم): محکومیت به جزا ناشی از جرم است و جرم می‌تواند دو حیثیت داشته باشد. (اول) حیثیت عمومی از جهتی که مخل نظم و حقوق عمومی است. (دوم) حیثیت خصوصی از آن جهت که راجع به تضرر شخص یا اشخاص یا هیأت معینی است علیهذا جرمی که دارای دو حیثیت است موجب دو ادعا می‌شود ادعای عمومی برای حفظ حقوق عمومی و ادعای خصوصی برای مطالبه ضرر و زیان شخصی. (ماده ۲ قوانین موقتی محاکمات جزایی (آیین دادرسی کیفری) مصوب ۱۲۹۱/۵/۳۰)

حیثیت عمومی جرم: مسئولیتی که ناشی می‌شود از جرم دارای دو حیث است: یکی حیثیت شخصی و دیگری حیثیت عمومی. حیثیت شخصی در وقتی است که ضرر جرم یا تقصیر به شخص معین تعلق گیرد و حیثیت عمومی در موقعی است که ضرر راجع به حقوق عامه باشد. لهذا اداره مدعی‌های عمومی به حکم قانون برای حفظ حقوق عامه تأسیس می‌شود. (ماده ۱۰۷ قانون اصول تشکیلات عدلیه و محاضر شرعیه و حکام صالحیه مصوب ۱۲۹۰/۴/۲۶)

حیوان گم شده (ضاله): حیوان گم شده (ضاله) عبارت از هر حیوان مملوکی است که بدون متصرف یافت شود ولی اگر حیوان مزبور در چراگاه یا نزدیک آبی یافت شود یا متمکن از دفاع خود در مقابل حیوانات درنده باشد ضاله محسوب نمی‌گردد. (ماده ۱۷۰ قانون مدنی)

حین انجام وظیفه: حوادث ناشی از کار حوادثی است که در حین انجام وظیفه و به سبب آن برای بیمه شده اتفاق می‌افتد. مقصود از حین انجام وظیفه تمام اوقاتی است که بیمه شده در کارگاه یا مؤسسات وابسته یا ساختمان‌ها و محوطه آن مشغول کار باشد یا به دستور کارفرما در خارج از محوطه کارگاه عهده‌دار انجام مأموریتی باشد. اوقات مراجعه به درمانگاه یا بیمارستان یا برای معالجات درمانی و توانبخشی و اوقات رفت و برگشت بیمه شده از منزل به کارگاه جز اوقات انجام وظیفه محسوب می‌گردد مشروط بر این که حادثه در زمان عادی رفت و برگشت به کارگاه اتفاق افتاده باشد. حوادثی که برای بیمه شده حین اقدام برای نجات سایر بیمه شدگان و مساعدت به آنان اتفاق می‌افتد حادثه ناشی از کار محسوب می‌شود. (ماده ۶۰ قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳)

حین انجام وظیفه: حوادث ناشی از کار حوادثی است که در حین انجام وظیفه و به سبب آن برای بیمه شده اتفاق می‌افتد. مقصود از حین انجام وظیفه تمام اوقاتی است که بیمه شده در کارگاه یا مؤسسات وابسته یا ساختمان‌ها یا محوطه آن مشغول کار باشد و یا به دستور کارفرما در خارج از محوطه کارگاه مأمور انجام کاری می‌شود اوقات رفت و آمد بیمه شده از منزل به کارگاه یا به عکس جزو این اوقات محسوب می‌گردد. (ماده ۴۳ قانون بیمه‌های اجتماعی کارگران مصوب ۱۳۳۹/۲/۲۱)

خ

خارج از مرکز: مقصود از عبارت خارج از مرکز مندرج در ماده ۴ قانون پزشکان شهرستان‌ها و بخش‌های خارج از حوزه تهران است و بالجمله شمیران و حضرت عبدالعظیم خارج از مرکز محسوب نمی‌شود. (تبصره ۴ قانون اصلاح قانون استخدام پزشکان مصوب ۱۳۲۸/۲/۲۹)

خاک‌رس معمولی: خاکی است که برای ساختن خشت و آجر معمولی (غیرنسوز) به کار می‌رود و نیز در عملیات ساختمانی و راه‌سازی و کشاورزی از آن استفاده می‌شود. (بند ض ماده ۱۰ قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

خاک‌رس معمولی: خاکی است که برای ساختن خشت و آجر معمولی (غیرنسوز) به کار می‌رود و در عملیات ساختمانی و راه‌سازی و کشاورزی از آن استفاده می‌گردد و مشمول مقررات این قانون است. (بند ض ماده ۱۰ قانون معادن مصوب ۱۳۶۲/۳/۱)

خاک صنعتی: خاکی است که به علت داشتن خواص فیزیکی و یا شیمیایی خاص مصارف صنعتی مختلف دارد. (بند ط ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

خاک صنعتی: آن دسته از خاک‌های رسی که خاک‌رس معمولی نبوده و به علت داشتن خواص فیزیکی یا شیمیایی خاص مصارف صنعتی دارند. (بند ط ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۶۲/۳/۱)

خالص آب مورد نیاز مصرف: عبارت است از مجموع بندهای (۱-۱) و (۱-۳) مبنای بند (۱-۲) و مقدار عددی آن به صورت حجم آب مورد نیاز ماهانه که در واحد سطح محاسبه می‌شود. (ضمیمه ۱ آیین‌نامه اجرایی بهینه‌سازی مصرف آب کشاورزی مصوب ۱۳۷۵/۶/۱۱ هیأت وزیران)

خالص نیاز آبی گیاه: عبارت است از آب مورد نیاز گیاه از مرحله کاشت تا برداشت که از طریق فرایندهای تبخیر و تعرق به مصرف می‌رسد و مقدار آن به صورت حجم آب ماهانه در واحد سطح قابل محاسبه است. (ضمیمه ۱ (۱-۱) آیین‌نامه اجرایی بهینه‌سازی مصرف آب کشاورزی مصوب ۱۳۷۵/۶/۱۱ هیأت وزیران)

خالصه انتقالی: خالصه انتقالی املاکی است که از ۱۳۰۰ قمری به این طرف در تصرف دولت بوده و بعد به تصرف اشخاص درآمده است. (ماده ۱ قانون مالیات خالصجات انتقالی مصوب ۱۳۰۶/۱۲/۲۰)

خانواده اسرا: منظور از خانواده شهدا، جانبازان از کارافتاده، اسرا و مفقودالائرها انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی از لحاظ این قانون فرزند، همسر، پدر، مادر، برادر و خواهر آنان می‌باشند که به ازای یک شهید یا مفقودالائری یک نفر از آنان به ترتیب اولویت ذکر شده از مزایای این قانون استفاده خواهند نمود. (تبصره ۱ قانون استخدام جانبازان اسرا و افراد خانواده‌های شهدا، جانبازان از کارافتاده اسرا و مفقودالائرها انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی و همچنین افرادی که حداقل ۹ ماه متوالی یا یک سال متناوب داوطلبانه در جبهه خدمت نموده‌اند مصوب ۱۳۶۷/۱۰/۷)

خانواده بلافصل کارگر: خانواده بلافصل کارگر عبارتند از اشخاص زیر به شرط آن که تحت تکفل کارگر بوده و با او در یک منزل سکونت داشته باشند: ۱- زن کارگر (یک نفر) و شوهر کارگر زن مشروط بر این که سن شوهر از شصت سال متجاوز بوده یا توانایی کار کردن از او سلب شده باشد. کارگرانی که از تاریخ تصویب این قانون بیش از یک زن اختیار نمایند مادام که زن اول در قید ازدواج باشد فقط آن زن از مزایای این قانون استفاده می‌نماید. ۲- فرزندان کارگر که به سن پانزده سال تمام نرسیده باشند و همچنین فرزندان که کم‌تر از بیست و یک سال تمام داشته و منحصراً مشغول تحصیل باشند یا در اثر بیماری دائمی و نقص عضو قادر به کار کردن نباشند. ۳- پدر و مادر کارگر مشروط بر این که سن آنان از شصت سال متجاوز بوده و توانایی کار کردن نداشته باشند یا این که بر اثر بیماری یا نقص عضو قادر به کار نباشند. (ماده ۴۵ لایحه قانونی بیمه‌های اجتماعی کارگران مصوب ۱۳۳۴/۴/۲۴)

خانواده بیمه شده: خانواده بیمه شده شخص یا اشخاصی هستند که به تبع بیمه شده از مزایای موضوع این قانون استفاده می‌کنند. (بند ۲ ماده ۲ از قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳)

خانواده جانبازان: منظور از خانواده شهدا، جانبازان از کارافتاده، اسرا و مفقودالائرها انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی از لحاظ این قانون فرزند، همسر، پدر، مادر، برادر و خواهر آنان می‌باشند که به ازای یک شهید یا مفقودالائری یک نفر از آنان به ترتیب اولویت ذکر شده از مزایای این قانون استفاده خواهند نمود. (تبصره ۱ قانون استخدام جانبازان، اسرا و افراد خانواده‌های شهدا، جانبازان از کارافتاده اسرا و مفقودالائرها انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی و همچنین افرادی که حداقل ۹ ماه متوالی یا یک سال متناوب داوطلبانه در جبهه خدمت کرده‌اند مصوب ۱۳۶۷/۱۰/۷)

خانواده شهید: منظور از خانواده شهید، جانبازان از کارافتاده، اسرا و مفقودالائرها انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی از لحاظ این قانون فرزند، همسر، پدر، مادر، برادر و خواهر آنان می‌باشند که به ازای یک شهید یا مفقودالائری یک نفر از آنان به ترتیب اولویت ذکر شده از مزایای این قانون استفاده خواهند نمود. (تبصره ۱ قانون استخدام جانبازان، اسرا، خانواده‌های شهید، جانبازان از کارافتاده، اسرا، مفقودالائرها انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی و همچنین افرادی که حداقل ۹ ماه متوالی یا یک سال متناوب داوطلبانه در جبهه خدمت نموده‌اند مصوب ۱۳۶۷/۱۰/۷)

خانواده مفقودالائرها: منظور از خانواده شهید، جانبازان از کارافتاده، اسرا و مفقودالائرها انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی از لحاظ این قانون فرزند، همسر، پدر، مادر، برادر و خواهر آنان می‌باشند که به ازای یک شهید یا مفقودالائری یک نفر از آنان به ترتیب اولویت ذکر شده از مزایای این قانون استفاده خواهند نمود. (تبصره ۱ قانون استخدام جانبازان، اسرا و افراد خانواده‌های شهید، جانبازان از کارافتاده، اسرا و مفقودالائرها انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی و همچنین افرادی که حداقل ۹ ماه متوالی یا یک سال متناوب داوطلبانه در جبهه خدمت نموده‌اند مصوب ۱۳۶۷/۱۰/۷)

خانوار: عبارت است از زن و شوهر و فرزندی که تحت تکفل یا ولایت رئیس خانوار هستند و از نظر مقررات این قانون در حکم یک شخص محسوب می‌شوند. (بند ۶ ماده ۱ از قانون مربوط به اصلاحات ارضی مصوب ۱۳۳۹/۲/۲۶)

خانوار: عبارت است از رئیس خانواده و افراد تحت تکفل او که در حکم یک شخص خواهند بود. (بند ۲ ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی واگذاری و احیای اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۹/۲/۳۱ شورای انقلاب)

خانه انصاف: به منظور رسیدگی و حل و فصل اختلافات میان ساکنان روستاها وزارت دادگستری به تدریج و با اعلام قبلی شورایی به نام خانه انصاف برای یک یا چند ده تشکیل می‌دهد. (ماده ۱ قانون تشکیل خانه انصاف مصوب ۱۳۴۴/۲/۱۸)

خانه سازمانی: خانه سازمانی خانه‌ای است که از طرف وزارتخانه‌ها یا مؤسسات دولتی یا وابسته به دولت در اختیار متصدیان مشاغل معینی در دوره تصدی آن شغل برای سکونت گذارده می‌شود. (ماده ۱ قانون نحوه استفاده از خانه‌های سازمانی مصوب ۱۳۴۶/۳/۱۶)

خانه سازمانی ارتش: خانه‌های سازمانی به کلیه ساختمان‌هایی اطلاق می‌شود که از محل اعتبارات جاری وزارت جنگ و یا عواید داخلی یا هرگونه اعتبارات دیگری برای سکونت افسران و درجه‌داران قبلاً ساخته و یا در آتیه ساخته خواهد شد. این خانه‌ها جزئی از ساختمان‌های ارتش بوده و متعلق به وزارت جنگ می‌باشد. (ماده ۱ آیین‌نامه خانه‌های سازمانی ارتش مصوب ۱۳۴۳/۹/۱۰)

خانه فرسوده: از نظر اجرای این آیین‌نامه به خانه‌ای فرسوده اطلاق می‌شود که اولاً حداقل ۲۰ سال (حسب مورد) از تاریخ تحویل موقت یا بهره‌برداری آن سپری شده باشد و ثانیاً به دلیل فرسودگی، هزینه‌های مربوط به نگهداری آن به صرفه و صلاح دولت نباشد. (از ماده ۶ آیین‌نامه اجرایی قانون فروش خانه‌های سازمانی مصوب ۱۳۶۶/۲/۹ هیأت وزیران)

خانه‌های سازمانی: خانه‌های سازمانی از لحاظ این آیین‌نامه به کلیه ساختمان‌هایی اطلاق می‌شود که جهت سکونت افسران و درجه‌داران و هم‌ردیفان و کارمندان غیرنظامی و کارمندان فنی ارتش ... از محل اعتبارات مصوب وزارت جنگ ساخته شده یا به نحوی از انحا از طریق وزارت جنگ تهیه یا در اختیار وزارت جنگ قرار گیرد خانه‌های مذکور و اماکن و تأسیسات وابسته آن‌ها جزئی از ساختمان‌های ارتش ... می‌باشند. (ماده ۱ آیین‌نامه استفاده از خانه‌های سازمانی ارتش مصوب ۱۳۵۶/۳/۷)

خانه‌های سازمانی: خانه‌های سازمانی ساختمان‌هایی می‌باشند که از محل اعتبارات بودجه مربوط یا هرگونه درآمد یا اعتبار دیگری که برای این قبیل ساختمان‌ها اختصاص دارد به منظور سکونت افسران و کارمندان شاغل ژاندارمری کل کشور و شهربانی کل کشور ساخته شده و می‌شود این خانه‌ها جزو اموال دولتی است و برای استفاده در اختیار ژاندارمری کل کشور یا شهربانی کل کشور خواهد بود. (ماده ۱ آیین‌نامه طرز بهره‌برداری و نحوه مصرف درآمد خانه‌های سازمانی ژاندارمری و شهربانی کل کشور مصوب ۱۳۵۲/۴/۴)

خبرنگار رسانه خارجی: خبرنگار رسانه خارجی به کلیه اشخاصی که با تابعیت ایرانی یا خارجی برای یک رسانه گروهی خارجی کار می‌کنند اطلاق می‌گردد. (بند د ماده ۱ آیین‌نامه صدور اجازه تأسیس انحلال و نظارت بر فعالیت وسایل ارتباط جمعی خارجی و نمایندگان وابسته به آن‌ها مصوب ۱۳۶۸/۵/۱۴ هیأت وزیران)

خبرنگار مقیم: خبرنگار مقیم به شخصی اطلاق می‌گردد که حداقل سه ماه متوالی در ایران اقامت داشته باشد. (بند ب ماده ۱ آیین‌نامه صدور اجازه تأسیس، انحلال و نظارت بر فعالیت وسایل ارتباط جمعی خارجی و نمایندگان وابسته به آن‌ها مصوب ۱۳۶۸/۵/۱۴ هیأت وزیران)

خبرنگار موقت: خبرنگار موقت یا گزارشگر به شخصی اطلاق می‌گردد که برای مدت محدود (کم‌تر از سه ماه) در ایران توقف داشته باشد. (بند ج ماده ۱ آیین‌نامه صدور اجازه تأسیس، انحلال و نظارت بر فعالیت وسایل ارتباط جمعی خارجی و نمایندگان وابسته به آن‌ها مصوب ۱۳۶۸/۵/۱۴ هیأت وزیران)

خدمات آماری: منظور انجام تمام یا قسمتی از خدماتی است که در زمینه تهیه و اجرای طرح‌های آماری و استخراج نتایج و چاپ و انتشار آن‌ها به عمل می‌آید. (بند ز ماده ۱ از قانون مرکز آمار ایران مصوب ۱۳۵۳/۱۱/۱۰)

خدمات پژوهشی و مشاوره‌ای هواشناسی: خدمات پژوهشی و تحقیقات هواشناسی مشتمل بر ارائه آن بخش از خدمات هواشناسی است که با استفاده از داده‌ها و اطلاعات و فرایندهای هواشناسی در تلفیق با نظر کارشناسی در مقابل طرح‌های تحقیقاتی مستقل یا مشترک با دانشگاه‌ها یا نهادها یا سازمان‌های تحقیقاتی دیگر یا در جلسات مشاوره‌ای و غیره در اختیار کاربرها قرار می‌گیرد. (بند د ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی ماده ۲۱ قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین - بند د ماده ۱ بند ز ماده ۲ مصوب ۱۳۷۷/۴/۳ هیأت وزیران)

خدمات فنی هواشناسی: عبارتند از کلیه خدمات فنی شامل تأسیس، نصب، راه‌اندازی، استاندارد کردن، واگذاری و نگهداری ادوات و دستگاه‌های هواشناسی، ارائه نظرات کارشناسی و خدمات آموزشی. (بند ج ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی ماده (۲۱) قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین - بند د ماده ۱ بند ز ماده ۲ مصوب ۱۳۷۷/۴/۳ هیأت وزیران)

خدمات هواشناسی هوانوردی: کلیه خدمات و اطلاعاتی را شامل می‌شود که برای تأمین سلامت پرواز در ناوبری هوایی ارائه می‌گردد، از قبیل دیده‌بانی‌های هواشناسی، گزارش‌ها و توجیه خلبان (BREIFING)، در اختیار قراردادن اطلاعات هواشناسی برای هواپیمای در حال پرواز، اطلاعیه‌ها، اخطارهای خاص جوی و انواع پیش‌بینی‌ها از جمله پیش‌بینی هوای یک فرودگاه (TAF) یا مسیر پرواز (ROFOR) یا یک منطقه معین مورد نیاز هواپیمایی (ARFOR). (بند ه ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی ماده (۲۱) قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین - مصوب ۱۳۷۷/۴/۳ هیأت وزیران)

خدمت آزمایشی: وضع خدمتی کارمندانی که برابر مقررات مربوط به خدمت پذیرفته شده و به منظور ارزیابی شایستگی‌های لازم به مدت ۶ ماه تا ۲ سال مرحله آزمایشی را می‌گذرانند. (ماده ۹۸ قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱)

خدمت آموزشی: وضع خدمتی پرسنل کادر ثابت و بسیجی ویژه‌ای است که بدون داشتن شغل سازمانی در یکی از مؤسسات یا مراکز آموزشی به هزینه سپاه یا وزارت یا ستاد کل آموزش می‌بینند. (ماده ۹۹ قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱)

خدمت بلا انقطاع: منظور از خدمت بلا انقطاع مدتی است که مستخدم بدون فاصله تا تاریخ تبدیل وضع استخدامی وی متوالیاً در وزارتخانه‌ها یا مؤسسات دولتی خدمت کرده باشد. (تبصره ۱ ماده ۸۵ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

خدمت تمام وقت: منظور از خدمت تمام وقت انجام وظیفه برابر ساعات کار مقرر در مورد کارکنان نهاد ذی‌ربط بوده و مشروط بر آن است که حداقل از ۴۰ ساعت کار در هفته کم‌تر نباشد. (تبصره ۱ ماده ۱ قانون احتساب سوابق خدمت مستخدمین وزارتخانه‌ها و مؤسسات و شرکت‌های دولتی در نهادهای انقلاب اسلامی و مأموریت کارکنان نهادهای مزبور به وزارتخانه‌ها و مؤسسات و شرکت‌های دولتی مصوب ۱۳۶۴/۱۱/۶)

خدمت تمام وقت: منظور از خدمت تمام وقت در مدارس مشمول این آیین‌نامه خدمت به تعداد ساعاتی است که مستخدمان رسمی دارای مشاغل مشابه در وزارت آموزش و پرورش طبق مقررات و ضوابط مربوط موظف به انجام آن بوده و می‌باشند. (ماده ۶ آیین‌نامه اجرایی قانون تکلیف وضع استخدامی کارکنان مدارس غیردولتی مشمول فرمان آموزش رایگان مصوب ۱۹ مرداد ماه ۱۳۵۶ مصوب ۱۳۵۷/۱/۲۳)

خدمت تمام وقت: منظور از خدمت تمام وقت انجام وظیفه برابر ساعات کار مستخدمین رسمی در وزارتخانه یا سازمان مربوط است. (ماده ۴ آیین‌نامه اجرایی موضوع تبصره ماده ۱۵۰ الحاقی به قانون استخدام کشوری موضوع تبدیل وضع کارکنان غیررسمی به رسمی مصوب ۱۳۵۸/۱/۲۷ هیأت وزیران)

خدمت دولت: خدمت دولت عبارت از اشتغال به کاری است که مستخدم به موجب حکم رسمی مکلف به انجام آن می‌گردد. (بند ب ماده ۱ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

خدمت دولتی: منظور از خدمت دولتی مذکور در این ماده خدمت تمام وقت در برابر دریافت حقوق یا دستمزد می‌باشد. (تبصره ۱ ماده ۳۴ لایحه اصلاح موادی از آیین‌نامه استخدام کارمندان غیرنظامی ارتش مصوب ۱۳۵۸/۹/۳ شورای انقلاب)

خدمت رسمی: خدمت رسمی عبارت است از دارا بودن شغل ثابت در یکی از وزارتخانه‌ها و ادارات دولتی. (ماده ۱ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۰۱/۹/۲۲)

خدمت نیمه‌وقت: خدمت نیمه وقت خدمتی است که ساعات کار آن طبق مقررات این قانون نصف ساعات کار مقرر هفتگی وزارتخانه و مؤسسات مربوط باشد. نحوه و ترتیب انجام خدمت نیمه وقت براساس ساعات کار وزارتخانه و مؤسسه ذی‌ربط و طبق نظر بالاترین مقام مسئول دستگاه تعیین خواهد گردید و در هیچ مورد کم‌تر از نصف ساعات کار مقرر هفتگی وزارتخانه و مؤسسه و شرکت مربوط نخواهد بود. (ماده ۲ قانون نحوه اجرای قانون مربوط به خدمت نیمه‌وقت بانوان مصوب دهم آذر ماه ۱۳۶۲ مصوب ۱۳۶۴/۱/۱۸)

خرده‌فروشی: عبارت از عرضه محصولات و تولیدات موضوع این آیین‌نامه به صورت جزئی در اندازه و میزان قابل عرضه به مصرف‌کنندگان می‌باشد. (بند ح ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح ماده واحده قانون نحوه واگذاری اماکن و میادین و غرفه توزیع میوه مصوب ۱۳۵۸/۱۰/۵ مصوب ۱۳۷۴/۱۱/۱ هیأت وزیران)

خزانه‌داری کل: خزانه‌داری کل مأمور دریافت و تمرکز کلیه عایدات نقدی و جنسی دولت و جمع‌آوری عواید کلیه مأمورین صاحب جمع و کلیه وجوهی که به موجب قراردادها و امتیازات باید به دولت برسد خواهد بود. (ماده ۳ قانون تشکیل اداره خزانه‌داری کل مصوب ۱۳۰۱/۱۲/۵)

خزانه‌داری کل: خزانه‌دار کل ممالک محروسه ایران مأمور نظارت مستقیم و واقعی تمام معاملات مالیاتی و پولی دولت ایران است و این معاملات شامل اخذ تمام عایدات از هر قبیل و تفتیش و محاسبات تمام مخارج دولتی می‌باشد. (ماده ۱ قانون تشکیل ترتیبات مالیاتی مملکت ایران مصوب ۱۲۹۰/۳/۲۳)

خسارات دادرسی: خسارات دادرسی عبارت است از هزینه دادرسی و حق‌الوکاله وکیل و هزینه‌های دیگری که به طور مستقیم مربوط به دادرسی و برای اثبات دعوا یا دفاع لازم بوده است از قبیل حق‌الزحمه کارشناسی و هزینه تحقیقات محلی. (ماده ۵۱۹ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

خسارات دادرسی: خسارت دادرسی عبارت است از هزینه دادرسی و حق‌الوکاله وکیل و هزینه‌های دیگری که مستقیماً مربوط به دادرسی بوده و برای اثبات دعوی یا دفاع لازم بوده است از قبیل حق‌الزحمه کارشناس و هزینه تحقیقات محلی و غیره. (ماده ۷۱۷ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

خسارات مالی: خسارت بدنی عبارت است از خسارت ناشی از تلفات جانی و صدمات بدنی وارده به اشخاص و خسارت مالی عبارت است از هر یک از خسارات دیگری که در بند (۱) این ماده ذکر شده است. (ردیف ۲ بند ب ماده ۷۵ قانون دریایی مصوب ۱۳۴۳/۶/۲۹)

خسارات مشترک دریایی: خسارات مشترک دریایی عبارت است از مخارج فوق‌العاده و خساراتی که به طور آزادی برای حفظ و سلامت کشتی و مسافر و بار آن به وجود آمده است. (ماده ۱۸۵ قانون دریایی مصوب ۱۳۴۳/۶/۲۹)

خط‌القعور: خطی است که عمیق‌ترین نقاط رودخانه، نهر یا مسیل را به یکدیگر وصل می‌نماید. (بند ۱۵ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸)

خطوط راه‌آهن صنعتی و تجاری: منظور از خطوط صنعتی و تجاری خطوط و دوراهی‌ها و ساختمان‌های مربوط است که بنا به تقاضای مؤسسات خصوصی و یا دولتی (که در این آیین‌نامه متقاضی نامیده می‌شود) ایجاد می‌گردد. (ماده ۱ آیین‌نامه مربوط به احداث خطوط راه‌آهن صنعتی و تجاری مصوب ۱۳۴۳/۹/۴)

خلاف: خلاف عبارت از جرمی است که جزای آن تکذیری است چنان‌که قانون مجازات معین می‌کند. (ماده ۱۸۴ قوانین موقتی محاکمات جزایی (آیین دادرسی کیفری) مصوب ۱۲۹۱/۵/۳۰)

خود حفاظت: خود حفاظت و خودیاری جمعی عبارت است از مجموعه اقدامات دستجمعی که خانواده‌ها و مؤسسات دولتی و بخش خصوصی برای مقابله با خطرات طبیعی و سوانح غیرمترقبه و حملات هوایی و استعمال هرگونه سلاح از طریق پیش‌بینی و اجرای آنچه در این باره آموزش دیده‌اند قبل از رسیدن یگان‌های کمکی با امکانات خود انجام می‌دهند. (بند ب ماده ۳ از آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح قانون سازمان دفاع غیرنظامی کشور مربوط به وظایف و تشکیلات مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۲۷)

خودرو سواری: خودرویی است که برای حمل انسان ساخته شده و ظرفیت آن با راننده حداکثر شش نفر است. ظرفیت خودروی سواری (استیشن) با راننده حداقل ۷ و حداکثر ۹ نفر است و مشمول ردیف ۸۷/۰۲ الف تعرفه گمرکی می‌گردد. (بند ۱ موضوع تبصره ۱۲ از آیین‌نامه‌های اجرایی قانون چگونگی محاسبه و وصول حقوق گمرکی سود بازرگانی و مالیات... مصوب سال ۱۳۷۱ مصوب ۱۳۷۱/۱۱/۲۸ هیأت وزیران)

خودروهای دولتی: وسایل نقلیه‌ای هستند که جزو اموال عمومی و اموال دولت بوده و برای انجام امور اداری خدماتی در اختیار دستگاه اجرایی می‌باشند و به ترتیب زیر طبقه‌بندی می‌شوند: الف) خودروهای خدمات عمومی که با نصب نمره دولتی و نوشتن عبارت خودرو خدمت و نام دستگاه در اختیار دارنده در دو طرف آن‌ها مشخص می‌شوند و عبارتند از: سواری، وانت، مینی‌بوس، اتوبوس، کامیون و کامیونت. نصب نمره دولتی و درج عبارت خودرو خدمت و نام دستگاه در اختیار دارنده برای خودروهای وزارت اطلاعات الزامی نیست. ب) خودروهای خدمات اختصاصی که خودروهای سواری غیرتشریفاتی بوده و دارای نمره شخصی می‌باشند. (ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی چگونگی استفاده از خودروهای دولتی و واگذاری آن‌ها موضوع بندهای الف، ج و ک) تبصره ۱۳ قانون بودجه سال ۱۳۷۳ کل کشور مصوب ۱۳۷۳/۲/۴ هیأت وزیران)

خيار تأخیر ثمن: هرگاه مبيع عين خارجی یا در حکم آن بوده و برای تأدیه ثمن یا تسلیم مبيع بين متبایعين اجلی معین نشده باشد اگر سه روز از تاریخ بیع بگذرد و در این مدت نه بايع مبيع را تسلیم مشتری نماید و نه مشتری تمام ثمن را به بايع بدهد بايع مختار در فسخ معامله می‌شود. (ماده ۴۰۲ قانون مدنی)

خيار تبعض صفقه: خيار تبعض صفقه وقتی حاصل می‌شود که عقد بیع نسبت به بعض مبيع به جهتی از جهات باطل باشد. در این صورت مشتری حق خواهد داشت بیع را فسخ نماید یا به نسبت قسمتی که بیع واقع شده است قبول کند و نسبت به قسمتی که بیع باطل بوده است ثمن را استرداد کند. (ماده ۴۴۱ قانون مدنی)

خيار تدليس: تدليس عبارت است از عملیاتی که موجب فریب طرف معامله شود. (ماده ۴۳۸ قانون مدنی)

خيار حيوان: اگر مبيع حيوان باشد مشتری تا سه روز از حین عقد اختیار فسخ معامله را دارد. (ماده ۳۹۸ قانون مدنی)

خيار رویت: هرگاه کسی مالی را ندیده و آن را فقط به وصف بخرد بعد از دیدن اگر دارای اوصافی که ذکر شده است نباشد مختار می‌شود که بیع را فسخ کند یا به همان نحو که هست قبول نماید. (ماده ۴۱۰ قانون مدنی)

خيار شرط: در عقد بیع ممکن است شرط شود که در مدت معین برای بايع یا مشتری یا هر دو یا شخص خارجی اختیار فسخ معامله باشد. (ماده ۳۹۹ قانون مدنی)

خيار عيب: اگر بعد از معامله ظاهر شود که مبيع معيوب بوده مشتری مختار است در قبول مبيع معيوب یا اخذ ارش یا فسخ معامله. (ماده ۴۲۲ قانون مدنی)

خيار غبن: هر یک از متعاملین که در معامله غبن فاحش داشته باشد بعد از علم به غبن می‌تواند معامله را فسخ کند. (ماده ۴۱۶ قانون مدنی)

خيار فسخ (نکاح): خيار فسخ فوری است و اگر طرفی که حق فسخ دارد بعد از اطلاع به علت فسخ نکاح را فسخ نکند خيار او ساقط می‌شود به شرط این که علم به حق فسخ و فوریت آن داشته باشد تشخیص مدتی که برای امکان استفاده از خيار لازم بوده به نظر عرف و عادت است. (ماده ۱۱۳۱ قانون مدنی)

خيار مجلس: هر یک از متبايعین بعد از عقد فی‌المجلس و مادام که متفرق نشده‌اند اختیار فسخ معامله را دارند. (ماده ۳۹۷ قانون مدنی)

د

دادگاه‌های عمومی: دادگاه‌های عمومی به ترتیب مقرر در این قانون به دعاوی حقوقی و جزایی و امور حسبی رسیدگی می‌کنند. (ماده ۱ لایحه قانونی تشکیل دادگاه‌های عمومی مصوب ۱۳۵۸/۷/۱۰ شورای انقلاب)

دادگاه‌های عمومی: دادگاه‌های عمومی به ترتیب مقرر در این قانون به دعاوی حقوقی و جزایی و امور حسبی رسیدگی می‌کنند. (ماده ۱ لایحه قانونی تشکیل دادگاه‌های عمومی مصوب ۱۳۵۸/۷/۵ شورای انقلاب)

دادنامه: در ظرف پنج روز از تاریخ صدور حکم یا قرار که مستقلاً قابل شکایت است پاکنویس آن باید تهیه شده و به امضا دادرس دادگاه و مدیر دفتر برسد این پاکنویس دادنامه خوانده می‌شود. (ماده ۱۵۸ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

داده‌های الکترونیکی: عبارت است از متن یا پرونجاهی (فایل) اطلاعاتی که از طریق شبکه‌های رایانه‌ای یا دیسک نوری یا فلاپی دیسک به منظور تسریع در امور جاری عبور کالا تحت استاندارد و نمونه (فرمت) شناخته شده بین‌المللی همراه با اعمال سیستم امنیتی بر روی این گونه پرونجاها (فایل‌ها) و امکان احراز هویت فرستنده و گیرنده تبادل می‌گردد. (بند ح ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون حمل و نقل و عبور کالاهای خارجی از قلمرو جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۷/۵/۱۸ هیأت وزیران)

دارالعلم مفید: دانشگاه علوم انسانی (دارالعلم) مفید که در این اساسنامه اختصاراً دارالعلم خوانده می‌شود، مؤسسه‌ای است تحقیقاتی، آموزشی و فرهنگی که به منظور دستیابی به اهداف ذیل تأسیس می‌گردد: ۱- مطالعه و تحقیق در علوم و معارف اسلامی و بازمبانی و بازنگری در علوم انسانی براساس مبانی و موازین اسلامی. ۲- فراهم آوردن زمینه‌های لازم جهت گسترش فعالیت‌های علمی و تحقیقاتی در جهان اسلام و ارزیابی تحقیقات انجام یافته در حوزه معارف اسلامی و علوم انسانی. ۳- تربیت علمی و عملی محققان برجسته و صاحب صلاحیت خدمت در دانشگاه و سایر مؤسسات تحقیقاتی مشابه آن. ۴- معرفی و به کارگیری نتایج تحقیقات انجام شده در وجوه گوناگون حیات فرهنگی و اجتماعی ملل اسلامی. ۵- تحقیق شئون مختلف جوامع اسلامی و دیگر جوامع و پیش‌بینی تحول آن‌ها به منظور طرح پیشنهادهای مناسب برای تدوین خطوط کلی سیاست‌های فرهنگی - اجتماعی و علمی جهان اسلامی. (ماده ۱ اساسنامه دانشگاه علوم انسانی (دارالعلم) مفید (ره) مصوب ۱۳۶۷/۵/۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

دارایی‌های ارزی: دارایی‌های ارزی قابل قبول جزو پشتوانه منحصراً عبارتند از: الف) اسکناس‌های خارجی مورد قبول بانک مرکزی ایران. ب) مطالبات ارزی اعم از دیداری یا مدت‌دار که مدت آن از شش ماه تجاوز نکند. ج) هرگونه پرداخت به صندوق بین‌المللی پول یا بانک بین‌المللی ترمیم و توسعه یا مؤسسات بین‌المللی مشابه بابت سهمیه یا سرمایه طبق قوانین مصوب. د) اسنادی که از طرف دولت‌های بیگانه و صندوق بین‌المللی پول و بانک بین‌المللی ترمیم و توسعه و شرکت مالی بین‌المللی یا دستگاه‌های مشابه صادر یا تضمین شده‌ه. ه) مطالبات ریالی یا ارزی از خارجه که بر اثر اجرای قراردادهای بین‌المللی پرداخت و مبادلات ارزی و پایاپای حاصل شده تا حدودی که در قراردادهای مزبور پیش‌بینی شده است. و) اسناد بازرگانی قابل پرداخت به ارز صادره عهده خارجه که دارای دو امضای معتبر باشد که یکی از آن باید امضای بانک واگذارنده باشد و سررسید آن‌ها از حدودی که در ماده ۲۷ پیش‌بینی شده بیش‌تر نباشد. ز) ارزهایی که به عنوان پشتوانه قبول می‌شود باید قابل تبدیل به طلا باشد و شورای پول و اعتبار برحسب پیشنهاد هیأت عامل بانک مرکزی ایران این نوع ارزها را تعیین می‌نماید و در صورت اقتضا حداکثر مبالغی را که از هر کدام از ارزهای مزبور در پشتوانه می‌توان قبول کرد معین خواهد نمود. (ماده ۲۱ قانون بانکی و پولی کشور مصوب ۱۳۳۹/۳/۷)

دارایی‌های تولیدشده: منظور دارایی‌هایی است که در فرایند تولید حاصل گردیده است. دارایی تولیدشده به سه گروه عمده دارایی‌های ثابت، موجودی انبار و اقلام گرانبها تقسیم می‌شود. (ماده ۷۷ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۸۰/۱۱/۲۷)

دارایی‌های تولید نشده: منظور دارایی‌های مورد نیاز تولید است که خودشان تولید نشده‌اند (مانند زمین و ذخایر معدنی) (ماده ۷۷ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۸۰/۱۱/۲۷)

دارایی‌های ثابت: منظور دارایی‌های تولید شده‌ای است که طی مدت بیش از یک سال به طور مکرر و مستمر در فرایند تولید به کار برده می‌شود. (ماده ۷۷ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۸۰/۱۱/۲۷)

دارایی‌های سرمایه‌ای: منظور دارایی‌های تولید شده یا تولید نشده‌ای است که طی مدت بیش از یک سال در فرایند تولید کالا و خدمات به کار می‌رود. (ماده ۷۷ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۸۰/۱۱/۲۷)

داربست: سازه‌ای موقت است که برای نگهداری قالب‌بندی، سکوها، کار و تحمل بارهای حین اجرا برپا می‌شود. مشتمل بر شمع‌بندی، پایه‌های قائم، صفحات افقی، بادبندها، زیرسری‌ها و نظایر این‌ها. (بخش ۹-۱۱-۱ تعاریف از مقررات ملی طرح و اجرای ساختمان‌های بتنی مصوب ۱۳۷۰/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

دارنده چک: دارنده چک اعم است از کسی که چک در وجه او صادر گردیده یا به نام او پشت‌نویسی شده یا حامل چک (در مورد چک‌های در وجه حامل) یا قائم‌مقام قانونی آنان. (ماده ۱ قانون صدور چک مصوب ۱۳۵۵/۴/۱۶)

دارنده چک: دارنده چک اعم است از کسی که چک در وجه او صادر گردیده یا به نام او پشت‌نویسی شده یا حامل چک (در مورد در وجه حامل). (ماده ۱ قانون صدور چک مصوب ۱۳۴۴/۳/۴)

دارنده چک: دارنده چک اعم است از کسی که چک در وجه او صادر گردیده یا به نام او ظهرنویسی شده یا حامل چک (در مورد چک‌های در وجه حامل) (تبصره ۳ ماده ۱ قانون راجع به چک بی‌محل مصوب ۱۳۳۷/۱۲/۱۶)

داروهای ژنریک: عنوان داروهای ژنریک به داروهای اطلاق می‌شود که با نام شیمیایی یا عمومی (غیراختصاصی) که توسط وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی تأیید می‌گردد، نامیده می‌شود. (تبصره ۲ ماده ۶ از قانون اصلاح بعضی از مواد قانون مربوط به مقررات امور پزشکی و دارویی و مواد خوردنی و آشامیدنی مصوب ۱۳۳۴/۱/۲۳ مصوب ۱۳۶۷/۱/۲۳)

داروهای گیاهی: داروهای گیاهی به فرآورده‌هایی اطلاق می‌شود که در تهیه و ترکیب آن‌ها کلاً یا اکثر آن، از اجزا یا عصاره‌های گیاهی استفاده شده باشد، تشخیص داروی گیاهی تأیید اثر درمانی و تعیین یا تأیید نام آن با وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی است. (تبصره ۳ ماده ۶ از قانون اصلاح بعضی از مواد قانون مربوط به مقررات امور پزشکی و دارویی و مواد خوردنی و آشامیدنی مصوب ۱۳۳۴ مصوب ۱۳۶۷/۱/۲۳)

داروی اختصاصی: عنوان داروی اختصاصی شامل داروهایی می‌شود که به‌طور ساده و یا از اختلاط یا ترکیب چند دارو در نتیجه ابداع شخص یا شخصیت حقوقی معینی به‌دست آمده یا فرمول و اسم ثابت و علامت صنعتی مخصوص مشخص به نام ابداع‌کننده در کشور ایران و یا کشورهای خارجی به ثبت رسیده باشد. (ماده ۱۳ قانون مربوط به مقررات امور پزشکی و دارویی و مواد خوردنی و آشامیدنی مصوب ۱۳۳۴/۳/۲۹)

دام: در این قانون کلمه دام به حیوانات اهلی، طیور، ماهی، زنبور عسل، کرم ابریشم، حیوانات آزمایشگاهی و حیوانات باغ‌وحش اطلاق می‌شود و مقصود از کنترل بهداشتی بازرسی و اقداماتی است که از لحاظ پیشگیری و مبارزه با امراض دامی و بیماری‌های مشترک بین انسان و دام لازم و ضروری می‌باشد. (ماده ۲ قانون سازمان دامپزشکی کشور مصوب ۱۳۵۰/۳/۲۴)

دامپزشک: به فارغ‌التحصیلان رشته‌های دامپزشکی داخل و خارج از کشور اطلاق می‌شود که مدرک دکترای دامپزشکی آن‌ها به تأیید مراجع ذیصلاح رسیده باشد. (ماده ۶ آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۰ قانون سازمان دامپزشکی کشور برای صدور پروانه‌های بیماران درمانگاه، آزمایشگاه و اشتغال به امور درمانی دامپزشکی مصوب ۱۳۷۳/۱۰/۴ هیأت وزیران)

دامدار: کسی که حرفه اصلی او تولید یا پرورش دام و یا طیور باشد. (بند ۷ ماده ۱ قانون شرکت‌های تعاونی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

دام زنده: حیوانات اهلی، طیور، آبزیان، زنبور عسل، کرم ابریشم، حیوانات آزمایشگاهی و پوستی و حیوانات باغ‌وحش. (بند د ماده ۲ آیین‌نامه چگونگی کنترل بهداشتی تردد، نقل و انتقال، واردات و صادرات دام زنده و فرآورده‌های خام دامی موضوع بند د ماده (۳) و بند ب ماده (۵) قانون سازمان دامپزشکی کشور مصوب ۱۳۷۳/۸/۲۵ هیأت وزیران)

دامغه: جراحی که کیسه مغز را پاره کند، (از بند ۹ ماده ۱۸۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۹/۲۴)

دام کشتاری: هر نوع دام و طیور که از نظر شرع مقدس اسلام قابلیت مصرف برای انسان داشته باشد. (بند د ماده ۲ آیین نامه چگونگی کنترل بهداشتی تردد، نقل و انتقال، واردات و صادرات دام زنده و فراورده‌های خام دامی موضوع بند د ماده (۳) و بند ب ماده (۵) قانون سازمان دامپزشکی کشور مصوب ۱۳۷۳/۸/۲۵ هیأت وزیران)

دامیه: خراشی که از پوست بگذرد و مقدار اندکی وارد گوشت شود همراه با جریان خون باشد کم یا زیاد؛ (از بند ۲ ماده ۱۸۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۹/۲۴)

دانش‌آموز: اشخاصی دانش‌آموز نامیده می‌شوند که در یکی از آموزشگاه‌های ملی یا دولتی (داخله یا خارجه) رسماً اشتغال به تحصیل داشته باشند. (ماده ۷۰ قانون خدمت نظام وظیفه مصوب ۱۳۱۷/۳/۲۹)

دانشجوی خارجی: به دانشجوی تبعه کشورهای خارجی گفته می‌شود که در دانشگاه جمهوری اسلامی ایران تحصیل می‌کند. (بند د ماده ۱ تکمیل آیین نامه انضباطی دانشجویان جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۴/۶/۱۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

دانشجوی خارجی: به دانشجوی تبعه کشورهای خارجی گفته می‌شود که در دانشگاه جمهوری اسلامی ایران تحصیل می‌کند. (بند د ماده ۱ آیین نامه انضباطی دانشجویان جمهوری اسلامی مصوب ۱۳۷۴/۴/۲۰ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

دانشجوی داخل: هر فردی است که در یکی از دانشگاه‌ها به صورت حضوری یا غیرحضوری به تحصیل اشتغال داشته باشد که در این آیین نامه به آن دانشجو اطلاق می‌شود. (بند ب ماده ۱ تکمیل آیین نامه انضباطی دانشجویان جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۴/۶/۱۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

دانشجوی داخل: هر فردی است که در یکی از دانشگاه‌ها به صورت حضوری یا غیرحضوری به تحصیل اشتغال داشته باشد که در این آیین نامه به آن دانشجو اطلاق می‌شود. (بند ب ماده ۱ آیین نامه انضباطی دانشجویان جمهوری اسلامی شورای عالی انقلاب فرهنگی مصوب ۱۳۷۴/۴/۲۰)

دانشجوی وابسته: به فردی که به‌عنوان دانشجوی بورسیه یا ارزبگیر در یکی از دانشگاه‌های خارج از کشور تحصیل می‌کند، گفته می‌شود. (بند ج ماده ۱ تکمیل‌آیین‌نامه انضباطی دانشجویان جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۴/۶/۱۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

دانشجوی وابسته: به فردی که به‌عنوان دانشجوی بورسیه یا ارزبگیر در یکی از دانشگاه‌های خارج از کشور تحصیل می‌کند، گفته می‌شود. (بند ج ماده ۱ آیین‌نامه انضباطی دانشجویان جمهوری اسلامی مصوب ۱۳۷۴/۴/۲۰ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

دانشکده: از این به بعد مدرسه ابتدایی دبستان و معلم آن آموزگار، مدرسه متوسطه دبیرستان و معلم آن دبیر، مدرسه صنعتی هنرستان و معلم آن هنرآموز، هر شعبه از مدارس عالی (فاکولته) دانشکده و مجموع شعب عالیه (اونیورسیتیه) دانشگاه و معلم مدارس عالیه استاد نامیده خواهد شد. (تبصره ماده ۱ قانون اجازه تأسیس دانشسراهای مقدماتی و عالی مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۱۹)

دانشگاه: دانشگاه به مؤسسه‌ای اطلاق می‌شود که لااقل سه دانشکده کامل به تشخیص شورای مرکزی دانشگاه‌ها داشته باشد. (تبصره ماده ۱ قانون راجع به تأسیس شورای مرکزی دانشگاه‌ها مصوب ۱۳۴۴/۹/۹)

دانشگاه: از این به بعد مدرسه ابتدایی دبستان و معلم آن آموزگار، مدرسه متوسطه دبیرستان و معلم آن دبیر، مدرسه صنعتی هنرستان و معلم آن هنرآموز، هر شعبه از مدارس عالی (فاکولته) دانشکده و مجموع شعب عالیه (اونیورسیتیه) دانشگاه و معلم مدارس عالیه استاد نامیده خواهد شد. (تبصره ماده ۱ قانون اجازه تأسیس دانشسراهای مقدماتی و عالی مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۱۹)

دانشگاه: منظور از دانشگاه یا مؤسسه آموزش عالی، دانشگاه‌ها و مؤسسات و مجتمع‌های آموزش عالی و پژوهشی دولتی یا غیردولتی است که طبق مقررات وزارتین فرهنگ و آموزش عالی و بهداشت درمان و آموزش پزشکی مدرک رسمی بالاتر از دیپلم (ولو به‌عنوان معادل) صادر می‌کنند که در این آیین‌نامه به آن‌ها دانشگاه اطلاق می‌شود. (ماده ۱ تکمیل آیین‌نامه انضباطی دانشجویان جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۴/۶/۱۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

دانشگاه: منظور از دانشگاه یا مؤسسه آموزش عالی، دانشگاه‌ها و مؤسسات و مجتمع‌های آموزش عالی و پژوهشی دولتی یا غیردولتی است که طبق مقررات وزارتین فرهنگ و آموزش عالی و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مدرک رسمی بالاتر از دیپلم (ولو به عنوان معادل) صادر می‌کنند که در این آیین‌نامه به آن‌ها دانشگاه اطلاق می‌شود. (ماده ۱ آیین‌نامه انضباطی دانشجویان جمهوری اسلامی مصوب ۱۳۷۴/۴/۲۰ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

دانشگاه: دانشگاه در این آیین‌نامه عبارت از کلیه مؤسسات آموزش عالی مستقلی است که براساس قوانین یا مقررات وزارت فرهنگ و آموزش عالی تشکیل شده یا بشود. (ماده ۱ آیین‌نامه معاملات دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی مصوب ۱۳۶۳/۵/۱۰ هیأت وزیران)

دانشگاه: دانشگاه در این آیین‌نامه عبارت از کلیه مؤسسات آموزش عالی مستقلی است که براساس قوانین یا مقررات وزارت فرهنگ و آموزش عالی تشکیل شده یا بشود. (ماده ۱ آیین‌نامه مالی دانشگاه‌ها مصوب ۱۳۶۳/۳/۳۰ هیأت وزیران)

دانشگاه آزاد اسلامی: دانشگاه مؤسسه‌ای است غیرانتفاعی که درآمدهای آن منحصرأً صرف هزینه‌ها و پیشرفت و توسعه فعالیت‌های آن خواهد شد. (ماده ۵ اساسنامه دانشگاه آزاد اسلامی مصوب ۱۳۶۶/۸/۱۲ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

دانشگاه شاهد: دانشگاه شاهد مؤسسه‌ای است غیرانتفاعی و وابسته به بنیاد شهید انقلاب اسلامی با شخصیت حقوقی مستقل که رئیس دانشگاه نماینده قانونی آن خواهد بود. (ماده ۳ اساسنامه دانشگاه شاهد مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۹ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

دانشگاه علوم اسلامی رضوی: دانشگاه مؤسسه‌ای است غیردولتی و غیرانتفاعی و عام‌المنفعه و بودجه آن از محل موقوفات مدرسه میرزا جعفر و خیرات خان، وجوهات شرعی، درآمد خصوصی (غیردولتی) استان قدس رضوی و کمک‌های مردمی تأمین می‌شود. (ماده ۴ اساسنامه دانشگاه علوم اسلامی رضوی مصوب ۱۳۷۴/۱۰/۵ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

داوری: داوری عبارت است از رفع اختلاف بین متداعیین در خارج از دادگاه به وسیله شخص یا اشخاص حقیقی یا حقوقی مرضی الطرفین و یا انتصابی. (بند الف ماده ۱ قانون داورى تجارى بین‌المللى مصوب ۱۳۷۶/۶/۲۶)

داوری بین‌المللی: داوری بین‌المللی عبارت است از این‌که یکی از طرفین در زمان انعقاد موافقتنامه داوری به موجب قوانین ایران تبعه ایران نباشد. (بند ب ماده ۱ قانون داورى تجارى بین‌المللى مصوب ۱۳۷۶/۶/۲۶)

دبستان: از این به بعد مدرسه ابتدایی دبستان و معلم آن آموزگار، مدرسه متوسطه دبیرستان و معلم آن دبیر، مدرسه صنعتی هنرستان و معلم آن هنرآموز، هر شعبه از مدارس عالی (فاکولته) دانشکده و مجموع شعب عالی (اونیورسیتة) دانشگاه و معلم مدارس عالی استاد نامیده خواهد شد. (تبصره ماده ۱ قانون اجازه تأسیس دانشسراهای مقدماتی و عالی منصوب ۱۳۱۲/۱۲/۱۹)

دبیر: از این به بعد مدرسه ابتدایی دبستان و معلم آن آموزگار، مدرسه متوسطه دبیرستان و معلم آن دبیر، مدرسه صنعتی هنرستان و معلم آن هنرآموز، هر شعبه از مدارس عالی (فاکولته) دانشکده و مجموع شعب عالی (اونیورسیتة) دانشگاه و معلم مدارس عالی استاد نامیده خواهد شد. (تبصره ماده ۱ قانون اجازه تأسیس دانشسراهای مقدماتی و عالی مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۱۹)

دبیرستان: از این به بعد مدرسه ابتدایی دبستان و معلم آن آموزگار، مدرسه متوسطه دبیرستان و معلم آن دبیر، مدرسه صنعتی هنرستان و معلم آن هنرآموز، هر شعبه از مدارس عالی (فاکولته) دانشکده و مجموع شعب عالی (اونیورسیتة) دانشگاه و معلم مدارس عالی استاد نامیده خواهد شد. (تبصره ماده ۱ قانون اجازه تأسیس دانشسراهای مقدماتی و عالی مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۱۹)

درآمد: منظور آن دسته از دادوستدهای بخش دولتی است که ارزش خالص را افزایش می‌دهد. (ماده ۷۷ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۸۰/۱۱/۲۷)

درآمد اختصاصی: درآمد اختصاصی عبارت است از درآمدهایی که به موجب قانون برای مصرف یا مصارف خاص در بودجه کل کشور تحت عنوان درآمد اختصاصی منظور می‌گردد و دولت موظف است حداکثر تا سه سال پس از تصویب این قانون، بودجه اختصاصی را حذف نماید. (ماده ۱۴ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

درآمد اختصاصی: درآمد اختصاصی عبارت است از درآمدهایی که به موجب قانون برای مصرف یا مصارف خاص در بودجه کل کشور تحت عنوان درآمد اختصاصی منظور می‌گردد. (ماده ۹ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

درآمد اختصاصی دانشگاه: درآمد اختصاصی دانشگاه عبارت است از کلیه درآمدهای دانشگاه که در یک سال مالی در اثر ارائه خدمات، تحقیقات و فروش محصولات حاصل می‌گردد. (ماده ۵ آیین‌نامه مالی دانشگاه‌ها مصوب ۱۳۶۳/۳/۳۰ هیأت وزیران)

درآمد برنامه: درآمد برنامه عبارت است از درآمدها و سایر منابع تأمین اعتبار که برای اجرای برنامه‌های عمرانی در بودجه عمرانی تحت عنوان درآمد برنامه منظور می‌شود. (ماده ۱۰ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

درآمد حقوق: درآمندی که شخص حقیقی در خدمت شخص دیگر (اعم از حقیقی یا حقوقی) در قبال تسلیم نیروی کار خود بابت اشتغال در ایران برحسب مدت یا کار انجام یافته به طور نقد یا غیرنقد تحصیل می‌کند مشمول مالیات بر درآمد حقوق است. (ماده ۸۲ قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۶۶/۱۲/۳)

درآمد حقوق: درآمندی که شخص حقیقی در خدمت شخص دیگر (اعم از حقیقی یا حقوقی) در قبال تسلیم نیروی کار خود بابت اشتغال در ایران برحسب مدت یا کار انجام یافته به طور نقد یا غیرنقد تحصیل می‌کند مشمول مالیات بر درآمد حقوق است. (ماده ۱ لایحه قانونی مالیات بر درآمد حقوق مصوب ۱۳۵۹/۴/۲۱ شورای انقلاب)

درآمد خالص: درآمد خالص مشمول مالیات مؤدیان مذکور عبارت است از درآمندی که در ظرف سال شمسی عاید مؤدی می‌شود منهای مخارجی که برای تحصیل و حفظ درآمد مزبور نموده‌اند. هزینه‌های قابل قبول در محاسبه مالیاتی به موجب آیین‌نامه تعیین می‌گردد. (تبصره ۱ ماده ۶ قانون مالیات بر درآمد و املاک مزروعی و مستغلات و حق تمبر مصوب ۱۳۳۵/۱/۱۶)

درآمد شرکت‌های دولتی: درآمد شرکت‌های دولتی عبارت است از درآمدهایی که در قبال ارائه خدمت یا فروش کالا و سایر فعالیت‌هایی که شرکت‌های مذکور به موجب قوانین و مقررات مجاز به انجام آن‌ها هستند عاید آن شرکت‌ها می‌گردد. (ماده ۱۵ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

درآمد شرکت‌های دولتی: درآمد شرکت‌های دولتی عبارت است از درآمدها و سایر منابع تأمین اعتبار که در بودجه شرکت‌های دولتی تحت عنوان درآمد شرکت‌های دولتی منظور می‌گردد. (ماده ۱۱ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

درآمد صندوق بازنشستگی: درآمد صندوق بازنشستگی از وجوهی که از حقوق و مزایای مستخدمین رسمی و آزمایشی کسر می‌شود منحصر است به وجوه مذکور در مواد ۷۱ و ۷۲ و تبصره ۵ ماده ۱۳۷ این قانون و تبصره ۷۰ قانون بودجه سال ۱۳۴۲ کل کشور و مبلغ ماه اول هرگونه تفاوت حقوق مستخدم. در صورت عدم کفایت وجوه صندوق بازنشستگی دولت مکلف است کمبود آن را در بودجه کل کشور از محل درآمد عمومی تأمین و پرداخت کند. بند ۱۶ (۱۰۰ اصلاحی) لایحه قانونی اصلاح بعضی از مواد لایحه قانونی استخدام کشوری مصوب کمیسیون خاص مشترک مجلسین مصوب ۱۳۴۹/۸/۱۲)

درآمد عمومی: درآمد عمومی عبارت است از درآمدهای وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و مالیات و سود سهام شرکت‌های دولتی و درآمد حاصل از انحصارات و مالکیت و سایر درآمدهایی که در قانون بودجه کل کشور تحت عنوان درآمد عمومی منظور می‌شود. (ماده ۱۰ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

درآمد عمومی: درآمد عمومی عبارت است از درآمدهای وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و سایر منابع تأمین اعتبار که در بودجه کل کشور تحت عنوان درآمد عمومی منظور می‌شود. (ماده ۸ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

درآمد کافی: عبارت است از مقدار درآمدی که عرفاً نیاز یک خانواده را تأمین کند به تشخیص هیأت‌های واگذاری زمین. (بند ۸ آیین‌نامه اجرایی قانون واگذاری زمین‌های دایر و بایر که بعد از انقلاب به صورت کشت موقت در اختیار کشاورزان قرار گرفته است مصوب ۱۳۶۵/۸/۸ مصوب ۱۳۶۵/۱۱/۲۹ هیأت وزیران)

درآمد کشاورزی: منظور از درآمد کشاورزی مذکور در این قانون هر نوع درآمدی است که از محصول اراضی مزروعی و باغات و جنگل‌ها و اغنام و احشام و قنوات و رودخانه‌ها و آسیاها و حق‌الارض مراتع و اراضی مزروعی به دست می‌آید. (ماده ۴ قانون مالیات بر درآمد مصوب ۱۳۲۲/۸/۱۹)

درآمد کل (شرکت نفت): درآمد کل عبارت است از سود ویژه به اضافه بهره مالکانه (پرداخت مشخص) و وجوهی که به عنوان پذیره و حق‌الارض و برگشت هزینه اکتشاف عاید شرکت شود. همچنین وجوهی که به عنوان سود خالص از شرکت‌های فرعی و وابسته پس از پرداخت مالیات بر درآمد آن شرکت‌ها عاید می‌گردد. (ماده ۵۱ قانون اساسنامه شرکت ملی نفت ایران مصوب ۱۳۵۶/۳/۱۷)

درآمد مشمول مالیات حقوق: درآمد مشمول مالیات حقوق عبارت است از حقوق (مقرری یا مزد یا حقوق اصلی) و مزایای مربوط به شغل اعم از مستمر یا غیرمستمر قبل از وضع کسور و پس از کسر معافیت‌های مقرر در این لایحه قانونی. (ماده ۲ لایحه قانونی مالیات بر درآمد مصوب ۱۳۵۹/۴/۲۱ شورای انقلاب)

درآمد مشمول مالیات حقوق: درآمدهایی که شخص حقیقی در خدمت شخص دیگر (اعم از حقیقی یا حقوقی) در قبال تسلیم نیروی کار خود بابت اشتغال در ایران برحسب مدت یا کار انجام یافته به طور نقد یا غیرنقد تحصیل می‌کند مشمول مالیات حقوق است. (ماده ۳ قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۴۵/۱۲/۲۸)

درآمد ناویژه: درآمد ناویژه عبارت است از درآمد حاصله از هر نوع کسب یا معاملات به انضمام درآمدهای بازرگانی و بانکی و صرافی و هر نوع عملیات انتفاعی دیگر و همچنین بهره‌برداری کان‌ها که پس از کسر هزینه‌هایی که برای تحصیل درآمدها به شرح زیر لازم می‌باشد به درآمد ویژه تبدیل می‌گردد الف) دستمزد، مواجب، حق‌الزحمه و حق‌العمل و فوق‌العاده مستخدمان و کارگران و وجوهی که طبق نظامنامه وزارت دارایی به صندوق‌های تقاعد و تعاون مستخدمان و کارگران پرداخته می‌شود.

(ماده ۱۱ آیین‌نامه قانون مالیات بر درآمد مصوب ۱۳۲۲ آبان ۱۳۲۲ مصوب ۱۳۲۳/۳/۱)

درآمد ویژه: مبلغی است که از عملیات و معاملات یک شرکت یا اتحادیه تعاونی در یک دوره مالی پس از وضع هزینه‌ها و استهلاکات حاصل می‌شود. (بند ۳ ماده ۱ از قانون شرکت‌های تعاونی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

درآمد ویژه: درآمد ویژه مصرحه در ماده سوم از قانون مالیات بر درآمد عبارت است از: هرگونه درآمد نقدی یا جنسی حاصله از حقوق، موجب، مزد، اجرت، حق الزحمه، فوق العاده، پاداش و بهره معاملات پولی و معاملات رهنی و بیع شرطی، سود سهام، کارمزد، حق الامتیاز، لاتار و شرط بندی، حق داوری و درآمد املاک مزروعی مشمول مالیات، درآمد مشمول مالیات از اجاره بها، درآمد مشمول مالیات از فروش اموال غیرمنقول، هر نوع درآمد اتفاقی جز درآمد ارثی و هر نوع درآمد دیگری که در این آیین نامه اسم صریحی از آن برده نشده و معافیت آن تصریح نگردیده و اجازه داده نشده است که از آن درآمدها به عنوان هزینه تحصیل درآمد مبلغی موضوع شود. (ماده ۱۰ آیین نامه قانون مالیات بر درآمد مصوب ۱۹ آبان ۱۳۲۲ مصوب ۱۳۲۳/۳/۱)

درآمد ویژه: درآمد ویژه شامل اقلام زیر است: الف) درآمد نقدی یا جنسی حاصله از حقوق و اجرت و حق الزحمه و فوق العاده و پاداش و بهره معاملات پولی و سود سهام و کارمزد و هر نوع منافع یا سود دیگری که عاید بگردد طبق آیین نامه مخصوص. ب) درآمد غیرویژه حاصله از هر نوع کسب یا معاملات به انضمام درآمدهای بازرگانی و بانکی و صرافی و صنعتی و هر نوع عملیات انتفاعی دیگر و همچنین بهره برداری کانها پس از وضع هزینه هایی که برای تحصیل این درآمدها لازم است و به موجب

آیین نامه مخصوص تعیین می گردد. ج) نسبت به املاک مزروعی که به اجاره واگذار شده میزان درآمد ویژه عبارت خواهد بود از نصف مال الاجاره نقدی و جنسی سالانه آن که به نقد تسعیر می گردد به موجب قرار اجاره کتبی یا شفاهی. د) از کلیه درآمد کشاورزی املاک مزروعی که عاید مالک می گردد برابر نصف سهم مالکانه نقدی و جنسی که قسمت جنسی آن باید تسعیر و تبدیل به نقد گردد. ه) نسبت به مستأجرین املاک مزروعی که درآمد کشاورزی سهم مالکانه را اجاره می کنند تمام سهم مالکانه محسوب پس از وضع مال الاجاره که به مالک می پردازند نصف از عواید مستأجر. و) نسبت به مالکین املاک مزروعی که شخصاً عمل رعیتی ملک را عهده دار بوده و کل محصول را برداشت می نمایند نصف سهم مالکانه نقدی و جنسی تسعیر شده به نقد. ز) صد پنجاه مال الاجاره حمامها و پخچالها و صد هفتاد و پنج مال الاجاره خانهها و صد هشتاد سایر مستغلات و اراضی و متعلقات آنها که به اجاره رفته و در شهرها و قصبات واقع شده باشد. (ماده ۳ قانون مالیات بر درآمد مصوب ۱۳۲۲/۸/۱۹)

درجه شغلی: عبارت از تعیین ارشدیت نسبی مشاغل در مجموعه طبقات شغلی است. (بند ح ماده ۱ از آیین نامه حقوق و دستمزد کارکنان سازمان های مناطق آزاد تجاری صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۵/۱/۱۹ هیأت وزیران)

درخت: درخت از نظر این قانون هر درختی است که محیط بن آن از پنجاه سانتیمتر بیش تر باشد. (تبصره ماده ۱ از قانون حفظ و گسترش فضای سبز و جلوگیری از قطع بی رویه درخت مصوب ۱۳۵۲/۵/۱۱)

درختان جنگلی ایران: درختان جنگلی ایران از نظر اجرای این قانون به شرح زیر دسته‌بندی می‌گردد: دسته اول - زربین، ارس، شمشاد، سرخدار، گردو، آزاد. دسته دوم - راش، بلوط، زبان گنجشک، ملج، افرا، شیردار، الوکک، توسکا، نمدار. دسته سوم - اوجا، سفیدپلت، کلهو، ممرز و سایر گونه‌ها. (بند ۱۷ ماده ۱ از قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۶۵/۵/۲۵)

درخواست وجه: درخواست وجه سندی است که مدیر امور مالی دیوان محاسبات برای دریافت وجه به منظور پرداخت حواله‌های صادر شده موضوع ماده ۲ این قانون و سایر پرداخت‌هایی که به موجب قانون از محل بودجه مورد عمل عهده خزانه در وجه حساب یا حساب‌های بانکی دیوان محاسبات صادر می‌گردد، تنظیم می‌نماید. (ماده ۳ آئین‌نامه مالی، محاسباتی و معاملاتی دیوان محاسبات مصوب ۱۳۷۲/۶/۹)

درخواست وجه: درخواست وجه سندی است که ذی حساب برای دریافت وجه به منظور پرداخت حواله‌های صادر شده موضوع ماده ۲۱ این قانون و سایر پرداخت‌هایی که به موجب قانون از محل وجوه متمرکز شده در خزانه مجاز است حسب مورد از محل اعتبارات و یا وجوه مربوط عهده خزانه در مرکز و یا عهده نمایندگی خزانه در استان در وجه حساب بانکی پرداخت دستگاه اجرائی ذی ربط صادر می‌کند. (ماده ۲۲ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

درخواست وجه: درخواست وجه سندی است که ذی حساب برای پرداخت حواله‌های صادر شده از محل اعتبارات بودجه عمومی دولت به عهده خزانه در وجه حساب وزارتخانه یا مؤسسه مربوط صادر می‌کند. (ماده ۱۷ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

درصد جانبازی: عبارت است از میزان آسیب‌دیدگی جسمی و روانی که توسط کمیسیون پزشکی تخصصی تعیین درصد بنیاد مشخص و حسب مورد تجدیدنظر خواهد شد. (بند ج ماده ۲ از قانون تسهیلات استخدامی و اجتماعی جانبازان انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۴/۳/۳۱)

درمانگاه: درمانگاه مؤسسه‌ای است شبانه‌روزی که بیماران سرپایی را می‌پذیرد و بایستی حداقل دارای سه پزشک عمومی یا متخصص باشد و استفاده از هر نام دیگر برای درمانگاه ممنوع است. (ماده ۱۶ آیین‌نامه اجرایی ماده ۸ قانون تشکیل وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی مصوب ۱۳۶۵/۵/۲۶ هیأت وزیران)

درمانگاه دامپزشکی: مکانی با فضای مناسب، طبق نقشه‌های موجود در سازمان دامپزشکی کشور است که دارای امکانات کافی برای پذیرش دام، معاینه، تشخیص، معالجه سرپایی دام‌ها و در صورت لزوم اعزام اکیپ‌های سیار به مناطق تحت پوشش می‌باشد. (ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۰ قانون سازمان دامپزشکی کشور برای صدور پروانه‌های بیماران درمانگاه آزمایشگاه و اشتغال به امور درمانی دامپزشکی مصوب ۱۳۷۳/۱۰/۴ هیأت وزیران)

دریافت‌های دولت: دریافت‌های دولت عبارت است از کلیه وجوهی که تحت عنوان درآمد عمومی و درآمد اختصاصی و درآمد شرکت‌های دولتی و سایر منابع تأمین اعتبار و سپرده‌ها و هدایا به استثنا هدایایی که برای مصارف خاصی اهدا می‌گردد و مانند این‌ها و سایر وجوهی که به موجب قانون باید در حساب‌های خزانه‌داری کل متمرکز شود. (ماده ۱۱ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

دریای ساحلی: حق حاکمیت ایران در خارج قلمرو خشکی ایران و آب‌های داخلی شامل منطقه‌ای از دریاها متصل به سواحل ایران که دریای ساحلی نامیده می‌شود است. (ماده ۱ قانون اصلاح قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت ایران مصوب تیرماه ۱۳۱۳ مصوب ۱۳۳۸/۱/۲۲)

دریای سرزمینی: حاکمیت جمهوری اسلامی ایران خارج از قلمرو خشکی و آب‌های داخلی و جزایر خود در خلیج فارس، تنگه هرمز و دریای عمان بر منطقه‌ای از آب‌های متصل به خط مبدأ که دریای سرزمینی نامیده می‌شود نیز حاکمیت دارد. این حاکمیت همچنین شامل فضای فوقانی، بستر و زیر بستر دریای سرزمینی می‌باشد. (ماده ۱ قانون مناطق دریائی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان مصوب ۱۳۷۲/۱/۳۱)

دریای سرزمینی: در اصطلاح این قانون: منظور از دریای زیرزمینی دریای ساحلی موضوع ماده ۳ قانون اصلاح قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت مصوب ۲۲ فروردین ۱۳۳۸ می‌باشد. (ماده ۱ قانون حفاظت دریا و رودخانه‌های مرزی از آلودگی با مواد نفتی مصوب ۱۳۵۴/۱۱/۱۴)

دستگاه: منظور از دستگاه‌ها در این قانون کلیه وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها، مؤسسات، شرکت‌های دولتی و سایر واحدها که به نحوی از انحا از بودجه کل کشور استفاده می‌نمایند و به طور کلی هر واحد اجرایی که بر طبق اصول ۴۴ و ۴۵ قانون اساسی مالکیت عمومی بر آن‌ها مترتب بشود می‌باشد. واحدهایی که شمول مقررات عمومی در مورد آن‌ها

مستلزم ذکر نام است نیز مشمول این تعریف می‌باشند. (تبصره ماده ۲ قانون دیوان محاسبات کشور مصوب ۱۳۶۱/۱۱/۱۱)

دستگاه: به کلیه واحدهای سازمانی تابع قوه‌های مقننه، مجریه و قضایی و نهادهای انقلاب اسلامی، شرکت‌های تابع دولت و کلیه مؤسسات که به نحوی از بودجه عمومی استفاده می‌کنند اطلاق می‌شود. (بند ج ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون ممنوعیت ادامه تحصیل کارگزاران کشور در ساعات اداری مصوب ۱۳۷۳/۴/۱۲ هیأت وزیران)

دستگاه اجرایی: منظور وزارتخانه، نیروها و سازمان‌های تابعه ارتش ... استانداری یا فرمانداری کل، شهرداری و مؤسسه وابسته به شهرداری، مؤسسه دولتی، مؤسسه وابسته به دولت، شرکت دولتی، مؤسسه عمومی عام‌المنفعه و مؤسسه اعتباری تخصصی است که عهده‌دار اجرای قسمتی از برنامه سالانه بشود. (بند ۱۱ ماده ۱ قانون برنامه و بودجه کشور مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۱۰)

دستگاه اجرایی: منظور از دستگاه اجرایی در این آیین‌نامه، کلیه وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها و شرکت‌های دولتی، مؤسسات و شرکت‌هایی هستند که شمول قانون بر آنها مستلزم ذکر نام است. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی چگونگی استفاده از خودروهای دولتی و واگذاری آنها موضوع بندهای (الف، ج و ک) تبصره ۱۳ قانون بودجه سال ۱۳۷۳ کل کشور مصوب ۱۳۷۲/۲/۴ هیأت وزیران)

دستگاه دولتی: منظور از دستگاه دولتی در این قانون کلیه وزارتخانه‌ها، مؤسسات، شرکت‌های دولتی، مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی، شهرداری‌ها و هرگونه سازمان یا مؤسسه‌ای است که به نحوی از اعتبارات کل کشور یا اعتباراتی که به موجب قانون یا تصویب‌نامه هیأت وزیران از محل درآمد عمومی تأمین می‌گردد بهره‌مند می‌شوند. (تبصره ۴ ماده ۲ از قانون آیین‌نامه استخدامی دیوان محاسبات کشور مصوب ۱۳۷۰/۷/۷)

دستگاه دولتی: وزارتخانه، مؤسسه یا شرکتی است که مطابق قوانین و مقررات، اعمال حاکمیت یا تصدی دولت جمهوری اسلامی ایران را در امری به عهده دارد. در مواردی که موضوع در ارتباط با وظایف و مسئولیت‌های چند دستگاه باشد، تعیین دستگاه مسئول برعهده هیأت وزیران می‌باشد. (ماده ۱ آیین‌نامه چگونگی تنظیم و انعقاد توافقات بین‌المللی مصوب ۱۳۷۱/۲/۱۳ هیأت وزیران)

دستگاه دولتی: منظور از دستگاه دولتی در این تصویبنامه، وزارتخانه‌ها، مؤسسات دولتی، شرکت‌های دولتی و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت، دستگاه‌های اجرایی محلی، مؤسسات عمومی عام‌المنفعه، شهرداری‌ها و هر دستگاه دیگری که بیش از ۵۰ درصد هزینه‌های خود را از محل بودجه عمومی دولت دریافت می‌نمایند می‌باشد. (بند ۴ مقررات مربوط به پرداخت اضافه کار ساعتی کارکنان دستگاه‌های دولتی مصوب ۱۳۵۸/۲/۲۴ هیأت وزیران)

دستگاه مسئول بهره‌برداری: منظور دستگاهی است که پس از اجرا و تکمیل طرح عمرانی طبق قوانین و مقررات مربوط موظف به بهره‌برداری و نگهداری از آن می‌گردد. این دستگاه ممکن است همان دستگاه اجراکننده طرح و یا دستگاه دیگری باشد. (بند ۱۲ ماده ۱ قانون برنامه و بودجه کشور مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۱۰)

دستگاه‌های دولتی: منظور از دستگاه‌های دولتی کلیه وزارتخانه‌ها، ادارات مستقل، بنگاه‌ها، شرکت‌ها و سازمان بیمه‌های اجتماعی کارگران و هرگونه سازمانی است که دولت به نحوی از انحا از لحاظ مالی در آن سهمیم باشد به استثنا وزارت جنگ و ژاندارمری کل کشور جز در مورد استفاده از مسکن‌های عمومی واگذاری. (ماده ۶ رد لوائح مربوط به تشکیل سازمان مسکن و تنظیم یک برنامه صحیح و بلندمدت برای خانه‌دار ساختن کارمندان دولت و کارگران صنایع مصوب ۱۳۴۴/۱۱/۲۰)

دستمزد: دستمزد عبارت از مبلغی است که در مقابل ساعات کار و کارمزد عبارت از مبلغی است که در مقابل هر واحد از محصول کار به کارگر به طور نقد یا جنس تأدیه می‌شود. (تبصره ۱ ماده ۳ از لایحه قانونی بیمه‌های اجتماعی کارگران مصوب ۱۳۳۴/۴/۲۴)

دستور اجرا: عبارت دستور اجرا از این قرار است عموم ضابطین عدلیه و کلیه مأموران اجرا و قوای دولتی مأمور و مکلف هستند که هر یک در آنچه راجع به ایشان است ادای وظیفه و مساعدت برای اجرای مدلول این ورقه به عمل آورند نظر به این منظور ورقه حاضر صادر و ممضی و مههور می‌گردد به تاریخ. (ماده ۱۲۰ قانون ثبت اسناد و املاک مصوب ۱۳۰۱/۱/۲۱)

دستور موقت: دستور موقت ممکن است دایر بر توقیف مال یا انجام عمل یا منع از امری باشد. (ماده ۳۱۶ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

دعاوی خانوادگی: منظور از دعاوی خانوادگی دعاوی مدنی بین هر یک از زن و شوهر و فرزندان و جد پدری و وصی و قیم است که از حقوق و تکالیف مقرر در کتاب هفتم در نکاح و طلاق (من جمله دعاوی مربوط به جهیزیه و مهر زن) و کتاب هشتم در اولاد و کتاب نهم در خانواده و کتاب دهم در حجر و قیمومت قانونی مدنی همچنین از مواد ۱۰۰۵، ۱۰۰۶، ۱۰۲۸، ۱۰۲۹ و ۱۰۳۰ قانون مذکور و مواد مربوط در قانون امور حسبی ناشی شده باشد. (ماده ۲ قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۵۳/۱۱/۱۵)

دعاوی خانوادگی: منظور از دعاوی خانوادگی دعاوی مدنی بین هر یک از زن و شوهر و فرزندان و جد پدری و وصی و قیم است که از حقوق و تکالیف مقرر در کتاب هفتم (در نکاح و طلاق) و کتاب هشتم (در اولاد) و کتاب نهم (در خانواده) و کتاب دهم (در حجر و قیمومت) قانون مدنی و همچنین از مواد ۱۰۰۵، ۱۰۰۶، ۱۰۲۸، ۱۰۲۹ و ۱۰۳۰ قانون مذکور و نیز از مواد مربوطه در قانون امور حسبی ناشی شده باشد. (ماده ۲ قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۴۶/۳/۲۵)

دعوی تصرف عدوانی: دعاوی تصرف عدوانی عبارت است از: ادعای متصرف سابق مبنی بر این که دیگری بدون رضایت او مال غیرمنقول را از تصرف وی خارج کرده و اعاده تصرف خود را نسبت به آن مال درخواست می نماید. (ماده ۱۵۸ قانون آیین دادرسی دادگاه های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

دعوی تصرف عدوانی: دعوی تصرف عدوانی عبارت است از دعوی متصرف سابق که دیگری بدون رضایت او مال غیرمنقول را از تصرف او خارج کرده و متصرف سابق اعاده تصرف خود را نسبت به آن مال درخواست می نماید. (ماده ۳۲۳ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

دعوی تصرف عدوانی: دعوی مزاحمت و تصرف عدوانی در صلحیه اقامه می شود که موضوع دعوی در حوزه آن واقع است. دعوی مزاحمت عبارت است از دعوی که به موجب آن متصرف مال یا حتی تقاضای جلوگیری از مزاحمت کسی می نماید که نسبت به تصرفات او مزاحم است بدون این که مال را از تصرف متصرف خارج کرده باشد. دعوی تصرف عدوانی عبارت است از دعوی متصرف سابق که دیگری بدون رضایت او مالی را از تصرف او خارج کرده و متصرف سابق اعاده تصرف خود را نسبت به آن مال تقاضا می نماید. (ماده ۱۸ قانون اصول محاکمات حقوقی و تجاری مصوب ۱۳۱۴/۱۰/۲۸)

دعوی طاری: هر دعوی که در اثنای رسیدگی به دعوی دیگر از طرف خواهان یا خوانده یا شخص ثالث یا از طرف متداعیین اصلی بر ثالث اقامه شود، دعوی طاری نامیده می‌شود. این دعوا اگر با دعوی اصلی مرتبط یا دارای یک منشأ باشد، در دادگاهی اقامه می‌شود که دعوی اصلی در آنجا اقامه شده است. (ماده ۱۷ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

دعوی طاری: هر دعوی که در اثنای رسیدگی به دعوی دیگری از طرف مدعی یا مدعی علیه یا شخص ثالثی یا از طرف متداعیین اصلی بر ثالث اقامه شود، دعوی طاری نامیده می‌شود و این دعوی اگر با دعوی اصلی ناشی از یک منشأ باشد یا با دعوی اصلی ارتباط کامل داشته باشد، در دادگاهی اقامه می‌شود که دعوی اصلی در آنجا اقامه شده است مگر این که دعوی طاری از صلاحیت ذاتی دادگاه خارج باشد در این صورت اگر رسیدگی به دعوی اصلی متوقف به رسیدگی به دعوی طاری باشد دعوی اصلی موقوف می‌ماند تا دعوی طاری در دادگاهی که صلاحیت رسیدگی به آن را دارد خاتمه پذیرد. (ماده ۲۸ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

دعوی متقابل: خوانده می‌تواند در مقابل ادعای خواهان، اقامه دعوا نماید. چنین دعوی در صورتی که با دعوی اصلی ناشی از یک منشأ بوده یا ارتباط کامل داشته باشد، دعوی متقابل نامیده شده و توأماً رسیدگی می‌شود و چنانچه دعوی متقابل نباشد، در دادگاه صالح به طور جداگانه رسیدگی خواهد شد. بین دو دعوی وقتی ارتباط کامل موجود است که اتخاذ تصمیم در هر یک مؤثر در دیگری باشد. (ماده ۱۴۱ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

دعوی متقابل: مدعی علیه حق دارد در مقابل ادعای مدعی اقامه دعوی کند و چنین دعوی را در صورتی که با دعوی اصلی ناشی از یک منشأ یا با دعوی نامبرده ارتباط کامل داشته باشد دعوی متقابل نامند و به آن دعوی در همان دادگاه با دعوی اصلی رسیدگی می‌شود مگر این که دعوی متقابل از صلاحیت ذاتی دادگاه خارج باشد. بین دو دعوی وقتی ارتباط کامل موجود است که اتخاذ تصمیم در هر یک مؤثر در دیگری باشد. (ماده ۲۸۴ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

دعوی متقابل: مدعی علیه حق دارد که در مقابل ادعای مدعی اقامه دعوا نماید و چنین دعوی را در صورتی که مربوط به دعوی اولی (اصلی) باشد دعوی متقابل نامند و بدان دعوی در همان محکمه با دعوی اصلی رسیدگی می‌شود مگر این که دعوی متقابل نوعاً از صلاحیت محکمه خارج باشد. (ماده ۲۴۶ قوانین موقتی اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۲۹۰/۸/۱۸)

دعوی مزاحمت: دعوی مزاحمت عبارت است از: دعوایی که به موجب آن متصرف مال غیرمنقول درخواست جلوگیری از مزاحمت کسی را می‌نماید که نسبت به متصرفات او مزاحم است بدون این که مال را از تصرف متصرف خارج کرده باشد. (ماده ۱۶۰ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

دعوی مزاحمت: دعوی مزاحمت عبارت است از دعوایی که به موجب آن متصرف مال غیرمنقول درخواست جلوگیری از مزاحمت کسی را می‌نماید که نسبت به متصرفات او مزاحم است بدون این که مال را از تصرف متصرف خارج کرده باشد. (ماده ۳۲۵ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

دعوی مزاحمت: دعوی مزاحمت عبارت است از دعوایی که به موجب آن متصرف مال تقاضای جلوگیری از مزاحمت کسی می‌نماید که نسبت به تصرفات او مزاحم است بدون این که مال را از تصرف متصرف خارج کرده باشد. (از ماده ۱۸ قانون اصول محاکمات حقوقی و تجاری مصوب ۱۳۱۴/۱۰/۲۸)

دعوی ممانعت از حق: دعوای ممانعت از حق عبارت است از: تقاضای کسی که رفع ممانعت از حق ارتفاق یا انتفاع خود را در ملک دیگری بخواهد. (ماده ۱۵۹ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

دعوی ممانعت از حق: دعوی ممانعت از حق عبارت است از دعوی کسی که رفع ممانعت از حق ارتفاق یا حق انتفاع خود را در ملک دیگری بخواهد. (ماده ۳۲۴ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

دفاتر مباشرت ثبت: دفاتر مباشرت ثبت از قرار تفصیل ذیل است: اولاً- دو دفتر برای ثبت اسناد به طوری که قانون معین می‌کند، یکی برای معاملات راجعه به اموال غیرمنقول و دیگری برای سایر معاملات. ثانیاً- دو دفتر فهرست که در آن مباشر ثبت مفاد اسناد ثبت شده و تصدیقات خود را با قید سجلات و امضاها و همچنین کلیه اقداماتی را که موافق وظایف خود به عمل می‌آورد نسختین می‌نویسد (به‌طور اختصار فهرست می‌کند). ثالثاً- دفتر نماینده عمومی که به ترتیب حروف تهجی برای کلیه اسنادی که در نزد مباشر ثبت یا تصدیق شده ترتیب می‌شود. رابعاً- دفتر صورت اسنادی که در مباشرت ثبت تودیع می‌شود. خامساً- دفتر صورت اشخاصی که ورشکسته و یا در تحت قیمومیت یا ولایت شرعی اعلان شده‌اند. سادساً- دفتر عایدات. (ماده ۱۸ قانون ثبت اسناد مصوب ۱۲۹۰/۲/۲۱)

دفاع غیرنظامی: دفاع غیرنظامی عبارت از مجموعه تدابیر و اقداماتی است که برای آماده کردن مردم و مؤسسات و تأسیسات و منابع مختلف ثروت‌های ملی در برابر آثار زیان بخش ناشی از حوادث طبیعی، سوانح غیرمترقبه، حملات هوایی، استعمال هرگونه سلاح و همچنین تقلیل تلفات و خسارات انجام می‌گیرد. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح قانون سازمان دفاع غیرنظامی کشور مربوط به وظایف و تشکیلات مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۲۸)

دفترخانه اسناد رسمی: دفترخانه اسناد رسمی واحد وابسته به وزارت دادگستری است و برای تنظیم و ثبت اسناد رسمی طبق قوانین و مقررات مربوط تشکیل می‌شود. سازمان و وظایف دفترخانه تابع قوانین و نظامات راجع به آن است. (ماده ۱ قانون دفاتر اسناد رسمی و کانون سردفتران و دفتریاران مصوب ۱۳۵۴/۴/۲۵)

دفترخانه اسناد رسمی: دفترخانه محلی است که سردفتر برای انجام کار و وظایف دفتری خود تعیین و به اداره ثبت محل و اداره ثبت اسناد مرکز اطلاع می‌دهد، سایر شرایط دفترخانه و اوقات کار طبق نظامنامه وزارت عدلیه خواهد بود. (ماده ۲۲ قانون دفتر اسناد رسمی مصوب ۱۳۱۶/۳/۱۵)

دفتر دارایی: دفتر دارایی دفتری است که تاجر باید هر سال صورت جامعی از کلیه دارایی منقول و غیرمنقول و دیون و مطالبات سال گذشته خود را به ریز ترتیب داده در آن دفتر ثبت و امضا نماید و این کار باید تا پانزدهم فروردین سال بعد انجام پذیرد. (ماده ۹ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

دفتر دارایی: دفتر دارایی دفتری است که تاجر باید هر سال صورت جامعی از کلیه دارایی منقول و غیرمنقول و دیون و مطالبات سال گذشته خود را به ریز ترتیب داده در آن دفتر ثبت و امضا نماید و این کار باید تا پانزدهم حمل سال بعد انجام پذیرد. (ماده ۹ قانون تجارت مصوب ۱۳۰۴/۳/۱۲)

دفتر روزنامه: دفتر روزنامه دفتری است که تاجر باید همه روزه مطالبات و دیون و دادوستد تجارته و معاملات راجع به اوراق تجارته (از قبیل خرید و فروش و ظهرنویسی) و به طور کلی جمیع واردات و صادرات تجارته خود را به هر اسم و رسمی که باشد و وجوهی را که برای مخارج شخصی خود برداشت می‌کند در آن دفتر ثبت نماید. (ماده ۷ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

دفتر روزنامه: دفتر روزنامه دفتری است که تاجر باید همه روزه مطالبات و دیون و دادوستد تجارتي و معاملات راجع به اوراق تجارتي (از قبيل خريد و فروش و ظهرنويسی) و به طور کلی جمیع واردات و صادرات تجارتي خود را به هر اسم و رسمی که باشد و وجهی را که برای مخارج شخصی خود برداشت می کند در آن دفتر ثبت نماید. (ماده ۷ قانون تجارت مصوب ۱۳۰۴/۳/۱۲)

دفتر کپی: دفتر کپی دفتری است که تاجر باید کلیه مراسلات و مخابرات و صورتحساب‌های صادره خود را در آن به ترتیب تاریخ ثبت نماید. (ماده ۱۰ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

دفتر کپی: دفتر کپی دفتری است که تاجر باید کلیه مراسلات و مخابرات و صورتحساب‌های صادره خود را در آن به ترتیب تاریخ ثبت نماید. (ماده ۱۰ قانون تجارت مصوب ۱۳۰۴/۳/۱۲)

دفتر کل: دفتر کل دفتری است که تاجر باید کلیه معاملات را لااقل هفته‌ای یک مرتبه از دفتر روزنامه استخراج و انواع مختلفه آن را تشخیص و جدا کرده هر نوعی را در صفحه مخصوصی در آن دفتر به طور خلاصه ثبت کند. (ماده ۸ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

دفتر کل: دفتر کل دفتری است که تاجر باید کلیه معاملات را لااقل هفته‌ای یک مرتبه از دفتر روزنامه استخراج و انواع مختلف آن را تشخیص و جدا کرده هر نوعی را در صفحه مخصوصی در آن دفتر به طور خلاصه ثبت کند. (ماده ۸ قانون تجارت مصوب ۱۳۰۴/۳/۱۲)

دفتر گواهی امضا: دفتر گواهی امضا دفتری است که منحصراً مخصوص تصدیق امضا ذیل نوشته‌های عادی است و نوشته تصدیق امضا شده با توجه به ماده ۳۷۵ آیین دادرسی مدنی مسلم‌الصدر شناخته می‌شود. وزارت دادگستری آیین‌نامه لازم را برای گواهی امضا تهیه و تصویب خواهد کرد. (ماده ۲۰ قانون دفاتر اسناد رسمی و کانون سردفتران و دفتریاران مصوب ۱۳۵۴/۴/۲۵)

دفتر یار: دفتریار کسی است که سمت معاونت دفترخانه را دارا است و برحسب پیشنهاد سردفتر و تصویب وزارت عدلیه انتخاب می‌گردد وظایف دفتریاران به موجب نظامنامه وزارت عدلیه معین خواهد شد. (ماده ۲۴ قانون دفتر اسناد رسمی مصوب ۱۳۱۶/۳/۱۵)

دفتریار اول: هر دفترخانه علاوه بر یک دفتریار که سمت معاونت دفترخانه و نمایندگی سازمان ثبت را دارا است و دفتریار اول نامیده می‌شود می‌تواند یک دفتریار دوم نیز داشته باشد. دفتریار به پیشنهاد سردفتر و به موجب ابلاغ سازمان ثبت اسناد و املاک کشور برابر مقررات این قانون منصوب می‌شود. (ماده ۳ قانون دفاتر اسناد رسمی و کانون سردفتران و دفتریاران مصوب ۱۳۵۴/۴/۲۵)

دفینه: دفینه مالی است که در زمین یا بنایی دفن شده و برحسب اتفاق و تصادف پیدا می‌شود. (ماده ۱۷۳ قانون مدنی)

دلال: دلال کسی است که در مقابل اجرت واسطه انجام معاملاتی شده یا برای کسی که می‌خواهد معاملاتی نماید طرف معامله پیدا می‌کند. اصولاً قرارداد دلالی تابع مقررات راجع به وکالت است. (ماده ۳۳۵ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

دلیل: دلیل عبارت از امری است که اصحاب دعوا برای اثبات یا دفاع از دعوا به آن استناد می‌نمایند. (ماده ۱۹۴ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

دلیل: دلیل عبارت از امری است که اصحاب دعوی برای اثبات دعوی یا دفاع از دعوی به آن استناد می‌نمایند. (ماده ۳۵۳ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

دمپینگ: هرگاه کالایی با قیمت نامتناسب یا تسهیلات غیرعادی از کشوری برای ورود به ایران عرضه شود (دمپینگ Dumping) و این عمل برای اقتصاد کشور رقابت ناسالم تلقی گردد هیأت وزیران می‌تواند در هر موقع بنا به پیشنهاد وزارت اقتصاد برای ورود کالای مزبور از آن کشور سود بازرگانی ویژه‌ای برقرار کند. (ماده ۷ قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۰/۳/۳۰)

دوایر محلیه: در ایالات و ولایات و بلوکات برای ترتیب و تنظیم کلیه امور علاوه بر انجمن ایالتی و ولایتی و بلدی که مطابق نظامنامه انجمن‌های مذکوره تکالیف‌شان معین است دوایری تشکیل می‌شود که به دوایر محلیه موسوم خواهد بود (در مقابل دوایر مرکزیه که عبارت از وزارتخانه‌ها است) این دوایر از حیث وظایف و وسعت قلمرو و حدود اختیارات از یکدیگر متمایزند چنان‌که از حیث وظایف کلیه منقسم می‌شوند به دوایر اداریه و عدلیه و از حیث قلمرو به دوایر ایالتی و ولایتی و بلوکی و از حیث اختیارات به دوایر تابعه و متبوعه چنان‌که بلوک در اختیارات تابع اداره ولایات است و قریه تابع اداره بلوک. (ماده ۴ قانون تشکیل ایالات و ولایات و دستورالعمل حکام مصوب ۱۲۸۶/۹/۲۷)

دوره عمل: دوره عمل عبارت از مدتی است که قانون برای جریان عملیات بودجه یک سنه مالی معین می‌نماید. مدت مزبور برای تشخیص مطالبات داینین دولت و بستن حساب عایدات و پرداخت مخارج تا روز آخر ماه سوم سال بعد است. (ماده ۲ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۱۰)

دوره عمل: دوره عمل عبارت از مدتی است که قانون برای جریان معاملات بودجه یک سنه مالیه معین می‌نماید. مدت مزبوره برای تشخیص و حواله مطالبات داینین دولت تا روز آخر ماه سوم سال بعد است و برای ختم اعمال دایر به دریافت عایدات و پرداخت مخارج تا روز آخر سال بعد است. (ماده ۲ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۲۸۹/۱۲/۳)

دولت: منظور از دولت و مؤسسات وابسته به دولت عبارت است از کلیه وزارتخانه‌ها و مؤسسات وابسته به دولت و همچنین مؤسسات بازرگانی و انتفاعی به شرح فهرست ضمیمه که در این آیین‌نامه به نام سازمان‌های دولتی خوانده می‌شود. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قسمت اول تبصره ۲۹ بودجه سال ۱۳۴۴ کل کشور مصوب ۱۳۴۴/۱۱/۱۸)

ده: چند آبادی و مزرعه نزدیک یا متصل به هم که مجموعاً دارای ضوابط ماده یک باشند به پیشنهاد فرماندار و تأیید انجمن شهرستان و موافقت وزارت کشور و وزارت تعاون و امور روستاها ده شناخته می‌شود. (ماده ۲ قانون تشکیل انجمن ده و دهبانی مصوب ۱۳۵۳/۱۲/۲۵)

دهات خرده مالک: دهات خرده مالک عبارت از دهاتی هستند که مشمول پرداخت مالیات مزروعی نمی‌باشند. (تبصره ۲ ماده ۸ از قانون بنگاه عمرانی کشور مصوب ۱۳۳۴/۵/۱۱)

ده پهلوی: مسکوک طلای ده پهلوی دارای ۷۳/۲۲۳۸۲۰ گرم طلای خالص و قطر آن ۵۰ میلیمتر حد ترخص وزن دو در هزار. (بند ز قانون اصلاح قانون ضرب مسکوک طلا مصوب ۱۳۵۵/۲/۲۲)

دهستان: دهستان کوچکترین واحد تقسیمات کشوری است که دارای محدوده جغرافیایی معین بوده و از به هم پیوستن چند روستا، مکان، مزرعه همجوار تشکیل می‌شود که از لحاظ محیط طبیعی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی همگن بوده و امکان خدمات‌رسانی و برنامه‌ریزی در سیستم و شبکه واحدی را فراهم می‌نماید. (ماده ۳ قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری مصوب ۱۳۶۲/۴/۱۵)

دهستان: وزارت کشور به تدریج از چند ده متصل به یکدیگر که دارای وضع جغرافیایی و اقلیمی مشابهی بوده و از نظر اقتصادی و اجتماعی و آموزشی و تعاونی با یکدیگر ارتباط و وجه مشترک داشته باشند واحدی به نام دهستان تشکیل خواهد داد که از لحاظ اداری تابع بخش معینی خواهد بود. (ماده ۴ قانون تشکیل انجمن ده و دهبانی مصوب ۱۳۵۳/۱۲/۲۵)

دهکده مجاور جنگل: دهکده مجاور جنگل دهکده‌ای است که اراضی آن لااقل از یک طرف به جنگل متصل باشد. (بند ۱۴ ماده ۱ از قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵)

دیات: دیات، جزای مالی است که از طرف شارع برای جرم تعیین شده است. (ماده ۱۰ قانون راجع به مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۰۷/۲۱)

دیافراگم: سیستمی افقی یا تقریباً افقی است که نیروهای جانبی را به اجزای مقاوم قائم منتقل می‌نماید. این سیستم می‌تواند مهاربندی‌های افقی را نیز شامل گردد. (بخش تعاریف آیین‌نامه طراحی ساختمان‌ها در برابر زلزله مصوب ۱۳۷۸/۹/۱۷ هیأت وزیران)

دین رسمی ایران: دین رسمی ایران، اسلام و مذهب جعفری اثنی عشری است..... (اصل دوازدهم قانون اساسی)

دیوار برشی: دیواری است که برای مقاومت در برابر نیروهای جانبی که در صفحه دیوار عمل می‌کنند، طراحی شده است و به آن دیافراگم قائم نیز گفته می‌گردد. (بخش تعاریف آیین‌نامه طراحی ساختمان‌ها در برابر زلزله مصوب ۱۳۷۸/۹/۱۷ هیأت وزیران)

دیواره ساحلی: سازه یا بنایی است که در امتداد تقریبی دیواره طبیعی یا سواحل و برای تثبیت و حفاظت سواحل و زمین‌های جانبی در برابر سیل و فرسایش احداث می‌شود. (آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

دیوان عالی تمیز: دیوان عالی تمیز دارای دو شعبه و لدی‌الاقتضا سه شعبه است هر شعبه مرکب از یک رئیس و سه مستشار که یک نفر از آن‌ها به نوبت به تعیین رئیس شعبه عضو ممیز شده و هیأت محکمه مرکب از سه نفر خواهد بود. رئیس شعبه اول سمت ریاست کل دیوان تمیز را خواهد داشت. (ماده ۳۸ قانون اصول تشکیلات عدلیه مصوب ۱۳۰۷/۴/۲۸)

دیوان جنایی: به اموری که مطابق قانون مجازات عمومی جنایت تشخیص داده شده در محکمه استیناف رسیدگی خواهد شد، محکمه استیناف در این موقع دیوان جنایی نامیده شده و مرکب از ۵ نفر خواهد بود، رئیس و اعضا محکمه یا شعبه استینافی که به امور جزایی رسیدگی می‌نماید به علاوه دو نفر از بین اعضا سایر شعب و اعضا علی‌البدل استیناف و حکام بدایت به دعوت رئیس استیناف محکمه جنایی را تشکیل می‌دهند. (ماده ۳۷ قانون اصول تشکیلات عدلیه مصوب ۱۳۰۷/۴/۲۷)

دیوان عالی کشور: دیوان عالی کشور به منظور نظارت بر اجرای صحیح قوانین در محاکم و ایجاد وحدت رویه قضایی و انجام مسئولیت‌هایی که طبق قانون به آن محول می‌شود براساس ضوابطی که رئیس قوه قضاییه تعیین می‌کند، تشکیل می‌گردد. (اصل ۱۶۱ قانون اساسی)

دیوان عدالت اداری: به منظور رسیدگی به شکایات، تظلمات و اعتراضات مردم نسبت به مأمورین یا واحدها یا آیین‌نامه‌های دولتی و احقاق حقوق آن‌ها، دیوانی به نام دیوان عدالت اداری زیر نظر رئیس قوه قضاییه تأسیس می‌گردد. حدود اختیارات و نحوه عمل این دیوان را قانون تعیین می‌کند. (صل ۱۷۳ قانون اساسی)

دیون بلامحل: دیون بلامحل عبارت است از بدهی‌های قابل پرداخت سنوات گذشته که در بودجه مربوط اعتباری برای آن‌ها منظور نشده یا زاید بر اعتبار مصوب و در هر دو صورت به یکی از طرق زیر بدون اختیار دستگاه ایجاد شده باشد: الف) احکام قطعی صادره از طرف مراجع صالحه. ب) انواع بدهی به وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و شرکت‌های دولتی ناشی از خدمات انجام شده مانند حق اشتراک برق آب، هزینه‌های مخابراتی، پست و هزینه‌های مشابه که خارج از اختیار دستگاه اجرایی ایجاد شده باشد. ج) سایر بدهی‌هایی که خارج از اختیار دستگاه ایجاد شده

باشد. انواع دیون بلامحل موضوع این بند از طرف وزارت امور اقتصادی و دارایی تعیین و اعلام خواهد شد. (ماده ۸ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

دیون محقق: مقصود از دیون محقق بدهی‌هایی است که بر طبق مدارک قانونی عرفاً قابل پرداخت باشد. (تبصره ۱ ماده ۲ از قانون اصلاح قانون مالیات بر ارث و نقل و انتقالات بلاعوض مصوب ۱۳۳۵/۱۲/۲۳)

دیه: دیه، مالی است که از طرف شارع برای جنایت تعیین شده است. (ماده ۱۵ لایحه مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

دیه: دیه مالی است که به سبب جنایت بر نفس یا عضو به مجنی علیه یا به ولی یا اولیا دم او داده می‌شود. (ماده ۲۹۴ لایحه مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷)

دیه: دیه مالی است که به سبب جنایت بر نفس یا عضو به مجنی علیه یا به ولی یا اولیا دم او داده می‌شود. (ماده ۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۹/۲۴)

ذ

ذخیره قطعی: آن مقدار از کانسار که ابعاد و عیار و سایر مشخصات آن با عملیات اکتشافی در سه بعد به فواصل تعیین شده توسط وزارت معادن و فلزات به کمک حفاری و نمونه‌گیری و آزمایش‌های لازم مشخص گردد. (بند ۱ ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۶۲/۳/۱)

ذخیره معدنی: (کانسار) - تمرکز یا انباشت طبیعی یک یا چند ماده معدنی در زیر یا روی زمین یا محلول در آب می‌باشد. (ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

ذخیره معدنی: تمرکز یا انباشت یک یا چند ماده معدنی در زیر یا روی زمین. (بند ب ماده ۱ از قانون معادن مصوب ۱۳۶۲/۳/۱)

ذیحساب: ذیحساب مأموری است که به موجب حکم وزارت امور اقتصادی و دارایی از بین مستخدمان رسمی واجد صلاحیت به منظور اعمال نظارت و تأمین هماهنگی لازم در اجرای مقررات مالی و محاسباتی در وزارتخانه‌ها و مؤسسات و شرکت‌های دولتی و دستگاه‌های اجرایی محلی و مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی به این سمت منصوب می‌شود و انجام سایر وظایف مشروحه زیر را به عهده خواهد داشت. (ماده ۳۱ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

ذیحساب: ذیحساب مأموری است که به موجب حکم وزارت دارایی برای اداره امور حسابداری وزارتخانه یا مؤسسه دولتی و نگاهداری حساب و حفظ اسناد و دفاتر مربوط در مرکز و یا در شهرستان به این سمت منصوب می‌شود و نیز به عنوان عامل خزانه مسئولیت تحویل و تحول و نگاهداری وجوه و نقدینه‌های دولتی و سپرده‌ها و اوراق بهادار را به عهده دارد. ذیحساب زیرنظر وزیر یا رئیس مؤسسه مربوط وظایف خود را انجام می‌دهد. (ماده ۲۴ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

ذینفع (در چک): ذینفع در مورد این ماده کسی است که چک به نام او صادر یا ظهرنویسی شده یا چک به او واگذار گردیده باشد (یا چک در وجه حامل به او واگذار گردیده). در موردی که ذینفع دستور عدم پرداخت می‌دهد بانک مکلف است وجه چک را تا تعیین تکلیف آن در مرجع رسیدگی یا انصراف دستوردهنده در حساب مسدودی نگهداری نماید. (تبصره ۱ ماده ۱۴ از قانون اصلاح موادی از قانون صدور چک مصوب تیرماه ۱۳۵۵ مصوب ۱۳۷۲/۸/۱۱)

)

راديو اپراتور: راديو اپراتور کسی است که با دریافت پروانه راديو اپراتوری از وزارت پست و تلگراف و تلفن عملیات راديو اپراتوری را به منظور ایجاد ارتباط بین ایستگاه‌های رادیویی مجاز انجام می‌دهد. (ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی صدور گواهینامه افسری مخابرات کشتی (رادپولوژی) مصوب ۱۳۶۴/۶/۳۱)

رادیو اپراتوری: رادیو اپراتوری عبارت است از کلیه عملیاتی که به منظور برقراری ارتباط با ایستگاه‌های رادیویی مجاز بین رادیو اپراتورهای مجاز انجام می‌گیرد. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی صدور گواهینامه افسری مخابرات کشتی (رادیولوژی) مصوب ۱۳۶۴/۶/۳۱)

راندمان آبیاری در محل مصرف: عبارت است از خالص آب مورد نیاز در محل مصرف، تقسیم بر حجم ماهانه آب تحویلی به محل مصرف به ازای هر واحد سطح، که مقدار عددی آن قابل محاسبه

می‌باشد. (ضمیمه ۱ آیین‌نامه اجرایی بهینه‌سازی مصرف آب کشاورزی مصوب ۱۳۷۵/۶/۱۱ هیأت وزیران)

راندمان انتقال و توزیع آب: عبارت است از حجم ماهانه آب تحویلی به محل مصرف، تقسیم بر حجم ماهانه آبی که از نقطه تأمین آب برداشت می‌شود. (ضمیمه ۱ آیین‌نامه اجرایی بهینه‌سازی مصرف آب کشاورزی مصوب ۱۳۷۵/۶/۱۱ هیأت وزیران)

راننده: راننده به کسانی اطلاق می‌گردد که علاوه بر داشتن گواهینامه درجه یک و یا عمومی دارای سابقه عمل کافی بوده و از عهده انجام کار آزمایش‌های لازم و همچنین وظایفی که در فصل نهم این آیین‌نامه مقرر شده است برآید. (تبصره ۴ ماده ۱ از آیین‌نامه استخدامی کارمندان فنی اداره کل راه مصوب ۱۳۳۷/۱۰/۱۰)

راهن: رهن عقدی است که به موجب آن مدیون مالی را برای وثیقه به داین می‌دهد. رهن‌دهنده را راهن و طرف دیگر را مرتهن می‌گویند. (ماده ۷۷۱ قانون مدنی)

رای دادگاه: رأی دادگاه پس از انشاء لفظی باید نوشته شده و به امضای دادرس یا دادرسان برسد و نکات زیر در آن رعایت گردد: ۱- تاریخ صدور رأی. ۲- مشخصات اصحاب دعوا یا وکیل یا نمایندگان قانونی آنان با قید اقامتگاه. ۳- موضوع دعوا و درخواست طرفین. ۴- جهات، دلایل، مستندات، اصول و مواد قانونی که رأی براساس آن‌ها صادر شده است. ۵- مشخصات و سمت دادرس یا دادرسان دادگاه. (ماده ۲۹۶ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

رای دادگاه: رأی دادگاه باید نوشته شده و نکات زیر در آن رعایت شود: ۱- تاریخ رأی. ۲- نام و نام خانواده اصحاب دعوی. ۳- موضوع دعوی و درخواست اصحاب دعوی که مورد رأی است. ۴- جهات و دلایل رأی و مواد استنادیه. ۵-

امضا دادرسی یا دادرسی‌های دادگاه و تصریح نام و سمت آن‌ها. ۶- تصریح به اجرای موقت در صورتی که دادگاه در این باب رأی دهد. (ماده ۱۵۳ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

رأی ساکت: رأی مثبت آن است که تصدیق مجلس را نسبت به اظهارات هیأت وزرا بیان نماید. و رأی منفی به عکس متضمن عدم تصدیق مجلس نسبت به وزرا است. و رأی ساکت آن است که در باب تصدیق و عدم آن ساکت است. (ماده ۴۷ نظامنامه داخلی مجلس شورای ملی مصوب ۱۲۸۸/۱۰/۱۹)

رأی قطعی: رأی دادگاه‌ها قطعی است مگر در موارد مقرر در باب چهارم این قانون یا در مواردی که به موجب سایر قوانین قابل نقض یا تجدیدنظر باشند. (ماده ۵ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

رأی مثبت: رأی مثبت آن است که تصدیق مجلس را نسبت به اظهارات هیأت وزرا بیان نماید. و رأی منفی به عکس متضمن عدم تصدیق مجلس نسبت به وزرا است. و رأی ساکت آن است که در باب تصدیق و عدم آن ساکت است. (ماده ۴۷ نظامنامه داخلی مجلس شورای ملی مصوب ۱۲۸۸/۱۰/۱۹)

رأی منفی: رأی مثبت آن است که تصدیق مجلس را نسبت به اظهارات هیأت وزرا بیان نماید. و رأی منفی به عکس متضمن عدم تصدیق مجلس نسبت به وزرا است. و رأی ساکت آن است که در باب تصدیق و عدم آن ساکت است. (ماده ۴۷ نظامنامه داخلی مجلس شورای ملی مصوب ۱۲۸۸/۱۰/۱۹)

رأی: هر نوع توافق بین دو یا چند نفر تحت هر قراردادی از قبیل بیع، قرض، صلح و امثال آن جنسی را با شرط اضافه با همان جنس مکیل و موزون معامله نماید و یا زاید بر مبلغ پرداختی، دریافت نماید، رأی محسوب و جرم شناخته می‌شود. (از ماده ۵۹۵ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده) مصوب ۱۳۷۵/۳/۲)

رأی: رأی بر دو نوع است: الف) رأی قرضی و آن بهره‌ای است که طبق شرط یا بنا و روال مقرض از مقرض دریافت نماید. ب) رأی معاملی و آن زیاده‌ای است که یکی از طرفین معامله زاید بر عوض یا معوض از طرف دیگر دریافت کند به شرطی که عوضین مکیل یا موزون و عرفاً یا شرعاً از جنس واحد باشد. (از ماده ۱ قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۳/۵/۱۷)

ربای قرضی: ربای قرضی و آن بهره‌ای است که طبق شرط یا بنا و روال مقرض از مقرض دریافت نماید. (از ماده ۱ قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۳/۵/۱۷)

ربای معاملی: ربای معاملی و آن زیاده‌ای است که یکی از طرفین معامله زاید بر عوض یا معوض از طرف دیگر دریافت کند به شرطی که عوضین مکیل یا موزون و عرفاً یا شرعاً از جنس واحد باشد. (از ماده ۱ قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۳/۵/۱۷)

رتبه: منظور از رتبه عددی است که توان فنی و اجرایی و مدیریت پیمانکار را نشان می‌دهد. عدد رتبه که برحسب ازدیاد قدرت اجرایی افزایش می‌یابد طبق جداول پیوست این آئین‌نامه تعیین می‌گردد. (ماده ۳ آئین‌نامه تشخیص صلاحیت و ارجاع کار به پیمانکاران مصوب ۱۳۶۷/۶/۶ هیأت وزیران)

رزمندگان: کسانی هستند که حداقل یک سال در طول دفاع مقدس و بعد از آن، در میادین نبرد حق علیه باطل و مناطق عملیات شرکت نموده‌اند. اعم از پرسنل نیروهای مسلح یا سایر ادارات و ارگان‌ها و نهادهایی که حضور آن‌ها در راستای انجام وظایف سازمانی آن‌ها بوده باشد. (تبصره ۲ ماده ۱ قانون نحوه واگذاری سهام دولتی و متعلق به دولت به ایثارگران و کارگران مصوب ۱۳۷۳/۵/۱۲)

رزمندگان داوطلب: کسانی هستند که براساس گواهی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی یا جهادسازندگی حداقل مدت شش ماه به صورت داوطلب در جبهه‌های نبرد حق علیه باطل حضور داشته‌اند. (بند الف تبصره ۱ ماده ۱ از قانون نحوه واگذاری سهام دولتی و متعلق به دولت به ایثارگران و کارگران مصوب ۱۳۷۳/۵/۱۲)

رسالت مطبوعات: رسالتی که مطبوعات در نظام جمهوری اسلامی بر عهده دارد عبارت است از: الف) روشن ساختن افکار عمومی و بالا بردن سطح معلومات و دانش مردم در یک یا چند زمینه مورد اشاره در ماده ۱. ب) پیشبرد اهدافی که در قانون اساسی جمهوری اسلامی بیان شده است. ج) تلاش برای نفی مرزبندی‌های کاذب و تفرقه‌انگیز و قرار ندادن اقشار مختلف جامعه در مقابل یکدیگر، مانند دسته‌بندی مردم براساس نژاد، زبان، رسوم، سنن محلی و ... د) مبارزه با مظاهر فرهنگ استعماری (اسراف، تبذیر، لغو، تجمل‌پرستی، اشاعه فحشا و ...) و ترویج و تبلیغ فرهنگ اصیل اسلامی و گسترش فضایل اخلاقی. ه) حفظ و تحکیم سیاست نه شرقی و نه غربی. (ماده ۲ قانون مطبوعات مصوب ۱۳۶۴/۱۲/۲۲)

رسته (در سپاه پاسداران): رسته عبارت است از مجموعه رشته‌های شغلی که از نظر تخصص یا نوع آموزش وابستگی و ارتباط نزدیک داشته باشند. (ماده ۲۸ قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱)

رسته: رسته عبارت از مجموع رشته‌های شغلی است که از نظر تخصص یا نوع کار یا نوع آموزش وابستگی و ارتباط نزدیک داشته باشند. (ماده ۲۰ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

رسته: رسته اصطلاحی است برای مشخص نمودن یک دسته از تخصص‌های نظامی که از نظر مأموریت، نوع کار و وظایف مشاغل نظامی دارای نزدیک‌ترین ارتباط به یکدیگر بوده و کلیه افسرانی که به یک رسته خاصی اختصاص یافته‌اند پس از کسب آموزش و تجربه لازم قادرند در تخصص‌های آن رسته انجام وظیفه نمایند. (ماده ۱ آیین‌نامه رشته‌های نیروی زمینی مصوب ۱۳۵۶/۱۰/۲۶)

رسته: رسته عبارت از مجموع رشته‌های مشاغلی است که از لحاظ نوع کار و حرفه و رشته تحصیلی و تجربی وابستگی نزدیک داشته باشد. (از ماده ۷ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

رسیدگی فرجامی: رسیدگی فرجامی عبارت است از تشخیص انطباق یا عدم انطباق رأی مورد درخواست فرجامی با موازین شرعی و مقررات قانونی. (ماده ۳۶۶ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

رسیدگی فرجامی: مقصود از رسیدگی فرجامی تشخیص این است که حکم یا قرار مورد درخواست فرجامی موافق قانون صادر شده یا نه - در صورت اولی حکم یا قرار ابرام و الا نقض خواهد شد. (ماده ۵۵۸ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

رشته: رشته مجموعه آموزش‌های مربوط به حرفه‌های متجانس رشته نامیده می‌شود. (بند ج ماده ۴ از آیین‌نامه نحوه تشکیل و اداره آموزشگاه‌های آزاد فنی و حرفه‌ای مصوب ۱۳۶۳/۸/۲ هیأت وزیران)

رشته شغلی: عبارت از یک یا چند طبقه شغلی است که از لحاظ نوع کار و میزان دانش و مهارت علمی یکسان و مشابه است، اما از نظر ارزش و اهمیت و سختی انجام کار دارای سطوح و مراتب ارزشی متفاوت است. (بند ذ ماده ۱ از آیین نامه حقوق و دستمزد کارکنان سازمان های مناطق آزاد تجاری صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۵/۱/۱۹ هیأت وزیران)

رشته کارهای اختصاصی: رشته کارهای اختصاصی عبارت است از کارهایی که جزو رشته های عمومی ذکر نشده است و یا آن که با وجود ذکر آن در رشته های عمومی به لحاظ وضعیت خاص کار (با تشخیص وزارت برنامه و دستگاه اجرایی مربوط) باید به طور جداگانه واگذار شود که در این حالت خاص و به طور موردی به عنوان یک رشته اختصاصی تلقی می شوند. این رشته ها عبارتند از:.... (ردیف ب بند ۶ ماده ۲ از آیین نامه تشخیص صلاحیت و ارجاع کار به پیمانکاران مصوب ۱۳۶۷/۶/۶)

رشته های مرتبط با ساختمان: رشته های مرتبط با مهندسی ساختمان به کلیه رشته هایی اطلاق می شود که عنوان آن ها با رشته های اصلی یاد شده در ماده (۶) متفاوت بوده ولی متحوای علمی و آموزشی آن ها با رشته های اصلی بیش از ۷۰ درصد در ارتباط باشد و فارغ التحصیلان این گونه رشته ها خدمات فنی معینی را در زمینه های طراحی، محاسبه، اجرا، نگهداری، کنترل، آموزش، تحقیق و نظایر آن به بخش های ساختمان و شهرسازی عرضه می کنند اما این خدمات از حیث حجم، اهمیت و میزان تأثیر عرفاً همطراز خدمات رشته های اصلی مهندسی ساختمان نباشد. (تبصره ۱ ماده ۷ قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان مصوب ۱۳۷۴/۱۲/۲۲)

رقابت مکارانه: رقابت مکارانه عبارت است از این که تاجری برای انصراف مردم از خرید یا استعمال متاعی مشابه متاع خود به وسیله اسباب چینی یا نسبت های کذب یا به طور کلی به هر وسیله متقلبانه دیگر متوسل شده و به طور مستقیم یا غیرمستقیم تلویحاً یا تصریحاً در صدد معیوب یا نامرغوب جلوه دادن آن متاع برآید. (ماده ۲۴۴ از قانون اصلاح ماده ۲۴۴ و ماده ۲۴۹ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۱۰/۰۴/۲۲)

رقابت مکارانه: هر کس مشتری را در خصوص عیار طلا یا نقره یا اصل بودن جواهر فریب دهد یا جنسی را به جای جنس دیگر قلم دهد به طوری که مقصود مشتری از اکتیاف آن حاصل نشود یا این که به واسطه اوزان و مقادیر غیرصحيح یا تقلبی مقدار جنس را کم کند و به طور کلی مشتری را از حیث کمیت یا کیفیت مبیع فریب دهد. (از ماده ۲۴۴ اصلاحی قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴/۱۱/۷)

رقبی: رقبی حق انتفاعی است که از طرف مالک برای مدت معینی برقرار می‌گردد. (ماده ۴۲ قانون مدنی)

رقیق کردن: عبارت است از کاهش غلظت مواد آلوده‌کننده در فاضلاب از طریق اختلاط با آب یا آب پذیرنده. (بند ۹ ماده ۱ آیین‌نامه جلوگیری از آلودگی آب مصوب ۱۳۶۳/۹/۲۴ هیأت وزیران)

روانگرایی: حالتی از دگرگونی و تغییر مکان همراه با کاهش شدید مقاومت در زمین‌های تشکیل شده از خاک‌های ماسه‌ای نامتراکم اشباع است که بر اثر وقوع زلزله رخ می‌دهد. (از بخش تعاریف آیین‌نامه طراحی ساختمان‌ها در برابر زلزله مصوب ۱۳۷۸/۹/۱۷ هیأت وزیران)

رودخانه: مجرای است طبیعی که آب به طور دائم یا فصلی در آن جریان داشته باشد. (بند الف ماده ۱ از آیین‌نامه مربوط به بستر و حریم رودخانه‌ها، النهار، مسیل‌ها، مرداب‌ها، برکه‌های طبیعی و شبکه‌های آبرسانی، آبیاری و زهکشی مصوب ۱۳۷۹/۷/۱۱)

رودخانه مرزی: رودخانه مرزی به رودخانه‌ای اطلاق می‌شود که تمام، قسمت یا قسمتهایی از آن مرز مشترک دو کشور را تشکیل دهد. (بند ۱۷ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

روز: سال دوازده ماه است، مطابق با ماه شمسی است و کسری آن از قرار ماهی سی روز حساب می‌شود، هفته هفت روز تمام و روز بیست و چهار ساعت است. (ماده ۶۱۲ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

روز تعطیل هفتگی: روز جمعه، روز تعطیل هفتگی کارگران با استفاده از مزد می‌باشد. (ماده ۶۲ قانون کار مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۹ مجمع تشخیص مصلحت)

روز (شبانروز): از نظر احتساب موارد قانونی، سال دوازده ماه، ماه سی روز، هفته هفت روز و شبانه‌روز بیست و چهار ساعت است. (ماده ۴۴۳ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

روزنامه: روزنامه یا مجله نشریه‌ای است که برای روشن ساختن افکار مردم در زمینه‌های مختلف اجتماعی و سیاسی یا علمی و فنی یا ادبی و ترقی دادن سطح معلومات عامه و نشر اخبار و اطلاعات و مطالب عام‌المنفعه و انتقاد و

صلاح‌اندیشی در امور عمومی به طور منظم و در مواقع معین طبع و نشر گردد. (ماده ۱ قانون مطبوعات مصوب ۱۳۳۴/۵/۱۰)

روزنامه و سایر مطبوعات: نشریه‌های نوشتاری یا به صورت‌های دیگر که به طور مستقیم با نام ثابت و تاریخ و شماره ردیف در زمینه‌های گوناگون براساس قانون مطبوعات مصوب ۱۳۶۴/۱۲/۲۲ مجاز به انتشار می‌باشند. (بند د ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی قانون ممنوعیت به کارگیری اسامی، عناوین و اصطلاحات بیگانه مصوب ۱۳۷۸/۲/۱۹ هیأت وزیران)

روزنامه یا مجله: روزنامه یا مجله نشریه‌ای است که برای روشن ساختن افکار مردم در زمینه‌های مختلف اجتماعی و سیاسی یا علمی و فنی یا ادبی و ترقی دادن سطح معلومات عامه و نشر اخبار و اطلاعات و مطالب عام‌المنفعه و انتقاد و صلاح‌اندیشی در امور عمومی به طور منظم و در مواقع معین طبع و نشر گردد. (ماده ۱ لایحه قانونی مطبوعات مصوب ۱۳۳۴/۵/۱۰)

روستا: روستا واحد مبدأ تقسیمات کشوری است که از لحاظ محیط زیستی (وضع طبیعی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی) همگن بوده که با حوزه و قلمرو معین ثبتي یا عرفی مستقل که حداقل تعداد ۲۰ خانوار یا صد نفر اعم از متمرکز یا پراکنده در آن جا سکونت داشته باشند و اکثریت ساکنان دائمی آن به طور مستقیم یا غیرمستقیم به یکی از فعالیت‌های کشاورزی، دامداری، باغداری به طور اعم و صنایع روستایی و صید یا ترکیبی از این فعالیت‌ها اشتغال داشته باشند و در عرف به عنوان ده، آبادی، دهکده یا قریه نامیده می‌شده است. (ماده ۲ قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری مصوب ۱۳۶۲/۴/۱۵)

روستایی: شخصی است که در روستا سکونت داشته باشد. عشایر کوچ‌رو در این قانون از مزایای روستاییان برخوردارند. (بند ۳ ماده ۱ از قانون بیمه همگانی خدمات درمانی کشور مصوب ۱۳۷۳/۸/۳)

رهن: رهن عقدی است که به موجب آن مدیون مالی را برای وثیقه به داین می‌دهد. رهن دهنده را راهن و طرف دیگر را مرتهن می‌گویند. (ماده ۷۷۱ قانون مدنی)

ریال: واحد پول ایران ریال است. ریال برابر صد دینار است. (بند الف ماده ۱ قانون پولی و بانکی کشور مصوب ۱۳۵۱/۴/۱۸)

ریال: واحد پول کشور ایران ریال است که به یکصد دینار تقسیم می‌شود. (ماده ۱۱ قانون بانکی و پولی کشور مصوب ۱۳۳۹/۳/۷)

رئیس جمهور: پس از مقام رهبری رئیس جمهور عالی‌ترین مقام رسمی کشور است و مسئولیت اجرای قانون اساسی و ریاست قوه مجریه را جز در اموری که مستقیماً به رهبری مربوط می‌شود به عهده دارد. (اصل ۱۱۳ قانون اساسی)

رئیس خانوار: رئیس خانوار، کسی است که متکفل معاش خانوار است. (بند ۵ ماده ۱ قانون مربوط به اصلاحات اراضی مصوب ۱۳۳۹/۲/۲۶)

رئیس قوه قضاییه: به منظور انجام مسئولیت‌های قوه قضاییه در کلیه امور قضایی و اداری و اجرایی، مقام رهبری یک نفر مجتهد عادل و آگاه به امور قضایی و مدیر و مدبر را برای مدت پنج سال به عنوان رئیس قوه قضاییه تعیین می‌نماید که عالی‌ترین مقام قوه قضاییه است. (اصل ۱۵۷ قانون اساسی)

ز

زارع: زارع کسی است که مالک زمین نیست و در زمین متعلق به دیگری کشاورزی می‌کند و مقداری از محصول را به صورت نقدی یا جنسی به مالک می‌دهد. (بند ۴ ماده ۱ قانون مربوط به اصلاحات اراضی مصوب ۱۳۳۹/۲/۲۶)

زارع صاحب نسق: زارع صاحب نسق کسی است که مالک زمین نبوده و با دارا بودن یک یا چند عامل زراعتی شخصاً و یا با کمک خانوار خود در اراضی معینی از موقوفه زراعت می‌نماید و مقداری از محصول را به صورت نقدی یا جنسی به موقوفه می‌دهد. (بند ۵ ماده ۱ آیین‌نامه قانون ابطال اسناد فروش رقبات، آب و اراضی موقوفه مصوب ۱۳۶۳/۹/۷ هیأت وزیران)

زبان و خط رسمی (ایران): زبان و خط رسمی و مشترک مردم ایران فارسی است. اسناد و مکاتبات و متون رسمی و کتب درسی باید به این زبان و خط باشد ولی استفاده از زبان‌های محلی و قومی در مطبوعات و رسانه‌های گروهی و تدریس ادبیات آن‌ها در مدارس، در کنار زبان فارسی آزاد است. (اصل ۱۵ قانون اساسی)

زراعت: عبارت است از تولید محصول به وسیله عملیات زراعتی یا باغداری. (بند ۵ ماده ۱ آیین‌نامه قانون ابطال اسناد فروش رقبات، آب و اراضی موقوفه مصوب ۱۳۶۳/۹/۷ هیأت وزیران)

زراعت آبی: زراعتی است که با استفاده از آب دائمی رود، استخر، قنات، چشمه، چاه یا امثال آن به عمل آید. (بند و ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح ماده (۳۴) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۵۴/۳/۱۴ و الحاق چند تبصره به آن مصوب ۱۳۷۴/۷/۲ هیأت وزیران)

زراعت مکانیزه: زراعتی که در آن قسمت اعظم عملیات زراعتی وسیله ماشین‌آلات کشاورزی و به کمک کارگر کشاورزی انجام شود زراعت مکانیزه نامیده می‌شود. (ماده ۱۱۲ آیین‌نامه اجرایی مواد الحاقی به قانون اصلاحات ارضی (که رد آن به تصویب مجلسین رسیده است) مصوب ۱۳۴۳/۱۰/۲۹)

زمان اضطرار: زمان اضطرار از لحاظ این قانون و مقررات سازمان دفاع غیرنظامی عبارت از وضعی است که تمامیت ارضی کشور، امنیت ملی یا زندگی عادی مردم در اثر اقدامات عناصر ضدملی داخلی یا دشمنان خارجی یا حوادث و سوانح غیرمترقبه طبیعی و بروز آفات به مخاطره افتد که در این حالت بنا بر ضرورت در یک یا چند منطقه یا سراسر کشور با تصویب هیأت وزیران و صدور فرمان همایونی زمان اضطرار اعلام می‌گردد. (ماده ۳ قانون آمادگی ملی و بسیج غیرنظامی مصوب ۱۳۵۴/۲/۲۳)

زمان اضطرار: زمان اضطرار از نظر دفاع غیرنظامی عبارت از زمانی است که بر اثر وقوع هر نوع حملات هوایی یا زمینی یا دریایی و آثار ناشی از آنها یا حوادث طبیعی و سوانح غیرمترقبه حیات و منافع اجتماعی و ملی به مخاطره افتد و توده مردم و ثروت‌های ملی مورد تهدید قرار گیرد. (ماده ۵ آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح قانون سازمان دفاع غیرنظامی کشور مربوط به وظایف و تشکیلات مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۲۷)

زمان تحصیل: با زمان ثبت‌نام اولیه در دانشگاه آغاز و با اخذ مدرک یا گواهی موقت یا انصراف یا اخراج خاتمه یافته تلقی می‌شود. (بند هـ ماده ۱ تکمیل آیین‌نامه انضباطی دانشجویان جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۴/۶/۱۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

زمان تحصیل: با زمان ثبت‌نام اولیه در دانشگاه آغاز و با اخذ مدرک یا گواهی موقت یا انصراف یا اخراج خاتمه یافته تلقی می‌شود. (بند هـ ماده ۱ آیین‌نامه انضباطی دانشجویان جمهوری اسلامی مصوب ۱۳۷۴/۴/۲۰ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

زمین: منظور از زمین (ارض) در این قانون زمینی است که بتوان آن را برای یک یا چند نوع از امور کشاورزی مورد استفاده قرار داد. (بند ۹ ماده ۱ از قانون مربوط به اصلاحات ارضی مصوب ۱۳۳۹/۰۲/۲۶)

زمین آبی: زمینی است که زراعت آن از آب دائمی رود یا استخر یا قنات یا چشمه یا چاه و امثال آن آبیاری می‌شود. (ردیف ت بند ۹ ماده ۱ از قانون مربوط به اصلاحات ارضی مصوب ۱۳۳۹/۲/۲۶)

زمین بایر: زمینی است که در آن عملیات زراعی انجام نگرفته باشد. (ردیف الف بند ۹ ماده ۱ قانون مربوط به اصلاحات ارضی ۱۳۳۹/۲/۲۶)

زمین خالصه: مقصود از آب و زمین خالصه که در مورد فوق ذکر شده است آب و زمینی است که در تصرف دولت باشد و خالصجات انتقالی را که در حکم املاک اربابی است و همچنین طاحونه‌هایی را که با آب نهرهای اربابی

منشقه از رودخانه‌ها کار می‌کند شامل نمی‌شود. (ماده ۶ قانون حق الارض و حق الماء طواحين اربابی واقعه در اراضی خالصه دولتی مصوب ۱۳۰۱/۳/۳۰)

زمین دیم: زمینی است که زراعت آن از آب باران یا سیلاب مشروب می‌شود. (ردیف ث بند ۹ ماده ۱ قانون مربوط به اصلاحات ارضی مصوب ۱۳۳۹/۲/۲۶)

زمین رها شده: زمین رها شده زمین مسبوق به احیایی است که مالک از آن اعراض کند. (بند ۲ ماده ۱ از قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۳/۵/۱۷)

زمین موات: زمین موات از نظر این قانون زمینی است که تعطیل مانده و عمران و آبادی در آن به عمل نیامده باشد. عمران و آبادی قابل قبول به شرح زیر است. (ماده ۲ آیین‌نامه قانون لغو مالکیت اراضی موات شهری و کیفیت عمران آن مصوب ۱۳۵۸/۵/۲۲ هیأت وزیران)

زمین‌های متعلق به دولت: منظور از زمین‌های متعلق به دولت، یاد شده در ماده (۱۳) قانون، کلیه زمین‌هایی است که به نام دولت دارای سند بوده یا در جریان ثبت به نام دولت است. همچنین کلیه زمین‌های ملی شده و مواتی که طبق قوانین مصوب و آرای کمیسیون‌های مربوط، متعلق به وزارت مسکن و شهرسازی است، اعم از این‌که به نام دولت ثبت شده یا نشده باشد، نمایندگی دولت در مورد زمین‌های مزبور با سازمان زمین شهری یا دستگاهی است که وزارت مسکن و شهرسازی به آن تفویض اختیار می‌کند. (ماده ۳۳ آیین‌نامه اجرایی قانون زمین شهری مصوب ۱۳۷۱/۳/۲۴ هیأت وزیران)

زنا: زنا عبارت است از جماع مرد با زنی که بر او ذاتاً حرام است گرچه در دبر باشد، در غیر موارد وطی به شبهه. (ماده ۶۳ لایحه مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

زنا: زنا عبارت است از جماع مرد با زنی که بر او حلال نیست گرچه در دبر باشد در غیر موارد مشبهه. (ماده ۸۱ قانون حدود، قصاص و مقررات آن مصوب ۱۳۶۱/۶/۳)

ژ

ژاندارم: ترتیب درجات در ژاندارمری مانند درجات نیروی زمینی خواهد بود به استثناء سرباز و سرباز یکم که در ژاندارمری ژاندارم و ژاندارم یکم نامیده می‌شوند. (تبصره ۲ ماده ۲۱ قانون استخدام نیروهای مسلح مصوب ۱۳۳۶/۴/۳۰)

س

ساختمان‌های دولتی: ساختمان‌های دولتی که اعتبار آن از بودجه کل کشور تأمین می‌گردد از نظر اجرای این قانون عبارت است از: الف) ساختمان‌های اداری وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و ساختمان‌های انتظامی و ندامتگاه. ب) ساختمان‌های بهداشتی از قبیل بیمارستان‌ها، درمانگاه‌ها، آسایشگاه‌ها، شیرخوارگاه‌ها و سایر مراکز بهداشتی درمانی و تنظیم خانواده و مراکز رفاه و نظایر آن. ج) ساختمان‌های آموزشی از قبیل دانشگاه‌ها، انستیتوها، کتابخانه‌ها، مدارس عالی، آموزشگاه‌ها، هنرستان‌ها، مراکز آموزش و حرفه‌ای و روستایی، دبیرستان‌ها و سایر مراکز تعلیم و تربیت. د) ساختمان‌های ورزشی، ورزشگاه‌ها، استادیوم‌ها و سایر تأسیسات ورزشی. ه) مراکز ارتباطی از قبیل دفاتر پست، مراکز تلفن و تلگراف و نظایر آن. و) ساختمان‌های متفرقه از قبیل کاخ‌های جوانان، اردوگاه‌ها و هتل‌ها و مهمانسراها و ساختمان‌های مربوط به سازمان‌های خیریه و نظایر آن. (بند ۵ ماده ۱ قانون تغییر نام وزارت آبادانی و مسکن به وزارت مسکن و شهرسازی و تعیین وظایف آن مصوب ۱۳۵۳/۴/۱۶)

ساختمان‌های عمومی و دولتی مهم: ساختمان‌های عمومی و دولتی عبارت از بناها و مستحدثاتی هستند که با استفاده از بودجه کل کشور ساخته یا خریداری شده‌اند و جزو اموال عمومی به حساب می‌آیند. ساختمان‌های مهم به آن دسته از بناها اطلاق می‌شوند که پایداری و عملکرد درست آن‌ها هنگام وقوع بلایای طبیعی نظیر زلزله، سیل، طوفان و آتشفشان برای مقابله با بحران ضروری بوده و فقدان آن‌ها فاجعه‌های بزرگ‌تری را در پی داشته باشد. ساختمان‌های اصلی نهاد رهبری، مجلس شورای اسلامی و نهاد ریاست جمهوری، ساختمان‌های مرکزی وزارتخانه‌ها، استانداری‌ها و فرمانداری‌ها، دانشگاه‌ها و مدارس، بیمارستان‌ها، ایستگاه‌های آتش‌نشانی، ساختمان‌های نظامی و انتظامی، ساختمان‌های فرهنگی تجمعی، مراکز مخابراتی، ایستگاه‌ها و مراکز صدا و سیما، فرودگاه‌ها، ایستگاه‌های قطار، پایانه‌های مسافری از جمله مهم‌ترین ساختمان‌های عمومی مهم به شمار می‌آیند. (بند ب ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی بند م تبصره ۱۳ قانون بودجه سال ۱۳۷۹ کل کشور مصوب ۱۳۷۹/۴/۲۶ هیأت وزیران)

سازمان اسناد ملی: به منظور جمع‌آوری و حفظ اسناد ملی ایران در سازمان واحد و فراهم آوردن شرایط و امکانات مناسب برای دسترسی عموم به این اسناد و همچنین صرفه‌جویی در هزینه‌های اداری و استخدامی از طریق تمرکز پرونده‌های راکد وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و وابسته به دولت و امحا اوراق زاید سازمانی به نام سازمان اسناد وابسته به سازمان امور اداری و استخدامی کشور تأسیس می‌گردد. (ماده ۱ قانون تأسیس سازمان اسناد ملی ایران مصوب ۱۳۴۹/۲/۱۷)

سازمان اطلاعات و امنیت کشور: برای حفظ امنیت کشور و جلوگیری از هر گونه توطئه که مضر به مصالح عمومی است سازمانی به نام اطلاعات و امنیت کشور وابسته به نخست‌وزیری تشکیل می‌شود. (ماده ۱ قانون مربوط به تشکیل سازمان اطلاعات و امنیت کشور مصوب ۱۳۳۵/۱۲/۲۳)

سازمان امور اداری و استخدامی کشور: به موجب این قانون به جای شورای عالی اداری کشور سازمان امور اداری و استخدامی کشور وابسته به نخست‌وزیری تأسیس می‌شود کلیه اوراق و اسناد و دارایی همچنین مستخدمین شورای عالی اداری کشور به سازمان امور اداری و استخدامی کشور منتقل می‌شوند. آیین‌نامه‌های فعلی شورای عالی اداری کشور تا تصویب آیین‌نامه‌های مذکور در این قانون مورد عمل سازمان امور اداری و استخدامی کشور خواهد بود. (ماده ۱۰۳ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

سازمان امور اراضی: سازمان امور اراضی که در این اساسنامه سازمان نامیده می‌شود، مؤسسه دولتی وابسته به وزارت کشاورزی است که به منظور انتظام بخشیدن به اجرای قوانین و مقررات مربوط به امور زمین در محدوده وظایف و اختیارات وزارت کشاورزی، ستاد مرکزی واگذاری زمین و هیأت‌های هفت نفره واگذاری زمین از ادغام تشکیلات اجرایی سازمان اصلاحات ارضی، ستاد مرکزی واگذاری زمین و هیأت‌های هفت نفره واگذاری زمین تشکیل می‌شود. (ماده ۱ اساسنامه سازمان امور اراضی مصوب ۱۳۷۵/۱۱/۷ هیأت وزیران)

سازمان بازرسی... : به منظور رسیدگی به شکایات مردم از کارکنان وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و سازمان‌های انتفاعی و بازرگانی وابسته به دولت و سازمان‌های انتظامی (شهربانی کل کشور و ژاندارمری کل کشور) و شهرداری‌ها در صورت انتصابی بودن شهردار و مؤسسات عام‌المنفعه و کلیه سازمان‌هایی که تمام یا قسمتی از سرمایه آن‌ها متعلق به دولت است یا دولت به نحوی از انحاء بر آن‌ها نظارت می‌نماید سازمانی به نام بازرسی تحت نظارت عالییه ... تشکیل می‌شود. (ماده ۱ قانون تشکیل سازمان بازرسی مصوب ۱۳۴۷/۲/۳۱)

سازمان بازرسی کل کشور: براساس نظارت قوه قضاییه نسبت به حسن جریان امور اجرای صحیح قوانینی در دستگاه‌های اداری سازمانی به نام «سازمان بازرسی کل کشور» زیر نظر رئیس قوه قضاییه تشکیل می‌گردد. حدود اختیارات و وظایف این سازمان را قانون تعیین می‌کند. (اصل ۱۷۴ قانون اساسی)

سازمان بازرسی کل کشور: به منظور نظارت بر حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین در دستگاه‌های اداری و در اجرای اصل ۱۷۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران سازمانی به نام «سازمان بازرسی کل کشور» که در این قانون «سازمان» نامیده می‌شود. زیر نظر شورای عالی قضایی و با اختیارات و وظایف مندرج در این قانون تشکیل می‌شود. (ماده ۱ از قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور مصوب ۱۳۶۰/۷/۱۹)

سازمان بازرسی کل کشور: به منظور تأمین شرایط لازم برای حسن جریان امور و کشف سوء جریان‌های مالی و اداری وزارتخانه‌ها اعم از کشوری و لشکری و سازمان‌ها و مؤسسات دولتی یا وابسته به دولت و شرکت‌ها و بانک‌های دولتی و مؤسساتی که از طرف دولت یا به کمک مستمر دولت اداره می‌شوند و شهرداری‌ها و سازمان‌های مأمور به خدمات عمومی سازمانی به نام سازمان بازرسی کل کشور وابسته به وزارت دادگستری تشکیل می‌شود. ریاست سازمان با وزیر دادگستری است. (ماده ۱ لایحه قانونی راجع به تشکیل سازمان بازرسی کل کشور مصوب ۱۳۵۷/۱۲/۷ شورای انقلاب)

سازمان برنامه و بودجه: سازمان برنامه و بودجه مؤسسه دولتی است که زیر نظر نخست وزیر اداره می‌شود و رئیس آن سمت وزیر مشاور را دارا خواهد بود. (ماده ۴ قانون برنامه و بودجه کشور مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۱۰)

سازمان بسیج ملی: در اجرای فرمان رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران مبنی بر ایجاد، آموزش و بسیج ارتش بیست میلیونی جهت پیشگیری و مقابله به هر گونه تهدید و تجاوز نظامی سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و سوانح طبیعی سازمانی به نام سازمان بسیج ملی زیر نظر فرمانده کل قوا و وابسته به وزارت کشور تشکیل می‌گردد. (ماده ۱ لایحه قانونی راجع به تشکیل سازمان بسیج ملی مصوب ۱۳۵۹/۲/۱۰ شورای انقلاب)

سازمان بنادر و کشتیرانی: از تاریخ تصویب این قانون سازمانی به نام سازمان بنادر و کشتیرانی در وزارت گمرکات و انحصارات تشکیل می‌شود مادام که برای اداره امور آن سازمان دیگری به موجب قانون ایجاد نشده است وظایف آن به شرح زیر تحت نظر وزارت گمرکات و انحصارات انجام خواهد شد: اداره کردن امور بندری بنادر کشور- تکمیل و توسعه ساختمان و نگاهداری و تعمیر تأسیسات بندری و تأمین وسایل مخابراتی و امور انتظامی و همچنین تنظیم و اجرای مقررات بندری و کشتیرانی ساحلی و مراقبت در توسعه کشتیرانی بازرگانی و ثبت شناورهای تابع کشور و

تعیین شرایط تابعیت ایرانی برای کشتی‌ها و سلب آن و وصول حقوق و عوارض بندری مطابق فهرست ضمیمه این قانون. (ماده واحده قانون راجع به اجازه تأسیس سازمان بنادر و کشتیرانی مصوب ۱۳۳۹/۲/۲۲)

سازمان بیمه‌های اجتماعی: تأمین و اجرای بیمه‌های اجتماعی کارگران به عهده سازمان بیمه‌های اجتماعی کارگران که در این قانون سازمان نامیده خواهد شد محول می‌گردد. (ماده ۱ قانون بیمه‌های اجتماعی کارگران مصوب ۱۳۳۹/۲/۲۱)

سازمان بیمه‌های اجتماعی کارگران: سازمان بیمه‌های اجتماعی کارگران که در این قانون سازمان نامیده می‌شود عهده‌دار بیمه و تعاون کارگران در موارد زیر است: ۱- حوادث بیماری‌ها و از کارافتادگی ناشی از کار و غیر ناشی از کار. ۲- حوادث و بیماری‌های خانواده بلافصل کارگران. ۳- بازنشستگی. ۴- کمک به بازماندگان کارگر متوفی. ۵- ازدواج- حاملگی- وضع حمل- عابله‌مندی- کفن و دفن. (ماده ۱ لایحه قانونی بیمه‌های اجتماعی کارگران مصوب ۱۳۳۴/۴/۲۴)

سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی: سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران به تشکیلاتی گفته می‌شود که از افراد مخترع و مبتکر و محقق حمایت کرده و زمینه رشد و هماهنگی آن‌ها را در مسایل علمی و صنعتی فراهم می‌کند. (ماده ۱ لایحه قانون اساسنامه سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران مصوب ۱۳۵۹/۴/۲۱ شورای انقلاب)

سازمان پیشاهنگی: پیشاهنگی سازمانی است ملی و مستقل که تحت ریاست عالییه ... برای تربیت اخلاقی و اجتماعی جوانان با رعایت اصول پیشاهنگی و مقررات بین‌المللی بر طبق اساسنامه‌ای که به تصویب شورای عالی پیشاهنگی ایران و توشیح ... می‌رسد اداره می‌شود. (ماده ۱ قانون سازمان ملی پیشاهنگی مصوب ۱۳۳۷/۴/۲۶)

سازمان تأمین اجتماعی: سازمان تأمین اجتماعی که در این اساسنامه اختصاراً سازمان نامیده می‌شود و براساس قانون تشکیل سازمان تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴ تشکیل شده است، دارای شخصیت حقوقی و استقلال مالی و اداری است و امور آن منحصراً طبق مقررات این اساسنامه اداره خواهد شد. (ماده ۱ اساسنامه سازمان تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۸/۶/۱۰)

سازمان تعاونی مصرف کادر نیروهای نظامی: به منظور رفاه حال و تأمین وسایل زندگی عایله افسران و درجه‌داران و هم‌ردیفان اعم از حاضر به خدمت و بازنشستگان و درگذشتگان و تقلیل هزینه معیشت آن‌ها از طریق تدارک اجناس مورد احتیاج سازمانی به نام سازمان تعاونی مصرف کادر نیروهای انتظامی در وزارت جنگ مطابق اساسنامه سازمان تشکیل و مقررات زیر تصویب می‌شود: (ماده واحده قانون تشکیل سازمان تعاونی مصرف کادر نیروهای انتظامی مصوب ۱۳۳۴/۳/۲۱)

سازمان تنقیح و تدوین قوانین و مقررات کشور: دولت مکلف است از تاریخ تصویب این قانون ظرف یک سال به منظور تدوین قوانین و مقررات کشور و پیشنهاد تنقیح آن‌ها سازمانی به نام سازمان تنقیح و تدوین قوانین و مقررات کشور زیر نظر نخست وزیر تأسیس کند. این سازمان کلیه قوانین و مقررات لازم‌الاجرا را با نظر متخصصان فن برحسب روش موضوعی فهرست و به صورت مجموعه‌ها تنظیم و تدوین خواهد کرد. در مورد قوانینی که با یکدیگر متناقض و مغایر هستند سازمان موارد تناقض و مغایرت را تعیین و به کمیسیون دادگستری مجلسین که به طور مشترک تشکیل خواهد شد تقدیم می‌کند. نظر کمیسیون در این مواد لازم‌الاجرا است و مادام که تعیین تکلیف نهایی آن از طرف مجلسین به عمل نیامده به اعتبار خود باقی است. (ماده واحده قانون تشکیل سازمان تنقیح و تدوین قوانین و مقررات کشور مصوب ۱۳۵۰/۱۲/۲۹)

سازمان جغرافیایی کشور: به منظور تهیه نقشه عمومی کشور و برای تطبیق هر گونه عملیات نقشه‌برداری که در کشور ... ایران صورت می‌گیرد (نقشه‌برداری زمینی - عکسبرداری هوایی و نقشه‌برداری از کف دریا) سازمانی به نام سازمان جغرافیایی کشور تحت نظر وزارت جنگ تأسیس می‌گردد. (ماده ۱ قانون مربوط به نقشه‌برداری مصوب ۱۳۳۹/۳/۸)

سازمان جلب سیاحان: به منظور معرفی بیش‌تر کشور... و آشنا ساختن سایر ملل به خصوصیات ملی و آثار تاریخی و تمدن ایران و همچنین ترغیب جهانگردان و ایرانیان به مشاهده آثار باستانی و مناظر طبیعی کشور و ایجاد تسهیلات لازم در مسافرت آن‌ها و تمرکز و هماهنگی کامل در امور مربوط به سیاحت سازمانی به نام سازمان جلب سیاحان تأسیس می‌شود این سازمان تحت نظر مستقیم نخست‌وزیر اداره می‌شود و سرپرست آن سمت معاونت نخست وزیر را خواهد داشت. (ماده ۱ قانون سازمان جلب سیاحان مصوب ۱۳۴۴/۳/۱۰)

سازمان جنگل‌ها و مراتع: به منظور انجام وظایف و مقررات مربوط به حفظ و حمایت و احیا و توسعه و بهره‌برداری جنگل‌ها و مراتع و اراضی جنگلی و بیشه‌های طبیعی و اراضی مستحدثه ساحلی و حفاظت آبخیزها سازمانی به نام سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور تشکیل می‌شود. (ماده ۲ قانون تجدید تشکیلات و تعیین وظایف سازمان‌های وزارت کشاورزی و منابع طبیعی و انحلال وزارت منابع طبیعی مصوب ۱۳۵۰/۱۱/۱۲)

سازمان جهاد استان: سازمان جهاد استان که در این اساسنامه به اختصار سازمان نامیده می‌شود، سازمانی است دولتی که تابع قانون مقررات مالی، اداری، استخدامی و تشکیلات جهاد سازندگی و آیین‌نامه‌های اجرایی و سایر مقررات مربوط به آن بوده و در چارچوب مفاد این اساسنامه و تشکیلات مصوب عهده‌دار انجام امور وظایف محول شده در محدوده استان ذی‌ربط است. (از ماده ۱ اساسنامه سازمان جهاد استان مصوب ۱۳۷۳/۷/۲۷ هیأت وزیران)

سازمان حفاظت اطلاعات ارتش: سازمان حفاظت اطلاعات ارتش جمهوری اسلامی ایران سازمانی است با سلسه مراتب مستقل و متمرکز که با هماهنگی وزارت اطلاعات مأموریت و وظایف زیر را انجام می‌دهد... (از ماده ۱۶ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

سازمان دامپزشکی: به منظور تأمین بهداشت دام کشور و فرآورده‌های مربوط به آن و پیشگیری و مبارزه با بیماری‌های دامی به موجب این قانون سازمان دامپزشکی کشور وابسته به وزارت کشاورزی تأسیس و جایگزین اداره کل دامپزشکی می‌گردد. سازمان دامپزشکی کشور که در این قانون سازمان نامیده می‌شود دارای شخصیت حقوقی است و وسیله یک نفر رئیس از بین دامپزشکانی که دارای درجه دکتری باشند به انتخاب وزیر کشاورزی اداره خواهد شد. (ماده ۱ قانون سازمان دامپزشکی کشور مصوب ۱۳۵۰/۳/۲۴)

سازمان دامداران متحرک: به منظور اداره امور و راهنمایی دامداران متحرک کشور و اصلاح روش‌های بهره‌برداری از منابع دامی آنان و ایجاد ایستگاه‌های استقرار و انتظار دام و کشتارگاه‌های صنعتی و سردخانه‌ها و کارخانجات غذایی دام و تبدیل فرآورده‌های دامی در مناطق تولید و مصرف عمده یا عشایری و فراهم کردن موجبات اسکان دامداران متحرک سازمانی به نام سازمان دامداران متحرک در وزارت کشاورزی و منابع طبیعی تشکیل می‌شود اساسنامه سازمان مذکور پس از تصویب کمیسیون‌های کشاورزی و منابع طبیعی - تعاون و امور روستاها - دارایی و استخدام مجلسین قابل اجرا است. (ماده ۱۱ قانون تجدید تشکیلات و تعیین وظایف سازمان‌های وزارت کشاورزی و منابع طبیعی و انحلال وزارت منابع طبیعی مصوب ۱۳۵۰/۱۱/۱۲)

سازمان دفاع غیرنظامی: سازمان دفاع غیرنظامی کشور به منظور حفاظت جان و مال مردم و مؤسسات و تأسیسات و منابع مختلف ثروت‌های ملی در برابر حوادث طبیعی و سوانح غیرمترقب و حملات هوایی و استعمال هرگونه سلاح و آثار ناشی از آن در زمان صلح و جنگ و همچنین تقویت و حفاظت روحی افراد و تحکیم علاقه به همکاری متقابل بین آنها طبق مقررات این قانون عمل خواهد کرد. (ماده ۱ قانون اصلاح قانون سازمان دفاع غیرنظامی کشور مصوب ۱۳۵۱/۲/۲۶)

سازمان دفاع غیرنظامی: به منظور حفظ جان و مال افراد کشور از تعرضات هوایی و حوادث طبیعی و سوانح غیرمترقبه و تقلیل آثار آن و همچنین تقویت روحی و ایجاد علائق و همکاری متقابل بین افراد در مواقع غیرعادی و اضطراری سازمانی به نام سازمان دفاع غیرنظامی کشور وابسته به وزارت کشور تأسیس می‌گردد که در هر حال تحت نظر مستقیم استاندار و یا فرماندار انجام وظیفه می‌نماید. (ماده ۱ قانون راجع به تشکیل سازمان دفاع غیرنظامی مصوب ۱۳۳۷/۱۱/۱۸)

سازمان دولتی: وزارتخانه، مؤسسه یا شرکتی است که مطابق قوانین و مقررات، اعمال حاکمیت یا تصدی دولت جمهوری اسلامی ایران را در امری به عهده دارد. در مواردی که موضوع در ارتباط با وظایف و مسئولیت‌های چند دستگاه باشد، تعیین دستگاه مسئول بر عهده هیأت وزیران است. (ماده ۱ آیین‌نامه چگونگی تنظیم و انعقاد توافق‌های بین‌المللی مصوب ۱۳۷۱/۲/۱۳ هیأت وزیران)

سازمان ذوب آهن: به دولت اجازه داده می‌شود برای بهره‌برداری از معادن مربوط به صنعت ذوب آهن و تأمین مواد اولیه مورد لزوم آن و ایجاد کارخانه‌های مربوط به ذوب آهن و تهیه فولاد و توزیع و فروش محصولات به دست آمده سازمانی مستقل وابسته به وزارت صنایع و معادن به نام (سازمان ذوب آهن ایران) تشکیل داده و طبق اصول بازرگانی اداره نماید. (ماده واحده قانون مربوط به تشکیل سازمان ذوب آهن ایران مصوب ۱۳۳۸/۱۰/۱۱)

سازمان رادیو تلویزیونی ملی: به منظور تمرکز امور مربوط به تأسیس و اداره و بهره‌برداری از مراکز رادیو تلویزیونی و همچنین تهیه و پخش برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی سازمانی به نام سازمان رادیو و تلویزیون ملی ایران که در این قانون اختصاراً سازمان نامیده می‌شود تشکیل می‌گردد. (ماده ۱ قانون تشکیل سازمان رادیو تلویزیون ملی ایران مصوب ۱۳۵۰/۳/۲۹)

سازمان زمین شهری: سازمان زمین شهری که در این اساسنامه سازمان نامیده می‌شود شرکتی است سهامی با مدت نامحدود و وابسته به وزارت مسکن و شهرسازی که دارای شخصیت حقوقی و استقلال مالی بوده و طبق قانون تجارت و این اساسنامه و رعایت مقررات مربوط به شرکت‌های دولتی اداره می‌شود. (ماده ۱ اساسنامه جدید سازمان زمین شهری مصوب ۱۳۶۷/۴/۱۵ هیأت وزیران)

سازمان زمین شهری: سازمان زمین شهری که در این اساسنامه سازمان نامیده می‌شود از ادغام سازمان‌های عمران اراضی کلیه استان‌های کشور تشکیل می‌گردد و شرکتی است سهامی با مدت نامحدود و وابسته به وزارت مسکن و شهرسازی که دارای شخصیت حقوقی و استقلال مالی بوده و طبق قانون تجارت و این اساسنامه و مقررات مربوط به شرکت‌های دولتی اداره می‌شود. (ماده ۱ اساسنامه سازمان زمین شهری مصوب ۱۳۶۱/۳/۳۰ هیأت وزیران)

سازمان صدا و سیما: در اجرای اصل یکصد و هفتاد و پنجم قانون اساسی، سازمان صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران سازمانی است مستقل و مستقیماً زیر نظر قوای سه‌گانه: قضاییه، مقننه و مجریه و بدین منظور هر یک از قوا یک نماینده تعیین و به صورت شورای سرپرستی سازمان را اداره خواهند نمود. (ماده ۱ قانون اداره صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۹/۱۰/۸)

سازمان صنایع دستی: سازمان صنایع دستی ایران و شرکت سهامی فروشگاه مرکز صنایع دستی در یکدیگر ادغام و سازمان حاصل که سازمان صنایع دستی ایران است به صورت شرکت سهامی تشکیل می‌شود. شرکت مزبور بر طبق مقررات مربوط به شرکت‌های دولتی اداره شده و وابسته به وزارت صنایع خواهد بود. ماده ۲- سازمان صنایع دستی ایران که در این اساسنامه اختصاراً سازمان نامیده می‌شود شرکتی است دولتی که مدت آن نامحدود و دارای شخصیت حقوقی و استقلال مالی بوده و بر طبق مقررات شرکت‌های دولتی و مقررات این اساسنامه اداره می‌شود. (مواد ۱ و ۲ اساسنامه سازمان، سازمان صنایع دستی ایران مصوب ۱۳۶۰/۱۱/۱۱ هیأت وزیران)

سازمان عقیدتی سیاسی ارتش: سازمان عقیدتی سیاسی، سازمانی است با سلسله مراتب مستقل و متمرکز که مأموریت و وظایف زیر را برعهده دارد: ۱- مأموریت، رشد و گسترش فرهنگ و ارزش‌های اسلامی در ارتش و وزارت دفاع و سازمان‌های وابسته به آن‌ها براساس معیارها و ضوابط اسلامی و تدابیر و رهنمودها و دستورالعمل‌های مقام رهبری. ۲- وظایف. الف) آموزش عقیدتی و سیاسی پرسنل جهت رشد مذهبی و سیاسی آن. ب) انجام فعالیت‌های تبلیغی برای پرسنل از قبیل انتشار جزوات و نشریات، تشکیل کتابخانه‌ها و نمایشگاه‌ها و تولید برنامه‌های رادیو تلویزیونی ارتش و اداره مساجد و سایر اماکن مذهبی مربوط. ج) ارایه خط‌مشی‌های مکتبی به مبادی ذی‌ربط در جهت انطباق سازماندهی‌ها، مقررات، آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌ها با ضوابط و معیارهای اسلامی. د) نظارت بر حفظ و عمل به موازین اسلامی در تمامی زمینه‌ها و اعلام موارد خلاف به مسئولین جهت رفع آن‌ها و گزارش به فرماندهی کل در صورت لزوم. ه- بررسی و ارزیابی پرسنل از لحاظ شایستگی مکتبی جهت انتصابات، ترفیعات و مأموریت‌های خارج از کشور. و- انجام کلیه وظایف روابط عمومی ارتش و وزارت دفاع و سازمان‌های وابسته به آن‌ها. (ماده ۱۴ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

سازمان کتاب‌های درسی: در اجرای ماده اول این قانون سازمانی به نام سازمان کتاب‌های درسی ایران در وزارت آموزش و پرورش تشکیل می‌گردد که رئیس آن به پیشنهاد وزیر آموزش و پرورش با تصویب هیأت وزیران منصوب می‌شود و امور مالی آن زیر نظر هیأتی به نام هیأت امنا به ریاست وزیر آموزش و پرورش و عضویت رئیس سازمان و سه عضو دیگر که دو نفر از طرف وزیر آموزش و پرورش و یک نفر از طرف وزیر دارایی برای مدت سه سال تعیین می‌شوند اداره خواهد شد تجدید انتخاب اعضا هیأت امنا بلامانع است. تشکیلات و طرز اداره و نحوه اجرای وظایف سازمان کتاب‌های درسی ایران به موجب آیین‌نامه‌ای خواهد بود که به تصویب شورای عالی آموزش و پرورش برسد. (ماده ۲ قانون کتاب‌های درسی و اساسنامه سازمان کتاب‌های درسی ایران مصوب ۱۳۴۶/۳/۱۶)

سازمان کشاورزی استان: سازمان کشاورزی استان که در این اساسنامه به اختصار سازمان نامیده می‌شود سازمانی است دولتی که تابع مقررات مالی، اداری، استخدامی و تشکیلاتی وزارت کشاورزی و آیین‌نامه‌های اجرایی و سایر مقررات مربوط به آن بوده و در چارچوب مفاد این اساسنامه و تشکیلات مصوب عهده‌دار انجام امور و وظایف محول شده در محدوده استان ذی‌ربط است. (ماده ۱ اساسنامه سازمان کشاورزی استان مصوب ۱۳۷۳/۷/۲۷ هیأت وزیران)

سازمان مسکن: از تاریخ تصویب این اساسنامه بانک ساختمانی که طبق ماده ۳ قانون راجع به تأسیس وزارت آبادانی و مسکن به نام سازمان مسکن نامیده می‌شود شرکتی است سهامی که برای مدت نامحدودی به منظور تهیه مسکن و اجرای طرح‌های ساختمانی طبق اصول بازرگانی اداره می‌شود و مرکز اصلی آن در تهران است و می‌تواند در صورت لزوم به تصویب مجمع عمومی در هر یک از نقاط کشور شعبه باز نماید. (ماده ۱ اساسنامه سازمان مسکن مصوب ۱۳۴۳/۳/۲۴)

سازمان مسکن: سازمان مسکن که در این اساسنامه سازمان نامیده می‌شود، شرکتی است سهامی با مدت نامحدود وابسته به وزارت مسکن و شهرسازی که طبق اصول بازرگانی اداره می‌شود. (ماده ۱ اساسنامه سازمان مسکن مصوب ۱۳۵۸/۲/۳ هیأت وزیران)

سازمان ملی پرورش استعدادها: سازمان ملی پرورش استعدادها درخشان که در این اساسنامه سازمان نامیده می‌شود، سازمانی است وابسته به وزارت آموزش و پرورش و برای اجرای اهداف و مقاصد مندرج در این اساسنامه فعالیت خواهد داشت. (ماده ۱ اساسنامه سازمان ملی پرورش استعدادها درخشان مصوب ۱۳۶۷/۳/۲۲ هیأت وزیران)

سازمان نظام پزشکی: سازمان نظام پزشکی جمهوری اسلامی ایران که در این قانون سازمان نامیده می‌شود سازمانی است مستقل دارای شخصیت حقوقی که به منظور تحقق بخشیدن به اهداف و انجام وظایف مقرر در این قانون تشکیل می‌گردد. (ماده ۱ قانون تشکیل سازمان نظام پزشکی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۴/۱۰/۲۰)

سازمان نظام پزشکی: سازمان نظام پزشکی جمهوری اسلامی ایران که در این قانون سازمان نامیده می‌شود سازمانی است مستقل دارای شخصیت حقوقی که به منظور تحقق بخشیدن به اهداف و انجام وظایف مقرر در این قانون تشکیل می‌گردد. (ماده ۱ قانون تشکیل سازمان نظام پزشکی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۹/۴/۲۴)

سازمان نظام پزشکی: نظام پزشکی سازمانی است مستقل و دارای شخصیت حقوقی و مرجع صلاحیتدار برای حفظ شئون و پیشرفت امور پزشکی و تنظیم روابط حرفه‌ای بین پزشکان و حفظ حقوق مردم و مؤسسات ملی و دولتی در برابر صاحبان فنون پزشکی و بالعکس در سراسر کشور می‌باشد. (ماده ۱ قانون راجع به نظام پزشکی مصوب ۱۳۳۹/۱۰/۳)

سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی: سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی جمهوری اسلامی ایران که در این قانون به اختصار سازمان نامیده می‌شود سازمانی است غیر دولتی با استقلال مالی و شخصیت حقوقی مستقل که به منظور رسیدن به اهداف و انجام وظایف مقرر در این قانون تشکیل می‌شود. (ماده ۲ قانون تأسیس سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۰/۴/۳)

سازمان‌های غیردولتی حامی محیط زیست و منابع طبیعی: تشکیلات و مؤسسات مردمی هستند که براساس بند (الف) مصوبه شماره ۱۴/۴۵۵ مورخ ۱۳۷۸/۱۲/۱۷ شورای عالی اداری، تشکیل و ثبت شوند و صرفاً در زمینه حفاظت محیط زیست و منابع طبیعی فعالیت کنند و در این آیین‌نامه سازمان‌ها نامیده می‌شوند. (بند الف ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی بند ب ماده ۱۰۴ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۹/۱۱/۵ هیأت وزیران).

سازمان‌های مملکتی: مقصود از سازمان‌های مملکتی تشکیلات و مؤسسات غیردولتی است که به موجب قوانین به وجود آمده و راجع به امور عمومی در سطح کشور یا استان یا شهرستان یا بخش یا روستا فعالیت می‌نمایند از قبیل شهرداری‌ها و ادارات مجالس مقننه و انجمن‌های استان و شهرستان و شهر و بهداری و غیره. (تبصره ۲ ماده ۱۹ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۵۲/۳/۷)

ساعات کار: ساعات کار کارگران در کارگاه‌ها جز در موارد مذکور در این قانون نباید از هشت ساعت در شبانه‌روز و چهل‌وهشت ساعت در هفته تجاوز نماید. مقصود از ساعات کار در مدتی است که کارگر به منظور انجام کار در اختیار کارفرما می‌باشد و اوقات استراحت و صرف غذا جزو ساعات کار محسوب نمی‌شود. (ماده ۱۱ قانون کار مصوب ۱۳۳۷/۱۲/۲۶)

ساعات کار: مقصود از ساعات کار مدتی است که کارگر برای انجام کار در اختیار کارفرما می‌باشد و اوقات استراحت و صرف غذا جزو ساعات کار محسوب نمی‌شود. (تبصره ۱ ماده ۲ از قانون اجازه اجرای گزارش کمیسیون پیشه و هنر و بازرگانی مربوط به کارگران و کارفرمایان مصوب ۱۳۲۸/۳/۱۷)

ساعات کار هفتگی: از اول شهریور ماه سال ۱۳۵۹ ساعات کار کلیه کارمندان و کارگران مشمول قانون استخدام کشوری و سایر قوانین خاص استخدامی و کارگران مشمول قانون کار یکسان و ۴۴ ساعت در هفته تعیین می‌گردد. (ماده ۱ لایحه قانونی یکسان شدن ساعات کار کارمندان و کارگران در سراسر کشور و میزان آن مصوب ۱۳۵۹/۴/۲۳ شورای انقلاب)

ساعات کار هفتگی: ساعات کار هفتگی برای کارمندان و کارگران یکسان بوده و ۴۰ ساعت در هفته اعلام می‌گردد. شنبه تا چهارشنبه روزی ۷ ساعت، پنج‌شنبه‌ها ۵ ساعت. (بند ۲ لایحه قانونی برابری ساعات کار کارگران و کارمندان و تعیین تعطیلات رسمی کشور مصوب ۱۳۵۸/۱۰/۲ شورای انقلاب)

ساعات کار: ساعات کار در این قانون مدت زمانی است که کارگر نیرو یا وقت خود را به منظور انجام کار در اختیار کارفرما قرار می‌دهد. به غیر از مواردی که در این قانون مستثنی شده است ساعات کار کارگران در شبانه‌روز نباید از ۸ ساعت تجاوز نماید. (ماده ۵۱ قانون کار مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

سال: از نظر احتساب موارد قانونی، سال دوازده ماه، ماه سی‌روز، هفته هفت روز و شبانه‌روز بیست‌وچهار ساعت است. (ماده ۴۴۳ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

سال: سال دوازده ماه است - ماه مطابق با ماه شمسی است و کسری آن از قرار ماهی سی روز حساب می‌شود - هفته هفت روز تمام و روز بیست‌وچهار ساعت است. (ماده ۶۱۲ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

سال مالی: سال مالی یک سال هجری شمسی است که از اول فروردین ماه آغاز و به پایان اسفند ماه ختم می‌شود.
(ماده ۶ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

سال مالی: سال مالی یک سال شمسی است که از اول فروردین ماه آغاز به پایان اسفند ماه ختم می‌شود. (ماده ۵
قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

سال مالیاتی: سال مالیاتی عبارت است از یک سال شمسی که از اول فروردین ماه هر سال شروع و به آخر اسفند ماه همان سال ختم می‌شود لکن در مورد اشخاص حقوقی مشمول مالیات که سال مالی آن‌ها به موجب اساسنامه با سال مالیاتی تطبیق نمی‌کند درآمد سال مالی آن‌ها به جای سال مالیاتی مبنای تشخیص مالیات قرار می‌گیرد و موعد تسلیم اظهارنامه و ترازنامه و حساب سود و زیان و سررسید پرداخت مالیات آن‌ها چهار ماه شمسی پس از سال مالی می‌باشد. (ماده ۱۵۵ قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۶۶/۱۲/۳)

سال مالیاتی: سال مالیاتی عبارت است از یک سال شمسی که از اول فروردین ماه هر سال شروع و به آخر اسفند ماه همان سال ختم می‌شود لیکن در مورد اشخاص حقوقی مشمول مالیات که سال مالی آن‌ها به جای سال مالیاتی مبنای تشخیص مالیات قرار می‌گیرد و موعد تسلیم اظهارنامه و ترازنامه و سررسید پرداخت مالیات آن‌ها چهار ماه پس از سال مالی مربوط می‌باشد. (ماده ۱۴۸ قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۲۴۵/۱۲/۲۸)

سال مالیاتی: سال مالیاتی عبارت است از سال شمسی که در آن تحصیل درآمد شده باشد مگر در مواردی که دوره عمل سالیانه مودی مالیاتی سال شمسی نباشد و در این صورت سال مالیاتی همان دوره عمل سالیانه مودی خواهد بود که در آن مودی تحصیل درآمد کرده است. (ماده ۱۸ قانون مالیات بر درآمد مصوب ۱۳۳۴/۵/۱۰)

سال مالیاتی: سال مالیاتی عبارت است از سال شمسی که در آن تحصیل درآمد شده باشد مگر در مواردی که دوره عمل سالیانه مودی مالیاتی سال شمسی نباشد و در این صورت سال مالیاتی همان دوره عمل سالیانه مودی خواهد بود که در آن مودی تحصیل درآمد کرده است. (ماده ۱۷ قانون مالیات اموالک مزروعی و مالیات بردرآمد مصوب ۱۳۲۸/۴/۲۹)

سال مالیاتی: طبق تبصره ماده ۱۲ از قانون مالیات بردرآمد سال مالیاتی عبارت است از سال شمسی که در آن سال تحصیل درآمد شده باشد. در صورتی که شرکتی یا هر نوع شخصیت حقوقی دیگری دوره عملکرد دیگری به غیر از

سال شمسی داشته باشد سال مالیاتی او همان دوره عملکردش محسوب خواهد گردید به شرط آن که این دوره عملکرد در اساسنامه آن پیش‌بینی شده یا دفاتر محاسباتی و ترازنامه آن را تأیید نماید. (از ماده ۷ آیین‌نامه قانون مالیات بر درآمد (مصوب ۱۹ آبان ۱۳۲۲ مصوب ۱۳۲۳/۳/۱)

سال مالیاتی: سال مالیاتی عبارت است از سال شمسی که در آن تحصیل درآمد شده باشد مگر در مواردی که دوره عمل سالیانه مودی مالیاتی سال شمسی نباشد و در این صورت سال مالیاتی او طبق آیین‌نامه مخصوص تعیین خواهد شد. (تبصره ماده ۱۲ قانون مالیات بر درآمد مصوب ۱۳۲۲/۸/۱۹)

سانحه: از نظر دفاع غیرنظامی، حادثه ناگوار رویدادی است اعم از طبیعی و غیرطبیعی که ممکن است موجب بروز خسارات مالی و جانی شود و سانحه رویداد است اعم از طبیعی و غیرطبیعی که منجر به خسارات مزبور می‌گردد. (ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح قانون سازمان دفاع غیرنظامی کشور مربوط به وظایف و تشکیلات مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۲۷)

سایر منابع تأمین اعتبار: سایر منابع تأمین اعتبار عبارتند از منابعی که تحت عنوان وام، انتشار اوراق قرضه، برگشتی از پرداخت‌های سال‌های قبل و عناوین مشابه در قانون بودجه کل کشور پیش‌بینی می‌شود و ماهیت درآمد ندارند. (ماده ۱۲ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

سایر منابع تأمین اعتبار شرکت‌های دولتی: سایر منابع تأمین اعتبار شرکت‌های دولتی عبارت است از منابعی که شرکت‌های مزبور تحت عنوان کمک دولت، وام استفاده از ذخایر، کاهش سرمایه در گردش یا عناوین مشابه به موجب قانون مجاز به منظور کردن آن در بودجه‌های مربوط هستند. (ماده ۱۶ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

سایر منابع درآمد شرکت‌های دولتی: سایر منابع تأمین اعتبار شرکت‌های دولتی عبارت است از منابعی که شرکت‌های مزبور تحت عنوان کمک دولت، وام استفاده از ذخایر، کاهش سرمایه در گردش یا عناوین مشابه به موجب قانون مجاز به منظور کردن آن در بودجه‌های مربوط هستند. (ماده ۱۶ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

سپاه پاسداران: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی نهادی است تحت فرماندهی عالی مقام رهبری که هدف آن نگهبانی از انقلاب اسلامی ایران و دستاوردهای آن و کوشش مستمر در راه تحقق آرمان‌های الهی و گسترش حاکمیت قانون خدا طبق قوانین جمهوری اسلامی ایران و تقویت کامل بنیه دفاعی جمهوری اسلامی از طریق همکاری با سایر نیروهای مسلح و آموزش نظامی و سازماندهی نیروهای مردمی می‌باشد. (ماده ۱ اساسنامه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۶/۱۵)

سپرده: سپرده از نظر این قانون عبارت است از: الف) وجوهی که طبق قوانین و مقررات به منظور تأمین یا جلوگیری از تضييع حقوق دولت دریافت می‌گردد و استرداد یا ضبط آن تابع شرایط مقرر در قانون و مقررات و قراردادهای مربوط است. ب) وجوهی که به موجب قرارها و یا احکام صادره از طرف مراجع قضایی از اشخاص حقیقی و یا حقوقی دریافت می‌گردد و به موجب قرارها یا احکام صادره از طرف مراجع مذکور کالا یا بعضاً قابل استرداد می‌باشد. (ماده ۳۰ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

ستاد مشترک ارتش جمهوری اسلامی ایران: ستاد مشترک ارتش جمهوری اسلامی ایران ستاد فرماندهی کل در ارتش بوده و فرماندهی کل را در اداره امور ارتش یاری می‌نماید. و وظایف آن به شرح زیر می‌باشد: ... (ماده ۹ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

سجل احوال: سجل احوال هر کس به موجب دفاتری که برای این امر مقرر است معین می‌شود. (ماده ۹۹۲ قانون مدنی)

سرباز آماده به خدمت: سربازانی که پس از رفع احتیاجات قسمت‌ها باقی می‌مانند آماده به خدمت نامیده می‌شوند. (ماده ۹ قانون خدمت نظام وظیفه مصوب ۱۳۱۷/۳/۲۹)

سردفتر: اداره امور دفترخانه اسناد رسمی به عهده شخصی است که با رعایت مقررات این قانون بنا به پیشنهاد سازمان ثبت اسناد و املاک کشور با جلب نظر مشورتی کانون سردفتران و به موجب ابلاغ وزیر دادگستری منصوب و سردفتر نامیده می‌شود. (ماده ۲ قانون دفاتر اسناد رسمی و کانون سردفتران و دفتر یاران مصوب ۱۳۵۴/۴/۲۵)

سردفتر: برای تنظیم و ثبت اسناد رسمی وزارت عدلیه در حوزه‌های ثبتی به قدر کفایت دفتر اسناد رسمی تأسیس خواهد نمود. (ماده ۱ قانون دفتر اسناد رسمی مصوب ۱۳۱۶/۳/۱۵)

سرشماری: منظور آمارگیری‌هایی است که کلیه افراد واحدهای جامعه مورد مطالعه را در برگیرد و در مواعد مشخص به منظور جمع‌آوری اطلاعات در زمینه فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی مانند نفوس، مسکن، کشاورزی، صنعت، ساختمان، بازرگانی، فرهنگی و سایر فعالیت‌ها صورت می‌گیرد. در صورتی که سرشماری در سراسر کشور به عمل آید سرشماری عمومی نامیده می‌شود. (بند الف ماده ۱ قانون مرکز آمار ایران مصوب ۱۳۵۳/۱۱/۱۰)

سرشماری عمومی: منظور آمارگیری‌هایی است که کلیه افراد واحدهای جامعه مورد مطالعه را دربرگیرد و در مواعد مشخص به منظور جمع‌آوری اطلاعات در زمینه فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی مانند نفوس، مسکن کشاورزی صنعت، ساختمان، بازرگانی، فرهنگی و سایر فعالیت‌ها صورت می‌گیرد. در صورتی که سرشماری در سراسر کشور به عمل آید سرشماری عمومی نامیده می‌شود. (بند الف ماده ۱ قانون مرکز آمار ایران مصوب ۱۳۵۳/۱۱/۱۰)

سرقه: سرقت عبارت است از ربودن مال دیگری به طور پنهانی (ماده ۱۹۷ لایحه مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

سرقه: سرقت عبارت است از این که انسان مال دیگری را به طور پنهانی برآید. (ماده ۲۱۲ قانون حدود و قصاص و مقررات آن مصوب ۱۳۶۱/۶/۳)

سرقه ادبی: سرقت ادبی عبارت است از نسبت دادن عمدی تمام یا بخش قابل توجهی از آثار و نوشته‌های دیگران به خود یا غیر ولو به صورت ترجمه. (تبصره ماده ۶ قانون مطبوعات مصوب ۱۳۶۴/۱۲/۲۲)

سرمایه پرداخت شده شرکت‌های سهامی: سرمایه پرداخته شده مندرجه در قسمت الف از ماده ۱۰ قانون مالیات بر درآمد در مورد شرکت‌های سهامی عبارت است از سرمایه‌ای که حقیقتاً صاحبان سهام یا شرکا پرداخته‌اند. (ماده ۱۲ آیین‌نامه قانون مالیات بر درآمد (مصوب ۱۹ آبان ۱۳۲۲) مصوب ۱۳۲۳/۳/۱)

سرمایه خارجی: انواع سرمایه اعم از نقدی یا غیرنقدی که توسط سرمایه‌گذار خارجی به کشور وارد می‌شود و شامل موارد زیر می‌گردد: الف) وجوه نقدی که به صورت ارز قابل تبدیل، از طریق نظام بانکی یا دیگر طرق انتقال وجوه که مورد تأیید بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران باشد، به کشور وارد شود. ب) ماشین‌آلات و تجهیزات، ج) ابزار و قطعات یدکی، قطعات منفصله و مواد اولیه، افزودنی و کمکی، د) حق اختراع، دانش فنی، اسامی و علائم تجاری و خدمات تخصصی، ه) سود سهام قابل انتقال سرمایه‌گذار خارجی، و) سایر موارد مجاز با تصویب هیأت دولت. (ماده ۱ قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی مصوب ۱۳۸۰/۱۲/۱۹)

سرمایه خارجی ۱۳۵۶: از لحاظ این آیین‌نامه سرمایه خارجی عبارت است از: الف) ارزی که از مجرای بانک‌های مجاز به ایران وارد شده باشد. ب) ماشین‌آلات - لوازم و ابزار کار - قطعات یدکی ماشین و مواد اولیه و لوازم دیگری از این نوع مشروط بر این که کارخانه‌ها و ماشین‌آلات باب روز بوده و مورد قبول هیأت رسیدگی باشد. ابزار قطعات یدکی کارخانه باید مربوط به کارخانه‌ای باشد که به صورت سرمایه منتقل می‌شود و ورود آن‌ها در موقع ورود ماشین‌آلات اصلی باشد یا بعد از آن مشروط به این که هر گاه بعداً وارد شود در عداد اشیا و لوازمی باشد که نوعاً به حساب سرمایه وارد می‌گردد نه مخارج جاری ج) وسایط حمل و نقل زمینی - دریایی - هوایی - مربوط به بهره‌برداری از کاری که برای آن سرمایه وارد شده است. د) حق اختراع مشروط بر این که مربوط و توأم با عمل تولیدی که به آن منظور تقاضای ورود سرمایه خارجی شده است، باشد و به تشخیص هیأت رسیدگی ارزیابی شود. ه) حقوق ارزی متخصصین که به منظور ایجاد کارهای تولیدی مذکور در این آیین‌نامه قبل از شروع بهره‌برداری پرداخته شده باشد. و) تمام یا قسمتی از سود ویژه حاصله در ایران که به سرمایه اصلی اضافه شده یا در سازمان دیگری که مشمول مقررات قانون جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی باشد به کار انداخته شود. (ماده ۲ آیین‌نامه اجرای قانون جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی مصوب ۱۳۳۵/۷/۱۷)

سرمایه‌گذار خارجی: اشخاص حقیقی یا حقوقی غیرایرانی یا ایرانی با استفاده از سرمایه با منشأ خارجی که مجوز سرمایه‌گذاری موضوع ماده (۶) را اخذ نموده باشند. (ماده ۱ قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی مصوب ۱۳۸۰/۱۲/۱۹)

سرمایه‌گذاری: منظور از سرمایه‌گذاری در این قانون تخصیص اعتبار و مصرف آن برای یکی از امور تولیدی و عمرانی است که ضمن صورت فصول و بندهای برنامه تعیین می‌شود. (تبصره ماده ۲ قانون برنامه عمرانی سوم کشور مصوب ۱۳۴۶/۳/۲۱)

سرمایه‌گذاری خارجی: بکارگیری سرمایه خارجی در یک بنگاه اقتصادی جدید یا موجود پس از اخذ مجوز سرمایه‌گذاری. (ماده ۱ قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی مصوب (۱۳۸۰/۱۲/۱۹))

سرمایه‌گذاری مستقیم: سرمایه‌گذاری مستقیم عبارت است از تأمین سرمایه لازم جهت اجرای طرح‌های تولیدی و طرح‌های عمرانی انتفاعی توسط بانک‌ها. (ماده ۲۸ آیین‌نامه تسهیلاتی اعطایی بانکی مصوب ۱۳۶۲/۱۰/۱۴ هیأت وزیران)

سرویس هوایی: سرویس هوایی عبارت است از هر سرویس منظم هوایی که به وسیله هواپیما برای حمل و نقل عمومی - مسافر - پست و بار تخصیص داده می‌شود. (بند الف ماده ۹۶ قانون اجازه الحاق دولت ایران به مقررات هواپیمایی کشوری بین‌المللی مصوب ۱۳۲۸/۴/۳۰)

سرویس هوایی بین‌المللی: سرویس هوایی بین‌المللی عبارت است از هر سرویس هوایی که از فضای فوق قلمرو بیش از یک کشور عبور نماید. (بند ب ماده ۹۶ قانون اجازه الحاق دولت ایران به مقررات هواپیمایی کشوری بین‌المللی مصوب ۱۳۲۸/۴/۳۰)

سکنی: اگر حق انتفاع عبارت از سکونت در مسکنی باشد سکنی یا حق سکنی نامیده می‌شود و این حق ممکن است به طریق عمری یا به طریق رقبی برقرار شود. (ماده ۴۳ قانون مدنی)

سمحاق: جراحی که تمام گوشت را فرا گرفته و به پوست نازک روی استخوان برسد. (بند ۴ ماده ۱۸۶ از قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۹/۲۴)

سند: سند عبارت است از هر نوشته که در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشد. (ماده ۱۲۸۴ قانون مدنی)

سند اجاره کشتی: قرارداد اجاره کشتی سندی است کتبی که بین مالک کشتی (یا نماینده مجاز او) و مستاجر منعقد می‌گردد و شرایط اجاره کشتی را برای مدت معین و یا برای یک یا چند سفر بین بنادر مشخص تعیین می‌کند. (ماده ۱۳۵ قانون دریایی مصوب ۱۳۴۳/۶/۲۹)

سند ترخیص: منظور از سند ترخیص مندرج در ماده ۱۶ قانون امور گمرکی هر سند گمرکی است که تمام یا قسمتی از حقوق گمرکی و سود بازرگانی و هزینه‌های گمرکی و عوارض کالایی به موجب آن دریافت شده باشد و تاریخ صدور سند مزبور مبدأ مهلت چهار ماهه خواهد بود روز صدور سند و روز ابلاغ کسر دریافتی یا تقاضای استرداد اضافه دریافتی جزء مهلت مزبور محسوب نمی‌شود. تاریخ صدور سند ترخیص روزی است که سند به امضا رئیس گمرک یا نماینده او رسیده باشد. (ماده ۲۸۷ آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱/۱/۲۰)

سند ثبت کشتی: سند ثبت کشتی گواهی‌نامه‌ایست که از طرف سازمان بنادر و کشتیرانی برطبق نمونه مخصوص در دو نسخه به نام کشتی تنظیم و صادر می‌شود. در سند ثبت کشتی نکات زیر قید می‌گردد. نام بندر ثبت کشتی، محل و تاریخ ساخت کشتی، طبقه‌بندی، تعداد پل‌ها و دکلهای طول و عرض و آبخور کشتی - ظرفیت و نوع کشتی - مشخصات قوه محرکه و سایر مشخصات کشتی - نام مالک و شماره کشتی. (ماده ۱۱ قانون دریایی مصوب ۱۳۴۳/۶/۲۹)

سند رسمی: سندی که مطابق قوانین به ثبت رسیده رسمی است و تمام محتویات و امضاهای مندرجه در آن معتبر خواهد بود مگر آن که مجعولیت آن ثابت شود. انکار مندرجات اسناد رسمی راجع به اخذ تمام یا قسمتی از وجه یا مال و یا تعهد به تأدیه وجه یا تسلیم مال مسموع نیست. (ماده ۷۰ قانون اصلاح مواد ۱۳، ۴۱، ۴۳، ۷۰، ۱۱۱ و ۱۱۷ قانون ثبت اسناد و املاک مصوب ۱۳۱۲/۵/۷)

سند رسمی: اسنادی که در اداره ثبت اسناد و املاک یا دفاتر اسناد رسمی یا در نزد سایر مأمورین رسمی در حدود صلاحیت آنها و بر طبق مقررات قانونی تنظیم شده باشند رسمی است. (ماده ۱۲۸۷ قانون مدنی)

سند رسمی: سندی که مطابق قوانین ثبت شده رسمی است و تمام محتویات و امضاهای مندرجه در آن معتبر خواهد بود مگر این که مجعولیت آن سند ثابت شود. (ماده ۷۰ قانون ثبت اسناد و املاک مصوب ۱۳۱۰/۱۲/۲۶)

سند رسمی: سندی که مطابق قوانین ثبت شده رسمی است و تمام محتویات و امضاهای مندرجه در آن معتبر خواهد بود مگر این که مجعولیت آن سند ثابت شود. (ماده ۱۷۶ قانون ثبت اسناد و املاک مصوب ۱۳۰۸/۱۱/۲۱)

سند عادی: غیر از اسناد مذکوره در ماده ۱۲۸۷ سایر اسناد عادی است. (ماده ۱۲۸۹ قانون مدنی)

سند مسافرت: سند مسافرت سندی است که از طرف مقامات صلاحیتدار دولت جمهوری اسلامی ایران برای مسافرت پناهندگان سیاسی به خارج از ایران صادر می‌شود. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی صدور سند مسافرت پناهندگان سیاسی مصوب ۱۳۶۶/۴/۱۰ هیأت وزیران)

سندیکا: سندیکا سازمانی است که به منظور حفظ منافع حرفه‌ای و بهبود وضع اقتصادی و اجتماعی به وسیله کارگران یک حرفه یا یک کارگاه - کارفرمایان یک حرفه و یا یک صنعت و همچنین صاحبان مشاغل آزاد تشکیل می‌شود. ائتلاف چند سندیکا تشکیل یک اتحادیه و ائتلاف چند اتحادیه تشکیل یک کنفدراسیون را می‌دهد. (بند ۳ قانون اصلاح و الحاق مواد و دو تبصره به قانون کار مصوب ۱۳۴۳/۱۱/۲۰)

سندیکا: سندیکا جمعیتی است که کارگران یا کارفرمایان مربوط به یک حرفه یا یک کارگاه یا یک صنعت می‌توانند برای حفظ منافع حرفه‌ای و بهبود وضع مادی و اجتماعی خود تشکیل دهند. ائتلاف چند سندیکا تشکیل یک اتحادیه و ائتلاف چند اتحادیه تشکیل یک کنفدراسیون را می‌دهد. (ماده ۲۵ قانون کار مصوب ۱۳۳۷/۱۲/۲۶)

سنگ تزئینی: سنگ‌های متبلور و غیرمتبلور رسوبی، آذرین و دگرگونی که حاوی کانه قابل تفکیک در شرایط کنونی نبوده و عمل‌آوری آن‌ها نظیر برش و صیقل رایج و مقرون به صرفه باشد از قبیل مرمر، شبه مرمر (مرمریت) تراورتن، گرانیت و امثالهم. (بند ع ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

سنگ تزئینی: سنگ‌های متبلور و غیر متبلور که قابل برش و صیقل پذیر باشد از قبیل مرمر، شبه مرمر (مرمریت) تراورتن و سنگ‌های آذرین صیقل‌پذیر. (بند ع ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۶۲/۳/۱)

سنگر مواد: سنگر مواد. محلی خارج از کارگاه‌های استخراج و تونل‌ها و چاه‌ها که کانه در آن جا انباشته می‌شود. (بند ژ ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۶۲/۳/۱)

سنگ ساختمانی: سنگ‌های مختلف موجود در طبیعت که حاوی کانه نبوده و بنا به تشخیص وزارت معادن و فلزات سنگ تزئینی نباشد و در ساختمان و راه‌سازی و امور نظیر آن به کار رود. (بند ظ ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۶۲/۳/۱)

سنگ لاشه و ساختمانی: سنگ‌های مختلف موجود در طبیعت که حاوی کانه قابل تفکیک در شرایط کنونی نبوده و عمل آوری آن رایج و معمول و یا مقرون به صرفه نباشد و بنا به تشخیص وزارت معادن و فلزات سنگ تزئینی نیست و عموماً در پی یا دیوار چینی ساختمان‌ها، راه‌سازی و دیواره‌سازی و امور نظیر آن به کار می‌رود. (بند ظ ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

سنوات خدمت: منظور از سنوات خدمت، سنواتی است که مستخدم کسور بازنشستگی آن را پرداخت نموده باشد. (تبصره ۱ ماده ۸۸ قانون استخدامی وزارت اطلاعات مصوب ۱۳۷۴/۴/۲۵)

سنه مالیه: بودجه دولت سندی است که معاملات دخل و خرج مملکتی برای مدت معینی در آن پیش‌بینی و تصویب شده باشد. مدت مزبور را سنه مالیه می‌گویند و عبارت است از یک سال شمسی. (ماده ۱ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۸۹/۱۲/۳)

سواد مصدق: مدعی باید سواد اسنادی را که به آن‌ها استناد کرده مصدق نموده ضمیمه عرضحال کند مقصود از سواد مصدق سواد است که دفتر محکمه‌ای که عرضحال به آن جا داده می‌شود یا دفتری که از محاکم دیگر یا یکی از ادارات ثبت اسناد یا دفتر اسناد رسمی و در جایی که هیچ یک از آن‌ها نباشد حاکم محل یا یکی از ادارات دولتی مطابقت آن را با اصل تصدیق کرده باشد. در صورتی که سواد سند در خارجه تهیه شده باشد باید در دفتر یکی از سفارت خانه‌ها یا قنصل‌گری‌های ایران مصدق شود. هرگاه اسناد مفصل باشد مثل دفتر تجارتي یا اساسنامه شرکت و امثال آن قسمت‌هایی که مدرک ادعا است خارج نویسی شده ضمیمه عرضحال می‌گردد. (ماده ۷۱ قانون اصول محاکمات حقوقی و تجاری مصوب ۱۳۱۴/۱۰/۲۸)

سؤال: هر یک از نمایندگان می‌توانند راجع به مسائل داخلی و خارجی کشور از وزیر مسئول درباره وظایف او سؤال نمایند. سؤال باید کتبی، صریح و مختصر بوده و به رئیس مجلس داده شود. رئیس مجلس، موضوع را در اسرع وقت به کمیسیون تخصصی ارجاع می‌نماید. کمیسیون موظف است حداکثر ظرف یک هفته جلسه‌ای با حضور وزیر و سؤال کننده تشکیل دهد. چنانچه وزیر در کمیسیون حاضر نشود و یا در صورت حضور سؤال کننده قانع نگردد، کمیسیون به هیأت رئیسه اطلاع می‌دهد تا در اولین جلسه علنی سؤال نماینده قرائت و فوراً برای وزیر مربوطه ارسال گردد و ظرف چهل و هشت ساعت تکثیر و در اختیار نمایندگان قرار گیرد. در صورتی که سؤال به امضا چند

نفر باشد نماینده منتخب سؤال کنندگان صحبت خواهد کرد. (ماده ۱۹۳ قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۰)

سود بازرگانی: سود بازرگانی وجهی است که براساس قانون انحصار تجارت خارجی به موجب تصویب‌نامه هیأت وزیران برقرار می‌گردد. (بند ب ماده ۲ قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۰/۳/۳۰)

سود خالص: سود خالص شرکت در هر سال مالی عبارت است از درآمد حاصل در همان سال مالی منهای کلیه هزینه‌ها و استهلاکات و ذخیره‌ها. (ماده ۲۳۷ لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷/۱۲/۲۴)

سود سهم: مبلغی از درآمد ویژه سالانه شرکت یا اتحادیه تعاونی است که در هر سال به هر سهم اختصاص داده می‌شود. (بند ۴ ماده ۱ از قانون شرکت‌های تعاونی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

سود ویژه (شرکت نفت): سود ویژه عبارت است از سود ناویژه حاصله از درآمدهای شرکت (به استثنای درآمد حاصله از محل دوازده‌ونیم درصد که تکلیف آن برطبق ماده ۵۷ تعیین شده است) پس از وضع هزینه‌های مربوط و استهلاک. (ماده ۵۸ اساسنامه شرکت ملی نفت ایران مصوب ۱۳۳۳/۱۰/۲۵)

سود ویژه بانک: سود ویژه بانک عبارت است از درآمد بانک پس از وضع هزینه و استهلاک‌ها. (از ماده ۵۳ قانون بانکی و پولی کشور مصوب ۱۳۳۹/۳/۷)

سود ویژه بانک ملی: سود ویژه بانک عبارت است از درآمد بانک پس از وضع هزینه و استهلاک و پاداش (از ماده ۲۱ قانون اساسنامه بانک ملی ایران مصوب ۱۳۳۹/۳/۷)

سود ویژه بانک ملی: سود ویژه بانک عبارت است از درآمد بانک پس از وضع هزینه و استهلاک‌ها (ماده ۴۴ قانون اساسنامه بانک ملی ایران مصوب ۱۳۱۷/۵/۲۲)

سوء استفاده از مقاطعه کاری‌ها: سوء استفاده از مقاطعه کاری‌ها و معاملات دولتی عدم رعایت قوانین و مقررات و شرایط در قراردادهایی است که بین دولت و اشخاص حقیقی و حقوقی منعقد شده و موجب درآمد نامشروع شده باشد یا این که در اثر اعمال نفوذ و روابط معامله یا قراردادی برخلاف شرع و مصالح مسلم امت اسلامی انعقاد یافته باشد. (بند ۵ ماده ۱ از قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۳/۵/۱۷)

سوء استفاده از موقوفات: سوء استفاده از موقوفات عبارت است از تحصیل ثروت ناشی از دخالت در وقف برخلاف ترتیبی که شرع معین نموده باشد. (بند ۴ ماده ۱ از قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۳/۵/۱۷)

سوخت مجاز: عبارت از سوختی است که تحت شرایط و ضوابطی مصرف آن آزاد می‌باشد. (بند ۱۰ ماده ۱ از آیین‌نامه جلوگیری از آلودگی هوا مصوب ۱۳۵۴/۴/۲۹)

سهام غیرنقدی: سهام ممکن است نقدی باشد یا غیر نقدی - سهام غیرنقدی سهامی است که در از آن به جای وجه نقد چیز دیگری از قبیل کارخانه و امتیازنامه و غیره داده شود. (ماده ۲۶ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

سهام ممتاز: در صورتی که برای بعضی از سهام شرکت با رعایت مقررات این قانون مزایایی قایل شوند این گونه سهام ممتاز نامیده می‌شود. (تبصره ۲ ماده ۲۴ لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷/۱۲/۲۴)

سهام: سهم واحدی از سرمایه یک شرکت یا اتحادیه تعاونی است که میزان آن در اساسنامه ذکر می‌شود. (بند ۲ ماده ۱ از قانون شرکت‌های تعاونی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

سهام: سهم قسمتی است از سرمایه شرکت سهامی که مشخص میزان مشارکت و تعهدات و منافع صاحب آن در شرکت سهامی می‌باشد و رقه سهم سند قابل معامله‌ای است که نماینده تعداد سهامی است که صاحب آن در شرکت سهامی دارد. (ماده ۲۴ لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷/۱۲/۲۴)

سیستم باربرجانبی: قسمتی از کل سازه است که به منظور تحمل بارهای جانبی تعبیه شده است (از بخش تعاریف آیین‌نامه طراحی ساختمان‌ها در برابر زلزله مصوب ۱۳۷۸/۹/۱۷ هیأت وزیران)

سیستم دوگانه یا ترکیبی: سیستمی است متشکل از قاب‌های خمشی ویژه یا متوسط همراه با دیوارهای برشی یا مهاربندی‌ها برای مقاومت در برابر نیروهای جانبی. در این سیستم بخش عمده بارهای قائم به وسیله قاب‌ها تحمل شده و بارهای جانبی با مجموعه دیوارهای برشی و مهاربندها و قاب‌ها به نسبت سختی جانبی هر یک تحمل می‌شوند. (از بخش تعاریف آیین‌نامه طراحی ساختمان‌ها در برابر زلزله مصوب ۱۳۷۸/۹/۱۷ هیأت وزیران)

سیستم دیوارهای باربر: سیستم سازه‌ای است که فاقد یک قاب فضایی کامل برای بردن بارهای قائم می‌باشد دیوارهای باربر یا سیستم‌های مهاربندی عمده بارهای قائم را تحمل می‌کنند. مقاومت در برابر نیروهای جانبی با دیوارهای برشی یا قاب‌های مهاربندی شده تأمین می‌گردد. (از بخش تعاریف آیین‌نامه طراحی ساختمان‌ها در برابر زلزله مصوب ۱۳۷۸/۹/۱۷ هیأت وزیران)

سیستم قاب ساختمانی ساده: سیستمی است که در آن بارهای قائم به طور عمده توسط قاب‌های فضایی ساده تحمل می‌شود و مقاومت در برابر نیروهای جانبی یا دیوارهای برشی یا قاب‌های مهاربندی شده تأمین می‌شود. (از بخش تعاریف آیین‌نامه طراحی ساختمان‌ها در برابر زلزله مصوب ۱۳۷۸/۹/۱۷ هیأت وزیران)

سیستم مهاربندی افقی: سیستم خربائی افقی که عملکردی همانند دیافراگم دارد (از بخش تعاریف آیین‌نامه طراحی ساختمان‌ها در برابر زلزله مصوب ۱۳۷۸/۹/۱۷ هیأت وزیران)

سیل: جریان یا بالا آمدن نسبتاً زیاد آب در یک رودخانه به میزانی که از مواقع معمولی به طور وضوح بیش‌تر باشد سیل نامیده می‌شود. همچنین استغراق زمین‌های پست در اثر بالا آمدن سطح آب رودخانه را سیل یا طغیان آب می‌گویند (بند ۱۸ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

سیل شکن: بازوهای خاکی یا سیل شکن - خاکریز یا مانعی است که به موازات تقریبی محور رودخانه و نهر یا مسیل به خصوص در کنار آنها به منظور جلوگیری از پخش آب در اراضی اطراف و ممانعت از عمل تخریبی سیلابها احداث می‌گردد. (بند ۶ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

ش

شاخص قیمت: منظور کمیتی است که تغییرات متوسط قیمت کالاها و خدمات را نسبت به یک زمان معین نشان دهد. (بند ه ماده ۱ قانون مرکز آمار ایران مصوب ۱۳۵۳/۱۱/۱۰)

شاخه قطور: شاخه‌ای است که قطر آن در محل انشعاب بیش از پنج سانتی‌متر باشد. (بند ۱۹ ماده ۱ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵)

شاغلان پزشکی و حرفه‌های وابسته: شاغلان پزشکی و حرفه‌های وابسته موضوع این ماده افرادی هستند که در یکی از مراکز تحقیقات درمانی، آموزشی و بهداشتی اعم از خصوصی، دولتی و تعاونی پزشکی، وابسته به دولت یا خیریه یا حسب مورد مطب یا دفتر کار اشتغال دارند و از این پس به اختصار شاغلان حرفه‌های پزشکی و وابسته نامیده می‌شوند. (تبصره ماده ۱ آیین‌نامه انتظامی رسیدگی به تخلفات صنفی و حرفه‌ای شاغلان حرفه‌های پزشکی وابسته مصوب ۱۳۷۸/۴/۳۰ هیأت وزیران)

شاغلین امر دندانسازی: شاغلین امر دندانسازی مشمول قانون مذکور عبارتند از گروه‌هایی که فاقد مدرک علمی در رشته دندانسازی از مراکز آموزش معتبر قانونی هستند و شامل گروه‌های ذیل می‌باشند: ۱- افرادی که طبق تبصره ۲ قانون اشتغال کمک دندانپزشکان تجربی مصوب ۱۳۵۴/۲/۸ موفق به اخذ پروانه کمک تکنیسین دندانسازی گردیده‌اند. ۲- شاغلین امر دندانسازی که بنا به عللی موفق نشده‌اند در آزمون قانونی مربوط به اشتغال کمک دندانپزشکان تجربی مصوب ۱۳۵۴/۲/۸ شرکت نمایند. ۳- شاغلین دارای گواهینامه‌های مبنی بر طی دوره آموزش امور مربوط به دندانسازی صادره از سازمان‌های آموزش غیردانشگاهی. ۴- شاغلین دارای حکم استخدامی و یا گواهی اشتغال در مراکز و بخش‌های دندانسازی دولتی. ۵- شاغلین امر دندانسازی در بخش خصوصی و کارگاه‌های دندانسازی موجود. (ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی قانون تعیین وضع شغلی دندانسازان تجربی مصوب ۱۳۶۴/۲/۲۲ مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۴/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

شاکی خصوصی: شخصی که از وقوع جرمی متحمل ضرر و زیان می‌شود و به تبع ادعای دادستان مطالبه ضرر و زیان می‌کند مدعی خصوصی است و مادام که دادخواست ضرر و زیان تسلیم نکرده شاکی خصوصی نامیده می‌شود. (از ماده ۹ لایحه قانونی اصلاح قسمتی از مواد آیین‌نامه دادرسی کیفری مصوب ۱۳۵۵/۱۱/۳۰)

شاهراه: شاهراه به راهی اطلاق می‌شود که حداقل دارای دو خط اتومبیل رو و یک شانه حداقل به عرض ۳ متر برای هر طرف رفت و برگشت بوده و دو طرف آن به نحوی محصور و در تمام طول شاهراه از هم کاملاً مجزا باشد و ارتباط آن‌ها با هم فقط به وسیله راه‌های فرعی که از زیر یا بالای شاهراه عبور کند تأمین شود و هیچ راه دیگری آن را قطع نکند. (ماده ۱ قانون ایمنی راه‌ها و راه‌آهن مصوب ۱۳۴۹/۴/۷)

شبکه رادیویی: شبکه رادیویی عبارت است از مجموعه یک یا چند ایستگاه ثابت یا متحرک یا هر دو که می‌تواند در عین حال با هم ارتباط داشته باشند. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون استفاده از بی‌سیم‌های اختصاصی و غیرحرفه‌ای (آماتوری) مصوب ۱۳۶۱/۱۱/۱۳ هیأت وزیران)

شبکه‌های آبیاری و زهکشی کانال‌ها: مجاری مستحدثه‌ای هستند که به منظور آبرسانی، سالم سازی اراضی یا انتقال آب ایجاد شده یا می‌شود. (ماده ۱ آیین‌نامه مربوط به بستر و حریم رودخانه‌ها، انبار، مسیل‌ها، مرداب‌ها، برکه‌های طبیعی و شبکه‌های آبرسانی، آبیاری و زهکشی مصوب ۱۳۷۹/۸/۱۱ هیأت وزیران)

شبکه‌های اختصاصی مخابرات: شبکه‌های اختصاصی مخابرات عبارتند از مجموعه وسایل مخابراتی که برای استفاده گروه‌ها یا موارد خاصی دایر بوده یا بعداً دایر گردد. (تبصره ۳ ماده ۱ قانون تأسیس شرکت مخابرات ایران مصوب ۱۳۵۰/۳/۲۹)

شبکه‌های مخابرات عمومی: شبکه‌های مخابرات عمومی مذکور در این قانون عبارتند از مجموعه وسایل مخابراتی که برای استفاده عموم دایر بوده یا بعداً دایر خواهد شد. (تبصره ۲ ماده ۱ از قانون تأسیس شرکت مخابرات ایران مصوب ۱۳۵۰/۳/۲۹)

شرایط احراز شغل: عبارت از مجموعه توانایی‌ها، قابلیت‌ها، اطلاعات و مهارت‌هایی است که داشتن آن‌ها برای انجام وظایف و قبول مسئولیت‌های شغلی ضروری است. (بند خ ماده ۱ آیین‌نامه حقوق و دستمزد کارکنان سازمان‌های مناطق آزاد تجاری صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۵/۱/۱۹ هیأت وزیران)

شرایط و صفات رهبر: ۱- صلاحیت علمی لازم برای افتاء در ابواب مختلف فقه. ۲- عدالت و تقوای لازم برای رهبری امت اسلام ۳- بینش صحیح سیاسی و اجتماعی، تدبیر، شجاعت، مدیریت و قدرت کافی برای رهبری. (از اصل یکصد و نهم قانون اساسی)

شرح وظایف: عبارت از شرح منظم و مدونی است که وظایف، مسئولیت‌ها و اختیارات مشاغل سازمان را مشخص می‌سازد. (بند ز ماده ۱ آیین‌نامه حقوق و دستمزد کارکنان سازمان‌های مناطق آزاد تجاری صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۵/۱/۱۹ هیأت وزیران).

شرط صفت: شرط صفت عبارت است از شرط راجعه به کیفیت یا کمیت مورد معامله (از ماده ۲۳۴ قانون مدنی)

شرط فعل: شرط فعل آن است که اقدام یا عدم اقدام به فعلی بر یکی از متعاملین یا بر شخص خارجی شرط شود.
(از ماده ۲۳۴ قانون مدنی)

شرط نتیجه: شرط نتیجه آن است که تحقق امری در خارج شرط شود. (از ماده ۲۳۴ قانون مدنی)

شرکت: شرکت عبارت است از اجتماع حقوق مالکان متعدد در شی واحد به نحو اشاعه (ماده ۵۷۱ قانون مدنی)

شرکت اختیاری: شرکت اختیاری یا در نتیجه عقدی از عقود حاصل می‌شود یا در نتیجه عمل شرکا از قبیل مزج اختیاری یا قبول مالی مشاعاً در ازاء عمل چند نفر و نحو این‌ها (ماده ۵۷۳ قانون مدنی)

شرکت ایرانی: هر شرکتی که در ایران تشکیل و مرکز اصلی آن در ایران باشد شرکت ایرانی محسوب است. (ماده ۱ قانون راجع به ثبت شرکت‌ها مصوب ۱۳۱۰/۳/۱۱)

شرکت ایرانی خدمات مشاوره: شرکتی است که طبق قانون تجارت به منظور انجام خدمات مشاوره‌ای در امور تخصصی تأسیس شده و دارای کارشناسان تمام وقت متخصص در رشته‌های مربوط بوده و دارای تشکیلات منظم اداری و تجهیزات کافی و اعتبارات مالی لازم بوده و صلاحیت شرکت مزبور در حد متعارف مورد رسیدگی و قبول سازمان قرار گرفته باشد. (بند ب ماده ۱ آیین‌نامه تشخیص صلاحیت و طبقه‌بندی مهندسان مشاور و کارشناسان مصوب ۱۳۵۹/۳/۱ شورای انقلاب)

شرکت با مسئولیت محدود: شرکت با مسئولیت محدود وقتی تشکیل می‌شود که تمام سرمایه نقدی تأدیه و سهم‌الشرکه غیرنقدی نیز تقویم و تسلیم شده باشد. (ماده ۹۶ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

شرکت پیمانکاری: ساختمانی یا تأسیساتی یا تجهیزاتی شخصی است حقوقی که برای انجام عملیات ساختمانی یا تأسیساتی یا تجهیزاتی طبق قوانین جمهوری اسلامی ایران به صورت شرکت سهامی خاص در ایران تأسیس شده و به ثبت رسیده و کلیه سهام آن متعلق به اشخاص حقیقی ایرانی در بخش خصوصی باشد. (بند الف ماده ۲ از آیین نامه تشخیص صلاحیت و ارجاع کار به شرکت های پیمانکاری ساختمانی تأسیساتی و تجهیزاتی وابسته به بخش خصوصی مصوب ۱۳۶۰/۲/۳۰ هیأت وزیران)

شرکت تضامنی: شرکت تضامنی شرکتی است که در تحت اسم مخصوصی برای امور تجاری بین دو یا چند نفر با مسئولیت تضامنی تشکیل می شود: اگر دارایی شرکت برای تأدیه تمام قروض کافی نباشد هر یک از شرکا مسئول پرداخت تمام قروض شرکت است. هر قراری که بین شرکا برخلاف این ترتیب داده شده باشد در مقابل اشخاص ثالث کان لم یکن خواهد بود. (ماده ۱۱۶ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

شرکت تعاونی: شرکت تعاونی شرکتی است از اشخاص حقیقی یا حقوقی که به منظور رفع نیازمندی های مشترک و بهبود وضع اقتصادی و اجتماعی اعضا از طریق خودیاری و کمک متقابل و همکاری آن موافق اصولی که در این قانون مصرح است تشکیل می شود. (بند ۲ اصلاح بعضی از مواد و الحاق سه تبصره به قانون شرکت های تعاونی مصوب ۱۳۵۲/۴/۹)

شرکت تعاونی: شرکت تعاونی شرکتی است از اشخاص حقیقی و یا حقوقی که به منظور رفع نیازمندی های مشترک و بهبود وضع اقتصادی و اجتماعی شرکا از طریق خودیاری و کمک متقابل و همکاری آنان و تشویق به پس انداز موافق اصولی که در این قانون مصرح است تشکیل می شود. (ماده ۲ قانون شرکت های تعاونی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

شرکت تعاونی: شرکت تعاونی شرکتی است که برای مدت نامحدود به منظور رفع احتیاجات مشترک شرکا و بهبود وضع مادی و اجتماعی آنان برای یک یا چند منظور ذیل تشکیل می شود: انجام خدمات عمومی و هرگونه فعالیت مربوط به تولید محصولات کشاورزی و صنعتی - تهیه و طبقه بندی - نگهداری - تبدیل و فروش محصولات مزبور - تهیه و توزیع هر گونه کالا و لوازم مورد نیاز زندگی و حرفه ای آنان تحصیل وام و اعتبار برای شرکا - اقدام به عملیات ساختمانی و ایجاد مسکن - بیمه محصولات و حیوانات - قبولی نمایندگی مؤسسات و کارخانجات وابسته به فعالیت های مذکور در فوق - خرید سهم الشرکه شرکت های مشابه و امثال منظورهای مذکور. (ماده ۱ قانون شرکت های تعاونی مصوب ۱۳۴۴/۵/۱۱)

شرکت تعاونی: شرکت تعاونی تولید شرکتهای است که بین عده‌ای از کارگران و ارباب حرف تشکیل می‌شود و شرکا مشاغل خود را برای تولید و فروش اشیا یا اجناس به کار می‌برند مشروط بر این که قرارداد بین شرکا به موجب التزام مشروع بوده و در اساسنامه این التزام تصریح شده باشد. (ماده ۱۰۸ قانون تجارت مصوب ۱۳۰۴/۳/۱۲)

شرکت تعاونی آموزشگاه‌ها: شرکت تعاونی آموزشگاه‌ها شرکتهای است که با عضویت دانش‌آموزان یا دانشجویان مراکز آموزشی به منظور آموزش عملی مقررات شرکتهای تعاونی و تعمیم اصول تعاون برای تمام یا قسمتی از مقاصد زیر تشکیل می‌شود: ۱- تشویق اعضا به پس انداز. ۲- ایجاد فروشگاه و تهیه وسایل تحصیلی و مصرفی اعضا. ۳- ایجاد رستوران و کافه برای استفاده اعضا. ۴- تدارک وسایل نقلیه برای ایاب و ذهاب اعضا. ۵- تأسیس باشگاه و تهیه وسایل تفریحات سالم برای استفاده اعضا. ۶- تدارک وسایل بهداشتی و درمانی اعضا. ۷- خرید مصنوعات و کارهای دستی اعضا از طرف شرکت و فروش آن. (ماده ۸۷ قانون شرکتهای تعاونی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

شرکت تعاونی اعتبار: شرکت تعاونی اعتبار بین افراد گروه‌های شغلی مختلف طبق مقررات آیین‌نامه‌ای که وسیله وزارت تعاون و امور روستاها(یا وزارت کار و امور اجتماعی در مورد تعاونی‌های کارگری) تهیه خواهد شد و به تصویب شورای پول و اعتبار خواهد رسید برای مقاصد زیر تشکیل می‌شود: ۱- باز کردن حساب سپرده‌های مختلف منحصراً برای اعضا شرکت. ۲- پرداخت وام با دریافت بهره به اعضای شرکت. ۳- انجام سایر خدمات اعتباری برای اعضا در حدود امکانات. (ماده ۸۴ قانون شرکتهای تعاونی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

شرکت تعاونی تولید: شرکتهای است که بین عده از ارباب حرف تشکیل می‌شود و شرکا مشاغل خود را برای تولید و فروش اشیا یا اجناس به کار می‌برند. (ماده ۱۹۰ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

شرکت تعاونی تولید: شرکتهای است که بین عده‌ای از کارگران و ارباب حرف تشکیل می‌شود و شرکا مشاغل خود را برای تولید و فروش اشیا یا اجناس به کار می‌برند مشروط بر این که قرارداد بین شرکا به موجب التزام مشروع بوده و در اساسنامه این التزام تصریح شده باشد. (ماده ۱۰۸ قانون تجارت مصوب ۱۳۰۴/۳/۱۲)

شرکت تعاونی روستایی: از نظر اجرای این ماده شرکت تعاونی روستایی شرکتهای است که زارعان در روستا تشکیل و تحت نظارت سازمان تعاونی روستایی کشور می‌باشد. (تبصره ماده ۱۱۸ از قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۴۵/۱۲/۲۸)

شرکت تعاونی صنایع کوچک: شرکت تعاونی صنایع کوچک با عضویت صاحبان صنایع یک گروه از صنعت برای تمام یا قسمتی از مقاصد زیر تشکیل می‌شود: ۱- تهیه مواد اولیه مورد نیاز. ۲- ایجاد آزمایشگاه مواد اولیه یا محصولات ساخته شده. ۳- تولید وسایل و ابزار مورد احتیاج مشترک اعضا. ۴- ایجاد گروه‌های تعمیراتی و نگهداری. ۵- تحقیق و برنامه‌ریزی‌های مشترک. ۶- تهیه وسایل توزیع و انجام خدمات بازاریابی. (ماده ۹۳ قانون شرکت‌های تعاونی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

شرکت تعاونی صیادان: شرکت تعاونی صیادان شرکتی است که با عضویت صیادان ماهی و سایر آبیان برای تمام یا قسمتی از مقاصد زیر تشکیل می‌شود: ۱- تدارک خدمات جمعی برای اعضای شرکت از قبیل ساخت و تعمیر قایق‌ها و تهیه وسایل و ادوات صید. ۲- صید ماهی و سایر آبیان پس از کسب پروانه صید. ۳- تأسیس فروشگاه. ۴- پرداخت مساعده به صیادان. ۵- تهیه وسایل و تأمین نیازمندی‌های حرفه‌ای و خانوادگی صیادان. (ماده ۷۸ قانون شرکت‌های تعاونی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

شرکت تعاونی کار: شرکت تعاونی کار شرکتی است که به منظور تولید کالا یا انجام خدمات با عضویت افرادی که نیروی کار خود را در اختیار شرکت می‌گذارند تشکیل می‌شود. (ماده ۹۰ قانون شرکت‌های تعاونی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

شرکت تعاونی کارگری: هر یک از شرکت‌های تعاونی در رشته‌های مصرف یا کار و پیشه که با عضویت کارگران و سایر کارکنان صنایع و خدمات و حرف تشکیل شود و حداقل سه چهارم اعضای شرکت نزد سازمان بیمه‌های اجتماعی بیمه باشند شرکت تعاونی کارگری خوانده می‌شود. (بند ۱ اصلاح بعضی از مواد و تبصره‌های قانون شرکت‌های تعاونی مصوب خرداد ۱۳۵۰ و الحاق چند تبصره به قانون مذکور مصوب ۱۳۵۴/۳/۴)

شرکت تعاونی مصرف: شرکت تعاونی مصرف‌کنندگان برای تهیه انواع کالاهای مصرفی به منظور تأمین نیازمندی‌های اعضا و خانواده‌های آنان همچنین برای انجام تمام یا قسمتی از خدمات زیر و امثال آن تشکیل می‌شود: ۱- تهیه آب مشروب. ۲- تأمین وسایل توزیع گاز. ۳- تأمین وسایل توزیع برق. ۴- خدمات بهداشتی و درمانی. ۵- تدارک وسایل حمل و نقل. ۶- ایجاد باشگاه‌ها و رستوران‌ها. ۷- تأسیس انواع آموزشگاه‌ها (ماده ۷۹ قانون شرکت‌های تعاونی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

شرکت تعاونی مصرف: شرکت تعاونی مصرف شرکتی است که برای مقاصد ذیل تشکیل می‌شود: ۱- فروش اجناس لازمه برای مصارف زندگی اعم از این که اجناس مزبوره را شرکا ایجاد کرده یا خریده باشند. ۲- تقسیم نفع و ضرر بین شرکا به نسبت خرید هر یک از آنها (ماده ۱۹۲ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

شرکت تعاونی مصرف: شرکت تعاونی مصرف شرکتی است که برای مقاصد ذیل تشکیل می‌شود: ۱- فروش اجناس لازمه برای مصارف زندگانی اعم از این که اجناس مزبوره را شرکا ایجاد کرده یا خریده باشند. ۲- تقسیم نفع و ضرر بین شرکا به نسبت خرید هر یک از آنها (ماده ۱۱۰ قانون تجارت مصوب ۱۳۰۴/۳/۱۲)

شرکت در جرم: هرگاه چند نفر مرتکب یک جرم شوند به نحوی که هر یک فاعل آن جرم شناخته شود مجازات هر یک از آنها مجازات فاعل است و اگر هر کدام یک جز از جرم واحد را انجام دهند به طریقی که مجموع آنها فاعل آن جرم شناخته شود شرکاء در جرم محسوب و مجازات هر یک از آنها حداقل مجازات فاعل مستقل است لکن هرگاه نسبت به خصوص بعضی از شرکا اوضاع و احوالی موجود باشد که در وصف جرم یا کیفیت مجازات تغییری دهد تأثیری در حق سایر شرکا نخواهد داشت. (ماده ۲۷ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴/۱۱/۷)

شرکت دولتی: شرکت دولتی واحد سازمانی مشخصی است که با اجازه قانون به صورت شرکت ایجاد شود و یا به حکم قانون یا دادگاه صالح ملی شده یا مصادره شده و به عنوان شرکت دولتی شناخته شده باشد و بیش از ۵۰ درصد سرمایه آن متعلق به دولت باشد. هر شرکت تجاری که از طریق سرمایه‌گذاری شرکت‌های دولتی ایجاد شود، مادام که بیش از پنجاه درصد سهام آن متعلق به شرکت‌های دولتی است، شرکت دولتی تلقی می‌شود. (ماده ۴ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

شرکت دولتی: شرکت دولتی واحد سازمانی مشخصی است که با اجازه قانون به صورت شرکت ایجاد شود و بیش از پنجاه درصد سرمایه آن متعلق به دولت باشد. هر شرکت تجاری که از طریق سرمایه‌گذاری شرکت‌های دولتی ایجاد شود تا زمانی که بیش از پنجاه درصد سهام آن متعلق به شرکت‌های دولتی است شرکت دولتی تلقی می‌شود. (بند ۲ اصلاح پاره‌ای از مواد قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۵۲/۱۲/۲۸)

شرکت دولتی: شرکت دولتی واحد سازمانی مشخصی است که با اجازه قانون به صورت شرکت ایجاد شود و بیش از ۵۰ درصد سرمایه آن متعلق به دولت باشد. هر شرکت تجاری که از طریق سرمایه‌گذاری شرکت‌های دولتی ایجاد

شود مادام که بیش از پنجاه درصد سهام آن متعلق به شرکت‌های دولتی است شرکت دولتی تلقی می‌شود. (ماده ۴ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

شرکت سهامی: شرکت سهامی شرکتی است که سرمایه آن به سهام تقسیم شده و مسئولیت صاحبان سهام محدود به مبلغ اسمی سهام آن‌ها است. (ماده ۱ لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷/۱۲/۲۴)

شرکت سهامی: شرکت سهامی شرکتی است که برای امور تجاری تشکیل و سرمایه آن به سهام تقسیم شده و مسئولیت صاحبان سهام محدود به سهام آن است. (ماده ۲۱ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

شرکت سهامی: شرکت سهامی شرکتی است که برای امور تجاری تشکیل و سرمایه آن به سهام تقسیم شده و مسئولیت صاحبان سهام محدود به سهام آن‌ها است. (ماده ۱۶ قانون تجارت مصوب ۱۳۰۴/۳/۱۲)

شرکت سهامی تلفن: به منظور اجرای ماده ۳ قانون مصوب بیست و پنج آذر ماه ۱۳۳۱ شرکتی به نام شرکت سهامی تلفن ایران برای تأسیس و نگاه‌داری و بهره‌برداری تلفن در داخل کلیه شهرها و قصبات و دهات کشور تشکیل می‌شود و دارای شخصیت حقوقی است. مرکز اصلی شرکت در تهران و مدت عملیات نامحدود است. (ماده ۱ اساسنامه شرکت سهامی تلفن ایران مصوب ۱۳۳۱/۱۲/۱۶)

شرکت سهامی خاص: شرکت سهامی به دو نوع تقسیم می‌شود: نوع اول - شرکت‌هایی که موسسین آن‌ها قسمتی از سرمایه شرکت را از طریق فروش سهام به مردم تأمین می‌کنند. این گونه شرکت‌ها شرکت سهامی عام نامیده می‌شوند. نوع دوم - شرکت‌هایی که تمام سرمایه آن‌ها در موقع تأسیس منحصرأ توسط مؤسسین تأمین گردیده است. این گونه شرکت‌ها شرکت سهامی خاص نامیده می‌شوند. (ماده ۴ لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷/۱۲/۲۴)

شرکت ضمانتی: شرکت ضمانتی شرکتی است که برای امور تجاری بین دو یا چند نفر تشکیل و مسئولیت هر یک از شرکا به نسبت سرمایه‌ای است که در شرکت گذاشته است. (ماده ۶۷ قانون تجارت مصوب ۱۳۰۴/۳/۱۲)

شرکت عمران شهرهای جدید: شرکت سهامی عمران شهرهای جدیدی که در این اساسنامه اختصاراً شرکت نامیده می‌شود شرکتی است دولتی وابسته به وزارت مسکن و شهرسازی و مرکز آن در تهران است و می‌تواند در صورت لزوم و حسب مورد با تصویب مجمع عمومی در استان‌های کشور یا شرکت‌هایی وابسته و تابعه برای اجرای عملیات خود تأسیس نماید. (ماده ۱ اساسنامه شرکت عمران شهرهای جدید مصوب ۱۳۶۷/۱۰/۱۴ هیأت وزیران)

شرکت عمران و بهسازی شهری: شرکت عمران و بهسازی شهری - که در این اساسنامه به اختصار شرکت نامیده می‌شود - شرکتی است دولتی و وابسته به وزارت مسکن و شهرسازی و می‌تواند با تصویب مجمع عمومی و رعایت قوانین و مقررات مربوط و سیاست‌های شهرسازی کشور، در استان‌های مختلف شرکت‌های وابسته و تابعه برای اجرای عملیات خود تأسیس کند. (ماده ۱ اساسنامه شرکت عمران و بهسازی شهری مصوب ۱۳۷۵/۱۲/۲۲ هیأت وزیران)

شرکت قهری: شرکت قهری اجتماع حقوق مالکین است که در نتیجه امتزاج یا ارث حاصل می‌شود. (ماده ۵۷۴ قانون مدنی)

شرکت مختلط: شرکت مختلط شرکتی است که در تحت اسم مخصوص بین یک عده شرکا سهامی و یک یا چند نفر شریک ضامن تشکیل می‌شود. شرکا سهامی کسانی هستند که سرمایه آن‌ها به صورت سهام یا قطعات سهام متساوی‌القیمه درآمده و مسئولیت آن‌ها محدود به همان سرمایه‌ای است که در شرکت دارند. شریک ضامن کسی است که سرمایه او به صورت سهام در نیامده و ضامن قروضی است که ممکن است علاوه بر دارایی شرکت پیدا شود در صورت تعدد شریک ضامن مسئولیت هر یک به نسبت سرمایه‌ای خواهد بود که در شرکت گذاشته است (رجوع به ماده ۷۵). (ماده ۸۵ قانون تجارت مصوب ۱۳۰۴/۳/۱۲)

شرکت مختلط سهامی: شرکت مختلط سهامی شرکتی است که در تحت اسم مخصوص بین یک عده شرکا سهامی و یک یا چند نفر شریک ضامن تشکیل می‌شود. شرکا سهامی کسانی هستند که سرمایه آن‌ها به صورت سهام یا قطعات سهام متساوی‌القیمه درآمده و مسئولیت آن‌ها تا میزان همان سرمایه‌ای است که در شرکت دارند. شریک ضامن کسی است که سرمایه او به صورت سهام در نیامده و مسئول کلیه قروضی است که ممکن است علاوه بر دارایی شرکت پیدا شود در صورت تعدد شریک ضامن مسئولیت آن‌ها در مقابل طلبکاران و روابط آن‌ها با یکدیگر تابع مقررات شرکت تضامنی خواهد بود. (ماده ۱۶۲ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

شرکت مختلط غیرسهامی: شرکت مختلط غیر سهامی شرکتی است که برای امور تجاری در تحت اسم مخصوصی بین یک یا چند نفر شریک ضامن و یک یا چند نفر شریک با مسئولیت محدود بدون انتشار سهام تشکیل می‌شود. شریک ضامن مسئول کلیه قروضی است که ممکن است علاوه بردارایی شرکت پیدا شود - شریک با مسئولیت محدود کسی است که مسئولیت او فقط تا میزان سرمایه است که در شرکت گذارده و یا باید بگذارد. در اسم شرکت باید عبارت (شرکت مختلط) و لااقل اسم یکی از شرکا ضامن قید شود. (ماده ۱۴۱ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

شرکت مشاور دولتی: شرکتی است دولتی که به صورت یک واحد مستقل به منظور انجام مطالعات و بررسی‌ها و خدمات تخصصی به موجب قانون تأسیس شده و تمام سهام آن متعلق به دولت باشد و با استفاده از کارشناسان و کادر فنی و اداری و تجهیزاتی که در اختیار دارد در رشته یا رشته‌های خاص تخصص و تجربه داشته باشد. (بند ج ماده ۱ آیین‌نامه تشخیص صلاحیت و طبقه‌بندی مهندسان مشاور و کارشناسان مصوب ۱۳۵۹/۳/۱ شورای انقلاب)

شرکت نسبی: شرکت نسبی شرکتی است که برای امور تجاری در تحت اسم مخصوصی بین دو یا چند نفر تشکیل و مسئولیت هر یک از شرکا به نسبت سرمایه‌ای است که در شرکت گذاشته. (ماده ۱۸۳ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

شرکت وابسته: منظور از شرکت تابعه و وابسته شرکتی است که بیش از پنجاه درصد (۵۰٪) سهام یا سرمایه آن متعلق به شرکت دولتی مربوط باشد. (بند ۲ تصویب‌نامه راجع به واریز یک درصد (۱٪) سود ناخالص شرکت‌های دولتی به حساب خزانه مصوب ۱۳۸۰/۵/۱۰ هیأت وزیران)

شرکت هواپیمایی: شرکت هواپیمایی عبارت است از هر بنگاه حمل و نقل هوایی که یک سرویس هوایی بین‌المللی را فراهم کرده یا عمل نماید. (بند ج ماده ۹۶ قانون اجازه الحاق دولت ایران به مقررات هواپیمایی کشوری بین‌المللی مصوب ۱۳۲۸/۴/۳۰)

شرکت هواپیمایی ملی ایران: به منظور حمل و نقل مسافر و بار و محمولات پستی در داخل و خارج کشور و انجام امور مربوط به هواپیمایی بازرگانی شرکتی سهامی به نام (شرکت هواپیمایی ملی ایران) تشکیل می‌گردد. (ماده ۱ قانون تأسیس شرکت هواپیمایی ملی ایران و مقررات بهره‌برداری هوایی کشوری مصوب ۱۳۴۵/۴/۱۴)

شروع به جرم: هر کس قصد ارتکاب جرمی کند و شروع به اجرای آن نماید لکن جرم منظور واقع نشود چنانچه اقدامات انجام گرفته جرم باشد محکوم به مجازات همان جرم می‌شود. (ماده ۴۱ لایحه مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

شروع به جرم: هر کس قصد ارتکاب جنایتی کرده و شروع به اجرای آن نماید ولی به واسطه موانع خارجی که اراده فاعل در آن‌ها مدخلیت نداشته قصدش معلق یا بی‌اثر بماند و جنایت منظور واقع نشود به ترتیب زیر محکوم خواهد شد ... (از ماده ۲۰ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۵۲/۳/۷)

شروع به جرم: هر گاه کسی قصد جنایتی کرده و شروع به اجرای آن بنماید ولی به واسطه موانع خارجی که اراده فاعل در آن‌ها مدخلیت نداشته قصدش معلق یا بی‌اثر بماند و جنایت منظوره واقع نشود.... (از ماده ۲۰ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴/۱۱/۷)

شروع مدت حبس: مدت کلیه حبس‌ها از روزی شروع می‌شود که محکوم علیه بر حسب حکم قطعی قابل اجرا محبوس شده است لکن اگر قبل از صدور حکم موقتاً توقیف شده باشد مدت توقیف موقت از مدت حبس کسر خواهد شد. (ماده ۱۷ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴/۱۱/۷)

شریک جرم: هر کس با علم و اطلاع با شخص یا اشخاص دیگر در انجام عملیات اجرایی تشکیل دهنده جرمی مشارکت و همکاری کند شریک در جرم شناخته می‌شود و مجازات او مجازات فاعل مستقل آن جرم است. در مورد جرائم غیرعمدی که ناشی از خطای دو نفر یا بیش‌تر باشد مجازات هر یک از آنان نیز مجازات فاعل مستقل خواهد بود. اگر تأثیر مداخله شریکی در حصول جرم ضعیف باشد دادگاه مجازات او را به تناسب تأثیر عمل او تخفیف می‌دهد. (ماده ۲۷ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۵۲/۳/۷)

شریک ضامن: شرکت مختلط سهامی شرکتی است که در تحت اسم مخصوص بین عده شرکا سهامی و یک یا چند نفر شریک ضامن تشکیل می‌شود. شرکا سهامی کسانی هستند که سرمایه آن‌ها به صورت سهام یا قطعات سهام متساوی‌القیمه درآمده و مسئولیت آن‌ها تا میزان همان سرمایه است که در شرکت دارند. شریک ضامن کسی است که سرمایه او به صورت سهام در نیامده و مسئول کلیه قروضی است که ممکن است علاوه بر دارایی شرکت پیدا

شود در صورت تعدد شریک ضامن مسئولیت آن‌ها در مقابل طلبکاران و روابط آن‌ها با یکدیگر تابع مقررات شرکت تضامنی خواهد بود. (ماده ۱۶۲ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

شریک ضامن: شرکت مختلط شرکتی است که در تحت اسم مخصوص بین یک عده شرکاء سهامی و یک یا چند نفر شریک ضامن تشکیل می‌شود. شرکا سهامی کسانی هستند که سرمایه آن‌ها به صورت سهام یا قطعات سهام متساوی‌القیمه درآمده و مسئولیت آن‌ها محدود به همان سرمایه‌ای است که در شرکت دارند. شریک ضامن کسی است که سرمایه او به صورت سهام در نیامده و ضامن قروضی است که ممکن است علاوه بر دارایی شرکت پیدا شود در صورت تعدد شریک ضامن مسئولیت هر یک به نسبت سرمایه‌ای خواهد بود که در شرکت گذاشته است. (ماده ۸۵ قانون تجارت مصوب ۱۳۰۴/۳/۱۲)

شغل: منظور از شغل عبارت است از وظایف مستمر مربوط به پست ثابت سازمانی، یا شغل یا پستی که به طور تمام وقت انجام می‌شود. (تبصره ۲ قانون ممنوعیت تصدی بیش از یک شغل مصوب ۱۳۷۳/۱۰/۱۱)

شغل: شغل عبارت است از مجموع وظایف و مسئولیت‌های مرتبط و مستمر و مشخصی است که از طرف سازمان امور اداری و استخدامی کشور به عنوان کار واحد شناخته شده باشد. (از ماده ۷ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

شغل: عبارت است از مجموعه وظایف مرتبط و مشخصی که از سوی بانک به عنوان کار واحد شناخته شده و برای پست سازمانی در نظر گرفته شده باشد. (بند ب ماده ۱ آیین‌نامه استخدامی نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۹/۱۱/۲۶ هیأت وزیران)

شغل: عبارت از مجموعه وظایف و مسئولیت‌های مرتبط و مستمر و مشخصی است که از طرف سازمان به عنوان کار واحد شناخته شده است. (بند ت ماده ۱ آیین‌نامه حقوق و دستمزد کارکنان سازمان‌های مناطق آزاد تجاری صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۵/۱/۱۹ هیأت وزیران)

شغل کارمندی: شغل کارمندی که عبارت است از مجموعه وظایف و اختیارات مشخصی که در جداول سازمانی برای کارمندان پیش‌بینی می‌شود. (بند ۲ ماده ۱۹ از قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

شغل مشترک: شغل مشترک که عبارت است از مجموعه وظایف و اختیارات مشخصی که در جداول سازمان با این عنوان تعیین شده و منحصر به نظامیان یا کارمندان نبوده و قابل تخصیص به هر دو می‌باشد. (بند ۳ ماده ۱۹ از قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

شغل نظامی: شغل نظامی که عبارت است از مجموعه وظایف و اختیارات مشخصی که در جداول سازمان برای نظامیان پیش‌بینی می‌شود. (بند ۱ ماده ۱۹ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

شفیع: هرگاه مال غیرمنقول قابل تقسیمی بین دو نفر مشترک باشد و یکی از دو شریک حصه خود را به قصد بیع به شخص ثالثی منتقل کند شریک دیگر حق دارد قیمتی را که مشتری داده به او بدهد و حصه مبیعه را تملک کند. این حق را حق شفعه و صاحب آن را شفیع می‌گویند. (ماده ۸۰۸ قانون مدنی)

شکل‌پذیری: قابلیت جذب و اتلاف انرژی و حفظ تاب باربری یک سازه هنگامی که تحت تأثیر تغییر مکان‌های غیرحظی چرخه‌ای ناشی از زلزله قرار می‌گیرد. (از بخش تعاریف آیین‌نامه طراحی ساختمان‌ها در برابر زلزله مصوب ۱۳۷۸/۹/۱۷ هیأت وزیران)

شماره ملی: عددی است ده رقمی و منحصر به فرد که توسط سازمان برای هر فرد ایرانی تعیین و به وی اختصاص داده می‌شود. (بند ۱ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی قانون الزام اختصاص شماره ملی و کد پستی برای کلیه اتباع ایرانی مصوب ۱۳۷۸/۱۲/۱ هیأت وزیران)

شناورها و آلات و ادوات غیرمجاز: کلیه شناورها و آلات و ادوات صیادی که استفاده از آنها برابر مقررات مجاز اعلام نشده است. (بند ۱۲ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی حفاظت و بهره‌برداری از منابع آبی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۸/۲/۵ هیأت وزیران)

شن و ماسه معمولی: شن و ماسه‌ای است که حاوی کانی‌های با ارزش نبوده یا تفکیک آن‌ها مقرون به صرفه نباشد و عمدتاً در کارهای ساختمانی، راه‌سازی، بتن‌ریزی و نظایر آن استفاده می‌گردد. (بند ص ماده ۱ از قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

شن و ماسه معمولی: شن و ماسه‌ای که منحصراً در عملیات ساختمانی و راه‌سازی و بتن‌ریزی و نظایر آن قابل مصرف است و دارای مصارف صنعتی دیگری نبوده و حاوی کانی‌های با ارزشی نیست که تفکیک آن‌ها مقرون به صرفه باشد. (بند ص ماده ۱ از قانون معادن مصوب ۱۳۶۲/۳/۱)

شوت: سازه یا بنایی است که در مقطع عرضی رودخانه به صورت آبشارهای مصنوعی به منظور کاهش شیب طولی آن و کاهش سرعت آب احداث می‌شود. (بند ۱۹ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

شوراها: طبق دستور قرآن کریم «و امرهم شوری بینهم» و «مشاورهم فی الامر» شوراها: مجلس شورای اسلامی، شورای استان، شهرستان، شهر، محل، بخش، روستا و نظایر این‌ها از ارکان تصمیم‌گیری و اداره امور کشورند ... (از اصل هفتم قانون اساسی)

شورای پول و اعتبار: شورای پول و اعتبار به منظور مطالعه و اتخاذ تصمیم درباره سیاست کلی بانک مرکزی ایران و نظارت بر امور پولی و بانکی کشور عهده‌دار وظایف زیر است: ۱- رسیدگی و تصویب سازمان و بودجه و مقررات استخدامی و آیین‌نامه‌های داخلی بانک مرکزی ایران. ۲- رسیدگی و اظهار نظر نسبت به ترازنامه بانک مرکزی ایران برای طرح در مجمع عمومی. ۳- رسیدگی و تصویب آیین‌نامه‌های مذکور در این قانون ۴- اظهار نظر در مسائل بانکی و پولی و اعتباری کشور و همچنین اظهار نظر نسبت به لوائح مربوط به وام یا تضمین اعتبار و هر موضوع دیگری که از طرف دولت به شورا ارجاع می‌شود. ۵- دادن نظر مشورتی و توصیه به دولت در مسائل بانکی و پولی و اعتباری کشور که به نظر شورا در وضع اقتصادی و به خصوص در سیاست اعتباری کشور مؤثر خواهد بود. ۶- اظهار نظر درباره هر موضوعی که از طرف رئیس کل بانک مرکزی ایران در حدود این قانون به شورا عرضه می‌گردد. (ماده ۱۸ قانون پولی و بانکی کشور مصوب ۱۳۵۱/۴/۱۸)

شورای عالی امنیت ملی: به منظور تأمین منافع ملی و پاسداری از انقلاب اسلامی و تمامیت ارضی و حاکمیت ملی، شورای عالی امنیت ملی به ریاست رئیس‌جمهور با وظایف زیر تشکیل می‌گردد ... (از اصل ۱۷۵ قانون اساسی)

شورای عالی شهرسازی و معماری ایران: برای هماهنگ کردن برنامه‌های شهرسازی به منظور ایجاد محیط زیست بهتر برای مردم همچنین به منظور اعتلای هنر معماری ایران و رعایت سبک‌های مختلف معماری سنتی و ملی و ارائه ضوابط و جنبه‌های اصیل آن با در نظر گرفتن روش‌های نوین علمی و فنی و در نتیجه یافتن شیوه‌های اصولی و مناسب ساختمانی در مناطق مختلف کشور با توجه به شرایط اقلیمی و طرز زندگی و مقتضیات محلی، شورای عالی شهرسازی و معماری ایران تأسیس می‌شود. (ماده ۱ قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری ایران مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۲۲)

شورای مرکزی اصناف: شورایی است که مجمع امور صنفی هر شهر تعدادی را به موجب مقررات این قانون از بین اعضای خود برای عضویت در شورای مذکور انتخاب می‌نماید. (ماده ۱۱ لایحه قانونی راجع به اجازه اجرای اصلاحاتی که توسط هیأت عالی نظارت در قانون نظام صنفی و اصلاحیه‌های آن به عمل آمده است مصوب ۱۳۵۹/۴/۱۳ شورای انقلاب)

شورای مرکزی دانشگاه‌ها: برای رسیدگی به امور دانشگاه‌های ایران و کلیه مؤسسات آموزش عالی و ایجاد هماهنگی بین آن‌ها شورایی به نام شورای مرکزی دانشگاه‌ها به ریاست وزیر آموزش و پرورش تشکیل می‌شود. (ماده ۱ قانون راجع به تأسیس شورای مرکزی دانشگاه‌ها مصوب ۱۳۴۴/۹/۹)

شورش‌کننده: اشخاص مشروحه پایین شورش‌کننده محسوب می‌شوند: ۱- نظامیان مسلحی که عده آن‌ها لااقل چهار نفر بوده و از روی تبانی و توطئه از اطاعات اوامر رؤسای خود سرپیچی نموده و برخلاف اوامر رؤسای خود رفتار نمایند. ۲- نظامیانی که عده آن‌ها لااقل هشت نفر بوده و به وسیله استعمال اسلحه شروع به تعدیات و تجاوزاتی نسبت به مردم نمایند و از فرمان مافوق خود که مشعر بر تفرقه یا اطاعات امر باشد سرپیچی کنند. (از ماده ۳۲۸ قانون دادرسی و کیفر ارتش مصوب ۱۳۱۸/۱۰/۴)

شهید: شهدا کسانی هستند که در جنگ یا عملیات رزمی مقتول شوند. (ماده ۷ آیین‌نامه بیمه افسران و کارمندان نیروهای مسلح و ژاندارمری مصوب ۱۳۳۷/۱۱/۱)

شهادای ملی: مجلسین سنا و شورای ملی قیام روز دوشنبه ۳۰ تیرماه ۱۳۳۱ را که در سراسر کشور برای پشتیبانی از نهضت ملی ایران انجام پذیرفت قیام مقدس ملی شناخته و شهادای آن روز را به عنوان شهادای ملی می‌نامند. (ماده ۱ قانون مربوط به شناسایی قیام روز ۳۰ تیر ۱۳۳۱ به نام قیام مقدس ملی مصوب ۱۳۳۱/۵/۱۶)

شهر: شهر، محلی است با حدود قانونی که در محدوده جغرافیایی بخش واقع شده و از نظر بافت ساختمانی، اشتغال و سایر عوامل، دارای سیمایی با ویژگی‌های خاص خود بوده به طوری که اکثریت ساکنان دائمی آن در مشاغل کسب، تجارت، صنعت، کشاورزی، خدمات و فعالیت‌های اداری اشتغال داشته و در زمینه خدمات شهری از خودکفایی نسبی برخوردار و کانون مبادلات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی حوزه جذب و نفوذ پیرامون خود بوده و حداقل دارای ده هزار نفر جمعیت باشد. (ماده ۴ قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری مصوب ۱۳۶۲/۴/۱۵)

شهر: در این اساسنامه نام شهر به کلیه نقاطی اطلاق می‌شود که در آن نقاط شهرداری تأسیس شده یا از این به بعد تأسیس خواهد گردید. (تبصره ماده ۱ لایحه اساسنامه سازمان اتحادیه شهرداری‌های ایران مصوب ۱۳۴۴/۱۱/۱۲)

شهر: مقصود از شهر حوزه‌ای است که طبق گواهی وزارت کشور دارای شهرداری قانونی می‌باشد. (ماده ۲ قانون برنامه هفت ساله دوم عمرانی کشور مصوب ۱۳۳۴/۱۲/۸)

شهر جدید: شهر جدید به نقاط جمعیتی اطلاق می‌گردد که در چارچوب طرح مصوب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران که از این پس به اختصار شورای عالی نامیده می‌شود در خارج از محدوده قانونی و حریم استحقاقی شهرها (هر کدام که بزرگ‌تر باشد) برای اسکان حداقل سی هزار نفر به اضافه ساختمان‌ها و تأسیسات مورد نیاز عمومی، خدماتی، اجتماعی و اقتصادی ساکنان آن پیش‌بینی می‌شود. (ماده ۱ قانون ایجاد شهرهای جدید مصوب ۱۳۸۰/۱۰/۱۶)

شهرداری: شهرداری بنگاهی است ملی و دارای شخصیت حقوقی. (ماده ۳ قانون تشکیل شهرداری‌ها و انجمن شهرها و قصابات مصوب ۱۳۲۸/۵/۴)

شهر محل طبابت: شهر محل طبابت عبارت از محدوده‌ای است که براساس تقسیمات کشوری بدین عنوان شناخته شده و یا می‌شود. (ماده ۳ از آیین‌نامه اجرایی قانون اجازه تأسیس مطب مصوب ۱۳۶۳/۱۱/۱۷ هیأت وزیران)

شهر محل طبابت: شهر محل طبابت عبارت از محدوده‌ای است که براساس تقسیمات کشوری بدین عنوان شناخته شده و یا می‌شود. (ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی قانون اجازه تأسیس مطب مصوب ۱۳۶۲/۱۱/۲۶ هیأت وزیران)

شهید: منظور از شهید در این قانون، کسی است که جان خود را در راه انقلاب اسلامی و حفظ دستاوردهای آن یا دفاع از کیان جمهوری اسلامی ایران در مقابل تهدیدات و تجاوزات دشمن و عوامل ضدانقلاب و اشرار نثار نموده یا می‌نماید. (ماده ۴ قانون اساسنامه بنیاد شهید انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۷/۲/۲۷)

شهید: پرسنل در موارد زیر شهید یا در حکم شهید محسوب می‌شوند: الف) کشته شدن یا فوت در میدان نبرد به سبب مأموریت. ب) کشته شدن یا فوت در هر گونه مأموریت رزمی یا جنگی و در طول رفت و برگشت به سبب مأموریت. ج) کشته شدن یا فوت در اسارت دشمن یا ضد انقلاب یا اشرار یا سارقان مسلح و یا قاچاقچیان. د) کشته شدن در هر گونه حملات زمینی، هوایی و دریایی دشمن. ه) کشته شدن یا فوت در رفت و برگشت از منطقه عملیات تا محل مرخصی. و) کشته شدن توسط اشرار، سارقان مسلح و قاچاقچیان به سبب مأموریت. ز) کشته شدن توسط ضد انقلاب و یا به سبب عملیات خرابکاری عوامل دشمن. ح) کشته شدن در هر گونه آموزش‌های رزمی و عملیات مانوری. ط) کشته شدن حین آزمایش و تحقیقات در زمینه اسلحه و مهمات و وسایل جنگی و خنثی‌سازی مواد منفجره و محترقه به سبب مأموریت. ی) کشته شدن به سبب خدمت از طریق سو قصد اعم از این که در ایام خدمت یا غیر خدمت باشد. ک) فوت در اثر جراحات، صدمات و بیماری‌های حاصله از موارد مندرج در بندهای بالا، مشروط بر این که جراحات یا صدمات مذکور علت فوت باشد. (ماده ۱۰۷ قانون ارتش جمهوری اسلامی مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

ص

صاحبان حرف و مشاغل آزاد: به کلیه اشخاصی اطلاق می‌شود که از نظر مقررات و قوانین خویش فرما باشند. (بند ۵ ماده ۱ از قانون بیمه همگانی خدمات درمانی کشور مصوب ۱۳۷۳/۸/۳)

صاحبان حرف و مشاغل آزاد: صاحبان حرف و مشاغل آزاد در این آیین‌نامه به افرادی اطلاق می‌شود که برای انجام حرفه و شغل مورد نظر با داشتن کارگر (کارفرما) یا خود به تنهایی (خویش فرما) به استناد مجوز اشتغال صادره از سوی مراجع ذیصلاح یا به تشخیص هیأت مدیره سازمان تأمین اجتماعی (که منبهد سازمان تأمین اجتماعی در این آیین‌نامه سازمان نامیده می‌شود) به کار اشتغال داشته و مشمول مقررات حمایتی خاص (مشابه موارد موضوع این آیین‌نامه) نباشند. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاحی بند ب و تبصره ۳ ماده ۴ قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۶۵/۶/۳۰ مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۶/۷/۲۹ هیأت وزیران)

صاحبان فرض: صاحبان فرض اشخاصی هستند که سهم آنان از ترکه معین است و صاحبان قرابت کسانی هستند که سهم آن‌ها معین نیست. (ماده ۸۹۴ قانون مدنی)

صاحبان قرابت: صاحبان فرض اشخاصی هستند که سهم آنان از ترکه معین است و صاحبان قرابت کسانی هستند که سهم آن‌ها معین نیست. (ماده ۸۹۴ قانون مدنی)

صاحبان حرفه: کسی که با کمک نیروی کار شخصی و سرمایه و وسایل خود اقدام به تولید کالا به منظور فروش یا عرضه خدمت معین برای کسب درآمد می‌کند. (بند ۸ ماده ۱ قانون شرکت‌های تعاونی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶).

صاحب شغل آزاد: کسی که بدون وسایل و یا با وسایل لازم، خدمت یا خدماتی را عرضه و بدین وسیله کسب درآمد می‌کند. (بند ۱۰ ماده ۱ قانون شرکت‌های تعاونی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

صاحب کالا: صاحب کالا از نظر گمرک در مورد کالای بازرگانی کسی است که نسخ اصلی اسناد خرید یا حمل به نام او صادر و از طرف بانک مهر شده و حواله ترخیص نیز به نام او باشد یا اسناد مهر شده مزبور به نام وی ظهرنویسی و صحت امضاء واگذارنده از طریق مقام صلاحیتدار گواهی شده باشد. (تبصره ۱ ماده ۱۴ از قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۰/۳/۳۰)

صاحب نسق: افرادی که بر اثر اجرای قوانین ارضی مربوط به قبل از انقلاب، زمین به آن‌ها واگذار شده است. (بند ۱۲ آیین‌نامه اجرایی قانون واگذاری زمین‌های دایر و بایر که بعد از انقلاب به صورت کشت موقت در اختیار کشاورزان قرار گرفته است مصوب ۱۳۶۵/۸/۸ مصوب ۱۳۶۵/۱۱/۲۹ هیأت وزیران)

صادرات قطعی: صادرات قطعی کشور عبارت از کالایی است که به منظور فروش یا مصرف در کشورهای خارج از ایران به خارج فرستاده می‌شود. (ماده ۲۰۷ آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱/۱/۲۰)

صادر کننده نمونه: صادر کننده نمونه شخصیت حقیقی یا حقوقی است که دارای شرایط زیر باشد: الف) ارزش صادرات کالاهای او در یک دوره مالی (از آغاز فروردین ماه تا اسفند ماه سال قبل از انتخاب) در مقایسه با سایر اشخاص یا شرکت‌هایی که کالاهای مشابه را صادر می‌کنند در بالاترین سطح باشد. ب) صادر کننده از حسن شهرت برخوردار بوده و گزارشی مبنی بر خلف وعده یا عدم ایفای تعهد از جانب وی از خریداران، طرف‌های تجاری، گمرک جمهوری اسلامی ایران، شبکه بانکی، نمایندگان جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور یا سایر منابع موثق دریافت نشده باشد. کالاهای صادراتی شخص حقیقی یا حقوقی که به عنوان صادر کننده نمونه انتخاب می‌شود (با در نظر گرفتن بسته‌بندی این کالاها) در مقایسه با رقبا از کیفیت بالاتری برخوردار باشد. (ماده ۲ آیین‌نامه تشویق صادر کنندگان نمونه مصوب ۱۳۷۷/۷/۸ هیأت وزیران)

صلاحیت دفاتر اسناد رسمی: دفترخانه‌ها از نظر صلاحیت به سه درجه تقسیم می‌شوند: ۱- دفترخانه درجه اول که به وسیله یک سردفتر درجه اول و یک یا چند دفتریار اداره می‌شود و اجازه تنظیم و ثبت همه گونه اسناد و معاملات را دارا است. ۲- دفترخانه درجه دوم که به وسیله یک سردفتر درجه دوم اداره می‌شود و اجازه تنظیم و ثبت اسناد و معاملات به هر مبلغی را دارا بوده و می‌تواند یک دفتریار داشته باشد. ۳- دفترخانه درجه سوم که به

وسیله یک سردفتر درجه سوم اداره می‌شود و اجازه تنظیم و ثبت اسناد تا پنج هزار ریال را دارد. (ماده ۴ قانون دفتر اسناد رسمی مصوب ۱۳۱۶/۳/۱۵)

صلاحیت ذاتی: رسیدگی نخستین به دعاوی، حسب مورد در صلاحیت دادگاه‌های عمومی و انقلاب است مگر در مواردی که قانون مرجع دیگری را تعیین کرده باشد. (ماده ۱۰ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

صلاحیت ذاتی: رسیدگی نخستین به دعاوی مدنی راجع به دادگاه‌های شهرستان و دادگاه‌های بخش است جز در مواردی که قانون مرجع دیگری معین کرده باشد. (ماده ۱۰ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

صلاحیت ذاتی: رسیدگی بدوی به دعاوی حقوقی و تجاری راجع به محاکم ابتدایی و محاکم صلح است جز در مواردی که قانون مرجع دیگری معین کرده باشد. (ماده ۸ قانون اصول محاکمات حقوقی و تجاری مصوب ۱۳۱۴/۱۰/۲۸)

صلاحیت ذاتی: صلاحیت دادگاه شهرستان نسبت به دادگاه استان و بالعکس و دادگاه‌های دادگستری نسبت به مراجع غیر دادگستری صلاحیت ذاتی است. ماده ۱۰ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵.

صنایع اپتیک: به کلیه فعالیت‌های تولیدی و خدمات مهندسی مربوط به قطعات وسایل و تجهیزاتی که تکنولوژی نور توأم با الکترونیک در آن‌ها به کار گرفته شده است اطلاق می‌شود. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی تبصره ۹۶ قانون برنامه پنج ساله دوم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۶/۲/۲۸ هیأت وزیران)

صنایع اتوماسیون: صنایعی است که ابزار و تجهیزات خود کنترلی یا اتوماسیون یا قطعات مربوط به آن‌ها را تولید می‌کنند و نمونه بارز آن کامپیوتر و لوازم مربوط است. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی تبصره ۹۶ قانون برنامه پنج ساله دوم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۶/۲/۲۸ هیأت وزیران)

صنایع الکترونیک: به صنایع الکترونیکی، مخابرات، اتوماسیون و اپتیک اطلاق می‌شود. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی تبصره ۹۶ قانون برنامه پنج ساله دوم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۶/۲/۲۸ هیأت وزیران)

صنایع الکترونیک: به کلیه فعالیت‌های تولیدی و خدماتی مهندسی مربوط به قطعات، وسایل و تجهیزاتی که تکنولوژی الکترونیک در آن‌ها به کار گرفته شده است اطلاق می‌شود. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی تبصره ۹۶ قانون پنج ساله دوم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۶/۲/۲۸ هیأت وزیران)

صنایع پایین‌دستی: صنایع پایین‌دستی، عبارت است از صنایعی که در آن فرآورده‌های نهایی پتروشیمی (طبق مفاد ماده یک) طی یک یا چند مرحله به محصولات مصرفی تبدیل می‌شود. (ماده ۲ آیین‌نامه نحوه هماهنگی و تفکیک وظایف وزارت صنایع و وزارت نفت در ارتباط با پتروشیمی مصوب ۱۳۶۷/۱/۲۴ هیأت وزیران)

صنایع پتروشیمی: صنایع پتروشیمی عبارت است از صنایع تولیدکننده کلیه فرآورده‌های شیمیایی تا مرحله پایین‌دستی که از نفت (طبق تعریف قانون نفت) به عنوان خوراک استفاده می‌نمایند. فرآورده‌هایی از قبیل - پلیمرهای مصنوعی مانند پلاستیک‌ها و لاستیک‌های مصنوعی - کودهای شیمیایی و سموم دفع آفات - مواد اولیه اصلی پودرهای شوینده و مواد اولیه اصلی الیاف مصنوعی - سایر مواد شیمیایی و حلال‌های منطبق با تعریف فوق فرآورده‌های پتروشیمی محسوب می‌شوند. (ماده ۱ آیین‌نامه نحوه هماهنگی و تفکیک وظایف وزارت صنایع و وزارت نفت در ارتباط با پتروشیمی مصوب ۱۳۶۷/۱/۲۴ هیأتی وزیران)

صنایع روستایی: منظور از صنایع روستایی در این آیین‌نامه، صنایع تبدیلی اولیه کشاورزی و صنایع کوچک است که در روستاها ایجاد می‌گردد. (ماده ۱ آیین‌نامه هماهنگی و تفکیک وظایف وزارتخانه‌های صنایع و جهاد سازندگی مصوب ۱۳۶۴/۶/۲۷ هیأت وزیران)

صنایع فصلی: صنایع فصلی عبارت است که در دوره بهره‌برداری محدودی در سال دارد مانند کارخانجات پنبه قند و امثال آن‌ها (از ماده ۲ قانون اجازه اجرای گزارش کمیسیون پیشه و هنر و بازرگانی مربوط به کارگران و کارفرمایان مصوب ۱۳۲۸/۳/۱۷)

صنایع کوچک: صنایع کوچک صناعی است که به وسیله وزارت اقتصاد مشخص و اعلام می‌شود. (از بند ۱ ماده واحده اصلاح بعضی از مواد و الحاق تبصره‌های جدید به قانون شرکت‌های تعاونی مصوب ۱۳۵۰/۱۲/۵)

صنایع مخابراتی: صناعی است که با استفاده از دستگاه‌ها، آلمان‌ها و قطعات الکترونیکی لوازم و تجهیزات مورد استفاده در مخابرات را تولید و عرضه می‌نماید. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی تبصره ۹۶ قانون برنامه پنج ساله دوم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۶/۲/۲۸ هیأت وزیران)

صندوق اداره تصفیه: اداره تصفیه دارای دو صندوق است - صندوق (الف) و صندوق (ب) (ماده ۵۱ قانون اداره تصفیه امور ورشکستگی مصوب ۱۳۱۸/۴/۲۴)

صندوق پس‌انداز ملی: برای رایج کردن پس‌انداز و تشویق پس‌اندازکنندگان صندوقی به نام صندوق پس‌انداز ملی تأسیس می‌شود. (ماده ۱ قانون ایجاد صندوق پس‌انداز ملی مصوب ۱۳۱۸/۲/۱۸)

صندوق توسعه کشاورزی ایران: صندوق توسعه کشاورزی ایران که در این اساسنامه صندوق نامیده می‌شود طبق قانون شرکت سهامی است و به موجب قوانین مربوط به تأسیس صندوق توسعه کشاورزی ایران مصوب سال‌های ۱۳۴۵ و ۱۳۴۷ و این اساسنامه به صورت بازرگانی اداره می‌شود و در مواردی که در قوانین مذکور و این اساسنامه پیش‌بینی لازم نشده باشد تابع قانون بانکی و پولی کشور و قانون تجارت خواهد بود. (ماده ۱ اساسنامه صندوق توسعه کشاورزی ایران مصوب ۱۳۵۱/۸/۱۴)

صندوق غیردولتی توسعه صادرات: صندوق غیردولتی توسعه صادرات که از این پس صندوق نامیده خواهد شد به مؤسسه‌ای اطلاق می‌شود که توسط تشکل‌های صادراتی وابسته به اتاق بازرگانی یا اتاق تعاون یا مجامع امور صنفی (اتحادیه‌ها، انجمن‌ها، سندیکاهای صادراتی) و نظایر آن‌ها به یکی از اشکال مذکور در قانون تعاون (حسب مورد) با سرمایه‌گذاری بخش خصوصی یا تعاونی منحصراً برای کمک به توسعه صادرات کالاها یا خدمات اعضای تشکل‌های صادراتی ذی‌ربط طبق اساسنامه‌ای که به تصویب مجمع عمومی صندوق می‌رسد تأسیس شود. (ماده ۲ آیین‌نامه تأسیس صندوق‌های غیردولتی توسعه صادرات و نحوه حمایت از آن‌ها مصوب ۱۳۸۰/۲/۲ هیأت وزیران)

صنعتگران دستمزد بگیر: کسبه و صنعتگران دستمزدبگیر کسانی هستند که کالا را منحصراً به مصرف‌کننده بفروشند یا دستمزد دریافت دارند و نام آنان در تبصره یک این ماده ذکر شده است ... (از ماده ۵ قانون مالیات بردرآمد و املاک مزروعی و مستغلات و حق غیر مصوب ۱۳۳۵/۱/۱۶)

صنف: صنف، آن گروه از اشخاص صنفی اعم از اشخاص حقیقی و حقوقی و شرکت‌های مدنی که طبیعت فعالیت آنان از یک نوع می‌باشد تشکیل یک صنف را می‌دهند. (ماده ۲ (۴ اصلاحی) قانون اصلاح قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۵۹/۴/۱۳ شورای انقلاب جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۸/۲/۳۱)

صنف: آن گروه از افراد صنفی که طبیعت شغلی آنان از یک نوع می‌باشد تشکیل یک صنف را می‌دهند. (ماده ۴ لایحه قانونی راجع به اجازه اجرای اصلاحاتی که توسط هیأت عالی نظارت در قانون نظام صنفی و اصلاحیه‌های آن به عمل آمده است مصوب ۱۳۵۹/۴/۱۳ شورای انقلاب)

صنف: آن گروه از افراد صنفی که طبیعت شغلی آنان از یک نوع است تشکیل یک صنف را می‌دهند. (ماده ۴ قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

صنوف توزیعی: آن دسته از صنوفی که صرفاً نسبت به عرضه کالا از محل واردات یا تولیدات داخلی اقدام می‌نمایند بدون آن که در تولید کالا یا تغییر دادن کیفیت آن نقش داشته باشند صنف توزیع نامیده می‌شود. (ماده ۸ قانون ایجاد تسهیلات لازم جهت صدور پروانه کسب برای جانبازان، اسرای آزاد شده و خانواده محترم شهدا و مفقودین و اصلاح موادی از قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۶۸/۱۲/۱۳)

صنوف تولیدی: آن دسته از صنوفی که فعالیت و خلاقیت‌های آن‌ها منجر به تغییر فیزیکی یا شیمیایی مواد گشته و منحصراً تولیدات خود را مستقیم یا غیرمستقیم در اختیار مصرف‌کننده قرار می‌دهند صنف تولیدی نامیده می‌شود. (ماده ۸ قانون ایجاد تسهیلات لازم جهت صدور پروانه کسب برای جانبازان اسرای آزاد شده و خانواده محترم شهدا و مفقودین و اصلاح موادی از قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۶۸/۱۲/۱۳)

صنوف خدمات فنی: آن دسته از صنوفی که فعالیت آن منجر به رفع عیب و نقص یا مرمت و نگهداری کالا می‌گردد یا اشتغال به آن مستلزم داشتن صلاحیت فنی لازم است، صنف خدمات فنی نامیده می‌شود. (ماده ۸ قانون ایجاد تسهیلات لازم جهت صدور پروانه کسب برای جانبازان، اسرای آزاد شده و خانواده محترم شهدا و مفقودین و اصلاح موادی از قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۶۸/۱۲/۱۳)

صنوف خدماتی: آن دسته از صنوفی که با فعالیت‌های خود قسمتی از نیازهای جامعه را تأمین نموده و این فعالیت در زمینه تبدیل مواد به فرآورده یا خدمات فنی نباشد، صنف خدماتی نامیده می‌شود. (ماده ۸ قانون ایجاد تسهیلات لازم جهت صدور پروانه کسب برای جانبازان، اسرای آزاد شده و خانواده محترم شهدا و مفقودین و اصلاح موادی از قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۶۸/۱۲/۱۳)

صید: عملیاتی است که به منظور خارج کردن آبزیان از محیط زیست طبیعی آن‌ها صورت می‌گیرد. (بند ۸ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی حفاظت و بهره‌برداری از منابع آبی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۸/۲/۵)

ض

ضابطین دادگستری: ضابطین دادگستری مأمورانی هستند که تحت نظارت و تعلیمات مقام قضایی در کشف جرم و بازجویی مقدماتی و حفظ آثار و دلایل جرم و جلوگیری از فرار و مخفی شدن متهم و ابلاغ اوراق و اجرای تصمیمات قضایی به موجب قانون اقدام می‌نمایند و عبارتند از: ۱. نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران. ۲. رؤسا و معاونین زندان نسبت به امور مربوط به زندانیان. ۳. مأمورین نیروی مقاومت بسیج سپاه پاسداران انقلاب اسلامی که به موجب قوانین خاص و در محدوده وظایف محوله ضابط دادگستری محسوب می‌شوند. ۴. سایر نیروهای مسلح در مواردی که شورای عالی امنیت ملی تمام یا برخی از وظایف ضابط بودن نیروی انتظامی را به آنان محول کند. ۵. مقامات و مأمورینی که به موجب قوانین خاص در حدود وظایف محوله ضابط دادگستری محسوب می‌شوند. (ماده ۱۵ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۷۸/۶/۲۸)

ضابطین عدلیه: ضابطین عدلیه عبارتند از: مأمورینی که مکلفند به تفتیش و کشف جرائم (خلاف و جنحه و جنایت) و به اقداماتی که برای جلوگیری مرتکب یا متهم از فرار یا مخفی شدن موافق مقررات قانون باید به عمل آید ضابطین مذکوره به ترتیب ذیل تقسیم می‌شوند ۱. مدعی عمومی ابتدایی و معاونین او ۲. مستنطق ۳. کمیسرهای پلیس و قائم مقام آنان ۴. صاحبان مناصب و رؤسا بریکاد ژاندارم و امنیه مدعی عمومی رئیس ضابطین عدلیه محسوب ولی مأموریت مخصوص و عمده او تعقیب امور جزایی است حدود وظایف هر کدام از مأموران مذکوره به طوری است که در این باب مقرر است. (ماده ۱۹ قوانین موقتی محاکمات جزایی (آیین دادرسی کیفری) مصوب ۱۲۹۱/۵/۳۰)

ضابطین نظامی: ضابطین نظامی عبارت از: مأمورینی می‌باشند که در حدود مقررات این قانون مکلف به بازرسی و تحقیق بزه‌هایی که در حدود صلاحیت دادگاه‌های نظامی است بوده و اقداماتی که برای جمع‌آوری دلایل و مدارک مربوطه و جلوگیری از فرار یا مخفی شدن متهم و تعقیب قانونی قضیه لازم است به عمل می‌آورند. (ماده ۱۲۲ قانون دادرسی و کیفر ارتش مصوب ۱۳۱۸/۱۰/۴)

ضرایب مالیاتی: ضرایب مالیاتی عبارت است از: ارقام مشخصه‌ای که حاصل ضرب آنها در قرینه مالیاتی در موارد تشخیص علی‌الرأس، درآمد مشمول مالیات تلقی می‌گردد. (ماده ۱۵۳ قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۶۶/۱۲/۳)

ضرایب مالیاتی: ضرایب تشخیص درآمد مشمول مالیات عبارت است از ارقام مشخصه‌ای که حاصل ضرب آنها در قرینه مالیاتی در موارد تشخیص علی‌الرأس درآمد مشمول مالیات تلقی می‌گردد. (ماده ۱۲۹ قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۴۵/۱۲/۲۸)

ضرر: منظور از ضرر در این ماده اعم است از ورود خسارت یا تفویض منفعت. (از ماده ۱۳۳ لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷/۱۲/۲۴)

ضرر مانع از تقسیم: ضرری که مانع از تقسیم می‌شود عبارت است از: نقصان فاحش قیمت به مقداری که عادتاً قابل مسامحه نباشد. (ماده ۵۹۳ قانون مدنی)

ضرر و زیان قابل مطالبه: ضرر و زبانی که قابل مطالبه است به شرح ذیل می‌باشد: ۱. ضرر و زیان‌های مادی که در نتیجه ارتکاب جرم حاصل شده است. ۲. ضرر و زیان معنوی که عبارت است از کسر حیثیت یا اعتبار اشخاص یا صدمات روحی. ۳. منافعی که ممکن الحصول بوده و در اثر ارتکاب جرم مدعی خصوصی از آن محروم می‌شود. (از ماده ۹ لایحه قانونی اصلاح قسمتی از مواد آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۳۵/۱۱/۳۰)

ضریب بهره مالکانه: میزان درصدی از بهای متوسط عمده فروشی سالانه یک متر مکعب چوب الواری به ابعاد مختلف در بازار تهران ضریب بهره مالکانه یک متر مکعب درخت از همان جنس است. (بند ۲۰ ماده ۱ از قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵)

ضمان: عقد ضمان عبارت است از این که شخصی مالی را که بر ذمه دیگری است به عهده بگیرد. متعهد را ضامن طرف دیگر را مضمون له و شخص ثالث را مضمون عنه یا مدیون اصلی می‌گویند. (ماده ۶۸۴ قانون مدنی)

ضمانت مطلق: ضامن می‌تواند فقط ضمانت تأدیه وجه را بنماید یعنی قید نماید که در صورت ثبوت مدعی به برعهده من است که فلان مبلغ را بپردازم و یا صریحاً ضمانت تأدیه فوری وجه را نماید ضمانت اولی را ضمانت مقید و دومی را ضمانت مطلق یا کامل نامند. (ماده ۳۹۸ قوانین موقتی اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۳۹۰/۸/۱۸)

ضمانت مقید: ضامن می‌تواند فقط ضمانت تأدیه وجه را بنماید یعنی قید نماید که در صورت ثبوت مدعی به برعهده من است که فلان مبلغ را بپردازم و یا صریحاً ضمانت تأدیه فوری وجه را نماید ضمانت اولی را ضمانت مقید و دومی را ضمانت مطلق یا کامل نامند. (ماده ۳۹۸ قوانین موقتی اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۳۹۰/۸/۱۸)

ضمان درک: اگر بعد از قبض ثمن مبیع کلاً یا جزئاً مستحق‌الغیر درآید بایع ضامن است اگرچه تصریح به ضمان نشده باشد. (ماده ۳۹۰ قانون مدنی)

ضمان قهری: امور ذیل موجب ضمان قهری است: ۱. غصب و آنچه که در حکم غصب است. ۲. اتلاف. ۳. تسبیب. ۴. استیفا. (ماده ۳۰۷ قانون مدنی)

ط

طبقه شغلی: عبارت از یک یا چند شغل سازمانی است که از نظر مسئولیت و دشواری کار با یکدیگر مشابه باشند و در نظام ارزشگذاری در یک طبقه قرار بگیرد. (بند چ ماده ۱ از آیین‌نامه حقوق و دستمزد کارکنان سازمان‌های مناطق آزاد تجاری صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۵/۱/۱۹ هیأت وزیران)

طبقه ضعیف: طبقه‌ای است که مقاومت جانبی آن نسبت به طبقه بالای آن کم‌تر از ۸۰ درصد باشد (از بخش تعاریف آیین‌نامه طراحی ساختمان‌ها در برابر زلزله مصوب ۱۳۷۸/۹/۱۷ هیأت وزیران)

طبقه نرم: طبقه‌ای است که سختی جانبی آن کم‌تر از ۷۰ درصد سختی جانبی طبقه روی خود یا کم‌تر از ۸۰ درصد متوسط سختی‌های سه طبقه روی خود اوست. (از بخش تعاریف آیین‌نامه طراحی ساختمان‌ها در برابر زلزله مصوب ۱۳۷۸/۹/۱۷ هیأت وزیران)

طرح بهره‌برداری: طرحی است که در آن جزئیات برنامه‌های اجرایی برای بهره‌برداری از معدن و زمان‌بندی اجرای عملیات و سایر اطلاعات براساس شناسنامه معدن در نمونه فرم‌های ویژه وزارت معادن و فلزات، توسط عاملین بهره‌برداری درج می‌گردد. (بند ف ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

طرح تفصیلی: طرح تفصیلی عبارت از طرحی است براساس معیارها و ضوابط کلی طرح جامع شهر نحوه استفاده از زمین‌های شهری در سطح محلات مختلف شهر و موقعیت و مساحت دقیق زمین برای هر یک از آن‌ها و وضع دقیق و تفصیلی شبکه عبور و مرور و میزان و تراکم جمعیت و تراکم ساختمانی در واحدهای شهری و اولویت‌های مربوط به مناطق بهسازی و نوسازی و توسعه و حل مشکلات شهری و موقعیت کلیه عوامل مختلف شهری در آن تعیین می‌شود و نقشه‌ها و مشخصات مربوط به مالکیت براساس مدارک ثبتی تهیه و تنظیم می‌گردد. (بند ۳ ماده ۱ از قانون تغییر نام وزارت آبادانی و مسکن به وزارت مسکن و شهرسازی و تعیین وظایف آن مصوب ۱۳۵۳/۴/۱۶)

طرح جامع سرزمینی: طرح جامع سرزمین، طرحی است که شامل استفاده از سرزمین در قالب هدف‌ها و خط‌مشی‌های ملی و اقتصادی از طریق بررسی امکانات و منابع مراکز جمعیت شهری و روستایی کشور و حدود توسعه و گسترش شهرها و شهرک‌های فعلی و آینده و قطب‌های صنعتی و کشاورزی و مراکز جهانگردی و خدماتی بوده و در اجرای برنامه‌های عمرانی بخش‌های عمومی و خصوصی ایجاد نظم و هماهنگی نماید. (بند ۱ ماده ۱ از قانون تغییر نام وزارت آبادانی و مسکن به وزارت مسکن و شهرسازی و تعیین وظایف آن مصوب ۱۳۵۳/۴/۱۶)

طرح جامع شهر: طرح جامع شهر عبارت از: طرح بلند مدتی است که در آن نحوه استفاده از اراضی و منطقه‌بندی مربوط به حوزه‌های مسکونی، صنعتی و بازرگانی، اداری و کشاورزی و تأسیسات و تجهیزات و تسهیلات شهری و نیازمندی‌های عمومی شهری، خطوط کلی ارتباطی و محل مراکز انتهایی خط (ترمینال) و فرودگاه‌ها و بنادر و سطح لازم برای ایجاد تأسیسات و تجهیزات و تسهیلات عمومی، مناطق نوسازی، بهسازی و اولویت‌های مربوط به آن‌ها تعیین می‌شود و ضوابط و مقررات مربوط به کلیه موارد فوق و همچنین ضوابط مربوط به حفظ بنا و نماهای تاریخی و مناظر طبیعی، تهیه و تنظیم می‌گردد. طرح جامع شهر برحسب ضرورت قابل تجدید نظر خواهد بود. (بند ۲ ماده ۱ از قانون تغییر نام وزارت آبادانی و مسکن به وزارت مسکن و شهرسازی و تعیین وظایف آن مصوب ۱۳۵۳/۴/۱۶)

طرح جنگلداری: طرح جنگلداری طرحی است که در آن مقدار و محل و موقع برداشت و مدت اجرا و نحوه بهره‌برداری و عملیات احیایی و عمرانی که در داخل جنگل یا جنگل‌های مربوط باید به عمل آید درج شده و به تصویب سازمان جنگلبانی ایران رسیده باشد. (بند ۱۲ ماده ۱ از قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵)

طرح جنگلداری: در صورتی می‌توان از جنگل بهره‌برداری نمود که برای آن جنگل طرح جنگلداری که به تصویب سازمان جنگلبانی رسیده باشد تهیه شده باشد منظور از طرح جنگلداری تهیه نقشه و تعیین مقدار چوب موجود در آن و مقدار نمو سالیانه جنگل و تعیین کلیه اقدامات و اصلاحاتی که باید در هر یک از قطعات آن جنگل صورت گیرد. (بند ۱ تبصره ۱ ماده ۴ از قانون جنگل‌ها و مراتع کشور مصوب ۱۳۳۸/۶/۸)

طرح عمرانی: منظور مجموعه عملیات و خدمات مشخصی است که براساس مطالعات توجیهی فنی و اقتصادی یا اجتماعی که توسط دستگاه اجرایی انجام می‌شود طی مدت معین و با اعتبار معین برای تحقق بخشیدن به هدف‌های برنامه عمرانی پنجساله به صورت سرمایه‌گذاری ثابت شامل هزینه‌های غیرثابت وابسته در دوره مطالعه و اجرا یا مطالعات اجرا می‌گردد و تمام یا قسمتی از هزینه‌های اجرای آن از محل اعتبارات عمرانی تأمین می‌گردد و به سه نوع انتفاعی و غیرانتفاعی و مطالعاتی تقسیم می‌شود: (بند ۱۰ ماده ۱ قانون برنامه و بودجه کشور مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۱۰)

طرح عمرانی انتفاعی: طرح عمرانی انتفاعی - منظور طرحی است که در مدت معقولی پس از شروع به بهره‌برداری علاوه بر تأمین هزینه‌های جاری و استهلاک سرمایه سود متناسبی به تبعیت از سیاست دولت را نیز عاید نماید. (ردیف ب بند ۱۰ ماده ۱ از قانون برنامه و بودجه کشور مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۱۰)

طرح عمرانی غیرانتفاعی: منظور طرحی است که برای انجام برنامه‌های رفاه اجتماعی و عملیات زیربنایی و یا احداث ساختمان و تأسیسات جهت تسهیل کلیه وظایف دولت اجرا می‌شود و هدف اصلی آن حصول درآمد نمی‌باشد. (ردیف ب بند ۱۰ ماده ۱ قانون برنامه و بودجه کشور مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۱۰)

طرح قانونی: طرح‌های قانونی با امضا و ذکر نام حداقل پانزده نفر از نمایندگان در مجلس به رئیس تسلیم می‌شود و پس از اعلام وصول و قرائت عنوان آن توسط رئیس مجلس یا یکی از منشیان، در همان جلسه به کمیسیون‌های مربوط ارجاع می‌شود. این طرح‌ها پس از ارجاع به کمیسیون‌های ذی‌ربط چاپ و توزیع و نسخه‌ای از آن توسط رئیس برای وزیر یا وزیران مربوط ارسال می‌گردد طرح‌ها نیز همانند لوایح، باید دارای موضوع و عنوان مشخص باشند و دلایل لزوم تهیه و پیشنهاد آن در مقدمه به وضوح درج شود و همچنین دارای موادی متناسب با اصل موضوع و عنوان طرح نیز باشد. (ماده ۱۳۰ قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۰)

طرح مرتع‌داری: عبارت از طرحی است که به منظور بهره‌برداری از مرتع مورد تصویب وزارت منابع طبیعی واقع شود. (ردیف ۲۱ بند ۱ از قانون اصلاح قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۸/۱/۲۰)

طرح مستقل پژوهشی: منظور از طرح مستقل پژوهشی طرحی است که به تصویب شورای پژوهشی دانشگاه یا مؤسسه آموزشی و پژوهشی رسیده باشد و مجری طرح یا مجریان آن جدا از وظایف آموزشی جهت اجرای آن بین ۵

الی ۱۵ ساعت به تناسب کیفیت پروژه وقت صرف نموده و بابت انجام آن هیچ‌گونه وجهی دریافت ننموده و نتیجه آن به صورت سمینار و مقاله جهت تدریس و آموزش دانشجویان و سایر اعضای هیأت علمی ارائه گردد. (تبصره ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی قانون استفاده از خدمت خارج از وقت اداری اعضای هیأت علمی و اعضای غیر هیأت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی مصوب ۱۳۶۵/۸/۱۴ هیأت وزیران)

طرح مطالعاتی: منظور طرحی است که براساس قرارداد بین سازمان و یا سایر دستگاه‌های اجرایی با مؤسسات علمی و یا مطالعاتی متخصص برای بررسی خاصی اجرا می‌گردد. (ردیف پ بند ۱۰ ماده ۱ قانون برنامه و بودجه کشور مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۱۰)

طرح هادی: طرح هادی عبارت از طرحی است که در آن جهت گسترش آتی شهر و نحوه استفاده از زمین‌های شهری برای عملکردهای مختلف به منظور حل مشکلات حاد و فوری شهر و ارائه راه‌حل‌های کوتاه مدت و مناسب برای شهرهایی که دارای طرح جامع نمی‌باشند تهیه می‌شود. (بند ۴ ماده ۱ قانون تغییر نام وزارت آبادانی و مسکن به وزارت مسکن و شهرسازی و تعیین وظایف آن مصوب ۱۳۵۳/۴/۱۶)

طرح‌ها و لوایح فوری: طرح‌ها و لوایح فوری عبارتند از یک فوریتی، دو فوریتی و سه فوریتی (ماده ۱۵۸ قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۰)

طرح دو فوریتی: طرح‌های دو فوریتی آن است که پس از تصویب دو فوریت بلافاصله به طبع و توزیع آن اقدام و ۲۴ ساعت پس از توزیع در مجلس مطرح می‌شود. (از ماده ۱۱۶ آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۲/۲/۱۸)

طرح‌های دو فوری: لوایح و طرح‌های فوری آن است که فقط یک شور در آن لازم باشد و لوایح و طرح‌های دو فوری آن است که پس از تصویب دو فوریت بلافاصله به طبع و توزیع آن اقدام و پس از ۲۴ ساعت از موقع توزیع، در مجلس طرح شود تقاضای یک فوریت مستلزم آن نیست که بلافاصله فوریت لایحه یا طرح در مجلس مطرح شود لکن در موقعی که دو فوری بودن تقاضا شود باید در همان جلسه در باب لزوم و عدم لزوم فوریت پس از توضیح پیشنهاد کننده و اظهارات یک مخالف و یک موافق (هر یک در حدود ۵ دقیقه) بحث و رأی گرفته شود. اگر تقاضای فوریت یا دو فوری بودن ضمن لایحه یا طرحی که در مجلس مطرح است درج نشده باشد و ۱۵ نفر از نمایندگان کتباً تقاضای یک فوریت و یا دو فوریت آن لایحه یا طرح را بنمایند بدون مباحثه در اصل مطلب در باب فوریت اخذ

رأی به عمل می‌آید. تقاضای دو فوری بودن طبق ماده ۶۴ در حکم تقاضای تغییر دستور است. (ماده ۱۲۳ تصمیم متخذ دایر بر اجرای موقت آیین‌نامه داخلی مجلس شورای ملی تنظیمی به وسیله کمیسیون منتخبه مصوب ۱۳۴۳/۱۲/۱۶)

طرح‌های سه فوریتی: لایحه و طرح سه فوریتی آن است که وقتی که سه فوریتی طرح یا لایحه به تصویب مجلس رسید در همان جلسه وارد دستور می‌گردد. (از ماده ۱۱۶ آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۲/۲/۱۸)

طرح‌های عمرانی انتفاعی دولت: منظور طرحی است که در مدت معقولی پس از شروع بهره‌برداری علاوه بر تأمین هزینه‌های جاری و استهلاک سرمایه سود متناسبی به تبعیت از سیاست دولت را نیز عاید نماید. منظور از انتفاع، انتفاع مالی است به نحوی که فایده‌های ناشی از بهره‌برداری طرح قابل فروش و قابل تقویم به پول باشد. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون نحوه انتشار اوراق مشارکت مصوب ۱۳۷۷/۵/۱۸ هیأت وزیران)

طرح‌های فوری: لوایح و طرح‌های فوری آن است که فقط یک شور در آن لازم باشد و لوایح و طرح‌های دو فوری آن است که پس از تصویب دو فوریت بلافاصله به طبع و توزیع آن اقدام و پس از ۲۴ ساعت از موقع توزیع، در مجلس طرح شود تقاضای یک فوریت مستلزم آن نیست که بلافاصله فوریت لایحه یا طرح در مجلس مطرح شود لکن در موقعی که دو فوری بودن تقاضا شود باید در همان جلسه در باب لزوم و عدم لزوم فوریت پس از توضیح پیشنهاد کننده و اظهارات یک مخالف و یک موافق (هر یک در حدود ۵ دقیقه) بحث و رأی گرفته شود. اگر تقاضای فوریت یا دو فوری بودن ضمن لایحه یا طرحی که در مجلس مطرح است درج نشده باشد و ۱۵ نفر از نمایندگان کتباً تقاضای یک فوریت و یا دو فوریت آن لایحه یا طرح را بنمایند بدون مباحثه در اصل مطلب در باب فوریت اخذ رأی به عمل می‌آید. تقاضای دو فوری بودن طبق ماده ۶۴ در حکم تقاضای تغییر دستور است. (ماده ۱۲۳ تصمیم متخذ دایر به اجرای موقت آیین‌نامه داخلی مجلس شورای ملی تنظیمی به وسیله کمیسیون منتخبه مصوب ۱۳۴۳/۱۲/۱۶)

طرح‌های یک فوریتی: لوایح و طرح‌های یک فوریتی آن است که پس از تصویب فوریت به کمیسیون ارجاع می‌شود تا خارج از نوبت مورد بررسی قرار گیرد. (ماده ۱۱۶ آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۲/۲/۱۸)

طرف دعوی (در عین): در دعاوی راجع به عین طرف دعوی کسی است که عین در دست او است خواه وارث باشد یا غیر وارث مگر این که آن کس مقرر باشد که عین جزو ترکه است که در این صورت مدعی باید برای اثبات ادعای خود بر تمام ورثه اقامه دعوی نماید. (ماده ۲۳۹ قانون امور حسبی مصوب ۱۳۱۹/۴/۲)

طفل: منظور از طفل کسی است که به حد بلوغ شرعی نرسیده باشد. (تبصره ۱ ماده ۴۹ لایحه مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

طفل: منظور از طفل کسی است که به حد بلوغ شرعی نرسیده باشد. (تبصره ۱ ماده ۲۶ قانون راجع به مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۷/۲۱)

طلاق باین: در طلاق باین برای شوهر حق رجوع نیست. (ماده ۱۱۴۴ قانون مدنی)

طلاق خلع: طلاق خلع آن است که زن به واسطه کراهتی که از شوهر خود دارد در مقابل مالی که به شوهر می‌دهد طلاق بگیرد اعم از این که مال مزبور عین مهر یا معادل آن یا بیش‌تر یا کم‌تر از مهر باشد. (ماده ۱۱۴۶ قانون مدنی)

طلاق رجعی: در طلاق رجعی برای شوهر در مدت عده حق رجوع است. (ماده ۱۱۴۸ قانون مدنی)

طلاق مبارات: طلاق مبارات آن است که کراهت از طرفین باشد ولی در این صورت عوض باید زاید بر میزان مهر نباشد. (ماده ۱۱۴۷ قانون مدنی)

طلاقنامه رسمی: قبالة ازدواج و طلاقنامه در صورتی که مطابق نظامنامه‌های وزارت عدلیه به ثبت رسیده باشد سند رسمی و الا سند عادی محسوب خواهد شد. (از ماده ۲ قانون راجع به ازدواج مصوب ۱۳۱۰/۵/۲۳)

ظ

ظرفیت آماده کار: ظرفیت آماده کار یک پیمانکار برای یک رشته معین کار عبارت است از حداکثر کار مناسب با ظرفیت کل او در آن رشته منهای مبالغ باقیمانده کارهای در دست اجرا (ماده ۹ آیین نامه تشخیص صلاحیت و ارجاع کار به پیمانکاران مصوب ۱۳۶۷/۶/۶ هیأت وزیران)

ظرفیت چرا: عبارت از تعداد واحد دامی است که طبق برآورد وزارت منابع طبیعی در یک فصل چرا در یک هکتار مرتع موضوع پروانه چرا یا طرح مرتعداری می تواند چرا نماید. (ردیف ۲۳ بند ۱ قانون اصلاح قانون حفاظت و بهره برداری از جنگل ها و مراتع مصوب ۱۳۴۸/۱/۲۰)

ع

عاریه: عاریه عقدی است که به موجب آن احد طرفین به طرف دیگر اجازه می‌دهد که از عین مال او مجاناً منتفع شود. عاریه دهنده را معیر و عاریه گیرنده را مستعیر گویند. (ماده ۶۳۵ قانون مدنی)

عاقله: عاقله عبارت است از بستگان ذکور نسبی پدر و مادری یا پدری به ترتیب طبقات ارث به طوری که همه کسانی که حین الفوت می‌توانند ارث ببرند به صورت مساوی عهده‌دار پرداخت دیه خواهند بود. (ماده ۳۰۷ لایحه مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

عاقله: عاقله عبارت است از بستگان نزدیک ابوینی یا ابی مانند پدر و جد پدری و برادر و پسر عمو و پسران عمو. (ماده ۱۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۹/۲۴)

عامل: در جعاله ملتزم را جاعل و طرف را عامل و اجرت را جعل می‌گویند. (ماده ۵۶۲ قانون مدنی)

عامل (نفت): منظور از عامل در این قانون هر شخص یا سازمان مشترک و دستگاه مختلفی است که در حدود مقررات این قانون مجاز به اجرا و اداره عملیات صنعت نفت باشد. (تبصره ۲ ماده ۱ قانون مربوط به تفحص و اکتشاف و استخراج نفت در سراسر کشور و فلات قاره مصوب ۱۳۳۶/۵/۷)

عامل ذیحساب: عامل ذیحساب مأموری است که با موافقت ذیحساب و به موجب حکم دستگاه اجرایی مربوط از بین مستخدمین رسمی واجد صلاحیت در مواردی که به موجب آیین‌نامه اجرایی این ماده معین خواهد شد به این سمت منصوب و انجام قسمتی از وظایف و مسئولیت‌های موضوع ماده ۳۱ این قانون توسط ذیحساب به او محول می‌شود. کارپردازان و واحدهای تدارکاتی و سایر مأموران و واحدهای دولتی مادام که به اقتضای طبع و ماهیت وظایف قانونی خود و یا مأموریت‌های محوله مجاز به دریافت تنخواه‌گردان پرداخت از ذیحساب می‌باشند از لحاظ مقررات مربوط به واریز تنخواه‌گردان دریافتی در حکم عامل ذیحساب محسوب می‌شوند. (ماده ۳۶ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

عامل فروش (اوراق قرضه): عامل فروش سازمانی است که به نمایندگی وزارت دارایی اسناد خزانه و اوراق قرضه را توزیع و فروش و بازپرداخت می‌نماید. (ماده ۳ قانون انتشار اسناد خزانه و اوراق قرضه مصوب ۱۳۴۸/۷/۲)

عایدات خالص: عایدات خالص عبارت از درآمد ملک پس از وضع عوارض و مستثنیات قانونی و هزینه‌هایی است که مطابق عرف و معمول محل اختصاصاً به عهده مالک می‌باشد. (تبصره ۱ ماده ۴ آیین‌نامه اصلاحات ارضی مصوب ۱۳۴۳/۵/۳)

عایدات خالص: عایدات خالص از لحاظ این قانون عبارت است از مجموع عایدات مودی است در دوره مالیاتی منتهای مخارج جاری و مصارف شغل در حدودی که برای تحصیل و حفظ عایدات مزبور در دوره مالیاتی ضروری است و در نظامنامه مصوب کمیسیون قوانین مالیه تعیین خواهد شد. (تبصره ۱ ماده ۱ قانون مالیات برعایدات و حق تمبر مصوب ۱۳۱۲/۸/۲۹)

عایدات خالص: عایدات خالص عبارت است از کلیه عایدات طاحونه پس از وضع صدی چهل از بابت مخارج از هر قبیل (ماده ۵ قانون حق الارض و حق الماء طواحین اربابی واقعه در اراضی خالصه دولتی مصوب ۱۳۰۱/۳/۳۰)

عایدات خالص شرکت: از شرکت‌هایی که مرکز اصلی آن‌ها در ایران است به نسبت کلیه عایدات خالص آن‌ها مالیات گرفته خواهد شد ولو این که تمام یا قسمتی از آن عایدات در خارجه تحصیل شده باشد. عایدات خالص شرکت‌ها که از آن مالیات گرفته می‌شود عایدات خالص سال قبل شرکت است به انضمام وجوه ذخیره آن سال - در هر مورد که سال محاسباتی شرکت با سال شمسی تطبیق نکند از عایدات خالص دوره که محاسبه آن در سنه قبل بسته شده مالیات گرفته خواهد شد. برای تعیین عایدات خالص شرکت‌ها اشیا ساخته شده و مال‌التجاره موجوده شرکت به قیمت روز حساب می‌شود مبالغی که برای استهلاک کسور اموال منقول و غیر منقول شرکت منظور شده از مجموع عایدات غیر خالص موضوع می‌شود مشروط بر این که کسور واقعی بوده و مربوط به سالی باشد که به حساب مالیاتی آن سال رسیدگی می‌شود. (ماده ۴ قانون مالیات بر عایدات و حق تمریر مصوب ۱۳۱۲/۸/۲۹)

عایدات خالص شرکت: عایدات خالص عبارت است از مجموع عایدات پس از وضع مخارجی که برای تحصیل آن عایدات شده است. (ماده ۴ قانون مالیات بر شرکت‌ها و تجارت و غیره مصوب ۱۳۰۹/۱/۱۲)

عائله: منظور از عایله افرادی است که طبق ماده ۸۶ و با رعایت شرایط مقرر در آن از حقوق وظیفه استفاده خواهند کرد. (تبصره ماده ۹۳ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

عائله تحت تکفل: عایله تحت تکفل در این اساسنامه عبارتند از: همسر، فرزندان و پدر و مادر تحت تکفل که از هیچ نوع خدمات درمانی دیگری بهره‌مند نباشند. (ماده ۶ قانون اساسنامه سازمان تأمین خدمات درمانی پرسنل نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۲/۱۰/۲۹)

عائله درجه یک: از نظر این قانون عایله درجه یک عبارت از فرزندان و پدر و مادر تحت تکفل و همسر می‌باشد. (تبصره ۱ ماده ۱ قانون تأمین خدمات درمانی عایله درجه یک افزارمندان ارتش و ژاندارمری کشور مصوب ۱۳۵۶/۳/۷)

عائله درجه یک: از نظر این قانون عایله درجه یک عبارت است از همسر و فرزندان و پدر و مادر تحت تکفل می‌باشد. (تبصره ۱ ماده ۱ قانون اصلاح موادی از قانون تأسیس سازمان تأمین خدمات درمانی عایله درجه یک افسران و همافران و کارمندان ارتش و ژاندارمری کشور و شهربانی کشور مصوب ۱۳۵۳/۲/۲۳)

عائله درجه یک: از نظر این قانون عایله درجه یک عبارت از همسر و فرزندان تحت تکفل می‌باشد. (تبصره ۱ ماده ۱ قانون تأسیس سازمان تأمین خدمات درمانی عایله درجه یک افسران و همافران و کارمندان ارتش و ژاندارمری کشور و شهربانی کل کشور مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۲۷)

عدم اجرای تعهدات تولیدکنندگان: عدم اجرای تعهدات تولیدکنندگان در قبال دریافت ارز و خدمات دولتی عبارت است از عدم تولید و عرضه محصول طبق قرارداد و برنامه تعیین شده دولت از قبیل نوع، مقدار، قیمت، استاندارد، شرایط تحویل و ... بدون عذر موجه. (از ماده ۱۱ قانون تعزیرات حکومتی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۲۳ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

عدم اجرای تعهدات واردکنندگان: عدم اجرای تعهدات واردکنندگان در قبال دریافت ارز و خدمات دولتی عبارت است از تخلف از ضوابط و مقررات تعیین شده دولت در مورد واردات که منجر به عدم اجرای تعهدات و یا کاهش کمی یا کیفی کالا و یا خروج ارز از کشور گردد. (از ماده ۱۰ قانون تعزیرات حکومتی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۲۳ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

عدم اجرای ضوابط قیمت‌گذاری: عدم اجرای ضوابط قیمت‌گذاری و توزیع - عبارت است از عدم مراجعه و ارائه مدارک لازم جهت اجرای ضوابط قیمت‌گذاری و توزیع به مراجع قانونی بدون عذر موجه و بیش از مدت سه ماه از تاریخ ترخیص کالای وارداتی یا تولید محصول داخلی اقلام مشمول. (ماده ۹ قانون تعزیرات حکومتی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۲۳ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

عدم اعلام موجودی کالا: عبارت است از عدم اظهار صحیح واحدهای عمده فروشی نسبت به مقدار موجودی کالاهای دارای نرخ رسمی که ضرورت اعلام آن توسط دولت تعیین می‌شود. تعزیرات عدم اعلام موجودی کالا عیناً مطابق تعزیرات اخفا و امتناع از عرضه کالا می‌باشد. (ماده ۱۶ قانون تعزیرات حکومتی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۲۳ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

عدم درج قیمت کالا: عبارت است از عدم درج قیمت کالاها یا خدمات مشمول به نحوی که برای مراجعین قابل رویت باشد به صورت نصب برچسب یا اتیکت یا به صورت نصب تابلوی نرخ در محل واحد. (ماده ۶ قانون تعزیرات حکومتی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۲۳ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

عدم صدور فاکتور: عدم صدور فاکتور عبارت است از خودداری از صدور فاکتور مطابق فرم‌ها و ضوابط تعیین شده وزارت امور اقتصادی و دارایی یا صدور فاکتور خلاف واقع در مورد اقلام مشمول. (ماده ۸ قانون تعزیرات حکومتی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۲۳ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

عدم صلاحیت ذاتی: عدم صلاحیت ذاتی عبارت است از عدم صلاحیت محکمه صلحیه نسبت به امور راجعه به ابتدایی و بالعکس و عدم صلاحیت محکمه حقوق نسبت به امور جزایی و محکمه جزایی نسبت به حقوقی و محکمه ابتدایی نسبت به استیناف و بالعکس و محاکم عمومی نسبت به محاکم شرع و برعکس و عدم صلاحیت محاکم عدلیه نسبت به امور راجعه به محاکم غیرعدلیه. (تبصره ماده ۱ قانون تسریع محاکمات مصوب ۱۳۰۹/۴/۳)

عدم صلاحیت ذاتی: عدم صلاحیت ذاتی عبارت است از عدم صلاحیت محکمه صلحیه محدود نسبت به امور راجعه به ابتدایی یا عدم صلاحیت محکمه حقوق نسبت به امور تجارتي و جزایی و یا محکمه جزایی و تجارتي نسبت به حقوق و یا محکمه ابتدایی نسبت به استیناف و برعکس و یا محکمه عدلیه نسبت به امور راجعه به محاکم اداری. (بند ۲۵ تبصره ۳۶۴ قانون موقت راجع به تصرفات در قانون اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۳۰۲/۳/۳۱)

عده: عده عبارت است از مدتی که تا انقضای آن زنی که عقد نکاح او منحل شده است نمی‌تواند شوهر دیگر اختیار کند. (ماده ۱۱۵۰ قانون مدنی)

عده انقضاء مدت (نکاح) منقطع: عده طلاق و فسخ نکاح و بذل مدت و انقضاء آن در مورد نکاح منقطع در غیر حامل دو طهر است مگر این که زن با اقتضای سن عادت زنانگی نبیند که در این صورت چهل و پنج روز است. (ماده ۱۱۵۲ قانون مدنی)

عده بذل مدت (زن حامله): عده طلاق و فسخ نکاح و بذل مدت و انقضاء آن در مورد زن حامله تا وضع حمل است (ماده ۱۱۵۳ قانون مدنی)

عده بذل مدت (نکاح منقطع): عده طلاق و فسخ نکاح و بذل مدت و انقضاء آن در مورد زن حامله تا وضع حمل است. (ماده ۱۱۵۳ قانون مدنی)

عده طلاق: عده طلاق و عده فسخ نکاح سه طهر است مگر این که زن با اقتضای سن عادت زنانگی نبیند که در این صورت عده او سه ماه است. (ماده ۱۱۵۱ قانون مدنی)

عده طلاق (نکاح منقطع): عده طلاق و فسخ نکاح و بذل مدت و انقضا آن در مورد نکاح منقطع در غیر حامل دو طهر است مگر این که زن با اقتضای سن عادت زنانگی نبیند که در این صورت چهل و پنج روز است. (ماده ۱۱۵۲ قانون مدنی)

عده فسخ نکاح: عده طلاق و عده فسخ نکاح سه طهر است مگر این که زن با اقتضای سن عادت زنانگی نبیند که در این صورت عده او سه ماه است. (ماده ۱۱۵۱ قانون مدنی)

عده فسخ نکاح (زن حامله): عده طلاق و فسخ نکاح و بذل مدت و انقضا آن در مورد زن حامله تا وضع حمل است. (ماده ۱۱۵۳ قانون مدنی)

عده فسخ نکاح (نکاح منقطع): عده طلاق و فسخ نکاح و بذل مدت و انقضا آن در مورد نکاح منقطع در غیر حامل دو طهر است مگر این که زن با اقتضای سن عادت زنانگی نبیند که در این صورت چهل و پنج روز است. (ماده ۱۱۵۲ قانون مدنی)

عده وفات: عده وفات چه در دائم و چه در منقطع در هر حال چهار ماه و ده روز است مگر این که زن حامل باشد که در این صورت عده وفات تا موقع وضع حمل است مشروط بر این که فاصله بین فوت شوهر و وضع حمل از چهار ماه و ده روز بیشتر باشد و الا مدت عده همان چهار ماه و ده روز خواهد بود. (ماده ۱۱۵۴ قانون مدنی)

عده وفات (زن حامله): عده وفات چه در دائم و چه در منقطع در هر حال چهار ماه و ده روز است مگر این که زن حامل باشد که در این صورت عده وفات تا موقع وضع حمل است مشروط بر این که فاصله بین فوت شوهر و وضع حمل از چهار ماه و ده روز بیشتر باشد و الا مدت عده همان چهار ماه و ده روز خواهد بود. (ماده ۱۱۵۴ قانون مدنی)

عذر موجه: جهات زیر عذر موجه محسوب می‌گردد: ۱. مرضی که مانع از حرکت است. ۲. فوت یکی از والدین یا همسر یا اولاد. ۳. حوادث قهریه از قبیل سیل، زلزله و حریق که بر اثر آن تقدیم دادخواست و خواهی در مهلت مقرر ممکن نباشد. ۴. توقیف یا حبس بودن به نحوی که نتوان در مهلت مقرر دادخواست و خواهی تقدیم کرد. (از ماده ۳۰۶ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

عذر موجه: منظور از عذر موجه مندرج در این قانون اموری است از قبیل: ۱. بیماری مانع از حضور ۲. فوت همسر، پدر، مادر، برادر، خواهر و اولاد یا بیماری سخت یکی از آنان ۳. ابتلا به حوادث بزرگ مانند حریق، سیل و زلزله ۴. در توقیف یا حبس بودن (ماده ۵۵ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۱/۵/۱۸)

عرضه کالا خارج از شبکه: عبارت است از عرضه کالا برخلاف ضوابط توزیع و شبکه‌های تعیین شده وزارت بازرگانی و سایر وزارتخانه‌های ذی‌ربط (ماده ۵ قانون تعزیرات حکومتی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۲۳ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

عرف محل: میزان زمینی که درآمد حاصل از آن برای تأمین زندگی و معاش یک خانواده کافی باشد. (بند ۷ آیین‌نامه اجرایی قانون واگذاری زمین‌های دایر و بایر که بعد از انقلاب به صورت کشت موقت در اختیار کشاورزان قرار گرفته است مصوب ۱۳۶۵/۸/۸ مصوب ۱۳۶۵/۱۱/۲۹ هیأت وزیران)

عریضه: مطلبی که از طرف دولت به مجلس می‌رسد به کلمه (اظهار) تعبیر می‌شود و مطلبی که از طرف اعضا مجلس باشد به کلمه (عنوان) و آن چه سایر مردم به فرستند به کلمه (عریضه). (ماده ۴۲ نظامنامه داخلی دارالشورای ملی ایران مصوب ۱۲۸۵/۷/۲۵)

عضو (شرکت تعاونی): عضو در شرکت‌های تعاونی شخصی است حقیقی که واجد شرایط مندرج در این قانون بوده و ملتزم به اهداف بخش تعاونی و اساسنامه قانونی آن تعاونی باشد. (ماده ۸ قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۰/۶/۱۳)

عضو شرکت تعاونی: در شرکت‌ها و اتحادیه‌های تعاونی هر صاحب سهم اعم از این که شخص حقیقی یا حقوقی باشد عضو شرکت یا اتحادیه نامیده می‌شود. (بند ۱ ماده ۱ قانون شرکت‌های تعاونی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

عضو محقق: محکمه می‌تواند تحقیق و تدقیق امور را به یک یا چند نفر از اعضا خود محول نماید و این عضو را در محکمه ابتدایی و استیناف عضو محقق و در محکمه تمیز عضو ممیز نامند. (از ماده ۶۶ قانون اصول تشکیلات عدلیه و محاضر شرعیه و حکام صلحیه مصوب ۱۲۹۰/۴/۲۶)

عضو ممیز: محکمه می‌تواند تحقیق و تدقیق امور را به یک یا چند نفر از اعضا خود محول نماید و این عضو را در محکمه ابتدایی و استیناف عضو محقق و در محکمه تمیز عضو ممیز نامند. (از ماده ۶۶ قانون اصول تشکیلات عدلیه و محاضر شرعیه و حکام صلحیه مصوب ۱۲۹۰/۴/۲۶)

عقد: عقد عبارت‌است از این که یک یا چند نفر در مقابل یک یا چند نفر دیگر تعهد بر امری نمایند و مورد قبول آن‌ها باشد. (ماده ۱۸۳ قانون مدنی)

عقد جایز: عقد جایز آن است که هر یک از طرفین بتوانند هر وقتی بخواهد فسخ کند. (ماده ۱۸۶ قانون مدنی)

عقد خیاری: عقد خیاری آن است که برای طرفین یا یکی از آن‌ها یا برای ثالثی اختیار فسخ باشد. (ماده ۱۸۸ قانون مدنی)

عقد لازم: عقد لازم آن است که هیچ یک از طرفین معامله حق فسخ آن را نداشته باشد مگر در موارد معینه (ماده ۱۸۵ قانون مدنی)

عقد معلق: عقد منجز آن است که تأثیر آن بر حسب انشا موقوف به امر دیگری نباشد والا معلق خواهد بود. (ماده ۱۸۹ قانون مدنی)

عقد منجز: عقد منجز آن است که تأثیر آن برحسب انشا موقوف به امر دیگری نباشد والا معلق خواهد بود. (ماده ۱۸۹ قانون مدنی)

علامت تجارتي: علامت تجارتي عبارت از هر قسم علامتي است که اعم از نقش، تصوير، رقم، حرف، عبارت، مهر، لفاف و غير آن که برای امتياز و تشخيص محصول صنعتي، تجارتي يا فلاحتي اختيار مي‌شود. ممکن است یک علامت تجارتي برای تشخيص امتياز محصول جماعتي از زارعان يا ارباب صنعت يا تجار يا محصول شهر يا یک ناحيه از مملکت اختيار شود. (ماده ۱ قانون ثبت علائم و اختراعات مصوب ۱۳۱۰/۴/۱)

علامت صنعتي و تجاري: هر قسم علامت از رقم و حرف و عبارت يا نقش که برای امتياز و تشخيص یک محصول صنعتي يا یک شی یا مؤسسه تجارتي به کار رود علامت صنعتي و تجارتي شناخته خواهد شد. معهداً علائم ذيل را به جای علامت صنعتي يا تجارتي نمی‌توان به کار برد: ۱. بيرق‌های ايران و خارج- علامت مملکتی (شير و خورشيد) - انواع نشان‌ها و مدال‌های دولتي ايران يا خارجه- نقش‌های ترکیبی شبیه به بيرق‌های مختلفه ايران و خارجه- انگ‌های مخصوص دولتي. تبصره: راجع به نقش‌های ترکیب شبیه به بيرق‌های مختلف ايران که قبل از تصويب اين قانون استعمال شده است در صورتي که تا یک سال پس از تصويب اين قانون به ثبت برسد اجازه داده خواهد شد. ۲. علائمی که محتمل اختلال انتظامات عمومي و برخلاف حسن اخلاق و يا موهم گمراهی مردم يا توليد رقابت غيرعادلانه بنمايد. ۳. علائمی که مرکب باشد از ارقام و يا کلماتی که معمولاً کميت و يا کيفيت و يا نوع مال التجاره را مشخص می‌دارد يا عبارت است از اسامي مختلفه جغرافيايي ۴. انواع علائم مذهبي و علامات هیأت‌ها و مؤسسات رسمي مانند شير و خورشيد سرخ و هلال يا صليب احمر يا نظاير آن‌ها. (ماده ۱ قانون علامت صنعتي و تجارتي مصوب ۱۳۰۴/۱/۹)

علامت خطاب يا معرف: علامت خطاب يا معرف (CALL SIGN) عبارت از علامت مشخصه‌ایست متشکل از حروف و اعداد يا اسامي خاص که قبل از برقراری هر ارتباط و در ضمن ارسال پیام به منظور معرفي ایستگاه‌های فرستنده و گیرنده توسط اپراتور اعلام می‌گردد. (ماده ۷ آیین‌نامه اجرائی صدور گواهینامه افسری مخابرات کشتی مصوب ۱۳۶۴/۶/۳۱ هیأت وزیران)

علي الحساب: علي الحساب عبارت است از پرداختی که به منظور ادای قسمتی از تعهد با رعایت مقررات صورت می‌گیرد. (ماده ۲۹ قانون محاسبات عمومي کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

علی الحساب: علی الحساب عبارت است از پرداختی که به منظور ادای قسمتی از تعهد صورت می‌گیرد. (ماده ۱۵ آیین‌نامه مالی دانشگاه‌ها مصوب ۱۳۶۳/۳/۳۰ هیأت وزیران)

علائم مرزی: عبارت است از میله‌ها و نشان‌هایی که به منظور مشخص نمودن خط مرز در شکل و اندازه و رنگ معینی، براساس توافق دو یا چند کشور هم مرز نصب می‌گردد. (بند ۲۰ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

علائم و نشانه‌های زمینی: علائم و نشانه‌های زمینی از نظر این قانون به دو دسته تقسیم می‌شوند: ۱- علائم و نشانه‌هایی مربوط به نقشه‌برداری که موقعیت یک نقطه را از لحاظ مختصات یا طول و عرض جغرافیایی و ارتفاع نسبت به یک مبدأ معین و مشخص می‌کند. ۲- علائم و نشانه‌های مربوط به تحدید حدود املاک و حریم (کاداستر). (ماده ۱ قانون تعیین و حفاظت علائم و نشانه‌های زمینی مربوط به نقشه‌برداری و تحدید حدود و حریم مصوب ۱۳۵۱/۹/۱۹)

عمده فروش: منظور از عمده فروش مندرج در این قانون و آیین‌نامه‌های اجرایی آن هر شخص حقیقی یا حقوقی اعم از تولیدکننده یا توزیع کننده یا وارد کننده است که تمام یا قسمتی از فرآورده‌های صنعتی و یا کشاورزی و یا کالای وارداتی را در اختیار غیرمصرف کننده اعم از افراد صنفی، تجار، بنکداران و حق‌العمل کاران خواه به صورت فروش و یا به طور امانی برای فروش قرار می‌دهند. تجار و بنکداران و حق‌العمل کارانی که شخصاً تولیدکننده و یا واردکننده نبوده و به شرح فوق محصول و یا کالایی را در اختیار گرفته و سپس به افراد صنفی می‌فروشند نیز عمده فروش محسوب می‌شوند. (بند ۲ تبصره ماده ۱۵ از اصلاح قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۵۱/۸/۳۰)

عمده فروشی: عمده فروشی عبارت از عرضه محصولات و تولیدات موضوع این آیین‌نامه به صورت کلی به توزیع کنندگان می‌باشد. (بند ج ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح ماده واحده قانون نحوه واگذاری اماکن و میادین و غرفه توزیع میوه مصوب ۱۳۵۸/۱۰/۵ مصوب ۱۳۷۴/۱۱/۱ هیأت وزیران)

عمران: منظور از عمران احداث ساختمان و ایجاد باغ میوه یا باغ چای و قلمستان و انجام عملیات زراعی است. باغ میوه و قلمستان همان است که در قانون اصلاحی قانون اصلاحات ارضی تعریف شده و باغ چای به محلی اطلاق می‌شود که تعداد بوته‌های چای در هر هکتار کم‌تر از یک هزار عدد نباشد و منظور از انجام عملیات زراعی کاشت و

برداشت محصولات کشاورزی طبق عرف محل می‌باشد. (تبصره ۲ ماده ۲ از قانون مربوط به اراضی ساحلی مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵)

عمران و آبادانی: منظور از عمران و آبادانی و فعالیت تولیدی فعالیت‌هایی است که باعث بالا بردن سطح تولیدی و درآمد کشور و یا به طور مستقیم یا غیر مستقیم تحصیل ارز یا صرفه‌جویی در هزینه‌های ارزی بنماید. (تبصره ۲ ماده ۱ آیین‌نامه اجرای قانون جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی مصوب ۱۳۳۵/۷/۱۷)

عمران و احیای قابل قبول: منظور از عمران و احیای قابل قبول مذکور در قانون زمین شهری- که از این پس قانون نامیده می‌شود- عموماً یاد شده در ماده (۱۴۱) قانون مدنی و مقررات بعدی در باب احیا و عمران زمین‌ها است. عملیات از قبل شخص غیر مسبوق به احیا، تحجیر، ریختن مصالح در زمین، حفر چاه و نظایر آن، عمران و احیا محسوب نمی‌گردد. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون زمین شهری مصوب ۱۳۷۱/۳/۲۴ هیأت وزیران)

عمری: عمری حق انتفاعی است که به موجب عقدی از طرف مالک برای شخص به مدت عمر خود یا عمر منتفع یا عمر شخص ثالثی برقرار شده باشد. (ماده ۴۱ قانون مدنی)

عمل آوری (آبزیان): هر گونه عملیاتی است که بر روی آبی از خروج از آب به منظور عرضه به بازار یا تولید محصولات شیلاتی انجام می‌گیرد، مانند شستشو، آماده سازی، بسته‌بندی، نگهداری، انجماد، فیله‌سازی، نمک سود کردن، دودی کردن، ترشی کردن، کنسرو کردن، تولید خمیر و پودر کردن. (بند ۶ ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی حفاظت و بهره‌برداری از منابع آبی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۸/۲/۵ هیأت وزیران)

عملیات اجرایی: منظور فعالیت‌های جاری و طرح‌های عمرانی دستگاه‌های اجرایی است که در برنامه سالانه مشخص می‌گردد. (بند ۸ ماده ۱ قانون برنامه و بودجه کشور مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۱۰)

عملیات بانکی: تشخیص عملیات بانکی با شورای پول و اعتبار می‌باشد. (بند ب ماده ۳۰ قانون پولی و بانکی کشور مصوب ۱۳۵۱/۴/۱۸)

عملیات بانکی: تشخیص عملیات بانکی با شورای پول و اعتبار است. (بند ۲ ماده ۵۸ قانون بانکی و پولی کشور مصوب ۱۳۳۹/۳/۷)

عملیات ساختمانی: عملیات ساختمانی عبارت است از: ۱- گودبرداری (عملیات خاکی) شامل حفاری چاه‌ها و مجاری آب و فاضلاب، خاکبرداری، خاکریزی، حفاری و پی‌کنی با وسایل دستی و ماشین‌آلات مکانیکی. ۲- هرگونه تغییر یا جابه‌جایی در دیوارها یا اعضای اصلی سازه‌ای و نیز توسعه بنا یا اضافه کردن ۳- مرمت و بازسازی هرگونه تعمیر اساسی که موجب افزایش توان برابری ساختمان باشد نظیر تعویض سقف یا هر یک از اعضای اصلی سازه‌ای یا بازسازی ساختمان‌های تخریب شده در اثر عوامل مختلف ۴- عملیاتی که به منظور نگهداری ساختمان انجام می‌شود شامل: مراقبت و حفاظت ساختمان از بروز خرابی‌ها تعمیر و یا تجدیدنما، تعمیر آسانسور و سایر تجهیزات و تأسیسات ساختمانی، نظافت‌نما و شیشه‌های بیرونی، نقاشی، نازک کاری و نظایر آن‌ها. ۵- تخریب بنا ۶- احداث ساختمان شامل. (۱۲-۱-۱۳ لازم‌الاجرا بودن مقررات ایمنی و حفاظت در حین اجرای کار از مجموعه مقررات ملی ساختمان ایران مصوب ۱۳۷۲/۴/۲۰ هیأت وزیران)

عملیات نفتی: عبارت است از کلیه عملیات مربوط به صیانت و بهره‌برداری از منابع نفتی مانند تفحص، نقشه‌برداری، زمین‌شناسی، اکتشاف، حفاری، استخراج، تحصیل اراضی لازم و تهیه و اجرای طرح‌های سرمایه‌ای برای احداث تأسیسات و صنایع و ایجاد و توسعه و تحدید آن‌ها و حفاظت و حراست از تأسیسات و واحدهای مربوط به صنعت نفت. همچنین عملیات تولید و قابل عرضه کردن نفت خام، گاز و سایر هیدروکربورهای طبیعی به استثنای زغال سنگ تصفیه نفت خام و تهیه فراورده‌های فرعی و مشتقات نفتی و جمع‌آوری و تصفیه گاز طبیعی و تولید گاز و محصولات همراه، استفاده از فراورده‌ها و مشتقات نفتی و گازی در تولید انواع محصولات پتروشیمی، حمل‌ونقل، توزیع، فروش و صدور محصولات نفت و گاز و پتروشیمی و فعالیت‌های تجاری مربوط به صادرات و واردات و تولیدات نفت و گاز و پتروشیمی و تهیه و تولید کالاها و مواد صنعتی مورد استفاده نفت و ایجاد تسهیلات و خدمات جنبی برای این عملیات و آموزش و تأمین نیروی کار متخصص. ایجاد شرایط ایمنی و بهداشت و صنعتی و حفاظت محیط از آلودگی در عملیات با رعایت ضوابط سازمان‌های ذی‌ربط و بررسی‌ها و برنامه‌ریزی و طراحی فنی و اقتصادی و انعقاد قراردادهای پیمانکاری و مشاوره در زمینه‌های عملیات فوق و انجام مطالعات و تحقیقات و آزمایش‌ها و پژوهش‌های علمی و فنی برای بسط و تکمیل تکنولوژی و ارتقا دانش فنی و صنعتی و بررسی تبعات و اختراعات مربوط به صنایع نفت و تبادل اطلاعات علمی و فنی و تجربیات صنعتی با موسسات داخلی و خارجی ذی‌صلاح در زمینه عملیات نفتی. (ماده ۱ قانون نفت مصوب ۱۳۶۶/۷/۹)

عملیات نفتی: عملیات نفتی اعم است از کلیه عملیات مربوط به اکتشاف، توسعه، بهره‌برداری، پالایش، حمل و نقل، پخش و خرید و فروش نفت. (ماده ۱ قانون نفت مصوب ۱۳۵۳/۵/۸)

عناصر تقسیمات کشوری: عناصر تقسیمات کشوری عبارتند است از: روستا، دهستان، شهر، بخش، شهرستان و استان. (ماده ۱ قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری مصوب ۱۳۶۲/۴/۱۵)

عنوان: مطلبی که از طرف دولت به مجلس می‌رسد به کلمه (اظهار) تعبیر می‌شود و مطلبی که از طرف اعضا مجلس باشد به کلمه (عنوان) و آن چه سایر مردم به فرستند به کلمه (عریضه) (ماده ۴۲ نظامنامه داخلی دارالشورای ملی ایران مصوب ۱۲۸۵/۷/۲۵)

عوارض گمرکی: عوارض دریافتی به وسیله گمرک وجوهی است که وصول آن طبق مقررات به عهده گمرک واگذار می‌شود. (از ماده ۲ قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۰/۳/۳۰)

عوارض گمرکی: عوارض مختلف مذکور در ماده یک این قانون به شرح ذیل است: ۱- بهای تمیر که به درخواست‌ها و اسناد تسلیمی به گمرک یا به اسناد صادره از گمرک الصاق می‌شود. ۲- عوارض مهر سربی یا لاک‌ی یا برجسب یا نوارچسب گمرکی ۳- ارضیه و انبارداری (از روز سی‌ویکم تسلیم اظهارنامه اجمالی (مانیفست) یا بارنامه حمل تعلق می‌گیرد ولی در هر حال نباید قبل از روز دهم تخلیه کالا در گمرک دریافت شود). ۴- عوارض باربری و تخلیه و بارگیری ۵- حق مراقبت در انبارهای اختصاصی یا در خارج از محوطه گمرک و حق بدرقه احتمالی کالاها. ۶- حق نظارت در انتقال کالاها از کشتی به کشتی دیگر یا از هواپیما به هواپیمایی دیگر ۷- حق آزمایش و تعرفه‌بندی کالا موارد تعلق و ترتیب وصول و مصرف ماخذ و نرخ هر یک از این عوارض و عوارض دیگری که برای تأمین انتظام و حسن جریان تشریفات گمرکی لازم باشد در آیین‌نامه گمرکی تعیین می‌گردد. (ماده ۷ قانون تعرفه گمرکی مصوب ۱۳۳۴/۴/۶)

عهدنامه و موافقتنامه: عبارت از سندی است که بین دو یا چند دولت منعقد می‌شود و ایجاد تعهد برای آن‌ها نماید و فسخ یک جانبه آن (در صورت عدم پیش‌بینی در متن سند) موجب مسئولیت متخلف می‌گردد. (بند ۲۱ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

عیار مسکوکات طلا: عیار مسکوکات طلا عبارت از نهصد در هزار طلای خالص و صد در هزار مس یا نقره و مس خواهد بود. (تبصره ماده ۹ قانون اجازه ضرب مسکوک نقره مصوب ۱۳۲۲/۸/۲۶)

عیار مسکوک طلا: میزان و عیار مسکوکات طلا عبارت از نهصد در هزار طلای خالص و یکصد در هزار مس یا آلیاژی از نقره و مس خواهد بود و حد ترخیص عیار آن‌ها دو در هزار می‌باشد. (ماده ۳ قانون مسکوک طلا مصوب ۱۳۳۷/۱/۲۸)

عیناً (کالای گمرکی): منظور از کلمه عیناً مندرج در بند ۱۵ ماده ۳۷ قانون امور گمرکی آن است که روی ظروف یا کالای بازگشت شده به هیچ وجه پس از صدور در خارج عملی انجام نشده باشد. (تبصره ماده ۲۷ آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱/۱/۲۰)

عین موهوبه: هبه عقدی است که به موجب آن یک نفر مالی را مجاناً به کس دیگری تملیک می‌کند تملیک کننده واهب طرف دیگر را متهب، مالی را که مورد هبه است عین موهوبه می‌گویند. (ماده ۹۷۵ قانون مدنی)

غ

غایب: غایب وضع پرسنلی است که بدون رعایت مقررات در محل خدمت حاضر نشوند. (ماده ۱۰۴ قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱)

غایب: مشمولان خدمت وظیفه عمومی (ضرورت، احتیاط، ذخیره) که برای رسیدگی یا اعزام احضار شوند و در مهلت یا موعد مقرر که از طرف اداره وظیفه عمومی اعلام شود خود را معرفی نکنند همچنین شمولانی که معافیت‌های

موقت دریافت داشته‌اند و پس از انقضا مدت اعتبار ظرف یک ماه برای تجدید رسیدگی خود را معرفی نکنند، غایب شناخته شده و ... (از ماده ۵۸ قانون خدمت وظیفه عمومی مصوب ۱۳۶۳/۷/۲۹)

غایب مفقودالاثَر: غایب مفقودالاثَر کسی است که از غیبت او مدت بالنسبه مدیدی گذشته و از او به هیچ وجه خبری نباشد. (ماده ۱۰۱۱ قانون مدنی)

غبن فاحش: غبن در صورتی فاحش است که عرفاً قابل مسامحه نباشد. (ماده ۱۰ ماده ۴۱۷) قانون اصلاح موادی از قانون مدنی مصوب ۱۳۷۰/۸/۱۴

غبن فاحش: غبن در صورتی فاحش است که عرفاً قابل مسامحه نباشد. قانون مدنی مصوب ۱۳۶۱/۱۰/۸

غبن فاحش: اگر غبن به مقدار خمس قیمت یا بیش تر باشد فاحش است و در کم تر از مقدار مزبور در صورتی فاحش است که عرفاً قابل مسامحه نباشد. (ماده ۴۱۷ قانون مدنی)

گرامت: بیمه شده که در اثر حادثه ناشی از کار از یکدهم تا یک سوم توانایی کار خود را از دست داده باشد استحقاق دریافت غرامت نقص مقطوع را خواهد داشت. میزان غرامت مذکور عبارت است از سی و شش برابر مستمری مقرر در ماده ۶۰ قانون ضرب در چند درصد درجه از کارافتادگی بیمه شده (ماده ۶۲ قانون بیمه‌های اجتماعی کارگران مصوب ۱۳۳۹/۲/۲۱)

گرامت: کارگری که قبل از رسیدن به سن بازنشستگی در اثر حادثه ناشی از کار یا بیماری حرفه‌ای با توجه به بند ۲ ماده ۵۶ بیش از ده درصد و کم تر از سی و یک درصد قدرت کار خود را از دست بدهد بدون رعایت مدت پرداخت حق بیمه حق دریافت غرامت مقطوع را خواهد داشت. میزان غرامت مزبور عبارت است از سی و شش برابر مستمری ماهیانه است که با رعایت تناسب از کارافتادگی به میزان مستمری از کار افتادگی کل موضوع ماده ۵۷ حساب می‌شود. (ماده ۶۰ لایحه قانونی بیمه‌های اجتماعی کارگران مصوب ۱۳۳۴/۴/۲۴)

گرامت دستمزد: گرامت دستمزد به وجوهی اطلاق می‌شود که در ایام بارداری بیماری و عدم توانایی موقت، اشتغال به کار و عدم دریافت مزد یا حقوق به حکم این قانون به جای مزد یا حقوق به بیمه شده پرداخت می‌شود. (بند ۹ ماده ۲ قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳)

گرامت مقطوع نقص عضو: گرامت مقطوع نقص عضو مبلغی است که به طور یکجا برای جبران نقص عضو یا جبران تقلیل درآمد بیمه شده به شخص او داده می‌شود. (بند ۱۷ ماده ۲ قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳)

غرس اشجار: عبارت است از کاشتن نهال برای حفاظت خاک در مقابل فرسایش (بند ۲۲ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

غرفه: مکان مستقلی است که به وسیله مصالح ساختمانی از قبیل آهن، آجر، سیمان، سنگ، آهک، خشت، گل و چوب بنا شده، دارای محل عبور مجزا و آب و برق باشد. (بند ب ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح ماده واحده قانون نحوه واگذاری اماکن و میادین و غرفه توزیع میوه مصوب ۱۳۵۸/۱۰/۵ مصوب ۱۳۷۴/۱۱/۱ هیأت وزیران)

غصب: غصب استیلا بر حق غیر است به نحو عدوان اثبات ید برمال غیر بدون مجوز هم در حکم غصب است. (ماده ۳۰۸ قانون مدنی)

غصب عناوین و مشاغل: هرکس بدون سمت رسمی یا اذن از طرف دولت در مشاغل دولتی اعم از کشوری یا لشگری و انتظامی که قانوناً مربوط به او نبوده خود را داخل کند. (از ماده ۴۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۲/۵/۱۸)

غفلت: منظور از غفلت خودداری از امری است که مرتکب باید به آن اقدام نموده باشد اعم از این که منشا بی‌مبالاتی یا غفلت عدم اطلاع و عدم مهارت یا عدم تجربه یا عدم رعایت قوانین یا مقررات یا اوامر یا نظامات و یا عرف و عادت باشد. (از تبصره ماده ۸ قانون راجع به مجازات اخلاک‌گران در صنایع نفت ایران مصوب ۱۳۳۶/۷/۱۶)

غله: در این اساسنامه منظور از (غله) گندم، جو، ذرت و موادی که از کالاهای مزبور به دست می‌آید ... (از تبصره ماده ۲ اساسنامه سازمان غله و قند و شکر و چای کشور مصوب ۱۳۵۲/۳/۳۰)

غله: منظور از غله در این اساسنامه گندم، جو، ذرت و متفرعات آنها است (تبصره ماده ۱ اساسنامه سازمان غله کشور مصوب ۱۳۴۷/۳/۱)

غنایم جنگی: منظور از غنایم جنگی در این قانون اموال و کالاها و وسایط زیر است: ۱- کلیه اموال، کالاها، وسایط و وسایل متعلق به دولت یا دولتهایی که با جمهوری اسلامی ایران در حال جنگ باشند. ۲- کالاها و وسایط مذکور در بند الف که به دول بی طرف یا اتباع آنها و نیز اتباع دولت متخاصم تعلق دارد و چنانچه در بالا بردن توان رزمی دشمن مؤثر باشد. در صورتی که مقصد نهایی آنها مستقیماً یا با واسطه دولتی باشد که با جمهوری اسلامی ایران در حال جنگ است. ۳- کشتی‌های زیر پرچم بی طرف و دیگر وسایط نقلیه متعلق به کشور بی طرف حامل کالاهای موضوع این ماده. ۴- کالاها و وسایط و وسایلی که دولت جمهوری اسلامی ایران حمل و نقل آنها را به مقصد دشمن ممنوع اعلام می‌نماید. (ماده ۳ قانون نحوه رسیدگی به دعاوی مربوط به غنایم جنگی مصوب ۱۳۶۶/۱۰/۲۲)

غواص: غواص (آب باز) به افسر- درجه‌دار- افراد داوطلب- دانشجو و دانش‌آموزی اطلاق می‌گردد که دوره آموزشگاه غواصی را در داخل یا خارج کشور با موفقیت به پایان رسانیده و گواهینامه غواصی را دریافت کرده باشد. (ماده ۲ آیین‌نامه فوق‌العاده سختی خدمت دریانوردان و آب‌بازان نیروی دریایی مصوب ۱۳۴۳/۸/۳۰)

غیرانتفاعی: منظور از غیرانتفاعی بودن آن است که درآمد حاصله صرفاً صرف هزینه‌های جاری و توسعه آتی مدارس گردد. (تبصره ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی مدارس غیرانتفاعی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۱۳ هیأت وزیران)

غیر رشید: غیر رشید کسی است که تصرفات او در اموال و حقوق مالی خود عقلایی نباشد. (ماده ۱۲۰۸ قانون مدنی)

غیر مجاز: کالاهایی است که صدور و ورود آنها با تصویب هیأت دولت منع می‌گردد. (بند ۳ ماده ۵ قانون مقررات صادرات و واردات سال ۱۳۶۴ مصوب ۱۳۶۴/۲/۱۷)

غیر نظامیان: غیرنظامیان کارمندانی هستند که مطابق قوانین استخدام کشوری و یا مقررات اختصاصی استخدام مربوطه در نیروهای مسلح انجام وظیفه می‌کنند. (بند ب ماده ۵ قانون استخدام نیروهای مسلح مصوب ۱۳۳۶/۴/۳۰)

ف

فاضلاب: عبارت است از هر نوع ماده مایع زاید حاصله از فعالیت‌های صنعتی یا کشاورزی و دامداری یا شهری و خانگی که به آب یا خاک تخلیه گردد. (بند ۵ ماده ۱ آیین‌نامه جلوگیری از آلودگی آب مصوب ۱۳۶۳/۹/۲۴)

فته طلب: فته طلب سندی است که به موجب آن امضا کننده تعهد می کند مبلغی در موعد معین یا عندالمطالبه در وجه حامل یا شخص معین یا به حواله کرد آن شخص کارسازی نماید. (ماده ۳۰۷ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۱۲/۱۳)

فدراسیون ورزشی آماتوری: فدراسیون ورزشی آماتوری جمهوری اسلامی ایران که در این اساسنامه فدراسیون نامیده می شود مؤسسه عمومی غیردولتی و دارای شخصیت حقوقی است که براساس مشی و اصول ورزشی آماتوری تعیین شده به موجب منشور المپیک با مراعات شئون اسلامی و مقتضیات ملی و به عنوان بالاترین مرجع ذی صلاح در هر رشته ورزشی تشکیل می شود و در چارچوب این اساسنامه با هماهنگی سازمان تربیت بدنی و رعایت سایر قوانین و مقررات مربوط فعالیت می نماید. (ماده ۱ اساسنامه فدراسیون های ورزشی آماتوری جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۸/۳/۹ هیأت وزیران)

فرار با توطئه: فراری که با تبانی بین بیش از دو نفر نظامی به عمل آید فرار با توطئه محسوب می شود. (ماده ۳۶۵ قانون دادرسی و کیفر ارتش مصوب ۱۳۱۸/۱۰/۴)

فرار با توطئه: فراری که با مواضعه بین بیش از ۲ نفر نظامی به عمل آید فرار با توطئه محسوب می شود. (ماده ۲۴۲ قانون محاکمات نظامی مصوب ۱۳۰۷/۴/۳۰)

فراری: پرسنل ثابت نیروهای مسلح هرگاه در زمان صلح، بیش از پانزده روز غیبت متوالی داشته و عذر موجهی نداشته باشند فراری محسوب و (از ماده ۳۸ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۱/۵/۱۸)

فراری: فراری وضع پرسنلی است که مدت غیبت آنان در زمان صلح از ۱۵ روز و در زمان جنگ از ۵ روز تجاوز نماید. (از ماده ۱۰۵ قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱)

فراری: فراری وضع پرسنلی است که مدت غیبت آنان در زمان صلح از ۱۵ روز و در زمان جنگ از ۵ روز تجاوز نماید. (از ماده ۹۶ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

فراری در خارجه: هر نظامی که بدون اجازه از خاک ایران خارج شود یا در خارج ایران قسمت مربوطه خود را ترک کند در زمان صلح سه روز و در زمان جنگ یک روز پس از تاریخی که غیبت او معلوم شد فراری به خارجه محسوب می‌شود (مابین مواد ۲۳۷ و ۲۳۸ قانون محاکمات نظامی مصوب ۱۳۰۷/۴/۳۰)

فراری در داخله: اشخاص ذیل فراری در داخله مملکت محسوب می‌شوند. ۱- هر وکیل و سرجوقه و تابیینی که بدون اجازه غیبت نموده و قبل از انقضا مدت ۶ روز از تاریخی که غیبت او معلوم شده باشد به مرکز قسمت خود معاودت ننماید. هرگاه تابیین بیش از سه ماه خدمت نداشته باشد در صورتی فراری محسوب است که پس از یک ماه از روزی که غیبت او معلوم شده است به مرکز قسمت خود مراجعت ننموده باشد. ۲- هر وکیل و سرجوقه و تابیینی که مجردا از قسمتی به قسمت دیگر مسافرت نماید یا مدت مرخصی یا رخصت او تمام شده و پس از یک ماه از روزی که برای رسیدن او به قسمت دیگر یا مراجعتش معین شده است به قسمت مربوطه نرسیده یا به قسمت خود برنگشته باشد. (ماده ۲۳۴ قانون محاکمات نظامی مصوب ۱۳۰۷/۴/۳۰)

فراورده: فراورده به کلیه اشیا و اجناس تولیدی یا ساخته شده منقول اطلاق می‌شود اگر چه به صورت دستگاه یا تأسیسات در زمین نصب شود یا در بنا به کار رود. (بند ب ماده ۲ قانون مواد الحاقی به قانون تأسیس مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران مصوب ۱۳۴۹/۹/۲۴)

فراورده‌های بیولوژیک: فراورده‌های بیولوژیک به موادی اطلاق می‌شود که دارای منشا انسانی یا حیوانی بوده که برای تشخیص و پیشگیری یا درمان بیماری‌ها به کار می‌رود، تعیین نوع فراورده‌های مذکور به عهده وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی می‌باشد. (تبصره ۴ ماده ۶ از قانون اصلاح بعضی از مواد قانون مربوط به مقررات امور پزشکی و دارویی و مواد خوردنی و آشامیدنی مصوب ۱۳۴۴ مصوب ۱۳۶۷/۱/۲۳)

فراورده‌های خام دامی: کلیه موادی که در زمان حیات دام - مانند پشم، کک، مو، شیر، تخم طیور، تخم نطفه‌دار، اسپرم، تخم ماهی، نوغان و غیره یا بعد از کشتار مانند گوشت و آلایش به دست می‌آید. (بند ب ماده ۲ از آیین‌نامه چگونگی کنترل بهداشتی تردد، نقل و انتقال، واردات و صادرات دام زنده و فراورده‌های خام دامی موضوع بند د ماده (۳) و بند ب ماده (۵) قانون سازمان دامپزشکی کشور مصوب ۱۳۷۳/۸/۲۵ هیأت وزیران)

فراوری: شامل کلیه عملیاتی است که بر روی مواد خام معدنی یا کانه آرایبی شده آن‌ها انجام و در نتیجه موجب تولید مواد اولیه صنعتی می‌شود. (بند ۱ ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

فرانشیز: قسمتی از هزینه درمان است که بیمه شده باید در زمان دریافت خدمات درمانی پرداخت نماید. (بند ۷ ماده ۱ قانون بیمه همگانی خدمات درمانی کشور مصوب ۱۳۷۳/۸/۳)

فرد صنفی: شخص حقیقی یا حقوقی که در یکی از فعالیت‌های صنفی اعم از تولید، تبدیل، خرید و فروش، توزیع و انجام خدمات بدنی یا فکری سرمایه‌گذاری نموده و به‌عنوان پیشه‌ور و صاحب حرفه و مشاغل آزاد خواه شخصاً یا با مباشرت دیگران محل کسبی دایر یا وسیله کسبی فراهم کند و تمام یا قسمتی از کالا یا محصول یا خدمات را مستقیماً به مصرف‌کننده عرضه کند فرد صنفی شناخته می‌شود. (ماده ۲ لایحه قانونی راجع به اجازه اجرای اصلاحاتی که توسط هیأت عالی نظارت در قانون نظام صنفی و اصلاحیه‌های آن به عمل آمده است مصوب ۱۳۵۹/۴/۱۳ شورای انقلاب)

فرد صنفی: شخصی حقیقی یا حقوقی که در یکی از فعالیت‌های صنفی اعم از تولید، تبدیل، خرید و فروش، توزیع و انجام خدمات بدنی یا فکری سرمایه‌گذاری نموده و به‌عنوان پیشه‌ور و صاحب حرفه و مشاغل آزاد خواه بالمباشره یا با مباشرت دیگران محل کسبی دایر یا وسیله کسبی فراهم کند و تمام یا قسمتی از کالا یا محصول یا خدمات را مستقیماً به مصرف‌کننده عرضه کند فرد صنفی شناخته می‌شود. (ماده ۲ قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

فرستنده بار: فرستنده بار شخصی است که با متصدی باربری قرارداد باربری تنظیم می‌نماید و بار را برای حمل به کشتی تحویل می‌دهد. (بند ۵ ماده ۵۲ قانون دریایی مصوب ۱۳۴۳/۶/۲۹)

فرض (سهام معین): سهام معینه که فرض نامیده می‌شود عبارت است از نصف، ربع، ثمن، دو ثلث، ثلث و سدس ترکه. (ماده ۸۹۵ قانون مدنی)

فرض ثلث ترکه: فرض دو وارث ثلث ترکه است: ۱- مادر متوفی در صورتی که میت اولاد واخوه نداشته باشد. ۲- کلاله امی در صورتی که بیش از یکی باشد. (ماده ۹۰۳ قانون مدنی)

فرض (ثمن ترکه): ثمن فرضیه زوجه یا زوجه‌ها است در صورت فوت شوهر با داشتن اولاد. (ماده ۹۰۱ قانون مدنی)

فرض (دو ثلث ترکه): فرض دو وارث دو ثلث ترکه است: ۱- دو دختر و بیش‌تر در صورت نبودن اولاد ذکور ۲- دو خواهر و بیش‌تر ابوینی یا ابی تنها با نبودن برادر. (ماده ۹۰۲ قانون مدنی)

فرض (ربع ترکه): فرض دو وارث ربع ترکه است: ۱- شوهر در صورت فوت زن با داشتن اولاد. ۲- زوجه یا زوجه‌ها در صورت فوت شوهر بدون اولاد. (ماده ۹۰۰ قانون مدنی)

فرض (سدس ترکه): فرض سه وارث سدس ترکه است پدر و مادر و کلاله امی اگر تنها باشد. (ماده ۹۰۴ قانون مدنی)

فرض (نصف ترکه): فرض سه وارث نصف ترکه است: ۱- شوهر در صورت نبودن اولاد برای متوفات اگر چه شوهر دیگر باشد. ۲- دختر اگر فرزند منحصر باشد. ۳- خواهر ابوینی یا ابی تنها در صورتی که منحصر به فرد باشد. (ماده ۸۹۹ قانون مدنی)

فرودگاه: به محلی اطلاق می‌شود که در قلمرو حاکمیت دولت ایران احداث شده و آماده فرود، توقف و پرواز هواپیما باشد. (بند الف ماده ۱ از لایحه قانونی تعیین بهای خدمات فرودگاهی و پروازی مصوب ۱۳۵۸/۵/۲۱ شورای انقلاب)

فروش اجباری: عبارت است از فروش اجباری کالا به همراه کالای دیگر در سطح عمده فروش یا خرده فروشی. (از ماده ۱۵ قانون تعزیرات حکومتی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۲۳ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

فروش ارزی ریالی: عبارت است از فروش کالا یا خدمات در مقابل دریافت ارزی یا واریزنامه ارز صادراتی بابت تمام یا قسمتی از بهای کالا یا خدمات در داخل کشور برخلاف مقررات قانون و مصوبات دولت. (از ماده ۱۴ قانون تعزیرات حکومتی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۲۳ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

فرهنگستان علوم: فرهنگستان مؤسسه‌ای است با شخصیت حقوقی مستقل که به نهاد ریاست جمهوری وابسته است و اعتباراتی که برای فرهنگستان در بودجه سالانه کشور منظور می‌شود در ردیف اعتبارات نهاد ریاست جمهوری منظور خواهد شد. (ماده ۱۵ اصلاح اساسنامه فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۳/۸/۲۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

فرهنگستان علوم پزشکی: فرهنگستان مؤسسه‌ای است با شخصیت حقوقی مستقل که به نهاد ریاست جمهوری وابسته است و اعتباراتی که برای فرهنگستان در بودجه سالانه کشور منظور می‌شود در ردیف اعتبارات نهاد ریاست جمهوری منظور خواهد شد. (ماده ۱۵ اصلاح اساسنامه فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۳/۸/۲۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

فرهنگستان علوم پزشکی: فرهنگستان مؤسسه‌ای است با شخصیت حقوقی مستقل که به وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی وابسته است، اعتباراتی که برای فرهنگستان در بودجه سالانه کشور منظور می‌شود در ردیف خاص و به صورت کمک خواهد بود. (ماده ۱۵ اساسنامه فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۸/۵/۱۰ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران: فرهنگستان مؤسسه‌ای است مستقل که امور اداری و اجرایی آن از طریق دبیرخانه‌ای انجام می‌گیرد که در وزارت فرهنگ و آموزش عالی دایر می‌گردد. (بند ۱ ماده ۳ ضوابط تأسیس فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۱۰/۱۵ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

فرهنگ عمومی هنر: مقصود از فرهنگ عمومی هنر فعالیت‌های هنری در گستره عام آن می‌باشد که صدا و سیما و مراکز تولید هنری عمومی و خصوصی ... را در بر می‌گیرد. هنر با توجه به گستردگی و اهمیت حیاتی آن فرصت و

فراغتی دیگر را می‌طلبد که در صورت لزوم بدان پرداخته خواهد شد. (بند ب موافقت اصولی با طرح پیشنهادی برای تقویت رشته‌های هنر مصوب ۱۳۷۴/۲/۱۹ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

فسخ: فسخ به هر لفظ یا فعلی که دلالت بر آن نماید حاصل می‌شود. (ماده ۴۴۹ قانون مدنی)

فسخ فعلی: تصرفاتی که نوعاً کاشف از به هم زدن معامله باشد فسخ فعلی است. (ماده ۴۵۱ قانون مدنی)

فعالیت: منظور یک سلسله عملیات و خدمات مشخص است که برای تحقق بخشیدن به هدف‌های سالانه برنامه طی یک سال اجرا می‌شود و منابع مورد نیاز آن از محل اعتبارات مربوط به هزینه تأمین می‌گردد. (ماده ۷۷ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۸۰/۱۱/۲۷)

فعالیت جاری: منظور یک سلسله عملیات و خدمات مشخصی است که برای تحقق بخشیدن به هدف‌های برنامه سالانه طی یک سال اجرا می‌شود و هزینه آن از محل اعتبارات جاری تأمین می‌گردد. (بند ۹ ماده ۱ قانون برنامه و بودجه کشور مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۱۰)

فعالیت‌های معدنی: این فعالیت‌ها شامل کلیه عملیات پی‌جویی برای یافتن کانسارها و اکتشاف و استخراج معادن و کانه‌آرایی کانسنگ و فراوری مواد معدنی و متالوژی استخراجی می‌شود. (ماده ۱ قانون نظام مهندسی معادن مصوب ۱۳۷۹/۱۱/۲۵)

فلات قاره: عبارت است از بستر، زیربستر، کف و زیرکف مناطق دریایی ماورای دریای سرزمین ایران و در امتداد و دنباله طبیعت قلمرو سرزمینی کشور تا لبه بیرونی حاشیه فلات قاره حداکثر تا مساحت دویست (۲۰۰) مایل دریایی از خط مبدأیی که برای تعیین عرض دریای سرزمین در قوانین ایران پیش‌بینی شده است. (بند الف ماده ۱ آیین‌نامه احداث و استفاده از تأسیسات در فلات قاره و منطقه انحصاری اقتصادی ایران در خلیج فارس و دریای عمان مصوب ۱۳۷۵/۹/۲۸ هیأت وزیران)

فلزات قیمتی: مروارید اصل، سنگ‌های گرانبها، فلزات گرانبها و اشیای ساخته شده از آنها. (تبصره ۲ بخش شصت و یکم قانون اصلاح تعرفه گمرکی مصوب ۱۳۳۷/۴/۱۰)

فلزات قیمتی: مروارید اصل - سنگ‌های گرانبها - فلزات گرانبها و اشیای ساخته شده از آنها به ۶۸۲ تا ۶۹۲ (تبصره ۲ فصل ۱۴ بخش ۶۱ قانون تعرفه گمرکی مصوب ۱۳۳۴/۴/۶)

فوت ناشی از قیود خدمت: کسانی که در حین انجام وظیفه یا به سبب خدمت در اثر حوادث کشته شده یا فوت نمایند فوت آنان فوت ناشی از قیود خدمت خواهد بود. (ماده ۸ آیین‌نامه بیمه افسران و کارمندان نیروهای مسلح و ژاندارمری مصوب ۱۳۳۷/۱۱/۱)

فوق‌العاده و مزایا (بانک): عبارت است از وجوه نقدی یا غیرنقدی که علاوه بر حقوق به کارکنان تعلق می‌گیرد. (بند ط ماده ۱۰ آیین‌نامه استخدامی نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۹/۱۱/۲۶ هیأت وزیران)

فهرست نرخ‌ها: فهرست نرخ‌ها سند رسمی است که به‌منظور مشخص کردن اوراق معامله شده و تعداد آنها و قیمت‌هایی که داد و ستد این اوراق به آن قیمت‌ها انجام یافته است تنظیم و اعلان می‌شود. (بند ۴ ماده ۱ قانون تأسیس بورس اوراق بهادار مصوب ۱۳۴۵/۲/۲۷)

فهرست نویسی قبل از انتشار: تهیه اطلاعات کتاب‌شناختی قبل از چاپ و انتشار اثر، که معمولاً در پشت صفحه عنوان چاپ می‌شود. (ردیف ب بند ۱ موظف بودن کلیه ناشران به انتشار کتب همراه با حذف فهرست‌نویسی پیش از انتشار و شماره استاندارد بین‌المللی کتاب (شابک) مصوب ۱۳۷۵/۱۲/۵ هیأت وزیران)

ق

قاب خمشی: قابی است که در آن رفتار اعضا و اتصالات عمدتاً خمشی باشد. (از بخش تعاریف آیین‌نامه طراحی ساختمان‌ها در برابر زلزله مصوب ۱۳۷۸/۹/۱۷ هیأت وزیران)

قاب مهاربندی‌شده: سیستمی به شکل خرپای قائم است از نوع هم‌محور یا برون‌محور که از آن برای مقاومت در برابر نیروهای جانبی استفاده می‌شود. (از بخش تعاریف آیین‌نامه طراحی ساختمان‌ها در برابر زلزله مصوب ۱۳۷۸/۹/۱۷ هیأت وزیران)

قاچاق اسلحه: مقصود از قاچاق اسلحه وارد کردن به مملکت یا صادر کردن از آن یا خرید یا فروش یا حمل و نقل و یا مخفی کردن و یا نگاه داشتن آن است در داخل مملکت... (از ماده ۴۵ قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۲۹)

قاچاق اشیای ممنوع‌الورود: مقصود از قاچاق اشیای ممنوع‌الورود یا ممنوع‌الصدور وارد کردن اشیای ممنوع‌الورود است به خاک ایران در هر نقطه از مملکت که اشیای مزبور کشف شود... (از ماده ۴۵ قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۲۹)

قاچاق اشیای ممنوع‌الصدور: مقصود از قاچاق اشیای ممنوع‌الورود یا ممنوع‌الصدور وارد کردن اشیای ممنوع‌الورود است به خاک ایران در هر نقطه از مملکت که اشیای مزبور کشف شود و یا خارج کردن اشیای ممنوع‌الصدور یا تسلیم آن است به متصدی حمل و نقل و یا هر شخص دیگری برای خارج کردن یا هر نوع اقدام دیگری برای خارج کردن از مملکت. (از ماده ۴۵ قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۲۹)

قاچاق گمرکی: موارد مشروحه زیر قاچاق گمرکی محسوب می‌شود: ۱- وارد کردن کالا به کشور یا خارج کردن کالا از کشور به ترتیب غیر مجاز مگر آن که کالای مزبور در موقع ورود یا صدور ممنوع یا غیرمجاز یا مجاز مشروط نبوده و از حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض بخشوده باشد. ۲- خارج نکردن وسایط نقلیه یا کالایی که به عنوان ورود موقت یا ترانزیت خارجی وارد کشور شده باشد به استناد اسناد خلاف واقع مبنی بر خروج وسایط نقلیه و کالا.

۳- بیرون بردن کالای تجارتي از گمرک بدون تسلیم اظهارنامه و پرداخت حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض خواه عمل در حین خروج از گمرک یا بعد از خروج کشف شود. هرگاه خارج کننده غیر از صاحب مال یا نماینده قانونی او باشد گمرک عین کالا و در صورت نبودن کالا بهای آن را که از مرتکب گرفته می شود پس از دریافت حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض مقرر به صاحب کالا مسترد می دارد و مرتکب طبق مقررات کیفری تعقیب خواهد شد. ۴- تعویض کالای ترانزیت خارجی یا برداشتن از آن. ۵- اظهار کردن کالای ممنوع السورود یا غیرمجاز تحت عنوان کالای مجاز یا مجاز مشروط با نام دیگر. ۶- وجود کالای اظهار نشده ضمن کالای اظهار شده به استثنای مواردی که کالای مزبور از نوع مجاز بوده و مأخذ حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض آن بیش تر از مأخذ حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض کالای اظهار شده نباشد. کالای اظهار نشده ضمن کالای ترانزیتی اعم از این که کالای مزبور مجاز یا مشروط یا ممنوع باشد مشمول این بند خواهد بود. ۷- خارج نکردن یا وارد نکردن کالایی که ورود یا صدور قطعی آن ممنوع یا مشروط باشد ظرف مهلت مقرر از کشور یا به کشور که به عنوان ترانزیت خارجی یا ورود موقت یا کابوتاژ (Cabotage) یا خروج موقت یا مرجوعی اظهار شده باشد جز در مواردی که ثابت شود در عدم خروج یا ورود کالا سوء نیتی نبوده است. ۸- واگذاری کالای معاف مندرج در ماده ۳۷ به هر عنوان برخلاف مقررات این قانون و یا بدون پرداخت حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض مربوط. ۹- اظهار کردن کالای مجاز تحت عنوان کالای مجاز دیگری که حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض آن کم تر است با نام دیگر و با استفاده از اسناد خلاف واقع. ۱۰- بیرون بردن کالا از گمرک با استفاده از شمول معافیت با تسلیم اظهارنامه خلاف یا اسناد خلاف واقع. (ماده ۲۹ قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۰/۳/۳۰)

قالب: سازه ای موقت است برای در بر گرفتن بتن قبل از سخت شدن و کسب مقاومت کافی برای تحمل بار خود. (ماده ۹-۱۱-۱ مقررات ملی طرح و اجرای ساختمان های بتنی مصوب ۱۳۷۰/۱۲/۱۸ هیأت وزیران).

قالب آماری: منظور فهرستی از مشخصات کلی افراد یا واحدهای جامعه مورد آمارگیری است که به خصوص در آمارگیری های نمونه ای از آن استفاده می شود. (بند او ماده ۱ از قانون مرکز آمار ایران مصوب ۱۳۵۳/۱۱/۱۰)

قانون مجازات اسلامی: قانون مجازات اسلامی راجع است به تعیین انواع جرائم و مجازات و اقدامات تأمینی و تربیتی که درباره مجرم اعمال می شود. (ماده ۱ لایحه مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

قانون مجازات اسلامی: قانون مجازات راجع است به تعیین انواع جرائم و مجازات و اقدامات تأمینی و تربیتی که درباره مجرم اعمال می شود. (ماده ۱ قانون راجع به مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۷/۲۱)

قانون مجازات (عمومی): قانون مجازات راجع است به تعیین انواع جرائم و مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی که درباره مجرم اعمال می‌شود. (ماده ۱ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۵۲/۳/۷)

قائم مقام تجارتي: قائم مقام تجارتي کسی است که رئیس تجارخانه او را برای انجام کلیه امور مربوطه به تجارخانه یا یکی از شعب آن نایب خود قرار داده و امضای او برای تجارخانه الزام‌آور است. سمت مزبور ممکن است کتباً داده شود یا عملاً. (ماده ۳۹۵ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

قباله ازدواج رسمی: قباله ازدواج و طلاقنامه در صورتی که مطابق نظامنامه‌های وزارت عدلیه به ثبت رسیده باشد سند رسمی و الا سند عادی محسوب خواهد شد. (ماده ۲ قانون راجع به ازدواج مصوب ۱۳۱۰/۵/۲۳)

قبض مبيع: تسلیم عبارت است از دادن مبيع به تصرف مشتری به نحوی که متمکن از انحای تصرفات و انتفاعات باشد و قبض عبارت است از استیلای مشتری بر مبيع. (ماده ۳۶۷ قانون مدنی)

قبول ترکه: قبول ترکه ممکن است صریح باشد یا ضمنی. قبول صریح آن است که به موجب سند رسمی یا عادی قبول خود را به دادگاه اطلاع بدهند. قبول ضمنی آن است که عملیاتی در ترکه نمایند که کاشف از قبول ترکه و اداء دیون باشد از قبیل بیع و صلح و هبه و رهن و امثال آن که به طور وضوح کشف از قبول ترکه نماید. (ماده ۲۴۲ قانون امور حسبی مصوب ۱۳۱۹/۴/۲)

قبول صریح ترکه: قبول ترکه ممکن است صریح باشد یا ضمنی. قبول صریح آن است که به موجب سند رسمی یا عادی قبول خود را به دادگاه اطلاع بدهند. (از ماده ۲۴۲ قانون امور حسبی مصوب ۱۳۱۹/۴/۲)

قبول ضمنی ترکه: ... قبول ضمنی آن است که عملیاتی در ترکه نمایند که کاشف از قبول ترکه و ادا دیون باشد از قبیل بیع و صلح و هبه و رهن و امثال آن که به طور وضوح کشف از قبول ترکه نماید. (از ماده ۲۴۲ قانون امور حسبی مصوب ۱۳۱۹/۴/۲)

قتل عمد: قتل در موارد زیر عمدی است. الف) مواردی که قاتل با انجام کاری قصد کشتن کسی را دارد خواه آن کار نوعاً کشنده باشد خواه نباشد ولی در عمل سبب قتل شود. ب) مواردی که قاتل عمداً کاری را انجام دهد که نوعاً کشنده باشد هر چند قصد کشتن شخص را نداشته باشد. ج) مواردی که قاتل قصد کشتن را ندارد و کاری را که انجام می‌دهد نوعاً کشنده نیست ولی نسبت به طرف بر اثر بیماری و یا پیری و یا ناتوانی یا کودکی و امثال آنها نوعاً کشنده باشد و قاتل نیز به آن آگاه باشد. (ماده ۲ قانون حدود و قصاص و مقررات آن مصوب ۱۳۶۱/۶/۳)

قدرت خروجی فرستنده رادیو: قدرت خروجی فرستنده رادیویی عبارت است از قدرت خروجی فرستنده که به صورت (PEP) (PDAK MIVEIOP IOWER) به آنتن دستگاه اعمال می‌شود. (ماده ۵ آیین‌نامه اجرایی قانون استفاده از بی‌سیم‌های اختصاصی و غیرحرفه‌ای (آماتوری) مصوب ۱۳۶۱/۱۱/۱۳ هیأت وزیران)

قذف: قذف نسبت دادن زنا یا لواط است به شخص دیگری. (ماده ۱۳۹ لایحه مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

قذف: قذف نسبت دادن زنا یا لواط است به شخص دیگری. (ماده ۱۶۹ قانون حدود و قصاص و مقررات آن مصوب ۱۳۶۱/۶/۳)

قرابت: قرابت بر دو قسم است قرابت نسبی و قرابت سببی. (ماده ۱۰۳۱ قانون مدنی)

قرابت نسبی: قرابت نسبی به ترتیب طبقات ذیل است: طبقه اول - پدر و مادر و اولاد و اولاد اولاد. طبقه دوم - اجداد و برادر و خواهر و اولاد آنها. طبقه سوم - اعمام و عمات و احوال و خالات و اولاد آنها. در هر طبقه درجات قرب و بعد قرابت نسبی به عده نسل‌ها در آن طبقه معین می‌گردد مثلاً در طبقه اول قرابت پدر و مادر با اولاد در درجه اول و نسبت به اولاد اولاد در درجه دوم خواهد بود و هکذا در طبقه دوم قرابت برادر و خواهر و جد و جدو در درجه اول از طبقه دوم و اولاد برادر و خواهر و جد پدر در درجه دوم از طبقه دوم خواهد بود و در طبقه سوم قرابت عمو و دایی و عمه و خاله در درجه اول از طبقه سوم و درجه اولاد آنها در درجه دوم از آن طبقه است. (ماده ۱۰۳۲ قانون مدنی)

قرار: چنانچه رأی دادگاه راجع به ماهیت دعوا و قاطع آن به طور جزئی یا کلی باشد، حکم و در غیر این صورت قرار نامیده می‌شود. (ماده ۲۹۹ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

قرار: رأی دادگاه اگر راجع به ماهیت دعوی و قاطع آن جزئاً یا کلاً باشد حکم والا قرار نامیده می‌شود. (ماده ۱۵۴ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

قرار: رأی محکمه یا راجع به ماهیت دعوا است کلیتاً یا به بعضی مسائل که در حین رسیدگی به دعوا حادث و مطرح می‌شود رأی محکمه در صورت اولی حکم و در صورت ثانوی قرار نامیده می‌شود. (ماده ۴۴۸ قوانین موقتی اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۲۹۰/۸/۱۸)

قرارداد: عبارت است از تعهداتی که بین وزارت نفت یا یک واحد عملیاتی یا هر شخص حقیقی یا حقوقی منعقد می‌شود که طبق مقررات دولت جمهوری اسلامی ایران و بر مبنای مقررات این قانون اجرای قسمتی از عملیات نفتی را بر عهده گیرد. (ماده ۱ قانون نفت مصوب ۱۳۶۶/۷/۹)

قرارداد: عبارت است از توافقنامه‌ای که به امضای داوطلب استخدام و بانک می‌رسد و به موجب آن شخص برای مدت معین و کار مشخص به استخدام بانک درمی‌آید. (بند ۱۰ ماده ۱ آیین‌نامه استخدامی نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۹/۱۱/۲۶ هیأت وزیران)

قرارداد اجاره کشتی: قرارداد اجاره کشتی سندی است کتبی که بین مالک کشتی (یا نماینده مجاز او) و مستاجر منعقد می‌گردد و شرایط اجاره کشتی را برای مدت معین یا برای یک یا چند سفر بین بنادر مشخص تعیین می‌کند. (ماده ۱۳۵ قانون دریایی مصوب ۱۳۴۳/۶/۲۹)

قرارداد استخراج و فروش: قراردادی است که بین وزارت معادن و فلزات و بخش تعاونی و خصوصی ایرانی برای استخراج و فروش مقدار معینی از مواد معدنی طبقه یک از معادن غیر بزرگ و در محدوده مشخص منعقد می‌شود. (بند ف ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۶۲/۳/۱)

قرارداد اکتشاف: قراردادی است جهت انجام عملیات مطالعاتی و اجرایی طرح تصویب شده از طرف وزارت معادن و فلزات بین دارنده موافقتنامه اصولی اکتشاف و وزارت معادن و فلزات. (بند ج ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۶۲/۳/۱)

قرارداد باربری: قرارداد باربری فقط قراردادی است که براساس بارنامه دریایی یا اسناد مشابه دیگری که برای حمل و نقل کالا از طریق دریا است منعقد شود و نیز هر بارنامه دریایی یا اسناد مشابه دیگری که به استناد قرارداد اجاره کشتی رابطه بین متصدی باربری و دارنده بارنامه یا سند مذکور را از زمان صدور تعیین نماید قرارداد باربری تلقی می‌گردد. (بند ۲ ماده ۵۲ قانون دریایی مصوب ۱۳۴۳/۶/۲۹)

قرارداد پیمانکاری: قرارداد پیمانکاری عبارت از قراردادی است که به موجب آن طرف قرارداد مسئولیت اجرای برخی از عملیات نفتی را در ناحیه معینی از طرف شرکت ملی نفت ایران و به نام آن شرکت برطبق مقررات این قانون برعهده می‌گیرد. (ماده ۱ قانون نفت مصوب ۱۳۵۳/۵/۸)

قرارداد جزئی: توافق حقوقی است که اجازه انعقاد آن در یک توافق حقوقی تشریفاتی به دستگاه دولتی داده شده است. (ماده ۱ آیین‌نامه چگونگی تنظیم و انعقاد توافقات بین‌المللی مصوب ۱۳۷۱/۲/۱۳ هیأت وزیران)

قرارداد حرفه‌آموزی: قرارداد حرفه‌آموزی عبارت است از قراردادی که بین صاحب امتیاز (یا مدیر مسئول) آموزشگاه و حرفه‌آموز به منظور آموزش رشته معین و مشتمل بر ساعات تدریس، مبلغ شهریه و سایر مقررات این آیین‌نامه منعقد می‌گردد. (ماده ۵ آیین‌نامه نحوه تشکیل و اداره آموزشگاه‌های آزاد فنی و حرفه‌ای مصوب ۱۳۶۵/۷/۶ هیأت وزیران)

قرارداد حمل: به استثناء قرارداد اجاره کشتی قرارداد حمل قراردادی است که از طرف متصدی حمل و یا به حساب او برای حمل مسافر منعقد گردد. (بند ب ماده ۱۱۱ از قانون دریایی مصوب ۱۳۴۳/۶/۲۹)

قرارداد کار: قرارداد کار عبارت است از قرارداد کتبی یا شفاهی که به موجب آن کارگر در قبال دریافت حق السعی کاری را برای مدت موقت یا مدت غیرموقت برای کارفرما انجام می‌دهد. (ماده ۷ قانون کار مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

قرارداد کار: قرارداد کار عبارت است از قرارداد کتبی یا شفاهی که به موجب آن کارگر متعهد می‌شود در قبال دریافت مزد، کاری را برای مدت معین یا مدت نامحدودی برای کارفرما انجام دهد. (ماده ۳۰ قانون کار مصوب ۱۳۳۷/۱۲/۲۶)

قرارداد کارآموزی: قرارداد کارآموزی قراردادی است که در آن رابطه کارفرما و کارآموز به منظور کارآموزی تنظیم می‌گردد. (ماده ۲ قانون کارآموزی مصوب ۱۳۴۹/۲/۲۸)

قرارداد کار کشاورزی: قرارداد کار کشاورزی که در این قانون قرارداد کار نامیده می‌شود عبارت است از توافق کتبی یا شفاهی که به موجب آن کارگر متعهد می‌شود در قبال دریافت حقوق یا مزد از کارفرما یا نماینده او در مدت معین و یا مدت نامحدود برای کارفرما یا نماینده او کار انجام دهد. (ماده ۳ لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی اصلاح پاره‌ای از مواد قانون کار کشاورزی مصوب ۱۳۵۹/۴/۱۵ شورای انقلاب)

قرارداد کار کشاورزی: قرارداد کار کشاورزی که در این قانون قرارداد کار نامیده می‌شود عبارت است از توافق کتبی که به موجب آن کارگر متعهد می‌شود در قبال دریافت حقوق یا مزد از کارفرما یا نماینده او در مدت معین یا مدت نامحدود برای کارفرما یا نماینده او کار انجام دهد. (ماده ۳ لایحه قانونی اصلاح پاره‌ای از مواد قانون کار کشاورزی مصوب ۱۳۵۹/۲/۲۰ شورای انقلاب)

قرارداد کار کشاورزی: قرارداد کار کشاورزی که در این قانون قرارداد کار نامیده می‌شود عبارت است از توافق کتبی یا شفاهی که به موجب آن کارگر متعهد می‌شود در قبال دریافت حقوق یا مزد از کارفرما یا چند شغل از مشاغل کشاورزی در مدت معین یا مدت نامحدود برای کارفرما یا نماینده او انجام دهد. (ماده ۳ قانون کار کشاورزی مصوب ۱۳۵۳/۳/۷)

قرائن مالیاتی: قرائن مالیاتی عبارت است از عواملی که در هر رشته از مشاغل با توجه به موقعیت شغل برای تشخیص درآمد مشمول مالیات به طور علی‌الرأس به کار می‌رود و فهرست آن به شرح زیر می‌باشد: ۱- خرید سالانه. ۲- فروش سالانه. ۳- درآمد ناویژه. ۴- میزان تولید در کارخانجات. ۵- جمع کل وجوهی که بابت حق‌التحریر و حق‌الزحمه وصول عوارض و مصرف تمبر عاید دفترخانه اسناد رسمی می‌شود یا میزان تمبر مصرفی آن‌ها. ۶- سایر عوامل به تشخیص کمیسیون تعیین ضرایب. (ماده ۱۵۲ قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۶۶/۱۲/۳)

قرائن مالیاتی: قرائن مالیاتی عبارت است از عواملی که در هر رشته از مشاغل با توجه به موقعیت شغل برای تشخیص درآمد مشمول مالیات به طور علی‌الرأس به کار می‌روند و فهرست آن به شرح زیر می‌باشد: ۱- سرمایه. ۲- خرید سالانه. ۳- فروش سالانه. ۴- درآمد ناویژه. ۵- ارزش اجاری سالانه محل کسب و کار. ۶- پرداختی به کارگران و کارکنان. ۷- ظرفیت تولید در کارخانجات. ۸- مقدار مواد اولیه که به مصرف رسیده است. ۹- تعداد اتاق یا تخت هتل و مسافرخانه. ۱۰- ظرفیت وسایط رانندگی و سایر وسایل حمل و نقل. ۱۱- تعداد کشتار در مورد قصاب‌ها و کشتارکنندگان. ۱۲- تعداد تختخواب و پزشک و جراح و بیمار در بیمارستان و نظایر آن. ۱۳- تعداد نمره و دوش گرمابه. ۱۴- میزان انتشار روزنامه و مجله و تعداد مشترکین یا میزان فروش و بهای آگهی. ۱۵- جمع کل وجوهی که بابت حق‌التحریر و حق‌الزحمه وصول مالیات و عوارض و مصرف تمبر عاید دفترخانه اسناد رسمی می‌شود یا میزان تمبر مصرفی آن‌ها. ۱۶- سابقه مالیاتی. (ماده ۱۲۸ قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۴۵/۱۲/۲۸)

قرض: قرض عقدی است که به موجب آن احد طرفین مقدار معینی از مال خود را به طرف دیگر تملیک می‌کند که طرف مزبور مثل آن را از حیث مقدار و جنس و وصف رد نماید و در صورت تعذر رد مثل قیمت یوم‌الرد را بدهد. (ماده ۶۴۸ قانون مدنی)

قسمت‌های مشترک آپارتمان‌ها: قسمت‌های مشترک مذکور در این قانون عبارت از قسمت‌هایی از ساختمان است که حق استفاده از آن منحصر به یک یا چند آپارتمان یا محل پیشه مخصوص نبوده و به کلیه مالکین به نسبت قسمت اختصاصی آن‌ها تعلق می‌گیرد به طور کلی قسمت‌هایی که برای استفاده اختصاصی تشخیص داده نشده است یا در اسناد مالکیت ملک اختصاصی یک یا چند نفر از مالکین تلقی نشده از قسمت‌های مشترک محسوب می‌شود مگر آن که تعلق آن به قسمت معینی برطبق عرف و عادت محل مورد تردید نباشد. (ماده ۲ قانون تملک آپارتمان‌ها مصوب ۱۳۴۳/۱۲/۱۶)

قصاص: قصاص، کیفری است که جانی به آن محکوم می‌شود و باید با جنایت او برابر باشد. (ماده ۱۴ لایحه مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

قصاص: قصاص، کیفری است که جانی به آن محکوم می‌شود و باید با جنایت او برابر باشد. (ماده ۹ قانون راجع به مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۷/۲۱)

قصور: عبارت است از کوتاهی غیرعمدی در اجرای وظایف اداری. (ماده ۸ قانون رسیدگی به تخلفات اداری مصوب ۱۳۶۵/۱۲/۲۵)

قصور: عبارت است از کوتاهی غیرعمدی در اجرای وظایف اداری. (ماده ۸ قانون هیأت‌های رسیدگی به تخلفات اداری مصوب ۱۳۶۲/۱۲/۹)

قصور: قصور عبارت است از کوتاهی غیرعمدی در اجرای وظایف اداری. (بند ب ماده ۱۷ از قانون بازسازی نیروی انسانی وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و وابسته به دولت مصوب ۱۳۶۰/۷/۵)

قلمرو کشور: از نظر این قرارداد قلمرو یک کشور عبارت خواهد بود از اراضی و آب‌های ساحلی متصل به آن که تحت حاکمیت یا قیمومیت - حمایت یا تحت‌الحمایگی آن کشور قرار دارد. (ماده ۲ قانون اجازه الحاق دولت ایران به مقررات هواپیمایی کشوری بین‌المللی مصوب ۱۳۲۸/۴/۳۰)

قلمرو قوانین جزایی: قوانین جزایی درباره کلیه کسانی که در قلمرو حاکمیت جمهوری اسلامی ایران (اعم از زمینی، دریایی و هوایی) مرتکب جرم شوند اعمال می‌گردد مگر آن که به موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد. (ماده ۳ قانون راجع به مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۷/۲۱)

قلمرو قوانین جزایی: قوانین جزایی درباره کلیه کسانی که در قلمرو حاکمیت ایران (اعم از زمینی و دریایی و هوایی) مرتکب جرم شوند اعمال می‌گردد مگر آن که به موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد. (ماده ۳ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۵۲/۳/۷)

قوادی: قوادی عبارت است از جمع و مرتبط کردن دو نفر یا بیش‌تر برای زنا یا لواط. (ماده ۱۳۵ لایحه مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

قوادی: قوادی عبارت است از جمع و مرتبط کردن دو نفر یا بیش‌تر برای زنا یا لواط. (ماده ۱۶۵ قانون حدود و قصاص و مقررات آن مصوب ۱۳۶۱/۶/۳)

قوای حاکم در جمهوری اسلامی ایران: قوای حاکم در جمهوری اسلامی ایران عبارتند از قوه مقننه، قوه مجریه و قوه قضاییه که زیر نظر ولایت مطلقه امر و امامت امت بر طبق اصول آینده این قانون اعمال می‌گردند این قوا مستقل از یکدیگرند. (اصل ۵۷ قانون اساسی)

قوه قضاییه: قوه قضاییه قوه‌ای است مستقل که پشتیبان حقوق فردی و اجتماعی و مسئول تحقق بخشیدن به عدالت و عهده‌دار وظایف زیر است: ۱- رسیدگی و صدور حکم در مورد تظلمات، تعدیات، شکایات، حل و فصل دعاوی و رفع خصومات و اخذ تصمیم و اقدام لازم در آن قسمت از امور حسبیه که قانون معین می‌کند. ۲- احیای حقوق عامه و گسترش عدل و آزادی‌های مشروع. ۳- نظارت بر حسن اجرای قوانین. ۴- کشف جرم و تعقیب مجازات و تعزیر مجرمین و اجرای حدود و مقررات مدون جزایی اسلام. ۵- اقدام مناسب برای پیشگیری از وقوع جرم و اصلاح مجرمین. (اصل ۱۵۶ قانون اساسی)

قوه مجریه: اعمال قوه مجریه جز در اموری که در این قانون مستقیماً برعهده رهبری گذارده شده از طریق رئیس جمهور است. (اصل ۶۰ قانون اساسی)

قوه مقننه: اعمال قوه مقننه از طریق مجلس شورای اسلامی است که از نمایندگان منتخب مردم تشکیل می‌شود و مصوبات آن پس از طی مراحل که در اصول بعد می‌آید برای اجرا به قوه مجریه و قضاییه ابلاغ می‌گردد. (اصل ۵۸ قانون اساسی)

قهرمان: فردی است که در مسابقات داخلی یا خارجی موفق به کسب مدال شده یا به عضویت یکی از تیم‌های ملی ایران درآمده است. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرای ماده (۱۱) قانون تأسیس سازمان تربیت بدنی مصوب ۱۳۷۳/۱۰/۴ هیأت وزیران)

قیام مقدس ملی: مجلسین سنا و شورای ملی قیام روز دوشنبه ۳۰ تیر ماه ۱۳۳۱ را که در سراسر کشور برای پشتیبانی از نهضت ملی ایران انجام پذیرفت قیام مقدس ملی شناخته و شهدای آن روز را به عنوان شهدای ملی می‌نامند. (ماده ۱ قانون مربوط به شناسایی قیام روز ۳۰ تیرماه ۱۳۳۱ به نام قیام مقدس ملی مصوب ۱۳۳۱/۵/۱۶)

قیمت عادلانه: مقصود از قیمت عادلانه قیمت زمین بیاض یا به انضمام بنا و اشجار قبل از اعلان توسیع است. (تبصره ۱ ماده ۳ قانون راجع به احداث و توسعه معابر و خیابان‌ها مصوب ۱۳۱۲/۸/۲۳)

قیمت عادلانه کالاها: قیمت‌عادلانه عبارت‌است از قیمت تمام‌شده برای واردکنندگان به علاوه منافع متعارفی. (تبصره ماده ۳ قانون متمم قانون انحصار تجارت خارجی مصوب ۱۳۰۹/۱۲/۲۰)

قیمت مدعی‌به: قیمت مدعی به مبلغی است که در عرض حال قید شده است. (ماده ۱۹۷ قوانین موقتی اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۲۹۰/۸/۱۸)

قیمت واقعی خدمات: عبارت است از قیمت تمام‌شده خدمات به اضافه سود سرمایه (دارایی‌های ثابت) در بخش دولتی سود سرمایه (دارایی‌های ثابت) و استهلاک منظور نخواهد شد. (بند ۸ ماده ۱ از قانون بیمه همگانی خدمات درمانی کشور مصوب ۱۳۷۳/۸/۳)

قیمت ورودی: قیمت ورودی عبارت است از قیمت خرید و خرج جنس تا دفتر ورود به اضافه حقوق گمرکی و عوارض دیگری که توسط گمرک مأخوذ می‌گردد. (تبصره ۱ بند ۱ از قانون اصلاح مواد ۳ و ۴ قانون دخانیات مصوب ۱۳۱۱/۸/۱۹)

قیمتی (اموال): مثلی که در این قانون ذکر شده عبارت از مالی است که اشباه و نظایر آن نوعاً زیاد و شایع باشد مانند حیوانات و نحو آن و قیمتی مقابل آن است معذک تشخیص این معنی با عرف می‌باشد. (ماده ۹۵۰ قانون مدنی)

ک

کابوتاژ: کابوتاژ عبارت از حمل کالا از یک نقطه به نقطه دیگر کشور از راه دریا یا رودخانه‌های مرزی است و کالایی که از لحاظ نزدیکی راه یا رعایت صرفه تجارتي از یک نقطه به نقطه دیگر کشور با عبور از خاک کشور خارجي حمل شود نیز مشمول مقررات کابوتاژ می‌شود و در این موارد هرگاه کالای کابوتاژی با وسایط نقلیه داخلی حمل شود وسیله نقلیه نیز تابع تشریفات کالای کابوتاژی خواهد بود. (ماده ۲۳۴ آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱/۱/۲۰)

کاداستر: علائم و نشانه‌های مربوط به تحدید حدود املاک و حریم (کاداستر). (بند ب ماده ۱ از قانون تعیین و حفاظت علائم و نشانه‌های زمینی مربوط به نقشه‌برداری و تحدید و حدود و حریم مصوب ۱۳۵۱/۹/۱۹)

کادر ثابت: کادر ثابت به پرسنلی اطلاق می‌گردد که برای انجام خدمت مستمر در نیروی انتظامی استخدام می‌شوند و عبارتند از: ۱- پرسنل انتظامی، ۲- کارمندان، ۳- محصلین. (ماده ۱۰ قانون مقررات استخدامی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۴/۴/۲۷)

کادر ثابت: کادر ثابت به پرسنلی اطلاق می‌گردد که برای انجام خدمت مستمر در سپاه استخدام می‌شوند و عبارتند از:
۱- پاسداران رسمی (نظامیان). ۲- کارمندان. ۳- محصلین. (ماده ۷ قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱)

کادر ثابت: کادر ثابت به پرسنلی اطلاق می‌گردد که برای انجام خدمت مستمر در ارتش استخدام می‌شوند و عبارتند از:
۱- نظامیان. ۲- کارمندان. ۳- محصلین. (ماده ۲۲ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۰۷)

کارآموز: از لحاظ مقررات این قانون، کارآموز به افراد ذیل اطلاق می‌شود: الف- کسانی که فقط برای فراگرفتن حرفه خاص، بازآموزی یا ارتقای مهارت برای مدت معین در مراکز کارآموزی یا آموزشگاه‌های آزاد آموزش می‌بینند. ب- افرادی که به موجب قرارداد کارآموزی به منظور فراگرفتن حرفه‌ای خاص برای مدت معین که زائد بر سه سال نباشد، در کارگاهی معین به کارآموزی توأم با کار اشتغال دارند، مشروط بر آن که سن آن‌ها از ۱۵ سال کمتر نبوده و از ۱۸ سال تمام بیش‌تر نباشد. (ماده ۱۱۲ قانون کار مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

کارآموز: به موجب این قانون کارآموز شخصی است که بر طبق قرارداد کارآموزی برای فراگرفتن یا افزایش مهارت در رشته معینی از صنایع در کارگاه‌ها یا مراکز کارآموزی که به وسیله صاحبان صنایع به موجب این قانون تأسیس می‌شود یا در مراکز وزارت کار و امور اجتماعی یا در سایر مراکز کارآموزی که وزارتخانه مذکور تشخیص دهد مشغول گردد. ... (از ماده ۱ قانون کارآموزی مصوب ۱۳۴۹/۲/۲۸)

کارآموز: کارآموز از لحاظ این قانون به افرادی اطلاق می‌شود که به سن هیجده سال تمام نرسیده و به منظور تکمیل یا فراگرفتن حرفه یا صنعت مخصوصی طبق قرارداد کارآموزی کتبی برای مدت معین که زائد بر دو سال نباشد در یک کارگاه یا کلاس‌های مخصوص اشتغال داشته باشند. (ماده ۲ قانون کار مصوب ۱۳۳۷/۱۲/۲۶)

کارآموزی دانشجویان: منظور از کارآموزی دانشجویان در دستگاه‌های دولتی، انجام این خدمت خارج از حوزه وزارتی است که دانشجویان در آن تحصیل می‌نمایند. (تبصره ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون اجازه پرداخت کمک هزینه به دانشجویانی که به عنوان کارآموز در دستگاه‌های اجرایی خدمت می‌نمایند مصوب ۱۳۷۴/۱۲/۲۳ هیأت وزیران)

کار با اشعه: کار با اشعه هرگونه کار یا فعالیتی است که در ارتباط با منابع مولد اشعه انجام شود. (بند ۳ ماده ۲ قانون حفاظت در برابر اشعه مصوب ۱۳۶۸/۱/۲۰)

کارپرداز: کارپرداز مأموری است که از بین مستخدمین رسمی واجد صلاحیت دستگاه ذیربط به این سمت منصوب می‌شود و نسبت به خرید و تدارک کالاها و خدمات مورد نیاز طبق دستور مقامات مجاز با رعایت مقررات اقدام می‌نماید. (ماده ۳۵ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

کارت شناسایی ملی: سند شناسایی اتباع ایرانی است که توسط سازمان صادر می‌شود و در آن مشخصات فردی، شماره ملی و کدپستی محل سکونت دارنده کارت درج می‌شود. (بند چ ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون الزام اختصاص شماره ملی و کدپستی برای کلیه اتباع ایرانی مصوب ۱۳۷۸/۱۲/۱ هیأت وزیران)

کار در دست اجرا: کار در دست اجرا عبارت است از کاری که رسماً به واحد ساخت (پیمانکار) ارجاع شده باشد. (بند ب ماده ۶ از آیین‌نامه تشخیص صلاحیت و ارجاع کار به پیمانکاران مصوب ۱۳۷۶/۶/۶ هیأت وزیران)

کار روز: کار روز کارهایی است که زمان انجام آن از ساعت ۶ بامداد تا ۲۲ می‌باشد و کار شب کارهایی است که زمان انجام آن بین ۲۲ تا ۶ بامداد قرار دارد. کار مختلط نیز کارهایی است که بخشی از ساعات انجام آن در روز و قسمتی از آن در شب واقع می‌شود. در کارهای مختلط ساعاتی که جزء کار شب محسوب می‌شود کارگر از فوق‌العاده موضوع ماده ۵۸ این قانون استفاده می‌نماید. (ماده ۵۳ قانون کار مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

کار شب: کار روز کارهایی است که زمان انجام آن از ساعت ۶ بامداد تا ۲۲ می‌باشد و کار شب کارهایی است که زمان انجام آن بین ۲۲ تا ۶ بامداد قرار دارد. کار مختلط نیز کارهایی است که بخشی از ساعات انجام آن در روز و قسمتی از آن در شب واقع می‌شود. در کارهای مختلط، ساعاتی که جزء کار شب محسوب می‌شود کارگر از فوق‌العاده موضوع ماده ۵۸ این قانون استفاده می‌نماید. (ماده ۵۳ قانون کار مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

کار شده: به اشیایی اطلاق می‌شود که علاوه بر عملیاتی که طبق بند الف گفته شده عملیات دیگر نیز درباره آن‌ها انجام شده باشد. (بند ب از فصل پانزدهم قانون اصلاح قانون تعرفه گمرکی مصوب ۱۳۳۷/۴/۱۰)

کارشناس: شخصی است حقیقی که در رشته یا رشته‌های خاص، پس از خاتمه تحصیلات دانشگاهی حداقل معادل لیسانس، تخصص و تجربه داشته و سابقه و خدمات او طبق این آیین‌نامه در حدود متعارف مورد رسیدگی و تأیید سازمان قرار گرفته است. (بند الف ماده ۱ آیین‌نامه تشخیص صلاحیت و طبقه‌بندی مهندسان مشاور و کارشناسان مصوب ۱۳۵۹/۳/۱ شورای انقلاب)

کارشناس: کارشناس در این قانون به کسی اطلاق می‌شود که در رشته مورد نظر دارای تحصیلات عالی یا تخصص بوده یا بر اثر ممارست خبره باشد، تشخیص خبره بودن با اتاق اصناف می‌باشد. (ماده ۹ قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

کارشناسان رسمی: کلیه کارشناسان رسمی عضو کانون کارشناسان رسمی محسوب می‌شوند و تابع مقررات این قانون و نظامات کانون می‌باشند. (از ماده ۱ لایحه قانونی مربوط به استقلال کانون کارشناسان رسمی مصوب ۱۳۵۸/۸/۱ شورای انقلاب)

کارشناس رسمی: شرایط کارشناس رسمی از قرار زیر است: ۱- داشتن تخصص کامل در علم یا فنی که داوطلب کارشناسی در آن هستند. ۲- داشتن بیش از ۲۵ سال. ۳- عدم شهرت به فساد اخلاق و تجاهر به استعمال مسکر و افیون. ۴- نبودن تحت ولایت و قیمومت. ۵- عدم محکومیت به جنایت و محکومیت به جرحه که مستلزم محرومیت از حقوق اجتماعی بوده و یا مستلزم محرومیت از شغلی است که تخصص در آن دارند و همچنین عدم محکومیت به کلاهبرداری و خیانت در امانت و سرقت و ورشکستگی به تقلب و جرحه‌های مذکور در این قانون. ۶- عدم محکومیت به انفصال ابد از خدمات دولتی (ماده ۲ قانون راجع به کارشناسان رسمی مصوب ۱۳۱۷/۱۱/۲۳)

کارفرما: کارفرما شخصی است حقیقی یا حقوقی که کارگر به درخواست و به حساب او در مقابل دریافت حق‌السعی کار می‌کند. ... (از ماده ۳ قانون کار مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

کارفرما: کارفرما شخص حقیقی یا حقوقی است که بیمه شده به دستور یا به حساب او کار می‌کند. (از بند ۴ ماده ۱ از قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳)

کارفرما: کارفرما شخص حقیقی یا حقوقی است که کارگر به دستور یا به حساب او کار می‌کند. (از ماده ۳ قانون کار مصوب ۱۳۳۷/۱۲/۲۶)

کارفرمای کشاورزی: کارفرمای کشاورزی از لحاظ این قانون هر شخص حقیقی یا حقوقی است که کارگر طبق قرارداد کار برای او یا از طرف او در یک یا چند شغل از مشاغل کشاورزی کار می‌کند و در این قانون کارفرما نامیده می‌شود. (از ماده ۵ قانون کار کشاورزی مصوب ۱۳۵۳/۳/۷)

کارکنان بانک: به افرادی اطلاق می‌شود که به موجب حکم صادر شده یا قرارداد منعقد شده به خدمت درآمده باشند. (بند ۵ ماده ۱ آیین‌نامه استخدامی نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۹/۱۱/۲۶ هیأت وزیران)

کارکنان و کارگزاران: افرادی هستند که در دستگاه‌ها به صورت تمام وقت به خدمت اشتغال دارند و از این پس به اختصار کارگزاران نامیده می‌شوند. (بند ۴ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی قانون ممنوعیت ادامه تحصیل کارگزاران کشور در ساعات اداری مصوب ۱۳۷۳/۴/۱۲ هیأت وزیران)

کارگاه: کارگاه محلی است که کارگر به درخواست کارفرما یا نماینده او در آنجا کار می‌کند، از قبیل مؤسسات صنعتی، کشاورزی، معدنی، ساختمانی، ترابری مسافری، خدماتی، تجاری، تولیدی، اماکن عمومی و امثال آنها. کلیه تأسیساتی که به اقتضای کار متعلق به کارگاه‌اند، از قبیل نمازخانه، نهارخوری، تعاونی‌ها، شیرخوارگاه، مهدکودک، درمانگاه، حمام، آموزشگاه حرفه‌ای، قرائت‌خانه، کلاس‌های سوادآموزی و سایر مراکز آموزشی و اماکن مربوط به شورا و انجمن اسلامی و بسیج کارگران، ورزشگاه و وسایل ایاب و ذهاب و نظایر آنها جزء کارگاه می‌باشند. (ماده ۴ قانون کار مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

کارگاه: کارگاه محلی است که بیمه شده به دستور کارفرما یا نماینده او در آنجا کار می‌کند. (بند ۳ ماده ۲ از قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳)

کارگاه: کارگاه عبارت از محلی است که کارگر در آنجا به دستور کارفرما کار می‌کند از قبیل اماکن عمومی و مؤسسات صنعتی و معدنی و ساختمانی و بازرگانی و باربری و مسافری و امثال آن. کلیه تأسیساتی که به اقتضای کار متعلق به کارگاه است از قبیل ناهارخانه- حمام- درمانگاه- ورزشگاه- آموزشگاه حرفه‌ای و نظایر آن نیز جزو کارگاه محسوب می‌گردد. (ماده ۵ قانون کار مصوب ۱۳۳۷/۱۲/۲۶)

کارگاه: محلی است که کارگر به درخواست کارفرما یا نماینده او در آنجا کار می‌کند، از قبیل مؤسسات صنعتی، کشاورزی، معدنی، ساختمانی، ترابری مسافری، خدماتی، تجاری، تولیدی، اماکن عمومی و امثال آن‌ها. (ماده ۱ مقررات اشتغال نیروی انسانی، بیمه و تأمین اجتماعی در مناطق آزاد تجاری صنعتی جمهوری اسلامی ایران (به انضمام نامه اصلاحی شماره ۳۴۶۰۱-۷۳/۴/۶) مصوب ۱۳۷۳/۲/۱۹ هیأت وزیران)

کارگر: کارگر از لحاظ این قانون کسی است که به هر عنوان در مقابل دریافت حق السعی اعم از مزد، حقوق، سهم سود و سایر مزایا به درخواست کارفرما کار می‌کند. (ماده ۲ قانون کار مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

کارگر: کارگر از لحاظ این قانون کسی است که به هر عنوان به دستور کارفرما در مقابل دریافت حقوق یا مزد کار می‌کند. (ماده ۱ قانون کار مصوب ۱۳۳۷/۱۲/۲۶)

کارگر: کارگر از لحاظ این قانون کسی است که به دستور کارفرما در مقابل دریافت مزد (دستمزد یا کارمزد) کار می‌کند. (از ماده ۱ قانون اجازه اجرای گزارش کمیسیون پیشه و هنر و بازرگانی مربوط به کارگران و کارفرمایان مصوب ۱۳۲۸/۳/۱۷)

کارگر: کسی که به هر عنوان در مقابل دریافت مزد یا حقوق به درخواست کارفرما کار می‌کند. (ماده ۱ مقررات اشتغال نیروی انسانی، بیمه و تأمین اجتماعی در مناطق آزاد تجاری صنعتی جمهوری اسلامی ایران (به انضمام نامه اصلاحی شماره ۳۴۶۰۱-۷۳/۴/۶) مصوب ۱۳۷۳/۲/۱۹ هیأت وزیران)

کارگر کشاورزی: کارگر کشاورزی از لحاظ این قانون کسی است که به هر عنوان به موجب قرارداد کتبی و شفاهی با کارفرما یا نماینده او تعهد نماید در مقابل دریافت حقوق یا مزد به یک و یا چند شغل از مشاغل کشاورزی اشتغال

داشته و کار نماید. (ماده ۱ لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی اصلاح پاره‌ای از مواد قانون کار کشاورزی مصوب ۱۳۵۹/۴/۱۵ شورای انقلاب)

کارگر کشاورزی: کارگر کشاورزی از لحاظ این قانون کسی است که به هر عنوان به موجب قرارداد کتبی با کارفرما یا نماینده او تعهد نماید در مقابل دریافت حقوق یا مزد به یک یا چند شغل از مشاغل کشاورزی اشتغال داشته و کار نماید. (ماده ۱ لایحه قانونی اصلاح پاره‌ای از مواد قانون کار کشاورزی مصوب ۱۳۵۹/۲/۲۰ شورای انقلاب)

کارگر کشاورزی: کارگر کشاورزی از لحاظ این قانون کسی است که در مقابل دریافت مزد یا حقوق به موجب قرارداد کار با کارفرمای کشاورزی یا نماینده او در یک یا چند شغل از مشاغل کشاورزی در واحدهای کشت و صنعت و مزارع دولتی یا مزارع کشاورزی مکانیزه به کار اشتغال داشته باشد. (ماده ۱ قانون کار کشاورزی مصوب ۱۳۵۳/۳/۷)

کارگر کشاورزی: کارگر کشاورزی از نظر این قانون کسی است که در مقابل دریافت مزد یا حقوق (نقدی یا جنسی و یا به طور مختلط) با انعقاد قرارداد رسمی و یا عادی در مدت محدود و یا نامحدود برای کارفرمای کشاورزی اعم از شخص حقیقی یا حقوقی در یکی از مشاغل کشاورزی موضوع تبصره ماده ۲۳ این قانون کار می‌کند. (ماده ۲۴ قانون الحاق مواد ۲۳ و ۲۴ و ۲۵ و ۲۶ به قانون بیمه‌های اجتماعی روستائیان مصوب ۱۳۴۹/۲/۸)

کارگر نوجوان: کارگری که سنش بین ۱۵ تا ۱۸ سال تمام باشد، کارگر نوجوان نامیده می‌شود. (از ماده ۸۰ قانون کار مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

کارگزاران: افرادی هستند که در دستگاه‌ها به صورت تمام وقت به خدمت اشتغال دارند و از این پس به اختصار کارگزاران نامیده می‌شوند. (بند د ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی قانون ممنوعیت ادامه تحصیل کارگزاران کشور در ساعات اداری مصوب ۱۳۷۳/۴/۱۲ هیأت وزیران)

کارگزاران بورس: کارگزاران بورس اشخاصی هستند که شغل آن‌ها دادوستد اوراق بهادار است و معاملات در بورس منحصرأً توسط این اشخاص انجام می‌گیرد. (بند ۳ ماده ۱ از قانون تأسیس بورس اوراق بهادار مصوب ۱۳۴۵/۲/۲۷)

کارگشا: وزارت عدلیه می‌تواند برحسب ضرورت و احتیاج از داوطلبان شغل وکالت که معلوماتشان کافی برای درجات سه‌گانه نیست مطابق نظامنامه مخصوص امتحان نموده اجازه وکالت در محاکم صلح یا محقق ثبت یا نزد مأمورین صلح در حوزه‌های معین بدهد - اگر داوطلب مزبور در حین اجرای این قانون مشغول وکالت بوده و صلاحیت او برای درجات سه‌گانه فوق تصدیق نشده است از امتحان معاف خواهد بود این اشخاص کارگشا نامیده می‌شوند. (ماده ۱ قانون وکالت مصوب ۱۳۱۵/۱۱/۲۵)

کار متناوب: کار متناوب کاری است که نوعاً در ساعات متوالی انجام نمی‌یابد بلکه در ساعات معینی از شبانه‌روز صورت می‌گیرد. (ماده ۵۴ قانون کار مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

کار مختلط: کار مختلط نیز کارهایی است که بخشی از ساعات انجام آن در روز و قسمتی از آن در شب واقع می‌شود. (از ماده ۵۳ قانون کار مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

کارمندان: کارمندان پرسنلی هستند که براساس مدارج تحصیلی یا مهارت تجربی و تخصصی استخدام شده و بدون استفاده از درجات، علائم و لباس نظامی به یکی از رتبه‌های پیش‌بینی شده در این قانون نایل می‌شوند. (ماده ۲۴ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

کار نوبتی: کار نوبتی عبارت است از کاری که در طول ماه گردش دارد، به نحوی که نوبت‌های آن در صبح یا عصر یا شب واقع می‌شود. (ماده ۵۵ قانون کار مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

کاسب: صاحب کسبی که فروش آن به صورت خرده و جزئی است و عملیات عمده‌فروشی ندارد. (بند ۹ از ماده ۱ قانون شرکت‌های تعاونی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

کاشف: کاشف از نظر این آیین‌نامه کسی است که به طور مستقیم یا بر اثر وصول خبر، کالای قاچاق یا وقوع و ارتکاب عمل قاچاق را کشف نماید و نام و مشخصات وی در صورت مجلس بدوی کشف درج شده باشد. (ماده ۵)

آیین‌نامه اجرایی ماده ۳۱ قانون تأسیس سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی و اساسنامه آن مصوب ۱۳۷۰ و تبصره ۱ ماده واحده قانون اصلاح ماده ۱۹ قانون مجازات قاچاق مصوب ۱۳۱۲ و اصلاحیه‌های بعدی آن مصوب ۱۳۶۳ مصوب ۱۳۷۳/۴/۲۲ هیأت وزیران)

کاشف: کسی است که نگهداری حمل و نقل ورود و خروج غیرمجاز جانوران وحشی از جمله بازهای شکاری قاچاق را کشف و آن را به مأموران سازمان یا واحدهای ذیربط ارائه می‌شده و نام او در صورت‌مجلس مربوط ذکر می‌گردد. (بند ۲ ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی ماده (۶۲) قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین مصوب ۱۳۶۹/۱۲/۸ هیأت وزیران)

کاشف: کاشف از نظر این آیین‌نامه کسی است که به طور مستقیم یا بر اثر وصول خبر، کالای قاچاق یا وقع و ارتکاب عمل قاچاق را کشف کند و نام و مشخصات وی در صورت‌مجلس بدوی کشف و درج شده باشد. (ماده ۵ آیین‌نامه اجرایی تبصره ۱ ماده واحده (قانون اصلاح ماده ۱۹ قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲ و اصلاحیه‌های بعدی آن) مصوب ۱۳۶۳/۱۱/۱۹ مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۴/۹/۲۴ هیأت وزیران)

کاشف معدن: کاشف معدن کسی است که پروانه اکتشاف از وزارت صنایع و معادن تحصیل نموده و بر طبق آیین‌نامه اکتشاف عمل کرده و کشف معدن به نام او ثبت و گواهی‌نامه کشف صادر شده باشد. (ماده ۴ قانون معادن مصوب ۱۳۳۶/۲/۲۱)

کاشف معدن: کاشف معدن کسی است که پروانه اکتشاف از وزارت پیشه و هنر تحصیل نموده و بر طبق آیین‌نامه اکتشاف معادن عمل کرده و کشف معدن به نام او ثبت شده باشد. (ماده ۶ قانون معادن مصوب ۱۳۱۷/۱۱/۱۶)

کالاهای خاص نظامی: منظور از کالاهای خاص نظامی مندرج در ماده ۳ قانون مقررات صادرات و واردات سال، ۱۳۶۴ کالاهایی است که منحصراً در امور نظامی یا انتظامی به کار می‌رود. (از ماده ۳ آیین‌نامه اجرایی مقررات صادرات و واردات سال ۱۳۶۴ مصوب ۱۳۶۴/۶/۱۷ هیأت وزیران)

کالای انتقالی: کالای انتقالی کالایی است که در لنگرگاه‌ها یا بندرها یا فرودگاه‌های کشور از یک کشتی به کشتی دیگری از یک هواپیما به هواپیمایی دیگر انتقال داده شود. (ماده ۱۹۹ آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱/۱/۲۰)

کالای مجاز: کالایی است که صدور یا ورود آن با رعایت ضوابط نیاز به کسب مجوز ندارد. (بند ۱ ماده ۲ قانون مقررات صادرات و واردات مصوب ۱۳۷۲/۷/۴)

کالای مشروط: کالایی است که صدور یا ورود آن با کسب مجوز امکان پذیر است. (بند ۲ ماده ۲ قانون مقررات صادرات و واردات مصوب ۱۳۷۲/۷/۴)

کالای ممنوع: کالایی است که صدور یا ورود آن به موجب شرع مقدس اسلام (به اعتبار خرید و فروش یا مصرف) یا به موجب قانون ممنوع گردد. (بند ۳ ماده ۲ قانون مقررات صادرات و واردات مصوب ۱۳۷۲/۷/۴)

کانون بانکها: کانون بانکها دارای شخصیت حقوقی و استقلال مالی بوده و به موجب اساسنامه‌ای که به تصویب شورای پول و اعتبار خواهد رسید اداره خواهد شد. (بند ب ماده ۳۸ قانون پولی و بانکی کشور مصوب ۱۳۵۱/۴/۱۸)

کانون سردفتران: وزارت عدلیه در نقاطی که مقتضی بداند کانون سردفتران تشکیل خواهد داد- کانون مزبور دارای شخصیت حقوقی و از حیث عواید و مخارج مستقل و از نظر نظامات تابع وزارت عدلیه است. (ماده ۲۸ قانون دفتر اسناد رسمی مصوب ۱۳۱۶/۳/۱۵)

کانون کارشناسان رسمی: کانون کارشناسان رسمی دارای شخصیت حقوقی است که در مقرر هر دادگاه استان تشکیل می‌شود. تشکیل کانون کارشناسان رسمی هر استان منوط بر این است که تعداد کارشناسان رسمی آن استان به سی نفر برسد و تا وقتی که عده کارشناسان به حد نصاب مذکور نرسیده کارشناسان رسمی آن استان تابع مقررات و نظامات کانون کارشناسان رسمی تهران خواهند بود. کلیه کارشناسان رسمی عضو کانون کارشناسان رسمی محسوب می‌شوند و تابع مقررات این قانون و نظامات کانون می‌باشند. (ماده ۱ لایحه قانونی مربوط به استقلال کانون کارشناسان رسمی مصوب ۱۳۵۸/۸/۱ شورای انقلاب)

کانون وکلای دادگستری مؤسسه‌ای است مستقل و دارای شخصیت حقوقی که در مقرر هر دادگاه استان تشکیل می‌شود. (ماده ۱ لایحه استقلال کانون وکلای دادگستری مصوب ۱۳۳۳/۱۲/۵)

کانون وکلا: کانون وکلا مؤسسه‌ای است ملی و دارای شخصیت حقوقی از حیث نظامات تابع وزارت عدلیه و از نظر عواید و مخارج مستقل می‌باشد. (ماده ۱۸ قانون وکالت مصوب ۱۳۱۵/۱۱/۲۵)

کانون وکلا: کانون وکلا مؤسسه‌ای است ملی و دارای شخصیت حقوقی از حیث نظامات تابع وزارت عدلیه و از نظر عواید و مخارج مستقل می‌باشد. (ماده ۱۷ قانون وکالت مصوب ۱۳۱۴/۶/۲۰)

کانه: مواد معدنی یا کانی‌های موجود در کانسار که دارای ارزش اقتصادی است. (بند پ ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

کانه: کانی یا مواد معدنی موجود در کانسار که دارای ارزش اقتصادی است. (بند ت ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۶۲/۳/۱)

کانه‌آرایی: عبارت است از کلیه عملیات فیزیکی، شیمیایی و فیزیکوشیمیایی که به منظور جدا کردن قسمتی از مواد باطله از کانه یا تفکیک کانه‌ها از یکدیگر انجام می‌گیرد. (بند ز ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

کانه‌آرایی: عبارت است از کلیه عملیات فیزیکی، شیمیایی و حرارتی که به منظور جدا کردن قسمتی از مواد باطله از کانه یا تفکیک کانه‌ها از یکدیگر انجام می‌گیرد. (بند ز ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۶۲/۳/۱)

کاه خشخاش: کلیه قسمت‌های بوته خشخاش (به استثنای دانه‌های آن) می‌باشد که پس از حصاد خشخاش می‌توان از آن داروهای مخدره استخراج نمود. (ماده ۱ قانون الحاق دولت ایران به پروتکل تحدید و تنظیم کشت خشخاش و تولید و تجارت بین‌المللی و تجارت عمده مصرف تریاک مصوب ۱۳۳۶/۰۸/۱۴)

کتاب: هر اثر چاپی غیر ادواری که به منظور ارائه به عموم انتشار یافته و بیش از (۲۵) صفحه داشته باشد. (ردیف ۱ بند الف موظف بودن کلیه ناشران به انتشار کتب همراه با حذف فهرست‌نویسی پیش از انتشار و شماره استاندارد بین‌المللی کتاب (شابک) مصوب ۱۳۷۵/۱۲/۰۵ هیأت وزیران)

کتابخانه عمومی مجلس شورای اسلامی: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی که در این اساسنامه به اختصار کتابخانه نامیده می‌شود، مؤسسه‌ای تحقیقاتی فرهنگی و خدماتی است که زیر نظر مستقیم رئیس مجلس فعالیت می‌کند. (ماده ۱ اساسنامه کتابخانه‌ها، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۷۵/۹/۱۳)

کتابخانه ملی: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران که در این اساسنامه کتابخانه ملی نامیده می‌شود مؤسسه‌ای است آموزشی (علمی)، تحقیقاتی و خدماتی زیر نظر مستقیم ریاست جمهوری که طبق مقررات این اساسنامه اداره خواهد شد و محل آن تهران است. (ماده ۱ قانون اساسنامه کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۹/۸/۲)

کدخدا: کدخدای ده نماینده مالک و مسئول اجرای قوانین و نظامنامه‌هایی است که از طرف دولت به او مراجعه می‌شود. (ماده ۱ قانون کدخدایی مصوب ۱۳۱۴/۹/۲۰)

کسبه: کسبه و صنعتگران دستمزدبگیر کسانی هستند که کالا را منحصراً به مصرف کننده بفروشند و یا دستمزد دریافت دارند و نام آنان در تبصره یک این ماده ذکر شده است. (ماده ۵ قانون مالیات بر درآمد و املاک مزروعی و مستغلات و حق تمبر مصوب ۱۳۳۵/۱/۱۶)

کسبه جزء: کسبه جزء کسانی هستند که کالاهای مصرفی را از عمده فروش‌ها خریداری و به مصرف کننده می‌فروشند یا در مقابل انجام کاری با دست یا ماشین‌های کوچک دستمزد دریافت می‌دارند و حداکثر درآمد سالانه آن‌ها از یکصد و بیست هزار ریال تجاوز نمی‌کند. (بند الف ماده ۵ قانون مالیات بر درآمد مصوب ۱۳۳۴/۵/۱۰)

کشاورز: کسی که حرفه اصلی او تولید محصول به وسیله عملیات زراعی و یا باغداری باشد. (بند ۶ ماده ۱ قانون شرکت‌های تعاونی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

کشاورزی: کسی است که خود مالک زمین بوده و شخصاً به کشاورزی اشتغال دارد و منبع اصلی درآمد او از راه کشاورزی تأمین شود. (بند ۲ ماده ۱ قانون مربوط به اصلاحات ارضی مصوب ۱۳۳۹/۲/۲۶)

کشاورزی: کسی که شخصاً به کشاورزی اشتغال داشته و منبع اصلی درآمد او از طریق کشاورزی تأمین می‌گردد. (بند ۹ آیین‌نامه اجرایی قانون واگذاری زمین‌های دایر و بایر که بعد از انقلاب به صورت کشت موقت در اختیار کشاورزان قرار گرفته است مصوب ۱۳۶۵/۸/۸ مصوب ۱۳۶۵/۱۱/۲۹ هیأت وزیران)

کشاورزی: کشاورزی عبارت است از بهره‌برداری از آب و زمین به منظور تولید محصولات گیاهی و حیوانی (از قبیل زراعت، باغداری، درختکاری مثمر و غیرمثمر، جنگلداری، جنگلکاری، دامداری، پرورش طیور و زنبور عسل و آبزیان) (بند ۱ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی لایحه قانونی واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۹/۲/۳۱ شورای انقلاب)

کشاورزی: عبارت است از بهره‌برداری از آب و زمین به منظور تولید محصولات گیاهی و حیوانی (از قبیل زراعت، باغداری، درختکاری مثمر و غیرمثمر، جنگلداری، جنگلکاری، دامداری، پرورش طیور و زنبور عسل و آبزیان) (ماده ۱ قانون نحوه واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸/۶/۲۵ شورای انقلاب)

کشاورزی: عبارت است از تولید محصول به وسیله عملیات زراعی و همچنین دامداری و تولید محصولات حیوانی (بند ۱ ماده ۱ قانون مربوط به اصلاحات ارضی مصوب ۱۳۳۹/۲/۲۶)

کشاورزی و منابع طبیعی: کشاورزی و منابع طبیعی عبارت است از بهره‌برداری از آب و زمین به منظور تولید محصولات گیاهی و حیوانی (از قبیل زراعت، باغداری، درختکاری مثمر و غیرمثمر، جنگلداری، جنگلکاری، مرتعداری، بیابان‌زدایی، دامداری، شیلات، آبزیان، پرورش طیور و زنبور عسل و کرم ابریشم) (بند ب ماده ۱ قانون تأسیس نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۰/۴/۳)

کشتی: کشتی به هر وسیله‌ای اطلاق می‌شود که برای حمل بار در دریا به کار رود. (بند ۴ ماده ۵۲ از قانون دریایی مصوب ۱۳۴۳/۶/۲۹)

کشتی: منظور از کشتی فقط کشتی‌های دریایپیماست. (بند د ماده ۱۱ از قانون دریایی مصوب ۱۳۴۳/۶/۲۹)

کفالت: کفالت عقدی است که به موجب آن احد طرفین در مقابل طرف دیگر احضار شخص ثالثی را تعهد می‌کند. متعهد را کفیل، شخص ثالث را مکفول و طرف دیگر را مکفول له می‌گویند. (ماده ۷۳۴ قانون مدنی)

کم زمین: عبارت از کسی که کم‌تر از عرف محل زمین داشته باشد. (بند ۶ آیین‌نامه اجرایی قانون واگذاری زمین‌های دایر و بایر که بعد از انقلاب به صورت کشت موقت در اختیار کشاورزان قرار گرفته است مصوب ۱۳۶۵/۸/۸ هیأت وزیران)

کم‌فروشی و تقلب: عبارت است از عرضه کالا یا خدمات کم‌تر از میزان و مقادیر خریداری شده از نظر کمی یا کیفی که مبنای تعیین نرخ مراجع رسمی قرار گرفته است. (از ماده ۳ قانون تعزیرات حکومتی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۲۳ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

کمک: عناوین کمک و اعانه مندرج در بودجه کل کشور منحصراً ناظر بر اعتبارات جاری است. (تبصره ۵۸ قانون بودجه اصلاحی سال ۱۳۵۳ و بودجه سال ۱۳۵۴ کل کشور مصوب ۱۳۵۳/۱۱/۱۵)

کمک ازدواج: کمک ازدواج مبلغی است که طبق شرایط خاصی برای جبران هزینه‌های ناشی از ازدواج به بیمه شده پرداخت می‌گردد. (بند ۱۱ ماده ۲ از قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳)

کمک عائله‌مندی: کمک عائله‌مندی مبلغی است که طبق شرایط خاص در مقابل عائله‌مندی توسط کارفرما به بیمه شده پرداخت می‌شود. (بند ۱۲ ماده ۲ از قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳)

کمک‌کشاورز: کسی است که مالک زمین و عوامل دیگر کشاورزی نیست و در مقابل انجام کار معین کشاورزی مزد (نقدی یا جنسی) دریافت می‌کند. (بند ۳ ماده ۱ از قانون مربوط به اصلاحات ارضی مصوب ۱۳۳۹/۲/۲۶)

کمک کفن و دفن: کمک کفن و دفن مبلغ مقطوعی است که به منظور تأمین هزینه‌های مربوط به کفن و دفن بیمه شده در مواردی که خانواده او این امر را به عهده می‌گیرند پرداخت می‌گردد. (بند ۱۸ ماده ۲ از قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳)

کمیته انقلاب اسلامی: کمیته انقلاب اسلامی نهادی است انتظامی زیر نظر وزارت کشور که هدف آن استقرار امنیت و حفظ انتظامات کشور در جهت پاسداری از انقلاب اسلامی ایران و دست‌آوردهای آن در چارچوب این قانون می‌باشد. (ماده ۱ اساسنامه کمیته انقلاب اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۵/۳/۰۴)

کمیته ملی المپیک ایران: کمیته ملی المپیک ایران که در این اساسنامه کمیته نامیده می‌شود براساس اصول اساسنامه کمیته بین‌المللی المپیک، به منظور حمایت از نهضت المپیک و بازی‌های مربوط به آن و همچنین ورزش آماتوری در ایران تشکیل می‌گردد. کمیته ملی المپیک ایران سازمانی است مستقل، غیرانتفاعی، دارای شخصیت حقوقی، استقلال مالی و دور از هر گونه منظورهای نژادی، مذهبی، سیاسی و تجاری. (ماده ۱ و ۲ قانون اصلاح لایحه قانون اساسنامه کمیته ملی المپیک ایران مصوب ۱۳۶۰/۴/۳)

کمیسیون امنیت اجتماعی: برای حفظ نظم و امنیت عمومی در هر حوزه فرمانداری کمیسیونی به نام (کمیسیون امنیت اجتماعی) مرکب از فرماندار - رئیس دادگاه شهرستان و در صورت نبودن رئیس دادگاه شهرستان رئیس دادگاه بخش - دادستان - رئیس شهربانی و رئیس ژاندارمری به ریاست فرماندار تشکیل می‌شود. (ماده ۱ قانون حفظ امنیت اجتماعی مصوب ۱۳۳۵/۱۲/۲۲)

کمیسیون امنیت اجتماعی: برای حفظ نظم و امنیت عمومی در هر حوزه فرمانداری کمیسیونی به نام (کمیسیون امنیت اجتماعی) مرکب از فرماندار - رئیس دادگاه شهرستان در صورت نبودن رئیس دادگاه بخش - دادستان - رئیس شهربانی و رئیس ژاندارمری به ریاست فرماندار تشکیل می‌شود. (ماده ۱ لایحه قانونی حفظ امنیت اجتماعی مصوب ۱۳۳۴/۵/۰۹)

کمیسیون نظارت: کمیسیون نظارت، مجمعی است که طبق مقررات این قانون بر سازمان‌های صنفی نظارت دارد. (ماده ۳ (۱۲) قانون اصلاح قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۵۹/۴/۱۳ شورای انقلاب جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۸/۲/۳۱)

کمیسیون نظارت: منظور از کمیسیون نظارت مذکور در این قانون کمیسیون نظارت بر شورای مرکزی اصناف است که طبق مقررات این قانون تشکیل می‌شود. (ماده ۱۲ لایحه قانونی راجع به اجازه اجرای اصلاحاتی که توسط هیأت عالی نظارت در قانون نظام صنفی و اصلاحیه‌های آن به عمل آمده است مصوب ۱۳۵۹/۴/۱۳ شورای انقلاب)

کمیسیون نظارت: منظور از کمیسیون نظارت مذکور در این قانون کمیسیون نظارت بر اتاق اصناف شهر است که طبق مقررات این قانون تشکیل می‌شود. (ماده ۱۰ قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

کناره یا کرانه: کناره یا کرانه یا دیواره - به قسمتی از حریم رودخانه اطلاق می‌گردد که آب رودخانه در حداکثر طغیان معمولی خود از آن فراتر نرود. (بند ۲۳ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

کنترل بهداشتی دام: مقصود از کنترل بهداشتی بازرسی و اقداماتی است که از لحاظ پیشگیری و مبارزه با امراض دامی و بیماری‌های مشترک بین انسان و دام لازم و ضروری می‌باشد. (از ماده ۲ قانون سازمان دامپزشکی کشور مصوب ۱۳۵۰/۳/۲۴)

کنترل بهداشتی: منظور از کنترل بهداشتی، بازدید و بررسی وضعیت بهداشتی مراکز مشمول این آیین‌نامه به منظور اعمال ضوابط بهداشت محیط می‌باشد. (بند ت ماده ۱ آیین‌نامه بهداشت محیط مصوب ۱۳۷۱/۴/۲۴ هیأت وزیران)

کنده: آن قسمت از تنه درخت که پس از قطع یا شکسته شدن یا سوختن در زمین باقی بماند کنده نامیده می‌شود. (بند ۴ ماده ۱ از قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵)

کنفدراسیون: ائتلاف چند سندیکا تشکیل یک اتحادیه و ائتلاف چند اتحادیه تشکیل یک کنفدراسیون را می‌دهد.
(ماده ۲۵ قانون کار مصوب ۱۳۳۷/۱۲/۲۶)

کوشش فکری: عبارت از تلاش ذهنی است که در جهت کشف یا استقرار ارتباط‌های کامل‌تر بین پدیده‌ها صورت می‌گیرد. (بند ۴ ماده ۱ از آیین‌نامه حقوق و دستمزد کارکنان سازمان‌های مناطق آزاد تجاری صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۵/۱/۱۹ هیأت وزیران)

کیفر تبعی: کیفر تبعی اثر ناشی از حکم است بدون قید در حکم و کیفر تکمیلی همان کیفر تبعی است با این تفاوت که مثل کیفر اصلی در حکم دادگاه قید می‌شود. (تبصره ماده ۱۹ اصلاحی از قانون اصلاح ماده ۱۹ اصلاحی قانون کیفر عمومی مصوب ۱۳۲۸/۴/۰۷)

کیفر تکمیلی: کیفر تبعی اثر ناشی از حکم است بدون قید در حکم و کیفر تکمیلی همان کیفر تبعی است با این تفاوت که مثل کیفر اصلی در حکم دادگاه قید می‌شود. (تبصره ماده ۱۹ اصلاحی قانون اصلاح ماده ۱۹ اصلاحی قانون کیفر عمومی مصوب ۱۳۲۸/۴/۰۷)

کیلو: منظور از تن که در جدول تعرفه ضمیمه این قانون به عنوان واحد وزن و مأخذ دریافت حقوق گمرکی قیدگردیده تن متریک و منظور از یک کیلو یک هزارم آن می‌باشد. (ماده ۳ قانون تعرفه گمرکی مصوب ۱۳۳۴/۴/۰۶)

گ

گارد صنعت نفت: برای حفاظت تأسیسات و اموال و اسناد صنعت نفت سازمانی به نام گارد صنعت نفت در شرکت ملی نفت ایران تشکیل می‌شود و افراد سازمان مزبور در اجرای قانون مجازات اخلاگران در صنایع نفت مصوب سال

۱۳۳۶ در موقع نگهبانی دارای وظایف و اختیارات و مسئولیت‌های ضابطین نظامی خواهند بود و طبق این قانون و آیین‌نامه‌ای که وسیله وزارت دارایی و وزارت جنگ تهیه و به تصویب کمیسیون‌های نظام و جنگ و دادگستری مجلسین می‌رسد حق استعمال اسلحه خواهند داشت. (ماده ۱ قانون تشکیل گارد صنعت نفت مصوب ۱۳۵۱/۴/۱۱)

گذرگاه: محلی است که به منظور عبور اشخاص و چهارپایان برای دستیابی به رودخانه از آن استفاده می‌شود. (ماده ۲۴ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

گذرنامه: گذرنامه سندی است که از طرف مأموران صلاحیتدار دولت مذکور در این قانون برای مسافرت اتباع ایران به خارج یا اقامت در خارج و یا مسافرت از خارج به ایران داده می‌شود. (ماده ۱ قانون گذرنامه مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۱۰)

گرانفروشی: عبارت است از عرضه کالا یا خدمات به بهای بیش از نرخ‌های تعیین شده توسط مراجع رسمی به طور علی‌الحساب یا قطعی و عدم اجرای مقررات و ضوابط قیمت‌گذاری و انجام هر نوع اقدامات دیگر که منجر به افزایش بهای کالا یا خدمات برای خریدار گردد. (ماده ۲ قانون تعزیرات حکومتی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۲۳ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

گرانفروشی: عبارت است از عرضه کالا به بیش از نرخ متعارف و در مورد کالاهایی که به دست دولت توزیع می‌شود به بیش از نرخ تعیین شده توسط دولت. (بند ب ماده ۱ قانون تشدید مجازات محتکران و گرانفروشان مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۲۳)

گرده بینه: قسمتی از تنه درخت است که تقریباً استوانه‌ای شکل بوده و از آن انواع چوب یا روکش تهیه می‌شود. (بند ۱۵ ماده ۱ از قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵)

گروه آموزشی: گروه آموزشی واحدی است متشکل از اعضای هیأت علمی متخصص در یک رشته از شعب دانش‌بشری که در دانشکده یا آموزشکده‌ای دایر است و اعضای هیأت علمی هر گروه مجموعاً شورای آن گروه را

تشکیل می‌دهند. (ماده ۳۵ آیین‌نامه مدیریت دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی مصوب ۱۳۷۰/۴/۱۱ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

گروه پژوهشی: در صورتی که فعالیت پژوهشی در یک دانشکده یا مؤسسه تحقیقاتی به صورت مستمر و باهدف خاص تعریف شده باشد و به تعداد کافی عضو هیأت علمی پژوهشی وجود داشته باشد، گروه پژوهشی با ضوابط زیر تأسیس می‌گردد. الف) هدف و عنوان گروه پژوهشی منطبق بر نیازهای اساسی کشور در یکی از زمینه‌های علمی، کاربردی یا میان رشته‌ای باشد. ب) داشتن حداقل ۵ عضو هیأت علمی پژوهشی که ۳ نفر از آنان در گروه پژوهشی تمام وقت باشند. ج) داشتن امکانات و تجهیزات لازم در دانشکده یا دانشگاه یا مؤسسه تحقیقاتی (د) داشتن دانشجوی دوره دکتری در زمینه تحقیقاتی ارائه شده یا سه دوره متوالی دانشجوی کارشناسی ارشد. (بند ۲ تعاریف و ضوابط تأسیس مراکز تحقیقاتی مصوب ۱۳۶۹/۱/۲۱ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

گروه شرکت‌های پیمانکاری: گروه شرکت‌های پیمانکاری شخصی است حقوقی که از همکاری یا مشارکت دو یا چند شرکت پیمانکاری برای اجرای عملیات مربوط به طرح‌های بزرگ به وجود بیاید و شرکت‌های تشکیل دهنده آن در عین حال به طور مستقل شخصیت حقوقی خود را حفظ نماید. (بند ب ماده ۲ آیین‌نامه تشخیص صلاحیت و ارجاع کار به شرکت‌های پیمانکاری ساختمانی تأسیساتی و تجهیزاتی وابسته به بخش خصوصی مصوب ۱۳۶۰/۲/۳۰ هیأت وزیران)

گروه‌های پزشکی: گروه‌های پزشکی منظور در این آیین‌نامه به شرکت‌هایی اطلاق می‌شود که از صاحبان حرفه‌های پزشکی تشکیل یافته و طبق مقررات پس از تأیید وزارت بهداشتی به ثبت برسد. (ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی تبصره ماده ۱۹ قانون برنامه عمرانی چهارم موضوع اعطای وام جهت خدمات درمانی مصوب ۱۳۴۷/۴/۲۴)

گره دریایی: گره دریایی عبارت است از سرعت حرکت کشتی برحسب میل دریایی در ساعت. (ماده ۱ قانون حفاظت دریا و رودخانه‌های مرزی از آلودگی با مواد نفتی مصوب ۱۳۵۴/۱۱/۱۴)

گزارشگر: خبرنگار موقت یا گزارشگر به شخصی اطلاق می‌گردد که برای مدت محدود (کم‌تر از سه ماه) در ایران توقف داشته باشد. (بند ج ماده ۱ از آیین‌نامه صدور اجازه تأسیس، انحلال و نظارت بر فعالیت و سائل ارتباط جمعی خارجی و نمایندگان وابسته به آنها مصوب ۱۳۶۸/۵/۱۴ هیأت وزیران)

گزارش‌ها و مکاتبات: گزارش‌ها و نامه‌های رسمی که با امضای مسئولان دستگاه‌های مندرج در قانون ارسال می‌شوند. (بند هـ ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون ممنوعیت به‌کارگیری اسامی، عناوین و اصطلاحات بیگانه مصوب ۱۳۷۸/۲/۱۹ هیأت وزیران)

گواه (واقعه): گواه از لحاظ این قانون کسی است که صحت اظهارات اعلام‌کننده را گواهی می‌کند. (تبصره ۲ ماده ۶ قانون ثبت احوال مصوب ۱۳۵۵/۴/۱۶)

گواهی کشف: تأییدیه‌ای است که توسط وزارت معادن و فلزات پس از اتمام عملیات اکتشافی و کشف کانه به نام دارنده پروانه اکتشاف صادر می‌شود. (بند چ ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

گواهینامه رادیو اپراتوری: گواهی‌نامه رادیو اپراتوری اجازه‌نامه است که توسط وزارت پست و تلگراف و تلفن جهت اشخاص حقیقی برای اشتغال به عملیات رادیو اپراتوری صادر می‌گردد. (ماده ۴ آیین‌نامه اجرایی صدور گواهینامه افسری مخابرات کشتی مصوب ۱۳۶۴/۶/۳۱ هیأت وزیران)

ل

لابراتوار دندان: لابراتوار دندان (کارگاه دندانسازی) به واحدی اطلاق می‌شود که در آن جا بنا به درخواست اشخاص ذی صلاح قانونی در امر دندانپزشکی و در حدود صلاحیتشان انواع پروتزهای دندانی (دندان‌های مصنوعی جایگزین شونده) ساخته می‌شود به طوری که مسئول و کارکنان کارگاه مجاز به مواجهه و تماس مستقیم با بیماران دهان و دندان نمی‌باشند. (تبصره ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی قانون تعیین وضع شغلی دندانسازان تجربی- مصوب ۱۳۶۴/۱۲/۱۸)

لایحه قانونی: لوایح قانونی که از طرف دولت به مجلس پیشنهاد می‌شود باید ۱- دارای موضوع و عنوان مشخص باشد. ۲- دلایل لزوم تهیه و پیشنهاد آن در مقدمه لایحه به وضوح درج شود. ۳- دارای موادی متناسب با اصل موضوع و عنوان لایحه باشد. (ماده ۱۳۴ قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۰)

لازم‌الاجرا شدن قوانین: قوانین ۱۵ روز پس از انتشار در سراسر کشور لازم‌الاجراست مگر آن که در خود قانون ترتیب خاصی برای موقع اجرا مقرر شده باشد. (ماده ۲ قانون مدنی اصلاحی ۱۳۴۸/۸/۲۹)

لازم‌الاجرا شدن قوانین: قوانین در تهران ده روز پس از انتشار و در ولایات بعد از انقضا مدت مزبور به اضافه یک روز برای هر شش فرسخ مسافت تا تهران لازم‌الاجراست مگر اینکه خود قانون ترتیب خاصی برای موقع اجرا مقرر کرده باشد. (ماده ۲ قانون مدنی)

لایروبی: شامل اقداماتی است که در مسیر اصلی و اولیه رودخانه، نهر و مسیل به منظور دستیابی به شرایط مناسب جهت عبور جریان‌های عادی انجام می‌شود. (بند ۲۵ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

لوازم خانه: منظور از اشیا و لوازم شخصی مذکور در این قانون اشیایی است که عرفاً فقط مورد استفاده صاحب آن قرار گیرد و منظور از لوازم خانه اشیایی است که عرفاً مورد استفاده خانواده صاحب آن اشیا هنگام اقامت در یک محل باشد. (تبصره ۲ ردیف الف بند ج ماده ۳۷ قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۰/۳/۳۰)

لواط: لواط وطی انسان مذکر است چه به صورت دخول باشد یا تفخیز. (ماده ۱۰۸ لایحه مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

لواط: لواط وطی انسان مذکر است. (ماده ۱۳۹ قانون حدود و قصاص و مقررات آن مصوب ۱۳۶۱/۶/۳)

لوايح دو فوری: لوايح و طرح‌های فوری آن است که فقط یک شور در آن لازم باشد و لوايح و طرح‌های دو فوری آن است که پس از تصویب دو فوریت بلافاصله به طبع و توزیع آن اقدام و پس از ۲۴ ساعت از موقع توزیع، در مجلس طرح شود تقاضای یک فوریت مستلزم آن نیست که بلافاصله فوریت لایحه یا طرح در مجلس مطرح شود لکن در موقعی که دو فوری بودن تقاضا شود باید در همان جلسه در باب لزوم و عدم لزوم فوریت پس از توضیح پیشنهاد کننده و اظهارات یک مخالف و یک موافق (هر یک در حدود ۵ دقیقه) بحث و رأی گرفته شود. اگر تقاضای فوریت یا دو فوری بودن ضمن لایحه یا طرحی که در مجلس مطرح است درج نشده باشد و ۱۵ نفر از نمایندگان کتباتاً تقاضای یک فوریت یا دو فوریت آن لایحه یا طرح را بنمایند بدون مباحثه در اصل مطلب در باب فوریت اخذ رأی به عمل می‌آید. تقاضای دو فوری بودن طبق ماده ۶۴ در حکم تقاضای تغییر دستور است. (ماده ۱۲۳ تصمیم متخذه دایر بر اجرای موقت آیین‌نامه داخلی مجلس شورای ملی تنظیمی به وسیله کمیسیون منتخبه مصوب ۱۳۴۳/۱۲/۱۶)

لوايح دو فوریتی: لوايح و طرح‌های دو فوریتی آن است که پس از تصویب دو فوریت بلافاصله به طبع و توزیع آن اقدام و ۲۴ ساعت پس از توزیع در مجلس مطرح می‌شود. (ماده ۱۱۶ آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۲/۲/۱۸)

لوايح سه فوریتی: لایحه و طرح سه فوریتی آن است که وقتی که سه فوریتی طرح یا لایحه به تصویب مجلس رسید در همان جلسه وارد دستور می‌گردد. (ماده ۱۱۶ آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۲/۲/۱۸)

لوايح فوری: لوايح و طرح‌های فوری آن است که فقط یک شور در آن لازم باشد و لوايح و طرح‌های دو فوری آن است که پس از تصویب دو فوریت بلافاصله به طبع و توزیع آن اقدام و پس از ۲۴ ساعت از موقع توزیع، در مجلس طرح شود تقاضای یک فوریت مستلزم آن نیست که بلافاصله فوریت لایحه یا طرح در مجلس مطرح شود لکن در موقعی که دو فوری بودن تقاضا شود باید در همان جلسه در باب لزوم و عدم لزوم فوریت پس از توضیح پیشنهاد کننده و اظهارات یک مخالف و یک موافق (هر یک در حدود ۵ دقیقه) بحث و رأی گرفته شود. اگر تقاضای فوریت یا دو فوری بودن ضمن لایحه یا طرحی که در مجلس مطرح است درج نشده باشد و ۱۵ نفر از نمایندگان کتباتاً تقاضای یک فوریت یا دو فوریت آن لایحه یا طرح را بنمایند بدون مباحثه در اصل مطلب در باب فوریت اخذ رأی به

عمل می‌آید. تقاضای دو فوری بودن طبق ماده ۶۴ در حکم تقاضای تغییر دستور است. (ماده ۱۲۳ تصمیم متخذه دایر به اجرای موقت آیین‌نامه داخلی مجلس شورای ملی تنظیمی به وسیله کمیسیون منتخبه مصوب ۱۳۴۳/۱۲/۱۶)

لوايح یک فوری: لوايح و طرح‌های یک فوریتی آن است که پس از تصویب فوریت به کمیسیون ارجاع می‌شود تا خارج از نوبت مورد بررسی قرار گیرد. (از ماده ۱۱۶ آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۲/۲/۱۸)

لیتوگرافی: لیتوگرافی واحدی است که در آن عمل عکاسی و آماده‌سازی اصل کاربر روی صفحات و سیلندرهای لاستیکی، پلاستیکی، کاغذی، فلزی و موارد مشابه بر روی انواع چاپ انجام می‌پذیرد، لیتوگرافی ممکن است به صورت مستقل تأسیس گردد. یا یکی از اجزا چاپخانه باشد. (ماده ۲ آیین‌نامه تأسیس و نظارت بر چاپخانه‌ها و واحدهای وابسته مصوب ۱۳۷۱/۹/۱ هیأت وزیران)

لیتوگرافی و گراورسازی: لیتوگرافی و گراورسازی کارگاهی است که در آن انواع فیلم، بلیت، کلیشه و گراور تهیه و ساخته می‌شود. (ماده ۲ آیین‌نامه تأسیس چاپخانه و گراورسازی مصوب ۱۳۵۸/۱۲/۲۷ شورای انقلاب)

م

ماده معدنی: هر ماده یا ترکیب طبیعی که به صورت جامد یا گاز یا مایع یا محلول در آب در اثر تحولات زمین‌شناسی به وجود آمده است. (بند الف ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

ماده معدنی: هر ماده یا ترکیب طبیعی که به صورت جامد یا مایع یا گاز در اثر تحولات زمین‌شناسی در قشر زمین به وجود آمده است. (بند الف ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۶۲/۳/۱)

مازاد برگشتی: مبلغی از درآمد ویژه شرکت یا اتحادیه تعاونی است که برای تقسیم بین اعضا به تناسب میزان معاملات آن‌ها با شرکت یا اتحادیه تعاونی در حدود مقررات این قانون اختصاص داده می‌شود. (بند ۵ ماده ۱ قانون شرکت‌های تعاونی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

مال غیرمنقول: مال غیرمنقول آن است که از محلی به محل دیگر نتوان نقل نمود اعم از این که استقرار آن ذاتی باشد یا به واسطه عمل انسان به نحوی که نقل آن مستلزم خرابی یا نقص خود مال یا محل آن شود. (ماده ۱۲ قانون مدنی)

مالک: کسی است که دارای زمین باشد بدون آن که شخصاً به کشاورزی اشتغال داشته باشد. (بند ۷ ماده ۱ قانون مربوط به اصلاحات ارضی مصوب ۱۳۳۹/۲/۲۶)

مال منقول: اشیا یا اشیایی که نقل آن از محلی به محل دیگر ممکن باشد بدون این که به خود یا محل آن خرابی وارد آید منقول است. (ماده ۱۹ قانون مدنی)

مالیات قطعی شده: در صورتی که مودی ظرف سی روز از تاریخ ابلاغ برگ تشخیص مالیات قبولی خود را نسبت به آن کتباً اعلام کند یا مالیات مورد مطالبه را به مأخذ برگ تشخیص پرداخت یا ترتیب پرداخت آن را بدهد یا اختلاف موجود بین خود و ممیز یا سرممیز را به شرح ماده ۲۳۸ این قانون با ممیز کل رفع نماید پرونده امر از لحاظ میزان درآمد مشمول مالیات مختومه تلقی می‌گردد و در مواردی که مودی ظرف سی روز کتباً اعتراض ننماید یا در مهلت مقرر در ماده مذکور به ممیز کل مراجعه نکند درآمد تعیین شده در برگ تشخیص مالیات قطعی است. (ماده ۲۳۹ قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۶۶/۱۲/۳)

مالیات قطعی شده: مالیات قطعی شده آن است که به هر نحوی از انحا (سواى مواردی که به علت عدم وصول اعتراض مودی مالیات قطعی شناخته می‌شود) مالیات مودی به صورت قطعی درآمد شده باشد. (تبصره ۷ ماده ۵ قانون مالیات بردرآمد مصوب ۱۳۳۴/۵/۱۰)

مأمور: وضعیت پرسنلی است که برای مدتی کم‌تر از یک سال در یکی از مشاغل سازمانی غیر از شغل سازمانی خود یا در شغلی که در سازمان محلی برای آن پیش‌بینی نشده است گمارده شده یا به ستاد کل، وزارت و سایر نیروها برای مدت مزبور اعزام گردند. (ماده ۱۰۱ قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱)

مأمور به خدمت: وضعیت پرسنلی است که به سایر وزارتخانه‌ها یا نهادها یا سازمان‌های دولتی یا وابسته به دولت مأمور می‌گردند. (ماده ۱۰۲ قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱)

مأمور ثبت احوال: نماینده یا مأمور ثبت احوال کسی است که از طرف سازمان ثبت احوال کشور یا ادارات تابعه برای ثبت وقایع یا دریافت اطلاعات منصوب شده باشد. (ماده ۶ قانون ثبت احوال مصوب ۱۳۵۵/۴/۱۶)

مأموریت: منظور از مأموریت‌های مندرج در این ماده کلیه وظایفی است که تحت همین عنوان به پرسنل اعم از افرادی یا دسته جمعی از طرف یگان مربوط واگذار می‌شود. (تبصره ماده ۱۰۳ قانون مقررات استخدامی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۴/۴/۲۷)

مأموریت: مأموریت به موردی اطلاق می‌شود که کارگر برای انجام کار حداقل ۵۰ کیلومتر از محل کارگاه اصلی دور شود یا ناگزیر باشد حداقل یک شب در محل مأموریت توقف نماید. (تبصره ماده ۴۶ قانون کار مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

مأموریت: مأموریت و وظایف نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران عبارت است از: ۱- استقرار نظم و امنیت و تأمین آسایش عمومی و فردی، ۲- مقابله و مبارزه قاطع و مستمر با هرگونه خرابکاری، تروریسم، شورش و عوامل و حرکت‌هایی که محل امنیت کشور باشد، با همکاری وزارت اطلاعات. (ماده ۴ قانون نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۹/۴/۲۷)

مأموریت: اعزام مستخدم به طور موقت به وزارتخانه‌ها و مؤسساتی که فهرست آن‌ها به تصویب هیأت وزیران می‌رسد و همچنین اعزام به سازمان‌های بین‌المللی که دولت ... ایران عضویت آن‌ها را پذیرفته یا سازمان‌هایی که دولت ایران شرکت در آن‌ها را مقتضی بداند. (جزء ۲ بند ب ماده ۱۱ از لایحه قانونی اصلاح برخی از مواد لایحه قانونی استخدام کشوری مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۲۴)

مأموریت: اعزام مستخدم به طور موقت به وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و مؤسسات مذکور در بند (ت) ماده ۲ و مؤسسات عام‌المنفعه مستقل مندرج در جداول بودجه کل کشور یا مؤسسات عالی آموزشی و پژوهشی غیر دولتی (مشروط بر این که صلاحیت علمی مأمور به تأیید وزارت علوم و آموزش عالی رسیده باشد) یا سازمان‌های بین‌المللی که دولت ... ایران عضویت آن‌ها را پذیرفته یا سازمان‌هایی که دولت ... ایران شرکت در آن‌ها را مقتضی بداند. (بند ۱ ماده واحده از لایحه قانونی اصلاح برخی از مواد لایحه قانونی استخدام کشوری مصوب ۱۳۵۰/۳/۳۰)

مأموریت: مأموریت عبارت است از: الف) محول شدن وظیفه موقت به مستخدم غیر از وظیفه اصلی که در پست ثابت سازمانی خود دارد. ب) اعزام مستخدم به طور موقت به وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و مؤسسات مذکور در بند (ت) ماده ۲ و مؤسسات عام‌المنفعه مستقل مندرج در جداول بودجه کل کشور یا سازمان‌های بین‌المللی که دولت ... ایران عضویت آن‌ها را پذیرفته یا سازمان‌هایی که دولت ... ایران شرکت در آن‌ها را مقتضی بداند. پ) اعزام مستخدم برای طی دوره‌های آموزشی یا کارآموزی در داخل یا خارج کشور. (بند ۲ اصلاح برخی از مواد لایحه قانونی استخدام کشوری مصوب کمیسیون‌های خاص مشترک مجلسین مصوب ۱۳۴۶/۴/۲۲)

مأموریت: مأموریت عبارت است از محول شدن وظیفه موقت به مستخدم غیر از وظیفه اصلی یا عادی که در پست ثابت سازمانی خود دارد. (ماده ۱۱ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

مأموریت ثابت (وزارت خارجه): مأموریت ثابت عبارت است از ارجاع پست سازمانی به کارمند در مأموریت‌های خارج از کشور. (ماده ۵۵ مقررات تشکیلاتی استخدامی مالی و انضباطی وزارت امور خارجه مصوب ۱۳۵۲/۳/۷)

مأموریت موقت (وزارت خارجه): مأموریت موقت عبارت است از محول شدن وظیفه موقت به کارمند غیر از وظیفه اصلی که در پست سازمانی خود دارد. (ماده ۵۶ مقررات تشکیلاتی استخدامی مالی و انضباطی وزارت امور خارجه مصوب ۱۳۵۲/۳/۷)

مأمورین به خدمت عمومی: مأمورین به خدمت عمومی کسانی هستند که در مؤسسات ذیل خدمت می‌کنند: ۱- مؤسسات خیریه که برحسب ترتیب وقف یا وصیت تولیت آن‌ها با پادشاه عصر است، ۲- مؤسسات خیریه و مؤسسات عام المنفعه که دولت یا شهرداری اداره می‌کند یا تحت نظر دولت اداره می‌شود، ۳- مؤسسات انتفاعی دولت یا مؤسسات انتفاعی دیگر که تحت نظر دولت اداره می‌شود. (ماده ۳ قانون راجع به محاکمه و مجازات مأمورین به خدمات عمومی مصوب ۱۳۱۵/۲/۶)

مأمورین رسمی: مأمورین رسمی مذکور در این قانون مأمورینی هستند که از طرف وزارت مالیه جواز مخصوص برای عملیات کشف دارند هر صاحب مال یا حامل جنسی که جنس او مورد تفتیش واقع می‌شود حق دارد مطالبه رویت جواز مذکور را بنماید. (تبصره ماده ۲ قانون طرز جلوگیری از قاچاق تریاک مصوب ۱۳۰۸/۹/۳)

مأمومه: جراحی که به کیسه مغز برسد. (از بند ۸ ماده ۱۸۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۹/۲۴)

ماه: از نظر احتساب موارد قانونی، سال دوازده ماه، ماه سی روز، هفته هفت روز و شبانه روز بیست و چهار ساعت است. (ماده ۴۴۳ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

ماه: سال دوازده ماه است- مطابق با ماه شمسی است و کسری آن از قرار ماهی سی روز حساب می‌شود- هفته هفت روز تمام و روز بیست و چهار ساعت است. (ماده ۶۱۲ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

ماه: مواعدی را که قانون معین نکرده باید به نظر و تصویب محکمه معین شود و مواعدی را که محکمه معین می‌کند باید موافقت داشته باشد با امکان انجام امری که برای ایفای آن موعد تقاضا یا تعیین شده (ماه که در مواعد قانون معین شده و می‌شود سی روز تمام است). (ماده ۵۸۷ قوانین موقتی اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۲۹۰/۸/۱۸)

مباحات: اموالی که ملک اشخاص نمی‌باشد و افراد مردم می‌توانند آن‌ها را مطابق مقررات مندرجه در این قانون و قوانین مخصوصه مربوطه به هر یک از اقسام مختلفه آن‌ها تملک کرده یا از آن‌ها استفاده کنند مباحات نامیده می‌شود مثل اراضی موات یعنی زمین‌هایی که معطل افتاده و آبادی و کشت و زرع در آن‌ها نباشد. (ماده ۲۷ قانون مدنی)

مباحات اصلی: مباحات اصلی اموالی است که مالک و سابقه احیا و تحجیر و حیات نسبت به آن‌ها معلوم نباشد. (بند ۳ ماده ۱ قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۳/۵/۱۷)

مبادله یادداشت: مبادله اسنادی است که برای انجام امور محول به دستگاه دولتی توسط مسئولان ذی‌ربط با رعایت حقوق بین‌المللی صورت می‌گیرد. (ماده ۱ آیین‌نامه چگونگی تنظیم و انعقاد توافقی‌های بین‌المللی مصوب ۱۳۷۱/۲/۱۳ هیأت وزیران)

مباشر: مباشر کسی است که اقلأ دارای تحصیلات شش ساله ابتدایی بوده و در امور بهره‌برداری دهات- حسابداری- انبارداری و راه‌سازی بصیرت و سابقه عمل داشته باشد. (بند ۴ ماده ۱ آیین‌نامه مزایای مأموران خدمات صحرائی مصوب ۱۳۳۰/۵/۲)

مباشرت (در جنایت): مباشرت آن است که جنایت مستقیماً توسط خود جانی واقع شده باشد. (ماده ۳۱۷ لایحه مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

مباشرت در جنایت: مباشرت آن است که جنایت مستقیماً توسط خود جانی واقع شده باشد. (ماده ۲۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۹/۲۴)

مبدأ تاریخ رسمی کشور: مبدأ تاریخ رسمی کشور هجرت پیامبر اکرم اسلام (صلی... علیه واله و سلم) است و تاریخ هجری شمسی و هجری قمری هر دو معتبر است، اما مبنای کار ادارات دولتی هجری شمسی است... (از اصل ۱۷ قانون اساسی)

مبلغ باقیمانده کار در دست اجرا: مبلغ باقیمانده کار در دست اجرا عبارت است از جمع مبالغ کارهای در دست اجرا منهای جمع مبالغ آخرین صورت وضعیت‌های مربوط که تا آن زمان به تأیید کارفرما رسیده باشد. (بند الف ماده ۷ آیین‌نامه تشخیص صلاحیت و ارجاع کار به پیمانکاران مصوب ۱۳۶۷/۶/۶ هیأت وزیران)

مبلغ برآورد کار: مبلغ برآورد کار مبلغی است که براساس فهرست برآوردی اقلام و مقادیر کار در چارچوب فهرست بهاء مصوب و با احتساب ضرایب مربوط تعیین و طبق مقررات به تصویب مقام مجاز (دستگاه اجرایی) رسیده باشد. (بند ب ماده ۷ آیین‌نامه تشخیص صلاحیت و ارجاع کار به پیمانکاران مصوب ۱۳۶۷/۶/۶ هیأت وزیران)

مبلغ کار: مبلغ کار مبلغی است که بر مبنای آن پیمان منعقد شده و براساس پیمان مبلغی به آن افزوده یا از آن کم شده باشد. (بند ب ماده ۷ آیین‌نامه تشخیص صلاحیت و ارجاع کار به پیمانکاران مصوب ۱۳۶۷/۶/۶ هیأت وزیران)

مبلغ مدعی به: مقدار مدعی به مبلغی است که در عرض حال صریحاً قید شده است به ضمیمه اجرت المثل و خسارت که بودجه مدعی به تا روز اقامه دعوی ضمیمه شده و عارض تأدیه آن را تقاضا می‌کند. (ماده ۲۲ قوانین موقتی اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۲۹۰/۸/۱۸)

مبلغ نهایی کار: مبلغ نهایی کار مبلغی است که در پایان کار طبق صورت وضعیت قطعی تأیید شده به دست می‌آید. (بند ج ماده ۷ آیین‌نامه تشخیص صلاحیت و ارجاع کار به پیمانکاران مصوب ۱۳۶۷/۶/۶ هیأت وزیران)

مبنای محاسبه حق‌الکشف: مبنای محاسبه و پرداخت حق‌الکشف به مأموران و مخبران عبارت است از بهای جانوران وحشی که بابت مطالبه ضرر و زیان، براساس بند چ ماده (۳) قانون شکار و صید مصوب ۱۳۴۶ توسط شورای عالی حفاظت محیط زیست تعیین می‌شود. (ماده ۴ آیین‌نامه اجرایی ماده (۶۲) قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین مصوب ۱۳۶۹/۱۲/۸ هیأت وزیران)

متصدی باربری: متصدی باربری به طور کلی به مالک یا اجاره‌کننده کشتی که با فرستنده بار قرارداد باربری منعقد کرده است اطلاق می‌شود. (بند ۱ ماده ۵۲ قانون دریایی مصوب ۱۳۴۳/۶/۲۹)

متصدی حمل و نقل: متصدی حمل و نقل کسی است که در مقابل اجرت حمل اشیا را به عهده می‌گیرد. (ماده ۳۷۷ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

متصرف: کسی که اراضی کشت موقت را در اختیار داشته و شخصاً به کشت و زرع مشغول می‌باشد. (بند ۱ ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون واگذاری زمین‌های دایر و بایر که بعد از انقلاب به صورت کشت موقت در اختیار کشاورزان قرار گرفته است مصوب ۱۳۶۵/۸/۸ مصوب ۱۳۶۵/۱۱/۲۹ هیأت وزیران)

متعذر المصرف: صرف درآمد موقوفه در مصارف مقرر به علت فراهم نبودن وسایل و یا انتفاء موضوع یا عدم احتیاج به مصرف مقدور نباشد. (از تبصره ماده ۸ قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب ۱۳۶۳/۱۰/۲)

متعذر المصرف: مقصود از متعذر المصرف آن است که صرف درآمد موقوفه در مصارف مقرر به علت فراهم نبودن وسایل یا انتفاء موضوع و یا عدم احتیاج به مصرف مقدور نباشد. (از تبصره ماده ۸ قانون اوقاف مصوب ۱۳۵۴/۴/۲۲)

ملاحظه: جراحی که مقدار زیادی از گوشت را فرا گیرد لکن به پوست نازک روی استخوان نرسد. (بند ۳ ماده ۱۸۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۹/۲۴)

متوسط حقوق: متوسط حقوق عبارت از معدل حقوق آخرین سالی است که بر مبنای آن کسور بازنشستگی پرداخت شده باشد. (تبصره ماده ۳۹ مقررات استخدامی شرکت‌های دولتی موضوع بند (ب) ماده ۲ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۵۲/۳/۵)

متوسط حقوق: متوسط حقوق از لحاظ این قانون عبارت از معدل حقوق پایه مستخدم رسمی در سه سال آخر خدمت است ولی در صورتی که مجموع سنوات خدمت رسمی مستخدم از سه سال کم‌تر باشد متوسط حقوق معدل حقوق سنوات خدمت رسمی خواهد بود. (بند ۲۰ تبصره ۱ لایحه قانونی اصلاح برخی از مواد لایحه قانونی استخدام کشوری مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۲۴)

متوسط مزد: در مواردی که کارفرما یا دولت مکلف به پرداخت تفاوت حق بیمه شده‌اند نرخ حق بیمه ۲۱ درصد است که به مأخذ متوسط حقوق یا مزد بیمه شده (که متوسط مزد عبارت است از مجموع حقوق یا مزد و مزایای بیمه شده که براساس آن حق بیمه پرداخت شده ظرف آخرین دو سال پرداخت حق بیمه تقسیم بر ۲۴ که در هر حال کم‌تر از حداقل مزد کارگر عادی در زمان درخواست بازنشستگی نیست، محاسبه خواهد شد. (ماده ۳ لایحه قانونی بازنشستگی پیش از موعد مشمولان قانون تأمین اجتماعی مصوب تیرماه ۱۳۵۴ مصوب ۱۳۵۸/۱۲/۲۷ شورای انقلاب)

متولی موقوفه: متولی موقوفه کسی است که به موجب مفاد وقفنامه و مقررات قانون مدنی یا این قانون واجد این سمت باشد. در مورد اعتراض اشخاص با رعایت مواد ۱۴ تا ۱۷ این قانون اقدام خواهد شد. (ماده ۴ قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب ۱۳۶۳/۱۰/۲)

متولی موقوفه: متولی موقوفه کسی است که به موجب مقررات قانون مدنی واجد این سمت باشد تولیت متولی باید به وسیله شعبه تحقیق اوقاف گواهی شود. اشخاص ذی‌نفع پس از ابلاغ تصمیم شعبه تحقیق در صورتی که معترض باشند می‌توانند ظرف ده روز اعتراض‌نامه خود را به هیأت تجدیدنظر اوقاف تسلیم کنند پس از انقضای مدت گواهی شعبه تحقیق اوقاف و تصمیم هیأت تجدیدنظر از ناحیه اشخاص ذی‌نفع قابل شکایت در دادگاه شهرستان است و حکم دادگاه در این موارد قابل پژوهش و فرجام می‌باشد. همین حکم در مورد ثلث- نذر و حبس نیز جاری است. (ماده ۴ قانون اوقاف مصوب ۱۳۵۴/۴/۲۲)

متهب: هبه عقدی است که به موجب آن یک نفر مالی را مجاناً به کس دیگری تملیک می‌کند تملیک کننده واهب طرف دیگر را متهب، مالی را که مورد هبه است عین موهوبه می‌گویند. (ماده ۷۹۵ قانون مدنی)

مثلی (اموال): مثلی که در این قانون ذکر شده عبارت از مالی است که اشباه و نظایر آن نوعاً زیاد و شایع باشد مانند حبوبات و نحو آن و قیمی مقابل آن است مع ذلك تشخیص این معنی با عرف می باشد. (ماده ۹۵۰ قانون مدنی)

مجاز (کالا): کالاهایی است که صدور و ورود آن‌ها با رعایت مقررات مربوط بلامانع است. (بند ۱ ماده ۵ قانون مقررات صادرات و واردات سال ۱۳۶۴ مصوب ۱۳۴۶/۲/۱۷)

مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی: مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی تبعی و تکمیلی به قرار زیر است: ۱- محرومیت از تمام یا بعضی از حقوق اجتماعی، ۲- اقامت اجباری در محل معین، ۳- ممنوعیت از اقامت در محل معین، ۴- محرومیت از اشتغال شغل یا کسب یا حرفه یا کار معین یا الزام به انجام امر معین، ۵- بستن مؤسسه، ۶- محرومیت از حق ولایت یا حصانت یا وصایت یا نظارت. این مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی در صورتی که در حکم دادگاه قید شود تکمیلی است و در مواردی که قانوناً و بدون قید در حکم دادگاه باشد تبعی است. (ماده ۱۵ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۵۲/۳/۷)

مجازات بازدارنده: مجازات بازدارنده، تأدیب یا عقوبتی است که از طرف حکومت به منظور حفظ نظم و مراعات مصلحت اجتماع در قبال تخلف از مقررات و نظامات حکومتی تعیین می گردد از قبیل حبس، جزای نقدی، تعطیل محل کسب، لغو پروانه و محرومیت از حقوق اجتماعی و اقامت در نقطه یا نقاط معین و منع از اقامت در نقطه یا نقاط معین و مانند آن. (ماده ۱۷ لایحه مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

مجاز مشروط: کالاهایی است که صدور و ورود آن‌ها با کسب مجوز دولتی طبق ضوابط قانونی صورت می گیرد. (بند ۲ ماده ۵ قانون مقررات صادرات و واردات سال ۱۳۶۴ مصوب ۱۳۴۶/۲/۱۷)

مجرای اصلی: عبارت است از مسیری که آب در حداقل و حداکثر میزان خود از آن عبور می نماید. (بند ۲۶ آیین نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

مجرم: اصل برائت است و هیچ کس از نظر قانون مجرم شناخته نمی شود مگر اینکه جرم او در دادگاه صالح ثابت شود. (اصل ۳۷ قانون اساسی)

مجرم به عادت: هرگاه کسی به علت ارتکاب جنایت یا جنحه عمدی که به موجب قانون مجازات حبس برای آن پیش‌بینی گردیده دو مرتبه یا بیش‌تر محکوم به حبس بیش از دو ماه شده و بعد از اجرای مجازات مرتکب جرمی شود که مستلزم مجازات حبس است و از این رو دادگاه تشخیص دهد که مشارالیه دارای حالت خطرناک بوده و تمایل به ارتکاب جرائم داشته یا از راه قوادی یا فحشا یا نظایر آن امرار معاش می‌نماید مجرم به عادت محسوب شده و دادگاه می‌تواند حکم نگهداری او را در تبعیدگاه برای مدت نامعینی صادر نماید. (ماده ۵ قانون اقدامات تأمینی مصوب ۱۳۳۹/۲/۱۲)

مجرمین خطرناک: اقدامات تأمینی عبارتند از تدابیری که دادگاه برای جلوگیری از تکرار جرم (جنحه یا جنایت) درباره مجرمان خطرناک اتخاذ می‌کند. مجرمین خطرناک کسانی هستند که سوابق و خصوصیات روحی و اخلاقی آنان و کیفیت ارتکاب و جرم ارتكابی آنان را در مظان ارتکاب جرم درآینده قرار دهد اعم از این‌که قانوناً مسئول باشند یا غیرمسئول. صدور حکم اقدام تأمینی از طرف دادگاه وقتی جایز است که کسی مرتکب جرم گردیده باشد. (ماده ۱ قانون اقدامات تأمینی مصوب ۱۳۳۹/۲/۱۲)

مجلس شورای اسلامی: مجلس شورای اسلامی از نمایندگان ملت که به طور مستقیم و با رأی مخفی انتخاب می‌شوند تشکیل می‌گردد. شرایط انتخاب کنندگان و انتخاب شونده‌گان و کیفیت انتخاب را قانون معین خواهد کرد. (اصل ۶۲ قانون اساسی)

مجله: روزنامه یا مجله نشریه‌ای است که برای روشن ساختن افکار مردم در زمینه‌های مختلف اجتماعی و سیاسی یا علمی و فنی یا ادبی و ترقی دادن سطح معلومات عامه و نشر اخبار و اطلاعات و مطالب عام‌المنفعه و انتقاد و صلاح‌اندیشی در امور عمومی به طور منظم و در مواقع معین طبع و نشر گردد. (ماده ۱ لایحه قانونی مطبوعات مصوب ۱۳۳۴/۵/۱۰)

مجمع امور صنفی: تشکیل می‌شود از نمایندگان منتخب اتحادیه‌های مرکزی صنفی یا اتحادیه‌های صنفی. (ماده ۱۰ لایحه قانونی راجع به اجازه اجرای اصلاحاتی که توسط هیأت عالی نظارت در قانون نظام صنفی و اصلاحیه‌های آن به عمل آمده است مصوب ۱۳۵۹/۴/۱۳ شورای انقلاب).

مجمع تشخیص مصلحت نظام: مجمع تشخیص مصلحت نظام برای تشخیص مصلحت نظام در مواردی که مصوبه مجلس شورای اسلامی را شورای نگهبان خلاف موازین شرع یا قانون اساسی بداند و مجلس با در نظر گرفتن مصلحت نظام نظر شورای نگهبان را تأمین نکند و مشاوره در اموری که رهبری به آنان ارجاع می‌دهد و سایر وظایفی که در این قانون ذکر شده است به دستور رهبری تشکیل می‌شود اعضای ثابت و متغیر این مجمع را مقام رهبری تعیین می‌نماید. مقررات مربوط به مجمع توسط خود اعضا تهیه و تصویب و به تأیید مقام رهبری خواهد رسید. (اصل ۱۱۲ قانون اساسی)

مجموعه قالب‌بندی: مجموعه‌ای است که برای نگهداری بتن در شکل مورد نظر به کار می‌رود. مشتمل بر رویه قالب، بدنه قالب، پشت بندها، کلاف‌ها، چپ و راست‌ها و نظایر این‌ها. (بند ۹-۱ و ۱۱ و ۱ مقررات ملی و اجرای ساختمان‌های بتنی مصوب ۱۳۷۰/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

مجوز شرعی: عبارت است از گواهی که براساس شرع مقدس اسلام در مورد تبدیل به احسن و فروش اموال موقوفه که توسط مجتهد جامع‌الشرایط صادر شده باشد. (بند ۴ ماده ۱ از آیین‌نامه ابطال اسناد فروش رقبات، آب و اراضی موقوفه مصوب ۱۳۶۳/۹/۷ هیأت وزیران)

مجهول التولیه: مقصود از مجهول التولیه آن است که متولی شخص معین یا اشخاص معین یا برحسب اوصاف که بالاخره منطبق با شخص معینی می‌شود معلوم نباشد. (تبصره ماده ۱ قانون اوقاف مصوب ۱۳۱۳/۱۰/۳)

محارب و مفسد فی الارض: هر کس که برای ایجاد رعب و هراس و سلب آزادی و امنیت مردم دست به اسلحه ببرد محارب و مفسد فی الارض می‌باشد. (ماده ۱۸۳ لایحه مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

محاسبات ملی: منظور بیان آماری کلیه فعالیت‌های اقتصادی کشور طی یک دوره زمانی می‌باشد. (بند د ماده ۱ قانون مرکز آمار ایران مصوب ۱۳۵۳/۱۱/۱۰)

محاكم اختصاصی: محاكم اختصاصی آن است که به هیچ امری حق رسیدگی ندارد غیر آنچه قانون صراحتاً اجازه داده است مثل محاكم تجارت. (ماده ۴ قانون اصول تشکیلات عدلیه مصوب ۱۳۰۷/۴/۲۷)

محاكم اختصاصی: محاكم اختصاصی آن است که به هیچ امری حق رسیدگی را ندارد غیر آنچه قانون صراحتاً اجازه داده است مثل محاكم تجارت و نظامی و غیرها که تشکیلات و ترتیبات آنها به موجب قانون علیحده معین می شود. (ماده ۴ قانون اصول تشکیلات عدلیه و محاضر شرعیه و حکام صلحیه مصوب ۱۲۹۰/۴/۲۶)

محاكم تجارت: محاكم تجارت به امور راجعه به معاملات تجارته که طرفین یا یک طرف آن تاجر باشند رسیدگی می نماید (معاملات تجاری عبارت از نقل و انتقالی است که غرض از آن صرف انتفاع باشد). (ماده ۲۳ قانون محاكم تجارت مصوب ۱۲۹۴/۴/۱۵)

محاكم عمومی: محاكم عمومی آن است که حق رسیدگی به تمام دعاوی دارد غیر آنچه قانون صراحتاً استثنا کرده است. (ماده ۳ قانون اصول تشکیلات عدلیه مصوب ۱۳۰۷/۴/۲۷)

محاكم عمومی: محاكم عدلیه بر دو نوع است: عمومی و اختصاصی. (ماده ۱ قانون اصول تشکیلات عدلیه و محاضر شرعیه و حکام صلحیه مصوب ۱۲۹۰/۴/۲۶)

محتکر: هر کس مواد غذایی موضوع بند الف ماده ۱ را احتکار نماید محتکر محسوب شده... (از ماده ۲ قانون تشدید مجازات محتکران و گران فروشان مصوب ۱۳۶۷/۱/۲۳)

محتکر: هر کس کالاهای مورد احتیاج ضروری عامه را که زیاده از مصرف خود داشته باشد و برای جلوگیری از فروش به دولت یا مردم پنهان کند محتکر محسوب شده. (از ماده ۱ قانون راجع به جلوگیری از احتکار مصوب ۱۳۲۰/۱۲/۲۷)

محجور: مقصود از محجور در این قانون مجنون یا سفیه است که حجرش متصل به صغر باشد. (تبصره ۱ قانون خصانت فرزندان صغیر یا به مادران آنها مصوب ۱۳۶۴/۵/۶)

محجور: اشخاص ذیل محجور و از تصرف در اموال و حقوق مالی خود ممنوع هستند: ۱- صغار، ۲- اشخاص غیر رشید، ۳- مجانین. (ماده ۱۲۰۷ قانون مدنی)

محدوده آبریز تهران: از نظر این قانون محدوده آبریز تهران شامل منطقه آبریز غربی رودخانه حبله رود گرمسار و منطقه آبریز شرقی رودخانه زیاران و کلیه مناطق آبریز رودخانه‌های دماوند، جاجرود، شاه‌آباد، دربند، اوین، فرح‌زاد، کن، کرج، کردان بوده و حدود آن عبارت است از: شمالاً: خط‌الرأس کوه‌های البرز که آب آن به دشت کویر مرکزی جاری می‌شود. شرقاً: ساحل غربی رودخانه حبله‌رود گرمسار. غرباً: ساحل شرقی رودخانه زیاران. جنوباً: خطوط ممتد از غرب به شرق از محل تقاطع رودخانه زیاران با رودخانه شور تا خط القعر دریاچه نمک به سمت غرب تا محل تقاطع با مسیر حبله رود گرمسار. (ردیف د بند ۲۸ قانون اصلاح قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۱۷)

محرومیت از حقوق اجتماعی: محرومیت از حقوق اجتماعی مستلزم عواقب ذیل است: ۱- محرومیت از استخدام دولتی و استعمال نشان‌های دولتی ۲- محرومیت از حق انتخاب کردن و منتخب شدن خواه در مجالس مقننه و خواه در مؤسسه و انجمن‌های اجتماعی از قبیل انجمن‌های ایالاتی و ولایاتی و بلدی و غیره ۳- محرومیت از عضویت هیأت منصفه و شغل مدیری و معلمی در مدارس و روزنامه‌نویسی و مصدق و حکم یا شاهد تحقیق شدن. (ماده ۱۵ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴/۱۱/۷)

محصلین (ارتش): محصلین پرسنلی هستند که به منظور خدمت در کادر ثابت استخدام و قبل از انتصاب در یکی از مشاغل مندرج در این قانون در یکی از مؤسسات آموزشی به هزینه ارتش یا وزارت دفاع و سازمان‌های وابسته به آنها مشغول تحصیل می‌باشند. (ماده ۲۵ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

محقق: محقق در مرکز تحقیقاتی، به کسی اطلاق می‌شود که عضو هیأت علمی، پژوهشی در یک گروه پژوهشی یا آموزشی فعالیت پژوهشی می‌کند و وظایف و نحوه ارتقای او تابع مقررات هیأت علمی پژوهشی دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی خواهد بود. (بند ۱ تعاریف و ضوابط تأسیس مراکز تحقیقاتی مصوب ۱۳۶۹/۱/۲۱ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

محکمه صلحیه: محکمه صلحیه عبارت است از امین صلح و یک نفر فقیه که صلاحیت قطع و فصل دعاوی راجعه به محکمه صلح را در موارد امور شرعی داشته باشد، فقیه مذکور موسوم است به حاکم صلح. (ماده ۲۰ قانون اصول تشکیلات عدلیه و محاضر شرعیه و حکام صلحیه مصوب ۱۲۹۰/۴/۲۶)

محکومیت‌های مؤثر کیفری: مراد از محکومیت‌های مؤثر کیفری مذکور در قوانین جزایی مصوب مجلس شورای اسلامی عبارت است از: الف) محکومیت به حد، ب) محکومیت به قطع عضو، ج) محکومیت لازم‌الاجرا به مجازات حبس از یک سال به بالا در جرائم عمدی، د) محکومیت به جزای نقدی به مبلغ دو میلیون ریال و بالاتر، ه) سابقه محکومیت لازم‌الاجرا دو بار یا بیش‌تر به علت جرم‌های عمدی مشابه با هر میزان مجازات. (ماده ۱ قانون تعریف محکومیت‌های مؤثر در قوانین جزایی مصوب ۱۳۶۶/۷/۲۶)

محل انباشت مواد (معدنی): محلی است خارج از کارگاه‌های استخراج و تونل‌ها و چاه‌ها که مواد مستخرجه در آن جا انباشته می‌شود. (بند س ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

محل سکونت: مکانی است که شخص اظهار می‌دارد که در آن جا زندگی می‌کند. (بند ج ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون الزام اختصاص شماره ملی و کد پستی برای کلیه اتباع ایرانی مصوب ۱۳۷۸/۱۲/۱ هیأت وزیران)

محله: محله، مجموعه ساختمان‌های مسکونی و خدماتی است که از لحاظ بافت اجتماعی ساکنانش خود را اهل آن محل می‌دانند و دارای محدوده معین است حدود محله‌های شهر تابع تقسیمات شهرداری خواهد بود. (تبصره ۲ ماده ۴ قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری مصوب ۱۳۶۲/۴/۱۵)

مخابرات: مقصود از مخابرات در این قانون عبارت است از انتقال و ارسال علائم و نوشته‌ها و تصاویر و صداها و هرگونه اطلاعات دیگر به وسیله سیم یا بی‌سیم یا نور یا هر رویه الکترومغناطیسی. (تبصره ۱ ماده ۱ قانون تأسیس شرکت مخابرات ایران مصوب ۱۳۵۰/۳/۲۹)

مخبر: کسی است که محل اختفا یا وجود اشیای قاچاق یا عمل مرتکب قاچاق را که در شرف انجام است به سازمان‌های ذی‌ربط با شرایط زیر گزارش داده باشد. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۷۴/۲/۳۱ هیأت وزیران)

مخبر: کسی است که ارتکاب جرم و وجود متخلف در شکارگاه‌ها و مناطق را به ادارات و واحدهای حفاظت محیط زیست به طور صحیح گزارش داده و گزارش او قبل از شروع عملیات و دستگیری متخلفین در دفتر مربوط به ثبت رسیده است یا کسی است که نگهداری، حمل و نقل و ورود و خروج غیرمجاز جانوران وحشی از جمله بازهای شکاری قاچاق را کشف می‌کند و به مأموران سازمان یا واحدهای ذی‌ربط ارائه می‌دهد و نام او در صورت مجلس مربوط ذکر می‌گردد. گزارش‌های محرمانه در دفتر خاصی نزد مدیر کل ثبت می‌شود. (ماده ۵ آیین‌نامه اجرایی بند الف ماده ۴۵ قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین مصوب ۱۳۷۴/۱۰/۶ هیأت وزیران)

مخبر: مخبر از نظر این آیین‌نامه کسی است که محل اختفا یا وجود اشیای قاچاق و یا عمل قاچاقی را که در شرف انجام است به سازمان‌های ذی‌ربط با شرایط ذیل گزارش نموده و مراتب با ذکر تعداد مخبرین در صورت مجلس بدوی کشف، قید شده باشد. (ماده ۴ آیین‌نامه اجرایی ماده ۳۱ قانون تأسیس سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی و اساسنامه آن مصوب ۱۳۷۰ و تبصره ۱ ماده واحده قانون اصلاح ماده ۱۹ قانون مجازات قاچاق مصوب ۱۳۱۲ و اصلاحیه‌های بعدی آن مصوب ۱۳۶۳ مصوب ۱۳۷۳/۴/۲۲ هیأت وزیران)

مخبر: مخبر کسی است که وقوع جرم قاچاق را به مأموران وزارت جهاد سازندگی - سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور - اطلاع دهد. در صورتی که مخبر بخواهد نام او محفوظ بماند یا به نظر مأموران وزارت جهاد سازندگی و سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور افشای نام مخبر مصلحت نباشد نام او با ذکر مطلب در صورت مجلس محفوظ خواهد ماند. (تبصره ۱ ماده ۲ اصلاح آیین‌نامه اجرایی قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۷۱/۱۲/۱۶ هیأت وزیران)

مخبر: مخبر کسی است که وقوع جرم را به مأموران وزارت جهاد سازندگی - سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور - اطلاع دهد. در صورتی که مخبر بخواهد نام او محفوظ بماند یا به نظر مأموران وزارت جهاد سازندگی و سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور افشای نام مخبر مصلحت نباشد. نام او با ذکر مطلب در صورت مجلس محفوظ خواهد ماند. (تبصره ۱ ماده ۳ آیین‌نامه اجرایی ماده ۱ قانون حفظ و حمایت از منابع طبیعی و ذخایر جنگلی کشور مصوب ۱۳۷۱/۱۲/۱۶ هیأت وزیران)

مخبر: کسی است که ارتکاب جرم و وجود متخلف در شکارگاه‌ها و مناطق را به ادارات و واحدهای حفاظت محیط زیست به طور صحیح گزارش می‌دهد و گزارش او قبل از شروع عملیات و دستگیری متخلفین در دفتر مربوط به ثبت رسیده است. گزارش‌های محرمانه در دفتر خاصی نزد مدیر کل، ثبت می‌گردد. (ماده ۴ آیین‌نامه اجرایی ماده (۶۲) قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین مصوب ۱۳۶۹/۱۲/۸ هیأت وزیران)

مخبر: مخبر از نظر این آیین‌نامه کسی است که محل اختفا یا وجود اشیا قاچاق یا عمل قاچاقی را که در شرف انجام است به سازمان‌های ذی‌ربط با شرایط ذیل گزارش نموده و مراتب با ذکر تعداد مخبران در صورت‌مجلس بدوی کشف قید شده باشد. الف) گزارش کتبی باشد که در این صورت سازمان دریافت‌کننده خبر مشخصات آن را در دفتر مربوط ثبت خواهد نمود. ب) هویت خبر دهنده کاملاً در نزد سازمان کاشف مشخص باشد. این امر مانع از آن نیست که در صورت لزوم نام مخبر برای همیشه پنهان بماند و در صورت تقاضای مخبر یا مخبران، سازمان مربوط مکلف است این نکته را رعایت نماید. ج) گزارش امر قبل از شروع به عملیات کشف واصل شده باشد. د) پیگیری موضوع گزارش منجر به نتیجه مثبت گردد. (ماده ۴ آیین‌نامه اجرایی تبصره ۱ ماده واحده (قانون اصلاح ماده ۱۹ قانون مجازات مرتکبان قاچاق مصوب ۱۳۱۲ و اصلاحیه‌های بعدی آن) مصوب ۱۳۶۳/۱۱/۹ مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۴/۹/۲۴ هیأت وزیران)

مداخله اصلیه (مدعی العموم): مداخله اصلیه در مواردی است که دعوا مربوط به حقوق عمومی و منافع عامه است (رجوع به فقره اول و دوم و سوم و چهارم ماده ۱۲۳) در این صورت مدعی العموم مثل مدعی یا مدعی علیه دخالت می‌نماید زیرا که وکیل است از جهت مدافعه و حفظ حقوق عمومی و چون حقوق و اختیارات او همان حقوق و اختیارات مدعی یا مدعی علیه است لذا اگر متداعیین خصوصی دعوی خود را به اصلاح ختم نمایند صلح آن‌ها خللی به حقوق عمومی وارد نمی‌آورد و مدعی عمومی به نام حقوق عمومی محاکمه را تعقیب می‌کند و اگر محکمه حکم داد و مدعی العموم بر آن حکم تسلیم ننمود مدعی العموم حق اعتراض (استیناف و اعاده محاکمه و تمیز) را موافق اصول محاکمات حقوقی دارد و همچنین هرگاه مدعی یا مدعی علیه خصوصی محکوم شده و تسلیم بر حکم محکمه نمود مدعی عمومی با وجود تسلیم آن‌ها حق اعتراض را دارد. (ماده ۱۳۴ قانون اصول تشکیلات عدلیه و محاضر شرعیه و حکام صلحیه مصوب ۱۲۹۰/۴/۲۶)

مداخله تبعی (مدعی العموم): در مداخله تبعی (رجوع به فقره پنجم و ششم و هفتم و هشتم ماده ۱۲۳) مدعی العموم چون طرف نیست و فی‌الواقع به سمت مشاور حقوق در محکمه حاضر شده بیان عقیده می‌نماید. لہذا اگر متداعیین خصوصی منازعه خود را به صلح ختم یا بر حکم محکمه تسلیم نمودند مدعی العموم تعقیب نمی‌نماید و حق هیچ‌گونه اعتراض را ندارد. (ماده ۱۳۵ قانون اصول تشکیلات عدلیه و محاضر شرعیه و حکام صلحیه مصوب ۱۲۹۰/۴/۲۶)

مداخله مدعی‌العموم: مداخله مدعی‌العمومی در موارد ابلاغ بر دو قسم است: مداخله اصلی و مداخله تبعی. (ماده ۱۳۳ قانون اصول تشکیلات عدلیه و محاضر شرعیه و حکام صلحیه مصوب ۱۳۹۰/۴/۲۶)

مدارس غیرانتفاعی: مدارس غیرانتفاعی مدارسی است که از طریق مشارکت مردم، مطابق اهداف و ضوابط و برنامه‌ها و دستورالعمل‌های عمومی وزارت آموزش و پرورش تحت نظارت آن وزارتخانه تأسیس و اداره می‌شود. تبصره - منظور از غیرانتفاعی بودن آن است که درآمد حاصله صرفاً، صرف هزینه‌های جاری و توسعه آتی مدارس گردد. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی مدارس غیرانتفاعی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۱۳ هیأت وزیران)

مدت اشتغال: مدت اشتغال موضوع این آیین‌نامه عبارت از مدت زمانی است که مستخدم در آن مدت از حقوق و فوق‌العاده شغل یا عناوین مشابه بهره‌مند شده است. (تبصره ۱ ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح مقررات بازنشستگی و وظیفه قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۶۹/۷/۸ هیأت وزیران)

مدت حمل (بار): از زمانی که بار در کشتی بارگیری شده تا زمانی که از کشتی تخلیه گردد مدت حمل محسوب می‌شود. (بند ۸ ماده ۵۲ قانون دریایی مصوب ۱۳۴۳/۶/۲۹)

مدت حمل (مسافر): مدت حمل مدتی است که مسافر در کشتی است و یا در حال سوار شدن یا پیاده شدن از آن باشد ولی این مدت شامل زمانی که مسافر در ایستگاه دریایی یا روی اسکله و یا تأسیسات دیگر بندری توقف نماید نخواهد بود. به علاوه مدت حمل شامل زمانی است که مسافر از طریق آب یا از خشکی به کشتی یا بالعکس حمل شود مشروط بر آن که قیمت این حمل در بهای بلیط منظور شده باشد و یا وسیله به کار برده شده برای حمل اضافی از طرف متصدی حمل در اختیار مسافر قرار گرفته باشد. (بند ۵ ماده ۱۱۱ قانون دریایی مصوب ۱۳۴۳/۶/۲۹)

مدت خدمت در جبهه: عبارت است از مدت حضور جانباز در منطقه عملیاتی که توسط ستاد فرماندهی کل قوا تعیین و توسط مراجع ذی‌ربط اعلام می‌گردد. (بند ۲ ماده ۱ آیین‌نامه موضوع تبصره ۲ ماده ۸) قانون تسهیلات استخدامی و اجتماعی جانبازان انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۱۰/۱۵ هیأت وزیران).

مدت عده زن حامله: عده طلاق و فسخ نکاح و بذل مدت و انقضاء آن در مورد زن حامله تا وضع حمل است. (ماده ۱۱۵۳ قانون مدنی)

مدت عده طلاق: عده طلاق و عده فسخ نکاح سه طهر است مگر این که زن با اقتضای سن عادت زنانگی نبیند که در این صورت عده او سه ماه است. (ماده ۱۱۵۱ قانون مدنی)

مدت عده طلاق در نکاح منقطع: عده طلاق و فسخ نکاح و بذل مدت و انقضاء آن در مورد نکاح منقطع در غیر حامل دو طهر است مگر این که زن با اقتضای سن عادت زنانگی نبیند که در این صورت چهل و پنج روز است. (ماده ۱۱۵۲ قانون مدنی)

مدت عده فسخ نکاح: عده طلاق و عده فسخ نکاح سه طهر است مگر این که زن با اقتضای سن عادت زنانگی نبیند که در این صورت عده او سه ماه است. (ماده ۱۱۵۱ قانون مدنی)

مدت عده فسخ نکاح منقطع: عده طلاق و فسخ نکاح و بذل مدت و انقضاء آن در مورد نکاح منقطع در غیر حامل دو طهر است مگر این که زن با اقتضای سن عادت زنانگی نبیند که در این صورت چهل و پنج روز است. (ماده ۱۱۵۲ قانون مدنی)

مدت عده وفات: عده وفات چه در دائم و چه در منقطع در هر حال چهار ماه و ده روز است مگر این که زن حامل باشد که در این صورت عده وفات تا موقع وضع حمل است مشروط بر این که فاصله بین فوت شوهر و وضع حمل از چهار ماه و ده روز بیش تر باشد و الا مدت عده همان چهار ماه و ده روز خواهد بود. (ماده ۱۱۵۴ قانون مدنی)

مدت کار: مدت زمانی که کارگرنیرو یا وقت خود را به منظور انجام کار در اختیار کارفرما قرار می دهد. (ماده ۱ مقررات اشتغال نیروی انسانی بیمه و تأمین اجتماعی در مناطق آزاد تجاری صنعتی جمهوری اسلامی ایران (به انضمام نامه اصلاحی شماره ۳۴۶۰۱-۱۳۷۳/۴/۶ مصوب هیأت وزیران ۱۳۷۳/۲/۱۹)

مدت معالجه جانباز: مدت معالجه جانباز عبارت است از مدت زمانی که پس از مجروحیت جانباز در مراکز درمانی جبهه و پشت جبهه (اعم از پست امداد، اورژانس صحرائی، بیمارستان صحرائی بیمارستان‌های شهری و بیمارستان‌های خارج از کشور) و همچنین مدت زمانی که طبق تشخیص پزشک، جانباز به عنوان استراحت پزشکی در منزل سپری نموده است. (بند ۱ ماده ۱ آیین‌نامه موضوع تبصره (۲) ماده (۸) قانون تسهیلات استخدامی و اجتماعی جانبازان انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۱۰/۱۵ هیأت وزیران)

مدت مناقصه: مدت مناقصه عبارت است از فاصله زمانی بین روزی که دستگاه مناقصه‌گزار اسناد و مدارک مناقصه را آماده تحویل اعلام می‌کند و پایان روز قبل از تاریخ تسلیم پیشنهادها. (ماده ۱۳ آیین‌نامه تشخیص صلاحیت و ارجاع کار به پیمانکاران مصوب ۱۳۶۷/۶/۶ هیأت وزیران)

مدرسه: در این آیین‌نامه کلمه مدرسه به کودکستان، دبستان، دبیرستان، هنرستان و آموزشگاه حرفه‌ای اطلاق می‌شود. (تبصره ماده ۱ آیین‌نامه الغاء اجازه تأسیس مدارس غیردولتی مصوب ۱۳۴۸/۷/۲۳)

مدرسه: مکتب و مدرسه عبارت است از تأسیساتی که برای تربیت اخلاقی و علمی و بدنی ابناء نوع دایر می‌گردد. (ماده ۱ قانون اساسی معارف مصوب ۱۲۹۰/۸/۹)

مدرسه رسمی: مکاتب و مدارس بر دو قسمت است رسمی و غیررسمی: رسمی آن است که از طرف دولت دایر شده باشد- غیررسمی آن است که بانی مخصوص داشته باشد. (ماده ۸ قانون اساسی معارف مصوب ۱۲۹۰/۸/۹)

مدرسه عالی شهید مطهری: مدرسه عالی شهید مطهری که در این اساسنامه، مدرسه عالی خوانده می‌شود، مؤسسه‌ای است آموزشی و پژوهشی که در رشته‌های علوم و معارف اسلامی و بر طبق این اساسنامه فعالیت می‌کند، اداره می‌شود. (ماده ۱ اساسنامه مدرسه عالی شهید مطهری مصوب ۱۳۷۴/۲/۵ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

مدرسه غیررسمی: مکاتب و مدارس بر دو قسمت است رسمی و غیررسمی: رسمی آن است که از طرف دولت دایر شده باشد- غیررسمی آن است که بانی مخصوص داشته باشد. (ماده ۸ قانون اساسی معارف مصوب ۱۲۹۰/۸/۹)

مدرک حکم محکمه: مدرک حکم محکمه دلایل کتبی است که طرفین به محکمه تقدیم می‌کنند و همچنین دلایل شفاهی آنان که در حین مذاکره شفاهی اظهار می‌دارند و در صورت مجلس نوشته شده به امضای طرفین می‌رسد. (ماده ۲۴۵ قوانین موقتی اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۲۹۰/۸/۱۸)

مدعیان عمومی: مدعیان عمومی صاحب‌منصبانی هستند که برای حفظ حقوق عامه و نظارت در اجرای قوانین موافق مقررات قانونی انجام وظیفه می‌نمایند. (ماده ۴۹ قانون اصول تشکیلات عدلیه مصوب ۱۳۰۷/۴/۲۷)

مدعی خصوصی: شخصی که از وقوع جرمی متحمل ضرر و زیان شده و یا حقی از قبیل قصاص و قذف پیدا کرده و آن را مطالبه می‌کند مدعی خصوصی و شاکی نامیده می‌شود. ضرر و زیان قابل مطالبه به شرح ذیل می‌باشد: ۱- ضرر و زیان‌های مادی که در نتیجه ارتکاب جرم حاصل شده است، ۲- منافعی که ممکن الحصول بوده و در اثر ارتکاب جرم، مدعی خصوصی از آن محروم و متضرر می‌شود. (ماده ۹ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۷۸/۶/۲۸)

مدعی خصوصی: شخصی که از وقوع جرمی متحمل ضرر و زیان می‌شود و به تبع ادعای دادستان مطالبه ضرر و زیان می‌کند مدعی خصوصی است و مادام که دادخواست ضرر و زیان تسلیم نکرده شاکی خصوصی نامیده می‌شود. ضرر و زیانی که قابل مطالبه است به شرح ذیل می‌باشد: ۱- ضرر و زیان‌های مادی که در نتیجه ارتکاب جرم حاصل شده است، ۲- ضرر و زیان معنوی که عبارت است از کسر حیثیت یا اعتبار اشخاص یا صدمات روحی، ۳- منافعی که ممکن الحصول بوده و در اثر ارتکاب جرم مدعی خصوصی از آن محروم می‌شود. (ماده ۹ لایحه قانونی اصلاح قسمتی از مواد آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۳۵/۱۱/۳۰)

مدعی خصوصی: شخصی که از وقوع جرمی متحمل ضرر و زیانی (یعنی خسارت مالی) شده است و در ضمن ادعای عمومی (از طرف مدعی العموم) مطالبه غرامت و خسارت می‌کند مدعی خصوصی محسوب می‌شود. (ماده ۹ قوانین موقتی محاکمات جزایی (آیین دادرسی کیفری) مصوب ۱۲۹۱/۵/۳۰)

مدعی‌های عمومی: مدعی‌های عمومی عبارتند از هیأتی از رؤسا ضابطین عدلیه که در موارد مقرر قانونی در محاکم عدلیه حاضر بوده وظایف خود را نسبت به حفظ حقوق عامه و نظارت اجرای قوانین انجام می‌دهند. (ماده ۱۰۸ قانون اصول تشکیلات عدلیه و محاضر شرعیه و حکام صلحیه مصوب ۱۲۹۰/۴/۲۶)

مذاکرات مجلس: مذاکرات مجلس شورای اسلامی باید علنی باشد و گزارش کامل آن از طریق رادیو و روزنامه رسمی برای اطلاع عموم منتشر شود. در شرایط اضطراری، در صورتی که رعایت امنیت کشور ایجاب کند، به تقاضای رئیس جمهور یا یکی از وزرا یا ده نفر از نمایندگان، جلسه غیرعلنی تشکیل می‌شود. مصوبات جلسه غیرعلنی در صورتی معتبر است که با حضور شورای نگهبان به تصویب سه چهارم مجموع نمایندگان برسد. گزارش و مصوبات این جلسات باید پس از برطرف شدن شرایط اضطراری برای اطلاع عموم منتشر گردد. (اصل ۶۹ قانون اساسی)

مراتع: زمین‌هایی است اعم از کوه و دامنه یا زمین مسطح که در فصل چرای دارای پوششی از نباتات علوفه‌ای خودرو بوده و با توجه به سابقه چرای عرفاً، مرتع شناخته شود. اراضی آیش گرچه پوشش نباتات و علوفه‌ای داشته باشند مشمول تعریف مرتع نیستند. چنانچه مرتع دارای درختان جنگلی خودرو باشد مرتع مشجر نامیده می‌شود. (ردیف ب بند ۷ ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی واگذاری و احیای اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۹/۲/۳۱ شورای انقلاب)

مراتع ملی غیرمشجر: به زمین اعم از کوه و دامنه یا زمین مسطح که در فصل چرای پوشش از نباتات خودرو بوده و با توجه به سابقه چرای عرفاً مرتع شناخته شود، مشروط به این‌که ملی شده باشند. زمین‌هایی که آیش زراعتند هر چند دارای پوشش نباتات علوفه‌ای خودرو باشند مشمول تعریف مرتع نیستند. (بند ب ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح ماده ۳۴ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۵۴/۳/۱۴ و الحاق چند تبصره به آن مصوب ۱۳۷۴/۷/۲ هیأت وزیران)

مراسلات پستی: مراسلات پستی عبارت است از نامه، کارت پستی، مطبوعات، بسته‌های کوچک، نمونه‌های تجاری، فتوپست، نوار و صفحه پر شده و همانند و مطبوعات برجسته مخصوص نابینایان. (ماده ۳۴۵ آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱/۱/۲۰)

مراسلات پستی: مراسلات پستی عبارتند از: نامه‌ها- کارت‌های پستی ساده و با جواب- اوراق معامله و کار مطبوعات و مطبوعات برجسته مخصوص نابینایان و نمونه‌های تجاری و بسته‌های کوچک و مرسولاتی که نام فتوپست را دارا می‌باشند. (ماده ۴۸ قانون مربوط به قرارداد پستی جهانی و موافقتنامه منعقد شده میان سازمان ملل متحد و اتحاد پستی جهانی مصوب ۱۳۴۲/۹/۲۴)

مراسلات پستی: مراسلات پستی عبارتند از نامه‌ها کارت‌های پستی ساده و با جواب- اوراق معامله و کار- مطبوعات و مطبوعات برجسته مخصوص نابینایان و نمونه‌های تجاری و بسته‌های کوچک و مرسولاتی که نام فتوپست را دارا می‌باشند. (ماده ۴۷ قانون اجازه الحاق دولت ایران به قرارداد و مقاوله‌نامه‌های پستی جهانی مصوب ۱۳۳۶/۳/۷)

مراکز آموزشی و تربیتی: مراکز آموزشی و تربیتی عبارت است از مدارس، آموزشگاه‌های تحصیلی، حوزه‌های علمیه، دانشکده‌ها، هنرستان‌ها، خوابگاه‌های مراکز آموزشی، پرورشگاه‌ها، مراکز تربیتی شبانه‌روزی، ندامتگاه و مهدهای کودک. (بند خ ماده ۱ آیین‌نامه بهداشت محیط مصوب ۱۳۷۱/۴/۲۴ هیأت وزیران)

مراکز بهداشتی درمانی: مراکز بهداشتی- درمانی عبارت است از بیمارستان‌ها، زایشگاه‌ها، درمانگاه‌ها، مطب‌ها، آزمایشگاه‌های تشخیص طبی، بخش‌های تزریقات و پانسمان، آسایشگاه‌های معلولین، طب هسته‌ای، فیزیوتراپی‌ها، رادیولوژی‌ها و مانند اینها. (بند ج ماده ۱ آیین‌نامه بهداشت محیط مصوب ۱۳۷۱/۴/۲۴ هیأت وزیران)

مراکز فرهنگی: مراکز، مؤسسات، انجمن‌ها و کانون‌های فرهنگی عبارت از هرگونه تشکیلاتی است که توسط افراد واجد شرایط برای فعالیت در یک یا چند قلمرو فرهنگی و هنری و سینمایی تأسیس می‌گردد. (ماده ۱ ضوابط عام تأسیس مراکز مؤسسات انجمن‌ها و کانون‌های فرهنگی و هنری و نظارت بر آنها مصوب ۱۳۶۷/۲/۲۰ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

مراکز کاربرد پرتوهای یونساز: مراکز کاربرد پرتوهای یونساز در پزشکی، مراکز هسته‌ای هستند که با استفاده از پرتوهای یونساز، زیرنظر مسئولان متخصص مربوط به تشخیص یا درمان بیماری‌ها پرداخته و شامل مراکز رادیولوژی، رادیوتراپی و رادیوایزوتوپ می‌باشد. (بند ث ماده ۱ آیین‌نامه بهداشت محیط مصوب ۱۳۷۱/۴/۲۴ هیأت وزیران)

مرتشی: هر یک از مستخدمان و مأموران دولتی اعم از قضایی و اداری یا شوراها یا شهرداری‌ها یا نهادهای انقلابی و به طور کلی قوای سه گانه و همچنین نیروهای مسلح یا شرکت‌های دولتی یا سازمان‌های دولتی وابسته به دولت و یا مأمورین به خدمات عمومی خواه رسمی یا غیررسمی برای انجام دادن یا انجام ندادن امری که مربوط به سازمان‌های مزبور می‌باشد، وجه یا مال یا سند پرداخت وجه یا تسلیم مالی را مستقیماً یا غیرمستقیم قبول نماید در حکم مرتشی است اعم از این که امر مذکور مربوط به وظایف آن‌ها بوده یا آن که مربوط به مأمور دیگری در آن سازمان باشد، خواه آن کار را انجام داده یا نداده و انجام آن بر طبق حقانیت و وظیفه بوده یا نبوده باشد و یا آن که در انجام یا عدم انجام آن مؤثر بوده یا نبوده باشد. (ماده ۳ اصلاح و تأیید موادی از لایحه تشدید مجازات مرتکبین ارتشا اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷/۹/۱۵ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

مرتشی: اگر رشوه به صورت وجه نقد نباشد بلکه مالی بلاعوض یا به مقدار فاحش ارزان تر از قیمت معمولی یا ظاهراً به قیمت معمولی و واقعاً به مقدار فاحشی کم تر از قیمت به مستخدمین دولتی اعم از قضایی و اداری به طور مستقیم یا غیرمستقیم منتقل شود یا برای همان مقاصد مالی به مقدار فاحشی گران تر از قیمت از مستخدمان یا مأموران مستقیم یا غیرمستقیم خریداری گردد، مستخدمین و مأمورین مزبور مرتشی و طرف معامله را شی محسوب می‌شود. (ماده ۵۹۰ از کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده) مصوب ۱۳۷۵/۳/۲)

مرتشی: هر نظامی برای انجام یا خودداری از انجام امری که از وظایف او یا یکی دیگر از پرسنل نیروهای مسلح است وجه یا مال یا سند پرداخت وجه یا تسلیم مالی را بلاعوض یا کم تر از قیمت معمول به هر عنوان قبول نماید اگرچه انجام یا خودداری از انجام امر برخلاف قانون نباشد در حکم مرتشی است. (از ماده ۹۳ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۱/۵/۱۸)

مرتشی: هر یک از مستخدمین و مأموران مشاغل رسمی اعم از قضایی و اداری یا شوراها و شهرداری‌ها یا نهادهای برای انجام دادن یا انجام ندادن امری که مربوط به تشکیلات قضایی و اداری یا شوراها یا شهرداری‌ها و نهاد می‌باشد وجه یا مال یا سند پرداخت وجه یا تسلیم مالی را قبول نماید در حکم مرتشی است خواه انجام یا عدم انجام آن امر مربوط به کار اداری شخص باشد و خواه مربوط به کار اداری یکی از مستخدمین دیگر خواه قبول آن مستقیماً به عمل آمده باشد، یا غیر مستقیم و خواه مأمور رسمی باشد یا غیررسمی و خواه در انجام یا عدم انجام امری که برای آن چیزی گرفته واقعاً مؤثر بوده یا نبوده و خواه اقدام به انجام یا عدم انجام امری که وعده داده است کرده یا نکرده باشد. (از ماده ۶۵ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۲/۵/۱۸)

مرتشی: هر یک از مستخدمان قضایی یا غیرقضایی دولت که برای انجام امری که از وظایف انجام آن امر بر طبق حقانیت بوده باشد مرتشی محسوب (از ماده ۱۳۹ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴/۱۱/۷)

مرتعی: زمینی است اعم از کوه و دامنه یا زمین مسطح که در فصل دارای پوششی از نباتات علوفه‌ای خودرو بوده و با توجه به سابقه چرا عرفاً مرتعی شناخته شود، اراضی که آیش زراعتند ولو آن که دارای پوشش نباتات علوفه‌ای خودرو باشند مشمول تعریف مرتعی نیستند. اگر مرتعی دارای درختان جنگلی خودرو باشد مرتعی مشجر نامیده می‌شود. (بند و ماده ۱ قانون نحوه واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸/۶/۲۵ شورای انقلاب)

مرتع: زمینی است اعم از کوه و دامنه یا زمین مسطح که به طور طبیعی حداقل هر هکتار آن بتواند یکصد کیلو وزن دام زنده را در یک فصل چرا تعلیف نماید یا با توجه به عرف محل هیأت اصلاحات اراضی استان مرتع بودن آن را تأیید نماید. (ردیف پ بند ۹ ماده ۱ قانون مربوط به اصلاحات اراضی مصوب ۱۳۳۹/۲/۲۶)

مرتع: زمینی است اعم از کوه و دامنه یا زمینی مسطح که در آن نباتات علوفه‌ای به طور طبیعی روییده و در هر هکتار آن می‌توان حداقل سه رأس گوسفند یا معادل آن دام دیگر در یک فصل چرا تعلیف نمود. (بند ۷ ماده ۱ آیین‌نامه قانون ابطال اسناد فروش رقیبات آب و اراضی موقوفه مصوب ۱۳۶۳/۹/۷ هیأت وزیران)

مرتع طبیعی: جنگل یا مرتع یا بیشه طبیعی عبارت از جنگل یا مرتع یا بیشه‌ای است که به وسیله اشخاص ایجاد شده باشد. (بند ۱ ماده ۱ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵)

مرتع غیرمشجر: زمینی است اعم از کوه و دامنه یا زمین مسطح که در فصل چرا دارای پوششی از نباتات علوفه‌ای خودرو بوده و با توجه به سابقه چرا عرفاً مرتع شناخته شود. اراضی که آیش زراعتند ولو آن که دارای پوشش نباتات علوفه‌ای خودرو باشند مشمول تعریف مرتع نیستند. (بند ۹ ماده ۱ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵)

مرتع مشجر: زمین‌هایی است اعم از کوه و دامنه یا زمین مسطح که در فصل چرا دارای پوششی از نباتات علوفه‌ای خودرو بوده و با توجه به سابقه چرا عرفاً، مرتع شناخته شود. اراضی آیش گرچه پوشش نباتات و علوفه‌ای داشته باشند مشمول تعریف مرتع نیستند. چنانچه مرتع دارای درختان جنگلی خودرو باشد مرتع مشجر نامیده می‌شود. (بند ۷ ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۹/۲/۳۱ شورای انقلاب)

مرتع مشجر: اگر مرتع دارای درختان جنگلی خودرو باشد مرتع مشجر نامیده می‌شود مشروط بر آن که حجم درختان موجود در هکتار در شمال از حوزه آستارا تا حوزه گلیداغی بیش از پنجاه متر مکعب و در سایر مناطق ایران بیش از بیست متر مکعب باشد. (بند ۸ ماده ۱ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵)

مرتھن: رهن عقدی است که به موجب آن مدیون مالی را برای وثیقه به داین می‌دهد. رهن دهنده را راهن و طرف دیگر را مرتھن می‌گویند. (ماده ۷۷۱ قانون مدنی)

مرخصی: وضع پرسنلی است که برابر مقررات مربوطه، در حال استفاده از مرخصی‌های زیر می‌باشند: (ماده ۱۰۳ قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱)

مرداب: زمین باتلاقی، مسطح و پستی است که دارای یک یا تعدادی آبراهه باشد و معمولاً در مد بزرگ دریا زیر آب رود، همچنین اراضی پستی که در مناطق غیرساحلی در فصول بارندگی و سیلاب غرقاب شده و معمولاً در تمام سال حالت باتلاقی داشته باشد. (بند ت ماده ۱ آیین‌نامه مربوط به بستر و حریم رودخانه‌ها، انهار، مسیل‌ها، مرداب‌ها، برکه‌های طبیعی و شبکه‌های آبرسانی، آبیاری و زهکشی مصوب ۱۳۷۹/۸/۱۱ هیأت وزیران)

مرز: آخرین حد قلمرو هوایی، دریایی و زمینی یک کشور را مرز گویند. (بند ۲۷ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

مرسولات پست: مرسولات پست به کلیه اشیایی اطلاق می‌شود که بر طبق قوانین پستی داخلی یا بین‌المللی توسط پست قبول، مبادله و توزیع می‌شود. (ماده ۳۴۳ آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱/۱/۲۰)

مرسولات پستی: مراسلات پستی عبارت است از نامه، کارت پستی، مطبوعات، بسته‌های کوچک، نمونه‌های تجارتي، فنوپست، نوار و صفحه پر شده و همانند و مطبوعات برجسته مخصوص نابینایان. (ماده ۳۴۵ آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱/۱/۲۰)

مرکز آمار ایران: مرکز آمار ایران وابسته به سازمان برنامه و بودجه می‌باشد و زیر نظر وزیر مشاور و رئیس سازمان برنامه و بودجه اداره می‌شود و رئیس آن قسمت معاونت وزیر مشاور و رئیس سازمان برنامه و بودجه را دارد. (ماده ۲ قانون مرکز آمار ایران مصوب ۱۳۵۳/۱۱/۱۰)

مرکز آموزش عالی علوم دریایی: مرکز مؤسسه‌ای است غیرانتفاعی که طبق اساسنامه حاضر و قوانین و مقررات ارتش جمهوری اسلامی ایران اداره می‌گردد. (ماده ۲ اساسنامه مرکز آموزش عالی علوم دریایی نیروی دریایی جمهوری

اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۴/۱۱/۱ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

مرکز آموزش عالی علوم و فنون مازندران: مرکز مؤسسه‌ای آموزشی و پژوهشی است که برای مدت نامحدود، تأسیس می‌شود و محل آن بابل خواهد بود و محل دانشکده‌ها و واحدهای وابسته به آن نیز با پیشنهاد هیأت مؤسس و تصویب وزارت فرهنگ و آموزش عالی، تعیین خواهد شد. (ماده ۱ اساسنامه مرکز آموزش عالی علوم و فنون مازندران مصوب ۱۳۶۸/۷/۱۱ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

مرکز استان: مرکز استان یکی از شهرهای همان استان است که مناسب‌ترین کانون سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، طبیعی و اجتماعی آن استان شناخته می‌شود. (تبصره ۲ ماده ۱ قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری مصوب ۱۳۶۲/۴/۱۵)

مرکز بخش: مرکز بخش، روستا یا شهری، از همان بخش است که مناسب‌ترین کانون طبیعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی آن محدوده شناخته می‌شود. (تبصره ۳ ماده ۶ قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری مصوب ۱۳۶۲/۴/۱۵)

مرکز توسعه صادرات: به منظور توسعه صادرات و بازاریابی و تبلیغ درباره کالاهای صادراتی کشور مرکز توسعه صادرات ایران که در این قانون مرکز نامیده می‌شود تشکیل می‌شود. مرکز مزبور وابسته به وزارت اقتصاد خواهد بود. (ماده ۱ قانون تشکیل مرکز توسعه صادرات مصوب ۱۳۴۵/۹/۲۹)

مرکز تهیه و توزیع کالا: مرکز تهیه و توزیع کالا که در این آیین‌نامه مرکز نامیده می‌شود سازمانی است که به موجب قانون تشکیل و این آیین‌نامه ایجاد و برای وارد کردن و توزیع کردن کالا یا کالاهای معینی فعالیت می‌نماید. (ماده ۳ آیین‌نامه اجرایی قانون تشکیل مراکز تهیه و توزیع کالا مصوب ۱۳۵۹/۵/۱۳ هیأت وزیران)

مرکز دهستان: مرکز دهستان منحصراً روستایی از همان دهستان است که مناسب‌ترین مرکز خدمات روستایی آن محدوده شناخته می‌شود. (تبصره ۳ ماده ۳ از قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری مصوب ۱۳۶۲/۴/۱۵)

مرکز شهرستان: مرکز شهرستان یکی از شهرهای همان شهرستان است که مناسب‌ترین کانون طبیعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی آن محدوده شناخته می‌شود. (تبصره ۳ ماده ۷ از قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری مصوب ۱۳۶۲/۴/۱۵)

مرکز کارآموزی: مرکز کارآموزی محلی است که به وسیله کارفرمایان یا به وسیله وزارت کار و امور اجتماعی به منظور تعلیم کار آموزان یا کارگرانی که باید مهارت آنان افزوده شود یا مهارت جدیدی کسب کنند تأسیس و یا تعیین می‌گردد. (ماده ۴ از قانون کارآموزی مصوب ۱۳۴۹/۲/۲۸)

مرور زمان: مرور زمان عبارت از گذشتن مدتی است که به موجب قانون پس از انقضای آن مدت دعوی شنیده نمی‌شود. (ماده ۷۳۱ از قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

مزارع کشاورزی مکانیزه: مزارع کشاورزی مکانیزه از نظر این قانون مزارعی است که عملیات کاشت و همچنین داشت (کلیه مراقبت‌های زراعی) یا برداشت در آنها به وسیله ماشین‌های کشاورزی انجام شود. (تبصره ۱ ماده ۱ از قانون کار کشاورزی مصوب ۱۳۵۳/۳/۷)

مزارعه: مزارعه عقدی است که به موجب آن احد طرفین زمینی را برای مدت معینی به طرف دیگر می‌دهد که آن را زراعت کرده و حاصل را تقسیم کنند. (ماده ۵۱۸ از قانون مدنی)

مزایده: مزایده در معاملات به طریق زیر انجام می‌پذیرد: الف) در مورد معاملات جزئی به حداکثر قیمت ممکن به تشخیص و مسئولیت مأمور فروش. ب) در مورد معاملات متوسط با حراج. ج) در مورد معاملات عمده با انتشار آگهی مزایده. (ماده ۷۰ از قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

مزد: مزد عبارت است از وجه نقدی یا غیرنقدی و با مجموع آنها که در مقابل انجام کار به کارگر پرداخت می‌شود. (ماده ۳۵ از قانون کار مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۹)

مزد: مزد یا حقوق یا کارمزد در این قانون شامل هر گونه وجوه و مزایای نقدی یا غیرنقدی مستمر است که در مقابل کار به بیمه شده داده می‌شود. (بند ۵ ماده ۲ از قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳)

مزد (کارگر کشاورزی): مزد یا حقوق عبارت است از وجه نقد یا جنس و یا وجه نقد و جنس توأم که به موجب قرارداد کار به کارگر داده می‌شود. (ماده ۴ از قانون کار کشاورزی مصوب ۱۳۵۳/۳/۷)

مزد ثابت: مزد ثابت، عبارت است از مجموع مزد شغل و مزایای ثابت پرداختی به تبع شغل. (ماده ۳۶ از قانون کار مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۹)

مزد ثابت: مجموعه مزد شغل و مزایای ثابت پرداختی به تبع شغل. (ماده ۱ از مقررات اشتغال نیروی انسانی و تأمین اجتماعی در مناطق آزاد تجاری صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۳/۲/۱۹)

مزد ساعتی: چنانچه مزد با ساعات انجام کار مرتبط باشد، مزد ساعتی و در صورتی که براساس میزان انجام کار یا محصول تولید شده باشد، کارمزد و چنانچه براساس محصول تولید شده یا میزان انجام کار در زمان معین باشد، کارمزد ساعتی، نامیده می‌شود. (تبصره ۱ ماده ۳۵ قانون کار مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۹)

مزد و حقوق: مزد و حقوق عبارت است از وجه نقد یا هرگونه مزایای غیرنقدی که در مقابل انجام کار به کارگر داده می‌شود. (ماده ۴ از قانون کار مصوب ۱۳۳۷/۱۲/۲۶)

مزد یا حقوق: مزد یا حقوق عبارت است از وجه نقد یا جنس و یا وجه نقد و جنس توأم که به موجب قرارداد کار به کارگر داده می‌شود. (ماده ۴ از قانون کار کشاورزی مصوب ۱۳۵۳/۳/۷)

مزد یا حقوق متوسط: مزد یا حقوق متوسط موضوع این ماده عبارت است از جمع دریافتی بیمه شده ظرف دو سال قبل از ازدواج که به مأخذ آن حق بیمه پرداخت شده است تقسیم بر ۲۴. (تبصره ۱ ماده ۸۵ قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳)

مزرعه: مزرعه نقطه جغرافیایی و محلی است کشاورزی که بنا به تعریف روستا نبوده و به دو شکل مستقل و تابع شناخته می‌شود. (تبصره ۱ ماده ۲ قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری مصوب ۱۳۶۲/۴/۱۵)

مزرعه پرورش آبزیان: به محل پرورش انواع آبزیان اطلاق می‌گردد. (بند ۵ ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی حفاظت و بهره‌برداری از منابع آبزی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۸/۲/۵ هیأت وزیران).

مسابقات خارجی: مسابقاتی است که بین تیم‌های ملی یا باشگاهی در ایران یا در خارج از کشور براساس برنامه‌ریزی فدراسیون مربوط و تأیید رئیس سازمان تربیت بدنی - که از این پس به اختصار سازمان نامیده می‌شود - انجام می‌شود. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۱ قانون تأسیس سازمان تربیت بدنی مصوب ۱۳۷۳/۱۰/۴ هیأت وزیران)

مسابقات داخلی: مسابقاتی است که در تهران و شهرستان‌ها حسب جدول‌های مسابقات و تقویم ورزشی مصوب فدراسیون‌ها و هیأت‌های ورزشی برگزار می‌شود. (ماده ۱ از آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۱ قانون تأسیس سازمان تربیت بدنی مصوب ۱۳۷۳/۱۰/۴ هیأت وزیران)

مساحقه: مساحقه، همجنس بازی زنان است با اندام تناسلی. (ماده ۱۲۷ از قانون مبارزات اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۹/۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

مساحقه: مساحقه، همجنس بازی زن‌ها است با اندام تناسلی. (ماده ۱۵۷ از قانون حدود و قصاص و مقررات آن مصوب ۱۳۶۱/۶/۳)

مسافر: مقصود از مسافر مذکور در این ماده مسافری است که دارای گذرنامه یا اجازه‌نامه مرتب بوده و از راه مجاز وارد کشور شود اشخاصی که در یک سال بیش از سه نوبت به خارج مسافرت نمایند در مسافرت‌های بعدی در همان سال حق استفاده از معافیت مذکور در این ماده را نخواهند داشت. (تبصره ماده ۲۰ آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱/۱/۲۰)

مسافر: مسافر فقط به کسی اطلاق می‌شود که بر طبق قرارداد حمل با کشتی سفر نماید. (بند ج ماده ۱۱۱ قانون دریایی مصوب ۱۳۴۳/۶/۲۹)

مسافرت‌های دولتی: منظور از مسافرت‌های دولتی در این آیین‌نامه کلیه سفرهایی است که در راستای اهداف و برنامه‌های نظام جمهوری اسلامی ایران توسط مسئولان مختلف کشور صورت می‌گیرد یا هزینه‌های آن از محل اعتبارات بودجه کل کشور تأمین می‌گردد. (ماده ۱ از آیین‌نامه مسافرت‌های خارجی دولتی مصوب ۱۳۷۰/۱۲/۲۱ هیأت وزیران)

مساقات: مساقات معامله‌ای است که بین صاحب درخت و امثال آن یا عامل در مقابل حصه مشاع معین از ثمره واقع می‌شود و ثمره اعم است از میوه و برگ و گل و غیر آن. (ماده ۵۴۳ از قانون مدنی)

مستأجر: اجاره عقدی است که به موجب آن مستأجر مالک منافع عین مستأجره می‌شود. اجاره دهنده را موجر و اجاره کننده را مستأجر و مورد اجاره را عین مستأجره گویند. (ماده ۴۶۶ از قانون مدنی)

مستثنیات دین: مستثنیات دین عبارت است از: الف) مسکن مورد نیاز محکوم علیه و افراد تحت تکفل وی با رعایت شئون عرفی. ب) وسیله نقلیه مورد نیاز و متناسب با شأن محکوم علیه. ج) اثاثیه مورد نیاز زندگی که برای رفع حوائج ضروری محکوم علیه، خانواده و افراد تحت تکفل وی لازم است. د) آذوقه موجود به قدر احتیاج محکوم علیه و افراد تحت تکفل وی برای مدتی که عرفاً آذوقه ذخیره می‌شود. ه) کتب و ابزار علمی و تحقیقاتی برای اهل علم و تحقیق متناسب با شأن آنان. و) وسایل و ابزار کار کسبه، پیشه‌وران، کشاورزان و سایر اشخاصی که وسیله امرار معاش محکوم علیه و افراد تحت تکفل وی می‌باشد. (ماده ۵۲۴ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱

مستحق نفقه: کسی مستحق نفقه است که ندار بوده و نتواند به وسیله اشتغال به شغلی وسایل معیشت خود را فراهم سازد. (ماده ۱۱۹۷ قانون مدنی)

مستخدم پیمانی: مستخدم پیمانی کسی است که به موجب قرارداد به طور موقت برای مدت معین و کار مشخص استخدام می‌شود. (ماده ۶ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

مستخدم ثابت: مستخدم ثابت کسی است که به موجب حکم برای تصدی یکی از پست‌های ثابت سازمان استخدام شده و در یکی از رتبه‌های دوازده گانه استخدامی مندرج در این آیین‌نامه قرار گیرد. (ماده ۳ آیین‌نامه استخدامی سازمان بیمه‌های اجتماعی مصوب ۱۳۴۸/۲/۱۳)

مستخدم رسمی: منظور از مستخدم رسمی در این قانون مستخدمان رسمی مشمول قانون استخدام کشوری و دارندگان رتبه‌های قضایی و اعضای رسمی هیأت علمی دانشگاه‌های دولتی و مؤسسات آموزش عالی دولتی و مؤسسات پژوهشی دولتی است. (تبصره ۱ ماده ۱ قانون تشکیل صندوق پس‌انداز مستخدمان رسمی کشور مصوب ۱۳۵۳/۱۲/۲۷)

مستخدم رسمی: مستخدم رسمی کسی است که به موجب حکم رسمی در یکی از گروه‌های دوازده‌گانه استخدامی برای تصدی یکی از پست‌های سازمانی وزارتخانه‌ها یا مؤسسات دولتی مشمول این قانون استخدام شده باشد. (ماده ۵ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

مستخدم غیررسمی: مقصود از مستخدم غیررسمی مذکور در این قانون و سایر قوانین مربوط به اختلاس و ارتشا و دیوان جزا هر کسی است که در یکی از ادارات و مؤسسات دولتی و مملکتی یا بلدی بوده اعم از موظف و غیرموظف ولو به طور مستخدم جزء و حتی به‌عنوان روزمرد و اعم از این که حکم وزارتی داشته یا نداشته باشد. (از بند ۹ ماده ۱ از قانون متمم دیوان عمال دولت مصوب ۱۳۰۸/۸/۳۰)

مستخدم موقت: مستخدم موقت کسی است که به موجب قرارداد برای مدت معین و کار مشخص استخدام می‌شود. (ماده ۴ آیین‌نامه استخدامی سازمان بیمه‌های اجتماعی مصوب ۱۳۴۸/۲/۱۳)

مستعیر: عاریه عقدی است که به موجب آن احد طرفین به طرف دیگر اجازه می‌دهد که از عین مال او مجاناً منتفع شود. عاریه دهنده را معیر و عاریه گیرنده را مستعیر گویند. (ماده ۶۳۵ قانون مدنی)

مستمری: مستمری عبارت از وجهی است که طبق شرایط مقرر در این قانون به منظور جبران قطع تمام یا قسمتی از درآمد به بیمه شده و در صورت فوت او برای تأمین معیشت بازماندگان وی به آنان پرداخت می‌شود. (بند ۱۶ ماده ۲ از قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳)

مستمری: بیمه‌شده‌ای که در اثر حادثه ناشی از کاریا بیماری حرفه‌ای از کارافتاده کلی شناخته شود بدون در نظرگرفتن مدت پرداخت حق بیمه استحقاق دریافت مستمری از کار افتادگی کلی ناشی از کار را خواهد داشت. میزان مستمری از کارافتاده کلی ناشی از کار عبارت است از یک چهارم مزد یا حقوق متوسط بیمه شده ضرب در سنوات پرداخت حق بیمه مشروط بر آن که این مبلغ در مورد بیمه‌شدگان مجرد از ۵۰ درصد و در مورد بیمه‌شدگان متأهل یا صاحب فرزند تحت تکفل از ۷۰ درصد مزد یا حقوق متوسط ماهیانه بیمه شده کم‌تر و از صددرصد آن بیش‌تر نباشد. (ماده ۶۰ قانون بیمه‌های اجتماعی کارگران مصوب ۱۳۳۹/۲/۲۱)

مستمری: مستمری عبارت از شهریه است که در حق وراث اشخاص مفصله ذیل برقرار و ماهیانه پرداخت می‌شود: الف) افسران و افراد و هم‌ردیفان آنها که در میدان جنگ یا در حین انجام خدمت مقتول شده‌اند. ب) افسران و افراد و هم‌ردیفان آنها که در نتیجه حوادث و صدمات جنگ یا امراض ساریه (از قبیل طاعون، وبا و امثال آن) یا امراض محلی تلف شده و به واسطه قیودات خدمت تحت تأثیر آنها واقع بوده‌اند. ج) افسران و افراد و هم‌ردیفان آنها که در میدان جنگ یا حین انجام خدمت در نتیجه جراحات وارده وفات یافته‌اند. د) افسران و افراد و هم‌ردیفان آنها که در حین استفاده از حقوق تقاعد اکمال خدمت یا وظیفه تقاعدی یا با داشتن حقوق تقاعد (نظر به سوابق خدمت‌شان) فوت نموده‌اند. (ماده ۲۰ از قانون راجع به تقاعد ارتش مصوب ۱۳۱۴/۱۱/۲۶)

مستمری از کارافتادگی: مستمری از کارافتادگی کلی غیرناشی از کار عبارت است از یک چهارم مزد یا حقوق متوسط بیمه شده ضرب در سنوات پرداخت حق بیمه مشروط به این که مبلغ مزبور از ۴۰ درصد مزد یا حقوق متوسط ماهیانه کم‌تر و از صددرصد آن بیش‌تر نباشد. (ماده ۶۴ از قانون بیمه‌های اجتماعی کارگران مصوب ۱۳۳۹/۲/۲۱)

مستمری استحقاقی: منظور از مستمری استحقاقی کارگر مذکور در این ماده مستمری است که در حین فوت از آن استفاده می‌نموده است در مورد کارگرانی که در اثر بیماری حرفه‌ای یا حادثه ناشی از کار فوت کنند مستمری استحقاقی عبارت است از مستمری که درباره کارگر از کار افتاده در اثر بیماری حرفه‌ای یا حادثه ناشی از کار برقرار می‌شود و در مورد کارگری که به یکی از علل غیر مربوطه به کار فوت کند مستمری استحقاقی معادل مستمری است که به کارگر از کار افتاده در اثر حادثه یا بیماری غیرناشی از کار تعلق می‌گیرد. (تبصره ماده ۶۲ قانون بیمه‌های اجتماعی کارگران مصوب ۱۳۳۴/۴/۲۴)

مستمری بازنشستگی: میزان مستمری بازنشستگی عبارت است از یک سی‌ام متوسط مزد یا حقوق بیمه شده ضربدر سنوات پرداخت حق بیمه مشروط بر آن که از (۳۵/۳۰) سی و پنج، سی‌ام متوسط مزد یا حقوق تجاوز نکند. (ماده ۷۷ اصلاحی از قانون اصلاح ماده ۷۲ و ۷۷ و تبصره ماده ۷۶ قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۷۱/۱۲/۱۶)

مستمری بگیران: مستمری بگیران مشمول این قانون عبارتند از: الف) همسر دائم جز در صورتی که شوهر اختیار کرده یا شاغل باشد و شوهر در صورتی که همسر وی مخارجش را تأمین می‌کرده است. ب) اولاد ذکور غیر شاغل تا سن ۱۹ سال تمام و در صورتی که مشغول تحصیل باشد تا خاتمه تحصیل حداکثر ۲۳ سال تمام. ج) اولاد اناث جز در مواردی که شوهر داشته یا شاغل باشند. د) پدر و مادری که در کفالت متوفی بوده‌اند. ه) برادر محجور یا بیمار که در کفالت متوفی بوده و قادر به اداره امور خود نباشد. و) برادر صغیری که در کفالت متوفی بوده و تا سن ۱۹ سال تمام و در صورت تحصیل تا سن ۲۳ سال تمام، مشروط به این که شاغل نباشد. ز) خواهری که در کفالت متوفی باشد جز در صورتی که شوهر داشته یا شاغل باشد. ح) نوه‌هایی که تحت کفالت متوفی بوده‌اند، پسر تا سن ۱۹ سال و در صورت تحصیل تا سن ۲۳ سال تمام و دختر جز در صورتی که شوهر داشته یا شاغل باشند. (ماده ۱۸۲ قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱)

مستودع: ودیعه عقدی است که به موجب آن یک نفر مال خود را به دیگری می‌سپارد برای آن که آن را مجاناً نگاهدارد. ودیعه گذار مودع و ودیعه‌گیر را مستودع یا امین می‌گویند. (ماده ۶۰۷ قانون مدنی)

مسکن مناسب: تعریف مسکن مناسب موضوع ماده (۷) قانون و ضوابط آن به عهده وزارت مسکن و شهرسازی است که به موجب دستورالعملی ضوابط آن را تهیه و جهت اجرا ابلاغ می‌کند. (ماده ۳ آیین‌نامه اجرایی قانون زمین شهری مصوب ۱۳۷۱/۳/۲۴ هیأت وزیران)

مسکوک طلای پنجاه ریالی (نیم‌پهلوی): مسکوک طلای پنجاه ریالی یا نیم پهلوی دارای ۳/۶۶۱۱۹۱ گرم طلای خالص است و ضرابخانه دولتی باید یک کیلوگرم طلای خالص را به مصرف ضرب ۲۷۳/۱۳۵ عدد مسکوک نیم پهلوی برساند. (بند پ ماده ۳ قانون اصلاح قانون واحد و مقیاس پول مصوب ۱۳۱۰/۱۲/۲۲)

مسکوک طلای ده پهلوی: مسکوک طلای ده پهلوی دارای ۷۳/۲۲۳۸۲۰ گرم طلای خالص و قطر آن ۵۰ میلی‌متر حد ترخص وزن دو در هزار. (بند ز قانون اصلاح قانون ضرب مسکوک طلا مصوب ۱۳۵۵/۲/۲۲)

مسکوک طلای صدریالی (پهلوی): مسکوک طلای صد ریالی یا پهلوی دارای ۷/۳۲۲۳۸۲ گرم طلای خالص است و ضرابخانه دولتی باید یک کیلوگرم طلای خالص را به مصرف ضرب ۱۳۶/۵۶۷۵ عدد مسکوک یک پهلوی برساند. (بند ج ماده ۳ قانون اصلاح قانون واحد و مقیاس پول مصوب ۱۳۱۰/۱۲/۲۲)

مسئول ایستگاه: مسئول ایستگاه شخصی است که به موجب تعهدنامه کتبی، مسئولیت کلیه دستگاه‌ها و یا ایستگاه‌های رادیویی و کارکنان مربوطه را از نظر عدم تجاوز و تخلف از مقررات داخلی و بین‌المللی به عهده گرفته است. (ماده ۴ آیین‌نامه اجرایی قانون استفاده از بی‌سیم‌های اختصاصی و غیرحرفه‌ای (آماتوری) مصوب ۱۳۶۱/۱۱/۱۳ هیأت وزیران)

مسئول فیزیک بهداشت: مسئول فیزیک بهداشت شخص حقیقی است که برابر آیین‌نامه مربوطه واجد صلاحیت علمی و فنی و شرایط لازم برای تصدی مسئولیت حفاظت در برابر اشعه در محدوده پروانه مربوطه باشد. (بند ۶ ماده ۲ قانون حفاظت در برابر اشعه مصوب ۱۳۶۸/۱/۲۰)

مسئولیت بیمه‌گر: مسئولیت بیمه‌گر عبارت است از تفاوت قیمت مال بیمه شده بلافاصله قبل از وقوع حادثه با قیمت باقی مانده آن بلافاصله بعد از حادثه خسارت حاصله به پول نقد پرداخته خواهد شد مگر این که حق تعمیر یا عوض برای بیمه‌گر در سند بیمه پیش‌بینی شده باشد در این صورت بیمه‌گر ملزم است موضوع بیمه را در مدتی که عرفاً کم‌تر از آن نمی‌شود تعمیر کرده یا عوض را تهیه و تحویل کند. (ماده ۱۹ قانون بیمه مصوب ۱۳۱۶/۲/۷)

مسئولیت ناشی از جرم: مسئولیتی که ناشی می‌شود از جرم دارای دو حیث است: یکی حیثیت شخصی و دیگری حیثیت عمومی. حیثیت شخصی در وقتی است که ضرر جرم یا تقصیر به شخص معین تعلق گیرد و حیثیت عمومی در موقعی است که ضرر راجع به حقوق عامه باشد. لهذا اداره مدعی‌های عمومی به حکم قانون برای حفظ حقوق عامه تأسیس می‌شود. (ماده ۱۰۷ از قانون اصول تشکیلات عدلیه و محاضر شرعیه و حکام صالحیه مصوب ۱۲۹۰/۴/۲۶)

مسیل متروک: مجرای طبیعی است که تحت تأثیر عوامل طبیعی یا غیرطبیعی، امکان حدوث سیلاب در آن وجود نداشته باشد. (بند ج ماده ۱ آیین‌نامه مربوط به بستر و حریم رودخانه‌ها، انهار، مسیل‌ها، مرداب‌ها، برکه‌های طبیعی و شبکه‌های آبرسانی، آبیاری و زهکشی مصوب ۱۳۷۹/۸/۱۱ هیأت وزیران)

مسئله مرزی: مسیله است که تمام، قسمت یا قسمت‌هایی از آن مرز مشترک دو کشور را تشکیل می‌دهد. (بند ۲۸ از آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

مشارکت حقوقی: منظور از مشارکت حقوقی عبارت است از تأمین قسمتی از سرمایه شرکت‌های سهامی جدید و یا خرید قسمتی از سهام شرکت‌های سهامی موجود. (ماده ۲۳ آیین‌نامه تسهیلات اعطایی بانکی مصوب ۱۳۶۲/۱۰/۱۴ هیأت وزیران)

مشارکت مدنی: مشارکت مدنی عبارت است از درآمیختن سهم‌الشرکه نقدی و یا غیر نقدی بین اشخاص حقیقی یا حقوقی متعدد به نحو مشاع به منظور انتفاع، طبق قرارداد. (ماده ۱۸ آیین‌نامه تسهیلات اعطایی بانکی مصوب ۱۳۶۲/۱۰/۱۴ هیأت وزیران)

مشاغل ارتش: مشاغل ارتش و وزارت دفاع و سازمان‌های وابسته به آن‌ها از نظر پرسنلی که در آن مشاغل منصوب می‌گردند به سه گروه تقسیم می‌شوند: ۱- شغل نظامی که عبارت است از مجموعه وظایف و اختیارات مشخصی که در جداول سازمان برای نظامیان پیش‌بینی می‌شود. ۲- شغل کارمندی که عبارت است از مجموعه وظایف و اختیارات مشخصی که در جداول سازمان برای کارمندان پیش‌بینی می‌شود. ۳- شغل مشترک که عبارت است از مجموعه وظایف و اختیارات مشخصی که در جداول سازمان با این عنوان تعیین شده و منحصر به نظامیان یا کارمندان نبوده و قابل تخصیص به هر دو می‌باشد. (ماده ۱۹ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

مشاغل تخصصی: عبارت از مشاغلی است که به اعتبار ماهیت وظایف و هدف‌های سازمانی، طبع کار آن‌ها مستلزم داشتن پاره‌ای اطلاعات و دانش‌های علمی و عملی از پیش کسب شده است. (بند ج ماده ۱ از آیین‌نامه حقوق و دستمزد سازمان‌های مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۵/۱/۱۹ هیأت وزیران)

مشاغل تخصصی: مشاغل تخصصی موضوع تبصره (۳) ماده (۳) و ماده (۱۰) قانون عبارت از مشاغلی است که شاغل آن برای ورود به اولین طبقه رشته شغلی بدون احتساب تجربه مربوط می‌بایستی دارای حداقل مدرک تحصیلی دانشگاهی یا معادل آن باشد. در سایر موارد مشاغل تخصصی به پیشنهاد دستگاه ذی‌ربط و تأیید شورای امور اداری و استخدامی کشور تعیین خواهد شد. (ماده ۵ آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح مقررات بازنشستگی و وظیفه قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۶۹/۷/۸ هیأت وزیران)

مشاغل کشاورزی: مشاغل کشاورزی عبارتند از: الف) کلیه کارهای مربوط به کاشت، داشت، برداشت و آبیاری، ب) بهره‌برداری از باغات میوه انواع نباتات و اشجار و پرورش گل و گیاهان زینتی، ج) فعالیت‌های مربوط به دامداری و دامپروری و تولید و پرورش ماکیان (مرغ، بوقلمون و...)، د) کلیه فعالیت‌های مربوط به شیلات، پرورش ماهی، زنبور عسل، کرم ابریشم و صنعت نوغان، ه) کلیه فعالیت‌های جنگل، مرتع و پارک‌های شهری و جنگلی، و) کارگاه‌های فنی و تعمیرگاه‌های وابسته به مجتمع‌های کشاورزی، ح) سایر فعالیت‌ها در بخش کشاورزی بنا به تشخیص شورای عالی کار کشاورزی. تبصره - کلیه کارگران و کسانی که در واحدهای کشاورزی به یک یا چند شغل از مشاغل فوق‌الذکر اعم از دستی یا ماشینی مشغول به کار باشند مشمول قانون کار کشاورزی می‌گردند. (ماده ۲ لایحه قانونی اصلاح پاره‌ای از مواد قانون کار کشاورزی مصوب ۱۳۵۹/۲/۲۰ شورای انقلاب)

مشاغل کشاورزی: مشاغل کشاورزی عبارتند از: الف) کلیه کارهای مربوط به آماده کردن زمین و کاشت و مراقبت‌های زراعی و برداشت و بهره‌برداری از انواع نباتات، اشجار، فعالیت‌های مربوط به امور دامداری و دامپروری اعم از این که هر یک از کارهای فوق با دست یا ماشین انجام شود. ب) کلیه کارهای مربوط به تهیه و توزیع آب از منابع طبیعی سطح‌الارضی و تحت‌الارضی برای مصارف کشاورزی اعم از این که با ماشین یا دست انجام شود. (ماده ۲ قانون کار کشاورزی مصوب ۱۳۵۳/۳/۷)

مشاور خارجی: دستگاهی است که در کشور خارجی شخصیت حقوقی احراز کرده یا رسماً به ثبت رسیده و به تشخیص سازمان دارای تخصص و سابقه و تجربه ممتاز در رشته‌های مورد نیاز بوده و این امر مورد گواهی مراجع رسمی کشور متبوعه واقع شده باشد. (بند د ماده ۱ از آیین‌نامه تشخیص صلاحیت و طبقه‌بندی مهندسان مشاور و کارشناسان مصوب ۱۳۵۹/۳/۱ شورای انقلاب)

مصارف روستایی: مصارف روستایی عبارت از مصارف چوبی و سوختی است که مورد نیاز فردی یا دسته‌جمعی ساکنین دهکده‌های مجاور جنگل و جنگل‌نشینان باشد از قبیل مصارف ساختمان‌های مسکونی، مساجد، درمانگاه‌ها، مدارس، انبار، اسطبل، سدهای چوبی، پل، آبدنگ، پادنگ، تلمبار و پایه‌برای محصور کردن مزارع و باغات و محوطه‌ها و امثال آن‌ها. (بند ۱۳ ماده ۱ از قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵)

مصرف معقول: مصرف معقول مقدار آبی است که تحت شرایط زمان و مکان و با توجه به احتیاجات مصرف کننده و رعایت احتیاجات عمومی و امکانات طبق مقررات این قانون تعیین خواهد شد. (تبصره ۲ ماده ۱۸ از قانون توزیع عادلانه آب مصوب ۱۳۶۱/۱۲/۱۶)

مصرف مفید: مصرف مفید مصرفی است که تحت شرایط زمان و مکان (با توجه به احتیاجات مصرف کننده و احتیاجات عمومی و امکانات) طبق مقررات این قانون تعیین خواهد شد. مصرف مفید با تغییر روش‌های علمی و فنی قابل تجدید نظر است. (ماده ۱۶ از قانون آب و نحوه ملی شدن آن مصوب ۱۳۴۷/۴/۲۷)

مصلحت وقف: عبارت است از تأمین نظر واقف، تأمین منافع موقوفه و موقوف علیهم و کلاً رعایت غبطه وقف. (بند ۱ ماده ۱ از آیین‌نامه قانون ابطال اسناد فروش رقبات، آب و اراضی موقوفه مصوب ۱۳۶۳/۹/۷ هیأت وزیران)

مصنوعات فلزات گرانبهای استاندارد شده: مصنوعات فلزات گرانبهای استاندارد شده به مصنوعاتی اطلاق می‌شود که مقدار وزن خالص طلا، نقره، پلاتین و ایریدیوم آن‌ها برابر با عیارهای زیر باشد: ۱- عیار رسمی برای مصنوعات طلا ۹۱۶/۶۶ گرم ۲۲ عیار و ۷۵۰ گرم ۱۸ عیار و ۵۸۳/۳۳ گرم ۱۴ عیار طلای خالص در هر کیلوگرم و برای مصنوعات نقره ۹۰۰ گرم ۹۰ عیار و ۸۴۰ گرم ۸۴ عیار نقره خالص در هر کیلوگرم و برای مصنوعات پلاتین و ایریدیوم ۹۵۰ گرم فلز خالص در هر کیلوگرم مصنوع خواهد بود. ۲- عیار رسمی برای کالاهای صنعتی و غیر زینتی ۵۸۳/۳۳ گرم ۱۴ عیار طلای خالص در یک کیلوگرم مصنوع می‌باشد. (ماده ۶ از قانون مواد الحاقی به قانون تأسیس مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران مصوب ۱۳۴۹/۹/۲۴)

مضاربه: مضاربه عقدی است که به موجب آن احد متعاملین سرمایه می‌دهد با قید این که طرف دیگر با آن تجارت کرده و در سود آن شریک باشند صاحب سرمایه مالک و عامل مضارب نامیده می‌شود. (ماده ۵۴۶ قانون مدنی)

مطالعات بنیادی و تحقیقاتی: مطالعات بنیادی و تحقیقاتی، مطالعاتی است که نتایج حاصل از آن‌ها منجر به تصمیم‌گیری کلی در مورد برنامه‌ها و شناخت طرح‌ها و مدیریت آن‌ها می‌شود یا دستاوردهای علمی نظیر معیارها و استانداردهای فنی یا اطلاعات پایه را نتیجه می‌دهد. (بند ۱۲ تصویب‌نامه نحوه اجرای نظام فنی و اجرایی طرح‌های عمرانی کشور مصوب ۱۳۷۵/۳/۲۳ هیأت وزیران)

مطبوعات: مطبوعات در این قانون عبارتند از نشریاتی که به‌طور منظم با نام ثابت و تاریخ و شماره ردیف در زمینه‌های گوناگون خبری، انتقادی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، کشاورزی، فرهنگی، دینی، علمی، فنی، نظامی، هنری، ورزشی و نظایر این‌ها منتشر می‌شوند. (ماده ۱ قانون مطبوعات مصوب ۱۳۶۴/۱۲/۲۲)

مطبوعات: از لحاظ این قانون مطبوعات عبارت از نشریاتی است که به‌طور منظم و در مواقع معین با نام ثابت و تاریخ و شماره ردیف چاپ و منتشر می‌شود و اخبار و اطلاعات و دیدگاه‌های گوناگون در زمینه‌های اجتماعی و اقتصادی و سیاسی و دینی و علمی و فرهنگی و هنری را به آگاهی عموم می‌رساند و از این راه به روشن ساختن افکار عمومی و بالا بردن سطح دانش در رشته خاص کمک می‌کند. (ماده ۱ لایحه قانون مطبوعات مصوب ۱۳۵۸/۵/۲۵ شورای انقلاب)

مطبوعات: مقصود از مطبوعات روزنامه‌های رسمی یا نیم رسمی پایتخت و ولایات است و همچنین بعضی از روزنامه‌هایی که به زبان خارجه طبع می‌شود. (از ماده ۲۱۶ قوانین موقتی اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۲۹۰/۸/۱۸)

مطبوعات مرتب‌الانتشار: مقصود از مطبوعات مرتب‌الانتشار جریده یا مجله یا مطبوع دیگری است که بنای آن منتشر شدن در ایام یا اوقات معینه باشد از قبیل روزنامه یا مجله و امثال آن. (تبصره ماده ۲ قانون هیأت منصفه مصوب ۱۳۱۰/۲/۲۹)

معادن بزرگ: معادن بزرگ با توجه به میزان ذخیره، عیار، میزان استخراج، ارزش ماده معدنی، میزان سرمایه‌گذاری، موقعیت جغرافیایی و ملاحظات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی به پیشنهاد وزات معادن و فلزات و تصویب هیأت وزیران تشخیص داده می‌شود و نحوه بهره‌برداری آن توسط هیأت دولت تعیین می‌گردد. (ماده ۱۲ قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

معادن بزرگ: معادن بزرگ و مهم آن دسته از معدنی است که با توجه به میزان ذخیره، عیار، میزان استخراج، ارزش ماده معدنی، تعداد کارکنان، میزان سرمایه‌گذاری و موقعیت جغرافیایی و ملاحظات سیاسی اجتماعی اقتصادی توسط شورای عالی معادن، تشخیص داده می‌شود. (ماده ۲ از قانون معادن مصوب ۱۳۶۲/۳/۱)

معادن بلامعارض: به معادنی اطلاق می‌شود که فاقد بهره‌بردار بوده یا واگذاری آن از نظر این قانون منعی نداشته باشد. (بند ق ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

معاملات (موضوع منع مداخله): منظور از معاملات مندرج در این ماده عبارت است از: ۱-مقاطعه کاری (به استثنای معاملات محصولات کشاورزی ولو این که از طریق مقاطعه انجام شود). ۲- حق العمل کاری، ۳- اکتشاف و استخراج و بهره‌برداری (به استثنای معادن طبقه اول مندرج در قانون معادن و همچنین نمک طعام که معادن مذکور در ملک شخصی آن‌ها واقع است)، ۴- قرارداد نقشه‌برداری و قرارداد نقشه‌کشی و نظارت در اجرای آن، ۵- قرارداد مطالعات و مشاورات فنی و مالی و حقوقی، ۶- شرکت در مزایده و مناقصه، ۷- خرید و فروش‌هایی که باید طبق قانون محاسبات عمومی با مناقصه و یا مزایده انجام شود هر چند به موجب قوانین دیگر از مناقصه و مزایده استثناء شده باشد. (تبصره ۳ از ماده ۱ قانون منع مداخله وزرا و نمایندگان مجلسین و کارمندان در معاملات دولتی و کشوری مصوب ۱۳۳۷/۱۰/۲۲)

معاملات تجاری: معاملات تجاری از قرار ذیل است: ۱- خرید یا تحصیل هر نوع مال منقول به قصد فروش یا اجاره اعم از این که تصرفاتی در آن شده یا نشده باشد، ۲- تصدی به حمل و نقل از راه خشکی یا آب یا هوا به هر نحوی که باشد، ۳- هر قسم عملیات دلالی یا حق العمل کاری (کمیسسیون) و یا عاملی و همچنین تصدی به هر نوع تأسیساتی که برای انجام بعضی امور ایجاد می‌شود از قبیل تسهیل معاملات ملکی یا پیدا کردن خدمه یا تهیه و رسانیدن ملزومات و غیره، ۴- تأسیس و به کار انداختن هر قسم کارخانه مشروط بر این که برای رفع حوائج شخصی نباشد، ۵- تصدی به عملیات حراجی، ۶- تصدی به هر قسم نمایشگاه‌های عمومی، ۷- هر قسم عملیات صرافیه و بانکی، ۸- معاملات برواتی اعم از این که بین تاجر یا غیر تاجر باشد، ۹- عملیات بیمه بحری و غیر بحری، ۱۰- کشتی‌سازی و خرید و فروش کشتی و کشتیرانی داخلی یا خارجی و معاملات راجعه به آن‌ها. (ماده ۲ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

معاملات تجاری (به اعتبار تاجر بودن): معاملات ذیل به اعتبار تاجر بودن متعاملین یا یکی از آن‌ها تجاری محسوب می‌شود: ۱- کلیه معاملات بین تاجر و کسبه و صرافان و بانک‌ها، ۲- کلیه معاملاتی که تاجر یا غیر تاجر برای حوائج تجاری خود می‌نماید، ۳- کلیه معاملاتی که اجزا یا خدمه یا شاگرد تاجر برای امور تجاری ارباب خود می‌نماید، ۴- کلیه معاملات شرکت‌های تجاری. (ماده ۳ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

معاملات تجارتي: معاملات تجارتي از قرار ذیل است: ۱- خرید یا تحصیل هر نوع مال منقول به قصد فروش یا اجاره اعم از این که تصرفاتی در آن شده یا نشده باشد، ۲- تصدی به حمل و نقل از راه خشکی یا آب یا هوا به هر نحوی که باشد، ۳- هر قسم عملیات دلالی یا سفارش کاری (کمیسون) و یا عاملی و همچنین تصدی به هر نوع تأسیساتی که برای انجام بعضی امور ایجاد می شود از قبیل تسهیل معاملات ملکی یا پیدا کردن خدمه یا تهیه و رسانیدن ملزومات و غیره، ۴- تأسیس و به کار انداختن هر قسم کارخانه مشروط بر این که برای رفع حوائج شخصی نباشد، ۵- تصدی به عملیات حراجی، ۶- تصدی به هر قسم نمایشگاه های عمومی. ۷- هر قسمت عملیات صرافای و بانکی، ۸- معاملات برواتی اعم از این که بین تاجر یا غیر تاجر باشد، ۹- عملیات بیمه بحری و غیره بحری، ۱۰- کشتی سازی و خرید و فروش کشتی و کشتیرانی داخلی یا خارجی و معاملات راجعه به آنها، (ماده ۲ قانون تجارت مصوب ۱۳۰۴/۳/۱۲)

معاملات تجارتي (به اعتبار تاجر بودن): معاملات ذیل به اعتبار تاجر بودن متعاملین یا یکی از آنها تجارتي محسوب و دعاوی راجعه به آنها از خصایص محاکم تجارتي است. ۱- کلیه معاملات بین تاجر و کسبه و صرافان و بانک ها، ۲- کلیه معاملاتی که تاجر با غیر تاجر برای حوائج تجارتي خود می نماید، ۳- کلیه معاملاتی که اجزا یا خدمه یا شاگرد تاجر برای امور تجارتي ارباب خود می نماید، ۴- کلیه معاملات شرکت های تجارتي. (ماده ۳ قانون تجارت مصوب ۱۳۰۴/۳/۱۲)

معاملات تجارتي: محاکم تجارت به امور راجعه به معاملات تجارتي که طرفین یا یک طرف آن تاجر باشند رسیدگی می نماید (معاملات تجارتي عبارت از نقل و انتقالی است که غرض از آن صرف انتفاع باشد). (ماده ۲۳ قانون محاکم تجارت مصوب ۱۲۹۴/۴/۱۵)

معاملات جزئی: معاملات جزئی معاملاتی است که مبلغ آن از ده هزار ریال تجاوز نکند. معاملات متوسط معاملاتی است که مبلغ آن از ده هزار ریال بیش تر و از یک میلیون ریال تجاوز نکند معاملات عمده معاملاتی است که مبلغ آن از یک میلیون ریال بیش تر باشد. (ماده ۱ اصلاحی آیین نامه معاملات دولتی مصوب ۱۳۵۴/۱۲/۱۸)

معاملات جزئی: معاملات جزئی معاملاتی است که مبلغ آن از ده هزار ریال تجاوز نکند. معاملات متوسط معاملاتی است که مبلغ آن از ده هزار ریال بیش تر و از دو بیست هزار ریال تجاوز نکند. معاملات عمده معاملاتی است که مبلغ آن از دو بیست هزار ریال بیش تر باشد. (ماده ۱ آیین نامه معاملات دولتی مصوب ۱۳۴۹/۱۲/۲۷)

معاملات جزئی: معاملات خیلی جزئی معاملاتی است که مبلغ آن از سه هزار ریال تجاوز نکند. معاملات جزئی آن است که میزان معامله از سه هزار ریال بیش تر و از پنجاه هزار ریال تجاوز نکند و معاملات عمده عبارت است از معاملاتی که از پنجاه هزار ریال بیش تر باشد. (ماده ۲ آیین نامه معاملات دولتی مصوب ۱۳۳۴/۲/۱۰)

معاملات خیلی جزئی: معاملات خیلی جزئی معاملاتی است که مبلغ آن از سه هزار ریال تجاوز نکند. معاملات جزئی آن است که میزان معامله از سه هزار ریال بیش تر و از پنجاه هزار ریال تجاوز نکند و معاملات عمده عبارت است از معاملاتی که از پنجاه هزار ریال بیش تر باشد. (ماده ۲ آیین نامه معاملات دولتی مصوب ۱۳۳۴/۲/۱۰)

معاملات دولتی: معاملات دولتی به سه دسته جزئی، متوسط و عمده به شرح زیر تقسیم می شود: الف- معاملات جزئی: معاملاتی است که مبلغ آن از سیصد هزار ریال تجاوز نکند، ب- معاملات متوسط: معاملاتی است که مبلغ آن از سیصد هزار ریال بیش تر باشد و از دو میلیون ریال تجاوز ننماید، ج- معاملات عمده: معاملاتی است که مبلغ آن از دو میلیون ریال بیش تر باشد. (ماده ۸۰ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

معاملات دولتی: منظور از معاملات مندرج در این ماده عبارت است از: ۱- مقاطعه کاری (به استثنای معاملات محصولات کشاورزی ولو این که از طریق مقاطعه انجام شود)، ۲- حق العمل کاری، ۳- اکتشاف و استخراج و بهره برداری (به استثنای معادن طبقه اول مندرج در قانون معادن و همچنین نمک طعام که معادن مذکور در ملک شخصی آن ها واقع است)، ۴- قرارداد نقشه برداری و قرارداد نقشه کشی و نظارت در اجرای آن، ۵- قرارداد مطالعات و مشاورات فنی و مالی و حقوقی، ۶- شرکت در مزایده و مناقصه، ۷- خرید و فروش هایی که باید طبق قانون محاسبات عمومی یا مناقصه یا مزایده انجام شود هر چند به موجب قوانین دیگر از مناقصه و مزایده استثناء شده باشد. (تبصره ۳ ماده ۱ قانون منع مداخله وزرا و نمایندگان مجلسین و کارمندان در معاملات دولتی و کشوری مصوب ۱۳۳۷/۱۰/۲۲).

معاملات دولتی از نظر مبلغ: معاملات دولتی از نظر مبلغ به سه طبقه تقسیم می شود: ۱- معاملات خیلی جزئی، ۲- معاملات جزئی، ۳- معاملات عمده. (ماده ۱ آیین نامه معاملات دولتی مصوب ۱۳۳۴/۲/۱۰)

معاملات شهرداری ها: معاملات شهرداری ها از نظر میزان مبلغ به سه نوع تقسیم می شود: نوع اول - معاملات جزئی که میزان آن از پنجاه هزار ریال تجاوز نخواهد کرد. نوع دوم - معاملات متوسط که میزان آن بیش تر از پنجاه هزار

ریال و کم تر از پانصد هزار ریال باشد. نوع سوم - معاملات عمده که میزان آن پانصد هزار ریال و بیش تر خواهد بود. (ماده ۱ آیین نامه معاملات شهرداری ها مصوب ۱۳۴۶/۴/۱۲)

معاملات عمده: معاملات از نظر مبلغ در این آیین نامه به سه نوع تقسیم می شود: نوع اول - معاملات جزئی که مبلغ آن از یکصد هزار ریال تجاوز نکند. نوع دوم - معاملات متوسط که مبلغ آن از یکصد هزار ریال بیش تر و از یک میلیون ریال تجاوز نکند. نوع سوم - معاملات عمده که مبلغ آن از یک میلیون ریال بیش تر باشد. (ماده ۱ از آیین نامه معاملات شهرداری پایتخت مصوب ۱۳۵۵/۱/۲۵)

معاملات عمده: معاملات جزئی معاملاتی است که مبلغ آن از ده هزار ریال تجاوز نکند. معاملات متوسط معاملاتی است که مبلغ آن از ده هزار ریال بیش تر و از یک میلیون ریال تجاوز نکند معاملات عمده معاملاتی است که مبلغ آن از یک میلیون ریال بیش تر باشد. (ماده ۱ اصلاحی از قانون اصلاح مواد ۱ و ۲۵ آیین نامه معاملات دولتی مصوب ۱۳۵۴/۱۲/۱۸)

معاملات عمده: معاملات جزئی معاملاتی است که مبلغ آن از ده هزار ریال تجاوز نکند. معاملات متوسط معاملاتی است که مبلغ آن از ده هزار ریال بیش تر و از دویست هزار ریال تجاوز نکند. معاملات عمده معاملاتی است که مبلغ آن از دویست هزار ریال بیش تر باشد. (ماده ۱ آیین نامه معاملات دولتی مصوب ۱۳۴۹/۱۲/۲۷)

معاملات عمده: معاملات خیلی جزئی معاملاتی است که مبلغ آن از سه هزار ریال تجاوز نکند. معاملات جزئی آن است که میزان معامله از سه هزار ریال بیش تر و از پنجاه هزار ریال تجاوز نکند و معاملات عمده عبارت است از معاملاتی که از پنجاه هزار ریال بیش تر باشد. (ماده ۲ آیین نامه معاملات دولتی مصوب ۱۳۳۴/۲/۱۰)

معاملات متقابل: معاملات متقابل موضوع بند ی به انواع معاملاتی اطلاق می شود که به موجب آن تأمین کننده، بخشی یا تمامی کالاها یا خدمات مورد نیاز جهت ایجاد، توسعه، بازسازی، اصلاح یا ادامه تولید واحدهای تولیدی کشور را در اختیار تولید کننده قرار می دهد و بهای کالاها و خدمات مزبور. پس از کسر مبالغ پیش پرداخت. به اضافه هزینه های متعلق بر اساس قرارداد منعقد شده از طریق تحویل کالاها یا خدمات تولیدی تولید کننده یا در صورت تأیید وزارتخانه ذی ربط از طریق تحویل سایر کالاها صنعتی و معدنی و خدمات تولیدی در کشور به تأمین کننده یا خریدار، پرداخت می شود. (ماده ۲ اصلاح آیین نامه معاملات متقابل موضوع بند ی تبصره ۲۹ قانون برنامه اول توسعه... مصوب ۱۳۷۲/۴/۳۰)

معاملات متوسط: معاملات از نظر مبلغ در این آیین نامه به سه نوع تقسیم می شود: نوع اول- معاملات جزئی که مبلغ آن از یکصد هزار ریال تجاوز نکند. نوع دوم- معاملات متوسط که مبلغ آن از یکصد هزار ریال بیش تر و از یک میلیون ریال تجاوز نکند. نوع سوم - معاملات عمده که مبلغ آن از یک میلیون ریال بیش تر باشد. (ماده ۱ آیین نامه معاملات شهرداری تهران مصوب ۱۳۵۵/۱/۲۵)

معاملات متوسط: معاملات جزئی معاملاتی است که مبلغ آن از ده هزار ریال تجاوز نکند. معاملات متوسط معاملاتی است که مبلغ آن از ده هزار ریال بیش تر و از یک میلیون ریال تجاوز نکند معاملات عمده معاملاتی است که مبلغ آن از یک میلیون ریال بیش تر باشد. (ماده ۱ قانون اصلاح مواد ۱ و ۲۵ آیین نامه معاملات دولتی مصوب ۱۳۵۴/۱۲/۱۸)

معاملات متوسط: معاملات جزئی معاملاتی است که مبلغ آن از ده هزار ریال تجاوز نکند. معاملات متوسط معاملاتی است که مبلغ آن از ده هزار ریال بیش تر و از دویست هزار ریال تجاوز نکند. معاملات عمده معاملاتی است که مبلغ آن از دویست هزار ریال بیش تر باشد. (ماده ۱ آیین نامه معاملات دولتی مصوب ۱۳۴۹/۱۲/۲۷)

معاوضه: معاوضه عقدی است که به موجب آن یکی از طرفین مالی می دهد به عوض مال دیگر که از طرف دیگر اخذ می کند بدون ملاحظه این که یکی از عوضین مبیع و دیگری ثمن باشد. (ماده ۴۶۴ قانون مدنی)

معاون جرم: اشخاص زیر معاون مجرم محسوب می شوند: ۱- هرکس بر اثر تحریک یا ترغیب یا تهدید یا تطمیع کسی را مصمم به ارتکاب جرم نماید یا به وسیله دسیسه و فریب و نیرنگ موجب وقوع جرم شود. ۲- هرکس با علم و اطلاع وسایل ارتکاب جرم را تهیه کند و یا طریق ارتکاب آن را با علم به قصد مرتکب ارائه دهد. ۳- هر کس عالمأ و عمدأ وقوع جرم را تسهیل کند. (ماده ۲۸ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۵۲/۳/۷)

معاون ذی حساب: معاون ذی حساب مأموری است که با حکم وزارت امور اقتصادی و دارایی از بین کارکنان رسمی واجد صلاحیت به این سمت منصوب می شود. (ماده ۳۲ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

معاون مجرم: اشخاص ذیل معاون مجرم محسوبند: ۱- کسانی که باعث و محرک ارتکاب فعلی شوند که منشأ جرم است و به واسطه تحریک و ترغیب آنها آن فعل واقع شود. ۲- کسانی که تبانی بر ارتکاب جرم کرده و به واسطه تبانی آنها آن جرم واقع می‌شود. ۳- کسانی که با علم و اطلاع از حیث تهیه و تدارک آلات و اسباب جرم یا تسهیل اجرای آن یا به هر نحو با مباشر جرم کمک کرده‌اند. (ماده ۲۸ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴/۱۱/۷)

معتاد: منظور از کلمه (معتاد) در این آیین‌نامه فقط به شخصی اطلاق می‌شود که به تریاک و مشتقات آن اعتیاد داشته باشد. (ماده ۱۷ آیین‌نامه اجرایی موضوع مواد ۴ و ۵ و ۶ و ۷ قانون کشت محدود خشخاش و صدور تریاک مصوب ۱۳۴۸/۶/۲۰)

معدن: ذخیره معدنی است که بهره‌برداری از آن مقرون به صرفه باشد. (بند ت ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

معدن: ذخیره معدنی که بهره‌برداری از آن مقرون به صرفه باشد. (بند پ ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۶۲/۳/۱)

معدن آماده: عبارت است از مجموعه کانسار و ماشین‌آلات و تأسیسات و تسهیلاتی که به منظور اکتشاف، بهره‌برداری، و کانه آرایی از کانسار ایجاد شده است. (بند خ از ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۶۲/۳/۱)

معسر: معسر کسی است که به واسطه عدم کفایت دارایی یا عدم دسترسی به مال خود قادر به تأدیه مخارج محاکمه یا دیون خود نباشد. (ماده اول از قانون اعسار مصوب ۱۳۱۳/۹/۲۰)

معسر: معسر کسی است که به واسطه عدم دسترسی به اموال و دارایی خود موقتاً قادر به تأدیه مخارج عدلیه یا محکوم به نباشد. (ماده ۱ قانون اعسار و افلاس و اصلاح قانون تسریع محاکمات مصوب ۱۳۱۰/۸/۲۵)

معسر از هزینه دادرسی: معسر از هزینه دادرسی کسی است که به واسطه عدم کفایت دارایی یا عدم دسترسی به مال خود به طور موقت قادر به تأدیه آن نیست. (ماده ۵۰۴ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

معسر از هزینه دادرسی: معسر از هزینه دادرسی کسی است که به واسطه عدم کفایت دارایی یا عدم دسترسی به مال خود قادر به تأدیه هزینه دادرسی نیست. (ماده ۶۹۳ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

معلول: وضع افسر و کارمندی است که به علت قیود خدمتی دچار سانحه یا بیماری شده که معالجه آن بیش‌تر از یک سال تمام طول کشیده و طبق تشخیص کمیسیون عالی پزشکی نظامی قادر به انجام خدمت نباشد. (ماده ۱۴ قانون استخدام نیروهای مسلح مصوب ۱۳۳۶/۴/۳۰)

معلول: منظور از معلول مندرج در ماده ۴۵ قانون و ماده ۱۳۳ آیین‌نامه فرد ذکوری است که در راه به ثمر رسیدن انقلاب اسلامی و استمرار آن از تاریخ ۱۳۵۶/۱۰/۱۹ به بعد معلول شده یا بشود و برابر نظر شورای پزشکی بدون کمک شخص دیگری قادر به اداره امور شخصی خود نباشد. (ماده ۱۳۴ آیین‌نامه اجرایی قانون خدمت وظیفه عمومی مصوب ۱۳۶۴/۵/۱۳ هیأت وزیران)

معلول روانی: معلول روانی کسی است که به علت بیماری روانی قادر به ایفای نقش‌ها و وظایف فردی، خانوادگی، اجتماعی و شغلی خود نباشد. (ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی قانون اجازه پرداخت حق‌الزحمه به بیماران روانی... مصوب ۱۳۶۷/۷/۳ هیأت وزیران)

معیارها، استانداردها و ضوابط فنی: عبارتند از مجموعه‌ای از مشخصات فنی، روش‌ها، ضوابط و دستورالعمل‌هایی که براساس اصول علمی و فنی موجود در کشور و جهان، با توجه به شرایط اقلیمی، زیست محیطی، اجتماعی و امکانات موجود برای پذیرش طرح از نظر فنی و اقتصادی، تضمین ایمنی، حفاظت اطلاعات و بهبود کیفیت طراحی، اجرا، نگهداری و بهره‌برداری طرح‌ها تهیه و تدوین می‌شوند. (بند ۱۴ از تصویب‌نامه نحوه اجرای نظام فنی و اجرایی طرح‌های عمرانی کشور مصوب ۱۳۷۵/۳/۲۳ هیأت وزیران)

معیر: عاریه عقدی است که به موجب آن احد طرفین به طرف دیگر اجازه می‌دهد که از عین مال او مجاناً منتفع شود. عاریه دهنده را معیر و عاریه گیرنده را مستعیر گویند. (ماده ۶۳۵ قانون مدنی)

مفتری: هر کس به وسیله اوراق چاپی یا خطی یا به وسیله انتشار اعلان یا اوراق مزبوره یا به وسیله نطق در مجامع به یک یا چند نفر امری را صریحاً نسبت دهد که مطابق قانون مجازات آن امر جنحه یا جنایت محسوب شود مفتری محسوب خواهد شد مشروط بر این که نتواند صحت آن اسناد را ثابت نماید. (ماده ۲۶۹ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴/۱۱/۷)

مفقودالثر: اسیر و مفقودالثر شخصی است که در راه به ثمر رسیدن انقلاب اسلامی و استمرار آن از تاریخ ۱۳۵۶/۱۰/۱۹ به بعد اسیر یا مفقودالثر شده و مراتب در مورد پرسنل نیروهای نظامی و انتظامی به تأیید نیروی مربوطه و در سایر موارد به تأیید بنیاد شهید رسیده باشد. (ماده ۱۳۶ آیین‌نامه اجرایی قانون خدمت وظیفه عمومی مصوب ۱۳۶۴/۵/۱۳ هیأت وزیران)

مفلس: مفلس کسی است که دارایی او برای پرداخت مخارج عدلیه یا بدهی او کافی نیست. (ماده ۲ قانون اعسار و افلاس و اصلاح قانون تسریع محاکمات مصوب ۱۳۱۰/۸/۲۵)

مقاطعه کار: مقاطعه کار به اشخاصی اطلاق می‌شود که در ضمن عقد قرارداد یا پیمان یا صورتمجلس مناقصه انجام هرگونه عمل یا فروش کالایی را با شرایط مندرجه در قرارداد یا پیمان یا صورت مجلس مناقصه در قبال مزد یا بها و به مدت معین تعهد کند. (ماده ۱۲ قانون مالیات بر درآمد مصوب ۱۳۳۴/۵/۱۰)

مقاطعه کار: مقاطعه کار به شخصی اطلاق می‌شود که در ضمن عقد قرارداد یا پیمان یا صورت مجلس مناقصه انجام هرگونه عمل یا فروش کالایی را با شرایط مندرجه در قرارداد یا پیمان یا صورتمجلس مناقصه در قبال مزد یا بها و به مدت معین تعهد نماید. (ماده ۱۱ قانون مالیات بر درآمد و املاک مزروعی و مستغلات و حق تمبر مصوب ۱۳۳۵/۱/۱۶)

مقامات سیاسی وزارت امور خارجه: مقامات سیاسی وزارت امور خارجه به قرار زیر است: ۱-وابسته. ۲- دبیر سوم. ۳- دبیر دوم. ۴- دبیر اول. ۵- رایزن درجه سه. ۶- رایزن درجه دو. ۷- رایزن درجه یک. ۸- سفیر. (ماده ۲۲ قانون مقررات تشکیلاتی، استخدامی، مالی و انضباطی وزارت امور خارجه مصوب ۱۳۵۲/۳/۷)

مقاله‌نامه و پروتکل: صورتجلسه‌ای است که در پایان مذاکرات نمایندگان دو یا چند دولت به امضا می‌رسد یا سندی است که به منظور توضیح و تفسیر یا تعدیل یا تصحیح موادی از عهدنامه و موافقتنامه اصلی تنظیم می‌شود و معمولاً جزئی از آن تلقی می‌شود. (بند ۲۹ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

مقاومت: ظرفیت تحمل یک عضو برای تحمل نیروهای وارده. (از بخش تعاریف آیین‌نامه طراحی ساختمان‌ها در برابر زلزله مصوب ۱۳۷۸/۹/۱۷ هیأت وزیران)

مقدار مدعی به: مقدار مدعا به مبلغی است که در عرضحال صریحاً قید شده است اجرت‌المثل و خساراتی که بعد از تقدیم عرضحال به مدعی به تعلق می‌گیرد ممکن است علاوه شود ولو این که مجموعاً زیاده بر حد نصاب صلحیه شود مواردی که تعیین مقدار مدعا به یا قیمت آن در ابتدای دعوی ممکن نیست داخل در صلاحیت صلحیه است مگر این که زاید بودن آن بر حد نصاب صلحیه اجمالاً معلوم باشد. (اصلاحیه ماده ۲۲ قانون موقت تصرفات در قانون اصول محاکمات حقوقی راجع به محاکم صلحیه مصوب ۱۳۰۲/۳/۳۱)

مقدار مدعی به: مقدار مدعی به مبلغی است که در عرضحال صریحاً قید شده است به ضمیمه اجرت‌المثل و خسارت که بوجه مدعی به تا روز اقامه دعوی ضمیمه شده و عارض تأدیه آن را تقاضا می‌کند. (ماده ۲۲ قوانین اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۲۹۰/۸/۱۸)

مکتب: مکاتب و مدارس بر دو قسمت است رسمی و غیررسمی: رسمی آن است که از طرف دولت دایر شده باشد - غیر رسمی آن است که بانی مخصوص داشته باشد. (ماده ۸ از قانون اساسی معارف مصوب ۱۲۹۰/۸/۹)

ملاک تعیین قیمت: ملاک تعیین قیمت عبارت است از بهای عادلانه روز تقویم اراضی و ابنیه و تأسیسات و حقوق و خسارات مشابه واقع در حوزه عملیات طرح بدون در نظر گرفتن تأثیر طرح در قیمت آن‌ها. (ماده ۵ لایحه قانونی خرید و تملک اراضی و املاک برای اجرای برنامه‌های عمومی و عمرانی و نظامی دولت مصوب ۱۳۵۸/۱۱/۱۷ شورای انقلاب)

ملاک تعیین قیمت: ملاک تعیین قیمت عبارت است از بهای عادلانه اراضی و ابنیه و تأسیسات مشابه واقع در حوزه عملیات طرح عمرانی بدون در نظر گرفتن تأثیر طرح مربوط در قیمت آن‌ها. در مواردی که ملک محل سکونت مالک باشد علاوه بر بهای عادلانه صدی ده به قیمت ملک افزوده خواهد شد و هرگاه ممر اعاشه مالک منحصر به درآمد همان ملک متصرفی باشد ۱۵ درصد دیگر قیمت عادلانه از این بابت به او پرداخت خواهد شد. (بند ۳ ماده ۵۰ از قانون برنامه و بودجه کشور مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۱۰)

ملزم به انفاق: کسی ملزم به انفاق است که متمکن از دادن نفقه باشد یعنی بتواند نفقه بدهد بدون این که از این حیث در وضع معیشت خود دچار مضیقه گردد. برای تشخیص تمکن باید کلیه تعهدات و وضع زندگانی شخصی او در جامعه در نظر گرفته شود. (ماده ۱۱۹۸ قانون مدنی)

ملک عمومی: اراضی کوچه‌های عمومی و میدان‌ها و پیاده‌روها و خیابان‌ها و به‌طور کلی معابر و بستر رودخانه‌ها و نهرها و مجاری فاضلاب شهرها و باغ‌های عمومی و گورستان‌های عمومی و درخت‌های معابر عمومی واقع در محدوده هر شهر که مورد استفاده عموم است ملک عمومی محسوب و در مالکیت شهرداری است. ایجاد تأسیسات آبیاری از طرف وزارت آب و برق در بستر رودخانه‌ها واقع در محدوده شهرها بلامانع است شهرداری‌ها نیز مکلفند برای اجرای هر گونه عملیات عمرانی در بستر رودخانه‌ها قبلاً نظر وزارت آب و برق را جلب نمایند. (تبصره ۶ قانون اصلاح پاره‌ای از مواد و الحاق مواد جدید به قانون شهرداری ... مصوب ۱۳۴۵/۱۱/۲۷)

ممنوع (کالا): کالاهایی است که صدور و ورود آن‌ها به موجب قانون یا شرع مقدس اسلام منع شده است. (بند ۴ ماده ۵ قانون مقررات صادرات و واردات سال ۱۳۶۴ مصوب ۱۳۶۴/۲/۱۷)

ممنوعیت از اقامت: مدت اقامت اجباری یا ممنوعیت از اقامت کم‌تر از یک ماه و بیش‌تر از سه سال نخواهد بود. محکومین به این دو مجازات بدون مستحفظ به نقطه‌ای که ممنوع از اقامت در آن جای نیستند یا مجبور به اقامت در آن‌جا می‌باشند رفته و در آن‌جا تحت نظر نخواهند بود. (ماده ۱۶ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴/۱۱/۷)

منابع مولد آلودگی: که اختصار منابع نامیده می‌شوند به سه طبقه به شرح زیر تقسیم می‌گردند. الف) کارخانجات و کارگاه‌ها: عبارت است از محل مشخصی که در آن یک یا چند دستگاه یا وسیله به منظور تولید فراورده‌ها یا عرضه خدمات مورد استفاده قرار می‌گیرد و بهره‌برداری از آن سبب ایجاد یک یا چند آلوده کننده می‌باشد. ب) وسایل نقلیه موتوری: عبارت است از هر نوع وسیله‌ای که با موتورهای درون سوز یا برون سوز حرکت می‌کند و برای حمل و نقل مورد استفاده قرار می‌گیرد و در صورت به کار انداختن منشأ ایجاد یک یا چند نوع آلوده کننده می‌گردد. ج) منابع متفرقه: عبارت است از منابعی غیر از کارخانجات و کارگاه‌ها و وسایل نقلیه موتوری و هر عمل یا ترک عملی که موجب آلودگی هوا می‌گردد. (بند ۴ ماده ۱ از آیین‌نامه جلوگیری از آلودگی هوا مصوب ۱۳۵۴/۴/۲۹)

منابع مولد آلودگی آب: منابع مولد آلودگی آب که منابع آلوده کننده نامیده می‌شود عبارت است از هر گونه منبعی که فعالیت یا بهره‌برداری از آن موجب آلودگی آب می‌شود که شامل منابع صنعتی، کشاورزی و دامداری، شهری و خانگی و متفرقه می‌باشد. (بند ۴ ماده ۱ آیین‌نامه جلوگیری از آلودگی آب مصوب ۱۳۶۳/۹/۲۴ هیأت وزیران)

منابع مولد اشعه: منابع مولد اشعه به مواد پرتوزا (رادایواکتیو) اعم از طبیعی و یا مصنوعی یا مواد و اشیا حاوی آن یا دستگاه‌ها و تأسیسات مولد اشعه اطلاق می‌گردد. (بند ۲ ماده ۱ قانون حفاظت در برابر اشعه مصوب ۱۳۶۸/۱/۲۰)

منابع نفتی: منابع نفتی عبارت است از کلیه منابع و ذخایر زیرزمینی دارای نفت اعم از این که در خشکی یا در مناطق دریایی واقع شده باشد. (ماده ۱ قانون نفت مصوب ۱۳۵۳/۵/۸)

منازل مسکونی: عبارت است از اماکنی که عرفاً و عادتاً جهت سکونت و به قصد استفاده‌های غیرصنعتی، تجاری، اداری و امثال آن اختصاص یابد. (بند ۱۳ ماده ۱ از آیین‌نامه جلوگیری از آلودگی آب مصوب ۱۳۶۳/۹/۲۴ هیأت وزیران)

مناطق جنگلی: مناطقی است که در آن‌ها جنگل یا بیشه یا اراضی جنگلی یا بوته‌زارهای جنگلی طبیعی به‌طور انبوه یا پراکنده وجود داشته باشد. (بند ۱۸ ماده ۱ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵)

مناطق دریایی: مناطق دریایی عبارت است از آب‌های داخلی و ساحلی و فلات قاره ... (از ماده ۱ از قانون نفت مصوب ۱۳۵۳/۵/۸)

مناطق کردنشین: عبارت است از استان کردستان و جنوب آذربایجان غربی شامل شهرهای اشنویه، نقده، پیرانشهر، مهاباد، میاندوآب، بوکان، سردشت، صابین دژ، تکاب و نوار مرزی شهرستان‌های ارومیه و سلماس. (بند ۳ آیین‌نامه اجرایی قانون واگذاری زمین‌های دایر و بایر که بعد از انقلاب به صورت کشت موقت در اختیار کشاورزان قرار گرفته است مصوب ۱۳۶۵/۱۱/۲۹ هیأت وزیران)

مناطق محروم: مناطق محروم به محل‌هایی اطلاق می‌شود که در جدول گروه‌بندی نقاط کشور از نظر تسهیلات زندگی و بدی آب و هوا مصوب سازمان امور اداری و استخدامی جزو نقاط گروه پنج و بالاتر تا درجه ۲ و بالاتر قرار گرفته باشند... (تبصره ۲ ماده ۳ از آیین‌نامه اجرایی قانون نظام مهندسی ساختمان مصوب ۱۳۷۲/۴/۲۰)

مناقصه: مناقصه در معاملات به طرق زیر انجام می‌پذیرد: الف) در مورد معاملات جزئی به حداقل قیمت ممکن به تشخیص و مسئولیت مأمور خرید، ب) در مورد معاملات متوسط به حداقل قیمت ممکن با استعلام بهای کتبی به مسئولیت مأمور خرید، ج) در مورد معاملات عمده با انتشار آگهی مناقصه یا ارسال دعوت نامه (مناقصه محدود). (ماده ۲۹ و قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

منتسب: وضعیت پرسنلی است که در یکی از حالت‌های زیر از رده خدمتی خود منفک گردیده و حسب مورد در اختیار پرسنلی نیرو یا سازمان مربوطه یا ستاد کل سپاه یا ستاد کل یا وزارت قرار می‌گیرند، مدت انتساب جز مدت خدمت برای ترفیع منظور می‌گردد. (ماده ۱۰۹ قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱)

منتسب: وضع افسر و کارمندی است که مشمول یکی از موارد زیر باشد: الف) موقتاً به مشاغل مخصوصی گمارده شده که در سازمان نیروهای مسلح ... برای آن مشاغل محل به خصوصی پیش‌بینی نشده است. ب) در یکی از مدارس داخله یا خارجه مشغول تحصیل باشد. ج) به واسطه حذف یا انحلال محل سازمانی موقتاً بدون شغل شود. د) افسران و کارمندیانی که معالجه بیماری آن‌ها بیش از چهار ماه ادامه پیدا کند تا یک سال. ه) افسران و

کارمندانی که اسیر می‌شوند در تمام مدتی که در اسارت هستند و در صورتی که از اسارت خارج شوند حداکثر تا شش ماه که باید به آنان شغل ارجاع شود در حال انتساب باقی خواهند بود. (و بنا به تصویب ... مأمور خدمت در سایر وزارتخانه‌ها یا بنگاه‌های ملی یا دولتی شوند. (ماده ۱۱ از قانون استخدام نیروهای مسلح مصوب ۱۳۳۶/۴/۳۰)

منتظر خدمت: وضع پرسنلی است که برابر مقررات مربوطه به علت ارتکاب تخلفات انضباطی، با حفظ پست سازمانی به طور موقت از کار برکنار شده باشند. (ماده ۱۰۷ قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱)

منتظر خدمت: وضع افسر و کارمندی است که به علت خطا یا قصور مکرر یا مسامحه طبق مقررات مواد ۱۱۶ و ۱۱۷ موقتاً از کار برکنار شود. (ماده ۱۲ از قانون استخدام نیروهای مسلح مصوب ۱۳۳۶/۴/۳۰)

منتظر خدمت: مستخدمینی که به واسطه حذف مشاغل یا بنا به مقتضیات اداری بدون تقصیر بیکار شوند منتظر خدمت محسوب خواهند بود. (از ماده ۲۸ از قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۰۱/۹/۲۲)

منصف‌المیاه: خطی است که سطح آب مجرای اصلی رودخانه یا نهر یا مسیل را به دو قسمت متساوی تقسیم می‌نماید. (بند ۳۰ از آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸)

منطقه انحصاری اقتصادی: عبارت است از ناحیه‌های خارج و مجاور دریای سرزمینی حداکثر به عرض دویست (۲۰۰) مایل دریایی از خط مبدأ دریای سرزمینی که در آن، کشور ساحلی دارای حقوق و صلاحیت‌های انحصاری در مورد منابع طبیعی و سایر صلاحیت‌های مربوط است. (تبصره ۲ ماده ۱ آیین‌نامه احداث و استفاده از تأسیسات در فلات قاره و منطقه انحصاری اقتصادی ایران در خلیج فارس و دریای عمان مصوب ۱۳۷۵/۹/۲۸ هیأت وزیران).

منطقه شهری: در شهرهای بزرگ از به هم پیوستن چند محله، منطقه شهری تشکیل می‌شود. (تبصره ۳ ماده ۴ قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری مصوب ۱۳۶۲/۴/۱۵)

منطقه نظارت: منطقه نظارت منطقه‌ای است در مجاورت دریای سرزمینی که حد خارجی آن از خط مبدأ ۲۴ مایل دریایی می‌باشد. (ماده ۱۲ قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان مصوب ۱۳۷۲/۱/۳۱)

منطقه نظارت بحری: قسمتی از دریا که به فاصله شش میل بحری از سواحل ایران از حد پست‌ترین جزر و موزی با آن در طول سواحل ممتد می‌باشد آب ساحلی ایران محسوب و در این منطقه قسمت‌های واقعه در زیر کف دریا و سطح و بالای آن متعلق به مملکت ایران می‌باشد به علاوه از لحاظ اجرای بعضی قوانین و قراردادهای مربوطه به امنیت و دفاع و منافع مملکت یا تأمین عبور و مرور بحری منطقه دیگری که منطقه نظارت بحری نامیده می‌شود و نسبت به آن دولت ... دارای حق نظارت است تا مسافت دوازده میل بحری از حد پست‌ترین جزر و موزی با سواحل امتداد می‌یابد. (ماده اول از قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت دولت در دریاها مصوب ۱۳۱۳/۴/۲۴)

منقله: جراحی که درمان آن جز با جابه‌جا کردن استخوان میسر نباشد. (بند ۷ ماده ۱۸۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۹/۴)

مواد آلوده‌کننده آب: مواد آلوده‌کننده آب که آلوده‌کننده نیز نامیده می‌شود عبارت است از هر نوع مواد یا عوامل فیزیکی و شیمیایی که باعث آلودگی آب گردیده و یا به آلودگی آن بیفزاید. (بند ۳ ماده ۱ آیین‌نامه جلوگیری از آلودگی آب مصوب ۱۳۶۳/۹/۲۴)

مواد آلوده‌کننده هوا: که اختصاراً آلوده‌کننده نامیده می‌شود عبارت است از هر نوع ماده گازی، بخار، مایع و جامد یا مجموعه و ترکیبی از آنها که در هوای آزاد پخش و باعث آلودگی هوا شده یا به آلودگی آن بیفزاید یا تولید بوهای نامطبوع کند از قبیل: دود، دوده، ذرات معلق، ذرات رسوب‌کننده، اکسیدهای گوگرد، اکسیدهای ازت، اکسیدهای کربن، اکسیدکننده‌ها، هیدروکربورها، اسیدها، مواد رادیواکتیو آمونیاک، (بند ۱ ماده ۱ آیین‌نامه جلوگیری از آلودگی هوا مصوب ۱۳۵۴/۴/۲۹)

مواد اولیه صنعتی غیرفلزی: منظور از مواد اولیه صنعتی غیرفلزی مذکور در این ماده، مواد معدنی پودر شده و فرآورده‌های نسوز و مواد معدنی کانه آرایبی شده می‌باشد. (تبصره ۲ ماده ۱ قانون تأسیس وزارت معادن و فلزات مصوب ۱۳۶۳/۳/۵)

مواد باطله: عبارت است از موادی که در نتیجه استخراج یا کانه آرایبی از کانه جدا می‌گردد. (بند ش ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

مواد روانگردان: مواد روانگردان به موادی گفته می‌شود که در فهرست‌های چهارگانه ضمیمه این قانون مندرج است. وزارت بهداشتی در صورت توصیه کمیسیون مواد مخدر سازمان ملل متحد می‌تواند در فهرست‌های چهارگانه مذکور با تصویب هیأت وزیران تجدید نظر نموده و مراتب را به وسیله روزنامه رسمی کشور ... و جراید کثیرالانتشار اعلام نماید. این تغییرات پس از انقضای پانزده روز از تاریخ انتشار لازم‌الرعايه خواهد بود. (ماده ۱ قانون مربوط به مواد روانگردان مصوب ۱۳۵۴/۲/۸)

مواد مخدر: مواد مخدر مذکوره در این قانون به دو دسته تقسیم می‌شود: اول- مواد افیونی که شامل تریاک و سوخته تریاک و شیره و سایر ترکیباتی می‌شود که دارای مواد مزبور باشد. دوم- سایر مواد مخدره اعم از مشتقات تریاک (مانند مرفین و هروئین) و کوکائین و مواد مخدره صنعتی و شیمیایی که در فهرست ادویه مخدره سازمان ملل متحد تعیین شود یا سازمان بهداشت جهانی مراقبت در مصرف آن را ضروری شناسد... (از ماده اول قانون مربوط به اصلاح قانون منع کشت خشخاش و استعمال تریاک مصوب ۱۳۳۸/۲/۱۹)

مواد زائد جامد: عبارت است از هرگونه ماده جامدی که عرفاً زاید محسوب می‌شود مانند زباله، خاکروبه، خاکستر، جسد حیوانات، ضایعات مراکز شهری و صنعتی و مواد زاید حاصل از تصفیه اعم از شیمیایی و بیولوژیک و همچنین فضولات انسانی و حیوانی و مواد زاید بیمارستان‌ها و غیره. (بند ۶ ماده ۱ آیین‌نامه جلوگیری از آلودگی آب مصوب ۱۳۶۳/۹/۲۴)

مواد معدنی: مواد معدنی از نظر اکتشاف و بهره‌برداری به طبقات سه‌گانه زیر تقسیم می‌شود: طبقه اول عبارت است از: مواد معدنی که معمولاً به مصرف ساختمانی و صنایع مربوطه می‌رسد مانند: سنگ گچ، سنگ آهک، سنگ‌های ساختمانی، سنگ مرمر، سنگ تراورس، خاک رس و ماسه گرانیت و ایسیدیان و کوارتزیت و امثال آن. طبقه دوم عبارت است از: الف) مواد معدنی فلزی مانند آهن، کرم، منگنز، کبالت، مس، نیکل، آنتیمون، قلع، روی، جیوه، سرب،

وانادیوم، طلا، نقره، پلاتین و امثال آن. ب) نیترات‌ها، فسفات‌ها، نمک طعام، نمک‌های قلیایی، برات‌ها، مانیزی و نمک‌های نظیر آن و آب‌های معدنی و امثال آن. ج) سوخت‌های جامد مانند ذغال سنگ، لنینیت، تورب، سنگ‌های قیری و امثال آن. د) خاک سرخ، گوگرد، پنبه نسوز، خاک نسوز و میکا، گرافیت و امثال آن. ه) سنگ‌های قیمتی مانند الماس، زمرد، یاقوت، فیروزه و امثال آن. طبقه سوم عبارت است از: کلیه مواد نفتی، قیر، گازهای طبیعی و مواد رادیواکتیو مانند رادیوم، تورنیوم، اورانیوم و کلیه موادی که جهت استفاده نیروی اتمی به کار می‌رود. (ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۳۶/۲/۳۱)

مواد معدنی: مواد معدنی موجود در روی زمین یا زیرزمین از نظر اکتشاف و استخراج به طبقات دوگانه زیرین تقسیم می‌شوند. طبقه اول - مواد معدنی که معمولاً به مصرف کارهای ساختمانی یا زراعتی می‌رسند مانند سنگ گچ، سنگ آهک، سنگ‌های ساختمانی، سنگ مرمر، خاک رس، ماسه و امثال آن. طبقه دوم - عبارتند از مواد زیر: الف) معادن فلزات مانند آهن، کرم، مانکاتر، نیکل کبالت، مس، انتمیوم، قلع، روی، جیوه و سرب و غیره. ب) نیترات‌ها، فسفات‌ها، نمک طعام، نمک‌های قلیایی، برات‌ها، مانیزی و نمک‌های نظیر آن و غیره. ج) سوخت‌های جامد از قبیل زغال سنگ، لنینیت و تورب و امثال آن. د) مواد معدنی دیگری که در طبقات بالا نوشته نشده مانند خاک سرخ، گوگرد، پنبه نسوز، خاک نسوز و آب‌های معدنی. (ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۱۷/۱۱/۱۶)

مواد معدنی طبقه چهارم: مواد معدنی طبقه چهار عبارت هستند از: کلیه مواد پرتوزا اعم از اولیه و ثانویه: (بند د ماده ۳ از قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

مواد معدنی طبقه دو: مواد معدنی طبقه دو عبارت هستند از: ۱- آهن، طلا، کرم، قلع، جیوه، سرب، روی، مس، تیتان، آنتیموان، مولیبدن، کبالت، تنگستن، کادمیوم و سایر فلزات. ۲- نیترات‌ها، فسفات‌ها، برات‌ها، نمک‌های قلیایی، سولفات‌ها، کربنات‌ها، کلوررها (به استثنای مواد یاد شده در طبقه یک) و نظایر آن‌ها. ۳- میکا، گرافیت، تالک، کایولن، نسوزها، فلدسپات، سنگ و ماسه سیلیسی، پرلیت، دیاتومیت، زیولیت، بوکسیت، خاک سرخ، خاک زرد، خاک‌های صنعتی و نظایر آن‌ها. ۴- سنگ‌های قیمتی و نیمه قیمتی مانند الماس، زمرد، یاقوت، یشم، فیروزه، انواع عقیق و امثال آن‌ها. ۵- انواع سنگ‌های تزئینی و نما. ۶- انواع زغال سنگ‌ها و شیل‌های غیرنفتی. ۷- مواد معدنی قابل استحصال از آب‌ها و نیز گازهای معدنی به استثنای گازهای هیدروکربوری. (بند ب ماده ۳ از قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

مواد معدنی طبقه سه: مواد معدنی طبقه سه عبارت هستند از: کلیه هیدروکربورها به استثنای زغال سنگ مانند: نفت خام، گاز طبیعی، قیر، پلمه سنگ‌های نفتی، سنگ آسفالت طبیعی و ماسه‌های آغشته به نفت و امثال آن‌ها.

قیر، پلمه سنگ‌های نفتی و سنگ آسفالت طبیعی در صورتی که مورد عمل وزارت نفت، شرکت‌ها و واحدهای تابعه و وابسته به آن وزات نباشد جزو معادن طبقه دو محسوب می‌گردد. (بند ج ماده ۳ قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

مواد معدنی طبقه یک: مواد معدنی طبقه یک عبارت هستند از: سنگ آهک، سنگ گچ، شن و ماسه معمولی، خاک رس معمولی، صدف دریایی، پوکه معدنی، نمک آبی و سنگی، مارن، سنگ لاشه ساختمانی و نظایر آن‌ها. (بند الف ماده ۳ از قانون معادن مصوب ۱۳۷۷/۳/۲۳)

مواد هزینه: مواد هزینه نوع هزینه را در داخل بودجه یا قسمتی از فعالیت یک وزارتخانه یا مؤسسه دولتی مشخص می‌کند. (ماده ۹ از قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

مواد هزینه: مواد هزینه نوع هزینه را در داخل بودجه و یا قسمتی از عملیات یک وزارتخانه یا مؤسسه مشخص می‌کند. (ماده ۷ از قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

موارد ابلاغ: مواردی را که دادستان‌ها باید در دادرسی‌های مدنی و بازرگانی در دادگاه‌های شهرستان و استان مداخله کنند موارد ابلاغ گویند و موارد نامبرده از قرار زیر است: ۱- دعاوی راجعه به اموال و منافع و حقوق عمومی. ۲- دعاوی راجعه به دولت. ۳- دعاوی راجعه به‌وجوه بریه و امور خیریه که جهت عمومی داشته باشد مثل وصایای عمومی و اوقاف عمومی و امثال آن. ۴- دعاوی راجعه به محجورین و غایب مفقودالانتر. ۵- در ایراد راجع به رد دادرسی‌های دادگستری و درخواست اعاده دادرسی. (ماده ۱۳۹ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

موارد ابلاغ: مواردی را که مدعیان عمومی باید مداخله در محاکمات حقوقی کنند موارد ابلاغ گویند. (ماده شصت و پنجم از قانون اصول تشکیلات عدلیه مصوب ۱۳۷۰/۴/۲۷)

موارد ابلاغ: مواردی را که مدعی عمومی باید دخالت در محاکمات حقوقی کند موارد ابلاغ گویند و در موارد مذکوره رئیس محکمه مکلف است اوراق راجعه به دعوا را به مدعی عمومی آن محکمه قبل از استماع دعوا تبلیغ نماید. (ماده ۱۲۲ قانون اصول تشکیلات عدلیه و محاضر شرعیه و حکام صلاحیه مصوب ۱۲۹۰/۴/۲۶)

موارد فوت در حین انجام وظیفه: موارد فوت در حین انجام وظیفه یا با سبب آن به شرح زیر است: الف) فوت در محل خدمت و همچنین در حال رفت و برگشت یا خارج از محل خدمتی در ارتباط با امور خدمتی. ب) فوت در طول مأموریت غیر از موارد مذکور در ماده ۱۰۷ این قانون از لحظه ابلاغ تا خاتمه مأموریت در ارتباط با مأموریت. ج) چنانچه پرسنل در ساعات خدمت یا به سبب امور خدمتی یا در طول مأموریت بیمار شده یا در اثر حوادث و سوانح مصدوم و مجروح گردیده و بعداً فوت شوند. د) فوت در اثر بیماری‌های ناشی از موقعیت یا شرایط خاص خدمتی. ه) فوت در رفت و برگشت از مرخصی. (ماده ۱۱۹ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

موافقتنامه اصولی اکتشاف: عبارت است از مجوزی از طرف وزارت معادن و فلزات به بخش دولتی، تعاونی و یا خصوصی ایرانی جهت انجام مطالعات و بررسی‌ها برای تهیه طرح اکتشاف در ناحیه معین برای مدت معین که این قانون مشخص می‌نماید. (بند ج ماده ۱ قانون اصلاح قانون معادن مصوب ۱۳۶۴/۳/۲۶)

موافقتنامه اصولی اکتشاف: عبارت است از مجوزی از طرف وزارت معادن و فلزات به بخش تعاونی و یا خصوصی ایرانی جهت انجام مطالعات و بررسی‌ها برای تهیه طرح اکتشاف در ناحیه معین برای مدت معین که این قانون مشخص می‌نماید. (بند ج ماده ۱ قانون معادن مصوب ۱۳۶۲/۳/۱)

موافقتنامه دآوری: موافقتنامه دآوری توافقی است بین طرفین که به موجب آن تمام یا بعضی از اختلافاتی که در مورد یک یا چند رابطه حقوقی معین اعم از قراردادی یا غیرقراردادی به وجود آمده یا ممکن است پیش آید، به دآوری ارجاع می‌شود. موافقتنامه دآوری ممکن است به صورت شرط دآوری در قرارداد یا به صورت قرارداد جداگانه باشد. (بند ج ماده ۱ قانون دآوری تجاری بین‌المللی مصوب ۱۳۷۶/۶/۲۶)

موجر: اجاره عقدی است که به موجب آن مستأجر مالک منافع عین مستأجره می‌شود. اجاره دهنده را موجر و اجاره کننده را مستأجر و مورد اجاره را عین مستأجره گویند. (ماده ۴۶۶ قانون مدنی)

موجبات ارث: موجب ارث دو امر است: نسب و سبب (ماده ۸۶۱ قانون مدنی)

موجودی انبار: منظور کالاها و خدماتی است که توسط تولیدکنندگان به منظور فروش، استفاده در تولید و یا سایر مقاصد در آینده نگهداری می‌شوند. (از ماده ۷۷ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۸۰/۱۱/۲۷)

مودع: ودیعه عقدی است که به موجب آن یکی نفر مال خود را به دیگری می‌سپارد برای آن که آن را مجاناً نگاهدارد. ودیعه‌گذار مودع و ودیعه‌گیر را مستودع یا امین می‌گویند. (ماده ۶۰۷ قانون مدنی)

مودی مالیاتی: کلیه اشخاص اعم از حقیقی یا حقوقی که طبق قوانین مالیات بر درآمد مکلف به پرداخت مالیات می‌باشند مودی مالیاتی نامیده خواهند شد. (ماده ۱ لایحه قانونی مربوط به اصلاح قانون مالیات بر درآمد مصوب ۱۳۳۹/۳/۱۴)

مؤسسات اعتباری غیربانکی: مؤسسات اعتباری غیربانکی مؤسساتی هستند که در عنوان خود از نام بانک استفاده نمی‌کنند ولی به تشخیص بانک مرکزی ایران واسطه بین عرضه‌کنندگان و متقاضیان وجوه و اعتبار می‌باشند و عملیات آن‌ها در حجم و نحوه توزیع اعتبارات مؤثر است. (از بند هـ ماده ۳۱ قانون پولی و بانکی مصوب ۱۳۵۱/۴/۱۸)

مؤسسات پاراکلینیکی: مؤسسات پاراکلینیکی و درمان جنبی به مراکز اطلاق می‌شود که از دستگاه‌های تخصصی نظیر رادیولوژی، فیزیوتراپی، الکتروانسفالوگرافی، سی تی اسکن، اکوکاردیوگرافی، استرس تست مراکز پزشکی هسته‌ای رادیولوژی، سونوگرافی، آزمایشگاهی و غیره استفاده می‌نمایند. (ماده ۳۰ آیین‌نامه اجرایی ماده ۸ قانون تشکیل وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مصوب ۱۳۶۵/۵/۲۶)

مؤسسات فرهنگی: مراکز، مؤسسات، انجمن‌ها و کانون‌های فرهنگی عبارت از هرگونه تشکیلاتی است که توسط افراد واجد شرایط برای فعالیت در یک یا چند قلمرو فرهنگی و هنری و سینمایی تأسیس می‌گردد. (ماده ۱ ضوابط عام تأسیس مراکز، مؤسسات، انجمن‌ها و کانون‌های فرهنگی و هنری و نظارت بر آن‌ها مصوب ۱۳۶۷/۲/۲۰ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی: مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی از نظر این قانون واحدهای سازمانی مشخصی هستند که با اجازه قانون به منظور انجام وظایف و خدماتی که جنبه عمومی دارد تشکیل شده و یا می‌شود. (ماده ۵ از قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

مؤسسه: منظور از مؤسسه در این قانون هر نوع شخصیت حقوقی است که به ثبت رسیده یا تشکیل شده باشد. (تبصره ۱ ماده ۱ قانون حمایت کارمندان در برابر اثرات ناشی از پیری و از کارافتادگی و فوت مصوب ۱۳۴۹/۱۲/۹)

مؤسسه: از لحاظ مقررات این فصل مؤسسه عبارت است از هر شخص حقیقی یا حقوقی که دارای دفاتر قانونی باشد. (تبصره ماده ۱۲۳ قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۴۵/۱۲/۲۸)

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی: مؤسسه، نهادی است حوزه‌ای و دارای شخصیت حقوقی رسمی و مستقل که تحت نظارت عالییه مقام رفیع ولایت فقیه و ولی امر مسلمین اداره می‌شود. (ماده ۳ اساسنامه آموزشی و پژوهشی امام خمینی مصوب ۱۳۷۴/۱/۵ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی: مرکز آموزشی، پژوهشی امام خمینی رحمتا... نهادی است حوزوی و زیر نظر مقام معظم رهبری اداره می‌شود و مدارک علمی آن براساس مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی، اعطا خواهد شد. (بند هـ گزارش کار و مؤسسات کمیسیون یک شورای عالی انقلاب فرهنگی درباره برنامه‌های مرکز آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره) مصوب ۱۳۷۴/۴/۲۰، شورای عالی انقلاب فرهنگی)

مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران: مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران که در این قانون مؤسسه نامیده می‌شود تنها مرجعی است که می‌تواند استاندارد رسمی فرآورده‌ها را به استثنای مواد دارویی تعیین و آیین کار را تدوین نماید. (ماده ۱ از قانون مواد الحاقی به قانون تأسیس مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران مصوب ۱۳۴۹/۹/۲۴)

مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران: مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران که به موجب قانون هفدهم خرداد ماه ۱۳۳۹ تأسیس شده مؤسسه‌ای است انتفاعی دارای شخصیت حقوقی که طبق اصول بازرگانی و مقررات این اساسنامه اداره می‌شود. (ماده ۱۰ اساسنامه مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران مصوب ۱۳۴۴/۴/۹)

مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران: وزارت بازرگانی مجاز است سازمانی به نام (مؤسسه استاندارد ایران) تأسیس و به صورت بازرگانی اداره نماید. (ماده ۱ قانون راجع به تأسیس مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران مصوب ۱۳۳۹/۳/۱۷)

مؤسسه اصلاح و تهیه نهال و بذر: به منظور اصلاح و تهیه کلیه نهال‌ها و بذرهای مرغوب و مناسب با آب و هوای نقاط مختلف کشور سازمانی به نام مؤسسه اصلاح و تهیه نهال و بذر تحت نظر وزارت کشاورزی تأسیس می‌شود. (ماده ۱ قانون راجع به مؤسسه اصلاح و تهیه نهال و بذر مصوب ۱۳۳۸/۸/۳)

مؤسسه بررسی آفات و بیماری‌های گیاهی: به منظور بررسی آفات و بیماری‌های گیاهان و محصولات کشاورزی و تعیین بهترین روش پیشگیری و مبارزه با آنها مؤسسه بررسی آفات و بیماری‌های گیاهی تشکیل می‌شود. این مؤسسه وابسته به وزارت کشاورزی است. (ماده ۱ قانون تأسیس مؤسسه بررسی آفات و بیماری‌های گیاهی مصوب ۱۳۴۴/۱۲/۱۹)

مؤسسه برق: مؤسسه برق عبارت از شرکت یا بنگاه یا سازمانی است که به کار تولید یا انتقال یا توزیع و خرید و فروش نیروی برق به طور عمده یا جزئی اشتغال داشته باشد اعم از این که دولتی یا متعلق به شهرداری یا وابسته به آن یا خصوصی و مختلط باشد. مؤسساتی که در تاریخ تصویب این قانون به نحوی از انحا به امر تولید یا انتقال یا توزیع یا فروش نیروی برق اشتغال دارند تا زمانی که وزارت آب و برق ادامه کار آنها را مجاز بداند مشمول مفاد این قانون می‌باشند. (تبصره ۱ ماده ۴ قانون سازمان برق ایران مصوب ۱۳۴۶/۴/۱۹)

مؤسسه خواروبار و تغذیه ایران: نظر به اهمیت امر تغذیه مردم کشور و به منظور تنظیم و بهبود آن و تربیت افراد کارشناس و متخصص در امر تغذیه سازمانی به نام مؤسسه خواروبار و تغذیه ایران زیر نظر وزارت بهداشتی تأسیس می‌شود اداره امور آن بر مبنای اساسنامه‌ای خواهد بود که به تصویب کمیسیون‌های امور استخدام - بهداشتی و دارایی مجلسین خواهد رسید. (ماده واحده قانون اجازه تأسیس مؤسسه خواروبار و تغذیه ایران مصوب ۱۳۴۳/۱۰/۱۴)

مؤسسه دولتی: مؤسسه دولتی واحد سازمانی مشخصی است که به موجب قانون ایجاد و زیر نظر یکی از قوای سه گانه اداره می‌شود و عنوان وزارتخانه ندارد. (ماده ۳ از قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

مؤسسه دولتی: مؤسسه دولتی واحد سازمانی مشخصی است که به موجب قانون ایجاد و به وسیله دولت اداره می‌شود. (بند ۱ اصلاحی از قانون اصلاح پاره‌ای از مواد قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۵۳/۱۲/۲۸)

مؤسسه دولتی: مؤسسه دولتی واحد سازمانی مشخصی است که به موجب قانون ایجاد و به وسیله دولت اداره می‌شود. (ماده ۳ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

مؤسسه دولتی: مؤسسه دولتی عبارت از سازمانی است که به موجب قانون به وسیله دولت ایجاد و اداره می‌شود. (بند ۱ ماده ۱ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

مؤسسه راه‌آهن: برای اداره کردن بهره‌برداری راه‌آهن دولتی ایران اعم از خطوط موجوده یا خطوطی که در آینده احداث شود مؤسسه به نام راه‌آهن دولتی ایران تشکیل می‌شود. (ماده اول قانون تشکیلات مؤسسه راه‌آهن دولتی ایران مصوب ۱۳۱۴/۵/۱۲)

مؤسسه وابسته: مؤسسه وابسته از نظر این قانون واحد سازمانی مشخصی است که به صورتی غیر از شرکت و برای مقاصد غیرتجارتی و غیرانتفاعی توسط یک یا چند مؤسسه و نهاد عمومی غیردولتی تأسیس و اداره می‌شود و به نحوی مالکیت آن متعلق به یک یا چند مؤسسه یا نهاد عمومی غیردولتی باشد. (تبصره ۱ قانون فهرست نهادها و مؤسسات عمومی غیردولتی مصوب ۱۳۷۳/۴/۱۹)

موضعه: جراحتی که تمام گوشت را فرا گرفته و پوست نازک روی استخوان را کنار زده و استخوان را آشکار کرده. (از بند ۵ ماده ۱۸۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۹/۲۴)

موضوع بیمه: بیمه عقدی است که به موجب آن یک طرف تعهد می‌کند در ازای پرداخت وجه یا وجوهی از طرف دیگر در صورت وقوع یا بروز حادثه خسارت وارده بر او را جبران نموده یا وجه معینی بپردازد. متعهد را بیمه‌گر طرف

تعهد را بیمه‌گذار وجهی را که بیمه‌گذار به بیمه‌گر می‌پردازد حق بیمه و آنچه را که بیمه می‌شود موضوع بیمه نامند.
(ماده ۱ قانون بیمه مصوب ۱۳۱۶/۲/۷)

مهاجر: مهاجر از نظر استفاده از معافیت مذکور در این بند و تبصره یک آن به کسی اطلاق می‌شود که مدت پنج سال متوالی در خارج از کشور ایران به سر برده و این امر به گواهی مأمورین صلاحیتدار محل مهاجرت و در صورت وجود نمایندگان دولت ... به گواهی آنان نیز رسیده باشد. (تبصره ۲ بند ۹ ماده ۲۰ قانون اصلاح تعرفه گمرکی مصوب ۱۳۳۷/۴/۱۰)

مهارت: عبارت از مجموعه اطلاعات نظری و توانایی‌های عملی لازم برای انجام یک حرفه معین یا بخشی از آن می‌باشد. (بند ۱ ماده ۱ اصلاح آیین‌نامه نحوه تشکیل و اداره آموزشگاه‌های آزاد فنی و حرفه‌ای مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۸)

مهارت: عبارت از دارا بودن قابلیت و توانایی کافی برای انجام وظایف به نحو دقیق و مطلوب است. (بند ۱ ماده ۱ آیین‌نامه حقوق و دستمزد کارکنان سازمان‌های مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۵/۱/۱۹ هیأت وزیران)

مهارت: مهارت عبارت است از توانایی حرفه‌آموز در انجام یک یا چند جزء از یک حرفه. (بند ۴ ماده ۴ آیین‌نامه نحوه تشکیل و اداره آموزشگاه‌های آزاد فنی و حرفه‌ای مصوب ۱۳۶۳/۸/۲ هیأت وزیران)

مهر: هر چیزی را که مالیت داشته و قابل تملک نیز باشد می‌توان مهر قرار داد. (ماده ۱۰۷۸ قانون مدنی)

مهرالمتعه: برای تعیین مهرالمتعه حال مرد از حیث غنا و فقر ملاحظه می‌شود. (ماده ۱۰۹۴ قانون مدنی)

مهرالمثل: برای تعیین مهرالمثل باید حال زن از حیث شرافت خانوادگی و سایر صفات و وضعیت او نسبت به امثال و اقربان و همچنین معمول محل و غیره در نظر گرفته شود. (ماده ۱۰۹۱ قانون مدنی)

مهندس درجه دو: مهندس درجه دو کسی است که دارای تصدیقنامه مهندسی از یکی از آموزشگاه‌های عالی فنی داخلی یا خارجی بوده و ارزش آن از طرف شورای عالی فرهنگ در رشته مهندسی برابر عالی (پس از متوسطه فنی و کم‌تر از لیسانس) شناخته شده باشد. (بند ۲ ماده ۱ آیین‌نامه مزایای مأمورین خدمات صحرائی مصوب ۱۳۳۰/۵/۲)

مهندس درجه یک: مهندس درجه یک کسی است که دارای دانشنامه مهندسی از یکی از دانشکده‌های داخلی یا خارجی بوده و ارزش آن در رشته مهندسی از طرف شورای عالی فرهنگ برابر با لیسانس یا فوق‌لیسانس شناخته شده باشد. (بند ۱ ماده ۱ آیین‌نامه مزایای مأمورین خدمات صحرائی مصوب ۱۳۳۰/۵/۲)

مهندس کشاورزی و منابع طبیعی: مهندس کشاورزی و منابع طبیعی شخصی است که حداقل مدرک کارشناسی در یکی از رشته‌های بخش کشاورزی و منابع طبیعی و رشته‌های مرتبط را دارا باشد. (بند ج ماده ۱ قانون تأسیس سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۰/۴/۳)

مهندس ناظر: مهندس ناظر شخصی است حقیقی یا حقوقی که طبق قانون نظام معماری و ساختمانی دارای پروانه اشتغال به کار مهندسی از وزارت مسکن و شهرسازی است و در حدود صلاحیت خود مسئولیت طراحی، محاسبه یا نظارت بر تمام یا قسمتی از عملیات ساختمانی موضوع بند ۱۲-۳-۱ را به عهده دارد. (بند ۱۲-۳-۱۱ لازم‌الاجرا بودن مقررات ایمنی و حفاظت در حین اجرای کار از مجموعه مقررات ملی ساختمان ایران مصوب ۱۳۷۲/۴/۲۰)

مهندس یار: مهندس یار کسی است که دارای تصدیقنامه متوسطه کامل فنی از یکی از آموزشگاه‌های فنی داخلی یا خارجی بوده و ارزش آن از طرف شورای عالی فرهنگ برابر با متوسطه فنی کامل شناخته شده باشد. (بند ۳ ماده ۱ آیین‌نامه مزایای مأمورین خدمات صحرائی مصوب ۱۳۳۰/۵/۲)

میدان: مکانی است معین که برای تسهیل در امر تهیه و توزیع میوه و تره‌بار و فراورده‌های کشاورزی اختصاص یابد. (بند ج ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح ماده واحده قانون نحوه واگذاری اماکن و میادین و غرفه توزیع میوه مصوب ۱۳۵۸/۱۰/۵)

میراث فرهنگی: میراث فرهنگی شامل آثار باقیمانده از گذشتگان است که نشانگر حرکت انسان در طول تاریخ می‌باشد و با شناسایی آن زمینه شناخت هویت و خط حرکت فرهنگی او میسر می‌شود و از این طریق زمینه‌های عبرت برای انسان فراهم می‌آید. (ماده ۱ قانون اساسنامه سازمان میراث فرهنگی مصوب ۱۳۶۷/۲/۱)

میزان حقوق بازنشستگی: میزان حقوق بازنشستگی موضوع ماده ۷۸ و ۷۹ قانون استخدام کشوری عبارت است از معدل خالص حقوق و تفاوت تطبیق حقوق و فوق‌العاده شغل مستخدم در سه سال اشتغال آخر خدمت. (ماده ۱ قانون اصلاح مقررات بازنشستگی و وظیفه قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۶۸/۱۲/۱۳)

میزان حقوق بازنشستگی: میزان حقوق بازنشستگی مقامات سیاسی وزارت امور خارجه عبارت است از یک سی‌ام حقوق پایه مقام مربوط ضرب در سنوات خدمت مشروط بر این‌که حقوق بازنشستگی آنان از آخرین دریافتی بازنشستگی تجاوز نماید. (ماده ۴۷ قانون مقررات تشکیلاتی، استخدامی، مالی و انضباطی وزارت امور خارجه مصوب ۱۳۵۲/۳/۷)

میزان حقوق بازنشستگی: میزان حقوق بازنشستگی مستخدمین رسمی عبارت است از متوسط حقوق پایه آنان ضرب در سنوات خدمت مشروط بر این‌که حقوق بازنشستگی آنان از آخرین حقوق دریافتی قبل از بازنشستگی تجاوز نکند. (ماده ۷۸ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

میزان حقوق بازنشستگی: میزان حقوق بازنشستگی عبارت است از یک سی‌ام آخرین حقوق ماهانه زمان اشتغال (مجموع حقوق مذکور در بند الف و ب ماده ۵۳) ضرب در سنین خدمت که در هر حال از آخرین حقوق نباید تجاوز کند. (ماده ۷۴ قانون استخدام نیروهای مسلح مصوب ۱۳۳۶/۴/۳۰)

میزان حقوق بازنشستگی: میزان حقوق بازنشستگی برای افسران و هم‌ردیفان ارتش و ژاندارمری کل کشور عبارت از یکی سی‌ام مجموع آخرین حقوق و کمک مزایای دریافتی و برای درجه‌داران جزء و افراد داوطلب یک‌سی‌ام ضرب در سنین خدمت خواهد بود که در هر حال از جمع آخرین حقوق و مزایای دریافتی نباید تجاوز کند. از این تاریخ به وجوه پرداختی به بازنشستگان فعلی صدی بیست و پنج علاوه خواهد شد. (تبصره ۷ قانون اصلاح مقررات بازنشستگی مصوب ۱۳۲۸/۱/۱۸)

میزان حقوق مستمری وراثت: میزان حقوق مستمری وراثت افسران و کارمندانی که فوت می‌کنند عبارت است از دو سوم حقوق بازنشستگی اعم از این که به سن قانونی بازنشستگی رسیده یا نرسیده باشند. (ماده ۸۰ قانون استخدام نیروهای مسلح مصوب ۱۳۳۶/۴/۳۰)

میزان مقرری بازنشستگی (کارگران): مستمری از کارافتادگی کلی غیرناشی از کار عبارت است از یک چهارم مزد یا حقوق متوسط بیمه شده ضرب در سنوات پرداخت حق بیمه مشروط به این که مبلغ مزبور از ۴۰ درصد مزد یا حقوق متوسط ماهیانه کم تر و از صد درصد آن بیش تر نباشد. (ماده ۶۴ قانون بیمه‌های اجتماعی کارگران مصوب ۱۳۳۹/۰۲/۲۱)

میزان مستمری از کارافتادگی: میزان مستمری ماهانه از کارافتادگی کلی ناشی از کار عبارت است از یک سی و پنجم مزد یا حقوق متوسط بیمه شده ضرب در سنوات پرداخت حق بیمه مشروط بر این که این مبلغ از پنجاه درصد مزد یا حقوق متوسط ماهانه او کم تر و از صد درصد آن بیش تر نباشد. (ماده ۷۲ قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳)

میل دریایی: میل دریایی مساوی با ۱۸۵۲ متر است. (تبصره ماده ۳ قانون اصلاح قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت ایران مصوب تیرماه ۱۳۱۳ مصوب ۱۳۳۸/۱/۲۲)

ن

ناشر اوراق مشارکت: دستگاه دولتی یا غیردولتی است که به موجب ماده (۱) قانون، اجازه انتشار اوراق مشارکت را دارد. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون نحوه انتشار اوراق مشارکت مصوب ۱۳۷۷/۵/۱۸ هیأت وزیران)

نان حجیم: منظور از نان حجیم نانی است که از آرد، نمک، مخمر (خمیر ترش) و در صورت نیاز موادافزودنی مجاز طی فرایندی پخت و تهیه می‌گردد. چنانچه ضخامت بافت آن بین (۱) تا (۵) سانتیمتر باشد، در گروه نان‌های نیمه حجیم و بیش از آن در گروه نان‌های حجیم قرار می‌گیرد. (تبصره ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی جزء ۱ بند ۵ تبصره ۵ قانون بودجه سال ۱۳۷۹ کل کشور مصوب ۱۳۷۹/۴/۸ هیأت وزیران)

نرخ تسعیر بانک: منظور از نرخ تسعیر بانک عبارت است از نرخ ارز رایج یا متداول بانک در روز مورد بحث برای خرید پول ایران در ازای پول غیرایرانی که کلاً یا بعضاً از طریق صدور کالاهای عمده صادراتی ایران (به ترتیب ارزش) غیر از نفت خام و مواد مشتقه آن حاصله در حوزه عملیات به دست آمده باشد. (از بند ۲ ماده ۲۸ قانون قرارداد شرکت نفت خلیج فارس ۱۳۴۴/۴/۲۱)

نداشتن پروانه بهره‌برداری: نداشتن پروانه بهره‌برداری واحدهای تولیدی عبارت است از عدم اخذ پروانه بهره‌برداری بدون عذر موجه ظرف مهلت و ضوابط و مقرراتی که توسط وزارتخانه‌های تولیدی (حسب مورد) تعیین و اعلام می‌گردد. (از ماده ۱۳ قانون تعزیرات حکومتی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۲۳ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

نداشتن پروانه کسب: نداشتن پروانه کسب واحدهای صنفی، عبارت است از عدم اخذ پروانه بدون عذر موجه ظرف مهلت و ضوابط و مقرراتی که توسط هیأت عالی نظارت بر شورای مرکزی اصناف تعیین و اعلام می‌گردد. (ماده ۱۲ قانون تعزیرات حکومتی مصوب ۱۳۶۷/۱۲/۲۳ مجمع تشخیص مصلحت نظام)

نسخه: ورقه‌ای است که در آن تجویز دارو براساس معیارهای نسخه‌نویسی و به زبان لاتین صورت می‌گیرد و روش تجویز آن به زبان فارسی نوشته می‌شود. (ماده ۵ آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۰ قانون سازمان دامپزشکی کشور برای صدور پروانه‌های بیمارستان، درمانگاه، آزمایشگاه و اشتغال به امور درمانی دامپزشکی مصوب ۱۳۷۳/۱۰/۴ هیأت وزیران)

نسق: عملکرد عمرانی کسی که به آبادی زمین اقدام کرده است. (بند ۵ ماده ۹ لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران ۱۳۵۸/۶/۲۵ مصوب ۱۳۵۹/۱/۲۶ شورای انقلاب)

نسق: تعریف نسق عبارت است از عملکرد عمرانی کسی که به آبادی زمینی اقدام کرده است (شماره ۵ واژه‌نامه مصوب شورای انقلاب اسلامی) (ماده ۱ دستورالعمل اجرایی پرداخت بهای نسق اراضی واگذاری قبلی موضوع بندهای ج و د لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی واگذاری و احیا اراضی در حکومت اسلامی مصوب ۱۳۵۹/۱/۲۶ مصوب ۱۳۶۷/۴/۱۲ هیأت وزیران)

نشان‌های دولتی: نشان‌های دولتی (کشوری) که طبق مقررات این آیین‌نامه به افراد شایسته دریافت نشان اعم از اتباع جمهوری اسلامی ایران یا اتباع خارجی اعطا می‌شود به ترتیب تقدم عبارتند از: الف- نشان‌های عالی که به ترتیب ارجحیت به شرح زیر هستند: ۱- انقلاب اسلامی ۲- استقلال ۳- آزادی ۴- جمهوری اسلامی ب- نشان‌های تخصصی که عبارتند از: دانش، پژوهش، لیاقت و مدیریت و عدالت. ج- نشان‌های عمومی که عبارتند از: سازندگی، خدمت، کار و تولید، شجاعت، ایثار، تعلیم و تربیت، فرهنگ و هنر و ادب پارسی. نشان انقلاب اسلامی به عنوان عالیترین نشان جمهوری اسلامی ایران مخصوص رئیس جمهور وقت است. سایر نشان‌ها را رئیس جمهور به پیشنهاد

وزرای ذی ربط و تصویب هیأت وزیران، اعطا می نماید. (ماده ۱ آیین نامه اعطای نشان های دولتی مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۷ هیأت وزیران)

نشانی های قانونی: نشانی های قانونی عبارتند از: ۱- میزان سرمایه ۲- میزان فروش ۳- میزان کرایه محل پیشه و اگر محل اجاره نباشد از روی املاک مشابه ۴- میزان درآمد ناویژه ۵- میزان حقوق یا دستمزد که به کارمندان و کارگران پرداخت شده است. ۶- میزان قوه ماشین و مقدار مواد اولیه که به مصرف رسیده و ارزش محصولاتی که به دست آمده. ۷- تعداد دستگاه های پارچه باقی. ۸- تعداد دوک در کارخانه های نخریسی. ۹- میزان حق بیمه. ۱۰- میزان ظرفیت وسایط رانندگی و دویه ها و سایر وسایل حمل و نقل. ۱۱- واحد معمولی دستمزد. ۱۲- تعداد و بهای اتومبیل های شخصی. ۱۳- تعداد کشتار در مورد قصاب ها و کشتار کنندگان. ۱۴- تیراژ و تعداد فروش و آبونمان روزنامه و تعداد مجله ای که در هفته یا ماه چاپ می شود. ۱۵- تعداد صندلی های تئاتر و سینما و کافه ها و رستوران ها و قهوه خانه ها و غیره. ۱۶- تعداد تخت خواب و پزشکان و جراحان و بیماران مراجعه کننده در بیمارستان ها و زایشگاه ها و آزمایشگاه ها و امثال آن. ۱۷- میزان تمبر مصرف شده از طرف دفاتر اسناد رسمی. ۱۸- پیشینه مالیاتی. (ماده ۱ آیین نامه های اجرای قانون اصلاح قانون مالیات بر درآمد مصوب ۱۳۳۷/۴/۲۴)

نشر فوق العاده: نشر فوق العاده اختصاص به روزنامه ها و مجله هایی دارد که به طور مرتب منتشر می شود. (تبصره ماده ۱ لایحه قانون مطبوعات مصوب ۱۳۳۴/۵/۱۰)

نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران: نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بر پایه سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی با برنامه ریزی منظم و صحیح استوار است. بخش دولتی شامل کلیه صنایع بزرگ، صنایع مادر، بازرگانی خارجی، معادن بزرگ، بانکداری، بیمه، تأمین نیرو، سدها و شبکه های بزرگ آبرسانی، رادیو و تلویزیون، پست و تلگراف و تلفن، هواپیمایی، کشتیرانی، راه و راه آهن و مانند این ها است که به صورت مالکیت عمومی و در اختیار دولت است. بخش تعاونی شامل شرکت ها و مؤسسات تعاونی تولید و توزیع است که در شهر و روستا بر طبق ضوابط اسلامی تشکیل می شود. بخش خصوصی شامل آن قسمت از کشاورزی، دامداری، صنعت، تجارت و خدمات می شود که مکمل فعالیت های اقتصادی دولتی و تعاونی است. مالکیت در این سه بخش تا جایی که با اصول دیگر این فصل مطابق باشد و از محدوده قوانین اسلام خارج نشود و موجب رشد و توسعه اقتصادی کشور شود و مایه زیان جامعه نشود مورد حمایت قانون جمهوری اسلامی است. تفصیل ضوابط و قلمرو و شرایط هر سه بخش را قانون معین می کند. (اصل چهل و چهارم قانون اساسی)

نظام صنفی: قواعد و مقرراتی است که امور مربوط به سازمان، وظایف، حدود و حقوق افراد و واحدهای صنفی را طبق این قانون تعیین می‌کند. (ماده ۱ لایحه قانونی راجع به اجازه اجرای اصلاحاتی که توسط هیأت عالی نظارت در قانون نظام صنفی و اصلاحیه‌های آن به عمل آمده است مصوب ۱۳۵۹/۴/۱۲ شورای انقلاب)

نظام صنفی: قواعد و مقرراتی است که امور مربوط به سازمان وظایف حدود و حقوق افراد و واحدهای صنفی را طبق این قانون تعیین می‌کند. (ماده ۱ قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی: نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی عبارت است از مجموعه قوانین، مقررات، آیین‌نامه‌ها، استانداردها، تشکلهای مهندسی، حرفه‌ای، صنفی که در جهت رسیدن به اهداف منظور در این قانون تدوین و به مورد اجرا گذاشته می‌شود. (بند الف ماده ۱ قانون تأسیس سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۰/۴/۳)

نظام مهندسی معدن: عبارت است از مجموعه تشکیلات، سازمان‌ها، تشکلهای صنفی، مهندسی، حرفه‌ای، اشخاص حقیقی و حقوقی و مجموعه قوانین و مقررات، آیین‌نامه‌ها و استانداردها در بخش معدن. (ماده ۱ قانون نظام مهندسی معدن مصوب ۱۳۷۹/۱۱/۲۵)

نظام مهندسی و کنترل ساختمان: نظام مهندسی و کنترل ساختمان عبارت است از مجموعه قانون، مقررات، آیین‌نامه‌ها، استانداردها و تشکلهای مهندسی، حرفه‌ای و صنفی که در جهت رسیدن به اهداف منظور در این قانون تدوین و به مورد اجرا گذاشته می‌شود. (ماده ۱ قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان مصوب ۱۳۷۴/۱۲/۲۲)

نظامیان: نظامیان پرسنلی هستند که پس از طی آموزش لازم به یکی از درجات پیش‌بینی شده در این قانون نایل و از لباس و علائم نظامی استفاده می‌نمایند. (ماده ۲۳ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

نفت: عبارت است از کلیه هیدروکربورها به استثنای زغال‌سنگ که به صورت نفت‌خام، گاز طبیعی، قیر، پلمه سنگ‌های نفتی و ماسه‌های آغشته به نفت اعم از آن که به حالت طبیعی یافت شود یا به وسیله عملیات مختلف از نفت‌خام و گاز طبیعی به دست آید. (ماده ۱ قانون نفت مصوب ۱۳۶۶/۷/۹)

نفت: نفت عبارت است از نفت خام، گاز طبیعی، آسفالت و کلیه هیدروکربورهای مایع اعم از آن که به حالت طبیعی یافت شود یا به وسیله عملیات مختلف از نفت خام و گاز طبیعی جدا شود و نیز هر فرآورده مهبیای استفاده یا نیمه تمامی که از مواد مزبور به وسیله تبدیل گاز به مایع یا تصفیه یا عمل شیمیایی یا هرگونه طریقه دیگری اعم از آنچه اکنون معمول است و آنچه در آینده معمول شود به دست آید. (ماده ۱ قانون نفت مصوب ۱۳۵۳/۵/۸)

نفت: منظور از کلمه نفت در این قانون عبارت است از نفت خام، گاز طبیعی، آسفالت و کلیه هیدروکربورهای مایع اعم از این که به حالت طبیعی یافت شود یا به وسیله عملیات مختلف از نفت خام و گاز طبیعی جدا شود و نیز هر فرآورده مهبیای استفاده یا نیمه تمامی که از مواد مزبور به وسیله تبدیل گاز به مایع یا تصفیه یا عمل شیمیایی یا هرگونه طریقه دیگری اعم از آنچه اکنون معمول است و آنچه در آینده معمول شود به دست آید. (تبصره ۱ ماده ۱ قانون مربوط به تفحص و اکتشاف و استخراج نفت در سراسر کشور و فلات قاره مصوب ۱۳۳۶/۵/۷)

نفقه زن: نفقه عبارت است از مسکن و البسه و غذا و اثاث البیت که به طور متعارف با وضعیت زن متناسب باشد و خادم در صورت عادت زن به داشتن خادم یا احتیاج او به واسطه مرض یا نقصان اعضا. (ماده ۱۱۰۷ قانون مدنی)

نفقه زن: نفقه عبارت است از مسکن و لباس و غذا و اثاث البیت به طرز متناسب. (تبصره ماده ۹ قانون راجع به ازدواج مصوب ۱۳۱۰/۵/۲۳)

نفقه اقارب: نفقه اقارب عبارت است از مسکن و البسه و غذا و اثاث البیت به قدر رفع حاجت با در نظر گرفتن درجه استطاعت منفق. (ماده ۱۲۰۴ قانون مدنی)

نقص عضو: منظور از نقص عضو آن است که عضوی از اعضا کارمند ناقص شده ولی قابلیت کار از او سلب نشده باشد. (ماده ۶ آیین نامه بیمه افسران و کارمندان نیروهای مسلح و ژاندارمری مصوب ۱۳۳۷/۱۱/۱)

نقض بلا ارجاع: در رسیدگی فرجامی که درخواست آن از طرف دادستان شده هرگاه حکم یا قرار نقض شد بلا ارجاع خواهد بود. (ماده ۵۸۱ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

نقض بلا ارجاع: دیوان تمیز در موارد ذیل در صورتی که حکمی را نقض کند ارجاع به محکمه دیگری نخواهد نمود و این موارد را موارد نقض بلا ارجاع گویند. اولاً- در صورتی که (در موارد عرفی) مرور زمان قانوناً موجب اسقاط حق اقامه دعوی شده باشد. ثانیاً- در صورتی که نقض راجع به اساس حکم نباشد بلکه راجع به اموری باشد که به اساس حکم خلل وارد نمی‌آورد. ثالثاً- در صورتی که حکم صادر از محکمه تالی بر مجازات شخصی به عنوان جرم بوده و حال آن که عمل بر فرض وقوع قانوناً داخل در جرم نبوده و اصلاً قابل مجازات نیست. رابعاً- در صورتی که در موارد تقصیرات سیاسی بعد از اعلان عفو عمومی حکم به مجازات مقصر سیاسی صادر شده باشد. خامساً- در مورد مواد (۴۳۵) و (۴۳۶) و (۴۶۴) این کتاب. (ماده ۴۵۸ قوانین موقتی محاکمات جزایی (آیین دادرسی کیفری) مصوب (۱۲۹۱/۵/۳۰

نقض بلا ارجاع: رسیدگی تمیزی که تقاضای آن از طرف مدعی‌العموم شده چون برای حفظ قانون است بدون حضور متداعیین به عمل می‌آید و هرگاه حکم نقض شد نقض بلا ارجاع خواهد بود. (ماده ۵۸۵ قوانین موقتی اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۲۹۰/۸/۱۸)

نکاح منقطع: نکاح وقتی منقطع است که برای مدت معینی واقع شده باشد. (ماده ۱۰۷۵ قانون مدنی)

نگهبان: نگهبان، مأمور مسلحی است که مراقبت و حفاظت یک محل یا یک منطقه معین به او واگذار شده باشد. (تبصره ماده ۲۶ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۱/۵/۱۸)

نمایندگی خزانه در استان: نمایندگی خزانه در استان واحد سازمانی مشخصی است که در مرکز هر استان امور مربوط به دریافت تنخواه گردان استان و واگذاری تنخواه گردان حسابداری به ذیحسابان دستگاه‌های اجرایی تابع نظام بودجه استانی و ابلاغ اعتبار بودجه‌های استانی و افتتاح حساب‌های جاری دولتی در سطح استان و سایر وظایفی را که به موجب این قانون و آیین‌نامه‌های اجرایی آن بر عهده واحد مزبور محول می‌شود به نمایندگی خزانه در استان مربوط زیر نظر مدیرکل امور اقتصادی و دارایی محل انجام خواهد داد. (ماده ۳۳ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

نماینده ثبت احوال: نماینده یا مأمور ثبت احوال کسی است که از طرف سازمان ثبت احوال کشور یا ادارات تابعه برای ثبت وقایع یا دریافت اطلاعات منصوب شده باشد. (ماده ۶ قانون ثبت احوال مصوب ۱۳۵۵/۴/۱۶)

نمونه‌های تجارتي بی‌بها: منظور از نمونه‌های تجارتي بی‌بها نمونه‌هایی است که ذاتاً قیمتی نداشته باشد وجود برچسب نمونه بدون قیمت در روی نمونه‌ها یا لفاف آن‌ها که از طرف کارخانجات یا فروشندگان خارجی الصاق می‌شود برای قبول بی‌بها بودن کافی نخواهد بود و به طور کلی هر نمونه که قابل خرید و فروش باشد ولو این‌که بهای آن ناچیز باشد مشمول پرداخت حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض خواهد بود. (ماده ۲۶ آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱/۱/۲۰)

نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها که در این اساسنامه اختصاراً نهاد نمایندگی نامیده می‌شود نهادی است که زیر نظر معظم له در کلیه دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی به انجام وظایف مصرح در اساسنامه می‌پردازد. (ماده ۱ اساسنامه نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها مصوب ۱۳۷۲/۱۲/۳ شورای عالی انقلاب فرهنگی)

نهادهای انقلابی: نهادهای انقلابی به ارگان‌هایی اطلاق می‌شود که بنا به نیاز دوران بعد از انقلاب اسلامی ایران (۲۲ بهمن سال ۱۳۵۷) به بعد با تصویب مراجع قانونگذاری به وجود آمده است. (تبصره ۲ لایحه قانونی عدم شمول مقررات قانون کار درباره کارکنان نهادهای انقلابی مصوب ۱۳۵۹/۴/۱۳ شورای انقلاب)

نهال: درخت جوانی است که دارای ساقه مشخصی بوده و قطر بن آن کمتر از پنج سانتیمتر و در مورد شمشاد قطر بن کمتر از سه سانتیمتر باشد. (بند ۵ ماده ۱ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵)

نهال: نهال درخت جوانی است که قطر پایه آن کمتر از ده سانتیمتر باشد. (تبصره ماده ۱۳ قانون جنگل‌ها و مراتع کشور مصوب ۱۳۳۸/۶/۸)

نهالستان‌ها: جنگل‌های دست کاشت عمومی که توسط دولت ایجاد شده باشد. (ردیف ج بند ۷ ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی واگذاری و احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۹/۲/۳۱ شورای انقلاب)

نهر سنتی: مجرای آبی است که به وسیله اشخاص به صورت غیرمدرن احداث شده باشد. (بند پ ماده ۱ از آیین‌نامه مربوط به بستر و حریم رودخانه‌ها، انهار، مسیل‌ها، مرداب‌ها، برکه‌های طبیعی و شبکه‌های آبرسانی، آبیاری و زهکشی مصوب ۱۳۷۹/۸/۱۱ هیأت وزیران)

نهر طبیعی: مجرای آبی است که آب به طور دائم یا فصلی در آن جریان داشته و دارای حوضه آبریز مشخصی نباشد. (بند ب ماده ۱ آیین‌نامه مربوط به بستر و حریم رودخانه‌ها، انهار، مسیل‌ها، مرداب‌ها، برکه‌های طبیعی و شبکه‌های آبرسانی، آبیاری و زهکشی مصوب ۱۳۷۹/۸/۱۱ هیأت وزیران)

نهر مرزی: نهری است که تمام، قسمت یا قسمتهایی از آن مرز مشترک دو کشور را تشکیل می‌دهد. بند ۳۱ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ هیأت وزیران)

نیاز آبخویی خاک: عبارت است از درصدی از آب آبیاری که برای جلوگیری از تجمع زینبار املاح و برقراری و تثبیت تعادل املاح در خاک زراعی باید از ناحیه فعالیت ریشه‌های گیاه عبور کرده و خارج شود و مقدار آن به صورت ماهانه قابل محاسبه است. (ضمیمه ۱ آیین‌نامه اجرایی بهینه‌سازی مصرف آب کشاورزی مصوب ۱۳۷۵/۶/۱۱ هیأت وزیران)

نیازمند: نیازمند به کسی اطلاق می‌گردد که میزان درآمد ماهانه وی از حداقل حقوق بازنشستگی کارمندان دولت کم‌تر باشد. (تبصره ۱ ماده ۱ قانون نحوه کمک به خانواده‌های مشمولینی که با اعزام مشمول قدرت اداره معاش خود را از دست می‌دهند مصوب ۱۳۶۶/۶/۳)

نیروهای انتظامی: نیروهای انتظامی به شهربانی و ژاندارمری جمهوری اسلامی ایران، کمیته انقلاب اسلامی و سازمان پلیس قضایی گفته می‌گردد. (تبصره ۲ ماده ۲ قانون تشکیل وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۸/۵/۲۸)

نیروهای انتظامی: نیروهای انتظامی جمهوری اسلامی ایران به ژاندارمری، شهربانی و کمیته انقلاب اسلامی ایران اطلاق می‌گردد. (تبصره ماده ۲ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

نیروهای مسلح: نیروهای مسلح ... ایران به مجموعه ارتش ... ژاندارمری کل کشور و شهربانی کل کشور اطلاق می‌شود. (ماده ۸ قانون اصلاح ماده ۸ از قانون استخدام نیروهای مسلح مصوب ۱۳۴۷/۱۰/۱۷)

نیروهای مسلح: نیروهای مسلح ... ایران از نیروهای زمینی - هوایی - دریایی تشکیل یافته و هر نیرو به تناسب احتیاجی که دارد از رسته‌های مختلفه تشکیل گردیده و رسته افسران و درجه‌داران هر نیرو و طرز تغییر رسته آنان طبق آیین‌نامه‌ای خواهد بود که به تصویب کمیسیون جنگ مجلسین خواهد رسید. (ماده ۸ قانون استخدام نیروهای مسلح ایران مصوب ۱۳۳۶/۴/۳۰)

نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران: نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران عبارتند از: ارتش و سپاه پاسداران و نیروهای انتظامی. (ماده ۲ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

نیروهای نظامی: نیروهای نظامی به نیروهای سه گانه ارتش و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و ستادهای مربوطه و سازمان‌های وابسته به آن اطلاق می‌گردد. (تبصره ۱ ماده ۲ قانون تشکیل وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۸/۵/۲۸)

نیروی انتظامی: نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران سازمانی است مسلح در تابعیت فرماندهی کل قوا و وابسته به وزارت کشور. (ماده ۲ قانون نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۹/۴/۲۷)

نیم پهلوی: مسکوک طلای پنجاه ریالی یا نیم پهلوی دارای ۳/۶۶۱۱۹۱ گرم طلای خالص است و ضرابخانه دولتی باید یک کیلوگرم طلای خالص را به مصرف ضرب ۲۷۳/۱۳۵ عدد مسکوک نیم پهلوی برساند. (بند ب از ماده ۳ قانون اصلاح قانون واحد و مقیاس پول مصوب ۱۳۱۰/۱۲/۲۲)

و

واحد آموزشی: واحد آموزشی عبارت است از یک ناحیه آموزش و پرورش یا دانشگاه یا مجتمع آموزشی. (تبصره ۱ ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی فعالیت انجمن‌های اسلامی مصوب ۱۳۶۲/۷/۱۰ هیأت وزیران)

واحد آموزشی: واحد آموزشی عبارت است از یک ناحیه آموزش و پرورش یا دانشگاه یا مجتمع آموزشی. (تبصره ۱ ماده ۱ متن اصلاحی آیین‌نامه اجرایی فعالیت انجمن‌های اسلامی موضوع قانون فعالیت احزاب، جمعیت‌ها و انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی یا اقلیت‌های دینی شناخته شده مصوب ۱۳۶۰/۶/۷ مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۳/۶/۱۸ هیأت وزیران)

واحد اداری: واحد اداری عبارت است از وزارتخانه، سازمان و اداره دولتی و ارگان عمومی که خدمات اداری و رفاهی ارائه می‌دهد. (تبصره ۵ ماده ۱ متن اصلاحی آیین‌نامه اجرایی فعالیت انجمن‌های اسلامی موضوع قانون فعالیت احزاب، جمعیت‌ها و انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی یا اقلیت‌های دینی شناخته شده مصوب ۱۳۶۰/۶/۷ مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۳/۶/۱۸ هیأت وزیران)

واحد اداری: واحد اداری عبارت است از وزارتخانه، سازمان و اداره دولتی و ارگان عمومی که خدمات اداری و رفاهی ارائه می‌دهد. (تبصره ۵ ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی فعالیت انجمن‌های اسلامی مصوب ۱۳۶۲/۷/۱۰ هیأت وزیران)

واحد پول ایران: واحد پول ایران ریال است. ریال برابر صد دینار است. (بند الف ماده ۱ قانون پولی و بانکی کشور مصوب ۱۳۵۱/۴/۱۸)

واحد پول ایران: واحد پول کشور ایران ریال است که به یکصد دینار تقسیم می‌شود. (ماده ۱۱ قانون بانکی و پولی کشور مصوب ۱۳۳۹/۳/۷)

واحد تحقیقات صنعتی: واحدی است غیرتولیدی که جهت انجام تحقیقات صنعتی کاربردی توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی ایجاد می‌شود و ممکن است مشتمل بر آزمایشگاه و کارگاه وابسته به آن بوده و در بخش صنایع و معادن به صورت مطالعاتی، آزمایشگاهی، طراحی و کارگاهی با هدف حل مشکلات تولید، بالا بردن کیفیت و کمیت تولیدات و اقتصادی کردن آن، گسترش و کاربرد مواد و تجهیزات و کاهش وابستگی در جهت اصلاح ساختار صنعتی و نیل به خوداتکایی از طریق زیر انجام پذیرد. (بند الف مقدمه آیین‌نامه کمک‌های مالی و تجهیزاتی به دارندگان مجوزهای تحقیقات صنعتی مصوب ۱۳۶۶/۱۱/۲۸ هیأت وزیران)

واحد حق برداشت مخصوص: واحد حق برداشت مخصوص واحد محاسبه در معاملات صندوق بین‌المللی پول است که در تاریخ ۱۸ تیرماه ۱۳۵۱ (۲۵۳۱) رسماً معادل ۸۲/۲۴۲۵ ریال بوده است و در حال حاضر طبق ضوابط مصوب هیأت مدیره صندوق بین‌المللی پول نرخ روزانه آن معتبر می‌باشد. (تبصره ماده واحده قانون افزایش سهمیه ایران در صندوق بین‌المللی پول مصوب ۱۳۵۶/۱۰/۷)

واحد دامی: عبارت از یک رأس گوسفند است، بز و سایر دام‌ها هر کدام معادل چهار واحد دامی محسوب می‌شود.
(بند ۱ (۲۱) قانون اصلاح قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۸/۱/۲۰)

واحد دولتی: واحد دولتی در این آیین‌نامه واحدی است که بیش از ۵۰ درصد از سهام آن متعلق به دولت یا شرکت‌های دولتی باشد، واحد تحت مدیریت دولت واحدی است که مدیریت آن توسط دولت، شرکت‌های دولتی یا شرکت‌های تحت مدیریت دولتی تعیین گردد. (ماده ۴۸ آیین‌نامه اجرایی قانون شوراها و اسلامی کار مصوب ۱۳۶۴/۷/۱۷ هیأت وزیران)

واحد صنفی: واحدهای اقتصادی یا خدمات که فعالیت آن‌ها در محل ثابت یا وسیله سیار باشد و توسط فرد یا افراد صنفی به اخذ پروانه کسب یا پروانه اشتغال دایر شده و یا بشود واحد صنفی شناخته می‌شوند. (ماده ۳ لایحه قانونی راجع به اجازه اجرای اصلاحاتی که توسط هیأت عالی نظارت در قانون نظام صنفی و اصلاحیه‌های آن به عمل آمده است مصوب ۱۳۵۹/۴/۱۳ شورای انقلاب)

واحد صنفی: واحدهای اقتصادی یا خدمات که فعالیت آن‌ها در محل ثابت یا با وسیله سیار باشد و توسط فرد یا افراد صنفی با اخذ پروانه کسب یا پروانه اشتغال دایر شده یا بشود واحد صنفی شناخته می‌شوند. (ماده ۳ قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶)

واحد صنفی: واحد صنفی به مجموعه‌ای از افراد اطلاق می‌گردد که دارای یک نوع کسب، پیشه، حرفه و تجارت معین باشند. (تبصره ۲ ماده ۱ متن اصلاحی آیین‌نامه اجرایی فعالیت انجمن‌های اسلامی موضوع قانون فعالیت احزاب، جمعیت‌ها و انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی یا اقلیت‌های دینی شناخته شده مصوب ۱۳۶۰/۶/۷ مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۳/۶/۱۸ هیأت وزیران)

واحد صنفی: واحد صنفی به مجموعه‌ای از افراد اطلاق می‌گردد که شامل یک نوع کسب، پیشه، حرفه و تجارت معین باشند. (تبصره ۲ ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی فعالیت انجمن‌های اسلامی مصوب ۱۳۶۲/۷/۱۰ هیأت وزیران)

واحد کشاورزی: واحد کشاورزی عبارت است از یک مجتمع کشاورزی یا دامپروری، در مجتمع‌هایی که تعدادی واحد کشاورزی را تحت پوشش دارند تشکیل انجمن اسلامی در هر یک از این واحدها بلامانع است و در صورت لزوم به پیشنهاد انجمن‌های اسلامی و توافق مقام مسئول و با تشخیص وزارت کشور، یک انجمن مرکزی در آن مجتمع به وجود خواهد آمد. (تبصره ۴ ماده ۱ متن اصلاحی آیین‌نامه اجرایی فعالیت انجمن‌های اسلامی موضوع قانون فعالیت احزاب جمعیت‌ها و انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی یا اقلیت‌های دینی شناخته شده مصوب ۱۳۶۰/۷/۷ مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۳/۶/۱۸ هیأت وزیران)

واحد کشاورزی: واحد کشاورزی عبارت است از یک مجتمع کشاورزی یا دامپروری. (تبصره ۴ ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی فعالیت انجمن‌های اسلامی مصوب ۱۳۶۲/۷/۱۰ هیأت وزیران)

واحدهای عملیاتی نفتی: عبارت است از هر سازمان، مؤسسه یا شرکتی که عملیات اصلی و فرعی تخصصی و عمومی خدمات جنبی نفتی را عهده‌دار باشد. (ماده ۱ قانون نفت مصوب ۱۳۶۶/۷/۹)

واحدهای وابسته به چاپ: واحدهای وابسته به چاپ کارگاه‌هایی هستند که به امور چاپ مربوط می‌شوند از قبیل لیتوگرافی، گراورسازی و حروفچینی. (تبصره ماده ۱ آیین‌نامه تأسیس چاپخانه و گراورسازی مصوب ۱۳۵۸/۱۲/۲۷ شورای انقلاب)

خواهی: محکوم علیه غایب حق دارد به حکم غیابی اعتراض نماید. این اعتراض خواهی نامیده می‌شود. دادخواست خواهی در دادگاه صادر کننده حکم غیابی قابل رسیدگی است. (ماده ۳۰۵ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

واردات قطعی: حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض مذکور در ماده ۲ قانون امور گمرکی فقط از واردات قطعی دریافت می‌شود و منظور از واردات قطعی به کشور کالایی است که برای مصرف در داخل کشور اظهار و از گمرک مرخص می‌شود. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱/۱/۲۰)

وانت دوکابین: وسیله نقلیه موتوری مختلط که اتاق راننده و سرنشینان و اتاق بار به صورت دو محفظه جداگانه باشد و برای حمل بار و اشخاص به کار می‌رود و مشمول ردیف ۸۷/۰۲ الف تعرفه گمرکی است. (از بند ۲ آیین‌نامه تبصره

۱۲ آیین‌نامه‌های اجرایی قانون چگونگی محاسبه و وصول حقوق گمرکی سود بازرگانی و مالیات... مصوب سال ۱۳۷۱ (مصوب ۱۳۷۱/۱۱/۲۸ هیأت وزیران)

وانت یک کابین: وسیله نقلیه موتوری که اتاق راننده و اتاق بار به صورت دو محفظه جداگانه باشد و برای حمل بار ساخته شده و مجموع وزن خودرو و ظرفیت حمل بار آن کمتر از ۳۵۰۰ کیلوگرم است و مشمول ردیف ۸۷/۰۲ ج تعرفه گمرکی می‌گردد. (بند ۲ آیین‌نامه تبصره ۱۲ آیین‌نامه‌های اجرایی قانون چگونگی محاسبه و وصول حقوق گمرکی سود بازرگانی و مالیات... مصوب سال ۱۳۷۱ (مصوب ۱۳۷۱/۱۱/۲۸ هیأت وزیران)

واهب: هبه عقدی است که به موجب آن یک نفر مالی را مجاناً به کس دیگری تملیک می‌کند تملیک‌کننده واهب طرف دیگر را متهب، مالی را که مورد هبه است عین موهوبه می‌گویند. (ماده ۷۹۵ قانون مدنی)

وجه‌الضمان: عبارت است از ودیعه نقدی یا ضمانتنامه بانکی به صورت فردی یا جمعی تضامنی یا بیمه‌نامه که به منظور تضمین انجام تعهدات گمرکی کالای عبوری از طرف عبوردهنده به گمرک تودیع می‌شود. (بند خ ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی قانون حمل و نقل و عبور کالاهای خارجی از قلمرو جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۷/۵/۱۸ هیأت وزیران)

وجوه اداره شده: وجوهی است که از محل حساب ارزی براساس ضوابط این آیین‌نامه در اختیار بانک‌های عامل قرار می‌گیرد تا بر اساس مقررات این آیین‌نامه به متقاضیان سرمایه‌گذاری در طرح‌های تولیدی و کارآفرینی صنعتی، معدنی، کشاورزی، حمل و نقل و خدمات فنی - مهندسی بخش غیردولتی (تعاونی و خصوصی) به صورت تسهیلات اعطا شود. (ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی ماده (۶۰) اصلاحی برنامه سوم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۹/۸/۱۸ هیأت وزیران)

وجوه اداره شده: وجوه اداره شده اعتباراتی است که طی قراردادهای منعقد شده با بانک‌های عامل در اختیار آن‌ها قرار می‌گیرد تا براساس ضوابط این آیین‌نامه برای سرمایه‌گذاری به منظور اجرای سیاست‌های اشتغال برنامه سوم توسعه به صورت تسهیلات در اختیار اشخاص حقیقی و حقوقی غیردولتی (خصوصی و تعاونی) قرار گیرد. (بند الف ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی جز ۲ بند ب تبصره ۲۹ قانون بودجه سال ۱۳۷۹ کل کشور مصوب ۱۳۷۹/۷/۱۳ هیأت وزیران)

وجوه عمومی: وجوه عمومی عبارت است از نقدینه‌های مربوط به وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و شرکت‌های دولتی و نهادها و مؤسسات عمومی غیردولتی و مؤسسات وابسته به سازمان‌های مذکور که متعلق به حق افراد و مؤسسات

خصوصی نیست و صرف‌نظر از نحوه و منشأ تحصیل آن منحصرأً برای مصارف عمومی به موجب قانون قابل دخل و تصرف می‌باشد. (ماده ۱۳ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

ودیعه: ودیعه عقدی است که به موجب آن یک نفر مال خود را به دیگری می‌سپارد برای آن که آن را مجاناً نگاهدارد. وودیعه‌گذار مودع و وودیعه گیر را مستودع یا امین می‌گویند. (ماده ۶۰۷ قانون مدنی)

وراث قانونی: وراث قانونی از لحاظ این قانون عبارتند از: فرزندان و زوج یا زوجه دائمی و مادر و پدری که در کفالت متوفی بوده‌اند همچنین نوادگانی که پدرشان فوت شده و در کفالت مستخدم متوفی بوده‌اند با دارا بودن شرایط زیر: (از بند ۲۲ لایحه قانونی اصلاح برخی از مواد لایحه قانونی استخدام کشوری مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۲۴)

وراث قانونی: وراث قانونی از لحاظ این قانون عبارتند از: فرزندان و زوج یا زوجه دائمی و مادر و پدری که در کفالت متوفی بوده‌اند و همچنین نوادگانی که پدر و مادرشان فوت شده و در کفالت متوفی هستند با دارا بودن شرایط زیر: (از ماده ۸۶ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

ورثه: مراد از ورثه در این جا عبارت است از اولاد و عیال و همچنین پدر و مادری که در کفالت متوفی باشد و همچنین نواده که پدر و مادرش فوت کرده و در کفالت متوفی باشد. (ماده ۳ قانون وظایف مصوب ۱۲۸۷/۲/۱)

ورشکستگی: ورشکستگی تاجر یا شرکت تجاری در نتیجه توقف از تأدیه وجوهی که بر عهده او است حاصل می‌شود. حکم ورشکستگی تاجری را که حین‌الفوت در حال توقیف بوده تا یک سال بعد از مرگ او نیز می‌توان صادر نمود. (ماده ۴۱۲ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

ورشکستگی به تقلب: هر تاجر ورشکسته که دفاتر خود را مفقود نموده یا قسمتی از دارایی خود را مخفی کرده یا به طریق مواضعه و معاملات صوری از میان برده و همچنین هر تاجر ورشکسته که خود را به وسیله اسناد یا به وسیله صورت دارایی و قروض به طور تقلب به میزانی که در حقیقت مدیون نمی‌باشد مدیون قلمداد نموده است ورشکسته به تقلب اعلام و مطابق قانون جزا مجازات می‌شود. (ماده ۵۴۹ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

ورشکستگی به تقلب: هر تاجر ورشکسته که دفاتر خود را مفقود نموده یا قسمتی از دارایی خود را مخفی کرده یا به طریق مواضعه و معاملات صوری از میان برده و همچنین هر تاجر ورشکسته که خود را به وسیله اسناد یا به وسیله

صورت دارایی و قروض به طور تقلب به میزانی که در حقیقت مدیون نمی‌باشد مدیون قلمداد نموده است و رشکسته به تقلب اعلان و.... (از ماده ۳۶۵ قانون تجارت مصوب ۱۳۰۴/۳/۱۲)

ورشکسته به تقصیر: تاجر در موارد ذیل ورشکسته به تقصیر اعلان می‌شود: ۱- در صورتی که محقق شود مخارج شخصی یا مخارج خانه مشارالیه در ایام عادی بالنسبه به عایدی او فوق‌العاده بوده است. ۲- در صورتی که محقق شود که تاجر نسبت به سرمایه خود مبالغ عمده صرف معاملات کرده که در عرف تجارت موهوم یا نفع آن منوط به اتفاق محض است. ۳- اگر به قصد تأخیر انداختن ورشکستگی خود خریدی بالاتر یا فروشی نازل‌تر از مظنه روز کرده باشد یا اگر به همان قصد وسایلی که دور از صرفه است به کار برده تا تحصیل وجهی نماید اعم از این‌که از راه استقراض یا صدور برات یا به طریق دیگر باشد. ۴- اگر یکی از طلبکارها را پس از تاریخ توقف بر سایرین ترجیح داده و طلب او را پرداخته باشد. (ماده ۵۴۱ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

ورشکسته به تقصیر: تاجر در موارد ذیل ورشکسته به تقصیر اعلان می‌شود: ۱- در صورتی که محقق شود مخارج شخصی یا مخارج خانه مشارالیه در ایام عادی بالنسبه به عایدی او فوق‌العاده بوده است. ۲- در صورتی که محقق شود که تاجر نسبت به سرمایه خود مبالغ عمده صرف معاملات کرده که در عرف تجارت موهوم یا نفع آن منوط به اتفاق محض است. ۳- اگر به قصد تأخیر انداختن ورشکستگی خود خریدی بالاتر یا فروش نازل‌تر از مظنه روز کرده باشد یا اگر به همان قصد وسایلی که دور از صرفه است به کار برده تا تحصیل وجهی نماید اعم از این‌که از راه استقراض یا صدور برات یا به طریق دیگر باشد. ۴- اگر یکی از طلبکارها را پس از تاریخ توقف بر سایرین ترجیح داده و طلب او را پرداخته باشد. (ماده ۳۵۸ قانون تجارت مصوب ۱۳۰۴/۳/۱۲)

ورشکسته به تقلب: هر تاجر ورشکسته که دفاتر خود را مفقود نموده یا قسمتی از دارایی خود را مخفی کرده یا به طریق مواضعه و معاملات صوری از میان برده و همچنین هر تاجر ورشکسته که خود را به وسیله اسناد و یا به وسیله صورت دارایی و قروض به طور تقلب به میزانی که در حقیقت مدیون نمی‌باشد مدیون قلمداد نموده است و رشکسته به تقلب اعلام و مطابق قانون جزا مجازات می‌شود. (ماده ۵۴۹ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱/۲/۱۳)

ورشکسته به تقلب: هر تاجر ورشکسته که دفاتر خود را مفقود نموده یا قسمتی از دارایی خود را مخفی کرده یا به طریق مواضعه و معاملات صوری از میان برده و همچنین هر تاجر ورشکسته که خود را به وسیله اسناد یا به وسیله صورت دارایی و قروض به طور تقلب به میزانی که در حقیقت مدیون نمی‌باشد مدیون قلمداد نموده است و رشکسته به تقلب اعلان و.... (ماده ۳۶۵ قانون تجارت مصوب ۱۳۰۴/۳/۱۲)

ورقه اختراع: هر قسم اکتشاف یا اختراع جدید در شعب مختلفه صنعتی یا فلاحتی به کاشف یا مخترع آن حق انحصاری می‌دهد که بر طبق شرایط و در مدت مقرر در این قانون از اکتشاف یا اختراع خود استفاده نماید مشروط بر این که اکتشاف یا اختراع مزبور مطابق مقررات این قانون در اداره ثبت اسناد تهران به ثبت رسیده باشد. نوشته که در این مورد اداره ثبت اسناد تهران می‌دهد ورقه اختراع نامیده می‌شود. (ماده ۲۶ قانون ثبت علائم و اختراعات مصوب ۱۳۱۰/۴/۱)

وزارتخانه: وزارتخانه واحد سازمانی مشخصی است که به موجب قانون به این عنوان شناخته شده یا بشود. (ماده ۲ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

وزارتخانه: وزارتخانه واحد سازمانی مشخصی است که به موجب قانون ایجاد و به وسیله دولت اداره می‌شود. (از بند ۲ اصلاح پاره‌ای از مواد قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۵۳/۱۲/۲۸)

وزارتخانه: وزارتخانه واحد سازمانی مشخصی است که به موجب قانون به این عنوان شناخته شده است. (ماده ۲ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

وزارتخانه: وزارتخانه عبارت از واحد سازمانی مشخصی است که به موجب قانون به این عنوان شناخته شده است. (بند ب ماده ۱ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

وزارتخانه: در ایالات و ولایات و بلوکات برای ترتیب و تنظیم کلیه امور علاوه بر انجمن ایالتی و ولایتی و بلدی که مطابق نظامنامه انجمن‌ها مذکوره تکالیفشان معین است دوایری تشکیل می‌شود که به دوایر محلیه موسوم خواهد بود (در مقابل دوایر مرکزیه که عبارت از وزارتخانه‌ها است) این دوایر از حیث وظایف و وسعت قلمرو و حدود اختیارات از یکدیگر متمایزند چنان که از حیث وظایف کلیه منقسم می‌شوند به دوایر اداریه و عدلیه و از حیث قلمرو به دوایر ایالتی و ولایتی و بلوکی و از حیث اختیارات به دوایر تابعه و متبوعه چنان که بلوک در اختیارات تابع اداره ولایات است و قریه تابع اداره بلوک. (ماده ۴ قانون تشکیل ایالات و ولایات و دستورالعمل حکام مصوب ۱۲۸۶/۹/۲۷)

وزارت دفاع: وزارت بخشی از دولت است که مسئولیت پشتیبانی نیروهای مسلح را در قالب قوانین و تدابیر فرماندهی کل بر عهده دارد. (ماده ۳ قانون تشکیل وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۸/۵/۲۸)

وزارت دفاع جمهوری اسلامی ایران: وزارت دفاع جمهوری اسلامی ایران بخشی از دولت است که مسئولیت پشتیبانی ارتش را به عهده دارد. (ماده ۴ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۷)

وسایل ارتباط جمعی خارجی: وسایل ارتباط جمعی خارجی شامل کلیه مؤسسات مطبوعاتی، خبری، خبرگزاری آژانس‌های عکسی رادیو، تلویزیون و هرگونه مؤسسه یا سازمانی می‌شود که به کار انتشار یا انعکاس اخبار و اطلاعات اشتغال داشته و مقر اصلی آن‌ها در خارج از کشور باشد و در این آیین‌نامه اختصاراً به آن‌ها وسایل ارتباط جمعی خارجی اطلاق می‌شود. (بند الف ماده ۱ آیین‌نامه صدور اجازه تأسیس، انحلال و نظارت بر فعالیت وسایل ارتباط جمعی خارجی و نمایندگان وابسته به آن‌ها مصوب ۱۳۶۸/۵/۱۴ هیأت وزیران)

وسایل تبلیغ عمومی: منظور از وسایل تبلیغ عمومی در این ماده عبارت از نطق در مجامع عمومی یا رادیو یا تلویزیون، انتشار اعلامیه، چاپ و نشر کتاب و روزنامه و مجله، نمایش فیلم و امثال آن‌ها است. (تبصره ۱ ماده ۱ قانون مجازات تبلیغ تبعیض نژادی مصوب ۱۳۵۶/۴/۳۰)

وسایل کمک پزشکی: وسایل کمکی پزشکی (پروتزواتر) وسایلی هستند که به منظور اعاده سلامت یا برای جبران نقص جسمانی یا تقویت یکی از حواس به کار می‌روند. (بند ۱۰ ماده ۲ قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳)

وسیله نقلیه خارجی: منظور از وسیله نقلیه خارجی وسیله نقلیه‌ای است که در یکی از کشورهای خارجی ثبت و شماره‌گذاری شده باشد. (تبصره ۲ ماده ۱ لایحه قانونی اخذ عوارض از وسایل نقلیه جاده‌ای مسافری و باری خارجی مصوب ۱۳۵۸/۱۰/۱۲ شورای انقلاب)

وصیت: وصیت بر دو قسم است: تملیکی و عهدی. (ماده ۸۲۵ قانون مدنی)

وصیت تملیکی: وصیت تملیکی عبارت است از این که کسی عین یا منفعتی را از مال خود برای زمان بعد از فوتش به دیگری مجاناً تملیک کند. وصیت عهدی عبارت است از این که شخصی یک یا چند نفر را برای انجام امر یا اموری یا تصرفات دیگری مأمور می نماید. (ماده ۸۲۶ قانون مدنی)

وصیت شفاهی: افراد و افسران نظامی و کسانی که در ارتش اشتغال به کاری دارند می توانند نزد یک نفر افسر یا همردیف او با حضور دو گواه وصیت خود را شفاهاً اظهار نمایند. (ماده ۲۴۸ قانون امور حسبی مصوب ۱۳۱۹/۴/۲)

وصیت عهدی: وصیت تملیکی عبارت است از این که کسی عین یا منفعتی را از مال خود برای زمان بعد از فوتش به دیگری مجاناً تملیک کند. وصیت عهدی عبارت است از این که شخصی یک یا چند نفر را برای انجام امر یا اموری یا تصرفات دیگری مأمور می نماید. (ماده ۸۲۶ قانون مدنی)

وصیتنامه: وصیتنامه اعم از این که راجع باشد به وصیت عهدی یا تملیکی منقول یا غیرمنقول ممکن است به طور رسمی یا خودنوشت یا سری تنظیم شود. (ماده ۲۷۶ قانون امور حسبی مصوب ۱۳۱۹/۴/۲)

وصیتنامه: وصیتنامه اعم از این که راجع باشد به وصیت عهدی یا تملیکی منقول یا غیرمنقول ممکن است به طور رسمی یا خودنوشت یا سری تنظیم شود. (ماده ۱ قانون راجع به طرز تنظیم وصیتنامه مصوب ۱۳۱۷/۱۱/۲۳)

وصیتنامه خودنوشت: وصیتنامه خودنوشت در صورتی معتبر است که تمام آن به خط موصی نوشته شده و دارای تاریخ روز و ماه و سال به خط موصی بوده و به امضاء او رسیده باشد. (ماده ۲۷۸ قانون امور حسبی مصوب ۱۳۱۹/۴/۲)

وصیتنامه خودنوشت: وصیتنامه خودنوشت در صورتی معتبر است که تمام آن به خط موصی نوشته شده و دارای تاریخ روز و ماه و سال به خط موصی بوده و به امضا او رسیده باشد. (ماده سوم قانون راجع به طرز تنظیم وصیتنامه مصوب ۱۳۱۷/۱۱/۲۳)

وصیت‌نامه رسمی: ترتیب تنظیم وصیت‌نامه رسمی و اعتبار آن به طوری است که برای اسناد تنظیم شده در دفاتر اسناد رسمی مقرر است. (ماده ۲۷۷ قانون امور حسبی مصوب ۱۳۱۹/۴/۲)

وصیت‌نامه رسمی: ترتیب تنظیم وصیت‌نامه رسمی و اعتبار آن به طوری است که برای اسناد تنظیم شده در دفاتر اسناد رسمی مقرر است. (ماده ۲ قانون راجع به طرز تنظیم وصیت‌نامه مصوب ۱۳۱۷/۱۱/۲۳)

وصیت‌نامه سری: وصیت‌نامه سری ممکن است به خط موصی یا به خط دیگری باشد ولی در هر صورت باید به امضا موصی برسد و به ترتیبی که برای امانت اسناد در قانون ثبت اسناد مقرر گردیده در اداره ثبت اقامتگاه موصی یا محل دیگری که در آیین‌نامه وزارت دادگستری معین می‌شود امانت گذارده می‌شود. (ماده ۲۷۹ قانون امور حسبی مصوب ۱۳۱۹/۴/۲)

وصیت‌نامه سری: وصیت‌نامه سری ممکن است به خط موصی یا به خط دیگری باشد ولی در هر صورت باید به امضا موصی برسد و به ترتیبی که برای امانت اسناد در قانون ثبت اسناد مقرر شده در اداره ثبت اقامتگاه موصی یا محل دیگری که در آیین‌نامه وزارت دادگستری معین می‌شود امانت گذارده می‌شود. (ماده ۴ قانون راجع به طرز تنظیم وصیت‌نامه مصوب ۱۳۱۷/۱۱/۲۳)

وضع استخدامی: وضع استخدامی مستخدمین رسمی منحصراً یکی از حالات زیر را خواهد داشت و نمی‌توان مستخدم را در حال استخدامی دیگری قرار داد: الف- حال اشتغال و آن وضع مستخدمی است که در پست معینی انجام وظیفه می‌کند. ب- حال مرخصی و آن وضع مستخدمی است که از مرخصی استحقاقی موضوع ماده ۴۷ یا مرخصی بدون حقوق موضوع ماده ۴۹ این قانون استفاده می‌کند. پ- حال معذوریت و آن وضع مستخدمی است که از مرخصی استعلاجی موضوع ماده ۴۸ این قانون استفاده می‌کند. ت- حال آمادگی به خدمت و آن وضع مستخدمی است که طبق این قانون تصدی شغلی را به عهده نداشته و در انتظار ارجاع خدمت است. ث- حال مأموریت و آن وضع مستخدمی است که به طور موقت مأمور انجام وظیفه خاصی گردیده یا از طرف وزارتخانه و مؤسسه متبوع به وزارتخانه یا مؤسسه دولتی دیگری به طور موقت اعزام شده باشد. ج- حال خدمت زیر پرچم و آن وضع مستخدمی است که طبق قوانین مربوط به خدمت زیر پرچم مشغول است. چ- حال خدمت آزمایشی و آن وضع مستخدمی است که امتحانات ورودی به استخدام کشوری را گذرانیده و در حال طی دوره آزمایشی موضوع ماده ۱۷ این قانون است. ح- حال بازنشستگی و آن وضع مستخدمی است که طبق قانون به موجب حکم رسمی مراجع صلاحیتدار از حقوق بازنشستگی استفاده می‌کند. خ- حال از کارافتادگی و آن وضع مستخدمی است که طبق مفاد مواد ۷۹ یا ۸۰ قادر به کار کردن نبوده و از حقوق وظیفه مصرح در این قانون استفاده می‌کند. د- حال تعلیق و آن وضع مستخدمی است که طبق حکم مقامات صلاحیتدار به علت صدور کیفر خواست از طرف مقامات قضایی از ادامه خدمت ممنوع

می‌شود. ذ- حال انفصال موقت و آن وضع مستخدمی است که به موجب حکم قطعی دادگاه اداری یا کیفری اصالتاً یا تبعاً برای مدت معینی از اشتغال به خدمت ممنوع است. ر- حال انفصال دائم و آن وضع مستخدمی است که به موجب حکم قطعی دادگاه اداری یا کیفری اصالتاً یا تبعاً برای همیشه از خدمت دولت محروم است. ز- حال استعفا و آن وضع مستخدمی است که طبق مواد ۶۴ و ۶۵ این قانون مستعفی از خدمت شناخته شده است. ژ- حال غیبت موجه و آن وضع مستخدمی است که به عللی خارج از حدود قدرت و اختیار خود نتوانسته است در محل خدمت حاضر شود و موجه بودن عذر او طبق تبصره ماده ۶۵ این قانون محرز شده باشد. (ماده ۱۲۴ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵/۳/۳۱)

وظایف دیوان محاسبات: دیوان محاسبات به کلیه حساب‌های وزارتخانه‌ها، مؤسسات، شرکت‌های دولتی و سایر دستگاه‌هایی که به نحوی از انحا از بودجه کل کشور استفاده می‌کنند به ترتیبی که قانون مقرر می‌دارد رسیدگی یا حسابرسی می‌کند که هیچ هزینه‌ای از اعتبارات مصوب تجاوز نکرده و هر وجهی در محل خود به مصرف رسیده باشد. دیوان محاسبات حساب‌ها و اسناد و مدارک مربوطه را برابر قانون جمع‌آوری و گزارش تفریغ بودجه هر سال را به انضمام نظرات خود به مجلس شورای اسلامی تسلیم می‌نماید. این گزارش باید در دسترس عموم گذاشته شود. (اصل ۵۵ قانون اساسی)

وظایف شورای پول و اعتبار: شورای پول و اعتبار به منظور مطالعه و اتخاذ تصمیم درباره سیاست کلی بانک مرکزی ایران و نظارت بر امور پولی و بانکی کشور عهده‌دار وظایف زیر است: ۱- رسیدگی و تصویب سازمان و بودجه و مقررات استخدامی و آیین‌نامه‌های داخلی بانک مرکزی ایران. ۲- رسیدگی و اظهارنظر نسبت به ترازنامه بانک مرکزی ایران برای طرح در مجمع عمومی. ۳- رسیدگی و تصویب آیین‌نامه‌های مذکور در این قانون. ۴- اظهارنظر در مسائل بانکی و پولی و اعتباری کشور و همچنین اظهارنظر نسبت به لوایح مربوط به وام یا تضمین اعتبار و هر موضوع دیگری که از طرف دولت به شورا ارجاع می‌شود. ۵- دادن نظر مشورتی و توصیه به دولت در مسائل بانکی و پولی و اعتباری کشور که به نظر شورا در وضع اقتصادی و به خصوص در سیاست اعتباری کشور مؤثر خواهد بود. ۶- اظهارنظر درباره هر موضوعی که از طرف رئیس کل بانک مرکزی ایران در حدود این قانون به شورا عرضه می‌گردد. (بند الف ماده ۱۸ قانون پولی و بانکی کشور مصوب ۱۳۵۱/۴/۱۸)

وظایف و اختیارات رهبر: ۱- تعیین سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام. ۲- نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام. ۳- فرمان همه‌پرسی. ۴- فرماندهی کل نیروهای مسلح. ۵- اعلان جنگ و صلح و بسیج نیروها. ۶- نصب و عزل و قبول استعفاء: الف- فقهای شورای نگهبان. ب- عالیترین مقام قوه قضاییه. ج- رئیس سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران. د- رئیس ستاد مشترک. ه- فرمانده کل سپاه پاسداران انقلاب اسلامی. و- فرماندهان عالی نیروهای نظامی و انتظامی. ۷- حل اختلاف و تنظیم روابط قوای سه‌گانه. ۸- حل معضلات نظام که از طرق عادی قابل حل نیست، از طریق مجمع تشخیص مصلحت نظام. ۹- امضای حکم ریاست جمهوری پس از انتخاب مردم صلاحیت داوطلبان ریاست جمهوری از جهت دارا بودن شرایطی که در این قانون می‌آید، باید قبل از انتخابات به تأیید شورای نگهبان و در دوره اول به تأیید رهبری برسد. ۱۰- عزل رئیس جمهور یا در نظر گرفتن مصالح کشور پس از حکم دیوانعالی کشور به تخلف وی از وظایف قانونی،

یا رأی مجلس شورای اسلامی به عدم کفایت وی براساس اصل هشتاد و نهم. ۱۱- عفو یا تخفیف مجازات محکومین در حدود موازین اسلامی پس از پیشنهاد رئیس قوه قضاییه. رهبر می‌تواند بعضی از وظایف و اختیارات خود را به شخص دیگری تفویض کند. (اصل یکصد و دهم قانون اساسی)

وظیفه: مقصود از وظیفه مذکوره در ماده ۱۵۲ قانون مجازات عمومی نه تنها وظیفه‌ای است که به موجب قانون یا نظامنامه‌های اداری معین شود بلکه هر کار و وظیفه که مستخدم (رسمی و غیررسمی) عملاً یا به امر مافوق انجام می‌دهد وظیفه او باید شناخته شود، (از بند ۸ ماده ۱ قانون متمم دیوان جزای عمال دولت مصوب ۱۳۰۸/۸/۳۰)

وظیفه سازمان بازرسی کل کشور: وظیفه سازمان بازرسی کل کشور عبارت است از بازرسی وزارتخانه‌ها اعم از کشوری و لشکری و سازمان‌ها و مؤسسات مشمول این قانون و رسیدگی به شکایت اشخاص از سازمان‌ها و مؤسسات مذکور و کارکنان آن‌ها در امور مربوط به وظایفی که برعهده دارند. (ماده ۲ لایحه قانونی راجع به تشکیل سازمان بازرسی کل کشور مصوب ۱۳۵۷/۱۲/۷ شورای انقلاب)

وفا به عهده: وفا به عهد وقتی محقق می‌شود که متعهد چیزی را که می‌دهد مالک یا ماذون از طرف مالک باشد و شخصاً هم اهلیت داشته باشد. (ماده ۲۶۹ قانون مدنی)

وقف: وقف عبارت است از این که عین مال حبس و منافع آن تسبیل شود. (ماده ۵۵ قانون مدنی)

وکالت: وکالت عقدی است که به موجب آن یکی از طرفین طرف دیگر را برای انجام امری نایب خود می‌نماید. (ماده ۶۵۶ قانون مدنی)

وکالت انتخابی: مقصود از وکالت انتخابی وکالتی است که از طرف محکمه در موارد جزایی و از طرف کانون در امور حقوقی به آن‌ها ارجاع می‌شود. (تبصره ماده ۳۱ قانون وکالت مصوب ۱۳۱۵/۱۱/۲۵)

وکالت انتخابی: مقصود از وکالت انتخابی وکالتی است که از طرف محکمه در موارد جزایی و از طرف کانون در امور حقوقی به آن‌ها ارجاع می‌شود. (تبصره ماده ۳۰ قانون وکالت مصوب ۱۳۱۴/۶/۲۰)

وکالت در اقرار: وکالت در اقرار (مقصود اقرار در ماهیت دعوی یا به امری است که کاملاً قاطع دعوی باشد) (بند ۹ ماده ۶۲ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

ولایت: ولایات قسمتی از مملکت است که دارای یک شهر حاکم‌نشین و توابع باشد اعم از این که حکومت آن تابع پایتخت یا تابع مرکز ایالتی باشد. (ماده ۳ قانون تشکیل ایالات و ولایات و دستورالعمل حکام مصوب ۱۲۸۶/۹/۲۷)

ولایت: ولایت قسمتی از مملکت است که دارای یک شهر حاکم‌نشین و توابع باشد اعم از این که حکومت آن تابع پایتخت یا تابع مرکز ایالتی باشد. (بند ۱۱۵ قانون انجمن‌های ایالتی و ولایتی مصوب ۱۲۸۶/۲/۱)

ولگرد: کسانی که وسیله معاش معلوم ندارند و از روی بی‌قیدی و تنبلی در صدد تهیه کار برای خود بر نمی‌آیند ولگرد محسوب می‌شوند. (ماده ۲۷۳ قانون اصلاح مواد ۱۰-۱۱-۱۲-۱۷۳-۲۷۳ قانون کیفر عمومی مصوب ۱۳۲۲/۵/۴)

ولی خاص: پدر و جد پدری و وصی منصوب از طرف یکی از آنان ولی خاص طفل نامیده می‌شود. (ماده ۱۱۹۴ قانون مدنی)

هاشمه: عملی که استخوان را بشکند گرچه جراحی را تولید نکرده باشد. (بند ۶ ماده ۱۸۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱/۹/۲۴)

هبه: هبه عقدی است که به موجب آن یک نفر مالی را مجاناً به کس دیگری تملیک می‌کند تملیک‌کننده را واهب طرف دیگر را متهب، مالی را که مورد هبه است عین موهوبه می‌گویند. (ماده ۷۹۵ قانون مدنی)

هدف دیوان محاسبات: هدف دیوان محاسبات کشور با توجه به اصول مندرج در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران عبارت است از اعمال کنترل و نظارت مستمر مالی به منظور پاسداری از بیت‌المال از طریق: الف- کنترل عملیات و فعالیت‌های مالی کلیه وزارتخانه‌ها، مؤسسات، شرکت‌های دولتی و سایر دستگاه‌هایی که به نحوی از انحا از بودجه کل کشور استفاده می‌کنند. ب- بررسی و حسابرسی وجوه مصرف شده و درآمدها و سایر منابع تأمین اعتبار در ارتباط با سیاست‌های مالی تعیین شده در بودجه مصوب با توجه به گزارش عملیاتی و محاسباتی مأخوذه از دستگاه‌های مربوطه. ج- تهیه و تدوین گزارش حاوی نظرات در مورد لایحه تفریغ بودجه و ارائه آن به مجلس شورای اسلامی. (ماده ۱ قانون دیوان محاسبات کشور مصوب ۱۳۶۱/۱۱/۱۱)

هدیه یا رشوه: منظور از هدیه یا رشوه مذکور در ماده قبل اعم است از وجه نقد یا مال معین یا هر منفعت نامشروعی که به نحوی از انحا راشی به مرتشی رسانیده باشد قبل از آن که راشی مالی را بلاعوض یا کم‌تر از قیمت معمولی مستقیماً یا غیرمستقیم به مرتشی منتقل یا مالی را گران‌تر از قیمت معمولی از مرتشی خریداری نموده باشد. (ماده ۳۹۹ اصلاح قسمتی از قانون دادرسی و کیفر ارتش و نسخ بعضی از مواد قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۵۴/۴/۱۸)

هزینه: هزینه عبارت از پرداخت‌هایی است که به طور قطعی به ذینفع در قبال تعهد یا تحت عنوان کمک یا عناوین مشابه با رعایت قوانین و مقررات مربوط صورت می‌گیرد. (ماده ۲۳ قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱)

هزینه: هزینه عبارت است از پرداخت‌هایی که به ذینفع در قبال انجام تعهد یا به عنوان کمک یا اعانه و هر عنوان دیگری که در بودجه عمومی دولت منظور شده است صورت می‌گیرد. (ماده ۱۸ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۴۹/۱۰/۱۵)

هزینه: هزینه عبارت است از پرداخت‌هایی که به ذینفع در قبال انجام تعهد یا به عنوان کمک یا اعانه یا هر عنوان دیگری که در بودجه عمومی دولت منظور شده است، صورت می‌گیرد. (ماده ۱۱ آیین‌نامه مالی دانشگاه‌ها مصوب ۱۳۶۳/۳/۳۰ هیأت وزیران)

هزینه آزمایش: هزینه آزمایش عبارت است از هزینه‌ای که جهت خدمات آزمایشگاهی به وسیله مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران به منظور تشخیص نوع جنس و مشخصات نمونه کالا برای تعیین تعرفه انجام می‌شود و براساس نرخ‌های مصوب هیأت وزیران از متقاضی وصول و برای توسعه و تکمیل آزمایشگاه‌های مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی مصرف می‌شود. (از ماده ۱۴ آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱/۱/۲۰)

هزینه تحصیل: منظور از هزینه تحصیل موضوع بند ج این ماده اعم است از حقوق و مزایا و هزینه‌های زیست و پوشاک و همچنین سایر هزینه‌هایی که نیروهای مسلح ... به نحوی از انحا برای تحصیل اشخاص موضوع این بند مصرف کرده و مبالغی که به ازای تحصیل آن‌ها نقد پرداخت کرده است. (تبصره ۱ قانون اصلاح بند ج ماده ۱۵ قانون استخدام نیروهای مسلح مصوب ۱۳۵۲/۱۰/۷)

هزینه تعرفه‌بندی: هزینه تعرفه‌بندی یا تعرفه بندی توأم با کارشناسی عبارت است از هزینه‌ای که جهت تعیین تعرفه نمونه کالا و اعلام آن براساس نرخ‌های مصوب هیأت وزیران از متقاضی وصول و به درآمد متفرقه گمرک منظور می‌شود. (از ماده ۱۴ آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱/۱/۲۰)

هزینه دادرسی: هزینه دادرسی عبارت است از: ۱- هزینه برگ‌هایی که به دادگاه تقدیم می‌شود. ۲- هزینه قرارها و احکام دادگاه. (ماده ۵۰۲ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

هزینه دادرسی: هزینه دادرسی عبارت است از: ۱- هزینه برگ‌هایی که به دادگاه داده می‌شود. ۲- هزینه قرارها و احکام. (ماده ۶۸۱ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

هزینه سفر: منظور از پرداخت هزینه سفر و فوق‌العاده انتقال و مأموریت تأمین هزینه‌هایی است که بر اثر مسافرت و انتقال و انجام مأموریت به پرسنل مربوط تحمیل می‌گردد. (ماده ۱ آیین‌نامه پرداخت هزینه سفر و فوق‌العاده انتقال و مأموریت در نیروهای مسلح مصوب ۱۳۵۴/۱۱/۷)

هزینه‌های اجرایی: هزینه‌های اجرایی عبارت است از: ۱- پنج درصد مبلغ محکوم به بابت حق اجرای حکم که بعد از اجرا وصول می‌شود. در دعاوی مالی که خواسته وجه نقد نیست حق اجرا به مأخذ بهای خواسته که در دادخواست تعیین و مورد حکم قرار گرفته حساب می‌شود مگر این که دادگاه قیمت دیگری برای خواسته معین نموده باشد. ۲- هزینه‌هایی که برای اجرای حکم ضرورت داشته باشد مانند حق‌الزحمه خبره و کارشناس و ارزیاب و حق حفاظت اموال و نظایر آن. (ماده ۱۵۸ قانون اجرای احکام مدنی مصوب ۱۳۵۶/۸/۱)

هزینه‌های قابل قبول: هزینه‌های قابل قبول برای تشخیص درآمد مشمول مالیات به شرحی که ضمن مقررات این قانون مقرر می‌گردد عبارت است از هزینه‌هایی که در حدود متعارف متکی به مدارک بوده و منحصرأ مربوط به تحصیل درآمد مؤسسه در دوره مالی مربوط با رعایت حد نصاب‌های مقرر باشد. در مواردی که هزینه‌ای در این قانون پیش‌بینی نشده یا بیش از نصاب‌های مقرر در این قانون بوده ولی پرداخت آن به موجب قانون یا مصوبه هیأت وزیران صورت گرفته باشد قابل قبول خواهد بود. (ماده ۱۴۷ قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۶۶/۱۲/۳)

هزینه‌های قابل قبول: هزینه‌های قابل قبول برای تشخیص درآمد مشمول مالیات به شرحی که ضمن مواد این فصل مقرر می‌گردد عبارت است از هزینه‌هایی که در حدود متعارف متکی به مدارک بوده و منحصرأ مربوط به تحصیل درآمد مؤسسه واقع در ایران در دوره مالی مربوط باشد. (ماده ۱۲۳ قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۴۵/۱۲/۲۸)

هزینه‌های گمرکی: هزینه‌های گمرکی وجوهی است که میزان و شرایط آن با تصویب هیأت وزیران برای تخلیه و باربری و بارگیری، انبارداری، آزمایش و تعرفه‌بندی، بدرقه کالا و خدمات فوق‌العاده تعیین می‌شود. ترتیب وصول و نحوه مصرف این وجوه طبق آیین‌نامه گمرکی تعیین می‌شود. (ماده ۲ قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۰/۳/۳۰)

هفته: از نظر احتساب موارد قانونی، سال دوازده ماه، ماه سی روز، هفته هفت روز و شبانه روز بیست و چهار ساعت است. (ماده ۴۴۳ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱)

هفته: سال دوازده ماه است، مطابق با ماه شمسی است و کسری آن از قرار ماهی سی روز حساب می‌شود، هفته هفت روز تمام و روز بیست و چهار ساعت است. (ماده ۶۱۲ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵)

همجوش: منظور از همجوش فقط فلزات مخلوطی است که در نتیجه گداختن (Fusion) به یکدیگر آمیخته می‌شود. (بند ۱ بخش یادداشت‌ها از ماندن اصلاح تعرفه گمرکی مصوب ۱۳۳۷/۴/۱۰)

همردیفان: همردیفان کارمندی هستند که با حقوقی معادل حقوق افسران و درجه‌داران یا افراد استخدام شده و از لحاظ مقررات استخدامی تابع قانون استخدام نیروهای مسلح می‌باشند. (بند الف ماده ۵ از قانون استخدام نیروهای مسلح مصوب ۱۳۳۶/۴/۳۰)

هنرآموز: از این به بعد مدرسه ابتدایی دبستان و معلم آن آموزگار، مدرسه متوسطه دبیرستان و معلم آن دبیر. مدرسه صنعتی هنرستان و معلم آن هنرآموز، هر شعبه از مدارس عالی (فاکولته) دانشکده و مجموع شعب عالی (اونیورسیته) دانشگاه و معلم مدارس عالی استاد نامیده خواهد شد. (تبصره ماده ۱ قانون اجازه تأسیس دانشسراهای مقدماتی و عالی مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۱۹)

هنرستان: از این به بعد مدرسه ابتدایی دبستان و معلم آن آموزگار، مدرسه متوسطه دبیرستان و معلم آن دبیر. مدرسه صنعتی هنرستان و معلم آن هنرآموز، هر شعبه از مدارس عالی (فاکولته) دانشکده و مجموع شعب عالی (اونیورسیته) دانشگاه و معلم مدارس عالی استاد نامیده خواهد شد. (تبصره ماده ۱ قانون اجازه تأسیس دانشسراهای مقدماتی و عالی مصوب ۱۳۱۲/۱۲/۱۹)

هواپیما: منظور از هواپیما که در این قانون ذکر می‌شود وسیله نقلیه‌ای است که بتواند در نتیجه عکس‌العمل هوا خود را در فضا نگهدارد. (ماده ۱ قانون هواپیمایی کشوری مصوب ۱۳۲۸/۵/۱)

هواپیمای خصوصی: عبارت از هواپیمایی است که گواهینامه صلاحیت پرواز آن مشروط بر عدم استفاده هواپیما در حمل و نقل عمومی صادر شده باشد و برای پروازهای خصوصی بدون قصد انتفاع بازرگانی مورد استفاده قرار گیرد. (ماده ۱ لایحه قانونی تعیین بهای خدمات فرودگاهی و پروازی مصوب ۱۳۵۸/۵/۲۱ شورای انقلاب)

هواپیمای سنگین: منظور از هواپیماهای سنگین وزن مذکور در این ماده هواپیماهایی هستند که وزن کل آنها اعم از هواپیما، تجهیزات، سوخت، روغن، سرنشین، بار و مسافر از یازده هزار و هشتصد و هشتاد و پنج کیلوگرم بیش‌تر باشد. (تبصره ۱ ماده ۵ از قانون تأسیس شرکت هواپیمایی ملی ایران و مقررات بهره‌برداری هوایی ۱۳۴۵/۴/۱۴)

هوای آزاد: عبارت است از جو طبیعی زمین و شامل هوای داخل یک محدوده سرپوشیده نمی‌باشد. (بند ۳ ماده ۱ آیین‌نامه جلوگیری از آلودگی هوا مصوب ۲۵۳۴/۴/۲۹)

هیأت اجرایی: هیأت اجرایی به مجموعه افرادی اطلاق می‌شود که اجرای تصمیمات متخذه در هیأت رهبری و سایر کارهای اجرایی گروه را به عهده دارند. (از تبصره ۱ ماده ۳ از فعالیت احزاب جمعیت‌ها انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی و اقلیت‌های دینی مربوط به قانون مصوب ۱۳۶۰/۶/۷ مصوب ۱۳۶۱/۳/۳۰ هیأت وزیران)

هیأت رهبری: هیأت رهبری به مجموعه افرادی اطلاق می‌شود که تعیین خط‌مشی کلی گروه به عهده آن‌ها می‌باشد. (از تبصره ۱ ماده ۳ فعالیت احزاب جمعیت‌ها و انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی و اقلیت‌های دینی مربوط به قانون مصوب ۱۳۶۰/۶/۱۷ مصوب ۱۳۶۱/۳/۳۰ هیأت وزیران)

هیأت عالی نظارت: هیأت عالی نظارت، مجمعی است که به منظور تعیین خط‌مشی، ارشاد، هماهنگی و نظارت بر کلیه سازمان‌های صنفی کشور تشکیل می‌گردد و بالاترین مرجع نظارت بر امور اصناف کشور می‌باشد. (ماده ۴ قانون اصلاح قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۵۹/۴/۱۳ شورای انقلاب جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۸/۲/۳۱)

هیأت عالی نظارت: مجمعی است که به منظور ارشاد و هماهنگی و نظارت بر کلیه مجامع صنفی کشور تشکیل می‌شود. (ماده ۱۳ لایحه قانونی راجع به اجازه اجرای اصلاحاتی که توسط هیأت عالی نظارت در قانون نظام صنفی و اصلاحیه‌های آن به عمل آمده است مصوب ۱۳۵۹/۴/۱۳ شورای انقلاب)

هیأت مؤسس: هیأت مؤسس به افرادی گفته می‌شود که تأسیس گروه به عهده آن‌ها است. (از تبصره ۱ ماده ۳ فعالیت احزاب جمعیت‌ها انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی و اقلیت‌های دینی مربوط به قانون مصوب ۱۳۶۰/۶/۷ مصوب ۱۳۶۱/۳/۳۰ هیأت وزیران)

ی

یکان‌های پشتیبانی: یکان‌های پشتیبانی بر دو نوع است: الف- یکان‌های پشتیبانی ثابت محلی به یکان‌هایی اطلاق می‌گردد که در زمان عادی وجود دارند و در زمان اضطرار با ایجاد تغییرات لازم و تکمیل و توسعه آن‌ها در طرح‌های دفاع غیرنظامی منظور و مورد استفاده قرار می‌گیرد. ب- یکان‌های پشتیبانی متحرک منطقه‌ای به یکان‌هایی اطلاق می‌گردد که در زمان عادی تشکیل و دارای تحرک کافی هستند و در زمان اضطرار بنابر مقتضیات و احتیاجات برای اجرای عملیات نجات‌بخش به مناطق مورد لزوم اعزام می‌گردند. (ماده ۶ آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح قانون سازمان دفاع غیرنظامی کشور مربوط به وظایف و تشکیلات مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۲۷)

یکان‌های محلی: یکان‌های محلی به یکان‌هایی اطلاق می‌گردد که از افراد آموزش دیده در هر بخش شهری یا بخشداری یا مؤسسات و کارخانجات به منظور جلوگیری و مقابله با حوادث و سوانح محل مربوط تشکیل می‌گردد. (ماده ۴ آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح قانون سازمان دفاع غیرنظامی کشور مربوط به وظایف و تشکیلات مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۲۷)

یگانه مراقب و نگهدارنده: منظور از یگانه مراقب و نگهدارنده یا سرپرست مندرج در ماده ۴۴ قانون خدمت وظیفه عمومی مشمولی می‌باشد که شرح مواد زیر تنها فرزند یا نوه ذکور بیش از ۱۸ سال هر پدر یا مادر یا جد یا جده یا تنها برادر بیش از ۱۸ سال خواهر یا برادر خود باشد. (ماده ۱۲۲ آیین‌نامه اجرایی قانون خدمت وظیفه عمومی مصوب ۱۳۶۴/۷/۲۹ مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۴/۵/۱۳ هیأت وزیران)